

ระดับชาติ

ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา

ห้องประชุมย่อยที่ ๕ ห้อง ๔๐๗

อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธมหาราช (อภ. อาสภมหาราช)

National Conference Group 05 : Buddhist Studies and Philosophy

(Room 407)

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธจันทร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ลำดับ	บทความ / ผู้นิพนธ์	หน้า
๑	ศึกษาหลักธรรมและคตินิยมที่ปรากฏในในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอก ➤ พระวัชรพงษ์ ธมมวโร (ทาสีแสง)	๗๖๗
๒	วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ➤ ผศ.ดร.เจษฎา มุลยาพอ	๗๗๘
๓	ผีตาโขนอัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน ➤ พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ไต้ศรีไตร	๗๘๘
๔	กระบวนการจัดการของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา ➤ พระมหาสุภาวิชัย ปภสฺสโร	๗๙๗
๕	วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาว ➤ พระครูจิรธรรมธัช, ผศ. (พิเศษ) ดร.	๘๐๙
๖	การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ➤ พระมหาเรืองสันต์ สนตมโน	๘๑๙
๗	การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอลรีเคอร์กับพระพุทธศาสนาเถรวาท ➤ สงวน หล้าโพนทัน ➤ พระครูวินัยอำนาจ พลปัญญา, ดร. ➤ พระมหาภักขวัชร เขมทสสี ➤ สิริภพ สอนดง ➤ วรเวช ประเสริฐศรี	๘๓๑
๘	แนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองเรื่องเสรีภาพ ➤ กิตติพัทธ์ โมราสุข	๘๔๗
๙	ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ➤ พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, ดร.	๘๕๙
๑๐	บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา : แนวคิดการสร้างสันติในสังคมพุทธวัฒนธรรม ➤ พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร, ดร.	๘๗๒

	➤ ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร	
๑๑	การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุปัฏฐาบมาร ➤ พระครูสุวรรณขันตีคุณ (อภิชัย) อีสสระ ➤ พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร. ➤ พระครูจิรธรรมธัช, ผศ. ดร.	๘๙๑
๑๒	การศึกษาชั้นติบารมีของพระโพธิสัตว์ : กรณีพระจันทกุมาร ➤ พระครูวิบูลปัญญาภาส (สุริยา จอมแก้ว) ➤ พระมหาสุพัตร์ วชิราวุธ, ดร.	๘๙๓
๑๓	สัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูป ➤ พระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย), ดร. ➤ พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปณเฑ ➤ พระสำรอง สณญโต ➤ พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ, ดร.	๘๙๒
๑๔	ศึกษาวิเคราะห์พระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยในเชิงสัญลักษณ์ ➤ พระสังเวียน ธีรปญโญ, ดร. ➤ พระสมหมาย อุดมสิริโอ, ดร.	๘๙๒
๑๕	การประยุกต์ใช้วิสัยทัศน์เชิงพุทธ ➤ พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน, ดร.	๘๙๖
๑๖	การเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิในหมู่บ้านโนนต่าปู่ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ➤ พระจันทร์จรัส ปญญาธโร (สุหน้านาง)	๘๙๗
๑๗	การศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ➤ พระบริสุทธิ์ ยนต์ลีโล (ชนะหมื่น)	๘๙๖
๑๘	ศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ➤ พระอนุสรณ์ อธิปญโญ (รินกลิ่น)	๘๙๔
๑๙	การศึกษาในทัศนะพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) เพื่อสังคมแห่งสันติสุข ➤ พระจาดรงค์ อาจารย์สุโก, ดร.	๘๙๒

๒๐	ปรัชญาและศาสนา : กรณีศึกษาประเพณีกับศาสนาในอำเภอคำชะอี ➤ พระอดิเรก อาทิจจุพลโ	๙๘๔
๒๑	การส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ ➤ พระครูวาปีจันทคุณ, ดร. ➤ ศุภกฤต เทศกัจจ ➤ พระมหาอำนาจ มหาวีโร, ดร.	๙๙๘
๒๒	ไตรสิกขากับการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ➤ พระครูใบฎีกาหัตถ์ดี กิตติโนโ, ผศ.ดร.	๑๐๑๐
๒๓	ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ➤ พระอินทรปรกรณ์ ฐิตสุโ (ตรีเวทย์านนท์)	๑๐๒๓
๒๔	ศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ➤ พระสุขุม พลธโร (อุดมไพบุลย์วงศ์)	๑๐๓๕
๒๔	ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี ➤ พระสมุห์ธีระ สนธิธมโม (เก่งธัญกรรม)	๑๐๔๕
๒๕	ศึกษาแนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ➤ พระเกิด ฐิตญาโณ (คุณขุนทด)	๑๐๕๕
๒๗	ศึกษาการใช้เสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาท ➤ พระพิเชฐ กมมสุโ (ยุสาयाท)	๑๐๖๔
๒๘	ศึกษาต่อบะกับการบรรลุมรรคในพุทธศาสนาเถรวาท ➤ พระทวนทอง ปชโชโต (ด้วงบุญดี)	๑๐๗๘

๒๙	การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิ มัคคศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต ขอนแก่น ➢ พระมหาโยธิน โยธโก, ผศ. ➢ ดร.วิเชียร แสนมี	๑๐๘๕
๓๐	การดำเนินชีวิตตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของชาวพุทธ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี ➢ พระครูสุเมธธรรมกิจ (ฐิตเมโธ/กุดสมบัติ)	๑๑๐๕
๓๑	การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่อบึงคำวัดโพธิ์ศรี ทุ่ง ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ➢ พระครูโสภณชยาภินันท์/อนาลโย (พันวัล)	๑๑๑๔
๓๒	การตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ ➢ ดร.เสฐียร ทั้งทองมะดัน	๑๑๒๙
๓๓	การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ➢ ดร.ประสพฤกษ์ รัตนรงค์	๑๑๔๙
๓๔	แนวคิดการเผยแผ่คำสอนพุทธศาสนากับหน้าที่ของนักวางแผน การเงิน ➢ ดร.ประวิทย์ บุญใจ	๑๑๕๙
๓๕	แนวคิดเกี่ยวกับบอริยสัง ๔ ตามหลักพุทธปรัชญา ➢ ดร.เสรี ศรีงาม	๑๑๖๙
๓๖	ผลภาษิตกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนอีสาน ➢ ส่งสุข ภาแก้ว	๑๑๘๔
๓๗	การศึกษาจิตสุจริตในพุทธศาสนาเถรวาท ➢ ณรงค์ ศรีจันเวียง	๑๑๙๕

ศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอก
A Study on the Buddhist Teaching and the Dhamma Riddle
in the I- San Literature : Nang nokkajok

พระวัชรพงษ์ ธมวโร (ทาสีแสง)*

พระราชนทร์ วิจารณ์, ผศ.ดร., พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง นางนกระจอก การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่ ๓ ข้อ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอก ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอก ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอกที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน การศึกษานี้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอก ที่มีอิทธิพลต่อสังคม รวมทั้งมีบทบาททางสังคมในหลายด้านทั้งด้านการเผยแพร่ การสั่งสอน การเป็นเรื่องตัวอย่างของกิจกรรมต่างๆ โดยการนำแนวคิดทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเปรียบเทียบหรือเป็นหลักธรรมตัวอย่างเพื่อประกอบเป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

ด้านอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอกที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน มีการทำเป็นบทกลอนลำเรื่อง และมีการปรับเป็นบทเทศ ๓ ธรรมาสน์ เพื่อใช้เป็นกิจกรรมที่ประชาชนประกอบกิจกรรมส่วนรวม เช่น ประเพณีฮีดลีสอง เสร็จ ก็จะมีการให้คณะหมอลำ หรือคณะพระสงฆ์ที่เป็นนักเทศได้นำเสนอในบทบาท เพื่อเป็นคติธรรม ให้ได้คบคิด หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดียิ่งขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักธรรมและคติธรรมนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในทุกมิติ

คำสำคัญ: หลักธรรม คติธรรม, วรรณกรรมอีสาน, เรื่องนางนกระจอก

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

The purposes of this thesis entitled “A study of the principle of Dhamma and moral conception in E-san literature of NangnokKrachok” were; 1) to study the chronicle of NagnokKrachok literature 2) to study the principle of Dhamma and moral conception as appeared in NangnokKrachok literature and 3) to study the influence of the principle of Dhamma and moral conception as appeared in NangnokKrfachok literature towards E-san people’s lives. This study was the qualitative research by studying from the documents of NangnokKrachok literature towards the society including the social roles in various aspects such as propagating, preaching and to be model of various activities by comparing the conceptual theory and the principle of Buddhist doctrine or the principle of model of Dhamma in order to be the body of Buddhist knowledge and it can be concluded as follows:

The principle of Dhamma and the moral conception as appeared in NangnokKrachok literature are regarded as consistence of a lot of principles of Dhamma and to be a significant literature as the doctrinal literature because it concerned with the teaching Dhamma of NangnokKracbok with her husband who died and reborn again to be TaowVorakit and Nang Chantakhachon. The source was originated from section 40, that is, Sabbhasiddhi as conceptual framework because the structure and operation were in the same way as Sabbhasiddh . It was just different from improvement of item in order to comply with E-san locality only, that is, that is, there are a lot of Buddhist teachings in the content of NangnokKrachok for example, the doctrine of Kamma, the doctrine of recollection of the previous the life, the doctrine of the gratefulness, the doctrine of the results of Kamma, the doctrine of death, the doctrine of previous birth, the doctrine of violation of third precept, that is, to abstain from sexual misconduct and the doctrine of the Six Directions etc.

Keywords: Principles, Ethics, Northeastern Literature, Mahjong,

๑. บทนำ

วรรณกรรมมิใช่เป็นแต่เพียงสื่ออย่างเดียว หากสิ่งที่แฝงลึกลงไปในช่วงไพล่ระหว่างตัวอักษร ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้เขียน และลึกลงไปใ้ภูมิปัญญานั้นก็คือความจริงใจที่ผู้เขียนสะท้อนต่อตัวเองและต่อผู้อ่าน วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณกรรมเป็นของตัวเอง และวรรณกรรมจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลว ก็แล้วแต่ความเจริญของงานแห่งจิตใจของชนในชาตินั้นๆ วรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่า ชาติใดมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหนและยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติ จึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชนในชาติ มีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไรด้วยเหตุนี้วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกรู้สึกนึกคิดถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม การศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มิต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้านอาจกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมต่างมีบทบาทความสำคัญ และอิทธิพลไม่มากนักน้อย ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้หลากหลาย^๑

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนภาคอีสานในหลายยุคสมัยคือ มีทั้งส่วนที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวารวดีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก หรือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอันเป็นอิทธิพลของอาณาจักรมหายาน (นครวัดนครธม) แต่ที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่เข้ามาในภาคอีสานก็คือสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม^๒ และที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารเพราะสมัยนี้พระองค์ได้ทำการติดต่อกับเชียงใหม่และสุโขทัยจึงมีการนำเอาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนลาวและภาคอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรด้วยซึ่งผลจากการที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่ดินแดนลาวและภาคอีสานนั้นก็ปรากฏว่าชาวอีสานก็ได้มีการสร้างวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมมาผูกเข้ากันเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจจนกลายมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านในที่สุด

^๑ พัทธยา ว่องกุล, **พลานุภาพแห่งวรรณกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๒ มหาสิลา วีระวงค์, **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลลันถึง ๑๙๔๖**, (เวียงจันทร์ : สำนักพิมพ์มณฑลพินิต, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมีทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ล้วนสำคัญและทรงคุณค่า ทั้งนี้เพราะวรรณคดีซึ่งเป็นศิลปะประจำชาตินั้น โดยทั่วไปแล้วเกิดจากอัจฉริยภาพนักปราชญ์หรือกวี ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ในราชสำนัก ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นบ้าน เกิดจากคนธรรมดาทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะฉะนั้นแม้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เพื่อความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยรวม^๓

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเกือบทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็น ผาแดง นางไอ่ สังข์สินไชย ชูลูนางอ้อขุนทิพย์ กาละเกด หรือแม้แต่กำกาคำ เป็นต้น ก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่แทบทั้งสิ้นและวรรณกรรมเรื่องนางแดงอ่อนก็เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นที่รู้จักกันในหมู่ของชาวอีสานและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานแต่ในรูปแบบร้อยกรองที่แสนจะไพเราะ โดยในเรื่องกล่าวถึงมีนกระจอกน้อย ๒ ตัวเมียทำรังอยู่ที่เคราพระฤาษี วันหนึ่งพ่อนกได้ออกไปหาเหยื่อมาเลี้ยงแม่ นก และลูกอ่อน ไปถูกดอกบัวหุบกลีบซึ่งไขว้ไม่สามารถกลับมาหาลูกเมียได้ เมื่อกลับมาได้ทะเลาะกับแม่ นก และสาบานว่าถ้าตนนอกใจคู่ของตนดังที่แม่ นกกล่าวหา ก็ขอให้มีบาปเท่าฤาษีฤาษีได้ยินจึงโกรธ ถามนกว่าทำไมตนจึงมีบาป นกบอกว่าเพราะฤาษีไม่มีลูกสืบสกุล ตายไปก็ตกนรก (คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู) ฤาษีจึงไล่ นก ไปอยู่ที่อื่นและตนก็ลาเพศฤาษี ไปมีชีวิตรอบคกรัวเช่นคนทั่วไป นกสองตัวเมียพาลูกไปอาศัยป่าเลา อยู่มาวันหนึ่งไฟไหม้ป่า พ่อ นก และแม่ นก สัญญากันว่า จะไม่ทอดทิ้งลูก จะขอตายในกองไฟพร้อมๆ กัน แต่เมื่อไฟมาถึง พ่อ นก ทนความร้อนไม่ไหวจึงบินหนีไป ทิ้งให้แม่ นก กับ ลูก ตาย ใน เปลวไฟ ก่อนตายได้สาบานว่าจะไม่พุดกับผู้ชายเป็นอันขาด นางนกระจอกไปเกิดเป็นลูกสาวเจ้าเมืองแห่งหนึ่งชื่อนางจันทะจร นางมีรูปร่างงดงามแต่ไม่ยอมพุดจากกับผู้ชายเลย พ่อ นก ไปเกิดเป็นชายหนุ่มรูปงาม ลูกชายของเจ้าเมืองแห่งหนึ่ง มีนามว่าท้าววรกิต เมื่อโตเป็นหนุ่มได้ยินกิตติศัพท์ความงามของนางจันทะจรจึงมาหา พระราชาบิดานางจันทะจรได้ป่าวร้องให้ผู้มีวิชาดีมารักษาโรคที่นางไม่ยอมพุดกับผู้ชาย ชายใดสามารถทำให้นางพุดด้วย จะยกนางให้อภิเษกเป็นคู่ครอง ท้าววรกิตไปเรียนวิชาถอดจิตกับพระอาจารย์และไปอาสาพุดกับนาง ท้าววรกิตได้ถอดจิตไปไว้กับหมอนกับเครื่องใช้ต่างๆ ทำให้เครื่องใช้ต่างๆ พุดได้ และเล่านิทานให้หมอนฟังเป็นนิทานโงมดีให้ร้ายผู้หญิง แต่นางไม่ยอมพุดด้วย ในที่สุดได้เล่าเรื่องนกระจอกแต่ตอนจบแกล้งเล่าให้ผิดว่านกตัวเมียไม่ยอมรักษาสัญญาบินหนีก่อน ปลอ่ยให้นกตัวผู้ตายกับลูกในกอง

^๓ ฤทธิลาภ มัลลิกะมาส, **คติชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙), หน้า
คำนำ.

ไฟ นางจันทะจรโอรธมากเฟลोटัวพุตแย้งว่าไม่จริง เมื่อนางพุตแล้วบิดาจึงอภิเษกให้ท้าววรกิตครองเมืองกับนางจันทะจรตามสัญญา^๔

จากเนื้อเรื่องของนางนกระจอกนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความไพเราะมาก ถึงอย่างไรก็ตามในความไพเราะนั้นก็มีการสอดแทรกคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ด้วย เช่น คำสอนเรื่องบุญบาปและบุญเพสันนิวาส เรื่องกรรม ความกตัญญู เป็นต้น ทำให้ข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจและทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในเรื่องละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องนางนกระจอกนั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอที่เป็นหลักการแนวคิดทฤษฎีที่มีอิทธิพลในด้านดีต่อสังคม ศูนย์การศึกษาต่างๆ และผู้สนใจที่จำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

๒. บริบทความเป็นมาของชาดกและนิทานชาดกภาคอีสาน

เพื่อที่จะให้การศึกษาในประเด็นเรื่องหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมภาคอีสานเรื่องนางนกระจอกได้มากขึ้นผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องนำเอาแนวคิดเรื่องนิทานชาดกมากล่าวในฐานะที่วรรณกรรมภาคอีสานเรื่องนางนกระจอกจัดเป็นวรรณกรรมที่เป็นนิทานชาดกพื้นบ้านที่มีปรากฏในปัญญาสชาดก โดยมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของชาดก

คำว่า“ชาดก”หมายถึง เรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นพระองค์เสวยพระชาติต่างๆ เป็นมนุษย์บ้างเทวดาบ้างสัตว์บ้าง ฯลฯ แต่ละพระชาติพระองค์ทรงบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ด้วยการบำเพ็ญพระบารมีธรรมต่างๆ เพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ต่อไป^๕ หรือหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่งในจำนวนคำสอนเก่าอย่างที่เราเรียกว่า

^๔ พระอริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารี, นกกระจอก (ท้าววรกิต นางจันทะจร), (ขอนแก่น : ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๑๓), หน้า ๕.

^๕ พัฒน์เพ็งผลา, ชาดกกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

“นวัคส์ตฤศาสน์” แปลว่าคำสอนของพระศาสดามิองค์ ๙^๖ หรือหมายถึงคัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวน ๑๕ เล่มของคัมภีร์ขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก^๗

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายเอาไว้ดังต่อไปนี้

๑. เรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วคือเกิดขึ้นในอดีตข้ามภพข้ามชาติโดยไม่จำกัดว่าจะห่างไกลไปกี่ชาติส่วนเรื่องเป็นอดีตแต่ยังอยู่ในชาติเดียวกันไม่เรียกว่าชาตก

๒. เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วหรือเรื่องในอดีตนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ในภพภูมิต่างๆ เป็นคนบ้างเป็นสัตว์บ้างสลับกันไปแต่มีข้อที่น่าสังเกตว่าไม่ว่าพระพุทธรูปเจ้าเสวยพระชาติเป็นอะไรจะมีคุณสมบัติแตกต่างจากผู้อื่นที่เห็นได้ชัด ๒ ประการคือ ก. รูปลักษณ์พระพุทธรูปเจ้าจะมีรูปลักษณ์ต่างจากผู้อื่นคือจะมีร่างกายสมบูรณ์ถ้าเป็นสัตว์จะเป็นเพศผู้ถ้าเป็นคนจะเป็นเพศบุรุษมีความสง่างามเป็นที่สะดุดตาแก่คนทั่วไป. ธรรมสมบัติพระพุทธรูปเจ้าไม่ว่าเสวยพระชาติเป็นคนหรือสัตว์จะมีคุณธรรมสูงโดยเฉพาะบารมีธรรมทั้ง ๑๐ อย่างได้อย่างหนึ่งหรือหลายๆอย่างจากการที่พระองค์มีคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการนี้เองจึงได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าผู้นำและเป็นที่พึ่งของผู้อื่นในชาตินั้นๆ

๓. เป็นชื่อของพระพุทธรูปองค์อยู่ในองค์ๆ หนึ่งในนวัคส์ตฤศาสน์คือคำสอนของพระบรมศาสดาอันประกอบด้วยองค์ ๙

๔. เป็นชื่อคัมภีร์ๆ หนึ่งปรากฏในขุททกนิกายซึ่งมีทั้งหมด ๑๕ ประเภท^๘

กล่าวโดยสรุปชาตกผู้วิจัยได้จำแนกความหมายเป็น ๓ ลักษณะคือ ๑) ชาตกหมายถึงเรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย ๒) ชาตกหมายถึงคำสอนอย่างหนึ่งในจำนวนเก้าอย่างของพระพุทธรูปเจ้าที่เรียกว่า “นวัคส์ตฤศาสน์” และ ๓) ชาตกหมายถึงคัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวนคัมภีร์ ๑๕ เล่มของคัมภีร์ขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎกประวัติความเป็นมาของชาตกที่มาของชาตกหรือคำสอนส่วนใหญ่ได้มาจากนิทานชาวบ้านซึ่งเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังทางมุขปาฐะมาช้านานก่อนสมัยพุทธกาล

๒. กำเนิดของชาตก

สำหรับที่มาของชาตกนั้นมีที่มาจากหลายแหล่งทั้งจากนิทานชาวบ้านแล้วบางเรื่องยังได้มาจากเรื่องในพระสูตรบางพระสูตรและพระวินัยบางพระวินัยด้วยกรรมวิธีในการดัดแปลงพระสูตรและพระวินัยเหล่านี้ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับนิทานพื้นบ้านคือการระบุว่าเป็นเรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าในอดีตนิทานชาตก ๕๔๗ เรื่องนั้นมีลักษณะเป็นนิทาน

^๖ นิยะดาเหล่าสุนทร, ปัญญาชาตก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองไทย, (กรุงเทพมหานคร : แม่คำฝาง, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

^๗ สุภาพรรณบางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔.

^๘ พิสิฐ เจริญสุข, เกร็ดความรู้ในนิทานชาตก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

พื้นบ้านเก่าแก่มาก่อนพุทธกาลดังพระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า “เรื่องชาดกนี้ไม่ใช่เรื่องราวครั้งพุทธกาลเป็นเรื่องที่มีมาเก่าแก่มาก่อนพุทธกาลที่พึงจะกำหนดได้ด้วยหลักฐานหลายๆอย่างถึงในชาดกก็รับว่าเป็นเรื่องเก่าด้วยขึ้นอดีตทุกๆแห่งเมื่อพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงธรรมถึงที่ควรจะให้ความชัดเจนด้วยชักนิทานขึ้นมาเล่ามาชักมาสาธกให้เห็นความกระจ่างขึ้นคำที่แสดงโดยวิธีนี้เรียกว่าชาดกในบาลีขึ้นต้นว่าภูตปุพพิ (เรื่องเคยมีมาแล้ว) จัดเข้าในวงศ์สัตตสุต (คำสอนของพระพุทธรูปเจ้ามีองค์เก่า)”^๙

อีกตอนหนึ่งว่า “ส่วนนิทานชาดกนี้จึงปรากฏว่าเป็นนิทานเก่าซึ่งเล่าสืบต่อกันมาช้านานไม่ใช่เล่าขึ้นใหม่ในเวลาพุทธกาลหรือผู้แต่งจะแต่งประดิษฐ์ขึ้นใหม่ภายหลังเป็นนิทานเก่าที่มีอยู่แล้วเว้นแต่เรื่องปรารภและเรื่องกลับชาติซึ่งจะยกกล่าวในภายหลัง” สอดคล้องกับสืบพงศ์ธรรมชาติ^{๑๐} ซึ่งกล่าวถึงกำเนิดของชาดกไว้

โดยสรุปว่าชาดกมีจำนวนมากมีใช้มีในคัมภีร์ชาดกพระสูตรตันตปิฎกเท่านั้นชาดกบางเรื่องต่างออกไปจากคัมภีร์การที่เกิดชาดกขึ้นมามากทำให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้เรื่องชาดกหลากหลายโดยชาดกเหล่านี้กำเนิดขึ้นมาได้ ๔ ทางคือ ๑) พระพุทธรูปเจ้าทรงระลึกได้ ๒) พระพุทธรูปเจ้านำนิทานเก่ามาดัดแปลงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ๓) ผู้รู้ทางพุทธศาสนา นำเค้าเรื่องเดิมจากแหล่งต่างๆ มาแต่งใหม่ ๔) ผู้รู้ทางพุทธศาสนาผู้แต่งชาดกขึ้นมาเองโดยไม่อาศัยเค้าโครงเรื่องจากที่อื่นนอกจากนี้เฉลิมมานวลยังได้อธิบายถึงที่มาของชาดกที่ลักษณะคล้ายคลึงกับคำกล่าวข้างต้นว่า ๑) นิทานชาดกมีที่มาจากคัมภีร์ที่เก่าแก่ ๒) มาจากนิทานชาวบ้านที่พระอรหันตศาจารย์ยกมาเป็นตัวอย่างในการเทศนาสั่งสอนประชาชน ๓) นิทานชาดกมาจากเรื่องราวในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารของบ้านเมืองยุคโบราณก่อนพุทธกาล ๔) นิทานเปรียบเทียบสั่งสอนซึ่งพระบรมศาสดาหรือสาวกได้แต่งเรื่องขึ้นเพื่อสั่งสอนธรรมโดยตรง^{๑๑}

๓. ชาดกในประเทศไทย

ชาดกเป็นคัมภีร์วรรณคดีบาลีในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทพระพุทธรูปศาสนาิกายนี้ได้แพร่หลายและมีอิทธิพลในประเทศไทยสมัยสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ทรงนิพนธ์พระสังฆราชผู้ซึ่งเป็นนิกลายลึงกาวงศ์มาจากนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานพระพุทธรูปในกรุงสุโขทัยจนชาวสุโขทัยเลื่อมใสศรัทธาพระสังฆราชได้นำเอา

^๙ กรมศิลปากร, นิบาตชาดกเล่ม ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

^{๑๐} สืบพงศ์ ธรรมชาติ, วรรณคดีชาดก (Jataka Literature), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๑} เฉลิม มานวล, “การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป”, วิทยานิพนธ์ นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๑๗.

พระคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาวยังสืบทอดและมีการศึกษาพระคัมภีร์เหล่านี้ในราชสำนักด้วยดังหลักฐานปรากฏในวรรณคดีไทยที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” หรือ “ไตรภูมิภูมิกถา” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่๑ แห่งวงศ์พระร่วง) เพราะฉะนั้นหลักฐานชาดกที่แพร่เข้ามาในประเทศไทยมีปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงดังกล่าวมาและในหนังสือไตรภูมิพระร่วงดังข้อความในบางแผนกต้นเรื่องว่า “พระธรรมไตรภูมิภูมิกถานี้ธเอามาแต่คัมภีร์โศกบ้างเล่าเอามาแต่อรรถกถาพระจุลราชนั้นก็มิรู้กาพระอภิธรรมวาทะก็มีบ้าง...ในพระธรรมชาดกก็มีบ้าง” นอกจากนี้การเรียกค่านามทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์เทวดาสัตว์ ฯลฯ ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงเป็นชื่อหรือการเรียกค่านามที่มีในนิทานชาดกเช่นอินทรีพรหมครุฑนาคกิ้งกนรีและช้างโดยเฉพาะช้างฉัททันต์ตรงกับนิทานชาดกเรื่อง “ฉัททันตชาดก” และในหนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วงของพระยาอนุมานราชชนนีก้าวไวตอนหนึ่งเกี่ยวกับช้างฉัททันต์ว่า “ที่ชาวบ้านรู้จักชื่อดีมีแต่ชื่อเดียวกันคือช้างฉัททันต์ (หงา) เพราะมีเรื่องพระยาฉัททันต์เป็นเรื่องชาดกว่าพระพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติคือเกิดเป็นช้างนี้อยู่ชาติหนึ่งช้างเหล่านี้อยู่คูหาหรือถ้ำทองทั้งนั้น”^{๑๒}

๓. สรุปผลการศึกษา

ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องนางนกระจอก เป็นวรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่า การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นท่านจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้าน หรืออุปมาของพระพุทธเจ้า ที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนาและเข้าใจได้ง่าย เข้ากับยุคสมัย นอกจากนั้นก็นำเอานิทานธรรมบทที่แต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ที่เป็นเรื่องเล่าสมัยพุทธกาลที่เป็นแรกคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเข้าไปทำให้เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านได้กลายมาเป็นนิทานชาดกที่ให้คติธรรมและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเผยแผ่ ยกตัวอย่าง เป็นกลอนลำ เป็นกลอนเทศ ๓ ธรรมาสน์ แม้กระทั่งเป็นบทเทศในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสอดแทรกนิทานชาดกและธรรมบทเข้าไปในนิทานพื้นบ้าน นั่นก็เพื่อที่จะปรับให้นิทานเรื่องเล่าพื้นบ้านได้มีสาระของคำสอนทางพระพุทธศาสนา จากนั้นนิทานธรรมดาก็กลายมาเป็นนิทานชาดก เป็นวรรณกรรมและสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาและให้กับประชาชนในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นภาคอีสานและประชาชนทั่วไป

นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสานด้วยการกำหนดให้มีการ

^{๑๒} พระยาอนุมานราชชนน, เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๓.

นำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่านหรือแสดงเป็นเรื่องราวในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานขันหมาก หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาวอีสานจึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆมาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง บทกลอนลำของคณะหมอลำในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและมีการประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน และประยุกต์เป็นบทเทศ ๓ ธรรมาสัน ที่ชาวอีสานจะมีการจัดให้มีกิจกรรมการเทศ ๓ ธรรมาสัน ในประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ และกิจกรรมตั้งแต่ การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน แม้กระทั่งงานศพ ทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน จะเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในการดำเนินชีวิตไปในเวลาเดียวกัน

วรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกกระจอกถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนทางพระพุทธศาสนาและผสมผสานไปด้วยเรื่องของความบันเทิง เนื่องจากว่านิทานนกกระจอกนั้นมีเรื่องเชิงรักๆ ใคร่ๆ ปรากฏอยู่ด้วย ซึ่งเค้าเรื่องสันนิษฐานว่าน่าจะนำเค้าเรื่องดัดแปลงนิทานชาดกจากปัญญาชาดก มาเป็นเรื่องนางนกกระจอก ซึ่งเป็นการนำเค้าโครงเรื่องของนิทานชาดกเรื่องเดิมคือท้าวสรรพสิทธิ แต่ต่อมาได้มาเปลี่ยนเป็นท้าววรทิตในภาคภาษาอีสาน และนางเอกจากนางจันทโสภามาเป็นนางจันทะจร เรื่องนี้ประเด็นที่มาก็คือว่าเป็นเรื่องที่มีที่มาค่อนข้างจะชัดเจนต่างเพียงเป็นการนำเอานิทานพื้นบ้านมาแทรกเข้าไว้ในเรื่องเดียวกันนั้น และเนื่องจากว่าวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกกระจอกนั้นเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทคำสอน ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกกระจอก จึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องนางนกกระจอกมีดังต่อไปนี้ ๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม ๒) คำสอนเรื่องการระลึกชาติ ๓) ความกตัญญูกตเวทิต์ ๔) กรรมและผลของกรรม ๕) คำสอนเรื่องความตาย ๖) คำสอนเรื่องบุญเพสันนิวาส ๗) คำสอนเรื่องโทษของการผิดศีลข้อที่ ๓ การมีสุมิฉฉาจาร ๘) คำสอนเรื่องทิศ ๖ และ ๙) คำสอนเรื่องอิच्छิฐาน

นอกจากนั้นจากการศึกษาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกกระจอกจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามในสังคมทุกยุคทุกสมัย เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างที่มีปรากฏชัดและเด่น เช่น ๑) คติธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ ๒) คติธรรมเรื่องการบุญกรรมนำแต่ง ๓) คติธรรมเรื่องความสุข ๔) คติธรรมเรื่องธรรมชาติของสตรีและบุรุษ ๕) คติธรรมเรื่องความขยันหมั่นเพียร

จากการศึกษาเรื่องนางนกกระจอกมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกกระจอกนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้ ๑) อิทธิพลด้านประเพณีเป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมี

อิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญ ๒) อิทธิพลด้านสังคมเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่นางนกระจอกได้กล่าวว่าผู้ปกครองต้องเป็นคนที่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ลุอำนาจแก่อคติ นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อคำสอนที่มีต่อผู้หญิงหรือผู้ชายว่าควรประพฤติอย่างไรจึงจะเป็นการเหมาะสมหรือสมควร ๓) อิทธิพลด้านความเชื่อสำหรับอิทธิพลของหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอกที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น ๑) ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นอิทธิที่มาจากความเชื่อกรรมหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และหลักกรรมยังสอนว่าเมื่อเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วก็มีผลของกรรมก็คือหากทำความดีก็จะได้ไปเกิด ณ ภพภูมิที่ดี ถ้าหากทำกรรมชั่วก็จะได้ไปเกิด ณ ภพภูมิที่ไม่ดี ซึ่งอันนี้ถือว่าเป็นกฎการเวียนว่ายตายเกิดของพระพุทธศาสนา ๒) ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป เป็นความเชื่อว่าเมื่อเราทำดีทำชั่วหรือทำบุญหรือบาปบุญหรือบาปนั้นจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของเราได้ตลอดเวลา ๓) ความเชื่อเรื่องการตั้งสัจอธิฐาน เป็นความเชื่อในเรื่องของการอธิฐานจิตที่จะก่อให้เกิดผลคือความดีงามหรือความตั้งใจที่ผู้อธิฐานจะต้องการเป็นอะไร ในเรื่องนางนกระจอกได้พรรณนาที่จะเกิดเป็นมนุษย์ไม่ยากเกิดมาเป็นนกกอีก และพรรณนาที่จะไม่พูดกับผู้ชาย ซึ่งที่สุดทางก็ได้สมความปรารถนาที่ได้ตั้งจิตเอาไว้ ๔) ความเชื่อเรื่องการบวงสรวงผีเสื้อเมืองและการบนบานพระพุทธรูปสำหรับความเชื่อเรื่องนี้ถือว่าเป็นความเชื่อที่มีปรากฏในวัฒนธรรมล้านช้าง และชาวอีสานจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาศาลหลักเมือง หรือผีเสื้อเมือง และพระพุทธรูป โดยชาวอีสานเชื่อว่าหลักเมืองและพระพุทธรูปองค์ใหญ่นั้นมีเทวดารักษา การไปบนบานกับพระพุทธรูปโดยมากมักจะสำเร็จจึงได้มีการไปบนบานกัน ณ ๒ สถานที่นี้ ๕) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักกรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอกที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอกนั้นก็ได้แก่

- (๑) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการรักษาศีล
- (๒) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการยอมรับความจริง
- (๓) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการดูแลครูบาอาจารย์
- (๔) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการเลือกคู่
- (๕) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการรู้จักเสียสละยอมจำนน
- (๖) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการลงมือทำเองไม่ยืมจมูกคนอื่นหายใจ
- (๗) อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตด้านการทำบุญ

นอกจากนี้จากการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางนกระจอกพบว่า
หลักธรรมและคติธรรมได้ให้คุณค่ากับผู้ที่ศึกษาหรือผู้อ่านได้เป็นอย่างดีใน ๒ ประการนี้คือ
๑) คุณค่าต่อตนเอง ที่จะทำให้การกระทำสิ่งต่างๆต่อตนเองและคนอื่นเราจะเห็นคุณค่าของ
แต่ละอย่าง ๒) คุณค่าต่อสังคม ที่จะสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดเป็นจริยธรรมทำให้
สังคมมีความน่าอยู่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **นิบาตชาดก เล่ม ๑๐**. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

กุหลาบ มลลิกะมาส. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง
ไทย**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๓๘.

พระอริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารี. **นกระจอก (ท้าววรกิต นางจันทะจร)**. ขอนแก่น : ศูนย์
อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๑๓.

พิทยา ว่องกุล. **พลาณภาพแห่งวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า,
๒๕๔๐.

พัฒน์ เพ็งผลา. **ชาดกกับวรรณกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

พระยาอนุমানราชชน. **เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

พิสิฐ เจริญสุข. **เกร็ดความรู้ในนิทานชาดก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

มหาสิลา วีระวงศ์. **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลลันถึง ๑๙๔๖**. เวียงจันทร์ : สำนักพิมพ์มณฑา
ตุลาต ๒๕๔๔.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาดก (Jataka Literature)**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส
โตร์, ๒๕๔๒.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**
ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

เฉลิม มากนวล. “การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป”. **วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาน
มิตร, ๒๕๑๗.

วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

The Integrative concept of Buddhist Model to Protect Environment

ผศ.ดร.เจษฎา มุลยาพอ^{*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนามีวิธีคิดเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำให้มองเห็นว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นต่อมวลมนุษยชาติ ในฐานที่มนุษย์อยู่ร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้คนในสังคมจะต้องมีสติคือการไตร่ตรอง ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ และพิจารณาว่าวิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถให้การสร้างระบบการจัดการที่ดี หากปฏิบัติได้อย่างนี้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ก็จะก่อประโยชน์สุขแก่ผู้ให้มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเป็นเสมือนหนึ่งว่าการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ ที่ว่าการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป

คำสำคัญ: วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธ, อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

Abstract

This purpose of this article is to study the Buddhist integrative concept to protect the environment. In Buddhism, there is the conceptual model to protect the environment. It can be seen that Buddhism emphasizes an importance on the environment. When the environments are necessary for all human beings as they live together with environment protection in order to encourage people in society to have the mindfulness, that is, to be thoughtfulness, consideration and intuition and to consider that the integrative concept of Buddhist model to protect the environment can be applied for good management system. If this practice can be performed, the protection of environment will result in good benefit for human beings and the environment will be associated with the nature, that is, birth, maintenance and declination.

^{*} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ทางพระพุทธศาสนา) คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Keywords: The Integrative concept of Buddhist Modle, Protect Environment.

๑. บทนำ

สังคมปัจจุบันได้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกทำลายและส่งผลกระทบต่อมนุษย์และบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดภัยวิบัติต่างๆ ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาน้ำเสีย และอื่นๆ เพราะปัญหาเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นด้านมลพิษ การทำลายระบบนิเวศวิทยา และสาเหตุเหล่านี้ คือ ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากร เป็นผลทำให้เกิดปัญหานอกจากนั้นการนำเทคโนโลยี ที่ทันสมัยไปใช้ในการผลิตในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ที่ส่งผลต่อความสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และผลกระทบเหล่านี้ก็จะเกิดวิกฤตการณ์ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนอกจากนั้นยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เกิดปัญหาการแปรปรวนของโลก เกิดปัญหาโลกร้อน ปัญหาปรากฏการณ์เรือนกระจก ปรากฏการณ์เอลนีโญ ปัญหาการละลายตัวของธารน้ำแข็ง การเกิดแผ่นดินถล่ม และการเกิดน้ำท่วม การมีขยะของสารพิษที่ตกค้างมากยิ่งขึ้น

แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องทำให้ได้หรือจะต้องไตร่ตรอง หรือการทำให้เป็นปรากฏเป็นรูปเป็นร่างหรือสามารถทำให้มองเป็นรูปธรรมได้ ซึ่งสามารถเป็นสิ่งที่กำหนดให้เป็นหลักหรือเป็นแนวทางซึ่งสามารถยอมรับกันได้ เมื่อเราพูดถึงพุทธศาสนา มองในแง่ที่ว่า มนุษย์สัมพันธ์กับมนุษย์ได้อย่างไร และในธรรมชาติ มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร เวลาเราพูดถึงมนุษย์กับธรรมชาติ เหมือนกับว่ามนุษย์อยู่จุดหนึ่งและธรรมชาติอยู่อีกจุดหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เราไม่ได้ออกไปยืนแปลกแยกจากธรรมชาติ แนวคิดแบบตะวันตก อาจจะมองว่า มนุษย์จะมีความเก่งกล้าสามารถมากถ้าครอบครองธรรมชาติ หยิบเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ตามที่ตนเองต้องการ ออกไปสู่แนวทางของการทำลายล้าง ในส่วนนี้เราต้องเข้าใจใหม่ว่า มนุษย์อยู่ในธรรมชาติ ทางพระพุทธศาสนาก็บอกว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดในธรรมชาติมันเกิดขึ้นอยู่แก่กันและกัน เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นก็เกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับเมื่อต้นไม้ล้มลงไปต้นหนึ่งก็หมายความว่าธรรมชาติแวดล้อมที่เคยอยู่กับต้นไม้มันก็สูญหายไป บรรดาสัตว์น้อยใหญ่ที่เคยอาศัยต้นไม้ นั้น ก็ที่ผลกระทบไปด้วย ทุกอย่างในโลกดูเหมือนได้วางไว้ในลักษณะที่ว่า การพึ่งพาอาศัยกันและกันที่ชัดเจนมากในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมว่าการอยู่กับธรรมชาติหรือการอยู่ใกล้กับธรรมชาติ หรือการเห็นความสำคัญของสิ่งมีชีวิต การให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตแม้จะเป็นสัตว์ตัวเล็ก ก็เห็นความสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการบริหารคนน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต^๑ ภิกษุรู้ยูนาน้ำมีสัตว์มีชีวิตรู้ยูนาน้ำมีสัตว์มีชีวิตจะตายเพราะการ

^๑ วิมหา. (ไทย) ๒/๓๘๗/๕๐๔.

บริโภคก็ยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์^๒ ภาชนะไม่เป็นใช้ไม่พึงถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียวต้องอาบัติทุกกฏ^๓

แนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโลกล้วนแต่อิงอาศัยซึ่งกัน สัตว์มีชีวิตก็อาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุปัจจัยเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ล้วนแล้วแต่อาศัยปัจจัยเดียวกันธรรมชาติเป็นสิ่งที่เดียวกัน และเอื้อต่อการดำเนินชีวิตของสรรพสัตว์ จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์เอาไว้

๒. สิ่งแวดล้อมในความหมายโดยทั่วไป

พระราชบัญญัติส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔^๔ ให้คำนิยามความหมายว่า สิ่งแวดล้อมไว้เหมือนกันคือ สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งที่มนุษย์มิได้ทำขึ้น

คำว่า“สิ่งแวดล้อม” ตามความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ นิยามว่า หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น^๕

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่อยู่ล้อมรอบๆ ตัวเราทั้งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตและทั้งที่เป็นสามารถสัมผัสและจับต้องได้มองเห็นได้ทั้งที่เป็นแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ และเป็นนามธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลที่เกี่ยวพันกันสัมพันธ์เป็นปัจจัยเกื้อกูลกัน ในปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้ถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองเกินความจำเป็นมากยิ่งขึ้น และมนุษย์สร้างขึ้น มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่มีประโยชน์และมีโทษ

จากสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเกิดจากการเพิ่มของประชากรโลกอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการนำเอาสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ทำอย่างนี้จะเกิดความสุขและสนองความต้องการในการชีวิตมนุษย์ หรือการใช้

^๒ วิมहा. (ไทย) ๒/๓๘๙/๕๐๕.

^๓ วิมहा (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๗.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศรีวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๓๑.

^๕ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยที่ขาดการควบคุม และการดำเนินชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ คือ^๖ การเผยแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมผัสหรือรับผลจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นต้น จนกลายเป็นพฤติกรรมเคยชินของมนุษย์การเฝ้าผ่านเพื่อใช้เองและหรือถ้ามากก็จะเพื่อสร้างรายได้ และผลกระทบที่จะตามมาอีกมากมาย สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข

ปัญหาของชุมชนและสังคม การสร้างจิตสำนึกว่าการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขต้องทำอย่างไร การปลูกฝังอย่างไร ที่แสดงความรักต่อธรรมชาติ และการมีเมตตาต่อธรรมชาติว่าเป็นสิ่งดีงามน่ารัก เมื่อเรามองสังคมโลกหรือสังคมในเวลาเดียวกัน มนุษย์ทั้งหลายมีการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน คือมีคนทุกชนชั้นที่อยู่ในสังคมใหญ่ แน่แน่นอนว่าการที่มนุษย์ทั้งหลายมีความแตกต่างกันหลายด้าน

ดังนั้น ในแนวทางของการพัฒนาอันเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน แต่ความเป็นกฎธรรมชาติได้ให้ความเสมอภาคกันทุกคนเท่าเทียมกัน แต่เหตุผลอันเป็นปัจจัยที่สำคัญคือการกระทำของเขาเอง นี่ก็คือ ทุกคนเสมอภาคต่อหน้ากฎธรรมชาติคนที่ได้พัฒนาตนถึงจุดหมายของชีวิต ในทางพระพุทธศาสนาที่ยอมรับว่ามนุษย์ทั้งปวงที่มีความแตกต่างกันตามที่เขาเป็น จึงมีมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ ๒ ประการคือ ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายนั้น ประการที่หนึ่ง ขอให้ทุกคนซึ่งอยู่ร่วมโลกและร่วมกฎธรรมชาติเดียวกันนี้ รักษาตัวให้อยู่ในเกณฑ์อย่างต่ำ ที่จะไม่ทำการที่เป็นการละเมิดเบียดเบียนหรือการทำลายตนเองหรือผู้อื่น ประการที่สอง ขอให้ทุกคนในฐานะแห่งมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีธรรมชาติ แห่งการที่จะดีเลิศได้ด้วยฝึกฝนด้วยการพัฒนาตนเอง หรือการฝึกตนให้เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงจนกลายเป็นรูปแบบในการพัฒนาตนเอง หรือเป็นพฤติกรรมเคยชินนั่นเอง

๒.๑ สิ่งแวดล้อมกับพระพุทธศาสนาในบริบทของสังคมไทย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับวิธีการหาหนทางเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ปัญหาทั้งทางด้านกายภาพและปัญหาด้านชีวภาพ ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงแนวคำสอนว่า ด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ได้หลักคำสอนเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร และพระพุทธศาสนามีหลักการหรือแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไร

พระพุทธเจ้าได้ตรัสก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า “ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา” ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๗ และลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุ

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๙๐.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” คือ ตลอดเวลา ๔๕ ปี ว่าความไม่ประมาทเพียงบทเดียว นี่เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต^๘ การมีวินัย การเห็นแก่ส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจกัน การให้อภัย และการฝึกฝนตน เพื่อให้สังคมระดับบุคคล เพื่อลดความขัดแย้งความเห็นแก่ตัว ดังนั้น การฝึกฝนตนเองให้มีสติมีหิริโอตตปปะ และมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างปัญญาให้เข้าถึงชีวิต เพื่อให้เข้าถึงความจริงของชีวิต หรือสังขธรรม แต่ก็ต้องอาศัยสภาพแวดล้อม อันได้แก่สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนระเบียบชีวิตและระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือแบบแผนของสังคมนี้ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า วินัย ดังในสมัยพุทธกาลคำว่า ธรรมวินัย เป็นชื่อเรียกของพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึงการอยู่กับธรรมชาติ หรือข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่าตามธรรมชาติ ตลอดถึงความสัมพันธ์กันระหว่าง มนุษย์ เทวดา สัตว์ป่า และป่าไม้ และการเกิดขึ้นหรือการตั้งอยู่ของธรรมชาติตลอดถึงกฎธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสัมพันธ์และมีลักษณะเสมอเหมือนกันของสรรพสิ่งและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าทรงห้ามตัดต้นไม้ การขุดดิน เมื่อมีผู้ตีเตียนก็ทรงประชุมสงฆ์ปรับอาบัติปาจิตตีย์ เป็นวิธีการให้มองเห็นว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหมดมีความสำคัญต่อกันและกัน

๒.๒ รูปแบบการบูรณาการเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความเป็นมิตรต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายไม่เห็นแก่ตัว การมองสิ่งทั้งหลายว่าเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติดันเดียวกัน มองธรรมชาติโดยสัมพันธ์กับการพัฒนาของมนุษย์ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คือ ความรู้จักประมาณ ความรู้จักพอดี พิจารณาคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และการปรับพฤติกรรมเคยชินของบุคคลและสังคม และที่สำคัญการสร้างสรรค์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนาแบบองค์รวมโดยมีจริยธรรมเป็นตัวบูรณาการ สิ่งสำคัญจะต้องมีวินัยในตัวเอง สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนแต่เปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างเป็นปัจจัยการ ซึ่งไม่มีอะไรดำรงอยู่อย่างแยกส่วน โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ฉะนั้นแม้จะมีความแตกต่างหลากหลาย ก็เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นบูรณาการ ทั้งหมดทั้งปวงจึงเป็นองค์รวม และความหลากหลายทางวัตถุหรือทางกายภาพ เกิดขึ้นจากความเป็นไม่เที่ยง ความหลากหลายทางวัตถุเป็นเหตุให้เกิดชีวิต ถ้าวัตถุมีความเป็นหนึ่งเดียว เช่น มีธาตุใดธาตุเดียวจะเกิดสิ่งมีชีวิตไม่ได้

๒.๓ พระพุทธศาสนากับความกตัญญูต่อธรรมชาติ

ในรามณียกสูตร^๙ พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด ไม่ว่าจะเป็นบ้านหรือเป็นป่า เป็นที่ลุ่มหรือเป็นที่ดอนก็ตาม ที่นั้นเป็นภูมิสถานที่น่ารื่นรมย์ พระพุทธศาสนามองเรื่อง

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๑/๓๘๑-๓๘๒.

ธรรมชาติในลักษณะที่มีความกตัญญู ก็ผู้ใดก็ตามที่ใช้ร่มเงาของต้นไม้ แล้วตัดกิ่งลิตรอนต้นไม้ ถือว่าเป็นคนอกตัญญูคบไม่ได้ ดังในพระธรรมวินัยที่พูดถึง เช่น การสร้างส้วม การสร้างห้องน้ำ มีแม้กระทั่งการอาบน้ำร้อนในหน้าหนาวให้ทำอะไร ใช้วัสดุอะไรในการสร้างส้วม มีทางระบายน้ำยังไง ซึ่งน่าอัศจรรย์มาก เพราะพระสงฆ์เข้าอยู่ในป่าทำอย่างไรจะไม่ทำลายป่า การรักษาความสมดุลของป่าไว้ด้วย นอกจากนั้นแนวคิดเรื่อง การนำเอาของที่ใช้แล้ว กลับมาใช้ใหม่อีก เช่น เอาผ้าจีวรที่เก่าไม่ใช่แล้วมาทำประโยชน์ เช็ดเท้า ถูพื้น หรือผสมกับดินเหนียวก่อเป็นเนื้อเดียวกับดินเพื่อฉาบบนบ้าง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า จีวรที่ผ่านการใช้งานที่มีค่ายิ่ง

จากแนวคิดเนื่องที่กล่าวมานั้น เป็นสิ่งที่บรรดาชาวพุทธทั้งหลายควรเอาแนวตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความพอเพียงและเรียบง่าย

๓. วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สรรพสิ่งในจักรวาลสิ่งมีชีวิตมีความสลับซับซ้อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์มีความเป็นพิเศษและน่าสนใจมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นด้านชีววิทยา เนื่องจากมนุษย์อาศัยการดำรงชีพ และการรักษาเผ่าพันธุ์ หรือชาติพันธุ์ การเรียนรู้จากธรรมชาติทางด้านสังคมวิทยา มนุษย์ มีความต้องการที่มีความจำเป็นขั้นพื้นฐานไม่ว่าจะเป็น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การเรียนรู้หรือประสบการณ์ การนันทนาการ และการมีสุขภาพที่ดี ดังนั้น มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ชนิดเดียวที่มีความเป็นพิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ

ความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เพราะสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ และสิ่งใกล้ๆ หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งใกล้และไกล สิ่งแวดล้อมทางสังคม การกระทำของคนขึ้นอยู่กับความคาดหวัง ความต้องการการยอมรับ และการดำเนินของผู้อื่นบุคคลหรือสามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งผู้อื่นคาดหวัง ขณะที่การทำหน้าที่ว่าตนเองทำตามหน้าที่เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมมาน้อยเพียงใด

ดังนั้น สิ่งแวดล้อมซึ่งหมายถึงสิ่งที่อยู่ล้อมรอบๆ ตัวเรา ทุกชนิดทั้งที่เป็นแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ มีอิทธิพลเกี่ยวพันกันสัมพันธ์เป็นปัจจัยเกื้อกูลกัน

๓.๑ การบูรณาการเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมย่อมมีปัญหาสลับซับซ้อนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของมนุษย์หรือปัญหาของสิ่งแวดล้อมล้วนแต่ปัญหาเช่นเดียวกัน ปัญหาของมนุษย์ซึ่งเป็นทั้งปัญหาของบุคคลและสังคม ปัญหาเหล่านี้ถ้าหากว่าสามารถแก้ไขปัญหาก็ถือว่าชีวิตมีความสุข ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้หรืออาจจะบอกว่าชีวิตมีความสุข ในทางตรงกันข้ามถ้าหากว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็พื้นฐานดังกล่าวได้ ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ระทมใจ เรียกได้ว่าชีวิตไม่สมดลนั่นเอง

ดังนั้น สภาพปัญหาทั้งหลายถ้าไม่มีความสมดุลกันแล้วย่อมเกิดปัญหาในทางพระพุทธศาสนา การปราศจากไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง โดยเด็ดขาด กล่าวคือ ปราศจากกิเลสและความทุกข์ ก็คือสภาพที่เรียกว่า นิพพาน นั่นเอง^{๑๐}

พริตจ็อฟ คาปร้า ให้ความหมาย “holistic” ไว้ว่า ระบบต่างๆ ที่ผสมผสานเป็นหนึ่งเดียว หน่วยชีวิตทุกหน่วยนับตั้งแต่บักเตรีที่เล็กที่สุดไปจนถึงพืชพันธุ์ สัตว์และมนุษย์เป็นองค์รวมที่ผสมผสานเป็นหนึ่งเดียว เซลในร่างกาย ระบบการทำงานของสมองมนุษย์ ระบบองค์รวมของสังคม พลวก รังผึ้ง หรือครอบครัวมนุษย์ ระบบนิเวศวิทยาที่ประกอบด้วยหน่วยชีวิตนานาประเภท และสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันและกัน สิ่งที่ถูกสงวนในเขตป่า เขาไม่ใช้ต้นไม้แต่ละต้นหรือหน่วยชีวิตแต่ละหน่วยเท่านั้น โดยเกิดขึ้นพร้อมๆ กันเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน^{๑๑}

พริตจ็อฟ คาปร้า ได้นิยามคำว่า “paradigm” ไว้ว่า กระบวนทัศน์ คือทัศนคติในการมองความจริง เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานในทางความคิด การรับรู้ ตลอดจนจนระบบคุณค่าต่างๆ และได้นิยามกระบวนทัศน์ทางสังคมว่า กลุ่มของความคิด คุณค่า การรับรู้และการปฏิบัติที่ใช้ร่วมกันโดยประชาคมหนึ่ง ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดทัศนคติต่อความเป็นจริงแบบหนึ่ง และวิถีทางของการจัดระเบียบต่างๆ ภายในประชาคมนั้นก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนทัศน์ดังกล่าว^{๑๒}

พฤติกรรมของมนุษย์จนเป็นความเคยชิน ซึ่งก่อให้เกิดแบบพฤติกรรมที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง อันจะเป็นปัจจัยที่สำคัญส่งเสริมหรือขัดขวางความคิดที่ตีมนุษย์สามารถนำความสุขจากการได้ สุขจากการให้ สุขจากการมีเมตตา และความสุขที่เป็นอิสระได้ เป็นการแก้ปัญหาให้เป็นระบบ หรือการแก้ปัญหาแบบองค์รวม คือ ต้องผสมผสานกัน หรือบูรณาการหรือองค์ประกอบ การแก้ปัญหาแบบบูรณาการ คือ

๑. พฤติกรรมที่เคยชินมีความดีงามเกื้อกูล การแก้ปัญหาต้องมีวินัย มีกติกามีพุทธศาสนาพูดถึงการทำบุญคือการให้

๒. การส่งเสริมกำลังใจ มีความเพียรพยายาม หรือการอนุรักษ์ ต้องแก้ปัญหาพฤติกรรมที่เคยชินอย่างไร ก็ต้องพยายามการอยู่ในธรรมชาติ หรือการรักธรรมชาติ

๓. ความรู้ความเข้าใจ

^{๑๐} สาโรช บัวศรี, บูรณาการ, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับกาญจนาภิเษก คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

^{๑๑} พริตจ็อฟ คาปร้า, จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๓, บรรณาธิการไทยพระประชา ปสนนธมโม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้น บทบาทที่สำคัญต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องของธรรมชาติ หรือการอยู่ป่าของพระสงฆ์ หรือเรื่องพระธรรมวินัยในการรักษาป่าหรือการอนุรักษ์ป่า ดังที่ปรากฏในโคติสสานิสุตระ^{๑๓} พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ แก่คนที่ปลูกสวนไม้ดอกไม้ผลปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน โรงน้ำ บ่อน้ำ และศาลาที่พักอาศัยทั้งชนเหล่านั้นยังตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล จึงไปสวรรค์อย่างแน่นอน” และพระพุทธองค์ทรงใช้ใบไม้เป็นสื่อดังในสัสสาวนสูตร^{๑๔} และในขิธิรปิตตสูตร^{๑๕} อุปมาด้วยใบตะเคียน

ในเรื่องของกฎธรรมชาติการยอมรับใช้กฎธรรมชาติในการพัฒนาและแสดงความรู้ความเข้าใจของเราเกี่ยวกับความเป็นจริงของโลกที่ปรากฏแต่กฎเหล่านี้ไม่ได้ดำรงอยู่โดยตัวมันเอง ถ้ามันดำรงอยู่ได้โดยตัวมันเองก็แสดงว่ามันสามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากโลกแห่งปรากฏการณ์ หากกล่าวถึงความเป็นจริงที่รับรู้กันโดยทั่วไปแล้ว การยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยตรรกะและความรู้ที่สมเหตุสมผลคำว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลหมายถึง ความรู้ที่เราสามารถรับรู้ได้โดยตรง หรือไม่ก็สามารถบ่งบอกได้โดยการอนุมาน รวมทั้งความรู้ที่ยอมรับได้ เพราะมีการรายงานที่เชื่อถือได้ แต่เราเชื่อว่ากฎต่าง ๆ ของสมมติสัจจะนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างสุ่มเดาหรือถูกกำหนดโดยพระเจ้า อีกทั้งเราไม่อธิบายด้วยความคิดเชิงอันตะวิทยา (คือทัศนคติที่ถือว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งปวงมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอนอยู่ จุดหมายปลายทางนี้เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของสิ่งแต่ละสิ่ง จึงเท่ากับว่า สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นอธิบายโดยการอ้างอิงถึงอนาคต)

ในทางพระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมที่ชี้ชัดว่าการมีแบบอย่างทางพุทธที่จะสามารถทำให้เราเห็นเป็นไปตามความเป็นจริงหรือสิ่งที่อิงต่อกันหรือการเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อกันเป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน

๓.๒ หลักธรรมพระพุทธศาสนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๓.๒.๑ หลักปัจจุสมุปบาท ปฏิจจสมุปบาท แปลว่า เกิดขึ้นพร้อมด้วยการอาศัย หรือการบังเกิดที่อาศัยกัน คือธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม หรือการเกิดขึ้นพร้อมกันแห่งธรรมทั้งหลายเพราะอาศัยกันและกัน นับเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนเกิดมาจากเหตุปัจจัย เมื่อรวมกันจึงหมายถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันแล้วเกิดขึ้นพร้อมกันกล่าวอีกอย่างคืออาการที่เหตุการณ์อันหนึ่งเกิดขึ้นจากการอาศัยกันและกันของสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันที่เรียกว่าความเป็นปัจจัย

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๗๓/๑๙๕.

^{๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๑๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๒/๖๑๔.

แบบอัญญมัญญปัจจัย^{๑๕} ในโพธิกถา^{๑๖} ได้ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นจึงเกิด สิ่งทั้งปวงต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นในการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปหรือเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัย^{๑๗}

พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นกัน มนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งนั้นด้วย จึงเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมอันนี้ ชีวิตและการกระทำของมนุษย์เป็นอย่างไรความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ก็จะส่งผลตามระบบความสัมพันธ์แห่งปัจจัยนั้น

ดังนั้น คำว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กฎหรือความจริงนี้โดยตรง ดังที่พุทธพจน์ที่ตรัสในปัจจุสูตรว่า ภิกษุทั้งหลายเราจักแสดงปฏิจจสมุปบาทและปฏิจจสมุปปันธรรมาแก่เธอทั้งหลายเธอทั้งหลายจงฟังจงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าวภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ปฏิจจสมุปบาท ในกระบวนการนี้ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาฉะนี้แลนี้เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท พุทธพจน์ที่ยกมานี้แสดงว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นชื่อรวมสำหรับเรียกระบวนการธรรมชาตินี้ ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ไว้ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท”^{๑๘}

วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่อยุติวัฏจักรแห่งความทุกข์ มีแนวความคิดเพื่อที่จะรักษาสิ่งแวดลอม การมุ่งให้มนุษย์กับธรรมชาติ รัฐธรรมชาติ และเข้าใจธรรมชาติ เสมือนว่าธรรมเป็นหนึ่งในเดียวกับความเป็นธรรมชาติ เพราะต้องการอาศัยสิ่งที่เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันในระบบนิเวศน์ธรรมชาติ มีการอยู่ร่วมกัน การพึ่งพา การต่อสู้ ทำลาย และการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการวิวัฒนาการต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิตในโลกให้สามารถอยู่ร่วมกันหรือผสมผสานกันกลมกลืนกันและสู่ภาวะที่เป็นความสมดุลทางธรรมชาติ

๔. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาจากเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า วิธีคิดแบบบูรณาการเชิงพุทธเพื่อยุติวัฏจักรแห่งความทุกข์ ทำให้เข้าใจสภาพปัญหาของสิ่งแวดลอมทั้งหมด เป็นปัญหา

^{๑๕} วัชร งามจิตฺตเจริณ, พุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโพธิ์วันปริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๒.

^{๑๖} วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๑/๑.

^{๑๗} วัชร งามจิตฺตเจริณ, พุทธศาสนาเถรวาท, เรื่องเดียว, หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

^{๑๘} ม.ม. (ไทย). ๑๒/๓๐๖/๓๓๘.

ธรรมชาติเกิด และที่มนุษย์กระทำขึ้น การอยู่กับธรรมชาติ การเข้าใจธรรมชาติ การปรับตัวที่ต่อธรรมชาติ มีความเป็นมิตรต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว สร้างจิตสำนึกให้มองเห็นประโยชน์ของส่วนรวม มองสิ่งทั้งหลายว่าเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติ อันเดียวกัน การรู้จักประมาณ ความรู้จักพอดี พิจารณาคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และการปรับตัวกิจกรรมเคยชินระดับบุคคลสังคม พัฒนาแบบองค์รวมโดยมีจริยธรรมเป็นตัวบูรณาการ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑,๒,๔,๑๐,๑๒,๑๓,๑๕,๑๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕. ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒
ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน) ๒๕๕๖.

สาโรช บัวศรี. บุรณาการ. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับกาญจนาภิเษก คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พริตจ๊อฟ คาปรั้า. จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๓, บรรณาธิการไทยพระประชา ปสนนธมโม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๙.

วัชระ งามจิตรเจริญ. พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโพรวินพริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

อภิชัย พันเสน. บรรณาธิการ. สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.

ผีตาโขนอัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน
Phi Ta Khon Identities of the ASEAN Community

พระครูใบฎีกาวิศศักดิ์ ใต้ศรีโตร*

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการส่งเสริมสนับสนุนให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น อาทิเช่น การละเล่น ผีตาโขน อำเภอดำยซ้าย จังหวัดเลย เพื่อสร้างให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีคุณค่า และมีอัตลักษณ์ และการละเล่นท้องถิ่นในจังหวัดเลยนั้น ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องและผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตและความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมา จากความเชื่อความศรัทธาอย่างแรงกล้าและความเข้มแข็งของชุมชนเองล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดงานประเพณีและการละเล่นของชุมชน เมื่อต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การปรับตัวของภาครัฐและชุมชนในการส่งเสริมการนำอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในประเทศมาส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศประชาคมอาเซียน เพื่อเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม

คำสำคัญ: ผีตาโขน, อัตลักษณ์, ประชาคมอาเซียน

Abstract

Tourism Authority of Thailand Promotes tourism by promoting the local culture as Phi Ta Khon district left cursing an offense to create a product with a unique cultural values and identity. And local activities in the province. Most relevant and binding on life and faith in Buddhism and ancestor passed down. The belief, faith and strength of the community are all factors that result in cooperation in the tradition and culture of the community. When the ASEAN community Adaptation of the government and the community to promote the cultural identity of the local tradition in the promotion of tourism in ASEAN. The engine that drives the economy and society.

Keywords: Phi Ta Khon, Identities, Asean Community

* วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนมีประเด็นสำคัญสามมิติได้แก่ หนึ่งมิติ ประชาคมการเมืองและความมั่นคง สองมิติประชาคมสังคมและวัฒนธรรม และสามมิติ ประชาคมเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการก่อกำเนิดประชาคมอาเซียนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังวิสัยทัศน์ของประชาคมอาเซียนที่ว่าหนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม (One Vision, One Identity, One Community) การรวมตัวกันดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิด สันติภาพ ความมั่นคง ความมีเสถียรภาพ มีเศรษฐกิจเติบโตอย่างยั่งยืน มีความมั่งคั่งและความก้าวหน้าทางสังคมร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียน^๑

มิติด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้าง ภูมิภาคที่มีความมั่นคงทางสังคม (Social Security) ให้ประชากรในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความเอื้ออาทรกัน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาทุกด้าน โดยส่งเสริมความร่วมมือด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างรากฐานให้แก่ประชาชนในภูมิภาคมีความมั่นคง มีอัตลักษณ์ร่วมกัน (Shared Identity) ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศในประชาคมอาเซียน

ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังหันมาให้ความสนใจและจับกระแสการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวมากขึ้นหลังจากการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศในอาเซียน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เตรียมความพร้อมที่จะก้าวสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี ๒๕๕๘ ด้วยการก้าวไปสู่การเป็นหน่วยงานที่มีความเป็นเลิศทางการตลาด การท่องเที่ยวยุคใหม่ (ModernMarketing) ในระดับสากล มีวิสัยทัศน์ที่แสดงได้ถึงความเป็นผู้นำในตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระดับโลกหรืออย่างน้อยก็ในตลาดท่องเที่ยวกลุ่มประเทศอาเซียนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นเป้าหมายของการทำงานในปัจจุบัน

แนวคิดหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวประเทศไทยส่วนหนึ่งคือการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญประเพณีท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม อย่างแท้จริงให้แก่ท้องถิ่น คือ ชุมชน ที่รัฐได้ป้องกันทั้งเครื่องมือและทรัพยากรลงไป ในหน่วยงานระดับพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาและสร้างศักยภาพ อัตลักษณ์ และ ความเข้มแข็งให้กับชุมชน อาทิ เช่นประเพณีแห่ผีตาโขน จัดเป็นส่วนหนึ่งในงานบุญประเพณี ใหญ่หรือที่เรียกว่า “งานบุญหลวง” หรือ “บุญผะเหวด” ของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

บทความนี้ ผู้เขียนได้ค้นคว้าข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ และมุมมอง เชิงวิพากษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฉายภาพการปรับตัวของภาครัฐและชุมชนในการ

^๑ การศึกษาเพื่ออาเซียน. แหล่งที่มา : http://www.bic.moe.go.th/newth/images/stories/one_vision_one_identity.pdf [๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙].

ส่งเสริมอัตลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมเพื่อเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้แก่ท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยวของในกลุ่มประชาคมอาเซียนโดยมีสาระสำคัญ ๒ ส่วน คือ ๑) ความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน ๒) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นการเล่นผีตาโชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเมื่อต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและสรุปเชิงวิพากษ์โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน การรวมตัวเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC) เป็นหนึ่งเสาหลักของประชาคมอาเซียน โดยการก่อตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้ ถึงความเป็นประชาคมอาเซียนให้มีความคุ้นเคยต่อกันและรับผิดชอบต่อสังคม สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ประชาชนในรัฐภาคีอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอัตลักษณ์ร่วมกัน สร้างสังคมแห่งการแบ่งปันและใส่ใจระหว่างกัน (building a caring and sharing society) และทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีสวัสดิการที่ดีขึ้น กล่าวโดยสรุปประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนนี้ให้ความสำคัญในประเด็นของทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนทำให้เกิดความกลมเกลียวในหมู่ประชาชนอาเซียน

คุณลักษณะและองค์ประกอบของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเป้าหมายหลักของกรอบความร่วมมือนี้คือ การทำให้เกิดประชาคมอาเซียนโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นสังคมที่รับผิดชอบต่อเกื้อกูลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเป็นเอกภาพในหมู่ประชาชาติและประชาชนอาเซียน มีการเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน สร้างสังคมที่มีความเอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชาชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และสวัสดิการที่ดีโดยประชาคมสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียน สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่สะท้อนการแสดงออกของความเป็นชาติ ความเจริญรุ่งเรือง และเป็นแบบฉบับอันดีงามประจำชาติ^๒ จะทำหน้าที่หลักในการสนับสนุนการสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี การเป็นเพื่อนบ้านที่ดีและการแบ่งปันความรับผิดชอบ เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษาและศาสนาของประชาชนอาเซียน

การที่อาเซียนจะสามารถมีอัตลักษณ์ร่วมกันได้นั้นจะต้องมีความตระหนักรู้ร่วมกันว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียน มีใจรักร่วมกัน มีความเชื่อมโยงทางจิตใจ มีจิตสำนึกและวัฒนธรรมร่วมกัน โดยอัตลักษณ์อาเซียนนั้นมีความท้าทายในแง่ของการสร้างจิตสำ

^๒ ธิญาดา ยอดแก้ว, การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

นึกอันดีงาม ให้ทุกคนร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอาเซียน โดยคนในอาเซียนต้องมองอนาคตร่วมกัน เลิกนึกถึงความขัดแย้งที่มีมาในอดีต อีกประเด็นที่สำคัญคือ แต่ละชาติสมาชิกอาเซียนย่อมมีอัตลักษณ์เฉพาะตน และมีอัตลักษณ์ย่อยเฉพาะในชาติของตนอีกมากมาย หรืออาจมีอัตลักษณ์ร่วมกับคนในประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมอาเซียน อันดับแรกต้องยอมรับในความแตกต่างระหว่างกันและให้เกียรติว่ามีศักดิ์ศรีเสมอกัน เพื่อแสวงหาจุดยืนร่วมกัน และสร้างอัตลักษณ์อาเซียนต่อไป

อัตลักษณ์ร่วมของวัฒนธรรมอาเซียน อาเซียนเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเนื่องจากประกอบด้วยประเทศสมาชิกมากถึง ๑๐ ประเทศ และแต่ละสังคมก็ได้รับอิทธิพลจากชาติต่างๆ อาทิ อิทธิพลจากจีน อิทธิพลจากอินเดีย อิทธิพลจากชาติตะวันตก รวมทั้งอิทธิพลจากศาสนา อาทิ ศาสนาพุทธ ฮินดูและอิสลาม เป็นต้น ซึ่งความหลากหลายเหล่านี้^๓ สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง (ไทย-ลาว-กัมพูชา-พม่า-เวียดนาม) เนื่องจากว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเป็นเขตอาณาซึ่งเป็นที่ตั้งของหลายประเทศ เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญมีความโดดเด่น ประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ในบริเวณนี้ทั้งทั้งความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน เนื่องด้วยอาณาบริเวณที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ประชาชนมีการไปมาหาสู่ ค้าขาย มีกิจกรรมสัมพันธ์ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีลักษณะเฉพาะของตนเอง แต่ก็มีบางส่วนที่ความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของประเทศอื่นๆ วัฒนธรรมของไทยลาวกัมพูชามีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความคล้ายคลึงกันมากกว่าพม่าและเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน ตัวอย่างวัฒนธรรมร่วมในภูมิภาค ได้แก่ ด้านภาษา (ไทย-ลาว-เขมร) ที่มีตัวอักษร คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน โดยได้รับอิทธิพลมาจากภาษาสันสกฤต โดยคนไทย ลาว เขมร สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ อย่างไรก็ตามภาษาเขมรมีความแตกต่างจากภาษาเพื่อนบ้าน เนื่องจากไม่มีเสียงวรรณยุกต์ ด้านการแสดง มีการแสดงรามาเกียรติ เป็นมรดกร่วมทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของอาเซียน ต้นเค้าของเรื่องรามาเกียรติ คาดว่ามาจากเรื่องรามายณะของอินเดีย ซึ่งเป็นนิทานที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียใต้ ต่อมาอารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาในภูมิภาคนี้ เรื่องรามายณะจึงแพร่หลายไปทั่วภูมิภาค แต่ละประเทศได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประเทศนั้นจนกลายเป็นวรรณคดีประจำชาติไป ดังปรากฏในหลายๆ ชาติ เช่น ลาว พม่า กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ล้วนมีวรรณคดีเรื่องรามาเกียรติเป็นวรรณคดีประจำชาติทั้งสิ้น ด้านนาฏศิลป์และดนตรี การแสดงราชของไทย ลาว เขมรมีความคล้ายคลึงกัน สังเกตได้จากลีลาการแสดงรำร่า

^๓ กมลชนก แสงเล่า, รายงานส่วนบุคคล เรื่องการศึกษาวัฒนธรรมร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์อาเซียน.โครงการพัฒนานักบริหารการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ รุ่นที่ ๖ พ.ศ.๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน ก.พ.ร.กมลชนก แสงเล่า, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖.

ที่อ่อนช้อย ท่วงท่าการร่ายรำรวมทั้ง เครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้นๆ ทั้งนี้ ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรม ส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกันให้มีความคล้ายคลึงกัน ด้านประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีปีใหม่ของประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่าเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ชนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนามและมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกา และทางตะวันออกของประเทศอินเดียก็มีประเพณีนี้เช่นเดียวกัน ประเพณีนี้เป็นประเพณีเก่าแก่ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณคู่มากับประเพณีตรุษ จึงมีการเรียกรวมกันว่า ประเพณีตรุษสงกรานต์ หมายถึงประเพณีส่งท้ายปีเก่า และต้อนรับปีใหม่ คำว่า "ตรุษ" เป็นภาษาทมิฬ แปลว่า "การสิ้นปี" พิธีสงกรานต์ เป็นพิธีกรรมที่สมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนบ้านใกล้เคียงได้มาพบปะสังสรรค์ แสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส มีการใช้น้ำเย็นเพื่อชำระให้แกกันเพื่อความชุ่มชื่น และขอพรจากผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความกตัญญูทเวทิตา ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์ ถือเป็นวันครอบครัว วันเริ่มต้นปีใหม่ตามประเพณีนิยม

๒. กลุ่มวัฒนธรรมมาเลเซีย-อินโดนีเซีย-บรูไน ดารุสซาลาม-สิงคโปร์ ประเทศ เหล่านี้เป็นกลุ่มประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีประชาชนส่วนหนึ่งนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และฮินดูด้วยสัดส่วนที่แตกต่างกันไป ดังนั้น วัฒนธรรมประเพณี ศิลปะ การแสดง จะมีความคล้ายคลึงกัน โดยสิงคโปร์มีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างจีน มาเลย์อินเดีย เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ตัวอย่างของมรดกวัฒนธรรมร่วมในกลุ่มนี้ ได้แก่ การใช้ภาษามาเลย์ (หรือมลายู) ในชุมชนภาคใต้ของไทย และภาษามาเลย์ ยังสามารถสื่อสารเข้าใจได้กับภาษาอินโดนีเซีย มาตรฐานอย่างเป็นทางการของภาษามลายูนั้น มีการตกลงร่วมกันระหว่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย และบรูไน ว่าใช้บาฮาซาริเยาเป็นมาตรฐาน อันเป็นภาษาของหมู่เกาะรีเยา ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของภาษามลายูมาช้านาน ด้านการแต่งกาย ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามจะแต่งกายด้วยชุดสุภาพเรียบร้อยคลุมทั้งตัว ไม่เปิดเผยสัดส่วนแก่สาธารณะ ซึ่งการแต่งกายนี้มีความคล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มคนภาคใต้ตอนล่าง ประชาชนชาวมาเลเซีย อินโดนีเซีย เป็นต้น ด้านการแสดง หนังตะลุงหรือ Wayang ซึ่งหมายถึง ศิลปะการเชิดหนังหรือหุ่นเป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรมร่วมของประเทศในภูมิภาคอาเซียน เช่น ไทย อินโดนีเซีย หนังตะลุงมีต้นกำเนิดมาจากเกาะชวา อินโดนีเซีย แล้วแพร่หลายไปที่อื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทยตลอดหลายร้อยปี ที่ผ่านมหนังตะลุงได้รับความนิยมในราชสำนักชวา บาห์ลี และรวมถึงชาวบ้านทั่วไป หนังตะลุงจากทุกที่จะต่างกันด้วยขนาดรูปร่างและรูปแบบ แต่จะมีความเหมือนกันคือจะทำจากหนังวัวและมีคันชัก และเล่นประกอบดนตรีเครื่องทองเหลืองเช่น ซ้อง ในส่วนของประเทศสิงคโปร์นั้นมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ อีกทั้งส่วนใหญ่ยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิม ทำให้สิงคโปร์มีวัฒนธรรมหลากหลาย ทั้งทางด้านอาหาร การแต่งกาย ตลอดจนการ

เช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าที่แตกต่างกันไป ชาวจีนส่วนมากบูชาเจ้าแม่กวนอิม กวนอูเทพเจ้าแห่งความยุติธรรม รวมถึงเทพเจ้าจีนองค์อื่นๆ ขณะที่ชาวอินดูบูชาเทพวิษณุ เป็นต้น

๓. กลุ่มวัฒนธรรมฟิลิปปินส์ ภูมิประเทศของอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ มีความคล้ายคลึงกันแต่วัฒนธรรมของฟิลิปปินส์เป็นการผสมผสานกันระหว่างตะวันตกและตะวันออกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรมฟิลิปปินส์ที่ได้รับอิทธิพลจากสเปน ซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมมาเป็นระยะเวลาช้านาน ในขณะเดียวกันก็ได้ผสมวัฒนธรรมพื้นเมือง ตัวอย่างของมรดกวัฒนธรรมกลุ่มนี้ได้แก่ ด้านภาษา มีการใช้ภาษามากกว่า ๑๗๐ ภาษา โดยส่วนมากเกือบทั้งหมดนั้นเป็นตระกูลภาษาย่อยมาลาโย-โปลินีเซียนตะวันตก ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่ใช้กันมากในประเทศฟิลิปปินส์มีทั้งหมด ๘ ภาษา ได้แก่ ภาษาสเปน ภาษาจีนฮกเกี้ยน ภาษาจีนแต้จิ๋ว ภาษาอินโดนีเซีย ภาษาซินด์ ภาษาปัญจาบ ภาษาเกาหลี และภาษาอาหรับ ด้านการแสดง นาฏศิลป์ดนตรี สเปนเป็นชาติตะวันตกชาติหนึ่งที่มียึดครองดินแดนในเอเชียเป็นระยะเวลายาวนาน โดยเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์ และสเปนพยายามสร้างฟิลิปปินส์ ซึ่งมีชาวพื้นเมืองเดิมเป็นชาวเกาะที่นับถือศาสนาอิสลามให้เป็นตัวแทนของสเปนในภูมิภาคตะวันออก ด้วยเหตุนี้สเปนจึงนำเอาประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาเข้ามาครอบงำชาวพื้นเมือง ศิลปะการแสดงตามแบบฉบับของสเปนจึงปรากฏขึ้นในดินแดนของประเทศฟิลิปปินส์และเมื่อชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ได้มีการติดต่อกับชาวพื้นเมืองมลายูซึ่งนับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน จึงทำให้นาฏศิลป์ได้แพร่ขยายเข้ามาในดินแดนมลายูด้วย ด้านการแต่งกาย ชุดแต่งกายประจำชาติของฟิลิปปินส์ ชายสวมเสื้อที่เรียกว่า บารอง หญิงแต่งชุดกระโปรงยาว สวมเสื้อแขนสั้นจับจีบ แล้วยกตักขึ้นเหนือไหล่ คล้ายปีกผีเสื้อ เรียกว่าชุดบาลินตาวัก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ด้านประเพณี ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากสเปนและเม็กซิโก จะเห็นได้จากความเชื่อในศาสนาคริสต์งานประเพณีทางศาสนาในทุกปีฟิลิปปินส์จะมีงานรื่นเริง เรียกว่า Barrio Fiesta เป็นการฉลองนักบุญของเมือง หมู่บ้านและเขตการปกครองต่างๆ มีการประกอบพิธีทางศาสนา การเดินขบวนในเมืองฉลองนักบุญ การจุดพลุไฟ การประกวดความงาม และการเต้นรำ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แต่ละชาติสมาชิกอาเซียนมีอัตลักษณ์เฉพาะตน และมีอัตลักษณ์ย่อยเฉพาะในชาติของตนที่หลากหลาย หรืออาจมีอัตลักษณ์ร่วมกับคนในประเทศเพื่อนบ้านด้วย ดังนั้นอัตลักษณ์ร่วมอาเซียนอันดับแรกต้องยอมรับในความแตกต่างระหว่างกันและให้เกียรติว่ามีศักดิ์ศรีเสมอกัน เพื่อแสวงหาจุดยืนร่วมกัน เพราะแต่ละประเทศในอาเซียนมีวัฒนธรรมการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูตผีมาก่อนที่ศาสนาหลักของโลกคือ ฮินดู พุทธ อิสลาม คริสต์จะเผยแผ่เข้ามา ความหลากหลายทางความเชื่อและศาสนานั้นเป็นสิ่งที่คนในอาเซียนจะต้องยอมรับ เคารพในความแตกต่างและพยายามอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วม มองหาอนาคตร่วมกันเพื่อสร้างความเคารพ

ซึ่งกันและกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน เข้าใจที่ดีต่อกัน หาจุดร่วมทางประวัติศาสตร์ที่ดีต่อกัน เพื่อสร้างสังคมสงบสุขที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน

๒. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวถือเป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญของประเทศไทยที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญและส่งเสริม อาทิเช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ได้เกิดขึ้นกับสถานที่ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนที่มีเอกลักษณ์ หรือวัฒนธรรมเฉพาะ สิ่งที่เกิดร่วมกับการท่องเที่ยวคือ การนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสินค้าและการให้บริการต่างๆ ในแต่ละท้องถิ่นโดยการสร้างสรรค์ที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและยังเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนโดยทรัพยากรเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนนั้นๆ อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งให้เกิดความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการเกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย^๕ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมุ่งพัฒนาให้ “คน” เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการผู้ให้บริการให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นแนวคิดหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวประเทศไทย โดยการส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นการเล่นผีตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเพื่อให้เป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริงให้แก่ท้องถิ่นเมื่อต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๓. บทสรุปเชิงวิพากษ์

การรวมตัวของประชาคมอาเซียนเพื่อความร่วมมือในการพัฒนาในด้านต่างๆ การรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน มีประเด็นหนึ่งคือ มิติประชาคมสังคมและวัฒนธรรม ประเด็นความสำคัญคือความร่วมมือกันการสร้างสังคมที่มีเอกลักษณ์ มีอัตลักษณ์ร่วมกัน ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสามารถร่วมกันสร้าง

^๕ สันธุ์ สโรบล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ, (เชียงใหม่ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย : สันธุ์ สโรบล, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

สังคมที่มีเอกภาพร่วมกันพัฒนาในทุกๆ ด้าน ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน มีความสุขและได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการส่งเสริมสนับสนุนให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น อาทิเช่น การละเล่น ฆ้องวง พิธีบายศรี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อสร้างให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีคุณค่า และมีอัตลักษณ์ ควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ด้านการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม โดยมีการประเมินศักยภาพขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวด้วย

๒) ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือดีกว่าเดิม และป้องกันผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว โดยต้องมีการติดตามประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

๓) ด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาธุรกิจด้านบริการอำนวยความสะดวกโดยตรงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ โดยมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย

เมื่อต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การปรับตัวของภาครัฐและชุมชนในการส่งเสริมการนำอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในประเทศมาส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศประชาคมอาเซียน เพื่อเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียนซึ่งต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประวัติศาสตร์และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกัน โดยอยู่บนพื้นฐานด้านผลประโยชน์ของภูมิภาค มีตัวตนร่วมกัน จารีต ค่านิยม และความเชื่อ รวมทั้งความรู้สึกร่วมในฐานะประชาคมอาเซียน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กมลชนก แซ่เล้า. รายงานส่วนบุคคล เรื่องการศึกษาวัฒนธรรมร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์อาเซียน. โครงการพัฒนานักบริหารการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ รุ่นที่ ๖ พ.ศ.๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน ก.พ.ร., ๒๕๕๗.

กาญจนา สอนประดิษฐ์. ฝัตาโชน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๓.

ธัญดา ยอดแก้ว. การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน.

นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗.

สินธุ์ สโรบล. การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.

เชียงใหม่ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖.

ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเลย และคณะ. สมบัติเมืองเลย. เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/คุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ธรรมาสัน นียมรัตน์จรรยา. “การออกแบบเรขศิลป์สำหรับงานประเพณีฝัตาโชน”.

วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานฤมิตรศิลป์ ภาควิชาอนฤมิตร

ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สนอง อุปลา. “พัฒนาการประเพณีฝัตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,

๒๕๔๖.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

การศึกษาเพื่ออาเซียน. แหล่งที่มา : http://www.bic.moe.go.th/newth/images/stories/one_vision_one_identity.pdf [๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙].

กระบวนการจัดการของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา
The Management of Rehabilitation Centers, Health of The Elderly,
According to Buddhist Principles

พระมหาสุภาวิชัย ปภสฺสโร/วิราม, ผศ.*

บทคัดย่อ

การที่สัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเร็วและต่อเนื่อง หมายถึง จำนวนผู้สูงอายุมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสูงอายุพบแนวโน้มจำนวนมากและสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประมาณแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรไทยจะเพิ่มจากปี ๒๕๓๓ เป็นร้อยละ ๗.๒ ในปี ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๑๐.๒ ในปี ๒๕๕๘ เป็นร้อยละ ๑๓.๒ และในปี ๒๕๖๓ เป็นร้อยละ ๑๕.๓ จากการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุระดับชาติ ปี ๒๕๕๑ ได้สรุปว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรสูงอายุประมาณ ๗.๐๒ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗ ของประชากรทั้งประเทศ ทำให้ประเทศไทยเริ่มก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ในราวปี พ.ศ. ๒๕๖๘ ณ ขณะนั้นประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ ๑๙.๒ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การเตรียมความพร้อมของสังคมไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการ ได้แก่ การสร้างความตระหนักของประชากรในเรื่องการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ เพื่อศึกษาและเข้าใจธรรมชาติของสภาวะร่างกายและจิตของตนเองที่จะปรับทัศนคติ แนวคิดความเชื่อและยอมรับความเป็นจริงของชีวิตจึงจำเป็นต้องพึ่งพาทางศาสนาผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคลโดยแนวทางออกของปัญหาตามพุทธวิธี อันเป็นวิธีทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยเหลือบรรเทา และป้องกัน รวมถึงแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุ หลักพุทธวิธีเช่น หลักไตรลักษณ์และหลักอริยสัจสี่

คำสำคัญ: สุขภาวะของผู้สูงอายุ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The proportion of elderly people increases rapidly and constantly refers to the number of seniors grows steadily and rapidly changing population structure seniors find many promising and the proportion of the elderly aged 60 years and over Office of Economic and Social Development. National Thailand has about demographic trends will increase from the year 2533 is 7.2 In 2548 to 10.2 percent in 2558 to 13.2 percent in 2563 and 15.3 percent from the General Assembly seniors nationally in 2551 concluded that the country has a population of about 7.02. million, or 10.7 percent of the country's population. Thailand began stepping into an aging society. And an aging society will truly be in the year 2568. At that time, Thailand will have 19.2 percent of the elderly, which will affect the economic and social development of the country. Readiness of Thailand to the aging society. It is important to speed up the process, including raising awareness of population issues in preparation to enter old age with quality. To study and understand the nature of physical and mental condition to justify their attitude. The concept of faith and accept the reality of religious life it is necessary to rely on the learning process along religious practice and develop their experience. According to the results achieved by the intellect and the availability of individual approach to the problem, according to the Buddhist way. Buddhism as a way to help alleviate and prevent the problem of the elderly. Buddhist ways The Trinity and the Four Noble Truths.

Keyword: Health of the Elderly

๑. บทนำ

สังคมผู้สูงอายุเป็นสถานะที่ประเทศไทยจะต้องดูแล และให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดเนื่องจากว่าเป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณค่าต่อสังคม เป็นผู้ได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และยังเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ชีวิตที่ให้ประโยชน์แก่สังคม หากเป็นภาระแก่สังคมไม่ ในศตวรรษที่ ๒๑ นานาประเทศรวมทั้งประเทศไทยต่างเข้าสู่วิกฤตการณ์ประชากรสูงอายุจะเห็นได้จากภาวะประชากรสูงอายุ หรือการมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปเกินร้อยละ ๗ ของประชากรทั้งหมด และความเร็วหรือเวลาที่ใช้ในการเพิ่มประชากรสูงอายุเป็นสองเท่าตัว

จากการนำเสนอรายละเอียดของผู้สูงอายุและปัญหาของผู้สูงอายุทั้งเรื่อง ความหมายลักษณะความต้องการและความสนใจ บทบาท รวมถึงปัญหาของผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยที่ควรต้องให้ความสำคัญและดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ ทางด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีพในสังคมได้อย่างมีความสุขก่อนจะอำลาสังขารไป ปัญหาของผู้สูงอายุดังกล่าวทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับในเรื่องนี้อย่างไรบ้าง และผู้สูงอายุสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างไรจึงจะคลายจากทุกข์และดำเนินชีวิตของตนเองด้วยความผาสุก ด้วยความรู้เท่าทันสภาพของปัญหาเหล่านั้นพร้อมกับแก้ไขและปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักการของวิธีการทางพระพุทธศาสนา

๒. ภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ

ภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นปรากฏการณ์ทางชีวภาพ และทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมทั่วไป เมื่อสมาชิกของสังคมมีอายุมากขึ้น^๑

ประเวศ วะสี^๒ ให้ความหมายของภาวะสุขภาพผู้สูงอายุว่า เป็นสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย หมายถึง ร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่วมีกำลัง ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัย ที่จำเป็นพอเพียง ไม่มีอุบัติเหตุหรืออันตรายมีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ คำว่า กาย ในที่นี้หมายถึง ทางกายภาพด้วย

๒. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่วมีความเมตตาสัมพันธ์กับความงามของสรรพสิ่ง มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา รวมถึงการลดความเห็นแก่ตัวลงไปด้วย เพราะตราบใดที่ยังมีความเห็นแก่ตัว ก็จะมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตไม่ได้

๓. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรมเสมอภาค มีภราดรภาพ มีสันติภาพ มีระบบการบริการที่ดี มีความเป็นประชาสังคม

๔. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้น เมื่อทำความดีหรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตา การเข้าถึงพระรัตนตรัยหรือการเข้าถึงพระเจ้า เป็นต้น สุขทางจิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากความมีตัวตน (Self transcending) จึงมีอิสรภาพ มีความอ่อนคลาย เบาสบาย

^๑ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ : ความเป็นจริงและการคาดการณ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

^๒ ประเวศ วะสี, สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

มีความปีติแผ่ซ่าน มีความสุขอันประณีตและล้ำลึกหรือความสุขอันเป็นทิพย์ มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต และทางสังคม

ภาวะสุขภาพของบุคคลประกอบด้วยภาวะที่มีสุขภาพดี และภาวะเจ็บป่วย สนับสนุนหรือต่อเนื่องกันไป และเป็นประสบการณ์ตลอดชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การรับรู้ของบุคคลต่อภาวะสุขภาพนั้น จะดำเนินไปตามแกนความต่อเนื่องของภาวะสุขภาพดี และภาวะเจ็บป่วย แต่การรับรู้มีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลคือ บางคนรับรู้ถึงความเจ็บป่วยเป็นสิ่งผิดปกติเล็กน้อยและไม่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต

ภาวะสุขภาพมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะพัฒนาการ โดยผู้สูงอายุจะประสบกับปัญหาสุขภาพ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ผู้สูงอายุมีความรู้สึกละเลยเล้าอาบเจ็บปวด และสถานะทางสังคม มีปัญหาสุขภาพอันเนื่องมาจากความเสื่อมถอยของร่างกายนิยามสุขภาพจึงอาจเปลี่ยนไปตามปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้ วิไลวรรณ ทองเจริญ^๓ กล่าวว่า ภาวะสุขภาพดีของผู้สูงอายุ หมายถึง การมีอิสระในการปฏิบัติกิจกรรมตามความต้องการ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ดัชนีบ่งชี้ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุจึงประกอบด้วย การมีกำลังทำในสิ่งที่ต้องการพึ่งพาตนเองได้ในกิจวัตรประจำวัน และมองโลกในแง่ดี สามารถเผชิญกับความเป็นจริง และยอมรับในสิ่งที่ไม่สามารถกำจัดหรือแก้ไขได้^๔

๓. แนวคิดภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ

คำที่ใช้เรียกบุคคลว่า คนชราหรือผู้สูงอายุนั้น โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่มีอายุมาก ผมหงอก หน้าตาเหี่ยวเฉา การเคลื่อนไหวเชื่องช้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๕ ให้ความหมายคำว่าชราว่า แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม แต่คำนี้ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะ ก่อให้เกิดความหดหู่ใจ และความถดถอยสิ้นหวัง ทั้งนี้ จากผลการประชุมของคณะผู้อาวุโส โดย พล.ต.ต. หลวงอรรถสิทธิสุนทร เป็นประธาน ได้กำหนดคำให้เรียกว่า ผู้สูงอายุ แทน ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ซึ่งคำนี้ให้ความหมายที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์

^๓ วิไลวรรณ ทองเจริญ, “ความวิตกกังวลแรงสนับสนุนทางสังคมและความต้องการของบุคคลก่อนวัยเกษียณอายุ”, วารสารพัฒนาศาสตร์สุขภาพและวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓, ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๙-๑๒๒.

^๔ ประคอง อินทรสมบัติ, การประเมินภาวะสุขภาพในผู้สูงอายุ, (รามานธิปไตยพยาบาลสาร, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๓.

^๕ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๗.

สุรกุล เจนอบรม^๖ ได้กำหนดการเป็นบุคคลสูงอายุว่า บุคคลผู้จะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุ มีเกณฑ์ในการพิจารณาแตกต่างกันโดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปฏิทินโดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมาร่วมพิจารณาด้วย

๒. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี

๓. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา การรับรู้ และเรียนรู้ที่ถดถอยลง

๔. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) จากบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงานลดลง

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร^๗ ได้เสนอข้อคิดเห็น ของบาร์โรว์ และสมิธ (Barrow and Smith) ว่า เป็นการยากที่จะกำหนดว่าผู้ใดชราภาพหรือสูงอายุ แต่สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ ได้ดังนี้คือ

๑. ประเพณีนิยม (Tradition) เป็นการกำหนดผู้สูงอายุ โดยยึดตามเกณฑ์อายุที่ออกจากราชการ เช่น ประเทศไทยกำหนดอายุวัยเกษียณอายุ เมื่ออายุครบ ๖๐ ปี แต่ประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดอายุ ๖๕ ปี เป็นต้น

๒. การปฏิบัติหน้าที่ทางร่างกาย (Body Functioning) เป็นการกำหนดโดยยึดตามเกณฑ์ทางสรีรวิทยาหรือทางกายภาพ บุคคลจะมีการเสื่อมสลายทางสรีรวิทยาที่แตกต่างกันในวัยสูงอายุวัยละต่างๆ ในร่างกาย จะทำงานน้อยลงซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคลบางคนอายุ ๕๐ ปี ฟันอาจจะหลุดทั้งปากแต่บางคนอายุถึง ๘๐ ปี ฟันจึงจะเริ่มหลุด เป็นต้น

๓. การปฏิบัติหน้าที่ทางด้านจิตใจ (Mental Functioning) เป็นการกำหนดตามเกณฑ์ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ การจำ การเรียนรู้ และความเสื่อมทางด้านจิตใจ

^๖ สุรกุล เจนอบรม, วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย, (กรุงเทพมหานคร : นิชนเอดเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๗.

^๗ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, สวัสดิการผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออก, รายงานการติดตามการสำรวจข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในเขตภาคตะวันออก (เด็กด้อยโอกาส คนพิการ ผู้สูงอายุ สตรีกลุ่มเสี่ยง), (ระยอง : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐-๑๑.

สิ่งที่พบมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุคือ ความจำเริ่มเสื่อม ขาดแรงจูงใจซึ่งไม่ได้หมายความว่าบุคคลผู้สูงอายุทุกคนจะมีสภาพเช่นนี้

๔. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) เป็นการกำหนดโดยยึดความคิดที่ผู้สูงอายุมองตนเอง เพราะโดยปกติผู้สูงอายุมักจะเกิดความคิดว่า “ตนเองแก่ อายุมากแล้ว” และส่งผลต่อบุคลิกภาพทางกาย ความรู้สึกทางด้านจิตใจ และการดำเนินชีวิตประจำวันสิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามแนวความคิดที่ผู้สูงอายุนั้นๆ ได้กำหนดขึ้น

นอกจากนั้น ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ได้เสนอผลการศึกษาระยะยาวว่า การกำหนดอายุที่เรียกว่าเป็น “คนแก่” ส่วนใหญ่ระบุว่าเมื่ออายุ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่บางพื้นที่มีข้อพิจารณาอื่นๆประกอบ เช่น ภาวะสุขภาพ บางคนอายุประมาณ ๕๐-๕๕ ปี แต่มีสุขภาพไม่แข็งแรงมีโรคภัยและทำงานไม่ไหว ผมหขาว หลังโก่ง ก็เรียกว่า “แก่” บางคนมีหลานก็รู้สึกว่าเริ่มแก่และเริ่มลดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจลง กลุ่มผู้สูงอายุไม่ใส่ใจต่อตัวเลขอายุ แต่พิจารณาตัดสินจากองค์ประกอบ เช่น สภาพร่างกาย ปวดเอว ปวดตามข้อ เดินไปไกลๆ ไม่ไหว ทำงานหนักไม่ค่อยได้ เหนื่อยง่าย ไม่มีแรง เป็นต้น

จากความหมาย ผู้สูงอายุ ที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และจิตใจไปในทางที่เสื่อมลง มีบทบาททางสังคม และกิจกรรมในการประกอบอาชีพลดลง

๔. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

กระบวนการเรียนรู้ทางพุทธศาสนาจะต้องสัมพันธ์กับอายตนะ และมีศรัทธาในฐานะองค์ธรรมเบื้องต้นก่อนๆ ที่นำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ จะมีเกณฑ์การตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และวิธีการปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

๕. ความหมายของการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมีแนวคิดที่มนุษย์จะเป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการฝึก^๘ เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล^๙ การฝึกฝนหรือการเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโลกในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองตามสภาพแวดล้อม ตามยุค ตามสมัย ตามกาลเวลา เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข เช่นเดียวกับทฤษฎีการ

^๘ พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๓๒๒/๑๓๓.

^๙ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๒๒๗.

เรียนรู้ทางตะวันตกที่มี ความคิดว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปในทางที่ดีขึ้นภายหลังจากการเรียนรู้

บุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาและนักการศึกษาแนวพุทธได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก^{๑๐} ได้ให้ความหมายของ "การเรียนรู้" ไว้ว่า เดิมเรามีแต่คำว่า เรียน เวลานี้เมื่อพูดถึงคำว่า เรียนรู้ ในฐานะวิทยาการต่าง ๆ เรามัก นิยมตามแนวคิดตะวันตก เราก็เทียบกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า learning แต่เดิมเรา แปลว่า เรียน การศึกษาก็เท่ากับคำว่า เรียน เท่านั้น เพราะคำว่า เรียน เป็นคำไทยส่วนคำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต คือ ศึกษา และตรงกับภาษาบาลีว่า สิกขา

พระราชวรมนี^{๑๑} ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ในหนังสือ ปรัชญาการศึกษาไทยว่า "การเรียนรู้" ไว้ว่า "การศึกษา (สิกขา) ก็คือการพัฒนาชีวิตที่ดี (มรรค=พรหมจริยะ) ซึ่งมีปัญญาเป็นแกนนำโดยตลอด เริ่มต้นด้วยใช้ปัญญาพัฒนาชีวิต ไปจนถึง ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา

พุทธทาสภิกขุ^{๑๒} ได้ให้ความหมายของคำว่า "ศึกษา" ไว้ว่า คำว่าศึกษาในภาษาไทย อาจจะแคบไป ภาษาบาลีว่า สิกขา ในภาษาสันสกฤต เรียกว่า ศึกษา คำ ๓ คำนี้ แม้จะแตกต่างกันโดยชื่อหรือโดยพยัญชนะแต่ก็เป็นคำ คำเดียวกัน สิกขา ในภาษาบาลี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ การทำเพื่อให้ดับทุกข์ โดยสิ้นเชิง รวมถึงความรู้ด้วย เพราะฉะนั้นความรู้กับการปฏิบัติต้องไปด้วยกัน ไม่แยกกัน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นคำว่า เรียนรู้ เรียน สิกขา ศึกษา และพัฒนาจึงเป็น คำที่ใช้แทนกันได้ โดยที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ สิกขา แปลว่า ธรรมชาติอัน บุคคลพึงศึกษา ปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษา การพัฒนา การฝึก ฝึกปรี้อ ฝึกอบรม^{๑๓}

ปฏิปทาอันบุคคลพึงศึกษานี้ ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่ข้อ ประพฤติปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา^{๑๔} หรือเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งสาระของไตรสิกขา ก็คือ การฝึกฝนอบรมตนเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็น กุศลเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีหรือความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือสังคมด้วย

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๑} พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไขรวบรวมใหม่, พิมพ์ ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘), หน้า ๔๘.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ (อ้างใน พระจาตุรงค์ อาจารย์สุโก), ม.ป.ป., หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.๒๕๔๙), หน้า ๖๐๓.

^{๑๔} อัง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๘-๓๐๙, ๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

กาย วาจา ใจ (อธิศีลสิกขา) การฝึกฝนคุณภาพจิตใจให้เกิดความตั้งมั่น แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน รวมถึง การฝึกฝนจิตให้มีคุณธรรม ส่งเสริมต่อการดำรงชีวิตที่ดีงามและสามารถที่จะก้าวสู่ การฝึกฝน อบรมด้านปัญญาต่อไป (อธิจิตตสิกขา) และการฝึกฝนปัญญาให้รู้เท่าทันระบบ ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ (อธิปัญญาสิกขา) ซึ่งหมายถึงอายตนะภายในกับ อายตนะภายนอก^{๑๕} ได้แก่

๑) จักขุ (ตา) กับรูป (รูป) ๒) โสตะ (หู) กับ สัททะ (เสียง) ๓) ฆานะ (จมูก) กับ คันธะ (กลิ่น) ๔) ชิวหา (ลิ้น) กับ รส (รส) ๕) กาย (กาย) กับ โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) ๖) มโน (ใจ) กับธรรมารมณ์ (สิ่งที่ใจนึกคิด)

พระพุทธศาสนามีจุดหมายของการเรียนรู้สูงสุดที่ปัญญา กล่าวคือ ปัญญาที่รู้เท่าทัน สิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะฝึกฝนควบคุมระมัดระวังตนให้รู้เท่าทัน เมื่อตาเห็นรูป จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส จีวรรับรู้อารมณ์ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองภายในขอบเขตของสิ่งที่ได้เรียนรู้ นั้นๆ สามารถที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงาม แก้ปัญหาในชีวิตและดับทุกข์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด ไม่ละจักขุ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์...โสตะ ฯลฯ ฆานะ ฯลฯ บุคคลเมื่อ ยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด ไม่ละมโน เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์

๖. ทางออกของปัญหาผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา

ทุกปัญหาย่อมหนทางในการแก้ไขอยู่เสมอ เช่นกันกับปัญหาของผู้สูงอายุก็มีหลากหลายวิธีในการแก้ไขดังกล่าว อาจอาศัยเทคนิควิธีการทางการแพทย์ หรืออาศัยยารักษาโรคหรือวิธีบำบัดต่างๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุ พุทธศาสนาเองก็มีหลักและทางออกให้กับผู้สูงอายุเช่นกัน นั่นคือ “พุทธวิธี” อันเป็นวิถีทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยเหลือบรรเทา และป้องกัน รวมถึงแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุ หลักพุทธวิธีคือ การปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ให้กล่าวคือ

๑. หลักไตรลักษณ์ และหลักอริยสัจสี่

ทางออกของการแก้ไขปัญหาก็เปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายตามหลักไตรลักษณ์ และอริยสัจสี่มีดังนี้

๑.๑ หลักไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะสามประการแห่งสังขาร ธรรมทั้งหลาย ได้แก่ อนิจตา คือ ความไม่เที่ยง ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ และอนัตตตา คือ ความเป็นสิ่งของไม่ใช่คน^{๑๖} ไตรลักษณ์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสามัญลักษณ์หรือลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งหลาย พระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม หลักที่สามนี้ก็ยังคงมีอยู่เป็นธรรมดา

^{๑๕} สัสพ. (ไทย) ๑๘/๒๓/๒๒.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก, อ่างแล้ว ๒๕๓๕, หน้า ๑๐๔.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นเพียงผู้ค้นพบและนำมาเปิดเผยให้ได้ทราบไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นว่าแก่นแท้ของชีวิตนั้นเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตตา ทั้งในเรื่องส่วนประกอบที่รวมกันเป็นชีวิต หรือ ชันธ์ห้า (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) สิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้หรือ อายตนะ ๑๒ (หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์) การเสวยอารมณ์หรือ เวทนา ๖ รวมถึงความรู้แจ้งอารมณ์หรือ วิญญาณ ๖ เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักไตรลักษณ์ตรัสสอนบรรดาพระภิกษุทั้งหลายถึงความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นสิ่งของไม่ใช่ตัวตนดังปรากฏในพระสูตรดังต่อไปนี้

๑.๒ อริยสัจสี่ หมายถึงความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกายเป็นอริยะประกอบด้วย^{๑๗} ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์สภาพที่ทนได้ ยาก สภาวะบีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจ แท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปทานขันธ ๕

ทุกข์สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

ทุกข์นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรองตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อมไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน

ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘^{๑๘} สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๒. หลักสสารณียธรรมหลักโลกธรรม และหลักสังคหัตถ์

สังคมาในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลายๆ คนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้น แต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เองบางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้หมดสิ้นไปได้ ก็หาเป็นใครที่โหนไม่ หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกๆ คนในสังคมนั้นเองที่จะต้องสามัคคีร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมของตนเองให้ดีและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมทั้ง ๖ ประการไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก, อ่างแก้ว, ๒๕๓๕, หน้า ๑๘๑.

๓. หลักสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หรือหลักการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย ๖ ประการคือ^{๑๘}

เมตตาการุณยธรรม คือ การช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตาวจีรธรรม คือ การช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

สาธารณโภคี คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนใช้สอยบริโภคทั่วกัน

ศีลสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

ทิวฐิสามัญญตา คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

๔. หลักสังคหัตถุ

สังคหัตถุ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจ ผู้คนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย^{๑๙}

ทาน หมายถึง การให้คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

ปิยวาจาหรือเปยยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจ ให้นิยมคล้อยตาม

อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงองค์ประกอบและความสำคัญของสังคหัตถุ ๔ ไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกว่า

^{๑๘} พระธรรมปิฎก, อ่างแก้ว, ๒๕๓๕, หน้า ๒๓๓-๒๓๕.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก, อ่างแก้ว, ๒๕๓๕, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้

สังคหวัตถุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
อิตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) สมานัตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ภิกษุทั้งหลาย สังคห
วัตถุ ๔ ประการนี้แลฯ

๗. สรุป

ภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นปรากฏการณ์ทางชีวภาพ และทางสังคมที่เกิดขึ้นใน
สังคมทั่วไป เมื่อสมาชิกของสังคมมีอายุมากขึ้น ภาวะสุขภาพของบุคคลประกอบด้วย ภาวะที่
มีสุขภาพดี และภาวะเจ็บป่วยสนับสนุนหรือต่อเนื่องกันไป และเป็นประสบการณ์ตลอดชีวิต
ของมนุษย์ทุกคนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การรับรู้ของบุคคลต่อภาวะสุขภาพนั้น จะดำเนินไปตาม
แกนความต่อเนื่องของภาวะสุขภาพดี บุคคลผู้จะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุ มีเกณฑ์ในการ
พิจารณาแตกต่างกันโดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ ความกดดันทาง
อารมณ์และความเจ็บป่วย เป็นการกำหนดโดยยึดตามสภาพร่างกาย และจิตใจ ผู้สูงอายุจะ
เผชิญกับสภาพโรคร้ายไข้เจ็บอยู่เสมอ เพราะสภาพทางร่างกายและอวัยวะต่างๆ เริ่มเสื่อมลง
ดังนั้น เพื่อศึกษาและเข้าใจธรรมชาติของสภาวะร่างกายและจิตของตนเองที่จะปรับทัศนคติ
แนวความคิดความเชื่อและยอมรับความเป็นจริงของชีวิตจึงจำเป็นต้องพึ่งพาทางศาสนา
กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบ ผลสำเร็จไป
ตามลำดับตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคลโดยแนวทางออกของปัญหาตาม
พุทธวิธี อันเป็นวิธีทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยเหลือบรรเทา และป้องกัน รวมถึงแก้ไข
ปัญหาของผู้สูงอายุ หลักพุทธวิธีเช่น หลักไตรลักษณ์และหลักอริยสัจสี่เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ประคอง อินทรสมบัติ. การประเมินภาวะสุขภาพในผู้สูงอายุ. รามาธิบดีพยาบาลสาร,
๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี. สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓.

พระครูประคุณสรกิจ. การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมฐานตามแนวทางของวิปัสสนา
วิเวกอาศรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. “กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย”. ใน **สาระความรู้ที่ได้จากการสัมมนาทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลการวิจัย/ผลงานทาง วิชาการ เกี่ยวกับเรื่องกระบวนการเรียนรู้**. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยกรมวิชาการกรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๔๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไขรวบรวมใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, ม.ป.ป.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **สวัสดิการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์. “แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม”. ใน **วิถีการเรียนรู้ของคนไทย : ประมวลสาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด**. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีการเรียนรู้ของคนไทย, ๒๕๔๖.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ : ความเป็นจริงและการคาดการณ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุรกุล เจนอบรม. **วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร : นิชินแอตเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๑.
- (๒) **วารสาร :**
- วิไลวรรณ ทองเจริญ และลิวรรณ อนุนาภิรักษ์. “ความวิตกกังวลแรงสนับสนุนทางสังคมและความต้องการของบุคคลก่อนวัยเกษียณอายุ”. **วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓, ๒๕๔๓.

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาว Research Articles: An Analysis of the Buddhism Correlation of Thai and Laos Monks

พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ. (พิเศษ) ดร.*

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาว มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย อยู่ ๓ ข้อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-ลาว ๒) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและลาว ๓) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและลาวให้เกิดความยั่งยืน มีพื้นที่ทางการศึกษาคือ ประเทศไทยที่ชายแดนติดกับประเทศลาวโดยการศึกษาบทบาทของพระมหาเถระของไทยและลาวเป็นรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ รวมทั้งปัจจัยที่เป็นปัจจัยการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา และโดยการจัดการสัมมนากลุ่มระหว่างพระสงฆ์และประชาชนของสองประเทศ ๒ ครั้ง มีผู้เข้าร่วมการสัมมนา ๔๐ รูป/คน ครั้งที่ ๑ เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นที่สำคัญของการวิจัยที่มีความสัมพันธ์เกิดความยั่งยืน ทางพระพุทธศาสนากับวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้แบ่งกลุ่มเป็น ๕ กลุ่ม การสัมมนาครั้งที่ ๒ จะเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ในแต่ละกลุ่มมาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้การพัฒนาการส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืน สามารถสรุปได้ดังนี้

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระไทยและลาวสามารถสรุปได้ดังนี้ ว่า พระมหาเถระทั้ง ๔ รูป มีความเหมือนและความต่างกัน สิ่งที่มีความเหมือนกันคือการเทศนาให้กับกลุ่มประชาชนทั้งสองประเทศเกิดการศรัทธาจนกลายเป็นความสัมพันธ์เวลาที่มีการจัดกิจกรรมจะมีประชาชนทั้งสองประเทศเข้าร่วมเป็นจำนวนมากทางด้านประเพณีก็เป็นสิ่งที่ทั้งสองประเทศมีการปฏิบัติเหมือนกันคือเรื่องของฮีตสิบสองแต่สิ่งที่พระมหาเถระทั้ง ๔ ท่านทำให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์คือการปฏิบัติธรรมร่วมกับประเพณี ทำให้เข้าสภาพความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-ลาวในปัจจุบัน

การวิเคราะห์ปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและลาว สามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่ามีหลายด้านที่เป็นปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาмаยาวนาน ทั้งด้านการเมืองที่ทั้งสองประเทศให้การส่งเสริม และสนับสนุนการติดต่อกันหลากหลายทั้งทางเศรษฐกิจ นโยบายของการบริหารประเทศด้านพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยการสร้างความสัมพันธ์หลักมายาวนานโดยทางคณะสงฆ์ที่ลาวให้

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

การยอมรับการศึกษาที่ได้รับมาตรฐานที่ประเทศไทยทั้งการเรียนบาลี และเรียนคณะพระพุทธศาสนา และที่เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือการเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกัน ปัจจัยอีกอย่างคือรูปแบบประเพณี ที่ทั้งสองประเทศมีประเพณีฮิตสิบสองคลองสิบสี่ที่เหมือนกัน รวมทั้งความเชื่อที่มีความผูกพันกับแม่น้ำโขง คือความเชื่อเรื่องพญานาคและความเชื่อเรื่องเจ้าแม่สองนาง ซึ่งทั้งประเพณีและความเชื่อล้วนเป็นปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

การเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและลาวให้เกิดความยั่งยืนคณะผู้วิจัยได้จัดการสัมมนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาวขึ้นสองครั้งโดยการแบ่งกลุ่มการสัมมนา ๕ ด้านคือ ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญ ตั้งแต่ระดับ มัธยมศึกษา ปริญญาตรี-ปริญญาเอก และนักธรรมตรีโท เอก รวมทั้งระดับเปรียญธรรม ส่วนมากพระสงฆ์ที่ลาวจะมาศึกษาที่ประเทศไทย จึงสามารถสรุปได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความยั่งยืนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ ส่วนมากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเป็นลักษณะของระดับพระมหาเถระผู้ที่มีชื่อเสียงที่อยู่ประเทศไทยและประเทศลาว จะเป็นลักษณะของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ การแสดงธรรมของแต่ละท่าน ซึ่งแต่ละท่านจะมีรูปแบบเฉพาะของแต่ละท่าน ทำให้ประชาชนทั้งสองประเทศให้ความสนใจและมีความจำนนมาก จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสองประเทศให้เกิดความยั่งยืน ด้านรูปแบบพระพุทธศาสนาสามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ การปกครองของพระสงฆ์ของประเทศลาวมีเพียงคณะสงฆ์ลาวเพียงนิกายเดียวซึ่งแตกต่างจากประเทศไทยที่มีสองนิกาย มีธรรมยุตินิกายและมหานิกายแต่ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาจะเป็นรูปแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกันทำให้เกิดความยั่งยืนด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่มีมาช้านาน มีกิจกรรม การเกิด การบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การตาย และประเพณีฮิตสิบสองคลองสิบสี่ รวมทั้งความเชื่อที่มีสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงทำให้เกิดความยั่งยืน และด้านอื่นๆที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวของประชาชนของสองประเทศ

คำสำคัญ: วิเคราะห์, ความสัมพันธ์, พระพุทธศาสนา, พระมหาเถระ, ไทยและลาว

Abstract

Research on the relationship of the Buddhism of Thai senior monks and Laos senior monks has three objectives namely: 1. To study of the

relationship of Buddhism between Thailand and Laos 2. To analyze the factor to make the correlation of Buddhism between Thailand and Laos 3.To propose to build relationships of Buddhism between Thailand and Laos to achieve sustainability.

The analysis of the Buddhist relationship of the Thai and Lao Monk can be summarized as follows that the four monks are similar and different. The same thing is to preach to the people of the two countries, to believe in the relationship, when the events are to be attended by the people of both countries. Traditionally, it is something that both countries have to deal with But what the four monks to create a unique identity is the practice with tradition The current state of Buddhism in Thailand and Laos.

An Analysis of the Factors Relating to Buddhism in Thailand and Laos It can be concluded that there are many aspects that have contributed to the longstanding Buddhist relationship The politics of both countries is complementary And supports a wide variety of economic and social interactions Policy of country administration Buddhism is a major factor in building long-standing relationships by the Lao clergy in accepting the standardized war in Thailand. To study Pali And the Faculty of Buddhism And that is another important factor is the same Theravada Buddhism Another factor is tradition The two traditions of Lockheed have twelve traditional canoes Including beliefs that have ties to the Mekong River Is the belief of the serpent And the belief of two goddesses Both traditions and beliefs all contribute to the creation of important Buddhist relationships.

The area is educational Thailand's border with Laos . The seminar between the monks and people of the two countries had held for two times, forty persons had attended the seminar. The first seminar was the conclusion of the research on the key issues relating to the purpose of research. The group was divided into five groups, the data of second seminar obtained from the area of each group. It can be analyzed and summarized as follows:The correlation analysis of the senior monks of Thai and Laos, the first group is the study of Buddhism. The study of Buddhism of both countries focus on the level of Secondary School to High School, Bachelor Degree to Ph.D. Degree, NakDhamma Tri to NakDhammaEk ,and Pali Study grade one to grade

Nine. The most of Laos monks came to study in Thailand, It was the relationship among the two religious form of Buddhism. The second groups is to study Buddhism's propagation. The study can be summarized as follows: the most of the propagation of Buddhism is the MahaThera monk who is famous in Thailand and Laos. It is the characteristic of applying the Buddha's teachings in their lives. The Buddha's teachings consist of the MahasatipatthanaSutta, and consideration of thirty two formats of walking meditation. The way of preaching the Buddha's teachings of senior monks have a specific style of each person. So the people of both countries interest and follow to practiseDhamma a lot. It can conclude that it is the form of Buddhism's propagation of the two countries.The third group is to study the format of Buddhism. It can be summarized as follows: the rule of Laos monks have only a sect in Laos, but Thai monks have two sects (DhammayuttikaNikaya and Theravada Nikaya). However the correlation's format of Buddhism is as Theravada Nikaya.The fourth group is the study of Buddhist rituals. It can be summarized as follows: The relationship of Buddhist rituals are associated with the lifelong activity, the ordination, marriage, traditional housewarming, death, Hit SibsongClong Sib See ceremony, and the belief is concerned with the relation of the Mae Khong river.

The fifth group is to study the general relation of Buddhism. It can summary that it is the travel of citizens of both countries.

Keywords: An Analysis, Buddhism, correlation, Thai and Laos

๑. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือ ให้มีเนื้อหาต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมเพราะไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^๑ จึงอธิบายได้ว่าการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ไปไกลได้ต้องอาศัยผู้รู้จริงในคำของ

^๑ อิง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓, อิง.ปญจก. (บาลี) ๒๒ /๑๕๙/๑๗๔-๑๗๕.

พระพุทธรเจ้า แล้วก็นำไปแสดงธรรมในที่ดินแดนต่างๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคง และมีความสัมพันธ์กันอย่างสามัคคี เหล่าพระมหาเถระในยุคหลังจึงมีการสานต่อคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ให้มีการเผยแผ่สัมพันธ์กับนานาชาติประเทศ

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหาเถระไทยและลาว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละท่านนั้นได้สร้างความสัมพันธ์กันของเหล่าพระสงฆ์ในดินแดนพื้นที่ต่างๆที่มีการแพร่กระจายพระพุทธศาสนาไปถึง เพราะเป็นการนำคำสอนของพระพุทธองค์ไปประกาศบอกสอนให้เหล่าสาวกของพระพุทธเจ้า พระมหาเถระแต่ละท่านจะมีรูปแบบการเผยแผ่ที่แตกต่างกัน พระมหาเถระบางท่านใช้การสร้างในรูปแบบธรรม เช่น การสร้างเจดีย์ สร้างรอยพระพุทธบาท สร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนต่างๆที่ท่านได้เดินทางไปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนพระมหาเถระบางท่านก็จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยนามธรรมคือการเทศนาธรรมต่างๆ โดยการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไปเทศนาในดินแดนต่างๆ พระมหาเถระหลายท่านได้สร้างสิ่งที่เป็นความเชื่อของทั้งสองประเทศเข้าด้วยกันด้วยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นหนึ่งเดียวโดยระบุว่าเราคือชาวพุทธที่มีพระพุทธเจ้าองค์เดียวกันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งไทยและลาวนั้นนอกจากจะสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธแล้วยังสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสองประเทศด้วย สังเกตจากในวัดที่ประเทศลาวก็จะมีพระมหาเถระที่ประเทศไปไปสร้างวัดบ้าง เจดีย์บ้าง รวมทั้งพุทธสถานสำคัญอื่นๆอีกมากมาย ส่วนพระมหาเถระที่ประเทศลาวเองก็เช่นกันก็มาร่วมสร้างพุทธสถานสำคัญที่ประเทศไทยหลายแห่งด้วย

ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างพระมหาเถระไทยและลาวจึงเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระมหาเถระ ประชาชนที่สำคัญทั้งสองประเทศในหลายๆด้าน ทั้งด้านชุมชน ด้านสังคม ด้านประเทศ เพื่อทราบข้อมูลรูปแบบ แนวคิด ความเชื่อ ประเพณี เพื่อที่จะได้พัฒนาหรือต่อยอดให้เกิดความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุดทั้งต่อการศึกษา ชุมชน และประเทศ ซึ่งจะเป็นแบบแผนในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี สิ่งประติษฐที่เป็นภูมิปัญญา รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิต เพราะถือว่าเป็นความสัมพันธ์ตัวอย่างที่ไม่สร้างความขัดแย้งและเป็นประโยชน์ให้กับการปกครอง เช่น องค์กร รวมทั้งประเทศ

๒. แนวคิดทฤษฎี

ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎี ที่มีความสัมพันธ์กับพระมหาเถระของไทยและลาวโดยการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ที่ได้อธิบายจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอกทำให้ทราบถึงคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับพระมหาเถระไทยและลาวในการนำคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่ในดินแดนต่างๆ เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างพระมหาเถระ

ในดินแดนต่างๆและกลุ่มประชาชน ในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์ กับประเทศ สังคม ชุมชน และตัวบุคคล ผู้ศีกษายังได้รวบรวมหลักและทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ เช่น หลักการสอนทั่วไป ลีลาการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา และเทคนิค วิธีการแบบต่างๆ ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้สื่อสารด้วย รวมทั้งทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น

วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระธรรมคำสอนในสมัยครั้งพุทธกาล เป็นการเผยแผ่แบบตัวต่อตัว กล่าวคือ ใครก็ตามที่สงสัยหรือต้องการแก้ปัญหาในชีวิต บุคคลนั้นก็จะแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง^๒ ซึ่งพระพุทธศาสนาสมัยนั้นเป็นเพียงสำนักที่เกิดขึ้นมาในท่ามกลางสำนักต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสมัยนั้น และเป็นทางเลือกที่ประชาชนที่ต้องการคำตอบชีวิตที่ถูกต้องและเห็นจริง พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่คำสอนด้วยพระองค์เอง โดยการตอบปัญหาชีวิตหรือข้อสงสัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทุกข์ของชีวิต การตรัสรู้ของพระองค์ เป็นหลักประกันความเข้าใจชีวิตเป็นทางออกของประชาชนในครั้งนั้น พระองค์ตอบปัญหาโดยตรัสถึงหลักความจริงอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตที่ผู้คนประสบอยู่ ใครสงสัยเรื่องใด สิ่งใด พระองค์คือ จุดหมายปลายทางของประชาชน แม้แต่เจ้าลัทธิต่างๆ ที่ต้องการถามปัญหา บ้างถามแบบลองเชิง บ้างท้าทายสุดท้ายคำตอบ คือ การยอมรับเป็นศิษย์ เป็นสาวกของพระองค์เป็นส่วนมาก ซึ่งในจุดนี้เองสาวกทั้งหมดจึงไม่ตอบปัญหาด้วยตัวเอง แต่จะพามาเฝ้าพระองค์เพื่อให้พระองค์ตรัสปัญหานั้นให้แจ่มแจ้ง จึงเป็นที่ยอมรับของการเผยแผ่ธรรมแบบใหม่ขึ้นมาในท่ามกลางสำนักที่อวดอ้างต่างๆ นานามากมาย จนมีวาระต่างๆ ตลอดถึงสาวกของลัทธิอื่นและประชาชนต่างก็เลื่อมใสศรัทธาคำสอนของพระองค์อย่างมาก นี่คือ ความสำเร็จในการเผยแผ่หลักธรรมของพระองค์ เพราะมีหลักการที่ชัดเจนและเป็นไปเพื่อประชาชน เป็นไปเพื่อความสงบสุขของสัตว์ทั้งปวง พร้อมทั้งเทวดา เป้าหมายของการเผยแผ่ มีทั้งระยะเบื้องต้น (การสื่อสารในท่ามกลาง (การยอมรับนับถือ) และที่สุด (ทางเข้าสู่พระนิพพาน) ส่วนหลักการและวิธีการ พร้อมทั้งเป้าหมาย คือจุดเด่นที่แตกต่างจากลัทธิต่างๆ ในสมัยนั้นอย่างสิ้นเชิง

ทฤษฎี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้

^๒ อรรถย พนาราม, “สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๗) : หน้า ๖.

อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปได้อย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยการวางแผนให้ เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้นขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลง^๓

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน แผนพัฒนา ความ ทັນสมัย การพัฒนาสังคม ผลกระทบต่อสังคม การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา สังคม เปลี่ยนแปลง การพัฒนาสังคมของชุมชน องค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคมความสัมพันธ์ ทางสังคมค่านิยมความเชื่ออัตลักษณ์ระบบความรู้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงใน ๓ ด้าน ด้านเศรษฐกิจด้านสังคมด้านวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และประชากรการพัฒนาเศรษฐกิจ ทัศนคติ/ความเชื่อของคนในสังคมการเคลื่อนไหวทางสังคมกระบวนการทางวัฒนธรรมการ ประดิษฐ์ คิดค้นสิ่งใหม่^๔

๓. รูปแบบการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของ ไทยและลาว ในบทนี้คณะผู้วิจัยได้ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระของไทยและลาว โดย การศึกษาจากประวัติของแต่ละท่านที่มีความสัมพันธ์ กับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ รวมทั้งด้านอื่นๆ ของแต่ละท่านเพื่อเป็นการทราบถึงความสัมพันธ์ทาง พระพุทธศาสนาของทั้งสองประเทศมาอย่างยาวนาน และคณะผู้วิจัยได้จัดการสัมมนา กลุ่ม โดยมีพระมหาเถระไทยและลาวที่เป็นพระที่มีบทบาททางด้านการศึกษาที่ประเทศไทยและ ลาว ประมาณ ๔๐ รูป/คน เช่น เป็นพระที่เป็นครู อาจารย์ หรือมีบทบาททางด้าน พระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่สำคัญหรือที่สอนด้านพระพุทธศาสนาของประเทศลาวโดยการ จัด สัมมนาออกเป็นสองครั้ง ครั้งแรกคือการสัมมนาเพื่อหาประเด็นความสัมพันธ์ทาง พระพุทธศาสนาของไทยและลาวเกี่ยวกับเรื่องประเด็นต่างๆตามวัตถุประสงค์ที่สร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนา ครั้งที่สองสัมมนา ตามประเด็นเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถนำประเด็นต่างๆเพื่อมาสร้าง ส่งเสริม และ พัฒนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาให้มีความยั่งยืนให้ได้รูปแบบและเป็นกระบวนการ ขึ้นตอนมากขึ้น

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๓๘.

^๔ อุบล เสถียรปภิรณกรณ์, การศึกษาสังคมวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (วิทยาลัยครูนครปฐม, ๒๕๒๘), หน้า ๕๒.

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาว จากการวิเคราะห์วิจารณ์ และการสัมภาษณ์ให้เกิดความยั่งยืนทั้ง ๒ ครั้ง สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระไทยและลาว การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระไทยและลาวในการศึกษาข้างต้นจะใช้การวิเคราะห์พระมหาเถระของไทยและลาว ๔ รูปเพื่อให้ทราบความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาผ่านบทบาทด้านต่างๆ มีการศึกษาทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิธีกรรม รวมทั้งด้านอื่นๆ การวิเคราะห์ผ่านบทบาทของหลวงปู่เหรียญ วรลาโภ วัดอรัญญบรรพต ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ หลวงพ่อพระครูภาวนาปัญญาภรณ์ วัดเนินพระเนาวนาราม ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย บทบาทของหลวงปู่พระมหาปาล อานนโท วัดโคกป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ บทบาทของหลวงปู่พระมหาผ่อง, ดร. วัดองค์ด้อมหาวิหาร นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งจากการศึกษาบทบาทของพระมหาเถระไทยและลาวที่มีบทบาทความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละด้านของแต่ละท่านจะมีความแตกต่างกันอยู่ท่านหนึ่งที่เป็นจุดเด่น คือ หลวงปู่พระมหาผ่อง, ดร. วัดองค์ด้อมหาวิหาร นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งจากการศึกษาท่านมีบทบาทเน้นในด้านการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศลาวเป็นสำคัญโดยการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและบาลี รวมทั้งการสร้างโรงเรียน และวิทยาลัยสงฆ์องค์ด้อม ขึ้นและมีความสัมพันธ์กับคณะพระสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมที่ประเทศไทยมาอย่างยาวนาน ส่วนบทบาทในด้านอื่นก็มีความเหมือนกันกับพระมหาเถระท่านอื่น ทั้งสามท่านคือ ในเรื่องของพิธีกรรมจะเป็นการส่งเสริมและจัดให้มีการปฏิบัติธรรมควบคู่กันกับประเพณีฮีสตีสอง การเทศนาธรรมจะเป็นการให้คติในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งจะมีเอกลักษณ์ของแต่ละท่านที่มีความแตกต่างกันส่วนในด้านอื่นที่มีความสัมพันธ์จะเป็นความศรัทธาเฉพาะส่วนบุคคลที่มีต่อพระมหาเถระทั้ง ๔ ท่าน เช่นการทำบุญในกิจกรรมต่างๆของชีวิตและครอบครัว

๒. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของไทยและลาวปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของไทยและลาว จะเป็นการวิเคราะห์ด้านต่างๆ ที่ปรากฏเห็นในสังคมปัจจุบันโดยการสัมภาษณ์และสนทนาโดยมีการยกประเด็นการศึกษา มีด้านการเมือง ด้านพระพุทธศาสนา ด้านประเพณี ด้านความเชื่อ และด้านอื่นๆ

ด้านการเมืองสามารถสรุปได้ว่า มีความสัมพันธ์ในด้านอื่นมากมายหลายด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ นโยบายของทางภาครัฐในแต่ละยุค การค้าขาย รวมทั้งการคมนาคม ก็จะเป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาตลอดจนถึงปัจจุบันมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ (AEC) มากขึ้นก็จะเป็นปัจจัยความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน

ด้านพระพุทธศาสนา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัย ยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช ในยุคที่เชื่อว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิ ยาวมาจนถึงปัจจุบันจนถึงระบบการปกครองทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกัน แต่รูปแบบพระพุทธศาสนาที่เป็นเถรวาทก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันไปอีกด้านของทั้งสองประเทศ

ด้านประเพณี เป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะทั้งสองประเทศไทยและลาวมีรูปแบบการปฏิบัติที่เหมือนกันมาอย่างยาวนานคือประเพณีทั้งสิบสองเดือนของคนอีสานและคนลาวคือเรื่องฮีสสิบสองคลองสิบสี่ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับพระสงฆ์ และพระมหาเถระไทยและลาวก็เป็นปัจจัยที่สร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานเช่นกัน

ด้านความเชื่อเป็นอีกปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงร่วมกันเพราะสภาพพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงความเชื่อที่เหมือนกันหรือมีความสัมพันธ์กันจะเป็นความเชื่อกับสายน้ำ จากการศึกษาที่อยู่สองเรื่องคือ ความเชื่อเรื่องพญานาค และความเชื่อเรื่องเจ้าแม่สองนาง จึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาของทั้งสองประเทศมาตั้งแต่ยาวนานเพราะในครั้งอดีตประชาชนทั้งสองประเทศไทยและลาวต่างต้องอาศัยแม่น้ำโขงในการอุปโภค และบริโภคประชาชนส่วนมากจึงมีความผูกพันกับแม่น้ำโขงมาโดยตลอด

ด้านอื่นๆที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสภาพจะเป็นกิจกรรมของประชาชนทั้งสองประเทศมีการติดต่อ ท่องเที่ยว การศรัทธาในสถานที่ต่างๆของกลุ่มคนที่มื่อต่อพระสงฆ์ และวัด ทำให้เป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องและโยงกับพระพุทธศาสนาอีกปัจจัย

๓. การสัมมนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-ลาวให้เกิดความยั่งยืน การเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและลาวให้เกิดความยั่งยืนคณะผู้วิจัยได้จัดการสัมมนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาวขึ้นสองครั้งโดยการแบ่งกลุ่มการสัมมนา ๕ ด้านคือ ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญ ตั้งแต่ระดับ มัธยมศึกษา ปริญญาตรี-ปริญญาเอก และนักธรรมตรีโท เอก รวมทั้งระดับเปรียญธรรม ส่วนมากพระสงฆ์ที่ลาวจะมาศึกษาที่ประเทศไทย จึงสามารถสรุปได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความยั่งยืน ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ ส่วนมากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเป็นลักษณะของระดับพระมหาเถระผู้ที่มีชื่อเสียงที่อยู่ประเทศไทยและประเทศลาว จะเป็นลักษณะของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ การแสดงธรรมของแต่ละท่าน ซึ่งแต่ละท่านจะมีรูปแบบเฉพาะของแต่ละท่าน ทำให้ประชาชนทั้งสองประเทศให้ความสนใจและมีความจำนนมาก จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสองประเทศให้เกิดความยั่งยืน ด้านรูปแบบพระพุทธศาสนาสามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้ การปกครองของพระสงฆ์ของประเทศลาวมีเพียงคณะสงฆ์ลาวเพียงนิกายเดียวซึ่งแตกต่างจาก

ประเทศไทยที่มีสองนิกาย มีธรรมยุตินิกายและมหานิกายแต่ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาจะเป็นรูปแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกันทำให้เกิดความยั่งยืนด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่มีมาช้านาน มีกิจกรรม การเกิด การบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การตาย และประเพณีฮีดสิบสองคลองสิบสี่ รวมทั้งความเชื่อที่มีสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงทำให้เกิดความยั่งยืน และด้านอื่นๆที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวของประชาชนของสองประเทศ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.

สมาน งามสนิท. **องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางพุทธ**, กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อุบล เสถียรปภิณกรณ์. **การศึกษาสังคมวิทยา**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. วิทยาลัยครูนครปฐม, ๒๕๒๘.

(๒) วารสาร :

อรรถัย พนาราม. “สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๗).

การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
An Analytical Study of The Relationship Between Pāpa and Dukkha in
Theravāda Buddhist Philosophy

พระมหาเรืองสันต์ สนมโน*

พระมหาพรชัย สิริวิโร ดร., ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องบาปในพุทธปรัชญาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า บาป คือ กรรมชั่วทางกายทางวาจาและทางใจ ซึ่งเป็นกรรมที่เกิดจากอกุศลเจตนาและสามารถส่งผลให้ผู้ทำได้รับความเดือดร้อน บาปมีหลายประเภท มีทั้งที่จำแนกตามลักษณะ การกระทำ และหลักเกณฑ์การให้ผล บาปเกิดจากสาเหตุคือกิเลส กิเลสเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์และสัตว์ในภพภูมิต่างๆ บาปเป็นสังขตธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่จริง คือ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามหลักปฏิจจสมุปบาท กรรมนิยาม และไตรลักษณ์ ส่วนความทุกข์ คือ สภาวะที่กายและใจถูกบีบคั้นกดดันจากเหตุปัจจัยต่างๆ จนทำให้มีความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ความทุกข์ มี ๒ ประเภท คือ ความทุกข์ทางกาย และความทุกข์ทางใจ ความทุกข์เกิดจากเหตุปัจจัยหลากหลาย แต่ในปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔ และกรรมนิยาม ความทุกข์เกิดจากสาเหตุคือกิเลสและการทำบาป ความทุกข์เป็นสังขตธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่จริง คือ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามหลักปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔ กรรมนิยาม และไตรลักษณ์ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔ กรรมนิยาม และไตรลักษณ์ กล่าวคือ หลักปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔ และกรรมนิยามถือว่า กิเลสเป็นสาเหตุของการทำบาป การทำบาปเป็นสาเหตุของความทุกข์ การที่จะได้รับทุกข์มากหรือทุกข์น้อยนั้นขึ้นอยู่กับว่าทำบาปหนักหรือบาปเบา ถ้าทำบาปหนัก ก็ได้รับทุกข์มาก ถ้าทำบาปน้อย ก็ได้รับทุกข์น้อย ส่วนหลักไตรลักษณ์ถือว่า บาปและทุกข์เป็นสิ่งที่ไม่มีเที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ไม่ใช่ความสัมพันธ์อย่างเคร่งครัดตายตัว แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย ดังนั้น แนวคิดเรื่อง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงจัดเป็นนัยัตินิยมแบบอ่อน (mild determinism) เพราะถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ไม่ได้เป็นไปในลักษณะเคร่งครัดตายตัว แต่เป็นไปตามเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างบาปกับความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุและผล เพราะผลทุกอย่างย่อมมีสาเหตุ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นดำรงอยู่โดยปราศจากสาเหตุ ความทุกข์ก็เช่นกัน ย่อมมีสาเหตุ สาเหตุของความทุกข์ก็คือกรรมชั่ว

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์, บาป, ทุกข์, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This thesis entitled ‘An Analytical Study of the Relationship between Pāpa and Dukkha in Theravāda Buddhist Philosophy’ has three objectives: 1) to study the concept of Pāpa in Theravāda Buddhist philosophy, 2) to study the concept of Dukkha in Theravāda Buddhist philosophy and 3) to analyze the relationship between Pāpa and Dukkha in Theravāda Buddhist philosophy.

This is a documentary research:

In the study of first objective, it was found that the concept of Pāpa basically means bodily, verbally and mentally bad action which is caused by unwholesome intention resulting in doer's suffering. According to Buddhism, there are many types of Pāpa; it can be classified in terms of its characteristics of action and criteria of outcome, it can be named according to the causes of defilements; human beings and animals in various planes are motivated to do bad actions. It is argued that Pāpa belongs to things conditioned by causes and really exists; its existence depends upon theory of dependent origination, order of act and three common characteristics. In the second objective, it was found that Dukkha basically means states where body and mind are conditioned by various causes and effects leading to physical and mental unsatisfactoriness. According to Buddhism, there are two kinds of suffering; physical and mental suffering. In this matter, the so-called suffering can be caused by many factors but in the theory of dependent origination, four noble truths and order of act, the suffering is caused by defilements and bad actions. It is argued that suffering also belongs to things conditioned by causes and really exists; its existence depends upon the theory of dependent origination, four noble truths, order of

act and three common characteristics. In the third objective, it was found that the relationship between Pāpa and Dukkha really exist; it hinges upon the function of theory of dependent origination, four noble truths, order of act and three common characteristics. It is argued that according to the theory of dependent origination, four noble truths and order of act, bad actions are caused by defilements and suffering is caused by bad actions. It is explained that one will get more or less degree of suffering depending upon the more or less degree of Pāpa one has done; the more weight of Pāpa one did, the more suffering one becomes, the less weight of Pāpa one did, the less suffering one becomes. As regards the principle of three common characteristics, both Pāpa and Dukkha are impermanent, satisfactory and no-self. Since the relationship between Pāpa and Dukkha is not determined but indeterminated conditioned by many factors involved, it, therefore, according to Theravāda Buddhist philosophy, becomes mild determinism because of its own characteristics and conditions.

In this research, therefore, suffice it to say that the relationship between Pāpa and Dukkha is caused by causes and effects; all effects are caused by causes, this means that nothing arises out of nothing, in the same token suffering is also caused by certain cause; the cause of suffering is caused by bad actions.

Keyword: The Relationship, Pāpa, Dukkha, Theravāda Buddhist Philosophy.

๑. บทนำ

คำสอนเรื่องบาปในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนเรื่องกรรม เพราะวิถีชีวิตของคนทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกชีวิตจะดำเนินไปในทางดีหรือทางชั่ว ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำไว้ทั้งสิ้น ซึ่งคนจำนวนไม่น้อยมีความสงสัยว่าบาปนั้นคืออะไรหรือไม่ ดังพระพุทธพจน์ว่า “กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^๑ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากกรรมเก่าที่ได้เคยกระทำไว้ในอดีต อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากกรรมใหม่ที่สร้างขึ้นเอง ทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ถ้าหากไม่มีการสอนเรื่องบาปแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะทำให้คนเห็นโทษของการกระทำที่ไม่ดีต่างๆของมนุษย์ได้ เช่น การกระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ การกระทำอนันตริยกรรม เป็นต้น ว่าผลของการกระทำเช่นนี้ จะมีคุณลักษณะเช่นไร เมื่อมีคำสอนเรื่องบาปเช่นนี้ ย่อมทำให้มนุษย์ที่มีพฤติกรรมละเมิดอกุศลกรรมบถ ๑๐

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

ประการเป็นต้น รู้สึกเกรงกลัวต่อผลของการกระทำของตนนั้น และจะนำไปสู่การงดเว้นการกระทำดังกล่าวที่ไม่ดีนั้นได้ ซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือความสงบสุขของชีวิตของมนุษย์ได้

พุทธปรัชญามีความเห็นว่าชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์จากการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักที่ชอบใจก็ล้วนแต่เป็นความทุกข์ พุทธปรัชญากล่าวถึงเรื่องทุกข์ว่าเป็นสัจธรรมแห่งชีวิต จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนสำคัญในพุทธปรัชญาได้แก่ อริยสัจ ไตรลักษณ์ เบญจขันธ์ ล้วนกล่าวถึงเรื่องทุกข์ทั้งสิ้น จึงถูกมองว่าเป็นทฤษฎีเพราะสอนว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่เที่ยง สิ่งทั้งหลาย เป็นทุกข์ ก็จะทำให้คนเกิดความท้อถอยความหดหู่ เกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากทำอะไร แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีอุดมคติ มีความปรารถนาที่จะบรรลุถึงจุดหมายของชีวิต ๓ ระดับ คือความสุข ความดีและความพ้นทุกข์ แต่ละคนก็มีวิธีการแสวงหาความสุขความดีและความพ้นทุกข์^๒ แตกต่างกันไป ทั้งความดีและความพ้นทุกข์ ก็เพื่อเกื้อหนุนให้ชีวิตมีความสุข โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุข เกลียดความทุกข์ ความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ต้องการมนุษย์ จึงพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องทุกข์และหาทางออกจากความทุกข์อันเป็นภาวะที่ชีวิตไม่ต้องการ

เรื่องบาปกับความทุกข์นั้นมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากว่ามีเหตุการณ์หลายอย่างที่ปรากฏให้เห็นว่ามีบางอย่างที่ไม่เป็นไปตามกฎธรรมชาติของการกระทำที่ไม่สัมพันธ์กัน เช่น มีบางคนทำชั่วเลวทราม แต่กลับมีหน้ามีตาในสังคม มีคนนับถือ และมีทรัพย์สินสมบัติเสวยสุขได้อย่างมากมาย ทำไมผลของบาปที่เขาทำจึงไม่ส่งผลในทันทีที่เขาทำชั่วนั้น หรือบาปไม่มีจริง จึงไม่มีการแสดงผลอะไรออกมา ปัญหาความสงสัยต่างๆเหล่านี้ ถูกเก็บสะสมไว้ในความรู้สึกของคนทุกยุคทุกสมัย ที่สำคัญปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งเทคโนโลยี ทุกอย่างให้ผลทันตา แต่เหตุไฉนบาปกลับไม่ให้ผลทันตา นี่เป็นเพราะอะไร ในพุทธปรัชญาจะมีคำตอบให้เขาเหล่านั้นอย่างไร ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบาปและความทุกข์นี้ ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็สามารถรู้และเข้าใจเรื่องกระบวนการที่ทำให้เกิดบาป และการให้ผลได้โดยการศึกษาหลักธรรมในพุทธปรัชญาอย่างลึกซึ้ง แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้เท่าที่ควร สังเกตได้จากการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน พวกเขากันตามกระแสโลกไปอย่างไม่มีจุดหมายปลายทาง ขาดความสนใจในการศึกษาหลักธรรม สนใจแต่วิชาการทางโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้าใจกันว่าเป็นการบ่งบอกถึงความเจริญของมนุษย์ ซึ่งเป็นเพียงความเจริญทางด้านวัตถุเท่านั้น ส่วนทางด้านจิตใจของมนุษย์นับวันมีแต่จะเสื่อมลง โดยจะเห็นได้จากข่าวคราวตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนทั้งหลายเริ่มมีคุณธรรมจริยธรรมลด

^๒ วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, **ความจริงของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีอีดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑.

น้อยลงไปทุกที ผู้คนขาดความเข้าใจในเรื่องของชีวิตจึงไม่รู้เท่าทันความจริง เมื่อไม่รู้เท่าทันความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปของชีวิต ก็ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น หากคนเราหันมาให้ความสนใจและศึกษาหลักธรรมโดยเฉพาะในเรื่องของกรรมและการให้ผลแล้ว ก็ย่อมเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^๓

ปัจจุบันในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบาป การให้ผลของบาป และการเวียนว่ายตายเกิดน้อยลง ปัญหาการละเมิดศีลธรรมคงจะลดน้อยลงไป หากมนุษย์มีความกลัวบาป แต่หากมนุษย์ยังไม่มี ความเชื่อในเรื่องนี้หรือยังมีความสงสัย มนุษย์ก็อาจจะไม่อยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมหรือศีลธรรม และถ้ามนุษย์เชื่อว่าไม่มีผลกรรมดีกรรมชั่วแล้ว ในการดำเนินชีวิตก็ไม่เกรงกลัวบาปกรรมอะไรทั้งนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้สังคมไม่อาจจะอยู่ในความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้น ถ้าเรามองในแง่ของนักปฏิบัตินิยม ก็ต้องยอมรับว่าความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมจะช่วยทำให้สังคมดีขึ้นในทางพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์บาป และทุกข์ในพุทธปรัชญา ไว้ในหลายๆลักษณะซึ่งจะได้ศึกษารายละเอียดต่อไป

จากปัญหาและเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบาปและความทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงไร

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องบาปในพุทธปรัชญาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบาป และแนวคิดเรื่องทุกข์ จากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทยเป็นหลัก และเอกสารหนังสืออื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๒. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. นำเสนอสรุปผลการวิจัย

^๓ สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๙๔.

๔. สรุปผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องบาป

บาป หมายถึง ความชั่ว, ลามก^๔ การกระทำที่จัดว่าเป็นบาปนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจ หากการกระทำใดเกิดขึ้นหรือกระทำลงไปโดยปราศจากเจตนา การกระทำนั้นไม่จัดว่าเป็นบาป สำหรับการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จำแนกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ กุศลกรรม (กรรมดี) อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) เมื่อจำแนกกรรมตามเกณฑ์การให้ผล แบ่งกรรมได้เป็น ๑๒ อย่าง โดยแบ่งการให้ผล ตามกาล ตามหน้าที่ และตามความหนักเบา บาปชนิดเดียวกันอาจให้ผลหลายครั้ง เพราะเป็นบาปแรง บาปที่ยังไม่ให้ผล อาจทำให้ผู้ทำบาปเข้าใจว่า หมดบาปแล้ว แต่แท้ที่จริงแล้วยังไม่หมด วิชากรรมนั้นอาจไม่ได้แสดงให้เห็นในชาติเดียว หากมองในระยะสั้น อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนได้ เพราะบาปบางอย่างอาจยังไม่ได้ส่งผล ทำให้คนบางคนเกิดความท้อแท้ เข้าใจผิดว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ดังนั้นการพิจารณาเรื่องบาปต้องมองเป็นสายยาว ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ถึงอนาคต การมองเป็นสายยาวจึงเกี่ยวข้องไปถึงสังสารวัฏ การสอนให้คนเชื่อเรื่องสังสารวัฏ เป็นการสอนให้คนเกรงกลัวต่อบาป ทำความดีเพื่อหลีกเลี่ยงบาป ๔ เป็นอย่างน้อย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะมุ่งเน้นให้คนไปสวรรค์หรือพรหมโลก เพราะตราบใดที่สัตว์โลกยังต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏ ก็ยังไม่หลุดภัยหรือพ้นทุกข์ได้ ดังนั้นจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการสิ้นบาป เพื่อออกจากสังสารวัฏ โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อละเหตุแห่งทุกข์ เพื่อดับต้นเหตุ เพื่อเข้าถึงภาวะที่เรียกว่า นิพพาน เมื่อต้นเหตุดับ ทุกข์ถูกขจัดออกไป ก็จะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก ในพระไตรปิฎกจำแนกบาปออกเป็น ๓ อย่างคือ จำแนกตามลักษณะ จำแนกตามทางกระทำ และจำแนกตามหลักเกณฑ์การให้ผล สาเหตุที่ทำให้เกิดบาปคือ ต้นเหตุและทิวฏฐิ รากเหง้าแห่งต้นเหตุและมิชฌาทิฏฐิ คือ อวิชชา (ความไม่รู้จริง) อโยนิโสมนสิการ (ความไม่ทำไว้ในใจโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอายต่อบาป) อนตตปปะ (ความไม่เกรงกลัวต่อบาปกรรม) และอุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) และกิเลส ได้แก่ สภาวธรรมฝ่ายชั่วที่เป็นอกุศล มีอยู่ในสันดานของปุถุชนทุกคน ทำให้จิตเสื่อมทราม ชักจูงให้ทำความชั่วต่างๆ กิเลสเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมองและเร่าร้อน ทำสัตว์ทั้งหลายที่ยังมีกิเลสให้ต้องเศร้าหมองและเร่าร้อน และบาปมีอยู่จริงภายใต้กฎปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔ กรรมนิยาม และไตรลักษณ์

แนวคิดเรื่องทุกข์

ทุกข์ หมายถึง สภาพแหย่งต่อความสุข ถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา คือ ภาวะที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ครอบคลุมสรรพสิ่ง ทำให้สรรพสิ่งทั้งหลายไม่สามารถที่จะรักษาสภาพ

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติมครั้งที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๐.

เดิมของตัวเองไว้ได้ เนื่องจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่มีความเป็นของตนเอง ต้องอาศัยปัจจัยอื่นเกิดขึ้นในรูปของกระแสต่อเนื่อง ด้วยการยึดมั่นในขั้นที่ ๕ จึงมีสภาพอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์^๕ ความทุกข์แบ่งออกเป็นหลายประเภท แต่ประมวลเข้าแล้วได้ ๒ ประเภท คือ

๑. ความทุกข์ทางกาย หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกายของมนุษย์และสัตว์ ได้แก่ การขาดปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต การเสวยผลกรรม การเกิด ความแก่ ความเจ็บป่วย ความตาย^๖ และ ๒. ความทุกข์ทางใจ หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดภายในจิตใจของสรรพสัตว์ ได้แก่ ความโศก ความคร่ำครวญ ความไม่สำราญทางใจ ความคับแค้นใจ ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรักใคร่ ความต้องการหรือปรารถนาในสิ่งใดแล้วไม่ได้ตามที่ใจปรารถนา^๗

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพุทธปรัชญาทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้

๑. การวิเคราะห์กฎปฏิจลสมุปบาทสัมพันธ์กับบุคคลที่ทำบาปแล้วได้เสวยวิบากคือทุกข์ เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถกระทำได้ ซึ่งวิเคราะห์ได้ ๒ ทิศนะ คือตามทิศนะของพุทธโฆสาจารย์เห็นว่า มีการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพข้ามชาติ ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎปฏิจลสมุปบาทนี้ประกอบด้วยกิเลส กรรม และวิบาก เป็นตัวกำหนด ในขณะเดียวกันพุทธทาสภิกขุได้ให้ทิศนะโดยการอธิบายว่า มีผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันที^๘ ดังอุทาหรณ์ในเรื่องจุนทสุกริกสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ เวฬุวนาราม ครั้นนั้นมีชายคนหนึ่งชื่อ จุนทสุกริก มีอาชีพฆ่าสุกรขาย ทั้งเขาก็ชอบบริโภคเนื้อสุกรมาก จนต้องรับประทานทุกวัน มีอาจว่าเง้นได้ในเวลาที่มีพุททิกขภัย เขาจะใช้เกวียนบรรทุกข้าวเปลือกไปแลกลูกสุกร แล้วนำลูกสุกรมาเลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ เมื่อเขาประสงค์จะฆ่าตัวใด ก็จับตัวนั้นมัดกับหลัก แล้วใช้ค้อนทุบจนทั่ว เพื่อให้เนื้อพอง และเมื่อแน่ใจว่า สุกรตายแล้ว ก็ตัดปากออก กรอกน้ำร้อนที่กำลังเดือดพล่านลงไป ในปากสุกร น้ำนั้นจะพาเอาสิ่งสกปรกทั้งหลายออกมาทางทวาร ทำซ้ำกันอย่างนี้ จนหมดสิ่งสกปรก จากนั้นก็ใช้ไฟลนจน แล้วใช้ดาบตัดศีรษะสุกร เอาภาชนะรองเลือด ขำแหละเนื้อออกคลุกกับเลือดแล้วนำไปปิ้งนึ่งรับประทานพร้อมกับบุตรและภรรยา และขายส่วนที่เหลือ นายจุนทสุกริกทำอยู่อย่างนี้เป็นเวลา ๕๕ ปี โดยไม่ได้ทำบุญอะไรเลย ต่อมาเขาป่วยร้องคลุ้มคลั่ง ส่งเสียงร้องดังลั่นเหมือนเสียงสุกร คลานไปมาอยู่ในเรือนนั้น พวกญาติจึงช่วยกันมัดปิดปาก แต่ธรรมดาแรงกรรมไม่มีใครห้ามได้ นายจุนทสุกริกยังส่งเสียงร้องดังลั่นจนคนแถวบ้าน

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑,ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔,ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๐/๑๑๘.

^๖ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๖/๑๑๙,ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๖.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๔/๓๒๖,ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๗/๑๑๙.

^๘ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๘ ; มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปทฎกถา (ปจโฆ ภาคโค), พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

ใกล้เคียงกัน หนวกหูไม่เป็นอันหลับอันนอน เขาเที่ยวร้องอยู่อย่างนั้น เพราะความร่ำร้อนในนรกแผดเผาอยู่ ๗ วัน ครั้นถึงวันที่ ๘ ก็ตายไปเกิดในอเวจีมหานรกในส่วนทิศเหนือของพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ต่อมาการที่นายจุนทสุกริกป่วยร้องคลุ้มคลั่ง ส่งเสียงร้องดังลั่นเหมือนเสียงสุรคณานไปมาอยู่ในเรือนนั้น พวกญาติจึงช่วยกันมัดปิดปาก แต่ธรรมดาแรงกรรมไม่มีใครห้ามได้ นายจุนทสุกริกยังส่งเสียงร้องดังลั่นจนคนแถวบ้านใกล้เคียงกันได้ยินเสียงนี้เองทำให้เห็นว่านายจุนทสุกริกเหมือนตกรกทั้งเป็นในขณะที่อยู่ในโลกมนุษย์ เพราะนรกในภาษาธรรมของท่านหมายถึง ความร้อนใจเหมือนไฟเผา เมื่อใดมีความร้อนใจเหมือนไฟเผา เมื่อนั้นเรียกว่าเป็นนรก ในภาษาธรรมะ ใครทำความร้อนใจให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ในลักษณะเหมือนไฟเผาเมื่อไร ก็เรียกว่าตกรกเมื่อนั้น^๙ นี่คือการตกรกในปัจจุบันขณะของท่านพุทธทาสภิกขุ

ปฏิจจนุปบาทกับกรรมจึงมีส่วนสัมพันธ์กันในเชิงเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน กล่าวคือ กรรมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีกิเลสวัฏฏ์ ๓ อย่าง อวิชชา ตัณหา และอุปาทานเป็นเหตุให้เกิดกรรมวัฏฏ์ อวิชชา คือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดสังขาร เมื่อไม่รู้จริงตามหลักอริยสัจ ๔ คือไม่รู้ถึงความทุกข์ ไม่รู้ถึงสาเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่รู้ถึงความดับทุกข์ และไม่รู้ถึงหนทางดับทุกข์ จึงแสดงพฤติกรรมออกมาทางกาย วาจา และใจ จึงเกิดปฏิสนธิวิญญานต่อไป วนเวียนเป็นวัฏจักรของสังสารวัฏอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๒. อริยสัจ ๔ เป็นหมวดธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุปัจจัยเช่นเดียวกับปฏิจจนุปบาท ที่เกิดขึ้นและดับไปตามอำนาจแห่งเหตุปัจจัย มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือไม่มีสิ่งใดสามารถเกิดขึ้นได้เองโดยไม่มีเหตุปัจจัย เรื่องบาปก็เช่นเดียวกัน คือ เกิดจากกิเลส คือตัณหา ซึ่งในหลักปฏิจจนุปบาทแสดงถึงกิเลสที่ทำให้เกิดบาปก็คือ อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ถ้าไม่มีอวิชชา สังขารในกรรมวัฏฏ์ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีตัณหา อุปาทาน ภพชาติขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ส่วนในหลักอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงจะเห็นได้ว่า ที่มนุษย์ต้องเกิดมารับผลของกรรมในภพชาติต่างๆ ก็เกิดจากกิเลสคือตัณหา ซึ่งทำให้สัตว์โลกต้องดิ้นรนทำบาปกันต่อไป จึงต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ประสพกับความทุกข์ วนเวียนอยู่อย่างนี้ อย่างมีรู้จบสิ้นตราบเท่าที่ยังไม่รู้จริงในอริยสัจ ๔ และปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในกัมมนิโรธสูตรว่า ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับกรรม คืออริยมรรคมีองค์ ๘ มี สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

^๙ พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน-ภาษาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า สรรพสิ่งทั้งปวงในโลกนี้ตามทัศนะพุทธปรัชญา จะเกิดขึ้นย่อมมีเหตุมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น บาบก็เช่นกัน มาจากสาเหตุคือกิเลสหรือตัณหา ซึ่งถือว่าสมุทัยทำให้เกิดบาป ผลก็คือทุกข์ กิเลสหรือตัณหาตัวนี้มีอวิชชาเป็นต้นตอใหญ่ บาปเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ตามเหตุตามปัจจัย เมื่อบาปส่งผลทำให้เกิดวิบากที่ทำให้เกิดความทุกข์และต้องเวียนว่ายตายเกิด ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาเรื่องอริยสัจ ๔ ที่มีความสัมพันธ์ต่อการเวียนว่ายในสังสารวัฏ ที่ต้องทำให้ก่อบาปและเสวยวิบากกรรมต่อไป โดยยกพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในโกฏิกามวรรค สรุปได้ว่า เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดในทุกข้ออริยสัจ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดในทุกข์ทุกขสมุทยอริยสัจ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดในทุกขนิโรธอริยสัจ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ จึงต้องเที่ยวเร่ร่อนไปตามกาลยาวนานอย่างนี้ แต่เมื่อได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ เหล่านี้แล้ว ถอนตัณหาซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และเกิดภพได้แล้ว ภพก็จะสิ้นไป ภพใหม่ก็จะไม่มีอีก^{๑๐}

ความสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึง ก็คือการเวียนเกิดเวียนตายของสัตว์โลก ที่ต้องวนเวียนไปตามแรงบาปของตนเอง เพื่อให้ทราบถึงความลำบากในการเกิดมาเป็นมนุษย์ เพื่อหาทางให้พ้นไปจากวัฏสงสาร และวิธีการสำคัญก็คือรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักอริยสัจ ๔ ดังความที่ท่านยกมาจากพุทธพจน์ที่ทรงอุปมาไว้ว่า สัตว์ที่ได้เกิดกลับมาสู่หมู่มนุษย์นั้นมีน้อย เปรียบเหมือนความแตกต่างระหว่างฝุ่นดินหนึ่งเท่าที่พระพุทธรองค์ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระนขา(เล็บ)นี้กับมหาปฐพี แล้วตรัสถึงอริยสัจ ๔ ว่า สัตว์ทั้งหลายที่กลับมาเกิดเป็นหมู่มนุษย์มีเพียงเล็กน้อย ส่วนสัตว์ที่กลับมาเกิดนอกจากมนุษย์มีจำนวนมากกว่า เพราะไม่ได้เห็นอริยสัจ ๔ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงควรทำความเพียรเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ ๔^{๑๑}

๓. ความสัมพันธ์กับหลักกรรมนิยาม ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบว่า บาปและทุกข์หรือกฎแห่งกรรมนี้ เป็นกฎธรรมชาติกฎหนึ่ง ที่ในภาษาบาลีเรียกว่า“นิยาม” แปลว่า กำหนด อันแน่นอน ทำนองหรือแนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปแน่นอนมีระเบียบ^{๑๒} กฎธรรมชาติหรือนิยามนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงเอาไว้ว่า มี ๕ อย่าง เรียกว่า นิยาม ๕^{๑๓} จึงเป็นเรื่องที่ควรวิเคราะห์ว่าบาปและทุกข์(วิบาก) หรือกฎแห่งกรรมนี้ มีความสัมพันธ์กับนิยาม ๕ ในแง่ใด แต่ในเบื้องต้น ผู้วิจัยขอแนะนำให้ทราบก่อนว่า นิยามทั้ง ๕ มีดังนี้คือ ๑) อุตุนิยามกฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ ๒) พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือที่เรียกกันว่าพันธุกรรม ๓) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต ๔) กรรม

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕ – ๖๐๖.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๑๑๓๑/๖๔๐.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๑๕๒.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

นิยาม กฎธรรมชาติดีเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์คือกระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำหรือพูด และ ๕) ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เป็นต้น

๔. นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์จะเป็นไปตามหลักปัจจุสมุปบาท อริยสัจ และกรรมนิยามดังกล่าวแล้วข้างต้น ยังเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ด้วย การที่ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์เป็นไปตามหลักไตรลักษณ์นี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ไม่ใช่ความสัมพันธ์อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบตายตัว แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยยกตัวอย่างเช่น ในอดีตชาติ นาย ก. เป็นคนชอบฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ ส่งผลให้ในชาติปัจจุบันนี้ นาย ก. เป็นคนมีอายุสั้นและมีโรครุมมาก แน่แน่นอนว่าถ้าหากไม่มีเหตุปัจจัยอื่นมาแทรกแซงกระบวนการให้ผลของบาปในภพนี้ กระบวนการให้ผลของบาปก็จะเป็นไปตามเดิม คือ นาย ก. จะอายุสั้นและมีโรครุมมาก แต่ถ้าหากว่ามีเหตุปัจจัยอื่นที่เพียงพอมาแทรกแซงกระบวนการให้ผลของบาป ผลของบาปก็อาจจะถูกชะลอหรือถูกเลื่อนออกไป เช่น ในชาติปัจจุบัน นาย ก. เป็นคนไม่เบียดเบียนสัตว์ ชอบปล่อยนกปล่อยปลา ใ้ชีวิตโคกระบือที่กำลังจะถูกนำไปฆ่าโรงฆ่าสัตว์อยู่เสมอๆ ชอบให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท และเป็นคนรักษาสุภาพ เมื่อนาย ก. ทำกรรมดีเช่นนี้ กรรมดีนี้ก็อาจจะให้ผลก่อน เมื่อกรรมดีนี้ให้ผลก่อน กรรมที่นาย ก. เคยฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ในอดีตชาติ ก็จะต้องถูกเลื่อนหรือชะลอการให้ผลออกไปจะอย่างไรก็ตาม กรรมดีที่นาย ก. ทำนี้ไม่สามารถลบล้างบาปที่นาย ก. เคยฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ในอดีตได้ บาปที่นาย ก. เคยทำนั้นยังจะต้องให้ผลอยู่ เพียงแต่เลื่อนเวลาการให้ผลออกไปเท่านั้น แม้พระอรหันต์ก็ไม่สามารถที่จะหนีผลแห่งบาปที่เคยทำมาในอดีตได้

ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีอยู่จริงภายใต้กฎปัจจุสมุปบาท อริยสัจ ๔ กรรมนิยาม และไตรลักษณ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือปัจจุสมุปบาทเป็นการแสดงวงจรที่ทำให้เกิดบาป และต้องมาเสวยวิบากกรรมต้องมาเวียนว่ายตายเกิด และต้องประสบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเศร้าโศก ตามอำนาจกรรมที่ทาลงไป หลักอริยสัจ ๔ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นเหตุปัจจัยให้ผู้ทำบาปต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ผู้ทำบาปต้องเสวยทุกข์ซึ่งเป็นส่วนของวิปากวิภูฏโดยไม่รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักอริยสัจ ๔ คือ (๑) ไม่รู้สภาพความทุกข์ที่แท้จริงในปัจจุบัน (๒) ไม่รู้สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (๓) ไม่รู้เป้าหมายของการดับทุกข์ (๔) ไม่รู้ทางดับทุกข์ หลักกรรมนิยาม มีความสัมพันธ์กับนิยาม ๕ ในฐานะเป็นนิยามหนึ่งในนิยาม ๕ ซึ่งจำแนกออกไปจากธรรมนิยาม มีชื่อเรียกว่า กรรมนิยาม ซึ่งการที่พระอรหันตญาณท่านจำแนกกรรมนิยามออกจากธรรมนิยาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นหลักธรรมที่สามารถอธิบายเรื่องเหตุและผลให้เข้าใจและมองเห็นได้ง่ายขึ้นและหลักไตร

ลักษณะนั้น ไม่ใช่ความสัมพันธ์อย่างเคร่งครัดตายตัว แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข หรือเหตุปัจจัย ผลของความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์โดยตรงและได้รับทันที คือสภาพจิตที่เศร้าหมอง ไม่ดี ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดผลอื่นๆตามมา

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะให้ประโยชน์ต่อสังคมทั่วไป

หากมีคำถามว่า การกระทำบาปไม่มีผลคือทุกข์ อะไรจะเกิดขึ้น มนุษย์ทุกคนก็จะเห็นว่าการทำบาปนั้นไม่มีผล ซึ่งเท่ากับว่าทำบาปแล้วไม่ได้รับผลของความชั่ว(ทุกข์) ความสัมพันธ์ระหว่างบาปและทุกข์ไม่มีอยู่จริง จัดเป็นบุคคลที่มีความเห็นผิดแบบอภิปรัชญา ซึ่งเป็นความคิดที่สุดโต่งข้างหนึ่ง ฉะนั้น การที่มนุษย์ทำบาปแล้ว การกระทำนั้นจะมีความหมายก็ต่อเมื่อผู้ทำบาปนั้นได้รับโทษอันเป็นความทุกข์ตามมา ถ้าหากการกระทำบาปมีผลให้ได้รับความทุกข์ ก็จะทำให้มนุษย์ที่กระทำความบาปยอมได้รับความทุกข์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของตนที่ต้องมีความรับผิดชอบตามมา เพราะฉะนั้น การกระทำจึงมีผลตอบสนองตามกฎแห่งกรรม ซึ่งมีความสมเหตุและสมผลแห่งการกระทำที่มีผล และทำให้มนุษย์ได้ตระหนักรู้ (awareness) และเห็นคุณค่า (value) ในการกระทำของตนว่า “ทำความดีย่อมได้รับผลแห่งความดี ทำความชั่วย่อมได้รับผลแห่งความชั่ว”

๒. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุญและสุขในมุมมองปฏิจจสมุปบาท
๒. ควรศึกษาวิจัยเรื่องทุกข์ในมุมมองของควอนตัมฟิสิกส์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วิเชียร ชาบุดรบุญตริก. **ความจริงของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด , ๒๕๕๒.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจนูปบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พุทธทาสภิกขุ. **ภาษาคน-ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๒.

การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์
กับพระพุทธศาสนาเถรวาท

Buddhadasa Bhikkhu's Doctrine Hermeneutics according to Pual Ricour's
Hermeneutics and Theravada Buddhism

สงวน หล้าโพนทัน และคณะ*

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่องการตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์กับพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ (การตีความ) ของพอล ริเคอร์ (Paul Ricour) ๒) เพื่อวิเคราะห์การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุ ๓) เพื่อวิเคราะห์การตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์และพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยแบบคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลจากการศึกษาหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ที่มีต่อตัวบท ซึ่งเป็นวาทกรรมโดยธรรมชาติตามทัศนะของพอล ริเคอร์เพื่อที่จะได้นำเอาความเข้าใจในตัวบทนั้น มาสร้างตัวตนเองในปัจจุบันที่เป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ในอันที่จะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ตนเองได้หวังไว้ จากกรอบของบริบทแห่งชีวิตที่แต่ละคนกำลังเป็นอยู่ หากพิจารณาโดยเฉพาะในปรากฏการณ์ของพอล ริเคอร์ที่อยู่ในบริบทของอารยธรรมแห่งสังคมของโลกตะวันตก ที่มีกรอบอยู่ในวัฒนธรรมของคริสต์ศาสนา คณะผู้วิจัยพบว่าเขาได้พยายามทำความเข้าใจความเป็นปัจเจกบุคคลของเขา ที่กำลังสัจจรในการก้าวเข้าไปสู่ความหวังให้เป็นตัวอย่างแก่ความเป็นมนุษยชาติโดยรวมที่กำลังก้าวเข้าไปสู่ความหวัง โดยการใช้หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของปรัชญามนุษยวิทยาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการทำความเข้าใจวัตถุต่างๆ ที่จะช่วยสร้างให้อัตถิภาวะของแต่ละปัจเจกบุคคลที่จะต้องประกอบเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นสังคมแห่งมนุษยชาติ ที่สามารถเข้าไปถึงเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตที่ได้คาดหวังไว้ในวาระแห่งอนาคต ส่วนอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุ คณะผู้วิจัยพบว่าเป็นการอธิบายคำสอนของพระพุทธศาสนา จากข้อความชั้นปฐมภูมิในพระไตรปิฎกซึ่งต้องมีความหมายตามหลักไวยากรณ์ของภาษาบาลีที่ต้องให้คำอธิบายความหมายเป็นภาษาไทยและยกระดับให้คนฟังได้เข้าใจความหมายในรูปแบบลึกซึ้งและทั่วถึง

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระครูวินัยอำนาจ พลปณฺโญ, ดร. พระมหาภูษิต วัฒนชัย, สิริภพ สอนดวง และ วรเวช ประเสริฐศรี

คณะผู้วิจัยยังพบเพิ่มเติมอีกว่า หลักการตีความของพุทธทาสภิกขุและพอล ริเคอร์ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือทั้งสองท่านต้องการเผยแผ่และรักษาคำสอนของแต่ละศาสนาที่ตนนับถือ ภายใต้วิธีการคล้ายคลึงกันคือเป็นแบบการสร้างใยแมงมุม อันเป็นการหาความหมายจากจุดเริ่มต้นและขยายไปสู่บริบทหรือขอบเขตในการแสวงหาความหมายและหลักการโดยไม่ละเลยความหมายจากจุดเริ่มต้น แต่เพราะว่าบริบทของสภาพแวดล้อมของแต่ละท่านแตกต่างกัน ทำให้การยอมรับและการเชื่อมโยงแตกต่างกันคือ คริสต์ศาสนามีพื้นฐานหลักการสอนที่ถูกต้องมาแล้วโดยสาวกของพระเยซู ๑๒ คน ในขณะที่พระพุทธศาสนายังคงยึดถือแนวคำสอนดั้งเดิมและรักษาความหมายจากตัวอักษรที่มาจากคัมภีร์ไว้จึงมีผลออกมาที่ต่างกัน คือคริสตศาสนาได้ยอมรับวิธีการของพอล ริเคอร์ว่าเหมาะสมที่จะเอามาประยุกต์ใช้ในการสร้างความเข้าใจตัวบทในพระคัมภีร์ ในขณะที่วิธีการของพุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับเพียงบางกลุ่มเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักวิชาการ

คำสำคัญ : การตีความหลักคำสอน, พุทธทาสภิกขุ, พอล ริเคอร์, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research aims at three objectives as follows: 1) to study Paul Ricoeur's Hermeneutics; 2) to analyze Buddhadasa Bikkhu's Hermeneutic of doctrines and 3) to analyze Buddhadasa Bikkhu's hermeneutics according to those of Paul Ricoeur and Theravada Buddhism.

The result of the research is that Paul Ricoeur's hermeneutics is philosophy which brings text understanding to reform the present self of hermeneutist which is dynamic in order to reach the final goal which that one has expected under contexts of recent life.

Through considering in Paul Ricoeur's context in the western civilization under Christian culture, it is found that Paul Ricoeur attempt to formulate his individuality detouring to reach his final goal of life via phenomenological anthropology in order to understand elements enable to formulate existence of each individual which will be assemble as humanity that has to reach eschatological hope. While Buddhadasa Bkkhu's hermeneutics is explanation of Buddhism teaching from primary source of Tipitaka meaningfulness in Pali context that must be translated and explained in Thai and nourish audiences to understand its holistic meaning.

It is clear that Hermeneutics of Buddhadasa and that of Paul Ricoeur aim at the same objectives for propagating and preserving one's own religious doctrines. They have similar methodology as spider's web. It finds out meaning from original source and extend to context of finding out meaning and principles without rejecting its origin of each one's context which are different so that difference of acknowledgement and connection happens. That is Christianity has official exegesis from 12 disciples while Buddhism maintains radical teaching and literal meaning from the Tipitaka so that the outcome has been different. Christianity welcomes Paul Ricoeur's hermeneutics while that of Buddhadasa is not holistically acceptable but mostly preferable for scholars. However, their ideas aim at the same hope.

Keywords: Doctrine's Hermeneutics, Buddhadasa Bhikkhu, Paul Ricoeur, Theravada Buddhism

๑.บทนำ

ปรากฏการณ์วิทยาเชิงอัตถิภาวะนิยม (Existential Phenomenology) เป็นวิชาการทางปรัชญาตะวันตกหลังนวยุคที่ก่อกำเนิดอรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) หรือศาสตร์แห่งการตีความสมัยใหม่จนได้รับความนิยมโดยทั่วไปเมื่อไม่นานมานี้เอง เฉพาะอย่างยิ่งในการนำเสนอความหมายของวาทกรรมตามบริบท^๑ แม้มีการใช้คำนี้ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๖๕๔ โดย เจ ซี แดนนาวเออร์ (J.C. Dannhauer) ในผลงานชื่อ *Hermeneutica Sacra* (R.E. Palmer) แต่ในทางปฏิบัติแล้ว วิธีการทางอรรถปริวรรตศาสตร์ได้มีการใช้นานมาแล้ว (Briggs) ตั้งแต่สมัยของพลาโต^๒ ในผลงานของเขาชื่อ *Ion*, *Politikos* และ *Epinomis*

^๑ เป็นแนวคิดทางปรัชญาซึ่งมีเอ็ดมุนด์ ฮูสเซิร์ล (ค.ศ. ๑๘๕๙-๑๙๒๑) เป็นผู้จุดประกายแล้วมีนักคิดรุ่นหลังๆ พัฒนาต่อมาเป็นอรรถปริวรรตศาสตร์ แต่ก็ยังมุ่งไปที่การอธิบายความหมายของวาทกรรมทางศาสนาของคริสต์ธรรมคัมภีร์ เช่น ฟรีดริค ชไลแมร์กเคอร์ (Friedrich Schleiermacher, ค.ศ. ๑๗๖๗-๑๘๓๔) วิลเฮล์ม ดิลไธน์ (Wilhelm Dilthey, ค.ศ. ๑๘๘๓-๑๙๑๑) ต่อมา มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger, ค.ศ. ๑๘๘๙-๑๙๗๖) เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas, ค.ศ. ๑๙๒๙-) ฮันส์ จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer, ค.ศ. ๑๙๐๐-๒๐๐๒) รวมทั้งพอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) ที่ได้ขยายหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ไปยังวาทกรรมในสาขาอื่นบ้าง

^๒ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน The Complete Works of Plato, <http://hollybooks.lichtenbergpress.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/plato-complete-works.pdf>

อีกทั้งอริสโตเติล^๓ ได้กล่าวถึงวิธีการนี้ใน *On Interpretation (De Interpretatione, Latin)* อย่างไรก็ตาม วิธีการที่นักปราชญ์นามอุโฆษทั้งสองท่านนำเสนอก็ไม่ได้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน แม้ว่าจะมีการพยายามนำเสนอความหมายที่ซ่อนเร้นให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป (Seebohm) และแม้แต่จะมีการตีความพระคริสตธรรมคัมภีร์ (Exegesis) ของบรรดานักเทวศาสตร์ (Theologian) หรือ นักวิชาการของคริสตศาสนาในเวลาต่อมา เมื่อคริสตศาสนาแผ่อิทธิพลครอบคลุมอารยธรรมของโลกตะวันตก ก็ยังคงอยู่ในวังวนของการแปลและการอธิบายความหมายของวาทกรรมในพระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม จากต้นฉบับภาษาฮีบรู และพระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ จากต้นฉบับภาษากรีกและภาษาละติน ซึ่งได้มีการยอมรับอย่างเป็นทางการว่า วาทกรรมเหล่านั้นเป็นพระวาจาของพระเจ้าจึงต้องมีการนำเสนอเนื้อหาของความหมายวาทกรรมเหล่านั้นอย่างเดียวกัน เพื่อต้องการให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งเดียวของคริสตศาสนาโรมันคาทอลิกสากล (Romana Catholica) แต่หลังจากสังคายนาวาติกันครั้งที่สองเสร็จสิ้นลง สันตสำนัก (Holy See) ที่นครวาติกันซึ่งเป็นหน่วยงานกลางของคริสตศาสนาคาทอลิกสากล ได้ออกเอกสารสังฆธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ [*Sacrosanctum Concilium, Constitution on the Sacred Liturgy, Jungmann, JA*] เพื่ออนุมัติให้มีการแปลเอกสารทางศาสนาคริสต์คาทอลิกให้เป็นภาษาท้องถิ่นของคริสตศาสนิกชนทั้งหลายทั่วโลก เพื่อคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าที่มีการถ่ายทอดผ่านคริสตศาสนจักรได้มีการเข้าใจอย่างลึกซึ้ง แต่ก็ยังก่อให้เกิดความหลากหลายในการอธิบายความหมายของคำสอนเหล่านั้น เนื่องจากว่าบริบทแห่งการดำรงชีวิตอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างความเข้าใจในวาทกรรมต่างๆ ของคริสตชนทั่วโลกต่างก็อยู่ภายใต้ปรากฏการณ์เฉพาะที่ซึ่งมีความหลากหลายแห่งขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนกระบวนทรรศน์ ทำให้มีนักปรัชญาทางการทำความเข้าใจความหมายของภาษาอย่างเช่น พอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) พยายามนำเสนอวิธีการสร้างกระบวนการเข้าใจเนื้อหาของวาทกรรมตามปรากฏการณ์ของวาทกรรมนั้นๆ เพราะไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางศาสนาหรือวิชาการทั่วไป ต่างก็ต้องใช้ภาษามนุษย์ในการสื่อความหมายของเนื้อหาในวาทกรรมดังกล่าว และขณะเดียวกันวิธีการเข้าใจที่มนุษย์ใช้ก็เป็นระบบอย่างเดียวกันแม้จะมีสัญลักษณ์ทางภาษาแตกต่างกันไปตามหลักไวยากรณ์ (Ricoeur) เพียงแต่จัดกลุ่มของวาทกรรมให้อยู่ในหมวดหมู่อย่างถูกต้อง โดยกำหนดอย่างชัดเจนว่าจะให้อยู่ในกลุ่มของการตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์เฉพาะกลุ่มตามธรรมเนียมท้องถิ่น (Regional Hermeneutics) หรือการตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์โดยทั่วไป (General Hermeneutics) ซึ่งได้พยายามหาทางสร้างวิธีวิทยาในการเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ในวาทกรรมทุกรูปแบบ (Ricoeur)

^๓ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน The Complete Works of Aristotle, <http://holybooks.lichtenbergpress.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/The-Complete-Aristotle.pdf>

เพื่อที่จะประยุกต์เอาข้อความเหล่านั้นมาใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยหลักการเลียนแบบทางปฏิบัติ (Mimesis) ดังที่จะนำเสนอต่อไปในเนื้อหาของงานวิจัยชิ้นนี้

วิธีการดังกล่าวของริเคอร์เป็นแนวทางที่คณะผู้วิจัยเห็นด้วยในการสร้างความเข้าใจของความหมายวรรณกรรมทั้งหลายที่ต้องมีภาษาเป็นสื่อกลางไม่ว่าวรรณกรรมนั้นจะเป็นเอกสารทางศาสนาหรือวิชาการทั่วไป และคณะผู้วิจัยยังมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า วิธีการตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์ที่ริเคอร์ได้นำเสนอนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำความเข้าใจวาทกรรมในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคำสอนสำหรับปฏิบัติที่ผู้ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ในปัจจุบันในบริบทของสังคมไทยต้องปฏิบัติเพื่อหล่อหลอมตนเองให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดที่คำสอนทางศาสนาได้บ่งบอกไว้ แม้ว่าพุทธศาสนิกชนไทยจะอยู่ในบริบทของนิคายหินยานหรือเถรวาทไมใช่มหายานที่มีหลักการตามปฐมสังคายนาพระไตรปิฎกของหมู่สงฆ์ที่มีพระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระอานนทผู้เป็นพยานชั้นปฐมภูมิ ซึ่งมีฉันทานุมัติต่อหลักการเดียวกันสำหรับการปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธองค์ในพระไตรปิฎกที่ว่า “จะไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อย จะไม่บัญญัติสิ่งใดเพิ่ม”^๔ ซึ่งเป็นเหมือนประกาศิตที่กำหนดให้ทุกอย่างคงที่จนลามเข้าไปถึงการศึกษาพระไตรปิฎกไม่ว่าจะเป็นการเรียนบาลีหรือการสอบนักธรรม อันเป็นการขัดต่อกระบวนการดำรงชีวิตตามปรากฏการณ์แห่งธรรมนิยามที่จะต้องมีการเข้าใจตามพุทธพจน์ที่รู้จักกันทั่วไปว่า “สังสารวัฏทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง” ซึ่งย่อมเป็นการยืนยันว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งธรรมะแห่งคำสอนของพระองค์ก็ต้องเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย จึงทำให้การดำเนินชีวิตทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร เนื่องจากการทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์ในพระไตรปิฎกต้องเป็นไปตามความหมายของคำบาลีที่ถูกแปลเป็นไทยเท่านั้น และหากว่ามีใครก็ตามให้ความหมายของวาทกรรมในพระไตรปิฎกผิดเพี้ยนไปจากแบบเรียนที่ได้กำหนดไว้ ย่อมเป็นผู้คิดต่างและเขาผู้นั้นย่อมไม่ใช่ศิษย์ของตถาคตที่แท้จริง จึงมีตัวอย่างที่เห็นอย่างชัดเจนคือ ผลการสอบของผู้สอบนักธรรมหรือเปรียญที่มีหลักการอย่างทีกล่าวนำแล้วไม่สามารถสอบผ่านได้ หรือมีความรุนแรงมากขึ้นจนมีการยกระดับถึงขั้นการเมือง จนถึงขนาดที่มีการกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ อันเป็นศัตรูของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ดังที่พุทธทาสภิกขุได้ประสบมา แต่เพราะการยืนยันหยัดในการเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์ตามบริบทได้อย่างถูกต้อง และทำการประชาสัมพันธ์เผยแพร่โดยอาศัยการเสนอความหมายของวาทกรรมในพระไตรปิฎก ตามแนวทางอรรถปริวรรตศาสตร์ในระดับการแปลความหมายและการประยุกต์ความหมายในระดับพื้นฐานได้อย่างเหมาะสม และก่อประโยชน์ให้แก่สังคมโลกทั้งไปจนองค์การระดับโลกคือยูเนสโกได้ประกาศยกย่องท่านอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ว่าท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกสมัย

^๔ วิ.จุ. (บาลี) ๗/๔๔๒/๒๗๙-๒๘๐; วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๓).

ปัจจุบันด้านส่งเสริมขั้นศีลธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษย ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลไทยได้ประกาศให้ผลงานของท่านชื่อ “อิทัปปัจจยตา” เป็นหนึ่งในหนังสือ ๑๐๐ เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน ซึ่งเมื่อคณะวิจัยได้พากันศึกษาเนื้อหาของหนังสือเล่มดังกล่าวแล้วมีความเห็นร่วมกันว่า เป็นเนื้อหาที่แสดงออกของอรรถปริวรรตศาสตร์ตามหลักการสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิธีการของพอล ริเคอร์ เพราะหากพิจารณาความทรงจำแห่งชีวิตของริเคอร์และพุทธศาสนิกชนแล้ว แต่ละท่านล้วนมีอรรถที่ต้องทำการปริวรรตให้เป็นศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นระดับการขัดแย้งหรือได้รับการสนับสนุน คณะผู้วิจัยจึงได้มีฉันทานุมัติที่จะเขียนบทความวิจัยที่มีหัวข้อว่า “การตีความหลักคำสอนของพุทธศาสนิกชนตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์กับพระพุทธศาสนาเถรวาท” การที่คณะผู้วิจัยมีความมั่นใจเช่นนี้เพราะมีข้ออ้างอิงเพิ่มเติมอีกว่า ความหมายของการตีความหมายหรืออรรถปริวรรตศาสตร์ซึ่งมีความหมายว่า วิชาการทางปรัชญาที่ต้องมีการแปลความหมายอีกครั้งหนึ่งที่มาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า hermeneutike มีจุดแรกเริ่มจากชื่อเทพเจ้าของชาวกรีกที่นาม Hermes ผู้ทำหน้าที่สื่อสารจากบรรดาพระเจ้าทั้งหลายมายังมนุษย์ จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดภาษาพระเจ้าให้เป็นภาษาที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ โดยไม่ทำให้เนื้อความที่พระเจ้าต้องการให้มนุษย์ทราบเปลี่ยนไป และหลักการของนักปรัชญาด้านการตีความ ที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสมในการกระบวนการตีความคำสอนของพระพุทธศาสนา คือหลักการตีความของพอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เพราะหลักการในการตีความที่เขานำเสนอ ดังที่ริชาร์ด เคียร์นีย์สรุปว่า “เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องซึ่งไม่มีวิธีสักใดที่สามารถประมวลได้หมด เพราะเป็นการทำความเข้าใจความหมายของตัวบททั้งโดยผ่านและอยู่ในเรื่องราวที่อยู่ไกล แต่ทำให้เกิดขึ้นใกล้ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในมิติของเวลา สถานที่ หลักวิชาการหรือวัฒนธรรม โดยการทำให้ความหมายต่างๆ เหล่านั้นซึ่งได้มีการทำให้อยู่ห่างจากจิตสำนึกของเรามีความเหมาะสมอีกครั้งหนึ่ง” หลักการนี้สอดคล้องกับวิธีการตีความของพุทธศาสนิกชน ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลได้ โดยการนำเอาข้อความในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องไกลตัวให้เข้าสู่กระบวนการของการทำความเข้าใจ และอธิบายตามบริบทของผู้ฟังเพื่อประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งสู่การบรรลุถึงเป้าหมายที่องค์พระศาสดาได้นำเสนอไว้ อันเป็นการทำให้เกิดขึ้นใกล้ตัวตามทัศนะของพอล ริเคอร์ โดยที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำเอาคำสอนของพระพุทธศาสนาเสริมสร้างชีวิตตนให้ประสบกับปรมัตถสุขได้

เนื้อหาของงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งสนับสนุนสมมุติฐานที่ว่า วิธีการตีความที่พุทธศาสนิกชนที่มีต่อเนื้อหาของคำสอนหลักๆ ของพระพุทธเจ้า เป็นไปตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์และประเพณีของการตีความของพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระไตรปิฎก ในรูปแบบการตีความต่างๆ นับแต่อรรถกถาเป็นต้นไปซึ่งมีพระอรรถกถา

จารย์เป็นต้นตีความมาแล้วในอดีต โดยคณะผู้วิจัยได้นำเสนอหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์ ซึ่งเป็นหลักการสากลที่นักวิชาการส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการคัดค้าน ไว้เป็นเบื้องต้น และวิธีการตีความที่พุทธทาสภิกขุมีต่อคำสอนหลักๆ ของพระพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาเบื้องต้นและท้ายที่สุดแล้ว คณะผู้วิจัยทำการวินิจฉัยถึงความเหมือนกันระหว่างหลักการตีความของพุทธทาสภิกขุและพอล ริเคอร์ โดยไม่มีความแตกต่างจากประเพณีการตีความของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur)

๒. เพื่อวิเคราะห์การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุ

๓. เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นความเหมือนกัน ระหว่างการตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ ตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์และพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยของผลงานนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารของทั้งสองท่านเป็นหลักโดยผ่านการตีความ (Hermeneutics) โดยมุ่งทำการศึกษา เฉพาะการตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุที่มีบันทึกในข้อเขียนของท่านซึ่งได้มีการตีพิมพ์ออกมาอย่างเป็นทางการในหัวข้อ ภาษาคน-ภาษาธรรม คู่มือมนุษย์ อิทัปปัจจยตา และถาวรวัตถุในสวนโมกข์ หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ (การตีความ) ของพอล ริเคอร์ เพื่อแสดงให้เห็นวิธีการอธิบายต่อหลักคำสอนของศาสนาที่สอดคล้องกัน

๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อชี้ประเด็นให้เห็นถึงความเหมือนกันกับหลักการตีความของพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอลริเคอร์เป็นมาตรการตัดสินโดยการศึกษางานเขียนสำคัญของพุทธทาสภิกขุที่ตีความคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำเอาหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์ มาเป็นกรอบเพื่อชี้ถึงความเหมือนกันจากวิธีการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยกรอบในการวิจัยนี้จะประมวลวิธีการเหล่านี้เข้าด้วยกันคือการพิจารณาถึงความเข้าใจให้ผู้แต่งเป็นศูนย์กลาง ผู้อ่านเป็นศูนย์กลาง ตัวบท (Texts) และ บริบท (Contexts) รวมทั้งวิถีแห่งการปฏิบัติ เพราะข้อความที่ถูกตีความต้องมีการยืนยันออกมาจากต้นฉบับคือองค์ศาสดา และผู้อ่านคือผู้ทำความเข้าใจข้อความที่องค์ศาสดาได้บรรยายออกมาผ่านทางตัว

บทในบริบทขององค์ศาสนาและรวมทั้งบริบทของผู้อ่านซึ่งจะต้องเป็นผู้บันทึกและผู้อ่านงานบันทึกนั้นในบริบทของสมัยปัจจุบันที่ต้องการนำเอาคำสอนนั้นไปปฏิบัติในวิถีของชีวิตแห่งปัจจุบันโดยเทียบกับข้อมูลที่ได้รับจากการบันทึกไว้ในอดีต

๖. สรุปผลการวิจัย

การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของพอล ริเคอร์กับพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๑. แนวคิดและหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) กระบวนการอรรถปริวรรตศาสตร์ของโลกตะวันตกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ล้วนเป็นความพยายามที่จะนำเอาความหมายของสัญลักษณ์ทางภาษาที่มนุษย์ได้ประสมมาสร้างแนวทางในการพบกับความสุขโดยอาศัยวิธีการทำความเข้าใจความหมายของภาษาที่กล่าวถึงเรื่องราวในอดีตที่คนในอดีตสามารถนำเอาความหมายของข้อความเหล่านั้นไปทำความเข้าใจเพื่อประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองจนสามารถทำตนเองให้ได้รับความสุข โดยพยายามหาความหมายที่วาทกรรมดังกล่าวได้เล่าเรื่องไว้แล้วเอามาจัดสรรให้เหมาะสมกับการปฏิบัติตนในบริบทของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพื่อที่จะได้เป็นอย่างเช่นคนในอดีตได้ประสบมาแล้ว ซึ่งควรที่จะทำให้เกิดขึ้นในอนาคตตามที่ได้อาคตหวังไว้โดยอาศัยแบบอย่างในอดีตเป็นอย่างดี

การสร้างทำความเข้าใจสัญลักษณ์ทางภาษาจำเป็นต้องรู้ถึงโครงสร้างของการใช้ภาษาสำหรับสื่อความหมายซึ่งวาทกรรมต่างๆ นั้นย่อมอยู่ในกรอบของการใช้ภาษาตามหลักไวยากรณ์ตามบริบทของเนื้อหาของวาทกรรมแต่ละชั้นที่ได้ถูกนำเสนอขึ้นมา อันประกอบด้วยพื้นฐานของการจัดกลุ่มอันเกิดจากการตัดสินของความคิดของผู้เขียนวาทกรรมนั้นไว้ในรูปแบบของความเข้าใจที่ว่า “ใคร ทำอะไรที่ไหนเมื่อไหร่และอย่างไร” เรื่องนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจในวาทกรรมที่อยู่ในสถานะของความไร้เดียงสา (Naïvete) อย่างเหมาะสมในทัศนะของริเคอร์ เพื่อที่จะได้นำเอาความเข้าใจของตัวบทนั้นมาสร้างตัวตนเองในปัจจุบันที่เป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาในอันที่จะได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ตนเองได้หวังไว้จากกรอบของบริบทแห่งชีวิตที่แต่ละคนกำลังเป็นอยู่

หากพิจารณาโดยเฉพาะในปรากฏการณ์ของริเคอร์ที่อยู่ในบริบทของอารยธรรมแห่งสังคมของโลกตะวันตกที่มีกรอบอยู่ในวัฒนธรรมของคริสต์ศาสนา เขาได้พยายามทำความเข้าใจความเป็นปัจเจกบุคคลของเขาที่กำลังสัจจรในการก้าวเข้าไปสู่ความหวังให้เป็นตัวอย่างแก่ความเป็นมนุษยชาติโดยรวมที่กำลังก้าวเข้าไปสู่ความหวังโดยใช้หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของปรัชญามนุษยวิทยาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการทำความเข้าใจวัตถุต่างๆ ที่จะช่วยสร้างให้อัตถิภาวะของแต่ละปัจเจกบุคคลที่จะต้องประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นสังคมแห่งมนุษยชาติที่ต้องเข้าไปถึงเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตที่คาคตหวังไว้ในวาระแห่งอนาคต

๒. วิเคราะห์การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุ หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นการอรรถาธิบายคำสอนของพระพุทธรศาสนา จากข้อความขึ้นปฐมภูมิในพระไตรปิฎก ที่ย่อมมีความหมายตามหลักภาษาบาลีที่ต้องให้คำอธิบายความหมายเป็นภาษาไทยและยกระดับให้คนฟังได้เข้าใจความหมายในรูปแบบลึกซึ้งตามที่พระพุทธรเจ้าได้ทรงสอนแล้วในอดีตกาล จนพระองค์สามารถบรรลุถึงความสุขสูงสุดตามความเข้าใจดังที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้น และหากผู้ใดนำเอาคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติก็ย่อมบรรลุถึงเป้าหมายนั้นเช่นเดียวกัน

อรรถปริวรรตวิธีที่พุทธทาสภิกขุได้นำมาใช้เสมอคือการสร้างความเข้าใจความหมายของคำต่างๆ ในภาษาบาลีของพระไตรปิฎก โดยการเอาคำบาลีมาอธิบายความอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อนแล้วจึงนำเอามาอธิบายเพิ่มเติมให้ผู้รับรู้ได้เข้าใจตามบริบทของเขา โดยมีองค์ประกอบร่วมคือเป็นความเป็นไปในสังคมที่เหมาะสมตามบริบทของปรากฏการณ์ในช่วงนั้น อันเป็นการเสนอวิธีการสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ร่วมฟังบรรยายในขณะนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ วิธีการเช่นนี้เป็นการนำเสนอที่เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ได้รับวาทกรรมทั้งหลายเพราะสามารถนำเอาคำสอนของพระพุทธรศาสนาในพระไตรปิฎกมาปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสมจนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดที่พระไตรปิฎกได้บ่งบอกไว้

อรรถปริวรรตวิธีที่พุทธทาสภิกขุได้ใช้อยู่เสมอคือ การอรรถาธิบายความหมายจากตัวบทในภาษาคน โดยค้นหาความหมายจากหน่วยที่เล็กที่สุดของคำแล้วขยายความหมายออกมาตามตามโครงสร้างของข้อความที่ครอบคลุมกรอบของเนื้อหาที่ต้องการอธิบาย แล้วจึงเอามาอธิบายเชิงประยุกต์ในบริบทของพระพุทธรศาสนาอันเป็นภาษาธรรม โดยพยายามโยงเข้ามาถึงเหตุการณ์ปัจจุบันของแต่ละมิติแห่งการดำเนินชีวิตของผู้คนที่พุทธทาสภิกขุได้สัมผัสทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในขณะที่บรรยายธรรมหรือขยายความถึงปรากฏการณ์ในสังคมที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้น ซึ่งพยายามอธิบายถึงความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องระหว่าง การกระทำแต่ละอย่างและผลที่เกิดขึ้น ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกแล้วเมื่อครั้งอดีตโดยการอรรถาธิบายพร้อมกับยกตัวอย่างทั้งในสมัยพุทธกาลและสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สามารถบัญญัติเป็นคำเฉพาะได้ว่า “การระเบิดจากภายใน” คือไม่ใช่เพียงการเข้าใจ แต่ต้องเป็นการนำเข้าไปไว้ในใจ เพื่อให้รู้จักอย่างชัดเจนแท้จริงตลอดที่บางครั้ง ความเห็นแจ้งดังกล่าวนั้นไม่สามารถพรรณนาให้เข้าใจได้ชัดด้วยภาษาที่ใช้ในระดับคนทั่วไปได้ ดังนั้น จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอเพื่อแยกแยะให้เห็นว่า เป็นภาษาคนภาษาธรรม เท่านั้น แต่ต้องทำภาษาคนให้เป็นภาษาธรรมดังที่ผู้เสนอธรรม คือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จำเป็นต้องใช้ภาษาคนนำเสนอธรรม เพื่อให้ธรรมที่นำเสนอโดยภาษาคนเข้าใจภาษาธรรมโดยใช้ภาษาคน ซึ่งการทำเช่นนี้ ไม่ใช่เป็นการสร้างกรอบให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เพราะต้องการให้ธรรมซึ่งไม่ใช่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้นเป็นของทุกคน จึง

จำเป็นต้องนำเสนอ เนื้อหาแบบอุปมาอุปไมย และเทียบเคียงกับวัตถุดิบรอบข้างเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเข้าใจความเป็นธรรมในศาสนาอื่นๆ ด้วย

๓. วิเคราะห์การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุ ตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์และพระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์การตีความหลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุ ตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์(การตีความ) ของพอล ริเคอร์ และพระพุทธศาสนาเถรวาทจะเห็นว่ากระบวนการสร้างอรรถปริวรรตศาสตร์ตามวิธีของพอล ริเคอร์กับพุทธทาสภิกขุ นั้น จะมีความเหมือนกันในลักษณะที่ว่า การเข้าใจความหมายของบทที่จะตีความ และการใช้จิตวิญญานในการตีความออกมาจากภายใน โดยเฉพาะเนื้อหาบทที่ยังสามารถตีความได้หลายประเด็น โดยไม่ยึดหลักการในการตีความหมายแบบเนื้อหาบทล้วน ๆ แต่เชื่อมโยงไปถึงสภาวะความน่าจะเป็นไปได้ในหลายกรณี แต่ยังคงความหมายของแม่บทนั้นเอาไว้ โดยมีให้ความหมายนั้นเปลี่ยนไปเสียทีเดียว จะเห็นได้จากวิธีการตีความหมายของเนื้อหาพระคัมภีร์ของทางตะวันตก ได้กล่าวไว้ว่าวิธีการสร้างความเข้าใจในบทบัญญัติและคำสั่งสอนของพระเจ้าที่มีบันทึกไว้ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ทั้งสองภาคคือภาคพันธสัญญาเก่า (พระคัมภีร์พระธรรมเก่า) และภาคพันธสัญญาใหม่ (พระคัมภีร์พระธรรมใหม่) ให้ถูกต้อง จำเป็นรู้จักวิธีการเข้าใจความหมายของข้อความในพระคัมภีร์เหล่านั้นอย่างถูกต้อง โดยต้องศึกษาวิชาตีความพระคัมภีร์ (Exegesis) จะเห็นได้จากการตีความหมายของคำสอนในสมัยก่อนเป็นเพียงแค่อธิบายเนื้อหาหรือคัมภีร์เท่านั้นเป็นแม่บทสำคัญของการตีความหมายแต่ในกระบวนการตีความตามอรรถปริวรรตศาสตร์ พุทธทาสซึ่งเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ใช้กระบวนการที่เชื่อมโยงสื่อความหมายในคัมภีร์ให้เกิดความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ความหมายสมบูรณ์อยู่ในคัมภีร์แล้วในตัวเอง แม้ผู้อ่านจะมีศรัทธาหรือไม่ก็ตาม จะมีคนเข้าไปรับรู้หรือไม่ก็ตาม หากผู้อ่านศึกษาและทำความเข้าใจตามเนื้อหา คัมภีร์ย่อมจะได้รับความหมายที่แท้จริงนั้นได้

หลังจากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุได้นำเอาความหมายนั้น มาอธิบายในบริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งพยายามอธิบายถึงความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องระหว่าง การกระทำแต่ละอย่างและผลที่เกิดขึ้น ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่าเป็นอย่างไร พร้อมกับให้อธิบายพร้อมยกตัวอย่างทั้งในสมัยพุทธกาลและสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เรียกว่าการระเบิดจากภายในใจ คือไม่ใช่เพียงการเข้าใจ แต่ต้องเป็นการนำเข้าไปในใจ เพื่อให้รู้จักอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอเพื่อแยกแยะให้เห็นว่า เป็นภาษาคน ภาษาธรรม ดังที่วีรชาติ นิมนอนคนำเสนอ เท่านั้น แต่ต้องทำภาษาคนให้เป็นภาษาธรรมดังที่ผู้เสนอธรรม คือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จำเป็นต้องใช้ภาษาคนนำเสนอธรรม เพื่อให้ธรรมที่นำเสนอโดยภาษาคนเข้าใจภาษาธรรมโดยใช้ภาษาคน ซึ่งการทำเช่นนี้ ไม่ใช่เป็นการสร้างกรอบให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เพราะต้องการให้ธรรมซึ่งไม่ใช่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องเป็นของทุกคน จึงจำเป็นต้องนำเสนอ เนื้อหาแบบ

อุปมาอุปไมย และเทียบเคียงกับวัตถุที่รอบข้างเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเข้าใจความเป็นธรรมในศาสนาอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อทำการอธิบายคำว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งในความหมายตามตัวอักษรครอบคลุมไปในทุกด้านของการเข้าใจเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตให้เข้าถึงซึ่งเป้าหมายที่พระพุทธศาสนาได้ชี้แนะไว้คือ ความสุขอันสูงสุดส่วนของพอล ริเคอร์นั้นนั่นก็คือ การแสดงออกซึ่งการจำลองแบบ (Mimesis) โดยที่ผู้ปฏิบัติยังไม่ได้บรรลุถึงเป้าหมายแห่งคำสอนเหล่านั้น แต่ความเป็นไปได้ในอนาคตยังสามารถเกิดขึ้นได้ และหากพิจารณาในอีกด้านหนึ่งคือ มนุษย์ในทัศนะของพอล ริเคอร์เป็นอัตถิภาวะที่พลาดพลั้งได้ (Fallible Man) แต่ยังไม่เป็นคนผิด (Fallen Man) เพราะมนุษย์ยังมีความไม่สมส่วน (Disproportion) แม้ในการ “รู้” สิ่งปรากฏต่างๆ ในรูปแบบของการเป็นปัจจัยของกันและกันจะเป็นแบบเป็นเหตุและเป็นผล จึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของบริบทอย่างเหมาะสม

คณะผู้วิจัยมองเห็นว่าพุทธทาสภิกขุและพอล ริเคอร์มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องการเผยแผ่และรักษาคำสอนของแต่ละศาสนาที่ตนนับถือ มีวิธีการคล้ายคลึงกันคือเป็นแบบโยแมงมุมคือการหาความหมายจากจุดเริ่มต้นและขยายไปสู่บริบทหรือเขตในการแสวงหาความและหลักโดยไม่ทิ้งจุดเริ่มต้นแต่บริบทของแต่ละท่านแตกต่างกัน ทำให้การยอมรับและการเชื่อมโยงแตกต่างกันคือ คริสต์ศาสนามีพื้นฐานหลักการสอนที่ถูกตีความมาแล้วโดยสาวกของพระเยซู ๑๒ คน ในขณะที่พุทธศาสนายังคงรักษาคัมภีร์ตัวอักษรไว้ตามเดิมจึงมีผลออกมาที่ต่างกัน คือคริสต์ศาสนาได้ยอมรับวิธีการของพอล ริเคอร์มาใช้ในการเผยแผ่อย่างสนิท ในขณะที่วิธีการของพุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับเพียงบางกลุ่มคือกลุ่มนักวิชาการ

๗. อภิปรายผล

ในทัศนะของริเคอร์เพื่อที่จะได้นำเอาความเข้าใจของตัวบทนั้นมาสร้างตัวตนในปัจจุบันที่เป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาในอันที่จะได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ตนเองได้หวังไว้จากกรอบของบริบทแห่งชีวิตที่แต่ละคนกำลังเป็นอยู่ หากพิจารณาโดยเฉพาะในปรากฏการณ์ของริเคอร์ที่อยู่ในบริบทของอารยธรรมแห่งสังคมของโลกตะวันตกที่มีกรอบอยู่ในวัฒนธรรมของคริสต์ศาสนา เขาได้พยายามทำความเข้าใจความเป็นปัจเจกบุคคลของเขากำลังเผชิญในการก้าวเข้าไปสู่ความหวังให้เป็นตัวอย่างแก่ความเป็นมนุษยชาติโดยรวมที่กำลังก้าวเข้าไปสู่ความหวังโดยการใช้หลักอรรถปริวรรตศาสตร์ของปรัชญามนุษยวิทยาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการทำความเข้าใจวัตถุที่ต่างๆ ที่จะช่วยสร้างให้อัตถิภาวะของแต่ละปัจเจกบุคคลที่จะต้องประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นสังคมแห่งมนุษยชาติที่ต้องเข้าไปถึงเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตที่คาดหวังไว้ในวาระแห่งอนาคต อรรถปริวรรตวิธีที่พุทธทาสภิกขุได้นำมาใช้เสมอคือการสร้างความเข้าใจความหมายของคำต่างๆ ในภาษาบาลีของพระไตรปิฎก โดยการเอาคำบาลีมาอธิบายความอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อนแล้วจึงนำเอามาอธิบายเพิ่มเติมให้ผู้รับรู้ได้เข้าใจตามบริบทของเขา โดยมีองค์ประกอบร่วมคือเป็นความเป็นไปในสังคมที่เหมาะสมตามบริบทของ

ปรากฏการณ์ในช่วงนั้น อันเป็นการเสนอวิธีการสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ร่วมฟังบรรยายในขณะนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ วิธีการเช่นนี้เป็นการนำเสนอที่เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ได้รับวาทกรรมทั้งหลาย เพราะสามารถนำเอาคำสอนของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกมาปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดที่พระไตรปิฎกได้บ่งบอกไว้ สอดคล้องกับพระมหาวิระพันธ์ ชุตินิพนธ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนของหลวงพ่อกุศล จิตตสุโข” พบว่า การตีความและวิธีการสอนของหลวงพ่อกุศลนั้น มีทั้งข้อดีและข้อแตกต่างกันในการอธิบายธรรมะที่อยู่นอกกรอบของคัมภีร์ และมีการอ้างอิงเอาสภาวะธรรมที่สัมผัสได้ด้วยจิตจากการปฏิบัติธรรมตามวิธีการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ในการอธิบายธรรมของท่านไม่เกี่ยวข้องกับภาษาทางปริยัติ ไม่มีการเปรียบเทียบกับความถูกต้องตามคัมภีร์ หากแต่เป็นการให้ความหมายของคำสอนตามนัยแบบภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ เมื่อได้ตรวจสอบกับเนื้อหาในคัมภีร์แล้ว ก็จะพบว่า มีความไม่ตรงกันด้านพยัญชนะอยู่ แต่อย่างไรก็ตามด้านเนื้อหาก็ยังมีความสอดคล้องกันอยู่มาก และพระมหาวิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคน ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ” พบว่า ทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมนั้น เป็นความพยายามในการกระตุ้นให้สังคมมองความหมายของคำในระดับสามัญให้ลึกลงไปในระดับศาสนา และเป็นการตีความหมายเพื่อเป็นผลประโยชน์ในทางปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับว่า เป็นการสืบทอดธรรมเนียมแห่งการใช้เหตุผล พุทธทาสภิกขุได้พัฒนาแนวคิดนี้ให้มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น และนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเล็งเห็นว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าหากไม่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาแล้ว ก็จะถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพุทธทาสภิกขุ จึงเสนอทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมเพื่อใช้ในการตีความหมายภาษาแห่งศาสนา

พุทธทาสภิกขุและพอล ริคเคอร์มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการเผยแผ่และรักษาคำสอนของแต่ละศาสนาที่ตนนับถือ มีวิธีการคล้ายคลึงกันคือเป็นแบบไยแมงมุมคือการหาความหมายจากจุดเริ่มต้นและขยายไปสู่บริบทหรือเขตในการแสวงหาความและหลักโดยไม่ทิ้งจุดเริ่มแต่บริบทของแต่ท่านแตกต่างกัน ทำให้การยอมรับและการเชื่อมโยงแตกต่างกันคือคริสต์ศาสนามีพื้นฐานหลักการสอนที่ถูกตีความมาแล้วโดยสาวกของพระเยซู ๑๒ คน ในขณะที่พุทธศาสนายังคงรักษาคัมภีร์ตัวอักษรไว้ตามเดิมจึงมีผลออกมาที่ต่างกัน คือคริสต์ศาสนาได้ยอมรับวิธีการของพอล ริคเคอร์มาใช้ในการเผยแผ่อย่างสนิท ในขณะที่วิธีการของพุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับเพียงบางกลุ่มคือกลุ่มนักวิชาการ สอดคล้องกับพระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) พบว่า พระธรรมปริยัติเวที มีความรู้สึกซึ่งในสิ่งที่สอน ใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์มีสัมฤทธิ์ผล ไม่ว่าจะเป็นการแสดงพระธรรมเทศนา

บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม เขียนบทความ ภายใต้การนำเสนอ ๔ วิธีคือ นำเสนอโดยตรง และทำการเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน หรือยกตัวอย่างประกอบโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การกระทำของบุคคล พร้อมกับแทรกอารมณ์ขัน ทำให้มีความเข้าใจในคำสอนได้ง่ายๆ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง พระมหาวิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังฆเมฆ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิด เรื่องภาษาคน ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ” พบว่า ทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมนั้นเป็นความ พยายามในการกระตุ้นให้สังคมมองความหมายของคำในระดับสามัญให้ลึกลงไปในระดับ ศาสนา และเป็นการตีความหมายเพื่อเป็นผลประโยชน์ในทางปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการ ยอมรับว่า เป็นการสืบทอดธรรมเนียมแห่งการใช้เหตุผล พุทธทาสภิกขุได้พัฒนาแนวคิดนี้ให้มี รูปแบบที่ชัดเจนขึ้น และนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเล็งเห็นว่า ภาษาเป็น องค์ประกอบที่สำคัญในการเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าหากไม่มีความรู้และความ เข้าใจเกี่ยวกับภาษาแล้ว ก็จะต้องถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าใจหลักคำสอนใน พระพุทธศาสนา ดังนั้นพุทธทาสภิกขุ จึงเสนอทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมเพื่อใช้ในการ ตีความหมายภาษาแห่งศาสนา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกรรมกร์ ขาวเงิน ได้ทำการวิจัย ในระดับปริญญาโทเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอายตนะตามทรรศนะของพุทธทาส ภิกขุ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาอายตนะตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง อายตนะตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ และผู้วิจัยพบว่าอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา หมายถึงสิ่งเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ อายตนะแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ อายตนะ ภายในและอายตนะภายนอก อายตนะภายในหมายถึงสิ่งเชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติภายใน ตัวคน มี ๖ ประเภท คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ หมายถึงสิ่ง เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติภายนอกตัวคน มี ๖ ประเภทคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ทำให้ เกิดกระบวนการรับรู้เรียกว่า “ผัสสะ” เกิดเป็นความรู้ ๖ ด้านคือ การเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้ รส รู้สิ่งต้องกาย รู้เรื่องในใจ ผัสสะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นไปของชีวิต ในพระ ตริปิฎกมีการอุปมาอายตนะกับสิ่งต่างๆ เช่น มหาสมุทร ไฟ สัตว์หลายชนิด เป็นต้น เพื่อให้ เกิดความเข้าใจมากขึ้น อายตนะตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง เครื่องติดต่อกันทำ ให้เกิดความรู้รู้สึกขึ้นมาได้ อายตนะแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ อายตนะภายในและอายตนะ ภายนอก อายตนะภายในหมายถึงเครื่องติดต่อกันที่มีอยู่ประจำในร่างกายของคนทุกคน มี ๖ ประเภท คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ หมายถึงบรรดาสิ่ง ทั้งหลายในโลกอยู่ในลักษณะของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อายตนะภายในมี ไว้สำหรับติดต่อกับอายตนะภายนอกหรือสิ่งทั้งหลาย ก่อให้เกิดความรู้รู้สึกต่อเรื่องราวต่างๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ เป็นเบื้องต้นของสิ่งที่เป็นปัญหาของ

มนุษย์ในชีวิตประจำวัน การกระทบกันของอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ทำให้เกิดกระบวนการรับรู้เรียกว่า “ผัสสะ” ก่อให้เกิดความรู้ อารมณ์ทั้งหลายที่มีอยู่ประจำโลกตั้งนั้น การดำเนินชีวิตโดยมีสติปัญญาควบคุมผัสสะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งพุทธทาสภิกขุยังได้อุปมาอายตนะกับสิ่งต่างๆ เช่น มหาสมุทร ไฟ สัตว์หลายชนิด เป็นต้น แนวคิดเรื่องอายตนะตามทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ แสดงให้เห็นว่าอายตนะมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นแหล่งอำนาจให้เกิดสิ่งทั้งปวงต่อชีวิต อันได้แก่ ความทุกข์ เหตุแห่งความทุกข์ ความดับทุกข์ และการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ องค์ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้คือหัวใจพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ นั่นเอง ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณเรียกว่า “ผัสสะ” เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิตมนุษย์จึงต้องอบรมจิตใจให้มีวิวัฒนาการและยกระดับขึ้นจนเกิดสติปัญญา เพื่อการคุ้มครองอายตนะให้ทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและดำเนินชีวิตไปตามหนทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ นำชีวิตไปสู่นิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของมนุษย์ โดยผู้วิจัยพบว่าโครงสร้างของความเข้าใจภาษาธรรมตามแนวคริสต์ศาสนานั้นมีคุณลักษณะสองรูปแบบคือมีความล้าลึก (Mythical) และสามารถสร้างการหยั่งรู้ได้ (intuitive) จึงนำสู่ความเข้าใจสภาพของความสมบูรณ์ (Absolute) ของพระเจ้าได้ ส่วนโครงสร้างของความเข้าใจภาษาธรรมตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นแบบการโต้แย้งเชิงเหตุผล (dialectic) ที่นำสู่หลักการแห่งการปฏิเสธสถานะแห่งความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามหากพยายามแสวงหาโครงสร้างของความจริงของสิ่งต่างๆ แล้วย่อมส่งเสริมให้ความเข้าใจอันดีงามระหว่างสองศาสนาได้

๙. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

วิธีการอรรถปริวรรตศาสตร์ทั้งของพุทธทาสภิกขุ และพอล ริเคอร์มีจุดมุ่งหมายคือการเผยแผ่คำสอนในศาสนาที่แต่ละท่านนับถือ เพื่อให้การเข้าถึงหลักคำสอนได้ง่ายขึ้นควรศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาอิทธิพลของอรรถปริวรรตศาสตร์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๒๑

๒. ศึกษาการประยุกต์อรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทย

๓. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการอรรถปริวรรตศาสตร์เพื่อสร้างความสันติสุขในสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สัมพันธ์ ก้องสมุทร. พุทธศาสนิกชน นาคารชุนแห่งเถรวาท:ประวัติศาสตร์ชีวิตและผลงาน

พระเทพวิสุทธิเมธีมหาเถระ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กรรณิกา ขาวเงิน. การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอายตนะตามทรรศนะของพุทธทาส

ภิกขุ.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

วิทยากร เชียงกูร และคณะ.สารานุกรมแนะนำหนังสือดี ๑๐๐ เล่มที่คนไทยควรอ่าน,

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).วิทยานิพนธ์,๒๕๔๒

พระมหาจิระพันธ์ ชุตินิโณ. “ ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนของหลวงพ่อดำเทียน

จิตตสุโข ”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาวิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในระพุทธ

ศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคน-ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Palmer, R.E. *Hermeneutics*, Evanston, IL: Northwestern University Press. 1969.

Seeborn, T.M. *Hermeneutics: Method and Methodology*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2004.

Paul Ricoeur, “Mimesis and Representation” in *A Ricoeur Reader: Reflection and Imagination*, edited by Mario J. Valdes, Toronto and Buffalo: University of Toronto Press, 1991.

Ricoeur, Paul. “World of Text, World of Reader” edited by Mario J. Valdes, Toronto And Buffalo: University of Toronto Press, 1991.

Jungmann, JA“Constitution on the Sacred Liturgy”” in **Vorgrimler, H.**
Commentary on the Document of Vatican II, 1, London; Freiburgam
B.: Burns & Oates; Hereder & Herder. 1996.

แนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองเรื่องเสรีภาพ The concept of the Political philosophy of freedom

กิตติพัทธ์ โมราสุข*

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอใน ๓ ประเด็นคือ ๑) ความหมายธรรมชาติของมนุษย์ ๒) ความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ ๓) ความเท่าเทียมกันของมนุษย์

จากการศึกษาพบว่า ความหมายธรรมชาติของมนุษย์ เป็นพื้นฐานสำคัญที่นักปรัชญาทั้งหลายให้ความสนใจ เพราะเมื่อเข้าใจแล้วทำให้ตนเองอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมั่นคงถาวร อันนำไปสู่การไม่ลิดรอนเสรีภาพของมนุษย์ด้วยกัน ส่วนความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ พบว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพได้อย่างสมบูรณ์ได้ต้องเข้าใจถึงมนุษย์ว่าทุกคนล้วนเกิดมาอิสระเสรี สามารถคิด พูดทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ หากแต่สิ่งดังกล่าวนั้นไม่เป็นการกระทบต่อบุคคล สังคม สำหรับความเท่าเทียมกันของมนุษย์พบว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในแง่ของสถานะดั้งเดิมแต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้าสังคม ต้องรู้จักหลักการ กฎ กติกา เหตุผล ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคมด้วย

คำสำคัญ: ธรรมชาติของมนุษย์, ปรัชญา, การเมือง, เสรีภาพ

Abstract

This article has 3 points; 1) The meaning of human 2) Important of Freedom of human 3) The equality of human. From of the meaning of human is the fundamental of philosophers interested because when understand make thyselve stay happiness sustainable together for bring has freedom. In the Important of Freedom of human; human has freedom absolute will understand all human has born to be freedom can think, speech, make equality but its don't impact to person and society. For equality of human; all human equal in primitive but stay in society will adept to society, to know main, law, rule, reason, true benefit of life and society too.

Keywords: Human nature, Philosophy, Political, Freedom.

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๑. บทนำ

สังคมทุกสังคมต้องการให้คนในสังคมมีความสุขอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีนักปรัชญามากมายที่เสนอแนะให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของตน (มนุษย์) เพื่อให้ตนเองอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมั่นคงถาวร เพราะหากสังคมไม่ได้ลิตรอนเสรีภาพของมนุษย์ด้วยกัน การอยู่ร่วมกันก็ยากมาก และอาจไม่สร้างสรรค์ให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ดังที่รุสโซกล่าวไว้ว่า “สังคมที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นสังคมที่เกิดโดยธรรมชาติเพียงสังคมเดียว คือ ครอบครัว กระนั้น ลูกจะผูกพันกับพ่อนานเท่าที่ยังต้องการการดูแลจากพ่อเพื่อยังชีวิต ทันทึที่ความต้องการนี้สิ้นสุดลง ความผูกพันโดยธรรมชาตีก็จบสิ้นลงไปด้วย ลูกไม่ต้องเชื่อฟัง และพ่อก็ไม่ต้องดูแลลูกอีกต่อไป ต่างฝ่ายต่างเป็นอิสระต่อกัน ถ้าทั้งสองฝ่ายยังคงอยู่ด้วยกัน นั้นไม่ใช่ความผูกพันโดยธรรมชาติ แต่ผูกพันด้วยความสมัครใจ และครอบครัวจะดำรงอยู่ก็ด้วยการตกลงร่วมกันเท่านั้น”^๑

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมาเป็นเสรีและเป็นไทแก่ตัวเอง ไม่มีใครอื่นจะบังอาจเป็นเจ้าของเขาได้โดยไม่ได้รับการยินยอม ไม่ว่าจะโดยกลวิธีใดๆ การที่จะกล่าวว่าลูกของทาสเกิดมาเป็นทาส ก็เท่ากับกล่าวว่าเรามีได้เกิดมาเป็นมนุษย์เลย ทั้งนี้เพราะว่าการปฏิเสธเสรีภาพ ก็คือการปฏิเสธความเป็นมนุษย์ สิทธิในฐานะที่เป็นมนุษย์และหน้าที่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ไม่มีอะไรที่จะเป็นสิ่งที่ทดแทนให้เสมอได้ สำหรับคนที่อยู่ในสภาพเช่นนั้น แท้จริงแล้วการปฏิเสธเสรีภาพนั้นขัดกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ เพราะในเมื่อเรานำเอาเสรีภาพออกจากเจตนารมณ์ก็เท่ากับปลดปล่อยคุณค่าทางศีลธรรมออกจากกิจกรรมการปฏิบัติทุกอย่างของมนุษย์ รุสโซอธิบายว่า “ธรรมชาตินั้นเป็นปัจจัยในการดำรงอยู่ของสรรพสัตว์ ธรรมชาติบังคับควบคุมสัตว์ทุกชนิดและมันทั้งหลายก็ต้องยอมสยบต่อธรรมชาติ มนุษย์รับรู้เสียงเรียกขานของธรรมชาติเช่นกัน แต่มนุษย์ตระหนักดีว่า เรามีเสรีภาพที่จะเลือกปฏิบัติตามหรือปฏิเสธ และการรับรู้”^๒

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีจำเป็นต้องอาศัยสังคมการเมืองที่ต้องเคารพกฎ กติกา เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ซึ่งมีนักปรัชญาที่ได้นำเสนอประเด็นว่าด้วยแนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองเรื่องเสรีภาพ ซึ่งได้กล่าวให้เห็นถึงธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ความสำคัญของเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ไว้ว่าควรเป็นอย่างไร

^๑ ฌอง ฌากส์ รุสโซ, **สัญญาประชาคม**, วิภาดา กิตติโกวิท, (แปล), (กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท เพรส บริษัท จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^๒ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบในปรัชญาของชาร์ตส์”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑-๒.

๒. แนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองเรื่องเสรีภาพ

แนวคิดเรื่องเสรีภาพ กล่าวได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญพื้นฐานสำคัญทางด้านปรัชญาการเมือง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ต่อทางด้านรัฐศาสตร์ หรือรัฐประศาสนศาสตร์ การจะเข้าใจถึงแนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองเรื่องเสรีภาพจะต้องศึกษาและเข้าใจใน ๓ ประเด็น ดังนี้คือ ๑. ความหมายธรรมชาติของมนุษย์ ๒. ความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ ๓. ความเท่าเทียมกันของมนุษย์

๒.๑ ความหมายธรรมชาติของมนุษย์ในปรัชญาการเมือง ของฮอบส์ (Thomas Hobbes) เสนอว่า “ในสภาวะธรรมชาติที่ไม่มีอำนาจบังคับของส่วนรวมจะเป็นสภาวะที่ไม่มีกฎหมาย ไม่มีหลักความยุติธรรม และไม่มีหลักศีลธรรมธรรมใด รวมทั้งจะไม่มีมาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องถูกผิด ควรไม่ควร...ทุกคนแสวงหาความสงบสุข และป้องกันตนเองในทุกวิถีทาง”^๓ เสรีภาพในทัศนะของฮอบส์คือการที่คนทุกคนสามารถที่จะทำอะไรได้ทั้งนั้นตามที่เขาต้องการ ที่ฮอบส์กล่าวเช่นนี้เขาหมายเอาเสรีภาพตามธรรมชาติในภาวะไร้ระเบียบ ไร้สังคมการเมือง กล่าวให้ง่ายเข้าใจก็คือ ฮอบส์ถือว่า คนเรานั้นถ้าอยู่ในภาวะที่ไร้กฎกติกาย่อมมีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ตามที่ต้องการ^๔ ปรัชญาการเมืองของรูสโซ (Jean Jaques Rousseau) เสนอว่า มนุษย์ไม่ได้มีเสรีภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการที่มนุษย์ต้องมาอยู่ร่วมกันก็จำเป็นต้องยกเสรีภาพของตนบางส่วนให้กับรัฐ

ดังที่รูสโซกล่าวว่า “มนุษย์เกิดมาเสรีแต่เขาถูกพันธนาการอยู่ทั่วทุกแห่งหน ผู้เชื่อว่าตนเป็นนายคนอื่นกลับเป็นทาสยิ่งกว่า การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้...เมื่อประชาชนถูกบังคับให้เชื่อฟัง เขาก็เชื่อฟัง เขาย่อมทำดีแล้ว แต่ทันทีที่เขาสามารถสลัดแอกทิ้งไปได้ เขาก็สลัดมันทิ้งไป เขาทำได้ดียิ่งขึ้น เพราะสิทธิที่เขาใช้เพื่อเอาเสรีภาพคืนมานั้น ก็เป็นสิทธิเดียวกันกับที่ถูกใช้เพื่อแย่งมันไปจากเขาจะพูดว่าประชาชนมีสิทธิที่จะเอาเสรีภาพของตนคืนมาก็ได้ หรือจะบอกว่าไม่มีใครมีสิทธิแย่งไปก็ได้เหมือนกัน”^๕

ปรัชญาการเมืองของล๊อค (John Locke) เสนอว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพของตนแต่เสรีภาพดังกล่าวที่มนุษย์อยู่ภายใต้เงื่อนไข ที่ล๊อค ไว้ ๓ ประเภท คือ กฎของพระเจ้าหรือกฎเทวะ กฎหมาย และกฎจารีตประเพณีของสังคม^๖ เสรีภาพของล๊อคดังกล่าวแล้ว มนุษย์ยังคงอยู่ภายใต้เงื่อนไข หากกล่าวตรงๆ ก็คือเสรีภาพสมบูรณ์ไม่มี มนุษย์ทุกคนต้องตกอยู่ภายใต้กรอบใดกรอบหนึ่ง การมีเสรีภาพตามบทรัฐธรรมนูญที่ให้ไว้ด้วยเสรีภาพในชีวิต

^๓ ทินพันธุ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖๑.

^๔ สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๙.

^๕ ฌอง ฌากส์ รูสโซ, สัญญาประชาคม, วิชาดา กิตติโกวิท, (แปล), หน้า ๓.

^๖ สมฤดี วิศทเวทย์, ปรัชญาจอห์น ล็อก, (กรุงเทพมหานคร : ประกายพริก, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖๘.

เสรีภาพในเคหสถาน หรือ การนับถือศาสนาก็ตามก็เป็นไปเพื่อต้องการให้ตนเองได้รับประโยชน์จากการมีเสรีภาพของตน ดังที่ลือกเห็นว่า มนุษย์แต่ละคนในสภาวะธรรมชาติมีสิทธิสมบูรณ์ในการเป็นเจ้าของชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของเขา มนุษย์แต่ละคนจึงมาตกลงกันทำความยินยอมก่อตั้งสังคมการเมืองและรัฐบาลขึ้น และจุดหมายของรัฐจึงเป็นไปเพื่อการปกป้องร่วมกันแก่ชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน ของทุกคนที่ทำสัญญากัน^๗

ปรัชญาการเมืองของซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) เสนอว่า มนุษย์มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ เสรีภาพเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ก่อนการมีอยู่ของสิ่งอื่นๆ ในทัศนะของซาร์ตร์ มนุษย์เป็นอยู่โดยการเลือกของตนเอง ไม่มีสิ่งใดมาบังคับมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มาจากภายนอกหรือภายในตัวมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิเต็มที่ที่จะปฏิเสธหรือยอมรับสิ่งต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ เสรีภาพจึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่แยกอยู่ต่างหาก แต่เป็นสัจของมนุษย์ เป็นคุณสมบัติที่แยกไม่ได้ของมนุษย์^๘ ในทัศนะของซาร์ตร์มนุษย์เป็นเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ โดยที่ซาร์ตร์เรียกว่า มนุษย์ถูกสาปให้เป็นอิสระ^๙ แนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เสนอว่า เสรีภาพนั้นหากทำไปด้วยตัณหาย่อมทำให้ได้รับแต่สิ่งที่ไม่ดีได้ เสรีภาพจึงต้องพัฒนาไปจนกระทั่งบรรลุถึงอิสรภาพระดับสูงที่เรียกว่า บรรลุนิพพาน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของเสรีภาพไว้ว่า “เสรีภาพ ในความหมายของคนทั่วไปหมายถึงความเป็นอิสระ ไม่มีอะไรมากัดกันจำกัด เสรีภาพที่สูงขึ้นมาอีกหมายถึง ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือว่าพูดได้ทำได้ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนด หรือความคุ้มครองของกฎหมาย พูดง่ายๆ ว่าเสรีภาพในขอบเขต เสรีภาพที่สูงขึ้นไปอีกเป็นเสรีภาพที่มีความหมายในทางธรรมเป็นเสรีภาพที่มีดุลยภาพหรือความสมดุลเกิดขึ้น กล่าวคือ มองว่าตนเองนี้มีเสรีภาพ โดยสัมพันธ์กับเสรีภาพของผู้อื่น”^{๑๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึง เสรีภาพในการปกครองว่ามี ๓ ระดับ คือ

๑. เสรีภาพระดับต่ำ หมายถึง เสรีภาพที่บุคคลพึงจะกระทำการสิ่งใดๆ ก็ได้ตามความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งเสรีภาพนั้นเป็นอิสระในการเลือก ที่จะตัดสินใจ

๒. เสรีภาพระดับกลาง หมายถึง เป็นเสรีภาพที่จะต้องผ่านกระบวนการพิจารณาด้วยเหตุผล ถึงความผิด ชอบ ชั่ว ดี คือ ไม่เบียดเบียนตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^๘ ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสม์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

^๙ เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก ค้าน มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ซาร์ตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒๙.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗-๘.

๓. เสรีภาพระดับสูง หมายถึง ความเป็นไท คือ พ้นจากความเป็นทาสอยู่เหนือกิเลสตัณหาทั้งปวง เป็นภาวะที่หลุดพ้น คือ เสรีภาพของบุคคลที่บรรลุนิพพาน^{๑๗} ผู้เขียนเห็นว่าถ้ากล่าวมาถึง ความหมายธรรมชาติของมนุษย์ในปรัชญาการเมือง สามารถสรุปได้ถึง ๒ ระดับคือ ในระดับพื้นฐาน คือ มนุษย์มีธรรมชาติที่เป็นอิสระ มีเสรีภาพสมบูรณ์ในตนเอง ในระดับสังคม คือ การที่มนุษย์มารวมกลุ่ม อยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งจะสามารถอยู่ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์กันได้นั้น จะต้องมีกฎ กติกา เป็นบรรทัดฐานตกลงร่วมกัน เพราะเป็นไปได้ที่เมื่อแต่ละคนมีเสรีภาพในตนเอง ที่ติดตนมาตั้งแต่เกิดย่อมอาจใช้เสรีภาพของตนไปกระทบกระทั่งต่อกัน อันจะนำไปสู่การสร้างความขัดแย้ง กระทบกันทางกาย วาจาและจิตใจได้

๒.๒ ความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ในปรัชญาการเมือง ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของฮอบส์ เห็นว่า การแข่งขันเป็นเรื่องจำเป็นเพราะเป็นเสรีภาพอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคน การที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ย่อมส่งเสริมให้มนุษย์ให้ใช้เสรีภาพตามธรรมชาติของตน โดยฮอบส์ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับมนุษย์ทุกคนหมด มนุษย์ผู้อื่นก็คือคู่แข่งซึ่งกระหายพลังอำนาจในทุกรูปแบบเช่นเดียวกับเขา โดยทั่วไปแล้วมนุษย์ทุกคนจะทำเทียมกับมนุษย์อีกคนหนึ่ง ในเรื่องของความแข็งแรงร่างกาย เป็นต้น คนที่อ่อนแอที่สุดก็ยังมีกำลังพอที่จะฆ่าคนที่แข็งแรงที่สุดซึ่งอาจจะกระทำโดยใช้กลอุบายหรือโดยการเข้าร่วมเป็นสมัครพรรคพวกกับคนอื่น ๆ ซึ่งถูกคุกคามจากอันตรายอย่างเดียวกันกับเขา^{๑๘}

ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของรูสโซ แม้รูสโซจะกล่าวว่ามนุษย์มีเสรีภาพแต่เสรีภาพนั้นเป็นไปในสภาวะธรรมชาติเท่านั้นแต่เมื่อมนุษย์มาอยู่ในสังคมหรืออยู่ร่วมกันก็ต้องทำสัญญาเพื่อมอบความมีอยู่ของเสรีภาพของตนให้กับสังคมหรือรัฐแต่ถึงอย่างไรก็ตามมนุษย์ยอมเป็นไปตามข้อกำหนดที่รัฐหรือสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน รูสโซกล่าวว่า “เราแต่ละคนนำตัวเองและพลังทั้งหมดของตนมารวมกับไว้ภายใต้ทิศทางสูงสุดแห่งเจตจำนงร่วมกัน และในฐานะที่เป็นองค์คณะ เราต้อนรับสมาชิกแต่ละคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งอันแบ่งแยกมิได้ของส่วนทั้งหมด”^{๑๙} รูสโซถือว่าสัญญาประชาคมนั้นก็เป็นสิ่งที่ยกเลิกกันได้ ประชาคมจะต้องออกกฎหมาย ที่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของสมาชิกในสังคม^{๒๐}

ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของล๊อค เสนอว่า มนุษย์มีเสรีภาพที่เท่าเทียมกันภายใต้สภาวะธรรมชาติแต่เมื่อมาอยู่ในสังคมก็จำเป็นต้องทำสัญญาต่อกันก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของตนก็เพื่อประโยชน์ของตน รูสโซเห็นว่า “แต่ถึงแม้ว่า มนุษย์เมื่อเข้ามาอยู่ใน

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, หน้า ๗-๘.

^{๑๘} พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘.

^{๑๙} ฉอม ฉากส์ รูสโซ, สัญญาประชาคม, วิชาดา กิตติโกวิท, (แปล), หน้า ๒๔.

^{๒๐} ทินพันธุ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง, หน้า ๗๘.

สังคม ได้สละความเสมอภาค เสรีภาพและอำนาจบริหาร ที่ตนเคยมีเมื่ออยู่ในสภาวะ
ธรรมชาติ ให้กับสังคมไปแล้ว โดยมีองค์กฤษฎิบัญญัติเป็นผู้จัดการดูแลให้เป็นไปเพื่อ
ผลประโยชน์ของสังคม กระนั้นก็ดี การทำเช่นนี้เป็นไปก็โดยที่ทุกคนมีความตั้งใจที่จะปกป้อง
ตนเองตลอดจนเสรีภาพและทรัพย์สินของตนให้ดียิ่งขึ้น”^{๒๑} ซึ่งถือเห็นว่า “มนุษย์แต่ละคนใน
สภาวะธรรมชาตินี้มีสิทธิสมบูรณ์ในการเป็นเจ้าของชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินของเขา”^{๒๒} ดังนั้น
ทัศนะของล็อคก็เป็นไปได้อย่างมีอิสระเสรีที่จะทำและให้เป็นไป ก็เพราะเป็นการสนับสนุนให้แต่ละ
คนใช้เสรีภาพของตน ซึ่งรัฐธรรมนูญก็ย่อมคุ้มครองให้เป็นไปตามนั้นอยู่แล้ว

ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของชาร์ตอร์ เสนอว่า มนุษย์เป็นเสรีภาพที่สมบูรณ์ในตนเอง
แต่ถึงอย่างไรแต่ละคนก็ไม่จำเป็นที่จะต้องทำตามรัฐธรรมนูญได้บังคับไว้ ก็ด้วยสิ่งที่มีนั้น
เป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายที่หลัง หากใครจะเชื่อและปฏิบัติตามก็ย่อมเป็นเสรีภาพ
ของแต่ละคนที่จะเลือก ซึ่งเสรีภาพของชาร์ตอร์ใช้ในความหมายว่า “มีความสามารถที่จะเลือก
ทำสิ่งใดได้ตามเจตจำนงของตน เสรีภาพเป็นพฤติกรรมของจิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพราะตาม
สภาพความเป็นจริง จิตซึ่งชาร์ตอร์ใช้ในความหมายว่า สัตว์สำหรับตนเอง จะต้องอยู่ใน
สถานการณ์ที่จะต้องเลือก จะต้องตัดสินใจอยู่เสมอ”^{๒๓}

แนวคิดเรื่องเสรีภาพของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอว่า จะเป็น
เสรีภาพที่สมบูรณ์จริงได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์เท่านั้น แต่เมื่อมนุษย์
ต้องอยู่ในสังคมก็ต้องปฏิบัติไปตามเงื่อนไขหรือกติกาของสังคมกำหนดให้เป็นการให้เสรีภาพ
ก็เพื่อให้แต่ละคนได้ทำหน้าที่ของตนโดยไม่ไปทำลายเสรีภาพของผู้อื่น โดยพระพรหมคุณา
ภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การมีอิสรภาพของมนุษย์คือการที่มนุษย์เข้าไปเป็นปัจจัยอย่าง
หนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง...แต่จะให้เป็นอย่างนั้นแบบที่ว่ามันจะให้สิ่งทั้งหลาย
เป็นไปอย่างไร ตามใจชอบนั้นเป็นไปไม่ได้ คือว่าจะเอาตามชอบใจตัวเอง โดยไม่เข้าไปเป็น
เหตุปัจจัยด้วยนั้น ทำไม่ได้”^{๒๔} ความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ในปรัชญาการเมืองเป็นการ
สะท้อนให้เห็นร่วมกันว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ล้วนแสวงหากันทั้งชีวิต ซึ่งบางครั้งจำเป็นที่
ต้องแลกมาทั้งชีวิตก็มี แต่ถึงอย่างไรก็ตามเสรีภาพมีความสำคัญใน ๒ ระดับคือ

^{๒๑} John Lock, *Two Treatise of Government*, (New York: New American Library, 1965), p.398. อ้างใน อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 1-7, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๑.

^{๒๒} สมฤดี วิศทเวทย์, *ปรัชญาของจอห์น ล็อค*, หน้า ๑๗๓.

^{๒๓} ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, *ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสม์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ
เอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

^{๒๔} พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), *ลัทธิสรภาพด้วยอนิจจัง*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีม
ทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

๑. ในระดับปัจเจก คือ เสรีภาพมีคุณค่าต่อตนเองของมนุษย์แต่ละคน เพราะการที่แต่ละคนเป็นมนุษย์ ความภูมิใจในตนเองที่มีค่ายิ่งนั้นก็คือ การตระหนักหรือรับรู้ถึงเสรีภาพของตนเอง ที่ไม่มีใครสามารถเอาไปจากมนุษย์แต่ละคนได้ เสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนไม่สามารถปฏิเสธให้กันได้

๒. ในระดับสังคม คือ เมื่อมนุษย์แต่ละคนมาอยู่ร่วมกันแล้ว ย่อมที่จะต้องให้ความสำคัญหรือเข้าใจผู้อื่นว่าไม่ได้แตกต่างไปกว่ากันและกัน เพราะมนุษย์ในฐานะปัจเจกก็ย่อมมีเสรีภาพของตนเองกันทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ย่อมที่จะต้องเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน

๒.๓ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในปรัชญาการเมือง ของฮอบส์ พบว่า มนุษย์มีเสรีภาพ มีเจตจำนงเป็นของตนเองในการที่จะทำอะไรก็ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตน แม้มนุษย์โดยสภาวะธรรมชาติจะมีความสามารถทางกายภาพก็ตาม ซึ่งเสรีภาพดังกล่าวย่อมสามารถเป็นไปตามกฎบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน เพราะมนุษย์ได้กระทำสัญญาร่วมกัน โดยการสละสิทธิ โดยการมอบโอนสิทธิในลักษณะเบ็ดเสร็จและเด็ดขาดนี้เอง มนุษย์ทั้งหลายก็สละแล้วซึ่งเสรีภาพที่จะวินิจฉัยว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรยุติธรรม อะไรไม่ยุติธรรม เขาเหล่านั้นพร้อมแล้วที่จะยึดถือว่าสิ่งที่องค์อธิปัตย์บัญญัติมานั้นเป็นสิ่งที่ดีและยุติธรรม^{๒๕} ฮอบส์ กล่าวว่า สิ่งที่คนเราต้องการยอมถือว่าดี สิ่งที่คนเราเกลียด ถือว่า เลว ซึ่งในสภาวะธรรมชาติแล้ว จะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลจะตัดสินใจเอาเองว่า จะไม่มีสิ่งใดดีหรือเลวบริสุทธิ์ และไม่มีกฎที่จะใช้ร่วมกันได้ ธรรมชาติของมนุษย์เรา จะมีความต้องการไม่สิ้นสุด ได้อย่างก็ยังคงต้องการอีกอย่าง เมื่อครั้งหนึ่งได้สิ่งใดมาแล้ว ก็จะไม่พอใจอยู่เพียงแค่นั้น ยังต้องการหลักประกันของสิ่งดังกล่าวไว้สำหรับในอนาคตอีกด้วย พุดง่ายๆ ก็คือ นอกจากจะให้ได้มาซึ่งชีวิตที่น่าพอใจแล้ว คนเรายังต้องการสร้างความมั่นใจในสิ่งนั้นไว้ด้วย จะแตกต่างกันก็แต่ในวิธีการเท่านั้น ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากค้นหาต่างๆ ของคนเรา อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความรู้และความคิดเห็นของแต่ละคนตามเหตุและผลลัพท์ที่ต้องการ^{๒๖} ฮอบส์กล่าวว่า ถ้ามนุษย์รู้จักกฎหมายธรรมชาติเหล่านี้และอื่นๆ ในสภาวะธรรมชาติ เขามีหน้าที่เชื่อฟังกฎหมายเหล่านี้หรือ ฮอบส์ตอบว่า กฎเหล่านี้ผูกมัดเสมอ ในสภาวะธรรมชาติเช่นเดียวกับในประชาสังคม^{๒๗}

ปรัชญาการเมืองของรุสโซ มีความเห็นที่คล้ายกันกับฮอบส์ที่ว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับทุกคน ในสภาวะธรรมชาติแต่เมื่อมนุษย์มาอยู่ในสังคมก็จำเป็นต้องทำสัญญาร่วมกันก็เพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของตนไว้ และทุกคนก็เป็นผู้มีสิทธิเสรีภาพในสิ่งที่กฎหมายบัญญัติตามความสามารถของตนที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ เช่น การได้เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทาง

^{๒๕} พงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์, *ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่*, หน้า ๔๒.

^{๒๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ, *นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง*, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๒๗} สมนึก ชูวิเชียร (แปล), *โสกราตีสถึงชาร์ตอร์*, (นนทบุรี : เทพประทานการพิมพ์, มปป), หน้า

การเมืองจะเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือโทรคมนาคม เป็นต้น ก็ย่อมเป็นสัญญาที่ได้กระทำร่วมกัน โดยรัฐฯเห็นว่า “ในเมื่อไม่มีมนุษย์คนใดมีอำนาจโดยธรรมชาติเหนือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และในเมื่อ กำลังไม่ใช่ สิทธิ จึงเหลือแต่การตกลงร่วมกันเท่านั้น ที่เป็นฐานของอำนาจอันชอบธรรมทั้งปวงในหมู่มนุษย์”^{๒๕} และรัฐฯเห็นว่า “คนเราต้องมีเสรีภาพที่แท้จริง ขึ้นมาได้ จะต้องรวมตัวกันเข้ามาอยู่ในสังคม มากกว่าที่คอยแต่จะพึ่งพาบุคคลใด หรือกลุ่มใดโดยเฉพาะ”^{๒๖} ดังนั้นเมื่อทุกคนได้ตกลงร่วมกันดังกล่าวมาก่อน สิทธิเสรีภาพในการได้มายุ่อมเป็นสิ่งที่แต่ละคนสามารถกระทำได้หากเกิดจากการกำลังกายสติปัญญาของตน

ปรัชญาการเมืองของล๊อค พบว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันไม่ได้แตกต่างกัน เมื่อรัฐธรรมนุญได้บัญญัติไว้ มนุษย์สามารถปฏิเสธได้ หากเขาไม่ต้องการหรือยอมรับ แต่เมื่อมนุษย์มาดำรงอยู่ร่วมกันก็ย่อมที่จะต้องมีกฎหรือกติกาเพื่อให้ทุกคนไม่ได้ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรักษาเสรีภาพของตนเองไว้ ดังที่ล๊อคกล่าวว่า “สถานะของมนุษย์มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และมีความเสมอภาค เท่าเทียมกันมนุษย์มีเสรีภาพที่จะกระทำตามความปรารถนากับตัวเขาเอง”^{๒๗} มนุษย์ซึ่งอิสระเสรีและเสมอภาคกันโดยธรรมชาติ ไม่อาจจะยอมให้ถูกกดขี่ขูดรีดออกจากสถานะนี้ และถูกบังคับให้อยู่ใต้อำนาจการเมืองของผู้อื่นโดยปราศจากความยินยอมของเขาเอง และโดยความยินยอมนี้ มนุษย์สามารถทำความตกลงกับมนุษย์อื่นในการที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันและรวมกันเป็นสังคมเพื่อการดำรงอยู่ของพวกเขาเอง เพื่อความปลอดภัยของกันและกัน เพื่อความสงบสุขแห่งชีวิตของพวกเขา เพื่อการแสวงหาอย่างสันติจากสิ่งที่เป็นของพวกเขาเอง และเพื่อให้รอดพ้นได้ดียิ่งขึ้นจากการรุกรานของผู้ที่ต้องการก่อกวนและทำร้ายพวกเขา^{๒๘}

ปรัชญาการเมืองของชาร์ตอร์ เห็นได้ว่า เสรีภาพที่สมบูรณ์เป็นเสรีภาพที่ติดตัวมนุษย์มาแล้วตั้งแต่เกิดไม่ใช่การให้สังคมเป็นผู้กำหนด การที่มีกฎหมาย กฎเกณฑ์ใดๆ ของบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น เป็นต้น ก็เป็นเพียงการที่สังคมหรือรัฐกำหนดขึ้นมา แต่มนุษย์ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามก็ได้ ซึ่งเป็นเสรีภาพที่ขึ้นต่อการตัดสินใจเลือกของแต่ละคน ดังที่ชาร์ตอร์เห็นว่า “การเลือกทำให้เกิดการกระทำ แต่การเลือกจะต้องเป็นเรื่องของจิตหรือความตั้งใจและความตั้งใจทำให้เกิดการกระทำขึ้น มนุษย์ไม่สามารถจะพูดได้ว่าเรามีเสรีภาพในการเลือกกระทำการต่างๆ ถ้าหากการกระทำนั้นมิได้เกิดจากความตั้งใจของตนเอง ความตั้งใจของตนเองมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสำนึกในตัวเอง เป็นตัวของตัวเองในการสร้างแผนของ

^{๒๕} ฌอง ฌากส์ รูสโซ, **สัญญาประชาคม**, วิภาดา กิตติโกวิท, (แปล), หน้า ๑๑.

^{๒๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง**, หน้า ๙๑.

^{๒๗} สมฤดี วิศทเวทย์, **ปรัชญาของจอห์น ล๊อค**, หน้า ๑๖๖.

^{๒๘} พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, **ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่**, หน้า ๕๓.

การกระทำขึ้นมา แผนการของการกระทำจะต้องมีจุดหมายเป็นของตัวเองเอง”^{๑๙} เสรีภาพของชาตัตร์เป็นเสรีภาพที่สมบูรณ์ในการตัดสินใจของตนและต้องรับผิดชอบตามผลของการเลือกของตนเองด้วย ดังนั้นการที่รัฐธรรมนูญจะบัญญัติไว้อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะต้องทำตามก็ได้หากมนุษย์ไม่ยอมทำตาม ดังที่ พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่า “เสรีภาพไม่ได้หมายถึง สัมฤทธิ์ผลในการตัดสินใจเลือก นั่นคือ เสรีภาพที่แท้จริงของมนุษย์ที่มนุษย์จะได้เลือกได้เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของมนุษย์ก็คือ เสรีภาพที่จะตัดสินใจเลือกหรือจะทำอะไร มนุษย์สามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถยกเลิกเสรีภาพได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งติดตัวมา และไม่สามารถสลัดออกได้ เพราะมนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ”^{๒๐} อย่างไรก็ตาม ดังที่นักปรัชญาต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นแล้วว่า เสรีภาพที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ตั้งแต่เกิด ซึ่งเป็นเสรีภาพที่มนุษย์ทุกคนต้องมีเพียงแต่เสรีภาพในสภาวะดั้งเดิมที่มนุษย์ยังไม่มีสังคมก็เป็นเพียงเสรีภาพที่ใช้ไปตามสัญชาตญาณ ดังที่รุสโซ กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ดั้งเดิมโดยธรรมชาติ ย่อมเริ่มต้นจากการกระทำแบบสัตว์แท้ๆ พวกเขากระทำทุกสิ่งตามสัญชาตญาณเท่านั้น แต่ในบางเวลาที่สัญชาตญาณไม่เพียงพอ พวกเขาก็จะใช้ความสามารถอื่นมาทดแทนมันตั้งแต่เริ่มแรกและหลังจากนั้นก็ยกระดับการกระทำของเขาให้อยู่เหนือธรรมชาติ”^{๒๑}

ปรัชญาการเมืองของพระพรหมคุณาภรณ์ เห็นว่า “ชีวิตมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นไปตามความจริงหรืออยู่ใต้กฎนี้ด้วยฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์จะดำเนินไปด้วยดีได้จะต้องเป็นไปตามสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ ถ้าเราดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติชีวิตก็ไม่อาจเป็นไปด้วยดีแม้แต่จะอยู่รอดก็เป็นไปไม่ได้”^{๒๒} มนุษย์ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ จะมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ไม่ได้หากยังมีกิเลสอยู่ และจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ยิ่งมนุษย์ที่มีกิเลสหากจะใช้กฎหมายก็ย่อมทำให้เกิดความผิดพลาดได้มากยิ่งขึ้นไปหากทำไปด้วยกิเลสของตน หากมีเสรีภาพก็อาจเป็นการใช้เสรีภาพไปอย่างไม่ถูกต้องไม่เป็นไปตามความหมายของเสรีภาพ ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ไว้ หมายถึง “ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือว่าพูดได้ ทำได้ ภายใต้เงื่อนไข ข้อกำหนด หรือ ความคุ้มครองของกฎหมาย พูดง่ายๆ ว่า

^{๑๙} ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสม์, หน้า ๒๗.

^{๒๐} พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส-ชาตัตร์, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๒๑} ฉอม ฌากส์ รุสโซ, ศุภชัย ศุภผล(แปล), ความเรียงว่าด้วยต้นกำเนิดและรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกันของมวลมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: ศยามปริทัศน์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๘.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

เสรีภาพภายในขอบเขต”^{๒๓} มนุษย์ทั่วไปก็กระตุ้นกันด้วยโลภะบ้าง ด้วยโทสะบ้าง ด้วยตัณหาบ้าง ด้วยมานะบ้าง ความต้องการยิ่งใหญ่บ้างอะไรต่างๆ เหล่านี้ พระพุทธศาสนาต้องการให้กระตุ้นเร้าชักชวนกันด้วยปัญญา ด้วยคุณธรรมความใฝ่ดี ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากอยู่^{๒๔} นักการเมืองจะต้องมีจริยธรรมสำคัญต่อไป ต่อจากความอยากที่ถูกต้องหรือความใฝ่ปรารถนาดี ที่เรียกว่า ฉันทะ คือ การที่จะต้องยึดถือเอาธรรมเป็นใหญ่ ที่ทางพระเรียกว่า ธรรมาธิปไตย^{๒๕} ถ้าเอาความจริงความถูกต้องดีงาม หลักการ กฎ กติกา เหตุผล ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคม เป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยใช้ปัญญาหาข้อมูลตรวจสอบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง ให้ถ่องแท้ ชัดเจน และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจ ก็เป็นธรรมาธิปไตย^{๒๖}

ดังนั้นที่กล่าวมา ผู้เขียนเห็นว่า ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในปรัชญาการเมืองจากทัศนะต่างๆ จึงเป็นประเด็นสำคัญแม้ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงมาถึงยุคปัจจุบันอย่างไรก็ตามแต่ เพราะอาจกล่าวได้โดยรวมว่า แก่นแท้ของมนุษย์นั้นไม่มีใครอยากอยู่ภายใต้ใคร ทุกคนย่อมอยากที่จะทำสิ่งต่างตามแต่ใจของตนปรารถนาทั้งสิ้น แม้วานักปรัชญาต่างๆ จะเห็นร่วมกันว่าธรรมชาติให้ความเป็นอิสระแก่มนุษย์ก็ตามแต่ที่สุดแล้วเป็นไปได้จากที่มนุษย์จะเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์

๓. บทสรุป

จากแนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองของนักปรัชญาที่สำคัญคือรุสโซ ล็อก ฮอบส์ ชาร์ตส์และพระพรหมคุณาภรณ์ พบว่า มีความสอดคล้องกันที่ว่า เสรีภาพเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด และเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการมี การที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพได้อย่างสมบูรณ์ได้นั้นต้องเข้าใจตระหนักถึงมนุษย์ทุกคนว่าล้วนเกิดมาอิสระเสรีแต่ที่เป็นไปไม่ได้ เพราะความไม่เข้าใจชีวิตที่เป็นจริงว่าเป็นอย่างไร อีกทั้งยังขาดการศึกษาทำให้ผิดพลาดในการดำเนินชีวิตและกลายเป็นว่าแต่ละคนถูกเครื่องพันธนาการเอาไว้ไม่สามารถเป็นผู้ที่มีอิสรภาพอย่างแท้จริง การเข้าถึงเสรีภาพอย่างแท้จริงต้องรู้จักหลักการ กฎ กติกา เหตุผลประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคมด้วย ในส่วนของความแตกต่างก็คือ รุสโซ ล็อก ฮอบส์ ชาร์ตส์ เห็นว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่มีอิสระตั้งแต่เกิด เป็นธรรมชาติที่ติดมากับตัวมนุษย์

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ประชาธิปไตย จริงแท้คือแคไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนวพุทธ, (พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙-๗๐.

การมาอยู่ร่วมกันในสังคมอาจต้องสละเสรีภาพบางอย่างของตน แต่พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าเสรีภาพไม่ได้หมายความว่าเพียงภายนอก แต่หมายถึงเสรีภาพภายในคือ จิตใจที่เป็นอิสระปราศจากความขุ่นมัว หม่นหมองของจิตใจ เมื่อจิตใจมีความโปร่งใสบริสุทธิ์ย่อมเห็นและเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น และเป็นอิสระอย่างแท้จริง ในขณะที่รุสโซ ล็อก ฮอบส์ ชาร์ตร์ ไม่ได้ให้ความหมายในเชิงที่มนุษย์ต้องมาพัฒนาตนเองในภายหลังเพื่อให้ตนเองมีความเป็นอิสระหรือมีเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยม เพราะความมีอิสรภาพเป็นสิ่งที่มียู่กับมนุษย์แล้ว อาจเพียงแต่มนุษย์เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมไม่ได้ตระหนักเพียงพอจึงทำให้ตนไม่รู้ถึงเสรีภาพดั้งเดิมของตนหรือเรียกว่า “สภาวะธรรมชาติ”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

- ฌอง ฌากส์ รุสโซ. ความเรียงว่าด้วยต้นกำเนิดและรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกัน. ศุภชัย ศุภผล(แปล).ของมวลงมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, ๒๕๕๕.
- _____. สัญญาประชาคม. วิภาดา กิตติโกวิท. (แปล). กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท เพรส บริษัท จำกัด, ๒๕๕๐.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.
- เนืองน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์ตะวันตก ค้าน มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย. ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.
- _____. ประชาธิปไตย จริงแท้คือแค่ไหน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____. รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘.
- _____. ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส-ชาเรตร์.

กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๖.

พระราชวรมนี (ป.อ.ปยุตฺโต). ลุอิสภาพด้วยอนิจจัง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๓๐.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. **ปรัชญาเอ็กซิสเตนเซียลลิสม์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ เอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๓.

สมฤดี วิศทเวทย์. **ปรัชญาจอห์น ล็อค**. กรุงเทพมหานคร : ประกายพริก, ๒๕๓๖.

สมนึก ชูวิเชียร (แปล). **โสกราตีสถึงชาเรตร์**. นนทบุรี : เทพประทานการพิมพ์, มปป.

สมภาร พรหมทา. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย. เอกสารการสอนชุดวิชา **ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุขฎิณิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบในปรัชญาของชาเรตร์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ Buddhist Education Philosophy

พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, ดร.*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ มีขอบเขตศึกษาเรื่องรูปแบบการสอน คุณสมบัติผู้สอน รวมถึงปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ประกอบด้วยประเด็นหลักๆ คือรูปแบบการสอนแบบต่างๆ ซึ่งประยุกต์มาจากหลักคำสอน เช่น วิธีสอนแบบอริยสัจ ๔ คุณสมบัติของผู้สอนประกอบด้วยคุณสมบัตินิพพานและด้านคุณธรรม ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย สถานที่เรียนดี อาหารดี บุคลากรดี การเรียนการสอนดี กิจกรรมดี บรรยากาศดี รวมไปถึงชุมชนดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการเรียนให้ประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: ปรัชญาการศึกษา, พุทธศาสตร์

Abstract

This Article is to study Buddhist Education Philosophy. The scope of this is to study the pattern of teaching, the attribute of teacher and the factors supporting of learning and teaching to be successfully. From to study, it is found that the pattern of teaching is applied from Buddha's teaching etc, The four Noble truth. The attribute of teacher consist of physical and morality quality. The factors supporting of learning and teaching to be successfully consist of the good place, teacher, activity of learning, environment and community. These are The factors supporting of learning and teaching to be successfully.

Keywords: Education philosophy, Buddhism

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๑. บทนำ

ความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในด้านการสอนนั้น ถ้าจะพูดให้เห็นด้วยอาศัยประจักษ์พยานภายนอกก็เป็นเรื่องไม่ยาก เพราะเพียงพิจารณาเผินๆ จากเหตุผลง่ายๆ ต่อไปนี้ก็จะนึกได้ทันที คือพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นที่นักปราชญ์ เต็มไปด้วยศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เป็นอันมาก แต่ละท่านล้วนมีชื่อเสียงและมีความสามารถ ผู้ที่มาเผชิญพระองค์นั้น มีทั้งมาดีและมาร้าย มีทั้งที่แสวงหาความรู้ มาลองภูมิ และที่ต้องการมาข่มมาปราบ แต่พระองค์สามารถประสพชัยชนะในการสอน จนมีพระนามนำเด่นมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้คำสอนของพระองค์ ชัดแย้งกับคำสอนของศาสนาเดิมและแย้งกับความเชื่อถือความประพฤติกฎปฏิบัติที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยนั้น เช่น การทำลายความเชื่อถือเรื่องวรรณะ เป็นต้น ทรงจัดตั้งระบบคำสอนและความเชื่อถืออย่างใหม่ให้แก่สังคม การกระทำเช่นนี้ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ย่อมเป็นงานยากอย่างยิ่ง ดังนั้นขอบเขตงานสอนของพระองค์กว้างขวางมาก ทั้งโดยเทศะและระดับชนในสังคม ต้องเสด็จไปสั่งสอนในหลายถิ่นแคว้น พบคนทุกชั้นในสังคม ซึ่งมีระดับความเป็นอยู่ ความเชื่อถือ การศึกษาอบรม นิสัยใจคอ และสติปัญญาแตกต่างกัน ทุกแบบทุกชนิด ทรงสามารถสอนคนเหล่านั้นให้เข้าใจได้ และยอมเป็นศิษย์ของพระองค์ นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงสามัญชน

๒. ความหมายของการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

คำว่า ศึกษา มาจากภาษาบาลีว่า ลิกขฯ มีความหมายโดยสรุปดังนี้คือ^๑

- การเห็นด้วยตาปัญญา (ปัญญาจักขุ) ไม่ใช่การเห็นด้วยตาเนื้อ (มังสจักขุ) เพราะการเห็นด้วยตาเนื้อหรือตานอก ย่อมถูกหลอกลวงได้ง่าย ต้องมองเห็นด้วยตาปัญญา จึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง
- การเห็นเอง เห็นด้วยตาของผู้ศึกษาเอง ผู้ปฏิบัติเอง และผู้ประสบผลสำเร็จเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นเห็นแทน ปฏิบัติแทน และสำเร็จแทน
- การเห็นตนเอง มุ่งเน้นการเรียนรู้ตนเอง จนอ่านตัวเองออก บอกตัวเองได้ ใช้ตัวเองเป็น เห็นตัวเองชัด และจัดตนเองถูก ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้คนอื่น
- การเห็นเท่าทัน หมายเอาการเห็นเท่าทันโลก ทั้ง ๓ โลกคือ สัตว์โลก ได้แก่ คน สัตว์ และสิ่งมีชีวิตตามกำเนิด ๔ โอกาสโลก ได้แก่ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อวกาศ และสังขารโลก ได้แก่กาย กับ ใจ
- การเห็นความจริง การเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ไม่ใช่ไม่มี ได้แก่การเห็นอริยสัจ ๔

^๑ สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธลีลา, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๔.

กล่าวได้ว่า มนุษย์ต้องเรียนรู้ ใฝ่รู้ ฝึกฝน อบรมตนเอง และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดนี้ เรียกว่า การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ การศึกษามีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ชิมแทรกและประสานสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ นับตั้งแต่เกิดจนตาย ในลักษณะของรูปธรรม การศึกษา หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ การฝึกหัดและการนำความรู้ ความคิด ความสามารถและคุณงามความดีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิต การศึกษามีองค์ประกอบของเนื้อหาสาระ ทฤษฎี หลักการ เช่น หลักสูตรปรัชญาการศึกษา และระบบต่าง ๆ ของการศึกษา นอกจากนี้ การศึกษายังหมายถึง วิธีการต่าง ๆ หลายประเภทหลายลักษณะที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่วนการศึกษาที่เป็นนามธรรมนั้นเป็นคุณลักษณะ และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากระบบ รูปแบบ และวิธีการฝึกอบรมนันทนาการ คุณลักษณะและคุณค่าของการศึกษามีเกณฑ์ ระดับ และองค์ประกอบที่ยืดหยุ่นและแตกต่างกันมาก สุดแล้วแต่กลุ่มชนเป็นผู้กำหนด และยุคสมัยของการประมาณประเมิน สรุปได้ว่า การศึกษาบ่งบอกและแนะนำไปสู่คุณภาพชีวิตของมนุษย์^๒

๓. ความหมายของปรัชญาการศึกษา

แนวทางในการศึกษา และทำความเข้าใจเรื่องปรัชญาการศึกษานั้น อาจจะแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น ๓ แนวทางใหญ่ ๆ คือ แนวทางแรกศึกษาในเชิงทฤษฎี โดยพิจารณาว่าทฤษฎีทางการศึกษาใหญ่ ๆ มีอะไร เป็นอย่างไร แนวทางที่สอง ศึกษาเป็นหัวข้อเป็นเรื่อง เช่น จริยศึกษา เพศศึกษา เป็นต้น และแนวทางที่สามเป็นการศึกษาในเชิงทัศนะ แนวคิดของบุคคลสำคัญทางการศึกษา^๓ นักวิชาการการศึกษาได้นิยามความหมายของปรัชญาการศึกษาไว้ จะนำมาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

วิไล ตั้งจิตสมคิด ให้ความหมายว่า “ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นการเอาปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นเอง ประโยชน์จากเนื้อหาและวิธีการของปรัชญาช่วยให้นักการศึกษาสามารถกำหนดภาพของการศึกษา แล้ววิพากษ์วิเคราะห์สภาพรณนั้น จนมองเห็นขั้นตอนในการจัดการศึกษาอย่างมีระบบและสมเหตุสมผล...”^๔

^๒ สุมณ อมรวิวัฒน์, สมบัติพิพม์ของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^๓ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), คำนว.

^๔ วิไล ตั้งจิตสมคิด, รองศาสตราจารย์, การศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๙๕.

“ปรัชญาการศึกษา ย่อมหมายถึงแนวความคิดทางปรัชญาที่มีอยู่ในปรัชญาแม่บท แล้วถูกนำมาเรียบเรียง ร้อยกรองใหม่จนเป็นระบบสำหรับประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา”^๔

“ปรัชญาการศึกษา หมายถึง เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอด แล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ลงรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผล และใช้ให้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นแหละคือปรัชญาการศึกษา”^๕

“ปรัชญาการศึกษา หมายถึงแนวคิด ความเชื่อ ทศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนและบุคคลมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาบุคคลตามความมุ่งหมายที่ต้องการ”^๖

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือการนำเอาแนวคิดจากปรัชญาแม่บท มาใช้เป็นแนวทางกำหนดทิศทางและจัดการศึกษาโดยบุคคลและโรงเรียนที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาบุคคลตามความสามารถ ดังนั้น จึงมีกรอบในการจัดการศึกษาว่า จะจัดการศึกษาอย่างไร ? เพื่อใครเป็นสำคัญ ? โดยมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว พุทธปรัชญาการศึกษา จึงมีความหมายครอบคลุมถึงแนวทางการศึกษาจากมุมมองของพระพุทธศาสนา กล่าวคือมีปรัชญาอยู่ก่อนแล้วได้นำเอาข้อคิดหรือหลักการบางอย่างในปรัชญามาร้อยกรองเพื่อประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินการศึกษา เมื่อเรามีพระพุทธศาสนาเป็นแม่บทแล้ว ก็สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ปรับใช้ในมุมมองของการศึกษา จึงเรียกว่าพุทธปรัชญาการศึกษา

๕. ประเภทและกรอบแนวคิดการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

ประเภทและกรอบแนวคิดการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยประเด็นหลัก ๆ ต่อไปนี้ วิธีการสอน คุณสมบัติของผู้สอน และปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนการศึกษา แต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

๑. วิธีการสอน เป็นที่ประจักษ์ชัดในปัจจุบันว่านักการศึกษาเกือบทั่วโลก ต่างยอมรับนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าประเสริฐและยอดเยี่ยมจริง ทั้งยังมีวิธีการสอนที่ทันสมัยอยู่เสมอ และใช้ได้ผลดีมาตั้งแต่โบราณกาล ดังนั้นนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งล้วน

^๔ สมบูรณ์ พรธนาภพ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๕.

^๕ ส. ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สรรพสาสน์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^๖ อบรม สนิทบาล และ ชาญชัย ศรีไสยเพชร, พื้นฐานการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๕.

แต่เป็นวิธีการที่น่าสนใจยิ่ง ในที่นี้จะขอเสนอความคิดเห็นเฉพาะบางท่านที่มีสาระต่อการเรียนการสอนโดยตรง มากกล่าวโดยย่อ ดังต่อไปนี้

๑) การสอนด้วยการยึด ๔ โภ การสอนที่ได้ผลดีนั้น ต้องเป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วยวาทศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะในการสอนของพระพุทธเจ้าในการสั่งสอนสาวกทุกครั้ง อันประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑) สันทัสสโก สอนให้เห็นคือให้รู้แจ้งเห็นจริง ด้วยใจเหมือนตาเห็น ๒) สมာทปโก สอนให้เชื่อคือชักชวนให้ปฏิบัติตาม ๓) สมุตตเตชโก สอนให้กล้าคือเร้าให้ผู้ฟังมีความกล้าหาญในการปฏิบัติตามนั้น และ ๔) สัมปหังสโก สอนให้สนุกคือให้ผู้ฟังมีความร่าเริงแจ่มใส เข้มแข็งในการฟังและปฏิบัติตาม^๗

การสอนแบบยึดหลัก ๔ โภ เป็นวิธีการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอน มีความมั่นใจในความรู้ที่ได้รับ มีความองอาจ กล้าหาญ กล้าคิด รวมถึงมีความสดชื่นเบิกบานหลังจากการเรียนการสอนแล้ว เป็นการมุ่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ จากกรอบแนวคิดการสอนแบบ ๔ โภ นี้ จึงเป็นเป้าหมายของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ที่มุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒) การสอนแบบโบราณ ที่เรียกกันว่าหัวใจนักปราชญ์ ๔ ประการ คือ ดังต่อไปนี้ ๑) สุ (สุตตะ) คือสอนให้รู้จักฟัง ๒) จิ (จิตตะ) คือสอนให้รู้จักคิด ๓) ปุ (ปุจฉา) คือสอนให้รู้จักถาม ๔) ลิ (ลิขิตะ) คือสอนให้รู้จักเขียน^๘ กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยยึดตามแบบโบราณ มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อสร้างให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

๓. การสอนแบบอริยสัจ คือสอนแบบตั้งปัญหาและแก้ปัญหา ๔ ประการ คือ ๑) ทุกข์ สอนให้รู้จักปัญหา ให้เห็นปัญหา คือตัวทุกข์ ๒) สมุทัย สอนให้รู้จักสาเหตุของปัญหา คือเหตุเกิดทุกข์ ๓) นิโรธ สอนให้รู้จักวิธีการแก้ปัญหาด้วยการทดลอง เก็บข้อมูลเพื่อนำมาแก้ปัญหาให้ได้จนหมดปัญหา ๔) มรรค สอนให้รู้จักสรุปผลที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา แล้วสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^๙

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงวิธีการสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจไว้ว่า “ด้านพุทธประวัติ ได้ปรากฏชัดว่าในการแก้ปัญหาชีวิตของพระพุทธองค์นั้น ได้ทรงคิดแก้ปัญหาด้วยพระองค์เอง ทรงทดลองและทรงปฏิบัติหรือกระทำด้วยพระองค์เองทั้งสิ้นผลก็คือทรงตรัสรู้

^๗ ฝ่ายวิชาการ กองศาสนศึกษา, **คู่มือเทคนิคการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕-๒๙.

^๘ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๕-๒๙.

^๙ พระราชมุนี, **ปรัชญาการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

ได้เรียนรู้อย่างแจ่มชัดหรือรู้แจ้งซึ่งเป็นการยืนยันว่า การคิดหรือคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองนั้น ทำให้รู้แจ้งหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นเป็นอย่างดี^{๑๐}

พระราชวรมุนี ได้กล่าวถึงเรื่องวิธีการสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจนี้ว่า “การคิดแก้ปัญหาและการกระทำควบคู่กันไปในนั้นได้ปรากฏอย่างชัดเจนในขั้นตอนของอริยสัจ ๔ โดยเฉพาะในกิจของอริยสัจ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่จะพึงกระทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างด้วย จึงจะได้ชื่อว่ารู้อริยสัจ หรือเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว^{๑๑}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การสอนตามแนวอริยสัจ ๔ เป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการการแก้ปัญหา สอนให้มองทุกสิ่งทุกอย่างโดยความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน รวมไปถึงการมองสรรพสิ่งว่า ล้วนเกิดมาจากเหตุ ถ้าจะดับก็ให้ดับที่เหตุ

๒. คุณสมบัติของผู้สอน^{๑๒} ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ให้ความสำคัญกับเรื่องครู หรือผู้สอนว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ และในการศึกษา เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สอน จะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระบรมครู เป็นยอดของครูผู้สอนในโลก ดังนั้นการกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สอน จึงกล่าวถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประเด็นสำคัญ ในที่นี้จะแสดงตามแนวพุทธคุณ และเห็นควรแยกเป็น ๒ ส่วน คือ เป็นคุณสมบัติที่ปรากฏออกมาภายนอก อันได้แก่บุคลิกลักษณะอย่างหนึ่ง และคุณสมบัติภายใน อันได้แก่คุณธรรมต่างๆ อย่างหนึ่ง

ก.บุคลิกลักษณะ ในด้านบุคลิกลักษณะ จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกาย พระสุรเสียงที่โน้มน้าวจิตใจและพระบุคลิกอันควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ทราบกันทั่วไป และที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่างๆ เช่น

๑. ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระวรกายสง่างามอย่างที่มีผู้ชมว่า “พระสมณโคดม มีพระรูปร่าง นาดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก วรรณะและพระสรีระดุจดั่งพรหม นาดูน่าชมนักหนา”

๒. ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ มีพระวาจาไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง และคำของอุตตรมาณพที่ว่า พระสุรเสียงที่เปล่งก้องจากพระโอษฐ์นั้นประกอบด้วยคุณลักษณะ ๘ ประการ คือ

^{๑๐} สาโรช บัวศรี, ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (วารสารรวมเล่ม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๕-๗.

^{๑๑} พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

^{๑๒} พระราชวรมุนี, เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐-๒๙.

แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ ชวนฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พรวด ๑ ซึ่ง ๑ กังวาน ๑ หรือตามมหาบุรุษลักษณะข้อที่ ๒๙ ว่า “มีพระสุรเสียงดุจพรม ตรัสมีสำเนียงไพเราะดจนการเวก

๓. ทรงมีพระอากัปกิริยามารยาททุกอย่างที่งดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดีและมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการพร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบบรมเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกละเอียดพิสดาร ชวนให้อยากใกล้ชิดพระองค์อยู่ไม่วาย

ข. คุณธรรม พระพุทธคุณในแง่คุณธรรมมีมาก ไม่อาจแสดงได้ครบทุกนัย จึงขอเลือกแสดงตามแนวพระคุณ ๓ คือ :

๑. พระปัญญาธิคุณ พระปัญญาธิคุณที่เกี่ยวกับงานสอน ขอยกมาแสดง ๒ อย่าง คือ ทศพลญาณ และปฏิสัมภิทา

๑.๑ ทศพลญาณ คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบั่นลือ สืบนานา ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง จะแสดงความหมายที่เป็นพุทธคุณแท้กับความหมายที่ผู้สอนทั่วไปฟังนำมาใช้ได้ดังนี้

๑) ฐานฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะ และฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติดีเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่าอะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้และแคไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคลซึ่งจะได้รับผลกระทบที่ดีและชั่วต่างๆกัน ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์และหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดขั้นความสามารถของบุคคลที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับต่างๆ

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อนระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่วที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่สุคติทั้งปวง (คือสุคติทุกคติหรือพ้นจากคติ) หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง (ที่ภูมิจมิมักตละ หรือสัมปรายยักตละหรือ ปรหมตละ ก็ตาม) รู้ว่าเมื่อต้องการเข้าสู่จุดหมายใดจะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่างๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการ

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอนเนก รู้สภาวะของธรรมชาติทั้งฝ่ายอุปาตินนสังขาร และอนุปาตินนสังขาร เช่นใน

เรื่องชีวิต ก็ทราบองค์ประกอบต่างๆ สภาพขององค์ประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งหน้าที่ของมัน เช่น การปฏิบัติหน้าที่ของขันธ อายตนะและธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้มีความรู้ในวิชาสรีรวิทยาและจิตวิทยา อย่างน้อยให้ทราบองค์ประกอบต่างๆ และการปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้นในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล และถ้าเป็นไปได้ควรมีความรู้ทั่วไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์ เพื่อรู้จักสถานะของสิ่งทั้งหลายและมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น อันจะเป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

๕) นานาอิมุตติญาณ ปริชาหยังรู้ภูมิติ (คือ อธิษฐาน ความโน้มเอียง แนวความสนใจ ฯลฯ ของสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นไปต่างๆ กัน) ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้านความโน้มเอียงแนวความสนใจ และความถนัดโดยธรรมชาติ

๖) อินทริยโปรปริยัตตญาณ ปริชาหยังรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย รู้ว่าสัตว์นั้นมีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริย์อ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่ ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านระดับสติปัญญาความสามารถ พัฒนาการด้านต่างๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฌานาทีสังกิเลสาทีญาณ ปริชาหยังรู้เหตุที่จะทำให้ฌานวิโมกข์และสมาบัติเสื่อม หรือเจริญ คล่องแคล่วจัดเจน หรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้รู้จักปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง หรือส่งเสริมเพิ่มพูนผลสำเร็จของการเรียนรู้และการฝึกอบรมในระดับต่างๆ กับรู้จักใช้เทคนิคต่างๆ เข้าแก้ไขหรือส่งเสริม นำการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

๘) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ปริชาหยังรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้ ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้รู้ประวัติพื้นเพเดิม และประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน

๙) จตุปปาตญาณ ปริชาหยังรู้จติ และอุปัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรมความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ พิจารณาสังเกตผู้เรียนในขณะที่เขามีบทบาทอยู่ในชีวิตจริง ภายในกลุ่มชมหรือสังคม สามารถรู้เท่าทันและเข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ที่เขาแสดงออกในขณะนั้นๆ ว่าเป็นผู้มีปัญญาหรือไม่อย่างไร มองเห็นสาเหตุแห่งปัญญานั้น และพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือแก้ไขได้ทันที

๑๐) อาสวักขยญาณ ปริชาหยังรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติได้ รู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้ง และแน่ใจว่า ผลสัมฤทธิ์ที่

เป็นจุดหมายนั้น คืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้จริงด้วย

๑.๒ ปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ ซึ่งมีทั่วไปแก่พระมหาสาวกทั้งหลายด้วย ดังนี้

๑) อรรถปฏิสัมพันธ์ ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ ข้อความ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถขยายความแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร แม่นได้โดยเหตุใดๆ ก็สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปถึงลวงรู้ผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในอรรถ

๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ ความเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความของคำอธิบายที่กว้างขวางพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่างๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในธรรม

๓) นิรุติปฏิสัมพันธ์ ความรู้แตกฉานในภาษา รู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในนิรุติ

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจ คือ เหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่างๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

๒. พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกัน ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์นี้อาจมองได้จากลักษณะต่างๆ ดังนี้

ก. พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะขึ้นตำหนิได้

ข. ทรงทำได้อย่างที่สอน คือสอนเขาทำอย่างไร พระองค์เองก็ทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย อย่างพุทธพจน์ที่ว่าตถาคตพูดอย่างใดทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

ค. ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตัว หรืออามิสตอบแทนใดๆ

๓. พระกรุณาคุณ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จออกประกาศพระศาสนา โปรดสรรพสัตว์ ทำให้พระองค์ ๒ อย่างแรก คือพระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณ เป็นที่ปรากฏและเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง เสด็จไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนมนุษย์ทั้งที่เป็นกลุ่มชนและที่เป็นรายบุคคล โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยยากลำบากของพระองค์เอง

นอกจากนี้ ความกรุณาที่แสดงออกในการอบรมสั่งสอนย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนอย่างที่เรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี ๗ ประการดังต่อไปนี้

๑. ปิโย - น่ารัก (ในฐานที่วางใจและรู้สึกสนิทสนม)
๒. ครุ - น่าเคารพ ในฐานให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
๓. ภาวนีโย - น่ายกย่อง (ในฐานทรงคุณ คือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)
๔. วตตะ - รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี)
๕. วจนุกฺขโม - อดทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยใจความอดทนไม่เบื่อง่าย)

๖. คมภีรญฺญ กถิ กตตะ - (กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้)

๗. โน จญฺฐาเน นิโยชเย - (ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย)

พึงสังเกตไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า พระพุทธศาสนาถือว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียนนั้น อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรม องค์คุณทั้ง ๗ นี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้สอนหรือครูผู้มีความกรุณาโดยทั่วไปจะมีได้ ไม่จำกัดเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น

พระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์ชาวโลกนั้น แสดงออกในพุทธกิจประจำวันหรือกิจวัตรประจำวันของพระองค์ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า วันเวลาที่ผ่านไปแต่ละวัน เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนอื่นๆ ทั้งนั้น และให้เห็นการรู้จักทำงานเป็นเวลาของพระมหาบุรุษ พุทธกิจประจำวันนั้น แบ่งเป็น ๕ ดังนี้

๑. ปุเรภัตตกิจ พุทธกิจภาคเช้าหรือภาคก่อนอาหาร ได้แก่ ทรงตื่นบรรทมแต่เช้า เสด็จออกบิณฑบาต เสร็จแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดประชาชนในที่นั้นๆ เสด็จกลับพระวิหาร รอให้พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว เสด็จเข้าพระคันธกุฎี

๒. ปัจฉาภัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังอาหาร ระยะเวลาที่ ๑ เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงโอวาทภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วพระสงฆ์แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรมในที่ต่างๆ พระองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฎี อาจทรงบรรทมเล็กน้อยแล้ว ถึงระยะเวลาที่ ๒ ทรงพิจารณาตรวจดูความเป็นไปของชาวโลก ระยะเวลาที่ ๓ ประชาชนในถิ่นนั้นมาประชุมในธรรมสภา ทรงแสดงธรรมโปรด

๓. ปุริมยามกิจ พุทธกิจยามที่ ๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันแล้ว อาจทรงสนานแล้วปลีกพระองค์อยู่เงียบๆ พักหนึ่ง จากนั้นพระภิกษุสงฆ์มาเฝ้า ทูลถามปัญหาบ้าง ขอกรรมฐานบ้าง ขอให้ทรงแสดงธรรมบ้าง ทรงใช้เวลาตลอดยามแรกนี้สนองความประสงค์ของพระสงฆ์

๔. มัชฌิมยามกิจ พุทธกิจในปัจฉิมยาม ทรงแบ่งเป็น ๓ ระยะเวลา ระยะเวลาที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงพระบรรทมสี่เฝ้าสนทนากับพระสงฆ์สนทนาธรรม ระยะเวลาที่ ๓ เสด็จประทับ

นั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นกรณีพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็จะเสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ คือ ปุเรกัตตกิจ เข้าเสด็จไปบิณฑบาต บ่ายทรงแสดงธรรม คำปรทานโอวาทแก่ภิกษุ กลางคืนตอบปัญหาเวทนา เวลาจวนสว่าง ตรวจดูผู้ใดที่ควรและยังไม่ควรตรัสรู้

การทรงให้ความสนพระทัยช่วยเหลือโปรดบุคคลผู้สมควรเป็นส่วนเฉพาะบุคคลๆ เช่นนี้ ผู้ได้รับการโปรดอาจเป็นคนชั้นสูง ชั้นต่ำ เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ ก็ได้ทั้งสิ้น เช่น เสด็จไปโปรดสังคาลภิกษุผู้โง่เขลา เสด็จไปโปรดเด็กชายมีบุญคุณที่กำลังนอนเจ็บหนัก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังทรงเอาพระทัยใส่ในความเป็นอยู่ ทุกข์ สุข ของพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป เช่น เสด็จไปเยี่ยมภิกษุป่วย และพยาบาลภิกษุป่วยไข้ที่ไม่มีคนพยาบาลด้วยพระองค์ ความกรุณาเช่นนี้เป็นเหตุได้รับความเลื่อมใสศรัทธา เป็นประโยชน์ในการสอน ทรงสอนคนได้โดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ ไม่ต้องใช้การลงโทษ และทรงได้รับความเคารพบูชาสูงสุดด้วยความจริงใจ

๓. ปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนการศึกษา ปัจจัยที่ช่วยหนุนให้การศึกษาประสบความสำเร็จ เรียกว่า สัมปายะ หรือสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวก เป็นระบบนิเวศทางการศึกษา ในทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ ๗ ประการคือ^{๑๓}

๑) อาวาสสัมปายะ คือ สถานที่เรียนดี หมายถึงที่ตั้งหรือสถานศึกษาอันเป็นแหล่งการเรียนรู้ของผู้เรียน และเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนของครู ต้องมีภูมิทัศน์ที่ดี และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเร่งเร้าให้เกิดการเรียนรู้ เหมือนสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่พระพุทธองค์ทรงเลือกภูมิทัศน์ที่ดีดังต่อไปนี้

- (๑) มีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่น่ารื่นรมย์
- (๒) มีแนวป่าไม้เขียวขจีที่ปลอดโปร่งใจ
- (๓) มีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใสสะอาด มีทำน่าน้ำรื่นรมย์
- (๔) มีหมู่บ้านดีๆ ตั้งอยู่โดยรอบ

๒) อาหารสัมปายะ คือ อาหารดี ตามหลักพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๔ ชนิด ได้แก่ มีข้าวปลา อาหารกินอุดมสมบูรณ์ เรียกว่า “กวัฬิงการาหาร” มีสื่อการเรียนการสอนพร้อมให้ผู้เรียนได้สัมผัสจับต้องได้ มีประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง เรียกว่า “ผัสสาหาร” มีแรงบันดาลใจและขวัญกำลังใจที่จะเรียนรู้ เรียกว่า “มนัสสญเจตนาหาร” และมีการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างกระจ่างชัดเจน เรียกว่า “วิญญานาหาร”

๓) บุคคลสัมปายะ คือ หมายถึงครูหรือผู้สอนที่ดี ผู้สอนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้เรียน น่ารัก (ปิโย) น่าเคารพ (ครุ) น่ายกย่อง (ภวานิโย) สอนเก่ง (วตตะตา) สอนทน (วจนุกฺขโม) สอนเข้าใจง่าย (คมฺภีรํ กถํ กตตะตา) สอนไม่ผิด (โน จฏฐานเน นิโยชเย)

^{๑๓} สมควร เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธลีลา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๙-๘๓.

๔) ธัมมสัปปายะ คือการเรียนดี หมายถึง หลักสูตรการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการ การเรียนการสอนมีคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี สามารถให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ทุกขั้นตอน คือมีความรู้ดี มีเหตุผล และหลุดพ้นจากอวิชชา มีความรู้งามในเบื้องต้น (อาทิกถยาณตา) มีความรู้งามในท่ามกลาง (มขณกถยาณตา) และมีความรู้งามในเบื้องปลาย (ปริโยสานกถยาณตา)

๕) อิริยาปถสัปปายะ คือกิจกรรมดี หมายถึง กิจกรรมตามหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เช่น ดนตรี กีฬา วิชาการ สันทนาการ กิจกรรม ในวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันครู วันเด็ก เพื่อให้เด็กได้เปลี่ยนอิริยาบถในการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ไม่เบื่อหน่ายในการเรียนรู้

๖) อุตุสัปปายะ บรรยาภาสดี หมายถึง ดิน ฟ้า อากาศ สายลม แสงแดด สดชื่น รื่นรมย์ เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ มีน้ำไหลมีไฟสว่าง มีทางสะดวก มีการเปลี่ยนบรรยาภาส และสร้างบรรยาภาสการเรียนรู้ที่อยู่เสมอ

๗) โคจรสัปปายะ คือชุมชนดี หมายถึง สถานศึกษามีแหล่งชุมชนที่ดี ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และรับรองการเรียนรู้ได้ดี มีการประสานสัมพันธ์กันด้วยดี ประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียน ไม่เป็นที่ อโคจร เช่น ไม่มีแหล่งอบายมุข ไม่มีอาชญากรรม ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชน เอาใจใส่ดูแลร่วมมือกับสถานศึกษาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง

ปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนการศึกษามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงคำนึงถึง “๗ สบาย” ตามหลักพระพุทธศาสนาดังกล่าว

๖. สรุป

เมื่อกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ จะเห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลผู้มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาท่ามกลางคณาจารย์เจ้าลัทธิต่าง ๆ มากมาย ทรงวางหลักการศึกษาเอาไว้สอดคล้องกับแนวทางของไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยประเด็นหลัก ๆ คือรูปแบบการสอนแบบต่าง ๆ ซึ่งประยุกต์มาจากหลักคำสอน เช่น วิธีสอนแบบบอริยสัง ๔ คุณสมบัติของผู้สอน รวมไปถึงปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จหรือเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ กล่าวคือ สถานที่เรียนดี อาหารดี บุคลากรดี การเรียนการสอนดี กิจกรรมดี บรรยาภาสดี รวมไปถึงชุมชนดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ฝ่ายวิชาการ กองศาสนศึกษา. **คู่มือเทคนิคการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

ดวงเดือน จันทรเจริญ. **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

พระราชวรมนี. **ปรัชญาการศึกษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ

ศาสนา, ๒๕๒๘.

_____. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐.

วิไล ตั้งจิตสมคิด. **การศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สาโรช บัวศรี. **ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ศักยภาพตามแนวพุทธศาสตร์**

(วารสารรวมเล่ม). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖.

สมบูรณ์ พรหมภพ. **ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,

๒๕๒๔.

ส. ศิวรักษ์. **ปรัชญาการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สรรพสาสน์,

๒๕๔๕.

สิรภพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธ

ลีลา, ๒๕๔๒.

สุนน อมรวิวัฒน์. **สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

อบรม สันภิบาล และ ชาญชัย ศรีไสยเพชร. **พื้นฐานการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : โอ

เดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา : แนวคิดการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม
Basic Provisions of Religions: The Concept of Peace Building
in Multicultural Society

พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร, ดร.*

ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร**

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา : แนวคิดการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาบทบัญญัติพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสันติของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ในฐานะรากฐานการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาพุทธ ได้แก่ ศีล ๕ ประกอบด้วย ๑) การไม่ฆ่าสัตว์ ๒) การไม่ลักทรัพย์ ๓) การไม่ประพฤติในกาม ๔) การไม่พูดเท็จ ๕) การไม่ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาคริสต์ คือ บัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว ๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร ๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ๔) จงนับถือบิดามารดา ๕) อย่าฆ่าคน ๖) อย่าล่วงประเวณี ๗) อย่าลักทรัพย์ ๘) อย่าินทาวาร้ายผู้อื่น ๙) อย่าคิดโลภในประเวณี ๑๐) อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาอิสลาม คือ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การปฏิญาณตน ๒) การละหมาด ๓) การบริจาคซะกาต ๔) การถือศีลอด ๕) การประกอบพิธีฮัจญ์

กระบวนการสร้างสันติของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม มีกระบวนการสร้างสันติตามบทบัญญัติพื้นฐานของตนเพื่อให้ศาสนิกของตนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน มีความไว้วางใจกัน ให้เกียรติแก่กันและกัน เพราะบทบัญญัติของศาสนามีหลายข้อที่ตรงกัน เช่น บทบัญญัติของพุทธกับคริสต์ สรุปลงในศีล ๕ ดังนี้ ข้อที่ ๑,๕ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้อที่ ๒,๗,๑๐ เว้นจากการลักขโมย ข้อที่ ๓,๖,๙ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ข้อที่ ๔,๘ เว้นจากการพูดเท็จ ข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มน้ำเมาหรือเสพสิ่งเสพติดต่างๆ ส่วนอิสลามไม่มีข้อตรงแต่พออนุโลมเข้ากันได้ คือข้อการถือศีลอด ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยมีอยู่

* อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ในหลักคำสอน ศาสดาแต่ละศาสนาก็เทศนาสั่งสอนศาสนิกชนในสังคมของตนจนถึงสังคมที่หลากหลายวัฒนธรรมคือสอนให้ศาสนิกชนของตนปฏิบัติตามถ้าไม่ปฏิบัติก็มีความผิด เป็นบาป ศาสนาอิสลามถือว่าบทบัญญัติของศาสนาเป็นกฎหมายด้วย เมื่อไม่ปฏิบัติตาม เป็นบาปด้วย ถูกปรับโทษด้วย

คำสำคัญ : บทบัญญัติพื้นฐาน, ศาสนา, แนวคิด, การสร้างสันติ, สังคมพหุวัฒนธรรม

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study the basic provisions of living together in Buddhism, Christianity, and Islam, 2) to study the processes of peace building in Buddhism, Christianity, and Islam, and 3) to analytically study the basic provisions of Buddhism, Christianity, and Islam in term of peace building in multicultural society.

From the research, it is found that: the basic provision of Buddhism is the Five Precepts: 1) Not killing living beings. 2) Not stealing. 3) Not conducting falsely sexual intercourse. 4) Not telling lies. 5) Not drinking alcohol, the cause of carelessness. The basic provision of Christianity is the Ten Commandments: 1) You shall have no other gods but the only God. 2) You shall not take the name of the God in vain. 3) Keep the Sabbath day as a holy day. 4) Give your father and mother honor. 5) You shall not murder human beings. 6) You shall not commit adultery. 7) You shall not steal. 8) You shall not bear false witness against others. 9) You shall not be greedy in sexual intercourse. 10) You shall not be greedy in others' belongings. The basic provision of Islam is of the Five Acts: 1) Declaration of Faith, 2) Worshipping to the Allah, 3) Charity, 4) Fasting, and 5) Hajj Ceremony.

The processes of peace building in Buddhism, Christianity, and Islam are based on peaceful and happy living together among each religion's followers, without doubts towards one another, trust and give one another honor as each religious provision matches in the following aspects: provisions of Buddhism and Christianity are summarized in the Five Precepts of the 1st and the 5th in abstaining from killing living beings; the 2nd, the 7th, and the 10th in abstaining from stealing; the 3rd, the 6th, and the 9th in abstaining from committing falsely sexual conduct; the 4th and the 8th in abstaining from

telling lies; the 5th in abstaining from drinking alcohol or any narcotic; while in Islam, despite not having precise match, fasting is allowed to grant. For the sub-details, they are in the main teachings of religions that each teaches its followers in its own society including the multicultural society in which it aims them to follow if not there will be the wrong doings and sins; especially in Islam, its provision is also the law that who does not follow will be sinned and punished.

Keywords: Basic provisions, Religions, Concept, Peace Building, Multicultural Society

๑. บทนำ

กระแสของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้รับความสนใจจากนักวิชาการและคนทั่วไปในช่วง ๒-๓ ปีที่ผ่านมา เพราะเป็นปีที่ประเทศในกลุ่มอาเซียน ๑๐ ประเทศ จะเข้าสู่สังคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ ประชากรทั้ง ๑๐ ประเทศจะไปมาหาสู่กันโดยไม่ต้องใช้วีซ่า เพียงแต่มีพาสปอร์ตใบเดียวก็ไปได้ทุกประเทศ เหมือนอยู่ในประเทศของตัวเอง เมื่อมีการไปมาหาสู่กันอย่างนี้สิ่งที่คนทั่วไปหรือทุกประเทศในกลุ่มอาเซียนด้วยวิตกกังวลก็คือ การมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน นับถือศาสนาต่างกัน จะทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขได้อย่างไร หลายประเทศเป็นห่วงเรื่องการก่อการร้ายข้ามชาติ ปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ภายใต้ความวิตกกังวลนี้ ก็มีนักวิชาการได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย จึงมีคำว่าพหุวัฒนธรรม กระแสเรื่องพหุวัฒนธรรมได้รับการยกขึ้นมาอภิปรายกันแทบทุกศาสนาว่า เราจะอยู่กับสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างไร จะทำอย่างไรคนศาสนาอื่นจึงจะยอมรับเรา ไม่รังเกียจเรา และเราจะพัฒนาประเทศชาติอย่างไร จึงจะเจริญทัดเทียมประเทศเพื่อนบ้านเหล่านั้น ประเด็นความขัดแย้ง จากเพื่อนร่วมชาติแต่ต่างศาสนายังมีปรากฏอยู่ทุกวันโดยเฉพาะในเขต ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบัญญัติพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม
๒. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสันติของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ในฐานะรากฐานการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) มีขั้นตอนดังนี้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาทบทวนสถิติพื้นฐานของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม เช่น ศีล ๕ บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ เป็นต้น ที่เกี่ยวกับ แนวคิดการสร้างสันติเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมที่หลากหลายทาง วัฒนธรรม โดยจำแนกขอบเขตของการศึกษาออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นเอกสารหลัก และ ข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการและเอกสารงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง เอกสารวิชาการเกี่ยวกับสันติ เอกสารเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธี และสันติภาพ รวมทั้งแนวคิดสันติทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง สันติ แนวคิดเกี่ยวกับสันติ ตามมุมมองของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม การสร้างสันติของ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาออกเป็น ๓ พื้นที่ คือ ๑) ชุมชนชาวพุทธ บ้านเสียว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ๒) ชุมชนชาว คริสต์ บ้านสองคอน ตำบลปงขาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุรินทร์ ๓) ชุมชนชาวมุสลิม ชุมชนกุฎีซ้อฟ้า ตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ๔) ชุมชนวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนและ วิธีการดำเนินงานวิจัย ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๔.๑ ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย โดยให้อยู่ในประเด็นเกี่ยวกับสันติภาพ ทั้ง แนวคิดสันติภาพของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และกำหนดกรอบ เนื้อหาและพื้นที่เป้าหมายในการวิจัย โดยเน้นที่สภาพความขัดแย้ง ความรุนแรง และ กระบวนการสร้างสันติภาพ โดยมุ่งเน้นศึกษาสันติภาพเชิงสังคมเป็นหลัก และคัดเลือก ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งในระดับที่ใช้ความรุนแรงต่อกันเป็นประเด็นหลัก ส่วนความขัดแย้งที่ไม่ถึงระดับใช้ความรุนแรงเป็นเพียงประเด็นรองในการศึกษาเท่านั้น และ จะนำมาสนับสนุนการวิเคราะห์ศีล ๕ บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ ในฐานะ ที่เป็นรากฐานของสันติภาพทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหัพภาคต่อไป

๔.๒ ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล โดยค้นคว้าทั้งแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของนักคิดของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ความสัมพันธ์ระหว่างสันติภาพกับศีล ๕ บัญญัติ ๑๐ ประการ และมุมมองของนักปราชญ์ทางศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่อสันติภาพ เป็นต้น โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน และศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงงานวิจัยที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยแยกการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มศาสนาคริสต์ ได้แก่ นิกายคาทอลิก โอทอดอก และโปรเตสแตนต์
- ๒) กลุ่มศาสนาอิสลาม ได้แก่ นิกายซุนหนี่ นิกายชีอะห์
- ๓) กลุ่มแนวคิดผู้นำทางพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็นผู้นำทางศาสนาชาวต่างชาติ ได้แก่ ทะไล ลามะ, ดิซ นัท ฮันท์, และกลุ่มผู้นำทางศาสนาชาวไทย ได้แก่ พุทธทาสภิกขุ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระไพศาล วิสาโร, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส เป็นต้น

โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น, และแหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต, หนังสือพิมพ์, บทความ, งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๔.๓ ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม มุ่งเน้นหาข้อมูลจากพื้นที่ศึกษาเป็นหลัก คือ หมู่บ้านชาวพุทธ ได้แก่ บ้านเสี้ยว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านชาวคริสต์ ได้แก่ บ้านสองคอน ตำบลปงขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และหมู่บ้านชาวมุสลิม ได้แก่ ชุมชนวัดท่ากรัง อำเภพระนครศรีอยุธยา และมัสยิดกุฎีข้อฟ้า ตำบลคลองตะเคียน อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ บาทหลวง อิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนทั่วไป ไม่น้อยกว่า ๓๐ รูป/คน โดยใช้วิธีการ คือ การสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้คำถามแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสนทนากลุ่ม และใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล และอนุทินการวิจัย เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในระดับที่มีการใช้ความรุนแรงต่อกัน และมีผลกระทบในวงกว้างเป็นหลัก กระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง และการนำศีล ๕ บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ มาเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติ เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์รากฐานของสันติตามแนวทางของศีล ๕ บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ ระดับมหัพภาคต่อไป

๖. ผลการวิจัย

ผลของการวิจัยพบว่า หลักพื้นฐานของศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์มีบทบัญญัติที่ตรงกันหลายข้อเกือบครบทั้ง ๕ ข้อ ขาดเฉพาะข้อที่ ๕ การเสพสิ่งเสพติด หรือการดื่มสุราเมรัย ซึ่งในบัญญัติ ๑๐ ประการของคริสต์ไม่ตรงกัน ส่วนหลักปฏิบัติ ๕ ประการของอิสลามไม่ตรงกับบทบัญญัติของศาสนาพุทธ และคริสต์ แต่มีใจความใกล้เคียงกัน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วสามารถประยุกต์เข้ากันได้ เช่น การถือศีลอด ของชาวมุสลิม เพราะใจความสำคัญของการถือศีลอด คือการงดเว้นจากการบริโภค อาหาร เครื่องดื่ม การร่วมสังวาส การรักษาอวัยวะทุกส่วนให้พ้นจากการทำชั่ว ทั้งด้านกายกรรม วาจา และมโนกรรม ตั้งแต่แสงอรุณขึ้น จนกระทั่งหมดแสงพระอาทิตย์ตกดิน เมื่อได้บทบัญญัติที่เหมือนกันแล้ว จึงเอาศีล ๕ เป็นแกนกลาง แล้ววิเคราะห์ความสัมพันธ์หรือจุดประสงค์ของการบัญญัติของแต่ละศาสนาได้ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ ตรงกับบัญญัติข้อที่ ๕ ของศาสนาคริสต์ คือห้ามฆ่าสัตว์ บทบัญญัติของพุทธบัญญัติไว้อย่างกว้างๆ ว่า ห้ามฆ่าสัตว์ แต่ในศาสนาคริสต์บัญญัติเฉพาะเจาะจงลงไปคือหมายเอามนุษย์เท่านั้น ศาสนาอิสลามถึงแม้ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงแต่สามารถสังเคราะห์เข้ากับหลักปฏิบัติข้อ ๔ การถือศีลอดได้เพราะจุดประสงค์ของการถือศีลอดคือการยอมทวิเพื่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจคนยากจน หรือเพื่อสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ให้ทำความชั่ว ซึ่งมีเนื้อหาสาระครอบคลุมศีลทุกข้อ นอกจากนี้ยังมีหลักคำสอนเกี่ยวกับความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยอิสลามมองว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีจุดกำเนิดเดียวกันและอย่างเท่าเทียมกัน เช่นหลักคำสอนตอนหนึ่งว่า

“แท้จริงผู้ใดฆ่าชีวิตหนึ่งก็ประหนึ่งว่าเขาได้ฆ่ามนุษย์ทั้งมวล และหากผู้ใดรักษาชีวิตหนึ่งก็ประหนึ่งว่าเขาได้รักษาชีวิตมนุษย์ทั้งมวล” (อัล-กรุอ่าน ๕ : ๓๒) จงอย่าทำร้ายศพที่ตายไปแล้ว จงอย่าฆ่าเด็ก ผู้หญิง คนชรา หรือผู้ป่วย จงอย่าสร้างความเสียหายหรือเผด็จการ (จงอย่าฆ่าศัตรูคนใดที่อยู่ในศาสนสถาน จงสำรองอาหาร ท่านจะผ่านพบผู้คนที่คุณที่ศศตนให้กับการบำเพ็ญธรรม (นักบวชในศาสนาอื่น) จงอย่าฆ่าคนเหล่านั้น”

ข้อนี้ศาสนาคริสต์หมายเอาเฉพาะการฆ่าคน ส่วนการฆ่าสัตว์ถือว่าไม่บาปเพราะสัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์ มนุษย์มีสิทธิฆ่าแล้วนำเอามาเป็นอาหารได้ แต่ถ้าแก่งทำให้สัตว์ทรมานได้รับความเจ็บปวดถือเป็นบาป ในศาสนาพุทธรวมเอาสัตว์อื่นๆ ที่มีลมปราณทั้งหมด ถ้าฆ่าให้ตายถือว่า เป็นบาป แต่บาปไม่เท่ากัน ฆ่ามนุษย์จะบาปมากกว่าฆ่าสัตว์ การฆ่าสัตว์ก็ถือเอาขนาดของตัวสัตว์ด้วย ถ้าฆ่าสัตว์ตัวใหญ่ก็บาปมากกว่าฆ่าสัตว์ตัว

^๑สุชาติ เศรษฐมาลินี, การสร้างสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม (ตอน ๓): หลักการและคุณค่า. สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, แหล่งที่มา : <<http://www.deepsouth watch.org/node/5622>>.[๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙].

เล็ก ส่วนฆ่านุชยียึดเอาคุณธรรมเป็นหลัก ถ้าฆ่านุชยียึดเอาคุณธรรมสูงก็บอกว่าผู้มีคุณธรรมน้อย เช่น ฆ่านุชยียึดเอาคุณธรรมต่ำก็บอกว่าผู้มีคุณธรรมสูง เรียกว่าอนันตริยกรรม ตายไปตกนรกอเวจีซึ่งเป็นนรกที่มีการลงโทษโหดร้ายที่สุดในบรรดานรกด้วยกัน

การเอาเปรียบคนอื่นส่วนมากมักอ้างหลักศาสนาเพื่อจะทำให้กลุ่มของตนเป็นคนพิเศษกว่าคนกลุ่มอื่น เช่น ในสังคมอินเดีย พวกพราหมณ์มักอ้างว่า ตัวเองเป็นบุตรเกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมแล้วจัดให้คนกลุ่มอื่นเกิดจากอวัยวะต่างๆ ของพระพรหมที่ต่ำกว่าพวกตนแล้วแบ่งหน้าที่ให้คนกลุ่มนั้นๆ ตามที่กลุ่มตนปรารถนา เช่น ให้กลุ่มกษัตริย์มีหน้าที่ปกครอง กลุ่มแพศย์มีหน้าที่ค้าขาย กลุ่มศูทรมีหน้าที่กรรมกรรับใช้คนกลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มของตนมีหน้าที่สั่งสอนและประกอบพิธีกรรม ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องพระพุทธศาสนากับสันติภาพตอนหนึ่งว่า “สังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นสังคมที่แก่งแย่งเอาเปรียบกันและกันโดยอ้างวาระบวรณะ พระผู้เป็นเจ้าของผู้สร้างมา ในคัมภีร์ฤคเวท (ฤคเวท เล่ม ๑๐ บทสวดที่ ๙๐) ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด พราหมณ์ได้บันทึกเอาไว้ว่าพระผู้เป็นเจ้าของได้สร้างวรรณะขึ้นทั้ง ๔ คือ พราหมณ์, กษัตริย์, แพศย์ และศูทรให้มีหน้าที่ต่างกัน”^๒ การแบ่งหน้าที่อย่างนี้ทำให้กลุ่มกรรมกรเสียเปรียบเพราะต้องทำหน้าที่รับใช้ตลอดไป ไม่สามารถพัฒนาชีวิตของตนให้ดีกว่านี้ได้ หรือสามารถพัฒนาได้แต่ก็ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมเพราะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ชาวอินเดียถูกสอนให้เชื่ออย่างนี้มาตลอดจนถึงสมัยของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้แสดงความจริงให้สังคมอินเดียได้รู้ว่า คนทุกคนทุกกลุ่มทุกวรรณะล้วนเกิดมาจากมนุษย์เหมือนกัน เกิดมาจากช่องคลอดของมารดาของเขา ไม่ได้เกิดจากอวัยวะต่างๆ ของพระพรหมดังที่พวกพราหมณ์สอน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เชื่อการกระทำ คนจะเป็นคนดี หรือเป็นคนเลว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติตระกูล หรือทรัพย์สิน แต่เป็นคนดี หรือเป็นคนเลวเพราะการกระทำของตน^๓ ตลอดเวลาตั้งแต่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นและเผยแผ่หลักคำสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้ จึงทำให้แนวคิดการเอาเปรียบคนกลุ่มอื่นของพวกพราหมณ์ลดลงและยอมจำนนต่อคำสอน ทำให้พราหมณ์หลายคนยอมตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จากหลักคำสอนของพระองค์ล้วนเป็นคำสอนที่ทำให้เกิดสันติในสังคมที่หลากหลายเผ่าพันธุ์

การที่ชาวมุสลิมอ้างหลักศาสนาหลายเรื่อง เช่น การไม่กินหรือไม่ซื้อสินค้าที่ไม่มีสัญลักษณ์ตราฮาลาล การเรียกเก็บเงินจากบริษัทต่างๆ ที่นำสัญลักษณ์ตราฮาลาลไปติดไว้ที่

^๒ ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, บทความเรื่อง **พระพุทธศาสนากับสันติภาพ**, บทความพิมพ์เผยแพร่ใน เอกสารคำสอน มมสท ๑๐๒ สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนาคน เล่มที่ ๖ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๗, ชุด ศาสนา จริยธรรม และปัญหาในสังคมยุคโลกาภิวัตน์, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. สี่พวง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๗๘.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๖๔๘. น ขจจ วสโล โหติ ขจจา โหติ พราหมโณ กมมุนา วสโล โหติ กมมุนา โหติ พราหมโณ โจรปิ กมมุนา โหติ โยธาชีโวปิ กมมุนา ฯ

สินค้าของตน เป็นการอ้างหลักศาสนาของตนเพื่อเอาเปรียบคนศาสนาอื่น เพราะทำนอกคำสอนของศาสดา ในซูเราะห์ที่ ๕ อัลมาอิดะฮ์ตอนว่าด้วย อาหาร มีโอองการใจความว่า “ได้อนุมัติแก่พวกเจ้า ซึ่งบรรดาปศุสัตว์ทั้งหลาย (คือสัตว์เลี้ยงทั้งหมด) ยกเว้นที่ถูกແລ່ງແກ່พวกเจ้า (ว่าเป็นสัตว์ต้องห้าม เช่น สุนัข, สุนัข, เลือด, สัตว์ตายเอง, สัตว์บูชายันต์, สัตว์ถูกรัดคอตาย, สัตว์ถูกตีตาย เป็นต้น) แต่ก็ไม่เป็นที่อนุมัติการล่าสัตว์ ในขณะที่พวกเจ้ากำลังครองอิหรอม แท้จริงอัลเลาะห์ทรงตัดสินไปตามที่พระองค์ทรงประสงค์”^๔

ได้มีบทบัญญัติเป็นข้อห้ามแก่พวกเจ้าทั้งหลาย ซึ่งซากสัตว์, เลือด, เนื้อสุกร, สัตว์ที่ถูกเปล่งนามขณะเชือดเพื่ออื่นจากอัลเลาะห์ สัตว์ตายเพราะถูกรัดคอ, สัตว์ตายเพราะถูกตี, สัตว์ตายเพราะตกจากที่สูง, สัตว์ตายเพราะสัตว์อื่นชน, สัตว์ที่สัตว์ร้ายอื่นๆ กิน ยกเว้นที่พวกเจ้าเชือด (ทัน) และสัตว์ที่ถูกเชือดบนแท่นบูชา, และ (เป็นข้อห้ามแก่พวกเจ้า) ที่จะเสี่ยงทายด้วยถั่วตะลัย (แบบเดียวกับคนจีนใช้ตัว) สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นการฝ่าฝืน (บทบัญญัติของอัลเลาะห์) ในวันนี้บรรดาผู้เนรคุณทั้งหลายมีความย่อท้อต่อ (การทำให้พวกเจ้าออกจาก) ศาสนาของพวกเจ้า (กลับมาสู่ศาสนาเดิมที่พวกเจ้านับถือ) ดังนั้น เจ้าทั้งหลายอย่ากลัวพวกเขา แต่พวกเจ้าจงกลัวข้า ในวันนี้ข้าได้ทำความสมบูรณ์แก่ศาสนาของพวกเจ้า เพื่อพวกเจ้าทั้งมวลและข้าได้ให้ความโปรดปรานของข้ามีครบถ้วนแก่เจ้าทั้งหลาย และข้าได้ยินยอมให้อิสลามเป็นศาสนาสำหรับพวกเจ้า ดังนั้นบุคคลใดประสบความเดือดร้อนเนื่องจากความหิวโหย (จนถึงกับบริโภคสิ่งต้องห้าม) โดยพวกเขาไม่ได้จงใจกระทำความบาป ดังนั้น แท้จริงอัลเลาะห์ทรงให้อภัย อีกทั้งทรงเมตตายิ่ง^๕

จากข้อความทั้ง ๒ โอองการนี้ จะเห็นได้ว่า อาหารประเภทสัตว์ที่ต้องห้าม ได้แก่ สุนัข, สุนัข, เลือด, สัตว์ตายเอง, สัตว์บูชายันต์, สัตว์ถูกรัดคอตาย, สัตว์ถูกตีตาย เป็นต้น) ส่วนสัตว์ที่อนุญาตคือสัตว์เลี้ยงที่นอกจากสัตว์ที่ทรงห้ามเหล่านี้ และไม่อนุญาตการล่าสัตว์ ในโอองการถัดมาได้บัญญัติเพิ่มเติมอีกว่า ซึ่งซากสัตว์, เลือด, เนื้อสุกร, สัตว์ที่ถูกเปล่งนามขณะเชือดเพื่ออื่นจากอัลเลาะห์ สัตว์ตายเพราะถูกรัดคอ, สัตว์ตายเพราะถูกตี, สัตว์ตายเพราะตกจากที่สูง, สัตว์ตายเพราะสัตว์อื่นชน, สัตว์ที่สัตว์ร้ายอื่นๆ กิน ยกเว้นที่พวกเจ้าเชือด (ทัน) และสัตว์ที่ถูกเชือดบนแท่นบูชา, จากโอองการนี้สรุปได้ว่า สัตว์อะไรก็แล้วแต่ที่ไม่ได้เชือดเอง เป็นสิ่งต้องห้าม ซึ่งพอเข้าใจง่าย แต่ข้อที่ว่า สัตว์ที่ถูกเปล่งนามขณะเชือดเพื่ออื่นจากอัลเลาะห์ ข้อนี้พิสูจน์ได้ยาก รู้ได้ยากมาก การที่มีตราฮะลาลกำกับไว้ก็สมเหตุสมผล แต่ที่มีปัญหาทุกวันนี้ก็คือสินค้าแทบทุกชนิดต้องมีตราฮะลาล ซึ่งเป็นการอ้างหลักศาสนาเพื่อ

^๔ ซูเราะฮ์ที่ ๕ อัลมาอิดะฮ์, ยุซที่ ๖, ข้อ ๒, หน้า ๑๙๕, อัลกรุอาน ฉบับแปลภาษาไทย, แปลโดย มัรวาน สะมะฮุน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๔).

^๕ ซูเราะฮ์ที่ ๕ อัลมาอิดะฮ์, ยุซที่ ๖, ข้อ ๔, หน้า ๑๙๖-๗, อัลกรุอาน ฉบับแปลภาษาไทย, แปลโดย มัรวาน สะมะฮุน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๔).

ประโยชน์แก่กลุ่มของตน ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ทำให้อยู่ด้วยกันลำบากยากต่อการสร้างสันติภาพในสังคมพุทธวัฒนธรรม

การอยู่ด้วยกันในสังคม ศาสนิกแต่ละศาสนาต้องมีเมตตา กรุณาต่อกัน เอื้ออาทรต่อกันไม่คิดเอาเปรียบกันจึงจะอยู่ด้วยกันอย่างสันติในสังคมที่หลากหลายวัฒนธรรมซึ่งในแต่ละศาสนาก็มีหลักคำสอนเรื่องนี้อยู่แล้ว ในศาสนาพุทธมีปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น ในพรหมวิหารธรรม ๔ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในเมตตาสูตร^๖ ตรัสถึงอานิสงส์ของเมตตา ๑๑ อย่าง ในโอฆชาสูตร^๗ ตรัสเกี่ยวกับอานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนาชั่วระยะเวลาเพียงเล็กน้อยมีอานิสงส์มากกว่าการบริจาคทานจำนวนมากๆ หลักคำสอนเหล่านี้ล้วนแต่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของนักปราชญ์ทางศาสนา เช่น ไชยา กุ อีเคตะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง สันติภาพนิรันดร์ ตอนหนึ่งว่า “พุทธศาสนามีพื้นฐานทางจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา รู้จักอดกลั้นและปฏิเสธสงครามกับการใช้ความรุนแรง จึงมีคุณค่าพิเศษในสถานการณ์โลกปัจจุบัน”^๗

บทบัญญัติข้อที่ ๒ เว้นจากการลักขโมยหรือเว้นจากการลักทรัพย์ของศาสนาพุทธ ตรงกับบัญญัติข้อที่ ๗ และ ข้อที่ ๑๐ ของศาสนาคริสต์ คืออย่าลักทรัพย์, อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติข้อนี้เป็นหลักประกันความปลอดภัยทางทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความสุจริตและด้วยความยากลำบาก ทุกคนก็ต้องหวงแหนเป็นธรรมดา ถ้ามีใครมาลักขโมยไปโดยที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ย่อมทำให้เจ้าของทรัพย์สินเกิดความเสียหาย และเสียใจ เมื่อศาสนามีบทบัญญัติข้อนี้เท่ากับว่าช่วยให้คนในสังคมที่อยู่ร่วมกันมีความสบายใจขึ้น เพราะอย่างน้อยก็เป็นเครื่องป้องกันรักษาความปลอดภัยในเบื้องต้น ในระดับหนึ่ง ซึ่งแต่ละคนก็มีวิธีการเก็บรักษาทรัพย์สินของตนอยู่แล้ว

นักปราชญ์ในศาสนาคริสต์ได้อธิบายขยายความบทบัญญัติข้อว่า อย่าลักทรัพย์ ไว้ว่า บัญญัติข้อนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การขโมยของผู้อื่น แต่รวมถึงการเบียดเบียน การกดขี่ การเอาเปรียบผู้อ่อนแอกว่า ผู้ที่ยากจนกว่า หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความยุติธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์โดยตรง พระคัมภีร์กล่าวถึงความโลภในทรัพย์สินของผู้อื่นและของโลกโดยทั่วไป การลักทรัพย์มีโทษหนักเบาตามกรณี หนังสือห้าเล่มแรกได้กำหนดกฎเกณฑ์และการลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มาก เกี่ยวกับบัญญัติข้อนี้มีเรื่องที่กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีแม้ว่าในท้ายที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของพระเจ้า พระผู้เป็นเจ้าตรัสว่า "เจ้าจะขายที่ดินของเจ้าให้ชาติมิได้ เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นของเรา เพราะเจ้าเป็นแขกเมือง และเป็นผู้อาศัยอยู่กับเรา" “จงอย่าลักทรัพย์ของคนอื่น จงนับถือบิดามารดา จงอย่ากล่าวคำหยาบมาแต่ใจ จง

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒๖/๓๑๕.

^๗ ไชยา กุ อีเคตะ, สันติภาพนิรันดร์, แปลโดย สันติ อิศโรธกุล, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘๘.

อย่ากล่าวคำเท็จ จะพูดจริงพูดแต่โดยสัตย์จริง มีก็ต้องบอกว่ามี ไม่มีก็ต้องบอกว่าไม่มี อย่าตี
เตียนผู้อื่น จะทำกิจการอะไรจงทำให้พอเหมาะแก่กำลังและฐานะของตน”^๘

ส่วนในศาสนาอิสลามถึงแม้ไม่มีบทบัญญัติโดยตรงแต่ก็มีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้
เช่น การพูดโกหกหรือลัทธิขโมยถือว่าเป็นฮะรอม คือเป็นสิ่งต้องละเว้น ถ้าปฏิบัติถือว่า
ความผิดต้องถูกลงโทษ^๙ การบริจาคซะกาต มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อปลูกฝังให้มุสลิมเป็นผู้มีจิต
เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน^{๑๐}

จากข้อความที่ได้ศึกษามานี้แสดงให้เห็นว่า บทบัญญัตินี้มีความหมายครอบคลุมถึง
กิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขของศาสนิกแต่ละศาสนาให้
ดำเนินธุรกรรมอย่างตรงไปตรงมาไม่ให้อาเปรียบกัน ให้คำนึงถึงคนอื่นเหมือนกับตัวเอง
บทบัญญัตินี้เป็นจริยธรรมสากล เพื่อความอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา
และวัฒนธรรม

บทบัญญัติข้อที่ ๓ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม หรือการล่วงประเวณีของ
ศาสนาพุทธตรงกับบทบัญญัติข้อที่ ๖ และ ข้อที่ ๙ ของศาสนาคริสต์ คือ อย่าล่วงประเวณี,
อย่าคิดโลภในประเวณี บทบัญญัตินี้เป็นหลักประกันความปลอดภัยเรื่องคู่ครอง ทำให้คู่
สามี ภรรยา มีความเชื่อใจซึ่งกันและกันไม่คิดระแวงต่อกัน เพราะถ้าใครแอบไปมี
ความสัมพันธ์กับคนอื่นก็ถือว่าทำผิดศีล ผิดทำนองคลองธรรม บทบัญญัตินี้ถือว่า เป็น
บทบัญญัติที่ทำให้เกิดสันติสากล ธรรมดาของมนุษย์ย่อมหวงแหนบุคคลผู้เป็นที่รักของตน ไม่
อยากให้ใครมาแย่งเอาไปหรือมีส่วนร่วมในคนรักของตน หลักเกี่ยวกับความไว้วางใจซึ่งกันและ
กันนี้ศาสนาพุทธนอกจากจะมีศีลข้อที่ ๓ แล้วยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่สนับสนุนศีลข้อนี้ด้วยคือ
หลักเบญจธรรมซึ่งมีคู่กับหลักเบญจศีล คือหลักการสทรรสนโดช ยินดีในภรรยาของตน คำ
แปลตามศัพท์ แต่ในที่นี้หมายรวมเอาทั้งฝ่ายภรรยาด้วย ภรรยาก็ต้องยินดีพอใจเฉพาะใน
สามีของตนเช่นเดียวกัน ความสงบสุขจึงจะมีได้ อีกหลักธรรมหนึ่งที่สนับสนุนศีลข้อนี้คือหลัก
ฆราวาสธรรม ๔^{๑๑} ข้อที่ ๑ สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน แต่ในหลักธรรมนี้ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะ
สามีภรรยาเท่านั้น แต่หมายถึงทุกคนในครอบครัวหรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกันในครอบครัว
เดียวกัน ในองค์กรเดียวกัน

^๘ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), **สากลศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๕.

^๙ ฮุจญะตุลอิสลาม มุฮัมหมัด ฮูเซน ฟัลลาซอะเดฮ, **หลักปฏิบัติในอิสลาม**, แปลโดย เชคมุฮัม
มัด ชรีฟ เกตุสมบุรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๓, หน้า ๑๗.

^{๑๐} มนต์ ทองซึ้ง, **ศาสนาสากล**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๖), หน้า
๑๔๘.

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕.

บทบัญญัติข้อนี้ยังกินความกว้างออกไปจากระดับสังคมสามัญภรรยาไปสู่สังคมระดับชุมชน จนถึงระดับโลกหรือระดับมหัพภาคด้วย ในส่วนของศาสนาคริสต์ก็มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับสตรีไว้น่าสนใจซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่สันติทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหัพภาค ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา กล่าวไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า ผู้หญิงในคริสต์ศาสนาเป็นผู้ถูกสร้างใน “พระฉายาของพระเจ้า” (In the image of God) เฉกเช่นผู้ชาย (ปฐมกาล ๑: ๒๕-๒๘) ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (human dignity) เสมอเหมือนกับบุคคลอื่น ผู้หญิงจึงมีชีวิตอยู่ ผู้หญิงจึงมีสิทธิที่เหมาะสมกับความเป็น “บุคคล” ทั้งในชีวิตครอบครัวและชีวิตการงานอาชีพ ความรุนแรงทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เป็นสิ่งที่ละเมิด “คุณค่า” และ “ศักดิ์ศรี” ของผู้หญิง^{๑๒}

จากบทความนี้ทำให้ทราบว่า ศาสนาคริสต์มีบทบัญญัติคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกเอาเปรียบหรือกระทำด้วยความรุนแรง แต่เป้าหมายของบทบัญญัติข้อนี้มีความหมายครอบคลุมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คือทั้งชายและหญิงที่เป็นคู่สมภรรยากันต้องปฏิบัติร่วมกันคือต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน จึงจะก่อให้เกิดสันติภาพในครอบครัวได้ ส่วนในศาสนาอิสลามก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสตรี และเกี่ยวกับสตรีที่ขออนุญาตให้ชายแต่งงานได้ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานดังนี้

และพวกเจ้าจงมอบแก่ลูกกำพร้า ซึ่งทรัพย์สินของพวกเขา (ที่พวกเจ้ารักษาไว้ในฐานะผู้อนุบาลเมื่อพวกเขาอายุ ๑๕ ขวบ) พวกเจ้าย่านำทรัพย์สินที่เลวมาแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินที่ดี และพวกเจ้าย่าบริโภคน (รับประโยชน์) ทรัพย์สินของพวกเขา (โดยเอามารวม) เข้ากับทรัพย์สินของพวกเขา (แท้จริง การบริโภคนดังกล่าว) เป็นบาปใหญ่หลวง^{๑๓}

และหากพวกเจ้ากลัวว่าจะไม่ยุติธรรมในลูกกำพร้า (ที่เป็นหญิงหากจะแต่งงานกับหล่อน) พวกเจ้าก็จงแต่งงานเถิด กับหญิงที่พวกเจ้าพอใจ สองคน, สามคน, หรือสี่คน แต่ถ้าพวกเจ้ากลัวจะไม่ให้ความยุติธรรม (แก่บรรดาภริยาหลายคนได้) ก็ (จงแต่งงานกับหญิง) เพียงคนเดียว หรือทาสหญิงที่พวกเจ้าครอบครองนาง นั้นเป็นที่ใกล้ที่สุดต่อการที่พวกเจ้าจะได้ไม่ลำเอียง^{๑๔}

จากสองโองการ ในซูเราะฮ์ที่ ๔ นี้ โองการที่ ๒ เป็นหลักคำสอนเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ชายเอาเปรียบผู้หญิงด้วยการเอาทรัพย์สินของเขามาเป็นของตน ในโองการที่ ๓ จะเห็นว่า

^{๑๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, บทความเรื่อง “คริสต์ศาสนากับสิทธิสตรี”, พิมพ์เผยแพร่ใน เอกสารคำสอน มมศท ๑๐๒ สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนาคน เล่มที่ ๖ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๗, ชุด ศาสนา จริยธรรม และปัญหาในสังคมยุคโลกาภิวัตน์, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓๗.

^{๑๓} ซูเราะฮ์ที่ ๔ อันนิซอ, ยุซที่ ๔, ข้อ ๒, หน้า ๑๔๑, อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทย, แปลโดย มัรวาน สะมะฮูน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๔).

^{๑๔} ซูเราะฮ์ที่ ๔ อันนิซอ, ยุซที่ ๔, ข้อ ๓, หน้า ๑๔๒,

อิสลามอนุญาตให้ผู้ชายมีภริยาได้ ๔ คน ในกรณีที่สามารเหลียงดูเขาได้ แต่ถ้าไม่สามารถเหลียงดูได้ ก็ขอให้มีเพียงคนเดียว สมกับที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิรันดร์ พันทรกิจ, กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “อิสลามกับสิทธิสตรี”, ตอนหนึ่งว่า การปรากฏขึ้นของอิสลามในสังคมอาหรับและสังคมแห่งมนุษยชาติได้ทำลายและลบล้างความมื่อคติ ค่านิยมและการแบ่งแยกระหว่างเพศอย่างทีปรากฏในสังคมอื่นโดยทั่วไปดังที่ได้กล่าวไว้ ก่อนหน้านี้อาทิเช่นความเชื่อที่ว่า “สตรีคือต้นเหตุแห่งความเลวร้าย” “สตรีเป็นชนชั้นสองในสังคม” “สตรีเป็นผู้ถูกเลือกปฏิบัติ” และอื่นๆ เป็นต้น อิสลามได้นำเสนอสตรีในอีกมิติหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันระหว่างสองเพศ ดังที่ท่านมุฮัมมัดได้กล่าวไว้ว่า “แท้จริงสตรีนั้นคือพี่น้องฝาแฝดของเพศชาย”^{๑๕}

บทบัญญัติในโองการนี้ได้กล่าวถึงสตรีที่ชายไม่สามารถแต่งงานด้วยได้เพราะเป็นหญิงต้องห้าม ถ้าขึ้นทำถือว่าเป็นบาปมากซึ่งบทบัญญัติเหล่านี้ก็มีอยู่ในศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ด้วย จากบทบัญญัติทั้ง ๓ ศาสนานี้แสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติเหล่านี้เป็นสากล ถ้าศาสนิกทั้ง ๓ ศาสนาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดก็จะก่อให้เกิดสันติภาพได้โดยง่ายและเป็นสันติภาพสากล

บทบัญญัติข้อที่ ๔ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ พูดคำหยาบ ของศาสนาพุทธใกล้เคียงกับบทบัญญัติข้อที่ ๘ ของศาสนาคริสต์ คือ ยอานินทาว์ร้ายผู้อื่น บทบัญญัติข้อนี้ เป็นหลักประกันของการใช้วาจาในการสื่อสารต่อกัน ถ้าคนในสังคมสื่อสารต่อกันด้วยความจริงไม่บิดเบือนก็จะทำให้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ สงบสุข สังคมก็จะน่าอยู่ ความหมายของบทบัญญัติข้อนี้ครอบคลุมถึงการใช้สื่อสารทุกประเภท ในศาสนาพุทธเจตนารมณ์ของศีลข้อนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารกันด้วยข้อเท็จจริง พฤติกรรมใดก็ตามที่มีเจตนาให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงจึงเข้าข่ายการละเมิดศีลข้อนี้ทั้งสิ้น สันติภาพจากศีลข้อนี้จะแสดงออกด้วยพฤติกรรมทางกาย ได้แก่ การไม่แสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริงให้คนอื่นหลงเข้าใจผิด การไม่เขียนรายงานข้อมูลอันเป็นเท็จ ไม่แก้งพยักหน้าหรือแก้งสันสิริษะและแก้งแสดงกิริยาอย่างอื่นให้คนอื่นหลงเชื่อผิดไปจากความจริง “ไม่แสดงพฤติกรรมทำเล่ห์กระเท่ห์ หมายถึง กลอุบาย กลมารยา อุบายหลอกลวง”^{๑๖} การไม่แสดงพฤติกรรมทำเลศนัย (การแสดงอาการเป็นชั้นเชิงให้เข้าใจความหมายในที่ เช่น ขยิบตาให้รู้เป็นเลศนัย หรือแสดงนัยให้คนอื่นเข้าใจผิด)

^{๑๕} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิรันดร์ พันทรกิจ, บทความเรื่อง “อิสลามกับสิทธิสตรี”, พิมพ์เผยแพร่ใน เอกสารคำสอน มมศท ๑๐๒ สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์ เล่มที่ ๖ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๗, ชุด ศาสนา จริยธรรม และปัญหาในสังคมยุคโลกาภิวัตน์, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๔๑.

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, หน้า ๑๐๓๔.

ในศาสนาคริสต์บทบัญญัติข้อนี้ตีความของคำว่า “อย่านิทาว่าร้าย” ครอบคลุมถึงการมูสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสียชื่อเสียง การหลอกลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด “คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่เหี่ยวไปด้วยวาจาอคเคี้ยว ตาของเขาก็ขยับ เท้าของเขาก็ขยับ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ความ ชั่วร้ายด้วยใจตลบแต่งหวานความแตร้าวยอยู่เรื่อยไป” การกล่าวเท็จโยงไปถึงจิตใจและความคิดที่ชั่วร้ายความอิจฉาริชยา ความมุงร้ายต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างของกาอินที่ฆ่าอาแบล น้องชายพระเจ้าทรงถามถึงอาแบล กาอินก็โกหก ว่าไม่ทราบหรือพี่น้องของโยเซฟที่อิจฉาโยเซฟและขายให้กับ พ่อค้าอียิปต์แล้วไปโกหกยากอบผู้บิดาว่าโยเซฟถูกสัตว์ป่ากัดกิน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวโทษและประณามเช่นเดียวกับที่พระเยซูทรงประณามพวกฟาริสีคัมภีรจารย์ เพราะความหน้าซื่อใจคดของพวกเขา พระองค์เปรียบเทียบคนเหล่านี้กับหลุมศพที่ งดงามแต่ภายนอก คนเหล่านี้ไม่พูดความจริงและไม่ปฏิบัติจริง

ในศาสนาอิสลามการพูดโกหกจัดเป็น “ฮะรอม” หมายถึงสิ่งต้องห้าม ต้องละเว้น ถ้าปฏิบัติถือว่ามีความผิดต้องถูกลงโทษ^{๑๓๗} ในปฐมบทการอิจญ์ติฮาด คือความรู้อันเป็นพื้นฐานในฐานะของบทนำของการอิจญ์ติฮาด ซึ่งต้องเรียนรู้ก่อนที่จะไปถึงขั้นอิจญ์ติฮาดมีข้อหนึ่งที่จะต้องศึกษาชื่อว่า “อิละมุลมะอานี” คือศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารได้อย่างถูกต้อง (วาทศาสตร์) หรือบางครั้งก็เรียกว่า “วาทศิลป์”^{๑๓๘} การกล่าวคำปฏิญาณตนยอมรับพระเจ้าอัลเลาะห์และศาสนานบีมุฮัมมัดมุสลิมต้องปฏิญาณว่า “ลาอิลาฮะ อิลลัลลอฮ. มุฮัมมัด ร่อซูลุลลอฮ.” ไม่มีพระเจ้าอื่นนอกจากพระเจ้าอัลเลาะห์ และนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์^{๑๓๙} คำปฏิญาณ นี้เป็นถ้อยคำที่ผู้ยอมรับอิสลามทุกคนจะต้องกล่าวออกมา เป็นการยืนยันด้วยวาจาว่าตัวเองมีความศรัทธาตามที่กล่าวมาข้างต้นและพร้อมที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่อัลเลาะห์ได้ทรงกำหนดไว้ในคัมภีร์กูรอันและคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ถึงแม้คำปฏิญาณดังกล่าวจะเป็นคำพูดเพียงประโยคสั้น ๆ แต่ถ้อยคำนี้แหละที่ทำให้สังคมอาหรับปาเลอีน ในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด ต้องเปลี่ยนแปลงและส่งผลให้อิสลามได้กลายเป็นอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก

จากหลักคำสอนเรื่องการใช่วาจาของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ทั้ง ๓ ที่ได้ศึกษามานี้แสดงให้เห็นว่า ทั้ง ๓ ศาสนาให้ความสำคัญแก่การใช่วาจาจากศาสดาแต่ละศาสนาคงมองเห็นในพิสัยของการใช่วาจาเท็จในอนาคตซึ่งทุกวันนี้ปัญหาหลายอย่างที่ชาวศาสนิกแต่

^{๑๓๗} ฮุจญะตุลอิสลาม มุฮัมหมัด ฮูเซน ฟีลลาซอเดฮ, **หลักปฏิบัติในอิสลาม**, แปลโดย เชคมุฮัมมัด ชรีฟ เกตุสมบุรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๓, หน้า ๑๓.

^{๑๓๘} ฮุจญะตุลอิสลาม มุฮัมหมัด ฮูเซน ฟีลลาซอเดฮ, **หลักปฏิบัติในอิสลาม**, แปลโดย เชคมุฮัมมัด ชรีฟ เกตุสมบุรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๓, หน้า ๒๑.

^{๑๓๙} ฟิน ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๒๑๙, ดูเพิ่มใน รองศาสตราจารย์ ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, **ศาสนาสำคัญของโลก**, หน้า ๒๓๑.

ละศาสนาเผชิญอยู่ เช่น ในศาสนาพุทธ การพูดอวดอุตริมนุสสรธรรมว่า ตนเองหรือพวกของตน ครูบาอาจารย์ของตนเป็นผู้วิเศษ ได้บรรลุธรรมขั้นนั้นขั้นนี้เพื่อหวังให้คนเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มขึ้นจนเป็นเหตุให้เกิดการรังเกียจกันระหว่างนิกายก็ดี การพูดหลอกลวงการไถ่บาปของสันตะปาปา ในอดีตจนเป็นเหตุให้เกิดนิกายโปรเตสแตนต์ของศาสนาคริสต์ก็ดี การพูดบิดเบือนความจริงของมุสลิมนิกายชีอะฮ์ผู้นิยมความรุนแรงจนทำให้ชาวโลกเกลียดมุสลิมและเป็นเหตุให้นิกายซุนนีถูกรังเกียจไปด้วยได้ก็ดี ล้วนแต่เกิดจากการใช้วาจาทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ศาสนิกชนทั้ง ๓ ศาสนา ถ้าต้องการสร้างสันติให้เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรม ต้องงดเว้นจากการใช้วาจาเท็จ หรือวาจาทุจริตทุกประเภท สังคมจึงจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติตามที่ทุกฝ่ายปรารถนา

บทบัญญัติข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้อนี้ตามบทบัญญัติของศาสนาคริสต์และอิสลาม ไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรง แต่บัญญัติไว้โดยอ้อมคือในศาสนาคริสต์ถือเอาวันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือเอาวันอาทิตย์ เป็นวันหยุดงานเพื่อให้ศาสนิกชนได้พักผ่อนและไปประกอบศาสนกิจที่โบสถ์พร้อมกัน ในวันถือเป็นวันดีเป็นมงคล จึงไม่ควรทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย เช่น ไม่ควรไปเที่ยว ดื่มเหล้าเมายาต่างๆ ไม่ควรไปในที่ที่ไม่สมควรไปอันจะก่อให้เกิดความประมาทประพฤติผิดศีลธรรมได้ง่าย ส่วนในศาสนาพุทธก็ถือเอาวันพระขึ้น-แรม ๘, ๑๕ ค่ำ เป็นวันหยุด ศีลข้อที่ ๕ ในระดับมัททภาคมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต ๓ ลักษณะ คือ ๑) ด้านการป้องกันอบายมุข ป้องกันความเสื่อมทรามทางสังคม ป้องกันสิ่งที่จะมาบั่นทอนศักยภาพของมนุษย์ และลดทอนอำนาจตลอดถึงขุมข่ายกำลังของอบายมุข ๒) ป้องกันปัญหาอาชญากรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งมีชีวิตสินค้า อาวุธ ข้อมูล สิ่งเสพติด หรือการกระทำที่มีผลกระทบต่อร่างกายและชีวิตในทางร้าย ๓) การส่งเสริมอุดมการณ์แบบสันติวิธี ท่ามกลางความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้มองผ่านชีวิตทัศน์อย่างสร้างสรรค์ ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต มีอุดมการณ์เพื่อเชื่อมโยงมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น ศีลข้อนี้จึงมีขุมข่ายพลังในการป้องกันภัยคุกคามด้านอบายมุขและอาชญากรรม รวมทั้งส่งเสริมความปลอดภัยให้แก่พลเมืองโลกด้วย^{๒๐}

การดูแลสุขภาพร่างกายอย่างเหมาะสม ผู้เชื่อในคริสต์จักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสจะเชื่อและยอมรับว่า “ร่างกายของเราเป็นวิหารที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นและทรงสถิตอยู่”^{๒๑} ดังนั้นการดูแลสุขภาพและร่างกายอย่างดีและเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ชาวคริสต์จักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสจึงปฏิบัติตามคำสอนในพระคัมภีร์เพื่อเป็นการบูชาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

^{๒๐} พระวิมาน คมภีรปัญญา, (ตริกมล), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานสันติภาพ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๓.

^{๒๑} กรมการศาสนา (โดยบาทหลวงอนุชา ไชยเดช), *ศาสนาในอาเซียน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

เพื่อให้่ายต่อการเลือกอาหารอันเว้นจากการบริโภคเนื้อมนออกเหนือจากที่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทรงอนุญาต (เนื้อที่ทรงอนุญาต ได้แก่ เนื้อของสัตว์ที่มีกีบผ่าและเคี้ยวเอื้อง, อาหารที่เป็นสัตว์น้ำที่มีครีบและเกล็ด, สัตว์ปีกบางชนิด ฯลฯ)^{๒๒} ชาวคริสต์กลุ่มนี้จึงรับประทานมังสวิรัตเป็นส่วนมาก และไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น ชา กาแฟ น้ำอัดลม หรือสิ่งอื่นๆ ที่ทำให้สุขภาพร่างกายเสื่อมถอยลง

ศาสนาอิสลาม ถือเอาวันศุกร์ เป็นวันหยุด จุดประสงค์หลักก็ไม่ต่างจากศาสนาอื่น และมีคำสอนอยู่ในหมวดของอาหารที่ห้ามรับประทานในบรรดาอาหารที่ทรงห้ามไว้มีข้อหนึ่งว่า “ดื่มสุราและของเหลวทุกชนิดที่ทำให้เมา เป็นอะรอม”^{๒๓} (คำว่า อะรอม หมายถึง สิ่งที่ไม่ห้ามไม่ให้ทำ ถ้าทำถือว่าเป็นบาป.) ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีหลักคำสอนเกี่ยวกับสุรา การพนัน ฯลฯ ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชั่วช้า เป็นสิ่งที่มารให้มาเพื่อทำลายมนุษย์ให้หลงใหลเพลิดเพลินดังข้อความในโองการที่ ๙๓ ยุซที่ ๗ ใจความว่า

โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย อันที่จริงสุรา, และการพนัน, และการบูชาอันต์, และการเสี่ยงถ้วย (แลตัว และอื่นๆ), เป็นสิ่งชั่วช้า อันมาจากผลงานของมารร้าย ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลมันเถิด เพื่อพวกเจ้าจะได้ประสบความสำเร็จ^{๒๔} ความจริงมารร้ายปรารถนาที่จะประจวบความเป็นศัตรู และความโกรธแค้น (ให้บังเกิดขึ้น) ระหว่างพวกเจ้า เพราะ (การดื่ม) สุราและการพนัน และมันกีดขวางพวกเจ้าจากการรำลึกถึงอัลเลาะห์ และการละหมาด แล้วพวกเจ้าจะยุติ (การกระทำอันเลวร้ายดังกล่าว) ไหม?^{๒๕}

จากที่ได้ศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับการดื่มสุรา และของมีเมาอื่นๆ มานี้พบว่า ทั้ง ๓ ศาสนามีหลักให้ความสำคัญกับบัญญัติข้อนี้พอๆ กัน ศาสดาองค์เห็นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอันตรายต่อร่างกาย ทรัพย์สิน สติปัญญาของมนุษย์เหมือนกัน ถือว่าบัญญัติข้อนี้เป็นสากล ถ้าศาสนิกชนทั้ง ๓ ศาสนาปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดจะสามารถสร้างสันติให้เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้และทำให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขสงบแน่นอน

๗. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบบทบัญญัติของศาสนาทั้ง ๓ แล้วเลือกเอาบทบัญญัติที่เหมือนกันนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์หรือจุดประสงค์ของการบัญญัติของแต่ละศาสนาได้ซึ่งผู้วิจัยใช้หลักสี่ ๕ เป็นแกนกลางในการวิเคราะห์ พอสรุปได้ดังนี้ **ข้อที่ ๑** ของ

^{๒๒} กรมการศาสนา (โดยบาทหลวงอนุชา ไชยเดช), ศาสนาในอาเซียน, หน้า ๑๕๓ .

^{๒๓} เตาฏีฮุล มะชาฮิล, ข้อที่ ๑๑๑๑-๑๑๑๒, อ้างใน สุญญะตุลอิสลาม มุฮัมหมัด ฮูเซน ฟิลลาฮอเดะฮ, **หลักปฏิบัติในอิสลาม**, แปลโดย เชคมุฮัมมัด ชรีฟ เกตุสมบุรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๓, หน้า ๒๒๙.

^{๒๔} ซูเราะฮ์ที่ ๕ อัลมาอิดะฮ์, ยุซที่ ๗, ข้อ ๙๓, หน้า ๒๒๕, **อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทย**, แปลโดย มรวาน สะมะฮอน, ๙๓ : (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๔).

^{๒๕} ซูเราะฮ์ที่ ๕ อัลมาอิดะฮ์, ยุซที่ ๗, ข้อ ๙๔, หน้า ๒๒๕, **อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทย**,

ศาสนาพุทธ ตรงกับบัญญัติข้อที่ ๕ ของศาสนาคริสต์ คือห้ามฆ่าสัตว์ บทบัญญัติของพุทธ บัญญัติไว้อย่างกว้างๆ ว่า ห้ามฆ่าสัตว์ แต่ในศาสนาคริสต์บัญญัติเฉพาะเจาะจงลงไปคือหมายเอามนุษย์เท่านั้น จากบทบัญญัติข้อนี้จะเห็นความต่างกัน แต่เจตนาคงไม่แตกต่างกัน คือ เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยของชีวิต ศาสนาอิสลามถึงแม้ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยตรงแต่สามารถสงเคราะห์เข้ากับหลักปฏิบัติข้อ ๔ การถือศีลอดได้ ข้อที่ ๒ เว้นจากการลักขโมยหรือเว้นจากการลักทรัพย์ของศาสนาพุทธ ตรงกับบัญญัติข้อที่ ๗ และ ข้อที่ ๑๐ ของศาสนาคริสต์ คืออย่าลักทรัพย์, อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติข้อนี้เป็นหลักประกันความปลอดภัยทางทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความสุจริตและด้วยความยากลำบาก ทุกคนก็ต้องหวงแหนเป็นธรรมดา ถ้ามีใครมาลักขโมยไปโดยที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ย่อมทำให้เจ้าของทรัพย์สินเกิดความเสียหาย และเสียใจ เมื่อศาสนามีบทบัญญัติข้อนี้เท่ากับว่าช่วยให้คนในสังคมที่อยู่ร่วมกันมีความสบายใจขึ้น เพราะอย่างน้อยก็เป็นเครื่องป้องกันรักษาความปลอดภัยในเบื้องต้น ในระดับหนึ่ง ซึ่งแต่ละคนก็มีวิธีการเก็บรักษาทรัพย์สินของตนอยู่แล้ว ข้อที่ ๓ เว้นจากการประพฤติดมในกาม หรือการล่วงประเวณีของศาสนาพุทธตรงกับบทบัญญัติข้อที่ ๖ และ ข้อที่ ๙ ของศาสนาคริสต์ คือ อย่าล่วงประเวณี, อย่าคิดโลภในประเวณี บทบัญญัติข้อนี้เป็นหลักประกันความปลอดภัยเรื่องคู่ครอง ทำให้คู่สามี ภรรยา มีความเชื่อใจซึ่งกันและกันไม่คิดระแวงต่อกัน เพราะถ้าใครแอบไปมีความสัมพันธ์กับคนอื่นก็ถือว่าทำผิดศีล ผิดทำนองคลองธรรม บทบัญญัติข้อนี้ถือว่า เป็นบทบัญญัติที่ทำให้เกิดสันติสากล ธรรมดาของมนุษย์ย่อมหวงแหนบุคคลผู้เป็นที่รักของตน ไม่อยากให้ใครมาแย่งเอาไปหรือมีส่วนร่วมในคนรักของตน หลักเกี่ยวกับความไว้วางใจซึ่งกันและกันนี้ศาสนาพุทธนอกจากจะมีศีลข้อที่ ๓ แล้วยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่สนับสนุนศีลข้อนี้ด้วยคือหลักเบญจธรรมซึ่งมีคู่กับหลักเบญจศีล คือหลักการสทรรสนโดษ ยินดีในภรรยาของตน คำแปลตามศัพท์ แต่ในที่นี้หมายรวมเอาทั้งฝ่ายภรรยาด้วย ภรรยาก็ต้องยินดีพอใจเฉพาะในสามีของตนเช่นเดียวกัน ความสงบสุขจึงจะมีได้

ข้อที่ ๔ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ พูดคำหยาบ ศาสนาพุทธใกล้เคียงกับบทบัญญัติข้อที่ ๘ ของศาสนาคริสต์ คือ อย่างนินทาว่าร้ายผู้อื่น บทบัญญัติข้อนี้เป็นหลักประกันของการใช้วาจาในการสื่อสารต่อกัน ถ้าคนในสังคมสื่อสารต่อกันด้วยความจริงไม่บิดเบือนก็จะทำให้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ สงบสุข สังคมก็จะน่าอยู่ ความหมายของบทบัญญัติข้อนี้ครอบคลุมถึงการสื่อสารทุกประเภท ในศาสนาพุทธ เจตนารมณ์ของศีลข้อนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารกันด้วยข้อเท็จจริง พฤติกรรมใดก็ตามที่มีเจตนาให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงจึงเข้าข่ายการละเมิดศีลข้อนี้ทั้งสิ้น สันติภาพจากศีลข้อนี้จะแสดงออกด้วยพฤติกรรมทางกาย ได้แก่ การไม่แสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริงให้คนอื่นหลงเข้าใจผิด การไม่เขียนรายงานข้อมูลอันเป็นเท็จ ไม่แกล้งพยักหน้าหรือแกล้งสั่นศีรษะ และแกล้งแสดงกิริยาอย่างอื่นให้คนอื่นหลงเชื่อผิดไปจากความจริง ในศาสนาคริสต์บทบัญญัติ

ข้อนี้ตีความของคำว่า “อย่ากินหว่าราย” ครอบคลุมถึงการมูสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสียชื่อเสียง การล่อลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด “คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่เหี่ยวไปด้วยวาจาอคเคี้ยว ตาของเขาก็ขยับ เท้าของเขาก็ขยับ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ความ ชั่วร้ายด้วยใจตลบแต่งหว่านความแตร้าวอยู่เรื่อยไป” ในศาสนาอิสลาม การพูดโกหกจัดเป็น “ฮะรอม” หมายถึงสิ่งต้องห้าม ต้องละเว้น ถ้าปฏิบัติถือว่ามีความผิดต้องถูกลงโทษ

ข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้อนี้ตามบทบัญญัติของศาสนาคริสต์และอิสลาม ไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรง แต่บัญญัติไว้โดยอ้อม คือในศาสนาคริสต์ถือเอาวันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือเอาวันอาทิตย์ เป็นวันหยุดงาน เพื่อให้ศาสนิกชนได้พักผ่อนและไปประกอบศาสนกิจที่โบสถ์พร้อมกัน ในวันนี้ถือเป็นวันดีเป็นมงคล จึงไม่ควรทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย เช่น ไม่ควรไปเที่ยว ดื่มเหล้าเมายาต่างๆ ไม่ควรไปในที่ที่ไม่สมควรไปอันจะก่อให้เกิดความประมาทประพฤติผิดศีลธรรมได้ง่าย การดูแลสุขภาพร่างกายอย่างเหมาะสม ผู้เชื่อในคริสต์จักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสจะเชื่อและยอมรับว่า “ร่างกายของเราเป็นวิหารที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นและทรงสถิตอยู่” ดังนั้นการดูแลสุขภาพและร่างกายอย่างดีและเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ชาวคริสต์จักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสจึงปฏิบัติตามคำสอนในพระคัมภีร์เพื่อเป็นการบูชาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ศาสนาอิสลาม ถือเอาวันศุกร์เป็นวันหยุด จุดประสงค์หลักก็ไม่ต่างจากศาสนาอื่น และมีคำสอนอยู่ในหมวดของอาหารที่ห้ามรับประทานในบรรดาอาหารที่ทรงห้ามไว้มีข้อหนึ่งว่า “ดื่มสุราและของเหลวทุกชนิดที่ทำให้เมา เป็นฮะรอม” (คำว่า ฮะรอม หมายถึง สิ่งที่ไม่ให้ทำ ถ้าทำถือว่าเป็นบาป.) ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีหลักคำสอนเกี่ยวกับสุรา การพนัน ฯลฯ ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชั่วช้า เป็นสิ่งที่มารให้มาเพื่อทำลายมนุษย์ให้หลงใหลเพลิดเพลิน

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาลควรมีนโยบายจัดกิจกรรมให้ศาสนิกของศาสนาทั้ง ๓ ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมด้วยกันบ่อยๆ เพื่อให้เรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน เช่น กิจกรรมให้ยอมรับความหลากหลายของเชื้อชาติศาสนาและวัฒนธรรม จัดให้มีการเรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงชั้นมัธยม เพื่อให้เยาวชนได้รู้หลักคำสอนของศาสนาต่างๆ ของเพื่อนร่วมชั้นเรียน จะได้ตรวจสอบกันและกันไปในตัวถ้าเพื่อนต่างศาสนาทำผิดหลักศาสนาของตนก็จะได้เตือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างฝ่ายก็จะระมัดระวังความประพฤติของตนเอง

ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ผู้นำศาสนาต้องอธิบายให้ศาสนิกชนของตนทราบและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้เคารพสิทธิของกันและกันให้ความรักความเมตตาความปรารถนาดีต่อกัน ไม่รังเกียจ เบียดเบียนกัน

พึงพาอาศัยกัน พยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำพูด ที่จะก่อให้เกิดความเกลียดชังกัน ประกอบ อาชีพด้วยความสุจริตไม่เอาเปรียบกัน เคารพกฎหมายอันเดียวกัน ศึกษาหลักคำสอนใน ศาสนาของตนให้เข้าใจแล้วนำมาเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของตน ปลุกฝังเยาวชนให้มีความรัก เพื่อนร่วมชาติ แต่ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม ให้มีจิตสำนึกว่า เป็นชนชาติเดียวกัน รัฐควร นำเอาบทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม มาผสมผสานกันแล้วเลือกเอาเฉพาะ ข้อที่ตรงกันแล้วออกมรณรงค์ให้ศาสนิกชนทั้ง ๓ ศาสนาปฏิบัติร่วมกันเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๘. ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับบทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ในฐานะเป็นรากฐานของการสร้างสันติในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม จาก การศึกษาพบว่า บทบัญญัติบางอย่างไม่ตรงกัน ข้อห้ามบางอย่างในบางศาสนาไม่มีใน บทบัญญัติ แต่มีในหลักธรรมคำสอน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคิดว่า น่าจะมีการศึกษาหลักคำสอนของ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ที่เป็นแนวทางการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยตั้งชื่อว่า “หลักคำสอนของศาสนา : แนวทางการสร้างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” เหตุผลดังที่กล่าว แล้วในเบื้องต้นว่า หลักคำสอนบางอย่างไม่ได้เป็นบทบัญญัติ เช่น ข้อห้ามดื่มสุรา ไม่มีใน บทบัญญัติของศาสนาอิสลามแต่มีอยู่ในคำสอน ถ้าใครขึ้นทำก็เป็นบาปเหมือนกัน มีผลเสีย ต่อสุขภาพร่างกายด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก , ๒๕๐๕ .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระคริสตธรรมคัมภีร์อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: สมาคมพระคริสตธรรมไทย, ๒๕๔๗.

อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทย. โดย มัรวาน สะมะฮุน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.

วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๔.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ไต่ซากุ อีเคตะ. สันติภาพนิรันดร์. แปลโดย สันติ อิศโรธกุล. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย,

๒๕๓๗.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). **สากลศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อัญญะตุลอิสลาม มุฮัมหมัด ฮูเซน ฟัลลาซอเตะฮ์. **หลักปฏิบัติในอิสลาม**. แปลโดย เชคมุฮัมมัด ชรีฟ เกตุสมบุรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๓.

มนต์ ทองซึ้ง. **ศาสนาสากล**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

รศ. พัน ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๕๕.

รองศาสตราจารย์ ดร. ทองรองศาสตราจารย์ ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ศาสนาสำคัญของโลก**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๑.

กรมการศาสนา (โดยบาทหลวงอนุชา ไชยเดช). **ศาสนาในอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

(๒) บทความ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์. บทความเรื่อง **พระพุทธศาสนากับสันติภาพ**. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. บทความเรื่อง “คริสต์ศาสนากับลัทธิสตรี”. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิรันดร์ พันทรกิจ. บทความเรื่อง “อิสลามกับลัทธิสตรี”. บทความพิมพ์เผยแพร่ใน เอกสารคำสอน มมสท ๑๐๒ สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนาคนยุคใหม่ เล่มที่ ๖ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๗. ชุด ศาสนา จริยธรรม และปัญหาในสังคมยุคโลกาภิวัตน์. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระวิมาน คมกัปปโย, (ตรีภมม). การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานสันติภาพ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๔) สื่อออนไลน์:

สุชาติ เศรษฐมาลินี. **การสร้างสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม (ตอน ๓): หลักการและคุณค่า**. สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, <<http://www.deepsouth watch.org/node/5622>>. (บันทึก ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).

ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระอุคตผาบบมาร
A Study on the principle and the Dhamma Riddle in the E San
Literature : UppakrutPabMarn

พระครูสุวรรณขันตีคุณ (อภิชัย อิสสรโร)*

พระมหาปริยญา วรญาโณ, ดร., พระครูจิรัฏฐมธัมม, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระอุคตผาบบมาร โดยศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องพระอุคตผาบบมาร (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระอุคตผาบบมาร (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระอุคตผาบบมารที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน การศึกษานี้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารวรรณกรรมเรื่องพระอุคตผาบบมาร ที่มีอิทธิพลต่อสังคม เป็นส่วนมาก รวมทั้งมีบทบาททางสังคมในหลายด้านทั้งด้านการเผยแพร่ การสั่งสอน การเป็นเรื่องตัวอย่างของกิจกรรมต่างๆ โดยการนำแนวคิดทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบหรือเป็นหลักธรรมตัวอย่างเพื่อประกอบเป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

อิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระอุคตผาบบมารที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน คือการบูชาพระอุคตนั้นเป็นของพระภิกษุสงฆ์นอกจากจะเป็นไปเพื่อประโยชน์คือการหลุดพ้น ยังเป็นเครื่องนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความพอใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้มีโอกาสคอยปรนนิบัติให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย แรงใจและทุนทรัพย์ที่ตนได้มีส่วนในการทำนุบำรุงในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่ได้เพราะอาศัยพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พิธีกรรมการบูชาพระอุคตในภาคอีสานซึ่งมีผู้นับถือเลื่อมใสสืบทอดกันมาย่อมมีความดีใจ ภาคภูมิใจที่ตนเองได้ก่อกุศลสืบทอดอายุพระพุทธศาสนานอกจากนี้การได้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยการได้จัดให้มีประเพณีการบูชาพระอุคตยังประกอบด้วยประโยชน์อย่างมากต่อผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมดังกล่าว

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

**อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

คำสำคัญ: ศึกษา, หลักธรรม, วรรณกรรมอีสาน, พระอุปัฏฐากบมาร,

Abstract

Study on the study of the principles and morals found in the Isan literature. The study has set three objectives: (1) to study the concept of Isan literature and the history of PhraUthagupta (2) to study the principles and morals found in the literature of PhraUpakPha. (3) to study the influence of the principles and morals found in the literature of the doctrines of the Isan people. This study was qualitative research. By studying the literature on the gods. It has a great influence on society as well as a variety of social roles, including propaganda, preaching, and examples of activities. By applying the theory and principles of Buddhism to compare or justify the example to serve as a Buddhist knowledge. The results are as follows.

The concept of Isan literature and the history of literature. Can conclude PhraPhuttaThutra He was born Come in the clan of merchants in Mathura. The town is located on the banks of the river Yamuna, the third child is called "Makuta". Meditation Practice PhraUpakut behind the attainment of the monk. Lent at WatNontibika Role of the god More clear in the days of Ashoka the Great. Genesis said that. PhraMakuta has been assigned by the Sangha as a duty guard. The disaster in the 84,000-year-old pagoda at Ashoka the Great PhraMakuta has defeated the devil who interfered with the Immaculate Conception. The feast of the Immaculate Conquest Due to the above mentioned history. Lead to the belief of white Buddhist Lanna. PhraUpakut is the goddess Apinyayamrrit. That can protect you from harm. It is a tool to increase faith in the Buddhist Lanna. He has invited the Buddha to perform various festivals such as Vesak ceremony. Or the saints within the temple Do not disturb the devil or the evil barriers? The role of PhraUpakut that influences the Buddhist society in Isaan and northeast. Found ritual The worship of the gadget is a manifestation of cooperation within the society with religious institutions. Is a monk as a practitioner With the helper community patronizing Both of them can benefit both parties. And to reach the ultimate goal of life. It is considered to be an Isan literary work of the philosopher, by bringing the Buddhist legends of the

Buddhists in the modern era to adapt to the tradition of the Isan people, including the Lanna people for a long time.

The influence of morality and morality that appears in the literary works on the way of life of Isan people. It is the worship of the gadget belonged to the monk, in addition to being to. The benefit is the emancipation. It also brings pride. The spirit of the heart for those who have the opportunity to support the various aspects of the body. The strength and capital of his contribution to the maintenance of Buddhism. Because Buddhism is located because of Buddhism, the four companies are Buddhist monks, nuns, worshipers, worshipers, worshipers in the Northeast, whose followers are delighted. I am proud to be a successor to Buddhism. In addition to being a participant in the renewal of Buddhism. By providing a tradition of worship, the gadget also contains a great deal of benefit for participants in the ritual.

Keywords: education, principles, UppakrutPabMarn,

๑.บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนภาคอีสานในหลายยุคสมัย คือมีทั้งส่วนที่เป็น พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวารวดีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก หรือ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอันเป็นอิทธิพลของอาณาจักรมอญ (นครวัดนครธม) แต่ที่เป็น พระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่เข้ามาในภาคอีสานก็คือสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม^๑ และที่ชัดเจน มากที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าโพธิสาราชกุมารเพราะสมัยนี้พระองค์ได้ทำการติดต่อกับเชียงใหม่ และสุโขทัยจึงมีการนำเอาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในดินแดน ลาวและภาคอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรด้วยซึ่งผลจากการที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่ดินแดนลาวและภาคอีสานนั้นก็ปรากฏว่าชาวอีสานก็ได้มีการสร้างวรรณกรรมที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ เรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมมาผูกเข้ากันเป็นเรื่องราว ที่น่าสนใจจนกลายมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านในที่สุด

^๑ มหาสิลา วีระวงค์, พงศาวดารลาว, ตั้งแต่บุลลนถึง ๑๙๔๖, (เวียงจันทร์ : สำนักพิมพ์มัน ทาตุลาต, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

คำว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะคือเรื่องราวที่จำและเล่าสืบทอดกันมา^๒ และวรรณกรรมที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆของไทย โดยคนในท้องถิ่นนั้นเป็นคนสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งมีรูปแบบการประพันธ์เป็นแบบฉันทลักษณ์อันเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้นและภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นด้วย วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมีทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ล้วนสำคัญและทรงคุณค่า ทั้งนี้เพราะวรรณคดีซึ่งเป็นศิลปะประจำชาติ นั้น โดยทั่วไปแล้วเกิดจากอัจฉริยภาพนักปราชญ์หรือกวี ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ในราชสำนัก ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นบ้าน เกิดจากคนธรรมดาทั่วๆ ไป ซึ่งถือว่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะฉะนั้นแม้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เพื่อความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยรวม^๓

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้น หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานในอดีตทั้งที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะ และส่วนที่เป็นบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ประเภทมุขปาฐะ ๒) ประเภทลายลักษณ์ ซึ่งแบ่งเป็น วรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่นๆ^๔ ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นถือได้ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะคือได้รับอิทธิพลความเชื่อหรือหลักคิดเชิงปรัชญาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนั้นจะไม่ใช่วรรณกรรมประเภทคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่เราก็จะพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเหล่านั้นจะแทรกคำสอนของพระพุทธศาสนาเอาไว้เสมอ^๕ ทั้งนี้ก็เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นโดยมากผู้แต่งจะเป็นพระหรือนักปราชญ์ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว^๖ ดังนั้นวรรณกรรมอีสานส่วนมากนอกจากเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจแล้วยังมีวัตถุประสงค์หลักคือมุ่งเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอนศีลธรรมแก่สังคมด้วย

สำหรับวรรณกรรมอีสานเรื่องอุปัชฌายาบมาร เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพระเถระที่มีบทบาทในการปกป้องพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการปราบ

^๒ วัชร ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๓๗) หน้า ๒๙.

^๓ กุหลาบ มลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙), หน้าคำนำ

^๔ รศ.อุดม บัวศรี, วรรณคดีอีสาน, (ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน อุดมสำเนา, ๒๕๔๐) , หน้า ๒๙.

^๕ ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ, การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน เอกสารรายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.), ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

พญามารที่จะเข้ามาทำร้ายพระพุทธศาสนา ซึ่งในเรื่องอุปคุตผาบบมารนั้นมีเรื่องย่อว่า ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้เตรียมการที่จะทำสังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ โดยให้พระโมคคัลลีเป็นประธานในการสังคายนาที่กรุงปาฏลิบุตร พระโมคคัลลีทูลพระเจ้าอโศกว่า ในงานนี้จะมีพญามารมารบกวน มีผู้เดียวที่จะปราบพญามารได้ก็คือพระอุปคุต ซึ่งเป็นลูกของนางมัจฉา ซึ่งได้สูบกินเอาคราบโคลนของพระพุทธเจ้า ซึ่งลงไปใต้ม่าน้ำเมื่อคราวที่พระสาวกเอาสบของพระพุทธเจ้าไปซักหลังจากที่นางมัจฉากินเอาคราบโคลนนั้นแล้ว ก็ตั้งครุฑก้านีบุตรออกมาคือท้าวอุปคุต พระเจ้าอโศกก็ได้ให้พระสมณสามเณรเป็นผู้นิมนต์พระอุปคุตมาปราบมาร เมื่อพระอุปคุตมาถึงเข้าเฝ้าพระเจ้าอโศกฯ ก็ทดลองฤทธิ์ของพระอุปคุต โดยการปล่อยช้างศึกที่ดุร้ายออกมาทำลายพระอุปคุต แต่ถูกพระอุปคุตแสดงฤทธิ์บันดาลให้ช้างกลายเป็นหิน พระเจ้าอโศกเห็นก็ทรงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

ในระหว่างการสังคายนา พญามารมาทำการรบกวนแต่ถูกพระอุปคุตจัดการปราบโดยจับพญามารมาได้ แล้วเสกหนึ่งหมื่นแว่นคอบ พญามารขอให้พระอุปคุตเอาออกซึ่งพระอุปคุตก็ยินยอม แต่ให้พญามารซึ่งเคยพบเห็นพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลเสมอๆ จัดการแปลงกายเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อให้คนทั้งหลายได้ทราบว่ามีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร เมื่อพญามารแปลงกายแล้ว พระเจ้าอโศกก็สั่งให้ช่างวาดรูปไว้สำหรับเป็นเค้าแบบในการหล่อพระพุทธรูป เมื่อการทำสังคายนาสำเร็จลงแล้ว พระอุปคุตก็ลาพระเจ้าอโศกกลับไป

ในเรื่องอุปคุตผาบบมารนี้มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่หลายประการ เช่น ๑) เรื่องมาร หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการที่เราจะริเริ่มทำความดีโดยมารนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คือ เทวปุตมาร และกิเลสมาร ซึ่งการเอาชนะมารได้จะต้องมีทั้งความดีและความอดทน ๒) เรื่องความเมตตา ดังปรากฏในข้อความที่อุปคุตเถระสอนพญามารว่า “ให้เมตตาตนไว้สงสารคนอื่น เหาอีกโตไปฆ่าผู้อื่นนั้น กรรมสร้างใส่โต” หมายความว่าท่านสอนให้รู้จักการมีเมตตา อย่าไปสร้างกรรมทำร้ายคนอื่นไม่ดี เป็นต้น ๓) เรื่องบุญบาป ปรากฏในตอนที่พระอุปคุตเถระสอนมารว่า “เขาไปเบียดเบียนเขาแม่เวรบ่มีแท้ เสียกว่าปาบั้งสร้างโตเขาทำบาป ไฟผู้ทำบาปฮ้ายพุทโธเจ้าเอ็นว่ามาร” นอกจากนั้นก็ยังมีความรู้และคติธรรมเรื่องอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น ความดี ความสามัคคีและเรื่องฤทธิ์

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจ และทำให้ผู้ศึกษาเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในเรื่องละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องพระอุปคุตปราบมารนั้นว่ามีอะไรบ้าง ชาวพุทธได้มีการสืบทอดและปฏิบัติกันมานาน มีอิทธิพลในด้านใดบ้าง และในเมื่อมีอิทธิพลในด้านหนึ่งด้านใดแล้ว จะมีกิจกรรมและพิธีกรรมอย่างไรบ้างที่จะบูชาพระอุปคุตเพื่อที่จะให้เกิดโชคลาภและให้ท่านคุ้มครองจากผองภัย และเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไข

ปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจใคร่ศึกษาสืบต่อไป

๒. บริบทความเป็นมาของชาตกและนิทานชาตกภาคอีสาน

เพื่อที่จะให้การศึกษาในประเด็นเรื่องหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมภาคอีสานเรื่องนางนกระจอกได้มากขึ้นผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องนำเอาแนวคิดเรื่องนิทานชาตกมากล่าวในฐานะที่วรรณกรรมภาคอีสานเรื่องนางนกระจอกจัดเป็นวรรณกรรมที่เป็นนิทานชาตกพื้นบ้านที่มีปรากฏในปัญญาสาตก โดยมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

ชาตกในประเทศไทย

ชาตกเป็นคัมภีร์วรรณคดีบาลีในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทพระพุทธานิพนธ์ได้แพร่หลายและมีอิทธิพลในประเทศไทยสมัยสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ทรงนิพนธ์พระสังฆราชผู้ซึ่งเป็นนิกลึงกาวงศ์มาจากนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานพระพุทธานิพนธ์ในกรุงสุโขทัยจนชาวสุโขทัยเลื่อมใสศรัทธาพระสังฆราชได้นำเอาพระคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาบาลีสุโขทัยและมีการศึกษาพระคัมภีร์เหล่านี้ในราชสำนักด้วยดังหลักฐานปรากฏในวรรณคดีไทยที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” หรือ “เตมิกมิกถา” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่๑ แห่งวงศ์พระร่วง) เพราะฉะนั้นหลักฐานชาตกที่แพร่เข้ามาในประเทศไทยมีปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

นิบาตชาตกเข้ามาในสมัยสุโขทัยอย่างชัดเจนโดยมีหลักฐานอีกอย่างหนึ่งคือนิบาตชาตกที่มีอิทธิพลต่อปัญญาสาตกพระภิกษุชาวเชียงใหม่ได้แต่งปัญญาสาตกขึ้นจากนิทานพื้นบ้านของไทยเมื่อราว พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ ลักษณะการแต่งการดำเนินเรื่องและความเป็นไปของตัวละครล้วนเหมือนอรรถกถาชาตกในนิบาตชาตกทุกเรื่อง^๗

อนึ่งพระพุทธานิพนธ์ในสมัยพระเจ้ากือนาแห่งเมืองเชียงใหม่พระเจ้ากือนาได้ส่งราชทูตมาขอพระสุนนเถระชาวสุโขทัยให้ไปช่วยตั้งลัทธิลังกาวงศ์ลัทธิลังกาวงศ์ได้เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมาและในปลายพุทธศตวรรษที่๑๙มีพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่หลายรูปได้เดินทางไปศึกษาที่ประเทศลังกาคลับมาเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศในสมัยพระเจ้าติโลกราชพระองค์ทรงจัดให้มีการทำสังคายนาพระธรรม – วินัยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ณ วัดมหาโพธาราม(วัดเจติยเจ็ดยอด) จำเดิมแต่นั้นมาอาณาจักรเชียงใหม่ก็เจริญรุ่งเรืองด้วยการศึกษา

^๗ พัทธน์ เพ็งผลา,ชาตกกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๔๓๖.

พระปรีดิตรมจมนีนักปราชญ์พระเถระชาวลานนาได้แต่งคัมภีร์พุทธศาสนารวมทั้งคัมภีร์ปัญญาสาตกดังกล่าวมาแล้ว^๘

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่องชาตกได้แพร่หลายมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ได้ให้นักปราชญ์แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นในปีพ.ศ. ๒๐๒๕ ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมได้พระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงขึ้นในพ.ศ. ๒๐๒๕ ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมได้ทรงพระราชนิพนธ์มหาชาติสำนวนไทยขึ้นอีกฉบับหนึ่งว่า “กาพย์มหาชาติ” เป็นร่ายยาว ๑๓ กัณฑ์และในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๑ คัมภีร์ชาตกซึ่งอยู่ในพระสุตตันตปิฎกขุททกนิกายก็ได้รับการสังคายนาด้วย^๙ ๒. ประเภทของชาตกในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเภทของชาตกเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของชาตกซึ่งถือเป็นข้อมูลทางวรรณคดีโดยจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทหลักคือ ๑) นิบาตชาตก (ชาตกในพระไตรปิฎกอรรถกถาชาตกและฎีกาชาตก) ๒) ปัญญาสาตก (ชาตกนอกนิบาต) ตามลำดับดังนี้

(๑) นิบาตชาตก นิบาตชาตกคือชาตกในพระไตรปิฎกจัดเป็นคัมภีร์เล่มที่ ๑๐ ในขุททกนิกายสุตตันตปิฎกมักเรียกกันว่านิบาตชาตกเพราะได้จัดเนื้อเรื่องออกเป็นหมวดๆ ซึ่งเรียกว่านิบาตตามจำนวนคาถาของแต่ละเรื่องกล่าวคือชาตกที่มีเนื้อเรื่องเพียงคาถาเดียวก็จัดอยู่ในเอกนิบาตที่มี ๒ คาถาจัดอยู่ในทุกนิบาตที่มี ๓ คาถาอยู่ในตติยนิบาตเป็นเช่นนี้จนถึงนิบาตที่ ๑๓ แต่ไม่ถึง ๒๐ ต่อจากนั้นมีวิธีเรียงลำดับอีกแบบชาตกที่มีประมาณ ๒๐ คาถารวมอยู่ในวิสตินิบาตประมาณ ๓๐ คาถารวมอยู่ในตติยนิบาตเป็นต้นนิบาตสุดท้ายเรียกว่ามหาชาตกมีชาตกทั้งหมด ๑๐ เรื่องอย่างที่รู้จักกันในภายหลังว่ามหาชาติแต่ละชาตกประกอบด้วยคาถาจำนวนต่างๆกันตั้งแต่ ๑๒๔ คาถาขึ้นไป^{๑๐}

(๒) อรรถกถาชาตก ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายว่าหมายถึงน. คัมภีร์ที่อธิบายความพระบาลี, คัมภีร์ที่ไขความพระไตรปิฎก^{๑๑} โดยผู้แต่งจะนำนิทานคาถาในนิบาตชาตกมาแทรกไว้ในเรื่องการแต่งมีหลายลักษณะเช่นแต่งแบบขยายความ

^๘ เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐) หน้า ๑๔.

^๙ พัฒน์เพ็งผลา, ชาตกกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๔๓๖.

^{๑๐} สุภาพรณณบางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย, หน้า ๑๓.

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๓๕.

แต่งแบบพิสดารบ้างก็แต่งเรื่องขึ้นมาใหม่^{๑๒} และมีโครงสร้างแบ่งออกเป็นสำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) บรรยายเรื่องหมายถึง การเริ่มต้นเล่าเรื่องในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้าอันเป็นต้นเหตุก่อนจะเล่านิทานชาดกเรื่องนั้นๆ ๒) การเล่าเรื่องหมายถึงการเล่าเรื่องที่เป็นตัวนิทานของชาดกแทบทุกส่วนมากจะขึ้นต้นด้วยอดีตเตแปลว่าในอดีตกาลตัวละครในเรื่องจะเป็นโพธิสัตว์ เตแปลว่าพระโพธิสัตว์ ๓) คาทาหมายถึงคำร้อยกรองของภาษาบาลีที่เป็นหัวใจสำคัญของเรื่องหรือเป็นสุภาษิตที่ผู้เรียบเรียงนำมาจากชาดกในพระไตรปิฎก ๔) อธิบายคาทาหมายถึงการอธิบายความของคาทาที่ผู้เรียบเรียงนำมาแทรกไว้ในเรื่องแต่ละตอนด้วยภาษาบาลีที่ง่ายๆ และ ๕) สโมธานหมายถึงการสรุปเรื่องในชาดกโดยการเชื่อมเรื่องในอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน^{๑๓} สิ่งต่างกั้นระหว่างชาดกที่เป็นพุทธพจน์และอรรถกถาชาดกที่เป็นของพระอรรถกถาจารย์ก็คือชาดกที่เป็นพุทธพจน์จะไม่มีปัจจุบันวัตถุอดีตวัตถุและสโมธานมีแต่เฉพาะคาทาส่วนอรรถกถาจะมีเรื่องเหล่านี้เพิ่มเติมเข้ามาเป็นการเสริมศรัทธาให้แก่ผู้ฟัง^{๑๔}

(๓) **ฎีกาชาดก** หมายถึงหนังสือที่พระฎีกาจารย์คืออาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ฎีกาแต่งอธิบายความหรือเรื่องราวในอรรถกถาชาดกให้เข้าใจง่ายขึ้นนอกจากนี้ยังอธิบายความในนิบาตชาดกในกรณีที่คำหรือความในชาดกพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดกขัดแย้งกันเนื้อเรื่องในฎีกาชาดกไม่มีเพราะมีจุดมุ่งหมายอธิบายคำหรือความที่สำคัญ^{๑๕} โดยมีวิธีอธิบายคำและความในนิบาตชาดกและอรรถกถาชาดกดังนี้ ๑) อธิบายคำตามหลักไวยากรณ์หมายความว่าถ้าคำใดในนิบาตชาดกกับอรรถกถาชาดกใช้แตกต่างกันพระฎีกาจารย์จะนำคำนั้นมาอธิบายตามหลักไวยากรณ์พร้อมกับยกตัวอย่างและหลักฐานในการใช้ภาษาบาลีมาประกอบ ๒) อธิบายความตามหลักฐานที่ปรากฏในที่ต่างๆหมายความว่าถ้าข้อความตอนใดในนิบาตชาดกกับในอรรถกถาชาดกไม่เหมือนกันหรือขัดแย้งกันพระฎีกาจารย์จะถือข้อความที่ปรากฏในนิบาตชาดกเป็นหลักพร้อมกับยกหลักฐานในพระไตรปิฎกมาประกอบ^{๑๖}

(๔) **ปัญญาสชาดก** ปัญญาสชาดกเป็นชาดกท้องถิ่นของไทยและเป็นชาดกนอกนิบาตคือเป็นชาดกกลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกเหนือจากนิบาตชาดกซึ่งมีอยู่ทั้ง ๕๔๗ เรื่อง^{๑๗} คำว่า

^{๑๒} จารุวรรณธรรมวัตร, “วรรณกรรมท้องถิ่น : กรณีอีสานล้านช้าง”, ในเอกสารประกอบการสอนวิชาทศ. ๓๑๖ทย. ๔๒๖และทศ. ๕๑๓} ภาควิชาภาษาไทย(คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ม.ป.ป.), หน้า ๗๖.

^{๑๓} ทรัพย์ประกอบสุข, **วรรณคดีชาดก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า๒๒-๒๓.

^{๑๔} พิสิฐเจริญสุข, **เกร็ดความรู้ในนิทานชาดก**, หน้า ๒๒.

^{๑๕} พัฒน์เพ็งผลา, **ชาดกกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓**, หน้า ๓๔.

^{๑๖} ทรัพย์ประกอบสุข, **วรรณคดีชาดก**, หน้า ๓๒.

^{๑๗} พิษิตอัคนิจและคณะ, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย**, เชียงใหม่ : โครงการปรัวรรตวรรณกรรมล้านนาไทยคณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑, หน้า ๕.

ปัญญาสชาดกหมายถึงชาดก๕๐เรื่องที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งราว พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ผู้แต่งปัญญาสชาดกนั้นยังไม่ทราบว่าชื่ออะไรแต่ที่ทราบแน่ชัดว่าเป็นชาวเชียงใหม่ผู้แต่งได้อาศัยการนำเอานิทานพื้นบ้านไทยต่างๆมาแต่งโดยเลียนแบบคัมภีร์อรรถกถาชาดก ลักษณะการแต่งคือแต่งเป็นภาษาบาลีแบบร้อยแก้วประกอบด้วยคาถาคาถานั้นผู้แต่งเป็นคนแต่งขึ้นเองสำหรับที่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องของชาดกถ้าเป็นคาถาเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตผู้แต่งได้นำเอาคาถามาจากพระไตรปิฎก^{๑๘} ชื่อ “ปิฎกมาลา” ที่โบราณจารย์ชาวล้านนาเรียบเรียงไว้และเมื่อพิจารณาจากคัมภีร์ปิฎกมาลาดังกล่าวบูรพาจารย์ชาวล้านนาเรียก “ปัญญาสชาดก” ว่า “ชาดกนอกสังคายนา” ดังความว่า “หากจะเรียก “ปัญญาสชาดก” ตามโบราณดังกล่าวก็อาจจะเรียกว่า๕๐ชาตินอกสังคายนาหรือหากจะเรียกเฉพาะชื่อโดยไม่มุ่งถึงการจัดหมวดหมู่ดังกล่าวแล้วก็ควรเรียก๕๐ชาติหรือเรียกโดยใช้ภาษาบาลีอย่างย่อว่าปัญญาส [ปัญญา] หรือเรียกอย่างล่าวว่าพระเจ้า๕๐ชาติพบว่าในภาคกลางของไทยมีการเรียกชื่อกลุ่มนี้โดยเติมพระเข้าข้างหน้าเป็นพระปัญญาสชาดกหรือเรียกอย่างล่าวก็มีเช่นกัน^{๑๙}

๓. สรุปผลการศึกษา

หลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระอุทิศผาบบมาร เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการ ๑) ทำบุญ ๒) การละเว้นบาป ๓) มีเมตตา และ ๔) การเข้าใจกฎธรรมชาติดังที่ตรึงลักษณะ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กิณรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแพร่ไปในประเทศต่างๆ จากเค้าเรื่องของกิณรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องอุทิศผาบบมารจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องพระอุทิศผาบบมารนั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น ๑) คติธรรมเรื่องคำสอนคุณุหัส ๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดี และจากการศึกษาเรื่องพระอุทิศผาบบมารมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระอุทิศผาบบมารนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้

(๑) อิทธิพลด้านประเพณีเป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการลงช่วง

^{๑๘} พัฒน์เพ็งผลา, ชาดกกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๓๕.

^{๑๙} พิชิตอัคนิจและคณะ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย, หน้า ๕.

(๒) อิทธิพลด้านสังคมเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ตึ้นนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช่พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้น หรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้น

(๓) อิทธิพลด้านความเชื่อ สำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุคตปราบมารที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น ๑) ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเชื่อกรรมหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และหลักกรรมยังสอนว่าเมื่อเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วย่อมมีที่เกดก็คือนรก-สวรรค์เป็นที่รองรับกรรม(๓) ความเชื่อเรื่องพญายมราช เป็นความเชื่อในเรื่องของนรกที่มีพญายมราชเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ที่ย่อยสลายและจดบันทึกความดีของมนุษย์ไว้และเป็นผู้ส่งมนุษย์ไปเกิดมณฑลภูมิต่างๆตามกรรมที่ทำมา(๔) ความเชื่อเรื่องการผิดศีล ๕ เป็นความเชื่อที่มาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรื่องอุคตปราบมารนี้ได้กำหนดกรอบความเชื่อนี้เอาไว้ว่าการทำผิดศีล ๕ ถือว่าเป็นบาป การรักษาศีล ๕ ถือว่าเป็นบุญและมีผลของการละเมิดหรือรักษาเป็นนรกหรือสวรรค์(๕) ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่ตายไป เป็นความเชื่อที่ระบุถึงวิธีการในการบำเพ็ญกุศลให้กับคนตายว่าการร้องไห้ไม่ได้ช่วยอะไรสิ่งที่ช่วยได้ก็คือการทำบุญทำทานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เท่านั้น

(๔) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุคตปราบมารที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุคตปราบมารนั้นก็ได้แก่(๑) อิทธิพลในการรักษาศีล เป็นการให้คติเกี่ยวกับการรักษาศีลว่าเป็นสิ่งที่ควรทำซึ่งมีปรากฏในนิทานเรื่องศีลห้าศีลแปด ว่าคนเราเกิดมาก็ต้องรักษาศีลให้หมดจดการรักษาศีลก่อให้เกิดเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ แต่หากไม่มีการรักษาศีลก็จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต ดังนั้น เรื่องศีลห้าศีลแปดจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานให้ความสำคัญและนิยมเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งนี้ก็มาจากความเชื่อเรื่องการรักษาศีลในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุคตปราบมารนั่นเอง (๒) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต ในวรรณกรรมอีสานเรื่องอุคตปราบมารได้สอนในเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทเอาไว้หลายประการและคำสอนเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้คนอีสานได้กลายมาเป็นคนที่มีความตั้งอกตั้งใจในการทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัวและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

- กรมศิลปากร. **นิบาตชาดก เล่ม ๑๐**. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.
- กุหลาบ มลลิกะมาส. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. “วรรณกรรมท้องถิ่น : กรณีอีสานล้านช้าง.” ใน เอกสารประกอบการ
สอนวิชา ทศ. ๓๑๖ ทย. ๔๒๖ และ ทศ. ๕๑๓. ภาควิชาภาษาไทย คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ม.ป.ป..
- เฉลิม มากนวล. **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป**. ปรินญาณินทร์
ทศ.ม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๗.
- ทรัพย์ ประกอบสุข. **วรรณคดีชาดก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.
- นียะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง
ไทย**. กรุงเทพมหานคร : แม่คำผาง, ๒๕๓๘.
- พระอริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารี. **นกกระจอก (ท้าววรกิต นางจันทะจร)** ขอนแก่น : ศูนย์
อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๑๓.
- พิทยา ว่องกุล. **พลาณภาพแห่งวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า,
๒๕๔๐.
- พัฒน์ เพ็งผลา. **ชาดกกับวรรณกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.
- พิสิฐ เจริญสุข. **เกร็ดความรู้ในนิทานชาดก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙
- มหาสีลา วีระวงศ์. **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลันถึง ๑๙๔๘** เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์มณฑาตุ
ลาด ๒๕๔๔.
- อุดม บัวศรี **วรรณคดีอีสาน** ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน อัดสำเนา ๒๕๔๐.
- รวีวรรณ อินทร์แฮม. **เสี้ยวสวาสดี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์กรุงเทพมหานคร**: สำนักพิมพ์
อำนวยการสน๒๕๒๗.
- ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ. **การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน**,
เอกสารรายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ๒๕๓๑.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๐๐.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาดก. (Jataka Literature)**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส
โตร์, ๒๕๔๒.

สุภาพรณ ฦ บางช้าง. วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
อนุนานราชชน,พระยา. เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

การศึกษาขันติবারมีของพระโพธิสัตว์ : กรณีพระจันทกุมาร

A Study Of Khantiparami Of Bodhisatta :

A Case Study Of Phachanthakhumara

พระครูวิบูลปัญญาภาส (สุริยา จอมแก้ว)*

พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, ดร.**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเรื่องขันติบาร์มีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาเรื่องขันติบาร์มีของพระจันทกุมาร ๓) เพื่อวิเคราะห์การใช้ขันติบาร์มีของพระจันทกุมาร

ผลการศึกษาพบว่า ขันติบาร์มีในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา คือความอดทนความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง และนักวิชาการทางศาสนาให้ความหมายที่ตรงกันว่าขันติบาร์มีเป็นหนึ่งในทศชาติที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ ต้องมีความอดทนอย่างยิ่งยวด ลักษณะ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดขันติบาร์มี คือ พระโพธิสัตว์ตั้งใจบำเพ็ญขันติบาร์มีอย่างยอดเยี่ยมและสูงสุดโดยมี ๓ ลักษณะ คือ ๑) ความอดทนด้วยอำนาจการอดกลั้นเอาไว้ ๒) ความอดทนเป็นเดชเผาผลาญกิเลสอย่าหยาบป้องปรามกิเลสระดับกลางด้วยอำนาจแห่งสมาธิ ๓) ความอดทนจนข่มกิเลสได้และสามารถหยุดยั้งขบวนการเคลื่อนไหวของกิเลสให้ขาดลงสูญสลายไปด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนาปัญญา การบำเพ็ญขันติบาร์มีก็มีหลายประเภท และระดับของขันติบาร์มี ๓ ขั้นคือขันติบาร์มี(ธรรมดา) ขันติอุปบาร์มี(กลาง) ขันติปรมาตบาร์มี (สูงสุด)

ขันติบาร์มีของพระจันทกุมารพบว่า ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญขันติบาร์มี คือความอดทน มีเรื่องเล่าว่า จันทกุมารเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราช เคยช่วยประชาชนให้พ้นจากคดี ซึ่งกัณหาฬพราหมณ์ ราชบุโรหิตาจารย์รับสินบนตัดสินไม่เป็นธรรม ประชาชนก็พากันล้อมใส่เพลิงสาธุการ ทำให้กัณหาฬพราหมณ์ผูกอาฆาตในพระราชาจันทกุมาร. เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงราชสุบิน เห็นดาวดั่งสเทวโลก เมื่อตื่นจากบรรทมทรงใคร่จะทราบทางไปสู่เทวโลก ตรัสถามกัณหาฬพราหมณ์ จึงเป็นโอกาสให้พราหมณ์แก้แค้นด้วยการกราบทูลแนะนำให้ตัดพระเศียรพระโอรส ธิดา เป็นต้นบุชายัญ. พระเจ้าเอกราชเป็นคนเขลา ก็สั่งจับพระราชโอรส ๔ พระองค์ พระราชธิดา ๔ พระองค์ ไปที่พระลานหลวง เพื่อเตรียมประหารบุชายัญ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

นอกจากนั้นยังสั่งจับพระมเหสี ๔ พระองค์ และคนอื่น ๆ อีก เพื่อเตรียมการประหารเช่นกัน แม้ใครจะทัดทานขอร้องก็ไม่เป็นผล ร้อนถึงท้าวสีกกะ (พระอินทร์) ต้องมาข่มขู่และชี้แจงให้หายเข้าใจในคิดว่า วิธีนี้ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ มหาชนจึงรุมฆ่าพราหมณ์บุโรหิตนั้นและเนรเทศพระเจ้าเอกราช แล้วกราบทูลเชิญจันทกุมารขึ้นครองราชย์

วิเคราะห์การใช้ขันติบารมีของพระจันทกุมาร โดยศึกษาวิเคราะห์ใน ๔ ประการ คือ ๑) ขันติบารมีที่พระจันทกุมารบำเพ็ญ คือ เป็นชาติหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ที่ต้องบำเพ็ญมาในชาตินี้เป็น พระจันทกุมาร ๒) มูลเหตุปัจจัยในการบำเพ็ญขันติบารมี ดังเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วเกิดจากตัวของพระเจ้าเอกราชที่มีความโลภ อยากได้ทิพย์สมบัติ เลยทำให้พระจันทกุมารซึ่งเป็นคนดีนั้นถูกทำร้าย และอีกประการ คือ ต้องการบำเพ็ญบารมี ๓) ขั้นตอนในการดำเนินขันติบารมี คือ ขั้นตอนที่ ๑ ช่วยตนเองให้พ้นทุกข์ได้จริง ขั้นตอนที่ ๒ ทรมานชีวิต สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลก ๔) ผลของการนำขันติบารมีมาใช้ของพระจันทกุมาร ทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะได้พบความสันติสุข และการสร้างขันติบารมี ซึ่งเป็นเรื่องราวชาติหนึ่งที่พระจันทกุมารจะต้องผ่านพ้นไปได้ในที่สุด

คำสำคัญ: ขันติบารมี, โพธิสัตว์, จันทกุมาร

Abstracts

This thesis There are three objectives, namely 1) the acts of tolerance in Theravada Buddhism 2) to study the tolerance of acts moon Pediatrics 3) to analyze. The toleration of acts moon child.

The study found that: Clement Acts in Theravada Buddhism A commentary appearing in the Tripitaka is patience, patience is suffering greatly. Scholars and religious tolerance, meaning that matches that acts as one of the Ten Reincarnations at the Pho animals to perform. Must have patience devilish characteristics and factors that cause tolerance grandeur is bodhisattva to practice tolerance prestige excellent and up by three characteristics: 1) the patient, with the power to repress them 2) Patience is power. Do not be rude burning passion Suppression passion medium with the power of meditation 3) have the passion, patience and tolerance. And to stop the movement of passion torn down. Decays by the power of intellectual enlightenment. There are many types of acts, practice tolerance. And the third level of tolerance is intolerance Glory Glory (plain) stumbling tolerance Glory (center), Clement global Chippenham Road Glory (maximum).

Acts of Toleration moon Pediatrics found that this allegory represents the practice tolerance, patience is a story that criticizes. Chan is the son of God, commemorates the child. Help people out of the case. The rules for the radioactive Brahman. Royal Jaipur Indian Lahiri eyes Ecclesiastes graft judged unfairly. People began to utter devotion to the Blessed. Gus makes rules for the Brahmin tie feud in the royal child. When God made his dream of independence Pull the star worship When roused from bed, you would know the way to worship. Said Gus rules for the Brahman. It is an opportunity to Aitareya's revenge by cutting his head told him to sacrifice his son or daughter. God is a fool independence His fourth son was ordered held his daughter four to the royal court. To prepare the sacrificial death He also ordered the four he caught his wife and others to prepare for death as well. Despite protests, the request will not be as effective. Hot Dames good idea (PRA) have been threatened and declared that he was in the wrong. This is not the way to heaven The crowd, killing a Brahmin priest Public And God is banished independence Chan said then invited the boy to the throne.

Analysis of Tolerance moon acts of Pediatrics. The study analyzed four kinds: (1) tolerance criticizes the moon pediatric practice is one of the Buddha to practice in this state, a moon of Pediatrics (2) causal factor in the practice tolerance prestige. The story of that is due to God's autonomy with greed. It was heavenly treasure Makes moon child, a good man is hurt and another was to perform meritorious acts (3) steps in the implementation of tolerance prestige is step one to help himself out of his misery actually step two soul acts. To help animals (4) the effect of bringing glory to the tolerance of the moon child. You can improve quality of life To have found peace And creating tolerance Acts This is the story of one child moon will be gone eventually.

Keywords: Khantiparami, Bodhisatta, Janthaguman

๑. บทนำ

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยการบำเพ็ญบารมีแล้วได้เสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ณป่าอิสิปตมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์ตรัสธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์เมื่อจบพระธรรมเทศนาดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลีมลทินจึงเกิดขึ้นแก่พระโกณฑัญญะจนทำให้บรรลุปะระสโธบัน พระโกณฑัญญะจึงกราบทูลขออุปสมบทในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งนับเป็นพระสงฆ์องค์แรกในโลก และพระรัตนตรัยจึงเกิดขึ้นในโลกเช่นกัน ในวันนั้นต่อมาพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมอื่นๆ เพื่อโปรดพระปัญจวัคคีย์ที่เหลืออีก ๔ องค์จนบรรลุปะระสโธบันทั้งหมด หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดพระยสะและพวกอีก ๕๔ ท่านจนบรรลุปะระสโธบันทั้งหมด

พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงสมัยที่พระพุทธองค์บำเพ็ญบารมีต่อพระอานนท์ว่า การจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้หรือไม่อยู่ที่ความเป็นมนุษย์ ความสมบูรณ์ด้วยเพศ (ชาย) เหตุ (ที่จะได้บรรลุปะระสโธบัน) ได้พบเห็นพระศาสดาได้บรรพชาสมบูรณ์ด้วยคุณ (คือได้อภิญญาและสมาบัติ) การกระทำอันยิ่ง (สละชีวิตถวายพระพุทธเจ้า) ความเป็นผู้มีฉันทะ (อุตสาหะพากเพียรมาก) และบำเพ็ญพุทธการกรรม ๑๐ คือ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าจึงมิใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นการตั้งอธิฐานจิตแล้วสมาทานเพื่อจะดำเนินไปสู่ความสำเร็จให้ได้ แม้จะเกิดตายหลายแสนชาติก็ดำเนินไปเพื่อวัตถุประสงค์เดียวคือความเป็นพระพุทธเจ้า การที่พระพุทธเจ้าได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เพราะการสั่งสมบารมีของพระองค์นั่นเอง

ดังจะเห็นว่าบารมีในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายหนึ่งคือเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม อีกความหมายหนึ่งคือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุปะระสโธบันสูงสุดคือหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ ๓๒ มีข้อสังเกตถึงความหมายของบารมีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้ ๑. การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการ ๒. ระดับขั้นของบารมีคือบารมีอุปบารมีและปรมาตบารมี ๓. ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เมื่อเริ่มต้นได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนคือ สี่สงฆ์แสนกับ ๔. ความเต็มเปี่ยมของบารมีนั้นยังมีขอบเขตในแต่ละการบรรลุธรรมด้วย กล่าวคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องมีความเต็มเปี่ยมของบารมีในขอบเขตที่มากกว่าพระปัจเจกพุทธเจ้าและลดหลั่นลงมาตามลำดับจนถึงระดับอริยบุคคลคือพระโสดาบัน

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เรื่องราวของพระจันทกุมาร ผู้บำเพ็ญขันติบารมีก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ พระโพธิสัตว์ที่ทรงบำเพ็ญขันติบารมีคือความอดทนสูงสุดเพราะในอดีตมนุษย์ได้ใช้ขันติเป็นเครื่องมือขัดเกลาพฤติกรรมของตนเองให้สามารถดำเนินไปในเชิงสร้างสรรค์คุณธรรมทั้งโดยการละเลิกปองปราม การเบียดเบียน หรือแม้กระทั่งการใช้ขันติสำหรับกำจัดกิเลสเพื่อให้ก้าวล่วงสู่สัจธรรม การสร้างสะสมบุญบารมีตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วต้องอาศัยขันติ (ความอดทน) ในการบำเพ็ญบารมีให้นำพาไปสู่มรรคผลในอนาคตข้างหน้าทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่าขันติไม่เพียงแต่เป็นคุณธรรมที่หล่อเลี้ยงชีวิตสรรพสิ่งให้ดำรงอยู่ขันติยังนำพาบุคคลทั้งหลายให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายภาพทางสังคมและทางใจรวมถึงการบรรลุประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพานก็ด้วยอาศัยขันติหนึ่งในคุณธรรมสำคัญกระทั้งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงบำเพ็ญ ขันติธรรมเพื่อสร้างสมบารมีในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

หากมีการศึกษาวิเคราะห์พระจันทกุมารก็ทำให้ทราบถึงปัญหาที่ขณะท่านมาบำเพ็ญขันติบารมี กล่าวคือ พระองค์ทรงต้องอดทนต่อความทุกข์ที่พระบิดาถูกยุยงโดยพราหมณ์ให้ประกอบพิธีบูชายัญ เพื่อจะได้ทิพยสมบัติ ด้วยเหตุนี้พระจันทกุมารก็ต้องใช้ความอดทน แต่การใช้ความอดทนของพระจันทกุมารไม่ว่าจะเป็นการบำเพ็ญขันติบารมีก็ดี ตลอดจนมูลเหตุในการบำเพ็ญขันติบารมี ขั้นตอนในการดำเนินขันติบารมี และผลของการนำขันติบารมีมาใช้ได้อย่างไรนั้น จึงเป็นปัญหาที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจในเรื่องของพระจันทกุมารอย่างท่องแท้ และเหตุผลของการบำเพ็ญบารมีธรรมของพระจันทกุมาร รวมถึงหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักขันติหรือเกี่ยวกับเรื่องราวของ พระจันทกุมารด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องการศึกษาขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ : กรณิพระจันทกุมารซึ่งมีการศึกษาออกเป็น ๓ ประการ คือ (๑)ศึกษาเรื่องขันติบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒)เรื่องขันติบารมีของพระจันทกุมาร (๓) เพื่อวิเคราะห์การใช้ขันติบารมีของพระจันทกุมาร

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเรื่องขันติบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาเรื่องขันติบารมีของพระจันทกุมาร
๓. เพื่อวิเคราะห์การใช้ขันติบารมีของพระจันทกุมาร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลขั้นปฐมภูมิและข้อมูลขั้นทุติยภูมิ โดยนำมาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับขั้นตอนการมีของพระโพธิสัตว์ : กรณีพระจันทกุมาร

๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. ผลการวิจัย

ขั้นตอนการมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าขั้นตอนหมายถึงความอดทนที่แสดงถึงความอดทนทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจและภายนอกจะต้องอดทนจากสิ่งที่เข้ามากระทบจากภายนอกเพื่อให้มีความปกติของสภาพของจิตใจและร่างกายอันหมายถึงความสงบต่อภัยอันตรายทั้งที่เป็นความทุกข์ความเจ็บปวดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในชีวิตลักษณะของขั้นที่ว่าขั้นตีแปลว่าความอดทนเป็นลักษณะความเข้มแข็งของจิตใจในการพยายามทำความดีหลีกเลี่ยงจากความชั่วสถานการณ์ที่ทำให้ต้องใช้ขันติมี ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) อดทนต่อความลำบากซึ่งเกิดจากการทำงานจนเหน็ดเหนื่อยหิวกระหายหรือถูกแดดลมฝนกระทบ ๒) อดทนต่อความทุกข์ทรมานที่เกิดจากการเจ็บป่วยความไม่สบายกาย ๓) อดทนต่อความเจ็บใจเมื่อถูกผู้อื่นล่วงเกินด้วยคำตำหนิหรือการสบประมาท ๔) อดทนต่ออำนาจกิเลสลักษณะของขั้นตีบารมี ๓ ประเภทจะอธิบายแยกแยะเอาไว้ดังนี้ ๑) ตีติกาขันติ ความอดทนด้วยอำนาจการอดกลั้นเอาไว้หมายความว่าสะกดข่มใจไม่ลุแก่อำนาจของความโลภความโกรธความหลงปิดกั้นไม่ให้กิเลสชนิดหยาบปรากฏผลออกมาทางกายทางวาจาข่มเอาไว้ได้ออกกลั้นเอาไว้อย่างเต็มที่ด้วยอำนาจแห่งศีล ๒) ตบขันติความอดทนเป็นเดชเผาผลาญกิเลสอย่าหยาบป้องปรามกิเลสระดับกลางด้วยอำนาจแห่งสมาธิซึ่งเกิดจากการเจริญสมถกรรมฐานตั้งแต่ตั้งจนกระทั่งได้ฌาน และ ๓) อธิวาสนขันติความอดทนจนข่มกิเลสได้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดขันติบารมีกล่าวคือ พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์ต้องสร้างเสริมกระบวนการทางความคิดโดยอาศัยสัมมาทิฐิเสียก่อนมีข้อความในพระไตรปิฎกแสดงหลักการปรับวิธีคิดให้ถูกต้องว่า “ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมี ๒ อย่างคือปรโตโฆสะและโยนิโยมนสิการโทษของการขาดความอดทน (ขันติ) ถ้าหากคนในสังคมใดไม่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมด้านนี้ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินตลอดจนสูญเสียความสงบสุขและสันติภาพประโยชน์ของขั้นตีดังที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงประโยชน์จากการปฏิบัติตามหลักขันติย่อมมีประโยชน์ ๖ ประการคือ ๑) ทำให้เป็นคนหนักแน่นไม่อ่อนแอไม่ห่อถอกกล้าเผชิญชีวิตทุกชนิดได้ ๒) ทำให้บุคคลมีมารยาทที่ดีงามไม่ว่าวามมักโกรธ ๓) ความอดทนช่วยพัฒนาคนให้เป็นบัณฑิตเป็นคนมีเสน่ห์น่ารัก ๔) ความอดทนเป็นบ่อเกิดของศีลสมาธิและปัญญา ๕) ความอดทนเป็นเครื่องมือตัด

ต้นเหตุของความชั่วหลายทั้งหลาย ๖) ความอดทนช่วยให้บุคคลประพฤติพรหมจรรย์บรรลุธรรมได้รวดเร็วหลักขั้นดีเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามในการดำเนินชีวิตประจำวันมนุษย์ย่อมต้องพบกับสิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบทั้งสิ่งที่น่าพึงพอใจและไม่น่าพึงพอใจส่งผลให้จิตใจหวั่นไหวไปตามอำนาจโลภะโทสะโมหะอันจะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นโทษการนำขั้นดีความอดทนมาประพฤติด่อมเป็นเหตุให้บุคคลควบคุมโลภะโทสะโมหะรวมตลอดถึงลดโลภะโทสะโมหะลงได้

เรื่องขันติบารมีของพระจันทกุมารพบว่าชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญขันติบารมีคือความอดทน มีเรื่องเล่าว่า จันทกุมารเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราช เคยช่วยประชาชนให้พ้นจากคดี ซึ่งกัณหาพลพราหมณ์ ราชบุโรหิตอาจารย์รับสินบนตัดสินไม่เป็นธรรม ประชาชนก็พากันเลื่อมใสแปลงสาธการ ทำให้กัณหาพลพราหมณ์ผูกอาฆาตในพระราชกุมาร. เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงราชสุบิน เห็นดาวดั่งสเทวโลก เมื่อตื่นจากบรรทมทรงใคร่จะทราบทางไปสู่เทวโลก ตรัสถามกัณหาพลพราหมณ์ จึงเป็นโอกาสให้พราหมณ์แกล้งแค้นด้วยการกราบทูลแนะนำให้ตัดพระเศียรพระโอรส ธิดา เป็นต้นบูชาญญ พระเจ้าเอกราชเป็นคนเขลา ก็สั่งจับพระราชโอรส ๔ พระองค์ พระราชธิดา ๔ พระองค์ ไปที่พระลานหลวง เพื่อเตรียมประหารบูชาญญ นอกจากนั้นยังสั่งจับพระมเหสี ๔ พระองค์ และคนอื่นๆ อีก เพื่อเตรียมการประหารเช่นกัน แม้ใครจะทัดทานขอร้องก็ไม่เป็นผล ร้อนถึงท้าวสักกะ (พระอินทร์) ต้องมาข่มขู่และชี้แจงให้หายเข้าใจในผิดว่า วิธีนี้ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ มหาชนจึงรุมฆ่าพราหมณ์บุโรหิตนั้นและเนรเทศพระเจ้าเอกราช แล้วกราบทูลเชิญจันทกุมารขึ้นครองราชย์พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมารราชโอรสของพระเจ้าเอกราชแห่งเมืองปุพผวัตี ถูกพราหมณ์บุโรหิตชื่อขันธหาลละ ผู้มีจิตริษยาออกอุบายทูลยุยงให้พระเจ้าเอกราชปลงพระชนม์เพื่อทำการบูชาญญด้วยสิ่งที่สละได้ยากแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์พระเจ้าเอกราชทรงหลงเชื่อจึงรับสั่งให้จับพระจันทกุมารพร้อมด้วยคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากแล้วให้นำไปมัดไว้ที่ปากหลุมบูชาญญ แม้พระมเหสีจะทูลวิงวอนขอชีวิตพระจันทกุมารแต่พระเจ้าเอกราชก็ไม่ทรงยินยอม ท้าวสักกะเทวราชจึงเสด็จลงมาช่วยชีวิตพระจันทกุมาร และทรงตำหนิการกระทำของพระเจ้าเอกราชว่าไม่ใช่ทางที่ถูกต้อง เมื่อพระจันทกุมารทรงรอดพ้นจากความตายแล้ว ประชาชนพากันรุมประชาทัณฑ์ขันธหาลบุโรหิตด้วยก้อนดินจนถึงแก่ความตาย และปลดพระเจ้าเอกราชออกจากตำแหน่งพระราชอา แล้วขับไล่ให้ไปเป็นคนจันทาลอยู่นอกเมือง พร้อมทั้งอภิเษกพระจันทกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชย์สมบัติต่อไป พระจันทกุมารทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงยึดมั่นอยู่ในกุศล และเสด็จไปบำรุงพระบิดาซึ่งถูกขับไล่ให้ไปอยู่นอกเมืองเป็นประจำ เมื่อสวรรคตแล้วจึงไปเกิดในเทวโลกวิเคราะห์การใช้ขันติบารมีของพระจันทกุมาร พบว่าโดยศึกษาวิเคราะห์ใน ๔ ประการ คือ (๑) ขันติบารมีที่พระจันทกุมารบำเพ็ญ คือ เป็นชาติหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ที่ต้องบำเพ็ญมาในชาตินี้เป็นพระจันทกุมาร (๒) มูลเหตุปัจจัยในการบำเพ็ญขันติบารมี ดังเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วเกิดจากตัวของพระเจ้าเอกราชที่มีความโลภ อยากได้ทิพย์สมบัติ เลยทำให้พระ

จันทกุมารซึ่งเป็นคนดีนั้นถูกทำร้าย และอีกประการ คือ ต้องการความหลุดพ้นเป็นพระพุทธรเจ้า ๓) ขั้นตอนในการดำเนินชีวิตบารมี คือ ขั้นตอนที่ ๑ ช่วยตนเองให้พ้นทุกข์ได้จริง ทรงวางแบบแผนแห่งการต่อสู้หักหาญกับอุปสรรคน้อยใหญ่ ทุกๆ ชนิดแบบเย็น ๆ จนกว่าจะชนะ แต่ไม่ยอมถอยหลังแม้แต่ก้าวเดียว เป็นตัวอย่างแก่ชาวโลก การบำเพ็ญเพียรเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ใช้เวลายาวนานมากกว่าจะเป็นพระพุทธรเจ้าได้ การเกิดแล้วเกิดอีกในการบำเพ็ญตนเป็นโพธิสัตว์ต้องพบกับความทุกข์ยากมากมาย ต้องเวียนตายเวียนเกิดในสังสารวัฏ ความเป็นพระพุทธรเจ้าเป็นฐานะที่เปิดสำหรับทุกคนที่มีความเพียรพยายามแม้แต่การบำเพ็ญขั้นต้นบารมีธรรมด้วย ขั้นตอนที่ ๒ ทุเมหะชีวิต สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกโดยส่วนรวม คือ นับตั้งแต่ทันทีที่สุเมธดาบสได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปิงกรจนกระทั่งได้มาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูของเรา ขั้นตอนที่ ๒ นี้ เป็นขั้นตอนที่ละเอียดอ่อน แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่มีต่อสัตว์โลก (๔) ผลของการนำขั้นต้นบารมีมาใช้จากชาดกเรื่องพระจันทกุมาร ทำให้สามารถการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะได้พบความสันติสุขนั้นเราจะต้องให้รู้เท่าทันเรื่องความทุกข์เสียก่อนเพราะความทุกข์เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องประสบความอยากลำบากอยู่ตลอดเวลาทั้งทุกข์ทางกายทางใจทำให้การทำงานหรือการดำเนินชีวิตก็ขัดข้องถ้าหากเราได้เรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับเรื่องขั้นต้นให้แจ่มแจ้งแล้วนำไปพิจารณาปฏิบัติเมื่อสามารถที่จะอดทนต่อสิ่งต่างๆ ได้การแสดงออกทางกาย วาจาและใจก็ดีขึ้นไปด้วยและพบแห่งความสุขอันยอดเยี่ยม ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่สำคัญนำไปสู่พระนิพพาน

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ขั้นต้นบารมีเป็นนิสัยที่จำเป็นอย่างยิ่งในวิถีนักสร้างบารมี หากไม่สร้างขั้นต้นบารมีจะทำให้ชีวิตหลงไหลไปตามกระแสกิเลส เมื่อมนุษย์อยู่ในกระแสกิเลสแต่ไม่ทนต่อกิเลสก็จะสร้างบาปไปอบาย เวียนวนทนทุกข์อยู่ไม่สิ้นสุดในวัฏสงสาร การสร้างขั้นต้นบารมีธรรมเป็นการสร้างนิสัยต่างๆ เพื่อความหนักแน่นของจิตใจ ขอบริक्षाใจให้เป็นปกติสุข ชนิดยอมตายแต่จะไม่ยอมแพ้ต่อกิเลสเด็ดขาด ทำให้เป็นคนสงบ กิเลสทำร้ายได้ยาก รักษาความดีได้มั่นคง เป็นผู้นำคบหา นำเข้าใกล้ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ดี และมีพื้นฐานใจเอื้อต่อการสร้างบารมีอื่นๆ ให้รวดเร็วแก่กล้าขึ้นไปได้อย่างยอดเยี่ยม ดังนั้นขั้นต้นบารมีจึงเป็นนิสัยสร้างภูมิคุ้มกันกิเลสได้อย่างดีดุจโล่ป้องกันศัตรู หากนิสัยแห่งขั้นต้นบารมีบกพร่องวิถีนักสร้างบารมีจะไม่ปลอดภัย เพราะต้องพ่ายแพ้กิเลสอยู่บ่อยๆ จนก่ออกุศล สร้างวิบากมาขัดขวางวิถีทางของตน กระทั่งพลาดพลั้งไปลงอบายอยู่เนืองๆ เป้าหมายปลายทางก็ห่างไกลออกไปทุกที จนท้อแท้เปลี่ยนเป้าหมายไปในที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องครอบครองนิสัยขั้นต้นบารมีให้ได้ก่อนที่จะพ่ายแพ้ต่อกิเลสการบำเพ็ญขั้นต้นบารมีในชาตินี้ได้เกิดเป็นพระจันทกุมาร เพื่อปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้า

หากในสังคมไทยรู้จักการนำเอาหลักชั้นติมาปรับในการดำเนินชีวิตจะเป็นคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบชั้นติบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับชั้นติบารมีในพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกาย

๒. ควรศึกษาชั้นติบารมีในพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบบารมีในพระพุทธศาสนาปัจจุบันในเชิงวิเคราะห์กับพุทธศาสนานิกายอื่น หรือเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น

๓. ควรศึกษาเรื่องชั้นติบารมีในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญชั้นติบารมีของพระโพธิสัตว์ให้ครอบคลุมในทุกๆด้านรวมทั้งบารมีอื่นๆด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพมุนี (วิลาสญาณวโร). ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : สารมณฑลชน, ม.ป.ป..

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุวฑฺฒโน). ทศบารมีทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาชันทองวชิรปัญญา. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องชั้นติในพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

พระมหาจุฬาลมชูลี. “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

สัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูป The Right View for Solving Social Problems of Thai Society in The Reform Age

พระมหาปริยญา วรญาณ (ทศช่วย), ดร.*

พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปณฺโญ**

พระสํารอง สณฺญโต***

พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ, ดร.****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์แนวทางการปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูป เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาภาคสนามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย นำมาวิเคราะห์ประกอบการวิจัยนี้

ผลจากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทิฐิสูงที่สุดประการหนึ่ง เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและสังคม ในเมื่อทิฐิชนิดใดได้รับการยอมรับและเป็นหลักของการดำเนินชีวิตในสังคม ตลอดถึงเป็นกรอบกำหนดแนวทางให้แก่คนในสังคมเป็นกำลังส่งเสริมให้ชีวิตและสังคมให้ดำเนินไปภายใต้กรอบแห่งทิฐินั้น ก่อนเข้าสู่การพัฒนาชีวิตตามหลักทางสายกลางพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเน้นให้มีการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อนด้วยอาศัยเหตุ ๒ ประการได้แก่เหตุภายนอก คือ การคบหาสมาคมกับคนดีและการได้รับคำสั่งสอนที่ดีงามและเหตุภายใน คือ การคิดอย่างถูกต้องหรือคิดแบบโยนิโสมนสิการ สัมมาทิฐิจึงมีความสำคัญมากเป็นตัวชี้แนะและกำกับทิศทางการดำเนินชีวิตตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเป็นเบื้องต้นของการพัฒนาชีวิตของคนในสังคมเป็นศูนย์กลางของความรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชีวิตตามหลักอริยสัจ ๔ ในระหว่างการฝึกอบรมสัมมาทิฐิจะเป็นตัวคอยกำกับกระบวนการพัฒนาขั้นพื้นฐาน คือ เริ่มต้นด้วยความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมจนถึงการได้บรรลุผล ยิ่งไปกว่านั้นสัมมาทิฐิยังแสดงความสัมพันธ์กับองค์มรรคอื่น ๆ ในการ

* อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

*** นักวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

**** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

เกี่ยวพันกันและกันเป็นต้นเหตุให้การดำเนินชีวิตในทางสังคม คือ ศีลด้านจิตใจ คือสมาธิและปัญญาให้มีการพัฒนาไปด้วยกัน

การปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาในสังคมไทยยุคปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยม แนวทางแก้ปัญหา คือ ปฏิบัติตามแนวทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนรู้จักประมาณในการบริโภคให้เห็นเป็นรูปธรรม รัฐควรกำหนดนโยบายเศรษฐกิจให้เกิดความเป็นธรรม ลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนด้านสังคมไทยต้องสร้างเสริมกระบวนการทางความคิดโดยอาศัยหลักสัมมาทิฐิ แก้ปัญหาตรงประเด็นและทำให้เข้าใจในวิธีที่จะแก้ไขปัญหาด้านการเมืองการปกครอง ปัญหาการเมือง เกิดจากความขัดแย้งมีการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายจนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของคนในชาติ ตลอดจนการคอร์รัปชัน การแก้ปัญหาด้วยสัมมาทิฐิคือทำให้เกิดการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เกิดมิตรภาพที่ดีต่อกัน คือมีสัจจะ รู้จักข่มใจ ความอดทน และเสียสละ มีจิตใจที่โอบอ้อมอารีรู้จักช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ในสังคมที่ตนอยู่ทำให้เกิดความสงบสันติสุขแก่สังคมไทยด้านการศึกษา ระบบการศึกษาต้องมุ่งเน้นให้เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตที่ต้องตั้งถามรู้หน้าที่ที่มีความรับผิดชอบมีค่านิยมที่ถูกต้อง และนำความรู้ที่ตนมีนั้นไปใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่นและพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ให้มีความเจริญก้าวหน้า

คำสำคัญ: สัมมาทิฐิ, สังคมไทยยุคปฏิรูป

Abstract

The purposes of this thematic paper aimed at studying the principle of the Right View in Theravāda Buddhism and analytically studying the way to apply the principle of the Right View in solving the social problems of Thai society in reform age. It was the document research by field study as the target group in order to bring it into analyze in this research.

The results of this study were found that Buddhism emphasized one of the highest views because it is the factor that causes the change in the life and society in whatever view is accepted and the principle of the way of life in society including the regimen of designating the destination for people in society. It is the energy to enhance the life and society undergoing on the regimen of that view. By this reason, before entering to develop the life in accordance with the Middle Way of Theravāda Buddhism, the Right view must be created first by the assistances of two causes, that is, the outside of cause;

associating with good persons and receiving the good advice and the inside cause, that is, the right thought or the careful thought. The Right View plays an important role to designate or control the way of live from the beginning to the end. By the beginning of developing person's life in society, it is the center of knowledge concerning the solution of life in according to the Four Noble Truth during practicing the Right View that will control the process of the basic development, that is, beginning from the faith in the law of Kamma until realization of the highest result. More than this, the Right View shows the relationship with the other way in supporting each other that is the basic cause in carrying the way of life in society, namely the spiritual precept; meditation and wisdom getting along with other.

In the application of the Right View and the solution of problems in Thai society in the economical aspect trending to the system of capitalism, the way to solve the problems is to practice in accordance with the middle way of Buddhism which leads to subsist the life and the welfare of people and to realize of partaking food as the concrete object. The social aspect is to create the process of thought by application of the Right View to solve the problems relevantly and to create understanding the way to solve the problems. In the political aspect, the political problems result from the conflict, that is, to discriminate people until to result in the troublesome in the country including corruption. To solve the problems with the Right View is to create the sympathy of each other and create the friendship, that is, truthfulness, self-control, patience, generosity and sympathy to assist the others. In the society in which ones live, it causes the peacefulness to Thai society. In the educational aspect, the educational system must emphasize the good way of life, responsibility, the right value and bring forth the knowledge that ones have to assist the others and develop the society in which ones live, not to create the problems.

Keywords: The Right View, Thai Society in The Reform Age

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่สูงส่งด้วยหลักธรรมกล่าวคือผู้ใดปฏิบัติธรรมผู้นั้นย่อมมีความสุขส่วนจะมีความสุขระดับใดนั้นขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของแต่ละบุคคลดัง นั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการศึกษาเพื่อถึงความหลุดพ้นหมายความว่า เริ่มต้นด้วย การศึกษาปริยัติให้รู้หลักการสำคัญจนเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือทดลองปฏิบัติตามทฤษฎีที่ เรียนมาและการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงแบบรู้แจ้งแทงตลอดจนสามารถเข้าถึง ความหลุดพ้นคือพระนิพพานเรียกว่ารู้แล้วละและปล่อยวาง ธรรมะในพระพุทธศาสนาจึงมิใช่ มีไว้เพื่อศึกษาหรือตอบสนองความต้องการเพียงเพื่อยากรู้เท่านั้นแต่เป็นการศึกษาเพื่อ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้มีชีวิตที่ดีมีสุขแบบครองเรือนไปจนถึงสุขแบบพ้นจาก เรือนและโลก^๑

ในปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในทางวัตถุและจิตใจ (Physical and Mental) แนวโน้มมีทั้งทางดีขึ้นและเลวลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามีความเหมาะสมสอดคล้อง กับวิถีชีวิตและคตินิยมของคนไทยเพียงใด มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลง คือการที่คนไทยรับ เอาวัฒนธรรมของต่างชาติมาโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมทั้งระบบเทคโนโลยีมาใช้ ซึ่งเป็นตัว ก่อให้เกิดกิเลสต้นหาความต้องการสิ่งใหม่ๆ ทำให้ค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุ มากขึ้น ต่างคนต้องดิ้นรนแสวงหาวัตถุมหาเสพบริโภคจนไม่มีเวลาแสวงหาความสงบสุขทาง จิตใจ ทำให้ถอยห่างจากศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีความเข้าใจในหลักคำสอนผิด คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนเดิม

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ใช้ฝึกฝนในการเรียนรู้โดยให้สอดคล้องกับ องค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตเรียกว่ามรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ ๑) สัมมาทิฐิเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะดำริชอบ ๓) สัมมาวาจาจาจาชอบ ๔) สัมมากรรมมันตะการงานชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะเพียรชอบ ๗) สัมมาสติระลึกรู้ชอบ ๘) สัมมาสมาธิตั้งใจชอบ

กล่าวถึง สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นที่ถูกต้องในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมี ปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐินั้นมี ๒ ประการ คือ ปรโตโมหะที่ดี และโยนิโสมนสิการ ซึ่งทุก ฝ่ายไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนิกชนไทย สถาบันการศึกษา องค์กรสงฆ์ สื่อมวลชนทุกแขนง รวมทั้งรัฐบาล ต้องร่วมมือกันส่งเสริมการศึกษาโดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็น เป้าหมายและหลักการควบคู่ไปกับวิทยาการด้านอื่นๆ จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

^๑ เสนาะผดุงนัตร, “เศรษฐกิจตามวิถีพุทธ”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๔๗), หน้า ๓๗.

ความเห็นความเชื่อของสังคมให้เป็นสัมมาทิฐิได้ เพราะสัมมาทิฐิเท่านั้นที่จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของบุคคล เกิดผลดีต่อตนเอง ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และต่อโลก^๒

ทิฐิ (view) คือ ความเห็น ความเข้าใจ ความใฝ่ฝันที่ยึดถือต่างๆ ของคนเรามีอิทธิพลและมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างมาก บรรดากรรมบท ๑๐ ประการ ทิฐิถูกจัดเข้าในฝ่ายมโนกรรม^๓ ซึ่งเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลร้ายแรงที่สุดยิ่งกว่ากายกรรมและวจีกรรม เพราะเป็นตัวบันดาลกายกรรมและวจีกรรมอยู่เบื้องหลัง สามารถนำชีวิตและสังคมของมนุษยชาติทั้งหมด ไปสู่ความเจริญงอกงามความหลุดพ้น หรือนำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศก็ได้ โดยเฉพาะความเห็นนั้นเป็นมิจฉาทิฐิ จะมีผลร้ายต่อตนเองและผู้อื่นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า^๔

ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวโลกทุกยุคทุกสมัย เกิดจากความเข้าใจสภาวะธรรมผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งก่อให้เกิดความยึดถือผิดๆ เช่น ความยินดีในร้าย ความอยากมีอยากได้ การผูกอาฆาตพยาบาท การคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความแตกแยกของสังคม ก่อให้เกิดสงครามกลางเมือง สงครามระหว่างประเทศ และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ มีสาเหตุมาจากแนวความคิดมิจฉาทิฐิเป็นประการสำคัญ เพราะเมื่อมีความเห็นผิด การพูดผิดหรือกระทำผิด ก็จะเกิดขึ้นตามมา เพราะฉะนั้น หลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อหักล้างแนวความคิดแบบมิจฉาทิฐิ ให้เปลี่ยนไปเป็นแนวความคิดที่ถูกต้องก็คือ สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ นั่นเอง

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรนำหลักสัมมาทิฐิมาศึกษาให้เกิดความชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ในการศึกษาวิเคราะห์สัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาสังคมไทยในยุคปฏิรูปเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรมและเป็นหลักประกันชีวิตให้ปลอดภัยและเป็นสุขสำหรับคนในสังคมทั้งในส่วนของบุคคล สังคมและสามารถเข้าถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขได้และเพื่อเป็นการวางรากฐานให้เกิดศีลธรรมอันดีงามขึ้นในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดหลักสัมมาทิฐิกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

^๒ นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

^๔ อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๗๑/๓๐๒.

๓. เพื่อวิเคราะห์การปรับใช้สัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาสังคมไทยในยุคปฏิรูป

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาความหมาย ประเพณีหลักการ เป้าหมาย ของ สัมมาทิฐิในพระไตรปิฎกตลอดทั้งทัศนะของนักวิชาการทางศาสนาพุทธและปรัชญาที่เกี่ยวกับแนวคิดสัมมาทิฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสังคมปัจจุบัน และแนวทางการปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูปซึ่งจะศึกษาจากหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) และการสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามอีกส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๔.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๔.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น วรรณคดี ฎีกา และปกรณ์วิเสส ตลอดจนหนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔.๓ สัมภาษณ์ความเห็นของปราชญ์พุทธ นักวิชาการศาสนา และนักวิชาการด้านเศรษฐกิจ สังคม นักการเมือง การศึกษา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จำนวน ๑๐ รูป/คน ดังต่อไปนี้ ๑) เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ๑ รูป ๒) รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ๑ รูป ๓) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ๑ คน ๔) ผู้อำนวยการสำนักงานมัธยมศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาที่ ๒๕ ๑ คน ๕) ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ๑ คน ๖) ปราชญ์พุทธ/นักวิชาการศาสนา ๑ คน ๗) อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนา ๑ รูป/คน ๘) นักวิชาการด้านเศรษฐกิจ ๑ คน ๙) นักวิชาการด้านสังคม ๑ คน และ ๑๐) นักวิชาการด้านการเมือง/ปกครอง ๑ คน กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๔ ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาแล้วทำการวิเคราะห์ ตีความ แปลความแล้วรวบรวม เรียบเรียงและนำเสนอผลงานการวิจัยเชิงพรรณนา

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูป สรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือเพื่อศึกษาหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาหลักสัมมาทิฐิกับกระบวนการพัฒนาชีวิตและเพื่อวิเคราะห์การปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาสังคมไทยในยุคปฏิรูป

๑. หลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนา “สัมมาทิฐิ” ในความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมากครอบคลุมทั้งในแง่ความหมายที่เป็นกลาง ๆ โดยไม่ชี้ชัดลงไปว่าเป็นความเห็นความเชื่อที่ถูกหรือผิดทั้งในแง่ความเห็น ความเชื่อที่ถูกต้อง หรือเป็นสัมมาทิฐิและในแง่ความเห็นความเชื่อที่ผิดหรือเป็นมิฉนาทิฐิ นอกจากนั้นเมื่อมองในแง่ที่ปรากฏผลออกมาเป็นวิถีชีวิตและวิถีสังคมของมนุษย์ ความหมายและความสำคัญของสัมมาทิฐิจะครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรมประเพณีวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมทางด้านจิตใจในสังคมมนุษย์ทั้งหมดสัมมาทิฐิ เป็นตัวนำของกระบวนการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิต เพื่อความดับทุกข์ตามหลักพุทธศาสนา ถ้าการศึกษาถูกนำด้วยสัมมาทิฐิก็แสดงว่าตัวการศึกษาที่แท้ได้เริ่มขึ้นแล้ว ในขณะเดียวกันถ้าการศึกษาใดไม่ถูกนำด้วยสัมมาทิฐิ การศึกษานั้นก็หาชื่อว่าเป็นการศึกษาที่แท้ไม่แม้จะสมมติเรียกกันว่าการศึกษาก็เป็นการศึกษาที่ยังหาหลักประกันไม่ได้ว่าจะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาได้จริงหรือไม่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ก่อนที่จะเข้าสู่ตัวการศึกษาที่แท้จะต้องมีการวางรากฐานการศึกษา หรือสร้างเหตุปัจจัยเพื่อการเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ โดยเน้นความสมดุลของปัจจัยทั้ง ๒ ด้าน คือ ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในปัจจัยภายนอก เรียกว่า “ปรโตโมสะ” ส่วนปัจจัยภายใน เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”

๒. หลักสัมมาทิฐิกับกระบวนการพัฒนาชีวิต ทุกขั้นตอนจะใช้สัมมาทิฐิกำกับไว้ตลอด ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า สัมมาทิฐิ เป็นตัวยืนโรงแทรกซึมอยู่ตลอดเวลา ในการชี้นำและกำกับควบคุมกระบวนการพัฒนาชีวิตทั้งหมด ตั้งแต่ระดับเริ่มเข้าสู่กระบวนการพัฒนา คือ ระดับความเชื่อในกฎแห่งกรรมจนถึงระดับพระอริยบุคคลผู้บรรลุอรหัตผล

สัมมาทิฐิมีบทบาทสำคัญมากในการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิต และสังคมกล่าวได้ว่า “คนเริ่มมีการศึกษาเมื่อเขามีสัมมาทิฐิ” ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องความหมายของสัมมาทิฐิว่าเนื้อหาสาระสำคัญของสัมมาทิฐิ คือ อริยสัจ ๔ รวมไปถึงชีวทัศน์โลกทัศน์และค่านิยมพื้นฐานที่ดีงามของสังคมทั้งหมด ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงเป็นแหล่งรวมของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชีวิตทั้งหมดนับตั้งแต่รู้ว่า อะไรคือปัญหาชีวิต อะไรคือสาเหตุของปัญหา อะไรคือเป้าหมายของชีวิต และอะไรคือวิถีทางจะไปสู่เป้าหมายนั้น ด้วยเหตุนี้ในกระบวนการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนาจึงได้ยกให้สัมมาทิฐิจึงเป็นตัวนำเป็นประจักษ์ประทีปส่องนำทาง ให้แก่บุคคลผู้เดินทางถ้าขาดสัมมาทิฐิก็เปรียบเหมือนคนเดินทางท่ามกลางความมืด โดยไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางอยู่ที่ไหนจุดหมายปลายทางคืออะไร แน่แน่นอนว่าต้องสูญเสียเวลาในการหลงทางและการลองผิดลองถูกไปเรื่อย ๆ

๓. วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาสังคมไทยในยุค

ปฏิรูป การปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจคือ การตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ การกระจายรายได้ไม่สมดุล ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม ปัญหาหนี้สินของ ซึ่งสามารถนำหลักสัมมาทิฐิคือการรู้จักพอประมาณซึ่งมีขั้นตอน คือ ขั้นการรักษากาย วาจาโดยยึดหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ ขั้นที่ ๒ คือการวางตนชอบ โดยยึดหลักสัปปุริสธรรม เมื่อพิจารณาภาพรวมในเรื่องของการดำรงชีวิตจำเป็นต้องมีการหมั่นตรวจสอบและพิจารณาตนเองว่าอยู่ในภาวะเสียสมดุลหรือไม่ซึ่งจะเห็นได้ในเรื่องการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคอันเป็นบริวารหรือปัจจัย๔ของคนสามารถประยุกต์เป็นรายรับและรายจ่ายให้เข้ากับเรื่องเศรษฐกิจการบริโภค (Consumption) และการผลิต (Production) ได้หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “การแสวงหาและการบริโภค” ก็ได้เช่นกันเกณฑ์ที่สามารถนำมาพิจารณา “ทบทวนตรวจสอบสถานะ” ก็คือมี “เงินออม” เหลือเก็บไว้หรือไม่หรืออย่างน้อยก็มีหนี้สินเฉพาะที่เป็นการลงทุนเท่านั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้หรือไม่“มีความหวั่นไหวต่อปัจจัยเปลี่ยนแปลง” ภายนอกหรือไม่หากเรามีความต้องการมากก็ควรจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรโดยการพัฒนาศักยภาพการผลิต (รายได้) ควบคู่ไปด้วยจึงจะเกิดความสมดุลและไม่มีความหวั่นไหวต่อผลวิบัติการดำเนินชีวิตตามแบบพอประมาณในแนวคิดเศรษฐกิจเพียงนี้จะทำให้ ๑) อุดมด้วยโภคทรัพย์ ๒) อุดมด้วยอริยทรัพย์ ๓) มีกุศลกรรมเป็นมรดกกรรมมากกว่าอกุศลกรรมในทางตรงกันข้ามผู้ที่มีได้เจริญรอยตามเส้นทางนี้จะเป็นผู้ขาดแคลนโภคทรัพย์เส้นทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเริ่มจากความเห็นที่ถูกต้องเพราะว่าการที่จะมีความเห็นว่าอริยทรัพย์หรือโภคทรัพย์มีประโยชน์นั้นย่อมไม่ใช่สิ่งที่จะชี้ว่าโดยง่ายหากเป็นการสะสมความเห็นหรือวิสัยทัศน์ในชั้นธรรมาสนมาชั่วนานและพระพุทธศาสนาได้แสดงว่าการที่มี “สัมมาทิฐิ” ได้นั้นย่อมต้องอาศัยกาลยามมิตรคอยชี้แนะรวมทั้งมีกุศลกรรมเดิมที่เคยสะสมไว้ว่าจะทำให้เกิดโยนิโสมนสิการขึ้นมาส่งเสริมและคำจูนนำไปสู่การรู้แจ้งเห็นจริงได้ในที่สุด

การปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหาสังคมไทย ปัญหาสังคม คือสังคมไทยมีแนวโน้มสู่ทุนนิยม ก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการแข่งขันทางในทางธุรกิจสูง เกิดการเสียสมดุลทางธรรมชาติ ทำให้เกิดความแปลกแยกทางความรู้สึกได้ง่าย เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ทำให้เกิดพฤติกรรมสังคมที่ยากแก่การควบคุม เกิดการสร้างเงื่อนไขในระดับรัฐอันนำไปสู่ความขัดแย้ง การนำหลักสัมมาทิฐิมาใช้ในการแก้ปัญหาคือการนำหลักภavana ๔ คือ การสังวรอินทรีย์ รู้ประมาณในการบริโภค มีศีลธรรมอันดีงาม ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งปวง มีปัญญาฉลาดในการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งในโลกและชีวิตตามสภาวะ

การปรับใช้หลักสัมมาทิฐิกับการแก้ปัญหามือง การปกครอง ปัญหาการเมืองคือ การขัดแย้งมีการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายจนทำให้เกิดความเดือดร้อนใน

ระดับประเทศ ตลอดจนการคอร์ปชั่น การแก้ปัญหาด้วยสัมมาทิฐิคือการใช้หลักสัปปุริสธรรมเพื่อให้เกิดการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังใช้หลักฆราวาสธรรมเพื่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีต่อกันคือมีสัจจะ รู้จักข่มใจ ความอดทน และเสียสละ เป็นหลักธรรมสำคัญที่จะต่ออายุของความเป็นมิตรให้ยืนยาวได้ และยังความสงบสันติสุขให้เกิดแก่สังคมไทย

ปัญหาด้านการศึกษา ตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะระบบการศึกษาให้เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตที่ถูกต้องดีงามมีความสุขสามารถช่วยเหลือตนเองได้มีจิตใจที่โอปอ้อมอารีรู้จักช่วยเหลือบุคคลอื่นๆในสังคมที่ตนอยู่ศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจตนเองและได้นำความรู้ที่ตนมีนั้นไปใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่นและพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ให้มีความเจริญก้าวหน้าไม่มีปัญหา

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักสัมมาทิฐิกับการปรับใช้แก้ปัญหาของสังคมไทยในยุคปฏิรูปจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถนำหลักสัมมาทิฐิมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสุข สงบ สันติ ต่อสังคมประเทศชาติได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

- เกษม วัฒนชัย. การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.
- จารุวรรณ สุขุมลพงษ์. แนวโน้มของคอร์ปชั่นในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานประธานสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๖.
- ป๋วย แสงฉาย. มลทินปัญหาฉบับพร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). กรรมตามนัยพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- _____. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๖.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. **ปฏิวัติประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์**. ใน ประแสง มงคลศิริและ
สมัยศ พฤกษาเกษมสุข. บรรณาธิการ. **การเมืองแดงพลิกแผ่นดิน**. นนทบุรี:
สำนักพิมพ์ Voice of Taksin, ๒๕๕๒.

สภาการศึกษามหาวิทยาลัย. **พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

เกษม ทาขามป้อม. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการ
พัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ชลกร เทียนส่องใจ. “ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับ
การจัดการความขัดแย้ง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ปถมพร ตะละภู. “การศึกษาวิเคราะห์สัมมาทิฐิในการสร้างสันติสุขในสังคมไทย” .
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาสมบุญวุฑฺฒิกโร(พรณนา). “สัมมาทิฐิกับการพัฒนาชีวิตตามหลัก
พระพุทธศาสนา ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ศึกษาวิเคราะห์พระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยในเชิงสัญญาณ
An Analytical Study of Stupa in Thailand on Its Signalsพระสังเวียน อธิปัตย์, ดร.*
พระสมหมาย อุตตสิทโธ, ดร.**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านพระธาตุเจดีย์สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์สัญญาณที่ปรากฏในพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดิมีร์พรอปป์ และสัญลักษณ์แห่งพระอุปของ เอเดรียนสโนทกราส ศึกษาจากตัวแทนกลุ่มพระธาตุเจดีย์จาก ๔ ภาค มีพระธาตุเจดีย์ทั้งหมด ๘ องค์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการประยุกต์ใช้วิธีอธิบายแบบเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยมี ๒ แบบคือ ๑) แบบมีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า ๒) แบบไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า และ สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดิมีร์ พรอปป์อยู่ ๔ ฉบับ ไม่สอดคล้องอยู่ ๔ ฉบับ

ในทางสถาปัตยกรรม พบว่า สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในส่วนฐานมี ๓ แบบ ได้แก่ (๑) แบบฐานกลม (๒) แบบฐานสี่เหลี่ยม (๓) แบบฐานแปดเหลี่ยม ในส่วนเรือนพระธาตุมี ๔ ลักษณะ ได้แก่ (๑) ทรงระฆังกลมหรือโอคว่ำแบบลังกา (๒) ทรงระฆังแปดเหลี่ยม (๓) ทรงบัวเหลี่ยม (๔) ทรงปราสาท จตุรมุข ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาและยอดพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม (๒) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย

ในส่วนสัญญาณ พบว่า ตัวฐานกลมพระธาตุเจดีย์ สื่อความหมายถึงศูนย์กลางในการประกาศพระพุทธศาสนา, ฐานพระธาตุเจดีย์สี่เหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอิทธิบาท ๔, ฐานพระธาตุเจดีย์แปดเหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘, ตัวเรือนพระธาตุเจดีย์แบบลังกา สื่อถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงหลักสติปัญญา ๔, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึงมรรค ๔ ผล ๔, ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์ แบบลังกาและแบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก และเป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม, ยอดพระธาตุเจดีย์

* อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

** อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สืบถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่างๆ และพระองค์เพียบพร้อมด้วย
ฤทธิ์ ๓ ประการ พุทธคุณ ๙ ประการ พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย
อภิญญา ๕ ประการ สมบัติ ๘ ประการ

คำสำคัญ: พระธาตุเจดีย์สถาปัตยกรรม สัญลักษณ์

Abstract

This objective is to study the legend of Jetiya and architecture of Jetiya found in the Jetiya in Thailand according to Vladimir Propp's structural theory for folktale, and approached on Adrian Snodgrass's the symbols of the Stupa. The sample was 8 outstanding pagodas from 4 regions. This objective was in qualitative with the descriptive.

The result of the study found that the legend of Jetiya was divided into 2 categories: (1) three mentioned versions of the Buddha's and (2) five version of the arrival Buddha's non-arrival. Here, four versions were related to Vladimir Propp's structural theory for folktale whereas the other four versions were not related to this theory.

The study found in respect of that the architecture the bases of pagodas had 3 models: (1) the round base. (2) The square base. (3) The octagon base. The bodies of the pagoda had 4 models: (1) the round bell rotated of Sri Langkan style. (2) The octagon bell. (3) The trick lotus. (4) The castle tetrahedron. And, the top of the pagodas categorized into 2 groups: (1) the round bell rotated of Sri Langkan style and the trick lotus. (2) the groups of Lanna style and Sivichai style.

Now, for the symbol of the pagoda, the study found that the round base were represented the center of the propagation of Buddhism. And, for the square base represented the principle of the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada); while, the octagon base represented the teaching of the Eight Noble Paths (Ariyamagga).

The body of the pagoda the round bell rotated of Sri Langkan style singed the Great Decease of the Buddha. the trick lotus represented the teaching the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana); the octagon bell mean Four Paths (Maggā) and Four Fruits (Phala).

And, the top of the pagodas, the groups of the round bell rotated of Sri Langkan style and the trick lotus signed the living beyond three realms of the Buddha and the Arahantas; while, the groups of Lanna style and Sivichai style represented the living beyond three realms of the Buddha, the 9 qualities of the Buddha (Buddhaguna) and the Arahantas whose accomplished the Five kinds of Higher Knowledge and the Eight Meditative Attainments (Samapatti).

Keywords: The Jetiyaarchitecturesymbol

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นชื่อใหม่ที่สร้างขึ้นเมื่อสมัย จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เดิมชื่อว่า สยามประเทศ^๑ ประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัย หรือเรียกว่า สุโขทัย สยามประเทศ^๒ เมืองสุโขทัยนี้หลักฐานทางโบราณคดีบอกว่า ชาวล้านช้างหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในส่วนหนึ่งก่อสร้างบ้านเมืองขึ้น ศิลปกรรมแบบทวารวดีนั้นผ่านเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^๓ ไม่ว่าจะเป็นใบเสมาหินพระพุทธรูปหินทราย มีลักษณะเป็นแบบศิลปะล้านช้างในเขตจังหวัดเลยและอุดรธานี ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาในสมัยนั้น^๔

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๗๐^๕ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีพบว่า เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ครองพระราชสมบัติ และได้บำรุงพระพุทธศาสนา ยุคของพระองค์นี้เองที่มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์มากมายในพุทธศาสนาในประเทศอินเดียพระสถูปเจดีย์สมัยพระเจ้าอโศกมักจะสร้างด้วยอิฐและศิลา และสมัยของพระองค์ก็ทรงส่งพระโสณะเถระและพระอุตระเถระ เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิต่อจากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๖๒๐^๖ ก็ได้มีพระเจ้ากนิษกะเป็นพุทธศาสนูปถัมภก และมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศก คือสร้างพระ

^๑ ศรีศักรวัลลิโภดม, สยามประเทศ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๒.

^๓ อ้างแล้ว.

^๔ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

^๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์สยาม, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดา ชุ่ม รัชกาลที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙), หน้า ๒๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

ธาตุเจดีย์และทำลวดลายพุทธประวัติ และทำพระพุทธรูปในลวดลายนั้น ตามแบบอย่างของพวกโยนก พระพุทธรูปจึงแพร่หลายตั้งแต่นั้นมา

ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งร่วมสมัยกับพระเจ้าเทวานัมปิยติศ ได้แจกพระบรมสารีริกธาตุ ไปประดิษฐานยังนานาประเทศ ๙ สายเมื่อหลังสังคายนา พระไตรปิฎกครั้งที่สองพระมัทธติตติเกระ ไปยังเมือง กัศมีร์ และคันธารราชู (แคชเมียร์และอัฟกานิสถาน) พระมหาเทพ ไปยัง มหิสมณฑลประเทศ (แคว้นข้างใต้ลำน้ำโคทาวารี) พระรักขิตเถระ ไปยัง วณวาสีประเทศ (แคว้นกษณารานือเขตเมืองบอมเบ) พระโยนกธรรมรักขิตเถระ ไปยัง ปันตกชนบท (แคว้นตอนชายทะเลเหนือเมืองบอมเบ) พระมหาธรรมรักขิตเถระ ไปยัง มหาภูฏานประเทศ (แคว้นยอดลำน้ำโคทาวารี) พระมหารักขิตเถระ ไปยัง โยนกโลก (คือเมืองที่พวกโยนกเป็นใหญ่ อยู่ในแดนเปอร์เซีย) พระมัทธติเถระ ไปยัง หิมวันตประเทศ (ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีเนปาล เป็นต้น) พระโสณ และพระอูตรเถระ ไปยังสุวรรณภูมิ (ไทย ลาว เขมร เป็นต้น) พระมหาโมคคัลลิตูตรส่งพระมหามหินทเถระ พระอิตติเถระ พระอูติเถระ พระสัมพลเถระ พระภทตสาเถระ ไปยัง ประเทศลังกาทวีป แต่ละสายนำพระเถระไปด้วยให้ครบ ๕ รูป เพื่อทำการอุปสมบทกุลบุตรด้วย^๗

พุทธเจดีย์ในประเทศไทยนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์สยามว่าแบ่งออกได้เป็น ๗ สมัยคือ ๑) สมัยทวาราวดี ๒) สมัยศรีวิชัย ๓) สมัยลพบุรี ๔) สมัยเชียงแสน ๕) สมัยสุโขทัย ๖) สมัยกรุงศรีอยุธยา ๗) สมัยรัตนโกสินทร์^๘

จากการแบ่งประเภทของเจดีย์ออกเป็น ๗ ประเภทข้างต้นจะเห็นได้ว่าทรงยึดความมีอยู่ของแคว้นแคว้นทั้ง ๗ นั้นและลักษณะของศิลปะหรือรูปทรงของเจดีย์เป็นหลัก และเน้นเฉพาะเจดีย์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นพระธาตุเจดีย์กลุ่มภาคกลาง

แต่ปรากฏว่าหลักฐานด้านเอกสาร ตำนาน รายงานการขุดค้นและหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ ที่กระจัดกระจายกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เรียกว่า เจดีย์แบบล้านช้าง ภาคเหนือเจดีย์แบบล้านนา มอญ พม่า และรวมทั้งภาคใต้ของไทยที่เรียกว่า เจดีย์แบบมหายานหรือปาละ และเจดีย์แบบศรีวิชัย

ผู้เขียนจึงเห็นว่าตำนานพระธาตุเจดีย์ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้กับชนรุ่นหลังได้ศึกษาว่าเนื้อหาสาระในตำนานของแต่ละพื้นที่สำคัญอย่างไร โครงเรื่องประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๆ อย่างไร และ วิธีการเขียนตำนาน เป็นอย่างไร สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ใน

^๗ มหาพงษ์ พงษ์วรารังการทวีป, ฉบับแรก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, ร.ศ. ๑๒๙), หน้า ๒๘๔-๒๘๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘-๘๙.

แต่ละพื้นที่ บรรพบุรุษผู้สร้างมีเจตนาจะสื่อถึงอะไรบ้าง หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญ หรือมีความผูกพันกันกับสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์หรือไม่อย่างไร

๒. กรอบแนวคิด

ใช้ตัวแทนกลุ่ม ๑) ศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมพื้นถิ่น และ ๒) กลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

๑. ภาคเหนือ มีประเภทเจดีย์อยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทยอด และกลุ่มเจดีย์ทรงระฆัง ผู้วิจัยเลือกตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังคือ ๑) พระธาตุหริภุญชัยตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมล้านนา ๒) พระธาตุช่อแฮตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ของล้านนา

๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประเภทเจดีย์อยู่ ๓ กลุ่มผู้วิจัยเลือกตัวแทน ๑ กลุ่มคือ (๑) พระธาตุพนมตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ล้านช้าง ๒) พระธาตุขามแก่นตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างผสมกับศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

๓. ภาคกลาง ผู้วิจัยเลือกตัวแทนคือ ๑) พระปฐมเจดีย์ตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลังกาผสมกับศิลปะพื้นถิ่น ๒) พระธาตุเจดีย์วัดช้างล้อมตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาเอกลักษณ์สมัยสุโขทัย

๔. ภาคใต้ มีประเภทเจดีย์อยู่ ๒ กลุ่มคือ เจดีย์ทรงระฆัง และทรงปราสาท ผู้วิจัยเลือกตัวแทนคือ ๑) พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมศิลปะสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัย ๒) พระบรมธาตุไชยาตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ศรีวิชัย

๓. โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยมี ๒ แบบ คือ (๑) แบบมีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า อยู่ ๓ ฉบับ และ (๒) แบบไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า อยู่ ๕ ฉบับ

แบบมีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีอยู่ ๓ ฉบับ และกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญๆ คือ

(๑) พระพุทธเจ้าทรงเสด็จมาโดยทางอากาศยังสถานที่ในพื้นที่นั้นๆ พร้อมพระสาวก ๓ องค์บ้าง ๕ องค์บ้าง เช่น ในตำนานอุรังคธาตุ พระพุทธองค์ทรงเสด็จโดยทางอากาศมาลงที่ ดอนกอนเนา บริเวณหนองคันแทเสื่อน้ำ แล้วจึงเสด็จไปยังภูกำพรา เมื่อพระองค์เสด็จมาถึงแล้วได้เทศนาโปรดเจ้าเมืองในพื้นที่นั้นๆ

(๒) พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์สถานที่ที่จะประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ให้กับเจ้าเมืองในพื้นที่นั้นๆ ได้สดับ เช่น ที่ภูกำพราจะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระ

อรัญคราตุ และทางทิศเหนือของแม่น้ำพิง บริเวณเมืองหริภุญชัย พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อน อานนท์สถานที่นี้จะเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุของตถาคตในภายหน้า

(๓) เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ในสมัยต่อมาได้มีเหตุการณ์พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ ส่องแสงเสด็จผุดขึ้นมาลอยไปบนอากาศให้ชาวเมืองได้เห็น เช่น ในตำนานพระธาตุหริภุญชัย เมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้าอาทิตยราช มีกาเผือกมาบอกแก่พระองค์ว่า ณ เมืองของพระองค์นี้จะมีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พระเจ้าอาทิตยราชจึงทำการบูชาอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุให้ผุดขึ้นมาจากพื้นดินและลอยขึ้นบนอากาศ

(๔) เจ้าเมืองรับสั่งให้ทำการบูชาและก่อสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่แสดงปาฏิหาริย์แล้ว และทำการสักการบูชาตลอดรัชสมัยของพระองค์

(๕) เจ้าเมืองในสมัยหลังต่อมาได้ทำการบูรณะซ่อมแซมและทำพิธีบูชาพระธาตุเจดีย์มิได้ขาดจนมาถึงปัจจุบันนี้

แบบไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีอยู่ ๕ ฉบับ กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญๆ คือ

(๑) กล่าวถึงบุคคลสำคัญในบ้านเมือง เช่น เจ้าเมืองบ้าง พระอรหันต์บ้าง เดินทางไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและพระอังคารธาตุยังประเทศอินเดียแล้วกลับมายังพื้นถิ่นของตน เช่น ในตำนานพระธาตุขามแก่น เจ้าเมืองโมริยกษัตริย์ได้เดินทางไปอัญเชิญพระอังคารธาตุยังประเทศอินเดียในตำนานพระปฐมเจดีย์พระอรหันต์เดินทางไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุยังประเทศศรีลังกา

(๒) เมื่อพระบรมสารีริกธาตุ หรือ พระอังคารธาตุมาประดิษฐานในพื้นที่แล้วได้ส่องแสงแสดงปาฏิหาริย์ให้เกิดเหตุการณ์ที่เหนือธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เจ้าเมืองโมริยกษัตริย์ (กัมพูชา) ได้ไปอัญเชิญพระอังคารธาตุมายังประเทศของตน และจะนำมาประดิษฐานไว้กับพระอรัญคราตุที่ภูเก้าพร้าวเมื่อเดินทางมาถึงบริเวณที่มีตอต้นมะขามใหญ่ที่ตายแล้ว จึงอัญเชิญพระอังคารธาตุวางไว้ที่ตอต้นมะขามที่ตายแล้วนั้น พอเดินทางไปถึงภูเก้าพร้าวชาวเมืองได้ทำการสร้างพระเจดีย์บรรจุพระอรัญคราตุเสร็จแล้ว จึงพากันเดินทางกลับมาพอมายังตอต้นมะขามที่ตายแล้ว กลับพบว่าตอมะขามได้ผลิดอกออกใบเป็นที่น่าอัศจรรย์ใจ เห็นว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีจึงพากันก่อสร้างพระเจดีย์ค่อมต้นมะขามบรรจุพระอังคารธาตุไว้ และก่อสร้างบ้านเมืองขึ้นเพื่อรักษาบูชาพระอังคารธาตุไว้ (ปัจจุบันพระเจดีย์ขามแก่น)

(๓) เมื่อเห็นเหตุการณ์ที่ไม่ปกติธรรมดาเกิดขึ้นเนื่องจากปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุแล้ว เจ้าเมืองได้รับสั่งให้ทำการก่อสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้

(๔) เมื่อถึงยุคสมัยต่อๆ มา เจ้าเมืองในรัชสมัยต่างๆ ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

๔. สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ในทางสถาปัตยกรรม พบว่า สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในส่วนฐานมี ๓ แบบ ได้แก่

(๑) แบบฐานกลม มีพระปฐมเจดีย์ และ พระเจดีย์หริภุญชัย

(๒) แบบฐานสี่เหลี่ยม มีพระเจดีย์พนม พระเจดีย์ขามแก่น พระเจดีย์วัดช้างล้อม พระเจดีย์นครศรีธรรมราช พระเจดีย์ไชยา

(๓) แบบฐานแปดเหลี่ยม มีพระเจดีย์ช่อแฮ

ในส่วนเรือนพระธาตุมี ๔ ลักษณะ ได้แก่

(๑) ทรงระฆังกลมแบบลังกาหรือโอคว่ำ มีพระเจดีย์หริภุญชัย พระเจดีย์วัดช้างล้อม พระปฐมเจดีย์ พระเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นศิลปะทรงระฆังกลมแบบลังกาผสมกับศิลปะพื้นถิ่น

(๒) ทรงระฆังแปดเหลี่ยม มีพระเจดีย์ช่อแฮ เป็นศิลปะเอกลักษณ์ของสมัยล้านนา

(๓) ทรงบัวเหลี่ยม มีพระเจดีย์พนม และ พระเจดีย์ขามแก่น เป็นศิลปะเอกลักษณ์ของสมัยล้านช้าง

(๔) ทรงปราสาท จัตุรมุข มีพระเจดีย์ไชยา เป็นเอกลักษณ์ศิลปะสมัยศรีวิชัยหนึ่งเดียวที่ยังคงสมบูรณ์อยู่ในภาคใต้

ในส่วนยอดพระเจดีย์จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

(๑) กลุ่มยอดพระเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาและยอดพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม มีพระเจดีย์วัดช้างล้อม พระปฐมเจดีย์ พระเจดีย์นครศรีธรรมราช พระเจดีย์พนม พระเจดีย์ขามแก่น ซึ่งเป็นกลุ่มยอดพระเจดีย์ที่มีความสวยงามแบบเรียบง่าย

(๒) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย มีพระเจดีย์หริภุญชัย พระเจดีย์ช่อแฮ พระเจดีย์ไชยา ซึ่งเป็นกลุ่มยอดพระเจดีย์ที่มีความสวยงามและประดับอย่างอลังการ

๕. สัญลักษณ์ที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ในส่วนสัญลักษณ์ พบว่า ตัวฐานกลมพระธาตุเจดีย์ สื่อความหมายถึงศูนย์กลางในการประกาศพระพุทธศาสนา หรือ ศูนย์กลางของสรรพสิ่ง รูปพระธรรมจักรที่ปรากฏในฐานรองรับองค์เรือนพระเจดีย์ คือ การสื่อถึงหลักอริยสัจสี่ และปฏิจกสัมปบาท, ฐานพระเจดีย์สี่เหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอิทธิบาท ๔, ฐานพระธาตุเจดีย์แปดเหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘,

ตัวเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกา สื่อถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า และหลักพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงหลักสติปัฏฐาน ๔, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึง มรรค ๔

ผล ๔, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบทรงปราสาท สี่ถึงอิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ ฌาน ๔ และ เป็นผู้บรรลุเจโตมุตติ ปัญญาวิมุตติ,

ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์ แบบระฆังกลมแบบลังกาและแบบบัวเหลี่ยม สี่ถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา คือ การพ้นทุกข์หรือการบรรลุเป็นพระอรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และเป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม, ยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สี่ถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา คือ การพ้นทุกข์ หรือการบรรลุเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า และ พระองค์เพียบพร้อมด้วยฤทธิ์ ๓ ประการ พุทธคุณ ๙ ประการ พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยอภิญญา ๕ ประการ สมบัติ ๘ ประการ

๖. สรุป

โครงเรื่องตำนานพระเจดีย์ในประเทศไทย ทั้งหมด ๘ ฉบับ สอดคล้องกับทฤษฎี โครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) อยู่ ๔ ฉบับ ไม่สอดคล้องกับทฤษฎี โครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) อยู่ ๔ ฉบับ

ฉบับที่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) ๔ ฉบับ คือ ๑) ตำนานอรัญธะธาตุ (พระธาตุพนม) ๒) ตำนานพระธาตุขามแก่น๓) ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช๔) ตำนานพระธาตุซ้อแฮ

ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) สรุปได้ ความเป็นมาของสิ่งของกับพระเอก สิ่งของเป็นสาเหตุให้พระเอกเดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง

เช่นเดียวกับตำนานอรัญธะธาตุ (พระธาตุพนม) กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ได้รับ พระอรัญธะธาตุที่อินเดีย พระอรัญธะธาตุ เป็นสาเหตุให้พระมหากษัตริย์ เดินทางไปยังอีก เมืองหนึ่ง คือ ภูเก็จบุรี (เมืองสุวรรณภูมิ) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

ตำนานพระธาตุขามแก่น กล่าวคือ โมริยกษัตริย์ ได้รับพระอังคารธาตุ (ที่อินเดีย) พระอังคารธาตุ เป็นสาเหตุให้โมริยกษัตริย์ เดินทางไปยังอีกเมืองหนึ่ง คือ สุวรรณภูมิซึ่ง สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช กล่าวคือ พระเจ้าอโศก ได้รับพระบรม สารีริกธาตุ (ที่อินเดีย) พระบรมสารีริกธาตุ เป็นสาเหตุให้พระเจ้าอโศก เดินทางไปยังอีกเมือง หนึ่ง คือ (นครศรีธรรมราช) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

ตำนานพระธาตุซ้อแฮ กล่าวคือ พระอรหันต์ ได้รับพระบรมสารีริกธาตุ (ที่อินเดีย) พระบรมสารีริกธาตุ เป็นสาเหตุให้พระอรหันต์ เดินทางไปยังอีกเมืองหนึ่ง คือ (เมืองแพร่) ซึ่ง สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

โครงสร้างตำนานที่ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) มีอยู่ ๔ ฉบับคือ ตำนานพระธาตุหริภุญชัย ตำนานพระปฐมเจดีย์ ตำนานพระเจดีย์วัดช้างล้อม ตำนานพระบรมธาตุไชยา

ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) กล่าวคือ คนอื่นให้สิ่งของกับพระเอก สิ่งของเป็นสาเหตุให้พระเอกเดินทางไปยังเมืองหนึ่ง

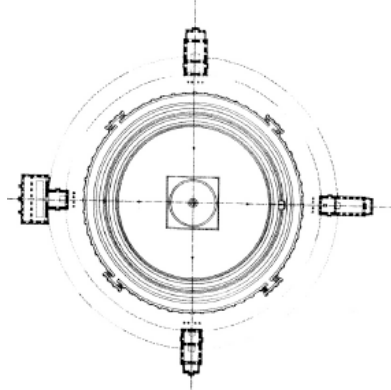
ตำนานพระธาตุหริภุญชัย กล่าวคือ ไม่มีใครไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมา พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ผุดขึ้นมาจากพื้นดินเอง และส่องแสงเป็นประกายลอย ขึ้นมาบนอากาศเอง เจ้าเมืองจึงรับสั่งให้ทำการกราบไหว้บูชา และก่อสร้างพระเจดีย์บรรจุ พระบรมสารีริกธาตุไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

ตำนานพระปฐมเจดีย์ มีอยู่ ๓ ฉบับ แต่ละฉบับกล่าวถึงที่มาของพระบรม สารีริกธาตุไม่ชัดเจน บางฉบับ กล่าวว่า เป็นพระประทีปทองคำที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า และใครเป็นผู้นำมา นำมาเมื่อตอนไหนก็ไม่ชัดเจน ซึ่งไม่สอดคล้องกับ ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

ตำนานพระเจดีย์วัดช้างล้อม กล่าวคือ ไม่ทราบที่มาของพระบรมสารีริกธาตุ เป็น แต่เพียงสันนิษฐานว่าน่าจะนำมาจากประเทศศรีลังกา ตำนานกล่าวไว้ว่าสร้างพระธาตุเจดีย์ ขึ้นเมื่อสมัยสุโขทัยโดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทาน ของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

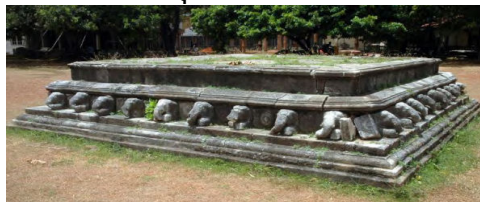
ตำนานพระบรมธาตุไชยา กล่าวไว้ไม่แน่ชัด ตำนานกล่าวไว้ว่า เคยหักพังรกร้างมา ระยะหนึ่ง นานเท่าใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด จนกระทั่งพระครูรัตนมนีศรีสังฆราชาลังกาแก้ว (หนู ดิสโส) เจ้าคณะเมืองไชยาได้บูรณะพระอารามและพระธาตุเจดีย์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๙- ๒๔๕๓ รวมระยะเวลา ๑๔ ปีเศษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระราชานุญาตให้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี และปัจจุบันเลื่อนเป็นชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ทรงพระราชทานนามว่า วัดพระบรมธาตุไชยา สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดี มีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp)

สัญลักษณ์ฐานกลมของพระธาตุเจดีย์

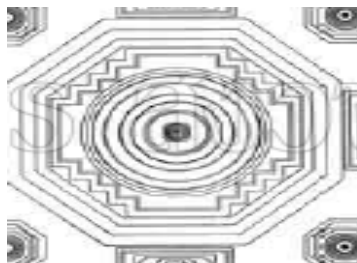
ตามพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) หมายถึงศูนย์กลางในการประกาศพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่สอดคล้องกันกับทศนะของ เอเดรียน สnodocกราส ทศนะของ สnodocกราส หมายถึง ศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ในขณะเดียวกันก็เป็นที่เกิดของสรรพสิ่งด้วยแต่ สnodocกราสก็ยอมรับว่าสัญลักษณ์ของพระเจดีย์สามารถตีความได้เป็นหลายนัยได้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นความหลากหลายในแง่ของการตีความหมายอยู่แล้ว

สัญลักษณ์ฐานสี่เหลี่ยมของพระธาตุเจดีย์

สัญลักษณ์ฐานสี่เหลี่ยมของพระธาตุเจดีย์ สื่อถึง หลักธรรมอริยบท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำทางให้ประสบกับความสำเร็จในกิจการทั้งปวง ซึ่งสอดคล้องกับหลักศิลปะวิจารณ์ ซึ่งมีประเพณีปฏิบัติให้เป็นไปในแนวที่สร้างสรรค์และเกิดองค์ความรู้

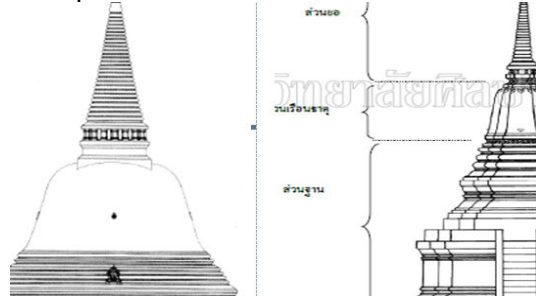
สัญลักษณ์ฐานแปดเหลี่ยมของพระธาตุเจดีย์

สัญลักษณ์ฐานแปดเหลี่ยมของพระธาตุเจดีย์ สื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งก็สอดคล้องกับทฤษฎีประติมานวิทยา คือ กรรมวิธีศึกษาเปรียบเทียบ

องค์ประกอบและชิ้นส่วนทางสถาปัตยกรรม เพื่ออธิบายคติความเชื่อ รูปแบบ เทคโนโลยีและอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจากการติดต่อกับชุมชนภายนอก

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกา

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกา ตามพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) หมายถึง การเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าไม่สอดคล้องกันกับทัศนะของเอเดรียนสโนดกราสทัศนะของสโนดกราสหมายถึงที่บรรจุสรีรพลิง หรือ ครรภไข่ ซึ่งการตีความในแนวนี้น่าจะเป็นแนวทางสากลไม่เจาะจงที่ลัทธิใดลัทธิหนึ่ง

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม สื่อถึงการเจริญสติปัฏฐาน ๔ สอดคล้องกับทฤษฎีประติมานวิทยา เพราะที่ฐานเรือนพระธาตุเจดีย์มีประตูอยู่ ๔ ด้าน แต่เข้า-ออก ได้เพียงประตูเดียว ประตูอีก ๓ ด้านเป็นประตูหอรก ซึ่งในพระคัมภีร์พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ ไปได้แล้ว เปรียบเสมือนประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ปิดไว้เสีย ๓ ด้าน เปิดเพียงด้านเดียว นายทวารเฝ้าประตูเมืองผู้ฉลาดย่อมรู้ว่า บุคคลใดควรเข้า บุคคลใดไม่ควรเข้า แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาติ มณีโชติ “พระธาตุพนม : ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ในมิติด้านสัญลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรม” ในบางส่วนที่กล่าวถึงองค์พระธาตุพนมทั้งองค์ว่า เป็นสัญลักษณ์ของสถานอันศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาฮินดูเมื่อครั้งสมัยโบราณ

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยม

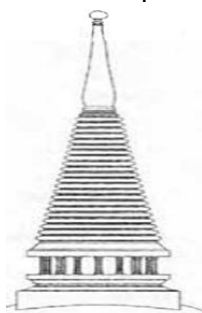
สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยม สื่อถึง มรรค๔ผล ๔ของพระอรียบุคคล ๘จำพวก ซึ่งสอดคล้องกับหลักศิลปะวิจารณ์ ซึ่งมีประเพณีปฏิบัติว่าให้เป็นไปในแนวที่สร้างสรรค์และเกิดองค์ความรู้

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงปราสาทจตุรมุข

สัญลักษณ์ในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงปราสาทจตุรมุข สื่อถึงอิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ ฌาน ๔ และ เป็นผู้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักศิลปะวิจารณ์ซึ่งมีประเพณีปฏิบัติว่าให้เป็นไปในแนวที่สร้างสรรค์และเกิดองค์ความรู้

สัญลักษณ์ยอดพระธาตุเจดีย์ แบบระฆังกลมแบบลังกาและแบบบัวเหลี่ยม

สัญลักษณ์ยอดพระธาตุเจดีย์ แบบระฆังกลมแบบลังกาและแบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า และ พระอรหันต์สาวกของพระพุทธองค์ ตามทัศนะของ เอตเรียน สนอดกราส ซึ่งก็สอดคล้องกันกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่ว่าการอยู่เหนือภพภูมิทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ซึ่งการหลุดพ้นประเภทนี้เป็นการหลุดพ้นของพระอรหันต์ประเภทพระสุกขวิปัสส (ประเภทไม่มีอภิญญา) เพราะเป็นยอดพระเจดีย์แบบสวยงามเรียบง่าย

สัญลักษณ์ยอดพระธาตุเจดีย์ แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย

สัญลักษณ์ยอดพระธาตุเจดีย์ แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ตามทัศนะของ เอเดรียน สนอดกราส ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การอยู่เหนือจากกองทุกข์ทั้งหลาย หรือการบรรลุเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า และพระองค์เพียบพร้อมด้วยฤทธิ์ ๓ ประการ พุทธคุณ ๙ ประการ และพระอรหันตสาวกประเภทพระสมณยานิก (ประเภทมือภิกษุ) ประกอบด้วยอภิญญา ๕ ประการ สมาบัติ ๘ ประการ เพราะเป็นยอดพระเจดีย์แบบสวยงามอลังการ ซึ่งสื่อถึงการบรรลุพระอรหันต์แบบมือภิกษุประดับเป็นคุณพิเศษ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ตำนานพระธาตุหริภุญชัย. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระพิจิตร โอสธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๐๕.

ประชุมตำนานพระธาตุ ภาค ๑. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแฉ พุสีกดี. กรุงเทพมหานคร : วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๔๘๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์, ๒๕๕๖.

พระยามหาอรรณนิกร. ตำนานพระปฐมเจดีย์. รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.(มปป.)

ภ.ม. กนต์สีลาภิกขุ และ ส. รัตนานุพงศ์. ตำนานพระบรมธาตุ และ ไหว้พระไตรลักษณ์., พิมพ์ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๔๙๐.

อรรถาตุ ตำนานพระธาตุพนม. ฉบับเดิม, อาชญาเจ้าพระอุปราชพร้อมบุตรภรรยาสร้างพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ อ.ต. หลวงประชุมบรรณสาร, พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๔๘๓.

กรมการศาสนา. **ประวัติพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๖.

ขุนธีระมัย สิทธิการ (กุแก้ว พรหมสาขา ณ.สกลนคร) และ พระยาขัติยวงษา (เหลา ณ. ร้อยเอ็ด). **ตำนานพระธาตุเชิงชุมและพงศาวดารภาคอีสาน.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ,สกลนคร : ๒๕๐๙. (มสพ.)

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัด ขอนแก่น.** กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน คณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์, ๒๕๔๒

เจตนา นาควัชระ. **จากศิลปะสู่การวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

เอเดียนสนอดกราส. **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป.** แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน และ ธรรมเกียรติกันนอริ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กิตสุรางค์ กาฬสุวรรณ. “การวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมภาคใต้ ตามทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดิมิร์ พรอปป์”.**วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖**

การประยุกต์ใช้วิสัยทัศน์เชิงพุทธ
Application of Buddhist Vision

พระมหาประทีป อภิวิฑูโน, ดร.*

บทคัดย่อ

วิสัยทัศน์สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนเองไปสู่อนาคตได้ วิสัยทัศน์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้บังคับการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลทั่วไปในการกำหนดอนาคตของตนเองในการดำรงชีวิตไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังไว้ โดยทั่วไป ได้แก่ การมองภาพอนาคตเกี่ยวกับอาชีพ หน้าที่การงาน การดำรงชีวิต การพัฒนาร่างกายและจิตใจสามารถทำงานภายใต้ความเครียด แก้ปัญหา มีคุณภาพจิตดีตามหลักพระพุทธศาสนา วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชีวิตของบุคคลสามารถกำหนดได้จากการพัฒนา ๔ ด้าน คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนาการกำหนดวิสัยทัศน์ตามการพัฒนา ๔ ด้านเป็นการกำหนดเอาสาระที่แท้จริงของชีวิต

คำสำคัญ: วิสัยทัศน์เชิงพุทธ

Abstract

Vision could be applied to develop oneself. It is meaningful to organization leader inevitably and at the same time it is useful to general people for their vision to frame on life future leading to successful expectation. Generally speaking, it is a vision to future vocation, working job, living, development of body and mind to face with any problem like brain tension and mental hygiene according to Buddhism. A vision as applied to develop oneself could be categorized into four aspects, i.e., physical development, moral development, emotional development and wisdom development. These are Buddhist tools to develop inner true essence of the life of people.

Keywords: Buddhist Vision

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

๑. บทนำ

วิสัยทัศน์เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้นำก็จริงอยู่ สำหรับบุคคลทั่วไปก็สามารถสร้างวิสัยทัศน์สำหรับตัวเองได้ โดยการมองภาพในอนาคตทำให้เป็นตัวกำกับทิศทางในอนาคต อันจะสร้างแรงดลใจนำไปสู่จุดหมาย วิสัยทัศน์มีความสำคัญ คือ ก่อให้เกิดความรู้สึกน่าสนใจดึงดูดใจ กระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่น เพื่อปรับปรุงพัฒนาเพื่อความก้าวหน้า ทำงานและดำรงชีวิตอยู่อย่างมีเป้าหมาย เป็นตัวเชื่อมความเป็นอดีตโดยเฉพาะปัจจุบันเข้าอนาคตกาลบทบาทที่สำคัญที่สุดของวิสัยทัศน์ในชีวิตการทำงานคือเป็นจุดรวมพลัง ผู้มีวิสัยทัศน์ มีปัญญามองการณ์ไกล จึงสามารถวางแผน และฉลาดในการใช้คน ความชำนาญในการใช้ความคิด ในพระพุทธศาสนามีวิสัยทัศน์ทุกคนสามารถประยุกต์วิสัยทัศน์จากการพัฒนา ๔ ด้าน คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิสัยทัศน์ในประเด็นดังต่อไปนี้ ความหมาย ความสำคัญวิสัยทัศน์เชิงพุทธ สิ่งทำให้เกิดวิสัยทัศน์ ระดับวิสัยทัศน์ และการประยุกต์ใช้วิสัยทัศน์

๒. ความหมายของวิสัยทัศน์

๒.๑ ความหมายแบบตะวันตก

Richard L. Daft ได้ให้ความหมายของวิสัยทัศน์ไว้ว่า วิสัยทัศน์ คือ รูปภาพของอนาคตที่สูงส่งควรค่าแก่การมุ่งมั่นทำความฝันให้เป็นจริง สำหรับองค์กรหรือหมู่คณะที่รวมตัวกันเป็นทีม วิสัยทัศน์อาจจะคล้ายกับเป็นการสร้างวิมานในอากาศ^๑

ควิกเลย์, โจเซฟ วี. (Joseph V. Quigley) ให้ความหมายว่า วิสัยทัศน์คือกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่บริษัทตราขึ้นเป็นกฎเพื่อบังคับใช้แก่พนักงานเพื่อให้ยึดถือและปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอและเป็นไปอย่างมีกฎระเบียบ เป็นไปด้วยความปลอดภัย และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของบริษัท^๒

โรเชเบเกอร์ และโรส (Roueche, Baker and Rose) กล่าวว่า วิสัยทัศน์เป็นรากฐานที่จะนำไปสู่ความเป็นจริง ความเป็นจริงจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสู้มเสี่ยงและการสร้างโอกาสจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและในทีมงาน^๓

^๑ นิตย สัมภาษณ์, ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินโนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕.

^๒ โจเซฟ, วี ควิกเลย์, วิสัยทัศน์, แปลโดย อนุวัฒน์ ทรัพย์พิชผล, (กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

^๓ J. Roueche, G. Baker. and Rose R. *Shared Vision Transformational Leadership in American Community College* Washington : Community College Press, 1989, p 45. อ้างใน เสน่ห์ จัยโต, หน้า ๓๒.

คอตเตอร์(Kotter) กล่าวว่า วิสัยทัศน์ไม่ใช่สิ่งที่ลึกลับ ไม่ใช่สิ่งมองเห็นได้ไม่ได้ แต่มันเป็นการพูดถึงบางสิ่งที่อยู่ไกลออกไปว่ามีอะไรบางอย่างที่ควรเปลี่ยนแปลงอนาคตได้บ้าง สิ่งที่สำคัญผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องมีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์^๔

เจมส์เอ็มคูซ และ แบร์รี พอสเนอร์กล่าวว่า วิสัยทัศน์ หมายถึง ภาพลักษณ์อุดมคติ และเป็นภาพลักษณ์พิเศษของอนาคต^๕

Cynthia D. Scott, Dennis T. Jaffe, Glenn R. Tobenกล่าวว่า วิสัยทัศน์เปรียบได้กับภาพที่แสดงถึงสถานะในอนาคตที่ต้องการจะให้เป็น ซึ่งอาจยาวไปถึงในอีกหลายปีข้างหน้า เป็นภาพที่มีพลาภาพเหนือกว่าความฝันหรือความหวังที่เป็นไปไม่ได้ มันคือพันธสัญญาทำให้เกิดวิธีบริหารจัดการในการเปลี่ยนแปลง^๖

๒.๒ ความหมายเชิงพุทธ

วิสัยทัศน์ ได้แก่ การมองการณ์ไกล หรือวิทัศน์^๗ การมองเห็นการณ์ไกล โดยแยกออกเป็นสองคำ คือ คำว่า “วิสัย” กับคำว่า “ทัศน์”

วิสัย พจนานุกรมราชบัณฑิตให้ความหมายว่า ความสามารถ เช่น อยู่ในวิสัยที่จะเลี้ยงดูบุตรภรรยาได้ เป็นเรื่องเหลือวิสัยที่จะทำได้, ขอบ เขต เช่น คามวิสัย โคจรวิสัย อยู่ในทัศนวิสัย อีกอย่างหนึ่ง วิสัย หมายถึง ภูมิ พื้นเพ อารมณ์ เขต แดน ลักษณะที่เป็นอยู่ไทยใช้ในความหมายว่า ชิดชั้นแห่งความเป็นไปได้ หรือขอบเขตความสามารถ^๘

ทัศน์ พจนานุกรมราชบัณฑิตให้ความหมายว่า ความเห็น การเห็น เครื่องรู้เห็น สิ่ง queen^๙ นอกจากนี้ยังแปลว่า การดู การเห็น การมอง การจ้อง การเพ่ง ความเข้าใจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงวิสัยทัศน์คำเดียวครอบคลุมถึงความหมายของ ๓ คำนี้ คือ มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง ในทัศนะนี้จึงต้องมีทั้ง ๓ ความหมายถึงจะเป็นวิทัศน์ที่สมบูรณ์ ๑) มองกว้างคือไม่ใช่มองอยู่แค่องค์กรหรือชุมชนของตน แต่มองเห็นผลหรืออิทธิพลที่

^๔ John P. Kotter, *Force for Change : How Leadership Differs from Management*, (New York : The Free Press A Division of Macmillan, 1990), p. 69. อ้างใน เสน่ห์ จัยโต, หน้า ๓๒.

^๕ เจมส์เอ็มคูซ และ แบร์รี พอสเนอร์, *ผู้นำเหนือผู้นำ The Leadership Challenge*, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๕.

^๖ Cynthia D. Scott, Dennis T. Jaffe, Glenn R. Tobe, *วิสัยทัศน์ พันธกิจ และค่านิยม สำหรับการสร้างองค์การยุคใหม่*, แปลและเรียบเรียงโดย ญัฐพงศ์ เกศมาริช, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ Be Bright Books, ๒๕๔๙), หน้า ๙๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘๒.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘๑.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒*, หน้า ๕๒๑.

^{๑๐} พระมหาสมปองมุนีโต, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๙๕๖.

กระทบจากภายนอก จากสังคมและกลุ่มอื่น ๒) คิดไกล หมายความว่า คิดในเชิงเหตุปัจจัย เอาภาวะหรือสถานการณ์ปัจจุบันตั้งแล้วใช้ปัญญาสืบสาวหาเหตุปัจจัยในอดีต แล้วมองหมายอนาคต ๓) ใฝ่สูงหมายความว่า ใฝ่ปรารถนาจุดหมายที่ตั้งามสูงส่ง จุดหมายที่ตั้งาม ก็คือความดีงามของชีวิต ความดีงามของสังคม ความเจริญก้าวหน้ามีสันติสุขของมวลมนุษย์^{๑๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวว่า วิสัยทัศน์ มีความหมาย ตรงกับคำว่า จักขุมา มีสายตายาวไกล มองการณ์ไกล องค์การทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ ทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดที่จุดเดียวคือวิมุตติ ความหลุดพ้น^{๑๒} จักขุมา หมายถึงมีปัญญามองการณ์ไกล ได้ยกตัวอย่างไว้ว่า พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าซื้อสินค้าที่ไหนได้ราคาถูกแล้วนำไปขายที่ไหน เวลาใด หรือสถานการณ์ที่เหมาะสมเช่นใด จึงได้ราคาแพง ต้องสามารถวางแผน และฉลาดในการใช้คน คุณสมบัติข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด^{๑๓}

นักวิชาการแต่ละท่านให้ความหมายของวิสัยทัศน์แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรากฐานความคิดของผู้ให้ความหมาย สรุปว่า วิสัยทัศน์คือการมองเห็นภาพที่อยากจะเป็นอย่างนั้นในอนาคต ด้วยการสร้างจินตนาการเกินกว่าสิ่งปกติธรรมดาที่คนอื่นคิดว่าเป็นไปไม่ได้ ด้วยความสามารถพิเศษที่แปลงภาพปกติธรรมดาให้เป็นภาพที่พิเศษ การมองเห็นไกลมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า รู้เท่า และ รู้ทัน รู้เท่า คือความรู้รอบด้านเกี่ยวกับการงานที่ทำว่ามีขั้นตอนการทำงานอย่างไร มีความสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร และยังหมายถึงความรู้เท่าถึงการณ์ ในเมื่อเห็นเหตุแล้วคาดว่าจะทำอะไรจะตามมาแล้วเตรียมการป้องกันไว้รู้ทัน หมายถึงความรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี^{๑๔}

วิสัยทัศน์ตามความหมายของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) และ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ไม่มีความหมายว่าเป็นความคาดหวังที่จะเป็นอะไรต่อมื่ออะไรในอนาคตอย่างที่มีนักวิชาการตะวันตกให้ความหมายเอาไว้ แต่เป็นความสามารถของผู้นำที่มีปัญญามองเห็นรอบด้านทั้งคุณและโทษ

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), *รวมปาฐกถาธรรม ชุดเพื่อชีวิตที่ดีงาม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

๓. ความสำคัญของวิสัยทัศน์

ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เปรียบเหมือนกับนกอินทรีที่มีสายตาแหลมคมยาวไกล สามารถมองเห็นเหยื่อที่อยู่ระยะไกล หรือ พญาแร้งที่มองเห็นซากศพซึ่งเป็นเหยื่อโอชะอันตั้งอยู่หลายกิโลเมตร และเหมือนแม่ทัพที่มีกล้องส่องทางไกล มองเห็นการสู้รบของทหารฝ่ายตนเองและข้าศึกอย่างชัดเจนแล้ว ประเมินสถานการณ์วางแผนกลยุทธ์ว่าจะรุกหรือจะรับถึงจะได้เปรียบคู่ต่อสู้

คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับนักบริหารที่ประสบความสำเร็จก็คือ วิสัยทัศน์ ซึ่งจะช่วยให้คาดคะเนและใช้ประโยชน์จากการคาดคะเนได้ดีกว่าผู้อื่น จากการที่มองเห็นอนาคตได้ชัดเจน ทำให้สามารถทำการแก้ไขและเตรียมการดำเนินการอย่างได้ผล จะต้องมีความกล้าในการตัดสินใจอย่างทันท่วงที เพราะการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างต้องมีความเสี่ยง แต่ถ้าเราสามารถคาดคะเนล่วงหน้า ความเสี่ยงจะน้อย ผลดีจะมีมาก^{๑๕} ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวิสัยทัศน์มีความสำคัญและมีผลดี ช่วยให้การคาดคะเนแม่นยำมากขึ้น ช่วยในการป้องกันและแก้ปัญหา นอกจากนี้ เสน่ห์ จัยโต ยังกล่าวถึงความสำคัญของวิสัยทัศน์ไว้^{๑๖} ประการ คือ

(๑) ช่วยกำหนดทิศทางขององค์กร กำหนดเป้าหมายในอนาคตที่สอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมขององค์กร โดยผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์สามารถกำหนดทิศทางความก้าวหน้าขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้ทุกคนในองค์กรปรารถนาที่จะทำร่วมกันเรียกว่าวิสัยทัศน์ร่วม

(๒) ช่วยเปลี่ยนแปลงองค์กร กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรทั้งทางด้านบุคลากร ทรัพยากรไปสู่ความสำเร็จในอนาคต การเปลี่ยนแปลงที่ดีต้องคาดการณ์อนาคตได้ดี วิสัยทัศน์ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องชัดเจนในเรื่องพัฒนา การสนับสนุน การวิจัยทดลอง การกระจายอำนาจ การตัดสินใจสู่ระดับการปฏิบัติการ มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต

(๓) ช่วยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถในการอธิบายถ่ายทอดแนวโน้มของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นลูกค้า ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน ผู้สนับสนุน ประสานเจรจาต่อรองกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

(๔) ช่วยฝึกสอนทีมงาน ทำหน้าที่สร้างทีมงานสู่ความสำเร็จ กระตุ้นความพยายามของสมาชิกในทีมงานเพื่อสร้างฝันหรือวิสัยทัศน์ให้กลายเป็นจริง ผู้ฝึกที่ดีต้องสร้างความ

^{๑๕} วัฒนา เมืองจันทร์, วิสัยทัศน์ของผู้บริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สยามมิตรการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๖} เสน่ห์ จัยโต, วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ผู้นำยุคใหม่, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๗๙-๘๑.

ผูกพัน ยอมรับกันและกัน ให้ความจริงใจและไว้วางใจต่อกัน สอนให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้และสร้างความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ

ความสำคัญของวิสัยทัศน์คือต้องทำให้อนาคตดีกว่าวันนี้ การประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งอาจเป็นหลักประกันว่าจะต้องประสบความสำเร็จในอนาคตได้

๔. วิสัยทัศน์เชิงพุทธ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่มีคำว่าวิสัยทัศน์โดยตรง แต่ก็มีคำอันแสดงให้เห็นความใกล้เคียงกันอยู่เสมอในหลายเหตุการณ์ พระพุทธเจ้าได้รับการยกย่องจากภิกษุสงฆ์ในทำนองสรรเสริญพระพุทธเจ้า ภิกษุใช้คำว่า ทิฆมทสฺสี แปลว่า ผู้มีปกติเห็นการณ์ไกล มีเหตุการณ์ครั้งหนึ่ง มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เรียนกรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้ว ไปทำสมณธรรมในป่า และเข้าใจผิดว่าพวกตนได้บรรลุพระอรหันต์เนื่องจากกิเลสไม่ฟุ้งขึ้นหรือไม่ปรากฏขึ้น จึงพากันกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อรายงานผลการปฏิบัติที่ตนเองได้รับ พระพุทธเจ้าบอกให้พระอานนท์ว่าอย่าให้ฟังให้พวกภิกษุเหล่านั้นเฝ้า แต่สั่งให้พวกภิกษุไปป่าช้าก่อน พระอานนท์ได้ทำตามพระพุทธดำรัส ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ว่าง่ายก็ไม่ได้แย่งอะไร ได้แต่คิดว่าพระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นการณ์ไกลหรือกาลไกล (ทิฆมทสฺสี) ทรงเห็นเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ พวกภิกษุไปป่าช้า พอเห็นศพที่ยังสดอยู่ก็เกิดระคาย เห็นศพที่เน่าแล้วเกิดความไม่พอใจ จึงรู้ว่าตนยังมีกิเลส พระพุทธเจ้าประทับอยู่พระคันธกุฎีแผ่โอภาสไปเทศนาสั่งสอน ภิกษุทั้งหมดได้บรรลุพระอรหันต์^{๑๗} เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเห็นการณ์ไกล หรือ เห็นเหตุการณ์ในอนาคต อีกทั้งภิกษุก็ทราบดีว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็น ทิฆมทสฺสี หรือวิสัยทัศน์ พอภิกษุเชื่อหรือศรัทธาเช่นนั้นก็ทำตามพระพุทธดำรัส ก็บรรลุผลตามเป้าหมายที่ประสงค์ไว้

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมอยู่ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ในการเผยแผ่ พระพุทธองค์ทรงประทานการบวชด้วยพระองค์เอง หลังจากนั้นชุมชนสงฆ์ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น การบวชก็วิวัฒนาการไปตามลำดับ ทรงอนุญาตการบวชด้วยการรับไตรสรณคมน์ และการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบวชที่เรียกว่าญัตติจตุตถกรรม ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารสงฆ์ ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาบวช กิจที่สงฆ์ต้องร่วมกันทำ เช่น เรื่องเกี่ยวกับสีมา กฐิน การอุปสมบท อุโบสถ ปวารณา การระงับอธิกรณ์ต่างๆ การสมมติเจ้าที่ทำการสงฆ์ ทรงกำหนดองค์สงฆ์เพื่อสังฆกรรมแต่ละอย่าง เป็นต้น^{๑๘} ให้พระธรรมวินัยเป็นใหญ่ ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสกะพระอานนท์ว่า “อานนท์ บางทีพวกเขาคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดา

^{๑๗} มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ธมมปทฎฐกถา (ปญจโม ภาโค), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๘๘/๒๗๖.

ล่องลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่ฟังคิดอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่องลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๙}

๕. สิ่งที่ทำให้เกิดวิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาได้เองโดยไม่มีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างอื่น วิสัยทัศน์เกิดได้จากความเป็นผู้มีการศึกษา หรือศัพท์ทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า สุตะหรือพหูสูต คือ ผู้ศึกษาเล่าเรียนมามาก วิสัยทัศน์หรือจักขุมา ตามการตีความ หมายถึงมีปัญหาของการณ์ไกล ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด^{๒๐} แสดงให้เห็นว่าการคิดนั้นต้องมาจากการเรียน คิดอย่างมีหลักการ ใช้สมองคิดจนเกิดความชำนาญ จนเป็นกลายคิดถูก คิดเป็น การคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น เป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะเป็นหน้าที่ชี้แนะ นำทางและควบคุมปฏิบัติถูกต้อง เมื่อคิดเป็นแล้ว ช่วยให้พูดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ช่วยให้ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น^{๒๑}

การใช้ปัญญาแก้ปัญหาด้วยการคิดพิจารณาเห็นทางออก เรียกว่า จินตามยปัญญา หรือปัญญาที่เกิดจากการคิด^{๒๒} การแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยปัญญาอันเกิดจากการคิดเอาเอง ไม่ได้เกิดจากการฟังจากใครอื่น เป็นปัญญาระดับของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ จินตามยปัญญายังหมายถึงการใช้ความคิดพิจารณาจนเกิดปัญญาอันสืบเนื่องมาจากการฟัง การคิด การเล่าเรียน การฝึกปรี้อ เป็นเครื่องช่วยให้เกิดปัญญา เพื่อให้เห็นความสามารถของการใช้ความคิดที่ถูกต้อง จึงมีวิธีคิดหรือคิดแบบโยนิโสมนสิการ ขั้นตอนการทำงานของโยนิโสมนสิการมี ๒ อย่าง คือ การรับด้วยอารมณ์ และการนำเอาอารมณ์ไปคิดพิจารณา และ การรับรู้เอาเป็นข้อมูล เป็นความรู้เพื่อสติจะได้ทำไปใช้ในการดำเนินชีวิต สามารถแก้ปัญหาได้ทุกข้อได้ การคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปได้ ๔^{๒๓} วิธี

(๑) อุปบายนสิการ (คิดถูกวิธี) หมายถึง การคิดที่อาศัยวิธีการ (Methodology) อันสอดคล้องกับเรื่องที่ได้ศึกษา เช่นเดียวกับการทำวิจัยต้องมีระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสม หากใช้วิธีการวิจัยผิด ก็จะไม่ได้รับความจริงในเรื่องนั้น การตรวจสอบความจริงบางเรื่องต้องใช้วิธี

^{๑๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๒๒} อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๗๖๘/๕๐๓.

^{๒๓} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), รวมปาฐกถาธรรม ชุดเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๑๘-๒๐.

อุปนัย (Induction) บางเรื่องต้องใช้วิธีนิรนัย (Deduction) บางเรื่องต้องใช้ประสบการณ์ตรง เป็นเครื่องตรวจสอบยืนยันความจริง

(๒) ปณมสิการ (คิดมีระเบียบ) หมายถึงการคิดที่ดำเนินตามขั้นตอนของวิธีการนั้นๆ ไม่มีการลัดขั้นตอนหรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้มา การด่วนสรุปเป็นเหตุผลวิบัติ (Fallacy)

(๓) การณมสิการ (คิดมีเหตุผล) หมายถึงการคิดจากเหตุโยงไปหาผล (อัมมัญญตา) และการคิดจากผลสาวกลับไปหาเหตุ (อัตถัญญตา) การคิดแบบนี้ทำให้ผู้บริหารเท่าทันเหตุการณ์

(๔) อุปาทกมสิการ (คิดเป็นกุศล) หมายถึงคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) คิดให้มีความหวังและกำลังใจในการทำงาน

การคิดทั้ง ๔ แบบแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะด้านของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ การคิดครั้งหนึ่งอาจจะครบทั้ง ๔ อย่างหรือไม่ก็ได้

๖. ประยุกต์ใช้วิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์เป็นประโยชน์ในการช่วยกำหนดทิศทางขององค์กร เป็นเครื่องมือช่วยในการสื่อสารที่ชัดเจนกับผู้มีส่วนที่ทำงานร่วมกันในองค์กร และยังเป็นประโยชน์แก่บุคคลด้วย เพราะบุคคลเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งหลาย คนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า วิสัยทัศน์ควรมีเฉพาะองค์กรหรือบริษัท หรือผู้นำและผู้บริหารระดับสูงเท่านั้นควรมีวิสัยทัศน์ ความจริงแล้ววิสัยทัศน์มีอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราทุกคน เพียงแต่ไม่ได้รับความสนใจหรือไม่รู้ตัว

ดังนั้น วิสัยทัศน์สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การกำหนดวิสัยทัศน์สำหรับตนเองสามารถกำหนด ๒ อย่าง คือ (๑) วิสัยทัศน์ภายนอกตน ได้แก่ ตนเองมองภาพอนาคตเกี่ยวกับอาชีพการงานเป็นการมองเพื่ออนาคต (๒) วิสัยทัศน์ภายในตน ได้แก่ ตนเองมองภาพอนาคตเกี่ยวกับตนเอง เป็นการมองภายใน มองสุขภาพร่างกาย และจิตใจ จะพัฒนาร่างกายและจิตใจอย่างไร วิสัยทัศน์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตของคน โดยสามารถกำหนดได้จากการพัฒนา ๔ ด้าน คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา

(๑) วิสัยทัศน์ด้านกายภาวนากายภาวนาเป็นการพัฒนาทางด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ สำเร็จได้ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนที่เกี่ยวกับกายภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม^{๒๔} มีความสัมพันธ์กับการกิน และการวิธีการดำเนินชีวิต การกินอยู่เป็นคำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริง ไม่เห็นแก่คุณค่าเทียม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สังคมเดือดร้อน

^{๒๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *โลกทัศน์ชาวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๙.

เพราะการแย่งชิงจากคนอื่น ไม่ทำลายธรรมชาติ กินทั้งกินข้าง^{๒๕} วิสัยทัศน์ทางด้านสุขภาพ ได้แก่ การดูแลตัวเองหลีกเลี่ยงจากการดำรงชีวิตที่เสี่ยงต่อปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ

(๒) วิสัยทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อม การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านสังคม คือการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นเพื่อการสร้างสังคมที่ปรารถนาพร้อมกับสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ทำให้สำเร็จได้ด้วยการประพฤติศีล ๕ และประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พฤติกรรมที่ดีช่วยให้ปัญญาเจริญงอกงามอันได้แก่การไม่เบียดกัน เกื้อกูล สร้างสรรค์ สำหรับพฤติกรรมทั่วไป ปลุกฝังให้มีวินัยและวัฒนธรรมในสังคม พฤติกรรมในการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีพะ หาเลี้ยงชีพโดยสุจริตไม่เบียดเบียนก่อเวรภัยไม่ทำลายผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หาเลี้ยงชีพด้วยการแก้ปัญหาสังคมและธรรมชาติด้วยความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพต่างๆ ให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ของหลักวิชาให้พฤติกรรมในการประกอบอาชีพให้เป็นโอกาสหรือเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาชีวิตของตน^{๒๖} พฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การกิน การใช้จ่าย การเตรียมอาหาร การทิ้งถังขยะ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อม ควรพัฒนาให้มีพฤติกรรมเศรษฐกิจทุกอย่างในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม เช่น การรู้จักประมาณในการบริโภค การซื้อหาปัจจัยด้วยมุ่งถึงคุณค่าแท้ การไม่เสพของมีนเมา เป็นต้น พฤติกรรมในการหาความสุขโดยการไม่เบียดเบียนก่อทุกข์ให้แก่คนอื่นและสิ่งแวดล้อม หาความสุขด้วยการเกื้อกูลความสุขอิงธรรมชาติ

(๓) วิสัยทัศน์ด้านจิตภาวนา การพัฒนาคุณภาพจิต เช่น ให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สติและสมาธิ ขำระจิตใจให้ปราศความเศร้าหมอง^{๒๗} จิตมีเจตน์จำนงเป็นตัวชี้กำหนดพฤติกรรม สภาพจิตดีทำให้พฤติกรรมดี และปัญญาทำงานได้ผล รักษาศักยภาพในการมีความสุขและอิสรภาพของชีวิตด้วยการมีสติไม่ปล่อยใจให้ชีวิตและความสุขขึ้นต่อการเสพบริโภคมากเกินไป ฝึกการรุกรานด้วยความเพียรพยายามอดทน ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมาธิ^{๒๘}

(๔) วิสัยทัศน์ด้านปัญญาภาวนา วิสัยทัศน์ด้านการพัฒนาปัญญาหรือองค์ความรู้ ปัญญาตัวแก้ไขปัญหา เป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งอิสรภาพและสันติสุข การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ความรู้ความเข้าใจเหตุผลและคุณค่าหรือประโยชน์ซึ่งทำให้เกิดความพอใจเป็นผลดีต่อจิตใจ บริโภคด้วยโยนิโสมนสิการหรือบริโภคด้วยปัญญา ความพอเหมาะพอดี รู้ประมาณในการบริโภค ทำให้การเสพบริโภคสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา ใช้ปัญญาตรวจสอบตรวจตรา

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินเป็นอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๖.

^{๒๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), โลกทัศน์ชาวพุทธ, หน้า ๑๔๙.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๒๔๗-๒๔๙.

พฤติกรรมของตนเอง ใช้เวลาด้วยความไม่ประมาท รู้เท่าทันข่าวสารต่างๆ พิจารณา
กลั่นกรองเลือกสรรนำมาใช้ประโยชน์ ไม่หลงมัวเมาไปกับค่านิยมที่เป็นโทษ ละทิ้งความเชื่อ
ค่านิยม และความคิดที่ผิดที่ส่งเสริมโลภะ โทสะ โมหะ ศึกษาหาความรู้ส่งเสริมค่านิยม
หลักการแนวความคิดที่ดีงาม มองสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย มีจิตใจเป็นอิสระ บรรลุจุดหมาย
ของการพัฒนามนุษย์ มีชีวิตบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก^{๒๙}

๗. สรุป

วิสัยทัศน์ตามความหมายของนักวิชาการตะวันตกหมายความว่าความคาดหวังที่จะเป็น
อะไรต่อมิอะไรในอนาคต ตามความหมายเชิงพุทธเป็นความสามารถที่มีปัญญามองเห็นรอบ
ด้านทั้งคุณและโทษ คิดอย่างมีเหตุมีผล และดำเนินกิจการตามเป้าหมายที่ดีงามของชีวิตและ
สังคมวิสัยทัศน์ มีความสำคัญซึ่งจะช่วยให้คาดคะเนและใช้ประโยชน์จากการคาดคะเนได้
ดีกว่าผู้อื่น จากการที่มองเห็นอนาคตได้ชัดเจน ทำให้สามารถทำการแก้ไขและเตรียมการ
ดำเนินการอย่างได้ผล มิใช่คอยแต่แก้ปัญหาอย่างเดียววิสัยทัศน์ในการพัฒนาชีวิต กำหนดได้
จากการพัฒนา ๔ ด้าน คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนาการกำหนด
วิสัยทัศน์เน้นที่บุคคลโดยเฉพาะกำหนดเอาสาระที่แท้จริงของชีวิต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

โจเซฟ, วี ควิกเลย์. วิสัยทัศน์. แปลโดย อนุวัฒน์ ทรัพย์พืชผล, กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ-
ฮิล, ๒๕๓๘.

เจมส์เอ็มคูช และ แบร์รี พอสเนอร์. ผู้นำเหนือผู้นำ The Leadership Challenge, แปล
โดย สมชายสัมฤทธิ์ทรัพย์, กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๒.

นิตย สัมมาพันธ์. ภาวะผู้นำ : พลั้งขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทอินโนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐-๒๕๔.

- _____ .โลกทัศน์ชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๖.
- _____ .ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____ .ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.
- _____ .วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินเป็นอยู่เป็น. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.
- _____ .พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๔.
- พระมหาสมปองมูทิโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๗.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). รวมปาฐกถาธรรม ชุดเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๑.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. ธมมปาฐกถา (ปณฺจโม ภาค). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วัฒนา เมืองจันทร์. วิสัยทัศน์ของผู้บริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สยามมิตรการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- เสน่ห์ จัยโต. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ผู้นำยุคใหม่. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

- J. Roueche, G. Baker. and Rose R. Shared Vision Transformational Leadership in American Community College Washington : Community College Press, 1989, p 45.
- John P. Kotter, Force for Change : How Leadership Differs from Management, (New York : The Free Press A Division of Macmillan, 1990),

**การเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิ
ในหมู่บ้านโนนตาปู่ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ.
The Peace Making With Righth View in Nonthapu Village, Khumueang Sub -
District, Nongbuadang District, Chaiyaphum Povince**

พระจันทร์จรัส ปญฺญารโ (สุหญฺ่านาง)^{*}
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น^{**}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อการศึกษาหลักสัมมาทิฐิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสันติสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิเพื่อสร้างสันติสุข ในหมู่บ้านโนนตาปู่ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ ๑) พระภิกษุ จำนวน ๓ รูป ๒) ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๓ คน ๔) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน ๕ คน ๕) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จำนวน ๕ คน ๖) กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน ๓ คน ๗) ประชาชนทั่วไป จำนวน ๓ คน รวม ๒๕ คน แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นถูก เห็นชอบ ความเข้าใจถูกต้อง การมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องโลกและความเป็นไปของชีวิตว่าเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา โดยใช้ปัญญาพิจารณาเพื่อพัฒนาไปสู่ความหลุดพ้น คือ นิพพาน สัมมาทิฐิมี ๒ ประเภท คือ ๑) โลภียสัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบระดับโลกีย์ ที่เนืองอยู่ในกระแสโลก ๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องตามอย่างที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นความรู้ในระดับที่เหนือกระแสโลก

สันติสุข เป็นความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยียบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระบับดับ ห่างไกลกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความร่าเริงว่าวุ่นซุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ สุข มี ๒ ประเภท ๑) โลภียสันติสุข คือ

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^{**} อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

สุขที่เนื่องด้วยโลกียธรรม หมายถึงความสุกอันเป็นวิสัยของโลก ๒) โลกุตตรสันติสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิสัยโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายใน จิตใจ ที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา เป็นความสงบ สันติอันเกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้

ส่วนการสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิ คือ การสร้างความเห็นให้ถูกต้องตามหลักครรลองคลองธรรม หลักสัมมาทิฐิมีความสำคัญในการสร้างสันติสุข เนื่องจากเป็นหลักการที่ทำให้คนในสังคมแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ด้วยปัญญาของตนเอง จึงทำให้เป็นคนที่ไม่ละเมิดกฎระเบียบของสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นคนเคารพกฎหมายบ้านเมือง และหลักสัมมาทิฐิทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจหรือความเห็นอุดมการณ์เดียวกัน จึงทำให้สังคมพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขในสังคมได้ตลอดไป

คำสำคัญ: การสร้างสันติสุข, สัมมาทิฐิ

Abstract

The main aims of this thesis were 1) to study the principles of Right View in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study a concept of peace and happiness in the Theravada Buddhist scriptures, and 3) to analyze building peace and happiness through Right View in the Ta Pu village, Khumueang sub-district, Nongbuadaeng district, Chaiyaphum province. The sample in this qualitative research included 25 informants; 3 monks, 3 community leaders, 3 local philosophers, 5 village public-health volunteers, 5 civil defense volunteers, 3 housekeepers, and 3 people, selected by the purposive sampling. The research results were presented through the descriptive analysis method.

A result of this research revealed that Right View means right thought and understanding of the world and life under Three Characteristics: rising, existing and disappearing in the nature. By means of wisdom, a person could attain the enlightenment (Pāli: nibbāna). Right View is divided into two types: 1) Lokiya Sammāditthi referring to the worldly right view in the worldly stream, and 2) Lokuttara Sammāditthi referring to understanding all things as they really are. The second type was knowledge beyond the worldly stream.

Peace is happiness in the characteristics of silence, conformability, sedateness, cessation of all defilements that cause anxiety, despondency, and extinguishment to a body, speech and mind. Happiness coming from peace is divided into two types: 1) Lokiya Santisuka referring to worldly happiness, 2)

Lokuttara Santisuka referring to the happiness beyond the world. The second type depends upon mental happiness from practices of mindfulness and wisdom. It is real peace which comes from mind.

The creation of peace according to the Right View is to create the right thoughts according to the ethical principles. The Right View is important to create peace because it helps people to distinguish goodness from badness through wisdom. It helps people to follow social regulations, respect to laws without exploiting other people. It also helps people to understand each other and to have the same ideal. This causes peaceful co-existence within the society.

Keywords: The building peace and happiness, Ringht view

๑. บทนำ

การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการพัฒนาที่คนก่อนเพื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็ง ๓ ประการ อันได้แก่ ๑) ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม ได้แก่ความขยันในการทำงาน ๒) ความเข้มแข็งทางจิตใจ ได้แก่ การช่วยเหลือตนเองได้โดยไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ๓) ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเองคือใช้ปัญญาพิจารณาในการแก้ปัญหาทำให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญาซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริงนั่นเอง เมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งโดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนา ๔ อย่างดังนี้คือ ๑) ถือนหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ที่เรียกว่าหลักกรรม ๒) ถือนหลักเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยไปทั้งทางพฤติกรรมทางจิตใจและทางปัญญา ๓) ถือนหลักทำการทั้งหลายอย่างเร่งรัดไม่รอเวลาด้วยความไม่ประมาท ๔) ถือนหลักทำตนให้เป็นที่พักพิงเพื่อพึ่งตนได้และเป็นอิสระที่เรียกว่าหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้

การปรับโครงสร้างรากฐานของสังคมให้แข็งแรงขึ้น เข้มแข็งขึ้น ด้วยการพัฒนาคนในสังคมทางด้านจิตใจ ให้เป็นคนดี มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีปัญญาพิจารณาสัง่ต่างๆในชีวิตได้อย่างดี เพื่อความสงบสุขในสังคมไทย หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การที่คุณธรรมต่างๆ จะเจริญงอกงามขึ้นได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่ดี การจัดระเบียบสังคมให้ดีงาม และเกื้อกูลแก่คุณธรรมดังกล่าว จึงมีความสำคัญมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีหลักธรรมอยู่หลายประการที่ทำให้คนในสังคมและสภาพแวดล้อมได้รับการจัดสรรก่อให้เกิดชีวิตที่ดีร่วมกัน เพื่อให้คุณธรรมภายในเจริญงอกงาม^๑ การพัฒนาจิตและปัญญา นับว่าเป็นเรื่อง

^๑ พุทธทาสภิกขุ, **พุทธธรรมประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๗๓.

สำคัญที่สุดในชีวิต อริยสัจข้อสุดท้ายคือมรรค เป็นการประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง

ในการดำเนินชีวิตของคนนั้น พระพุทธศาสนาเน้นในหลักการ ที่ให้มีดุลยภาพ คือความสมดุล หรือความพอดี ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ในการฝึกคนในขั้นต้นที่จะนำเข้าสู่มรรค กล่าวคือ การที่จะมีสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นองค์แรกของมรรค มีปัจจัย ๒ ประการที่ช่วยให้คนมีสัมมาทิฐิ คือ เสี่ยงจากภายนอก และ รู้จักคิด คิดเป็น นับเป็นปัจจัย ๒ อย่าง ที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นองค์ประกอบเริ่มแรกของมรรค และเป็นจุดเริ่มของการศึกษาที่ถูกต้อง ผู้มุ่งจะได้ปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ จึงต้องปฏิบัติตามมงคลสูตร คาถาแรกของพระพุทธเจ้าให้เป็นประจำ คือไม่เสวนาคบหาคนพาลทั้งหลาย เสวนาคบหาบัณฑิตทั้งหลาย และบูชาผู้ควรบูชาทั้งหลาย เมื่อปฏิบัติและปลูกฝังสัมมาทิฐิอยู่เนืองๆดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะเจริญปัญญาขึ้นโดยตลอด สามารถพิจารณาหาเหตุผลได้ถูกต้อง จับเหตุแห่งผล หรือจับผลสาวสาเหตุให้ได้ จับเหตุที่จะส่งผลให้ความรู้ของตัวเองบังเกิดขึ้น รับรองว่านี่เป็นความจริง

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นศาสนาแห่งสันติสุขที่ก่อให้เกิดสันติภาพ และการเน้นการรู้จักให้อภัยอย่างแท้จริง เพราะพระพุทธศาสนา สอนให้เรามีความรัก รวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมไทยชาวพุทธ เมื่อเราพลั้งเผลอ ทำผิดต่อกัน เกิดความเข้าใจผิดต่อกัน เกิดความขัดแย้งกันเราก็จะแสดงความรักความเมตตาและมักให้อภัยซึ่งกันและกัน ข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ความคิด และการประพฤติปฏิบัติดีของคนไทย การทำความดีต่อกันในระหว่างวงศ์ญาติมิตรสหาย เป็นคุณสำคัญที่ต้องเอาใจใส่อย่างยิ่ง เพราะสามารถสมุทสรสมานยึดเหนี่ยวน้ำใจให้รักใคร่กัน ให้นึกถึงกันด้วยความขอบคุณ โลกคือชุมชนที่ตั้งอยู่ด้วยสันติสุขก็เพราะอาศัย ศีล อาศัย สังคหธรรม คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้รักกัน เป็นความดีที่นิยมยกย่องเชิดชูของโลกทุกสมัย ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน

บ้านโนนตาปู หมู่ที่ ๑๐ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีประชากรจำนวน ๑๔๗ หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป สภาพชุมชนในด้านสุขภาพมีการส่งเสริมสุขภาพที่ดีพอสมควร ในด้านอาชญากรรมมีการจัดการที่ดีทำให้เกิดปัญหาน้อย แต่ยังมีปัญหาอาชญากรรมจากการแพร่

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สว, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔-๖๖.

ระบาคเข้ามาจากชุมชนใกล้เคียง จนทำให้เกิดปัญหาการพัฒนาชุมชน ปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มของปัญหาที่พบสูงขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบันยังพบว่าความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการบริหารชุมชนก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การอยู่ร่วมกันด้วยความไม่สงบสุข สังคมที่ไม่สงบสุขมีต้นเหตุมาจากบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง จิตใจมีความทุกข์กระสับกระส่าย รุ่มร้อนไม่พอเพียง อยากได้ใครมี หากความสงบไม่พบ โดยจะส่งผลต่อไปยังสังคมสร้างความเดือดร้อน วุ่นวาย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิเพื่อสร้างสันติสุข ในหมู่บ้านโนนตาปู ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อการศึกษาหลักสัมมาทิฐิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสันติสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. วิเคราะห์การเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิ ในหมู่บ้านโนนตาปู ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
๒. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๓. สัมภาษณ์เชิงลึก (Indept interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ พระภิกษุ จำนวน ๓ รูป ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๓ คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน ๕ คน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จำนวน ๕ คน กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน ๓ คน ประชาชนทั่วไป จำนวน ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน
๔. รวบรวมเรียบเรียงจากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ตามแบบอุปนัยวิธี
๕. สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยการเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิเพื่อสร้างสันติสุข ในหมู่บ้านโนนตาปู ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ๑) เพื่อการศึกษาหลักสัมมาทิฐิ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสันติสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) ศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิเพื่อสร้างสันติสุข ในหมู่บ้านโนนตาปู ตำบลคูเมือง อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยสรุปว่า

สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูก เห็นชอบ ความเข้าใจถูกต้อง และความสมบูรณ์สูงสุด คือนิพพาน โดยสามารถขยายความหมายเพื่อประกอบความเข้าใจที่ดีขึ้นสัมมาทิฐิมีความสำคัญ เป็นประจักษ์เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้า เป็นนายสารถิ เป็นดังบุพนิมิตแห่งการรู้แจ้ง อริยสัจ เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น เพราะความเห็นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิตและสังคมมนุษย์ไปสู่ความดี ความเจริญ อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจไปตามลำดับเป็นพื้นฐานต่อไป ประเภทของสัมมาทิฐิมี ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) โลภียสัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบระดับโลกีย์ ที่เนื่องอยู่ในกระแสโลก โดยยังเป็นไปตามหลักศีลธรรม ที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน เป็นการจูงใจให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำให้ตนและสังคมอยู่อย่างสงบสุข มี ๒ ระดับ คือ ๑.กัมมัสสกตาญาณหมายถึง ความรู้ว่ามีกรรมเป็นของตน หรือรู้ว่าชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรม เป็นความรู้ความเชื่อในระดับค่านิยมพื้นฐาน และ ๒. สัจจานุโลมิกญาณ หมายถึง ญาณอันเคลื่อนคล้อยไปสู่การรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักอริยสัจ ๔

๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิหมายถึง ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องตามอย่างที่มีนัยเป็น หรือความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริงตามสภาวะของธรรมชาติ ซึ่งเป็นความรู้ในระดับที่เหนือกระแสโลก มี ๒ ระดับ คือ ๑.สัจจานุโลมิกสัมมาทิฐิ หมายถึง ความรู้ที่อนุโลมตามตามสัจธรรมในขั้นนี้จะเรียกว่าเป็นโลกุตตรสัมมาทิฐิเลยทีเดียวก็ยังไม่ได้เพราะยังไม่เข้าถึงตัวสัจธรรมที่แท้จริงและ ๒.สัจจปฏิเวธสัมมาทิฐิหมายถึง สัมมาทิฐิในขั้นที่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งสัจธรรมเป็นความรู้เกิดมาจากการเจริญภาวนาหรือการพัฒนาปัญญาตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘จนรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ เป็น ๒ ระดับ คือ (๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมสะ) หมายถึง เสียงจากภายนอกมี ปัจจัยทางสังคม เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ มิตรสหาย คนมีชื่อเสียง สื่อมวลชน ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตในทางถูกต้องดีงาม ครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมภายนอกทุกประเภทที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมชีวิตของบุคคล เช่น คำแนะนำ การโฆษณา ข้อมูล ข่าวสาร เป็นต้น (๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) หมายถึง การสร้างสัมมาทิฐิด้วยวิธีการแห่งปัญญา สัมมาทิฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องชำระกรรม เป็นปฏิปทาของบรรพชิต ลัทธิสุสัจ สัมมาทิฐิกับการเห็นไตรลักษณ์ สัมมาทิฐิรวมอยู่ในไตรสิกขา สัมมาทิฐิเป็นหลักปฏิบัติสากลที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกวรรณะ เป็น พุทธจริยธรรม และสัมมาทิฐิที่ยังมีอัสวะเป็นฝ่ายบุญ สามารถพัฒนาให้เจริญมั่นคงจนกระทั่งถึงการดับทุกข์ได้

สันติสุข คือ ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยิบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระงับดับไปทางกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นงัน ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบอันมาก ความสุขมีที่มาได้ ๒ ทาง คือ ๑) ความสุขภายใน เป็นความสุข เป็นความสงบ สันติ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ในระดับจิตและมัญญูและ ๒) ความสุขภายนอก จะสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม แต่สันติภาวะที่สูงที่สุด คือ “พระนิพพาน” ความสำคัญของสันติสุข มีเป้าหมายที่ก่อให้เกิดความร่มเย็น เป็นความสุขสะอาดสงบ เป็นความสุขที่ไร้อาภิส เกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง เป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระ สันติสุข มี ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) โลภียสันติสุข คือสุขที่เนื่องด้วยโลภียธรรม หมายถึงความสุขอันเป็นวิสัยของโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับโลกอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความสงบ เป็นสุขที่เข้าข่ายสันติสุข จึงขอเรียกว่า โลภียสันติสุข อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเป็นสุขที่ยังเนื่องอยู่ในกระแสโลก ไม่ยั่งยืน จึงควรแสวงหาความสงบ ความสุข และสันติที่เป็นอิสระพ้นจากสิ่งทั้งปวงอันเป็นสันติสุขที่สูงขึ้นไป

(๒) โลกุตตรสันติสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องราวภายใน จิตใจ ที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา เป็นความสงบ สันติอันเกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้

ปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติสุขมี ๒ ระดับ ได้แก่

(๑) ปัจจัยภายนอก สำหรับคนสามัญนั้นต้องอาศัยการชี้แนะจากคนดี มีปัญญา มีคุณธรรม ทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความเห็นถูกและคล้อยไปตามคำแนะนำ ชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย และจะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ เป็นกัลยาณมิตรโดยแท้มี ๒ ด้าน คือ ๑) คุณสมบัติที่แสดงออกภายนอก คือ คุณสมบัติมิตรที่ดี ๗ ได้แก่ ๑) มิตรมีใจงามชนิดอุปการะ ๒) ทมะ ๓) มิตรมีใจงามชนิดมีใจรัก ๔) สัจจะ ๕) ขันติ ๖) มิตรมีใจงามชนิดร่วมทุกข์ร่วมสุข ๗) มิตรมีใจงามชนิดแนะนำประโยชน์ (๘) มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (๑๐) ความเป็นผู้รู้อุปการะอันท่านทำแล้ว ๒) หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกุตตรสันติสุขคือ อริยสัจ ๔

(๒) ปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสันติสุข ปัจจัยที่ตึงามทั้งทางสังคมและภายในตัวบุคคล ต่างก็สามารถเป็นจุดเริ่ม ซึ่งทำให้เกิดความประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ ในด้านวิธีปฏิบัติ รวมเข้าอยู่ในไตรสิกขา ๓ คือข้อที่จะต้องศึกษา ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ดังนี้ ๑. อริสัสสิกขา สิกขา คือ สติอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ๒. อริจิตตสิกขา สิกขา คือ จิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง ๓. อริปัญญาสิกขา สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้

สันติสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่กล่าวมาทั้งองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเสริม จะต้องเกิดขึ้นจากบุคคล คนมีการศึกษาและมีธรรมด้วย จึงจะเป็นประโยชน์แท้จริง คนที่มีธรรม ย่อมแก้ปัญหาการจัดความทุกข์ภายในของตน ทำจิตใจให้สงบ ผ่องใส มีความสุข สังคมของคนมีธรรมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข อันจะส่งผลไปสู่กลุ่มหรือองค์กรของชุมชน เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศูนย์กลางของสันติสุขของบุคคลและสังคม จะต้องเกิดจากการที่คนมีธรรมเห็นถูก เห็นชอบตามความจริงมีผลให้ มีชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ถ้าชุมชนอ่อนแอ สันติสุขย่อมบังเกิดขึ้นไม่ได้

สภาพปัญหาที่ทำให้การอยู่ร่วมกันไม่สงบสุข ได้แก่ ปัญหาสาเหตุติดของกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ปัญหาภัยแล้งที่ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแย่งน้ำเพื่อทำการเกษตร ปัจจัยที่จะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ได้แก่ การอยู่ร่วมกันโดยการไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่เอาผิดเอาเปรียบกัน การอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คอยช่วยเหลือผู้อื่นทุกครั้งเมื่อมีโอกาส

หลักสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ความเห็นที่ถูกต้อง ถูกครรลองครองธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนสามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดี เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนให้คนทำแต่ความดี หลักสัมมาทิฐิมีความสำคัญในการสร้างสันติสุข ดังนี้ เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนในสังคมแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ด้วยปัญญาของตนเอง จึงทำให้เป็นคนที่ไม่ละเมิดกฎระเบียบของสังคม เป็นคนเคารพกฎหมายบ้านเมือง และหลักสัมมาทิฐิทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจหรือความเห็น อุดมการณ์เดียวกัน จึงทำสังคมพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้ หลักสัมมาทิฐิทำให้สังคมก้าวหน้าขึ้นเนื่องจากคนในสังคมจะมีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่ว จึงประกอบแต่ความดีจึงทำให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักความเมตตาต่อกัน ไม่เบียดเบียนกันและกัน

แนวทางการสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิ จะต้องอาศัยทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างความเข้าใจหรือความเห็นที่ตรงกัน ต่อจากนั้นประชุมวางแผนทางการอยู่ร่วมกันด้วยสันติวิธี ติดตามการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ หมั่นประชุมปรึกษาหารือ อยู่สม่ำเสมอเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น

๕. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการเสริมสร้างสันติสุขด้วยหลักสัมมาทิฐิเพื่อสร้างสันติสุข ในหมู่บ้าน โนนตาปู่ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ยังไม่ได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบให้กว้างขวางกว่านี้ และพบว่ามีเรื่องอื่นที่น่าสนใจนอกเหนือจากที่ได้ศึกษามาแล้ว คือ

๑. การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ด้วยหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนา
๒. การศึกษาการป้องกันความขัดแย้งในสังคมในท้องถิ่นต่างๆ
๓. การศึกษาแนวทางการสร้างสันติสุขในสังคมด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธธรรมประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์
สวัย, ๒๕๔๙.

การศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่น
บ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่นA Study of Application of Buddhadhamma for Protection of Online -
Game Addiction in Khampia Village, Banhad Subdistrict,
Banhad District, Khankaen Province

พระปริสุทธิ์ ยนต์สีโล (ชนะนุหมั่น)*

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ดร.นิรัช เรืองแสน**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สามารถปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ ของเด็กวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ๓) เพื่อศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้เลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ การสัมภาษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ วัยรุ่นบ้านขามเปี้ย จำนวน ๒๐ คน และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันปัญหาวัยรุ่นติดเกมออนไลน์ ผู้นำฝ่ายบรรพชิต จำนวน ๒ รูป ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านแฮด จำนวน ๔ คน ข้าราชการครู จำนวน ๔ คน ข้าราชการบำนาญ จำนวน ๔ คน ประชาชนทั่วไป จำนวน ๓ คน รวม ๔๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย คือ ๑) สติสัมปชัญญะ ๒) กตัญญูกตเวที ๓) อริยสัจ ๔) อายตนะ ๕) สัมมัปปธาน ๖) การคบมิตรหลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาที่นอกจากจะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสแล้วยังสามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ได้ด้วยหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่พาไปสู่ความสุขความเจริญในชีวิต วัยรุ่นจะได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมแล้วนำมาปฏิบัติยึดเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตทำให้เกิดปัญญาสามารถนำพาตนเองออกจากความลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุข

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ปัญหาติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่น

Abstract

The aims of research were 1) to study Buddhadhamma applied to protect the youths' game-online problems, 2) to study the youths' behaviors in playing the game-online at the Khampia village, Banhad sub-district, Banhad district, Khonkaen province and 3) to study the applied Buddhadhamma to protect the youths' game-online problems in the Khampia village. This was a qualitative research. The samples in this research included 40 informants: 20 youths selected by the purposive sampling method, who were addicted to the game-online; 2 monk leaders, 3 community leaders, 4 officers of the sub-district health promotion hospital, 4 retired government officials, 4 teachers, and 3 general public. The research results were as follows:

The Buddhadhammas applied to protect the youths' game-online problems in the Khampia village were (1) mindfulness and consciousness, (2) gratitude, (3) Four Noble Truths, (4) faculties, (5) efforts and (6) association with friends. Besides their importance for enlightenment attainment, these principles can be applied to protect game-online problems also. Buddhadhammas were a way for bringing happiness to life. The application of Buddhadhammas to protect the youths' game-online problems was a good way to persuade the youths to study Buddhadhamma; follow the dhammas until they are free from the game-online addiction

Keywords: application Of Buddhadhamma, protection of Online-Game addiction

๑. บทนำ

ปัญหาพฤติกรรมของเยาวชนไทยในปัจจุบันนับว่าเป็นปัญหาที่หนักใจแก่ทุกฝ่าย ตัวอย่างเช่น ปัญหาเยาวชนติดการพนัน ไม่เคารพกฎหมาย ใช้จ่ายเงินทองฟุ่มเฟือย ชอบเกมที่มีความรุนแรงและหมกมุ่นเล่นเกมออนไลน์ อีกทั้งมีพฤติกรรมสนทนาหาคู่ทางอินเทอร์เน็ต มั่วสุมเรื่องทางเพศ และเที่ยวสถานบันเทิง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นแทบทุกวัน

ในยุคที่เทคโนโลยีกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เยาวชนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการใช้เทคโนโลยีกันอย่างแพร่หลาย เพื่อให้สามารถก้าวทันโลกในปัจจุบัน ทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้

ทั้งนี้เพื่อความสะดวกคล่องตัว และการติดต่อสื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา การสื่อสาร และการบันเทิง นักเรียน นักศึกษาในหลายๆ สถานศึกษาเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากคอมพิวเตอร์สามารถสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ใช้ งาน E-Learning เรียนรู้โปรแกรมต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะอย่างรอบด้าน แต่นอกห้องเรียน มักจะเลือกใช้ประโยชน์เฉพาะด้านความบันเทิงจนเกินความเหมาะสม เช่น การสนทนา ออนไลน์ การดูหนังฟังเพลง การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ออนไลน์ เป็นต้น เกมคอมพิวเตอร์ ออนไลน์ได้ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ความบันเทิงควบคู่ไปกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้เยาวชนนิยมเล่นเกมออนไลน์กันมากขึ้น

การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ออนไลน์มีผลต่อผู้เล่นทั้งในด้านลบและด้านบวก^๑ ผลทางด้านบวก คือ ทำให้สายตาไวขึ้น ๒๐ % ฝึกทักษะทางด้านความคิด สร้างความบันเทิง ฝึกทักษะการสื่อสารกับคนอื่น เป็นการผ่อนคลายความเครียดหลังเรียนหนัก ช่วยลดความกลัวที่มีต่อเทคโนโลยี ฝึกให้รักการเรียนรู้และได้เพื่อนใหม่ ประโยชน์ต่อสังคม ได้แก่ การส่งเสริมให้คนมีงานทำ เกิดอาชีพ เป็นต้น ผลด้านลบ คือ การใช้เวลากับเกมออนไลน์มากเกินไป ความรับผิดชอบของเด็กลดลงโดยเด็กบางคนไม่อ่านหนังสือ มีพฤติกรรมก้าวร้าวตามตัวละครในเกม ใช้เงินฟุ่มเฟือย การมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นน้อยลง ก่อปัญหาอาชญากรรมและมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม^๒ หากพ่อแม่ผู้ปกครองส่งเสริมอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็จะกลายเป็นปัญหาลูกโซ่ที่นำไปสู่ปัญหาทางสังคมในที่สุด

การแก้ไขปัญหาเด็กติดเกมออนไลน์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งกับตัวเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครอง และที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติหลักพุทธธรรมเป็นหลักที่สามารถแก้ไข ปัญหาชีวิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้แล้วยังสามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในสังคมได้อีกด้วย อาทิเช่น ปัญหาความแตกแยก ขาดความสามัคคี ปัญหายาเสพติด และปัญหาเยาวชนมีสมาธิสั้น เป็นต้น ในการแก้ปัญหา เด็กวัยรุ่นติดเกมออนไลน์ หลักพุทธ ธรรมจึงมีความจำเป็นที่ต้องนำมาปรับใช้ในการป้องกัน ปัญหาเด็กวัยรุ่นติดเกมออนไลน์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาแบบองค์รวม เนื่องจากหลัก พุทธธรรมเป็นหลักการที่เน้นการพัฒนาปัญญาและมุ่งเน้นการอบรมตน ให้บรรลุอิสรภาพ หลุดจากปัญหา เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ได้เข้าใจและได้เข้าถึงพุทธธรรมด้วยการปฏิบัติย่อมเกิด ผลสัมฤทธิ์ เกิดปัญญาในการที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการป้องกันปัญหาเด็กวัยรุ่น ติดเกมออนไลน์ได้อย่างสมบูรณ์

^๑ พันธศักดิ์ ศิริรัชตพงษ์, ผลสำรวจอินเทอร์เน็ต ปี ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : เนคเทค, ๒๕๕๗), หน้า ๖๖-๗๐.

^๒ สมพงษ์ จิตระดับ, เด็กติดเกมส์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๑.

ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้ศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สามารถปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมออนไลน์
๒. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ ของเด็กวัยรุ่น บ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น
๓. เพื่อศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษา ค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์ อรรถกถาฎีกา ปกรณ์วิเศษ หนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ จัดโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาเรื่องการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

๓.๔ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

๑) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) นักเรียน,เยาวชน เกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๒๐ คน

๒) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้นำฝ่ายบรรพชิตเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๒ รูป

๓) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ คน

๔) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านแฮดเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๔ คน

๕) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ข้าราชการครูเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๔ คน

๖) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ข้าราชการบำนาญเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๔ คน

๗) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ คน

๓.๕ รวบรวมเรียบเรียงจากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ตามแบบอุปนัยวิธี

๓.๖ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า

หลักพุทธธรรมที่สามารถปรับใช้ในการป้องกันการติดยาเสพติดของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย มีดังนี้ ๑) หลักสติสัมปชัญญะ ผู้มีสติสามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่หมกมุ่นในอบายมุข เว้นจากการทำความชั่วทุกอย่าง กระทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว จากกิเลสทั้งปวง ๒) กตัญญูกตเวทิตะ ความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในสถาบันครอบครัว ๓) หลักอริยสัจ การปรับใช้หลักอริยสัจในการป้องกันการติดยาเสพติดทำได้ดังนี้ ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) คือ การระบุปัญหาที่ต้องการแก้ไข ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) คือ การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและตั้งสมมติฐาน ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการทดลองเพื่อพิสูจน์สมมติฐานและเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค) คือ การนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุป ๔) หลักอภัยตนะ การปรับใช้หลักอภัยตนะในการป้องกันการติดยาเสพติดทำได้ดังนี้ เมื่อตาเห็นรูปจะได้พิจารณาด้วยสติปัญญาว่ารูปที่เห็น เสี่ยงที่ได้ยิน กลิ่นที่ได้ดม รสที่ได้กิน สัมผัสที่ได้สัมผัส อารมณ์ที่รับรู้ เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ตัวของเราเอง เมื่อเป็นโทษก็ควรจะเว้นด้วยปัญญา เมื่อเป็นประโยชน์ก็ควรสั่งสมด้วย

ปัญหาเช่นเดียวกัน ทำให้จิตใจมีอำนาจเหนือกิเลสได้ ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส ทำให้ไม่หมกมุ่นในการเล่นที่ไม่เป็นประโยชน์ ๕) หลักสัมมัปปธาน การปรับใช้หลักสัมมัปปธานในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ทำได้ดังนี้ การพยายามป้องกันปัญหาการติดเกมออนไลน์ (สังวรปธาน) การพยายามแก้ไขปัญหาการติดเกมออนไลน์ (ปหานปธาน) พยายามสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ (ภาวนापธาน) การรักษากิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้ทดแทนการใช้เวลาว่างในการเล่นเกมนออนไลน์ (อนุรักษนาปธาน) ๖) หลักการคบมิตร มิตรเป็นบุคคลผู้ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักจูงให้ผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม การคบมิตรเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะอาจเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราให้เจริญหรือเสื่อมลงได้ มิตรจะช่วยแวดล้อมสนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุน เกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

จากการศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ ของเด็กวัยรุ่น บ้านขามเปี้ย ผลวิจัยพบว่า เกมออนไลน์ (Online Game) คือวิดีโอเกม que เล่นบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์โดยเฉพาะบนอินเทอร์เน็ต เกมออนไลน์มีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือมีผู้เล่นหลายคนเล่นผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งเกมออนไลน์แบ่งเป็น ๗ ประเภทได้ดังนี้ ๑) เกมประเภท Action ๒) เกมประเภท Adventure ๓) เกมประเภท Simulation ๔) เกมประเภท Role Playing Game (RPG) ๕) เกมประเภท Strategy ๖) เกมประเภท Sport และ ๗) เกมประเภท Hybrid พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ส่วนใหญ่จะเล่นเกมประเภท แอคชั่น (Action) ซึ่งเป็นที่สามารถบังคับสั่งการตัวละครของเราโดยตรง ลองลงมาจะเล่นเกมกีฬา (Sports) การเล่นเกมส่วนใหญ่หนึ่งสัปดาห์จะเล่นเกมมากถึง ๗ วัน ในหนึ่งวันจะเล่นเกมออนไลน์ ๒-๓ ครั้ง ในแต่ละครั้งจะเล่นเกมติดต่อกันนานถึง ๓-๔ ชั่วโมง ช่วงเวลาที่เข้าเล่นเกมออนไลน์บ่อยที่สุดคือช่วง ๑๐.๐๐ น. ถึง ๑๓.๐๐ น. รองลงมาจะเล่นเกมออนไลน์ช่วง ๑๗.๐๐ น. ถึง ๑๙.๐๐ น. และช่วงเวลางาน โดยเสียค่าใช้จ่ายในการเล่นเกมนออนไลน์โดยเฉลี่ย ๒๐๐ บาท ต่อสัปดาห์ วัตถุประสงค์ในการเล่นเกมนออนไลน์ส่วนใหญ่จะเล่นด้วยความเพลิดเพลินสนุกสนาน เล่นเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เล่นเพื่อต้องการเข้าสังคมออนไลน์ การติดเกมออนไลน์มีปัจจัยมาจาก ๑) ปัจจัยที่เกิดจากตัววัยรุ่น ๒) ปัจจัยที่เกิดจากการเลี้ยงดู ๓) ปัจจัยที่เกิดจากกลุ่มเพื่อนฝูงที่ชักจูงให้ไปร่วมเล่นเกม ๔) ปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อม การเล่นเกมออนไลน์มีผลกระทบทางด้านร่างกาย ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการศึกษาและสติปัญญา ทางด้านอารมณ์ ดังนี้

๑. ผลกระทบทางด้านร่างกาย ๑) ทำให้เบื่ออาหารรับประทานอาหารไม่ตรงเวลา ๒) ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ๓) ทำให้ปวดข้อมือ ๔) ทำให้ปวดตา สายตาวล้ามัว

๒. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ๑) ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการเสียค่าเล่นเกม ๒) ทำให้การเก็บออมเงินที่ได้จากการทำงานลดลง

๓. ผลกระทบทางด้านการศึกษาและสติปัญญา ๑) ทำให้มีผลกระทบต่อการเรียน ๒) ทำให้มีผลกระทบต่อการทำหน้าที่หลักของวัยรุ่น ๓) ทำให้สมาธิสั้น ๔) มีเวลาอ่านหนังสือน้อยลง

๔. ผลกระทบทางด้านความสัมพันธ์ของครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ๑) ทำให้การทำหน้าที่ในการช่วยเหลืองานบ้านทางครอบครัวน้อยลง ๒) ทำให้การทำกิจกรรมต่างๆ กับครอบครัวน้อยลง ๓) ทำให้การทำกิจกรรมต่างๆ กับเพื่อนๆ น้อยลง ๔) ทำให้เกิดการทะเลาะกันระหว่างเพื่อนเนื่องจากผลการแข่งขันในเกม

๕. ผลกระทบทางด้านอารมณ์ ๑) ทำให้เป็นคนหงุดหงิดง่าย ๒) การควบคุมอารมณ์ของตนเองลดลง ๓) การสนใจเพศตรงข้ามลดลง

จากการศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ผลการวิจัยพบว่า การลดปัจจัยการเล่นเกมออนไลน์ด้วยหลักพุทธธรรมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการลดปัจจัยการเล่นเกม เพราะหลักพุทธธรรมจะสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่วัยรุ่นจะเป็นคนที่มีเหตุผลแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ แยกแยะสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ได้ การลดปัจจัยที่เกิดจากตัวเด็กวัยรุ่นจะต้องใช้หลักสติสัมปชัญญะ หลักหิริโอตตปปะ การลดปัจจัยที่เกิดจากการเลี้ยงดูจะต้องใช้หลักความกตัญญูเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว การลดปัจจัยที่เกิดจากกลุ่มเพื่อนฝูงที่ชักจูงให้ไปร่วมเล่นเกมจะต้องใช้หลักการคบมิตรและทมะ (การข่มใจ) การลดปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อมจะต้องใช้หลักโยนิโสมนัสสการและหลักสันโดษ

หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่พาไปสู่ความสุขความเจริญในชีวิต การนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ของเด็กวัยรุ่นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดี วัยรุ่นจะได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมแล้วนำมาปฏิบัติเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตทำให้เกิดปัญญาสามารถนำพาตนเองออกจากความลุ่มหลงมัวเมาในความเพลิดเพลินในการเล่นเกมนออนไลน์ และยังทำให้วัยรุ่นมีปัญญาในการตัดสินใจทำในสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผลมากขึ้น การรู้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ย่อมจะนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริง หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันการติดเกมของวัยรุ่น สามารถทำได้หลายวิธี โดยเฉพาะหลักอริยสัจ ๔ ประการ เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาการติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงได้ เป็นการความเข้าใจในปัญหาและขอบเขตของปัญหาว่าอะไร คืออะไร สืบสาวต้นตอของปัญหา กำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหา และกำหนดวิธีการ แผนการ รายการที่ต้องปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในการแก้ปัญหา หลักความกตัญญู คือ การสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัวจะทำให้เด็กๆ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การเลือกคบมิตรหรือคบเพื่อนที่ดีย่อมป้องกันเด็กๆ กลุ่มเสี่ยงไม่ให้หมกมุ่นในการเล่นเกมนออนไลน์ได้

แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการป้องกันการติดเกมออนไลน์ มีดังนี้ ๑) เปิดการให้ความรู้ประโยชน์และโทษจากการเล่นเกมออนไลน์ทั้งในและนอกเวลาเรียน ๒) ให้ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ๓) จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

โดยส่งเสริมให้วัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรม ๔) ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น ส่งเสริมการทำวัตรสวดมนต์เย็นทุกวันพระ ส่งเสริมกิจกรรมการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ เป็นต้น

๕. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยการศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะบ้านขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น เท่านั้นและเป็นเพียงแนวทางในการนำพุทธธรรมมาปรับใช้ในการป้องกันปัญหาเด็กติดเกมออนไลน์ ยังไม่ได้นำแนวทางดังกล่าวไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในองค์กรต่างๆและยังไม่ได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบให้กว้างขวางกว่านี้ และพบว่ามีเรื่องอื่นที่น่าสนใจนอกเหนือจากที่ได้ศึกษามาแล้ว คือ

๑) การศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดเกมออนไลน์ของวัยรุ่นในเขตจังหวัดขอนแก่น

๒) การศึกษาการแก้ไขปัญหาการติดเกมออนไลน์ด้วยหลักพุทธธรรมต่างๆในพระพุทธศาสนา

๓) การศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันปัญหาติดเกมออนไลน์ในสถานศึกษาเขตจังหวัดขอนแก่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

พันธ์ศักดิ์ ศิริรัชตพงษ์. ผลสำรวจอินเทอร์เน็ต ปี ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร : เนคเทค, ๒๕๕๗.

สมพงษ์ จิตระดับ. เด็กติดเกมส์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, ๒๕๕๐.

ศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
A Study of Rags Robe as Promoting the Lifestyle of Monks in Buddhism.

พระอนุสรณ์ อธิปญโญ (รุ่นกลั่น)*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ศึกษาหลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์ และศึกษา ผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการ วิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการครองจีวรของพระสงฆ์ต่างจากวิถีชีวิตของคนทั่วไป พระสงฆ์ต้องปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าเย็บน้ำผาด นอนบนเตียงไม้หรือแคร่ รับประทานอาหารเลี้ยงชีวิต ฉันทอาหารวันละมื้อ ฉันทเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่ประพาสพรหมจรรย์ได้ ต้องอาศัยชาวบ้านคอยเกื้อกูลในเรื่องอาหาร เพราะไม่ทรงอนุญาตให้สมาชิกของพระสงฆ์ เพาะปลูกฉันทเองได้ ถ้าต้องการของร้อนจะได้ของเย็น ถ้าต้องการของเย็นจะได้ของร้อน เป็นวิธีที่ลำบากนัก กฎกติกาของพระสงฆ์มีอยู่มากมายแทบไม่มีที่ให้เบียดเบียนเหยียดมือเหยียดเท้า หมายความว่าเหยียดมือเหยียดเท้าจะมีกำหนดกติกามากมาย แต่วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตของคนที่ต้องการฝึกหัดขัดเกลาพัฒนาตน ถึงแม้ได้เป็นพระสงฆ์บางครั้งก็ยินดีชอบใจชีวิตดังกล่าวได้ยากเพราะชีวิตของพระสงฆ์เป็นวิถีชีวิตฝืนกระแสสังคม พระสงฆ์ได้รับอนุญาตให้มีของใช้ที่จำเป็นต่อการครองจีวรเพียง ๘ อย่าง ได้แก่ ผ้าห่ม(จีวร) ผ้านุ่ง (อุตตราสงค์) ผ้าซ้อนนอก(สังฆาฏิ) บาตร เข็ม ประคดเอน และที่กรองน้ำดื่ม

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเที่ยวบิณฑบาตเป็นกิจวัตรอาศัยก้อนข้าวในการเลี้ยงชีพ เป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงปฏิบัติเป็นการโปรดสรรพสัตว์ และการสมาทาน บิณฑบาตเป็นวัตรจัดเป็นธุดงค์ที่ช่วยขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลง

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้ผ้าบังสุกุล (จีวร) คือทรงผ้า ๓ ผืน คือจีวร สบง และสังฆาฏิพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอยู่โคนไม้ และอารามหรือวัด อันเป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลฉันทาด้วยน้ำมูลร่อน คือฉันทเป็นยารักษาโรคต่างๆ

หลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้จีวรหรือว่าการครองผ้าจีวรซึ่งเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่างที่ต้องมีการพิจารณาก่อนการใช้

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

สอยดังที่มีปรากฏในพระวินัยปิฎกที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและข้อปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับจีวรที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงได้วางกฎเกณฑ์และบทบัญญัติเป็นสิกขาบทที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาตให้ใช้สอยเครื่องบริวารเหล่านั้นได้

ในการใช้ผ้าบังสุกุลของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการหรือความเป็นมา จากคำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งแต่สมัยพุทธกาลนานมาแล้ว และก็ยังคงไว้ซึ่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น ซึ่งมีปรากฏเป็นลักษณะที่เด่นชัด ก็คือคำสอนที่ว่า กรณีกิจ ๔ อันได้แก่ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑, อยู่โคนไม้ ๑, เทียวบิณฑบาต ๑, และฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า ๑, หลักการของกรณีกิจ ๔ อย่างนี้เอง เป็นกิจที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องพึงกระทำให้เป็นกิจวัตรนิสัย ให้ควบคู่กันไปกับชีวิตจิตใจในการดำรงชีวิตในเพศนักบวช

คำสำคัญ: พระสงฆ์, ผ้าบังสุกุล, บังสุกุลจีวร, ส่งเสริม

Abstract

This research to study the style of life of the priest in the modern era, A study of the Buddhist canon to dominate the clothes of the monk And Requiem for a study to promote the culture of Buddhist monks. How to conduct a research study using data from the scriptures Tripitaka, commentary, books document the faculty member and the report and related research The research found that

The form of life of the monks in the modern era, are found that the pattern of living of the monks from the life of the common man. the monks are need to remove hair, shaving blanket dyed water astringent lying on the bed or couch Toured the culture of life , feed one meal a day is to sustain life on celibacy, villagers who rely on . complementary foods. He did not allow members of the clergy planting my own. If want to have the heat of the evening ,to get cool it 's hot . It is a difficult path there are many rules of the clergy persecuted almost to his hand outstretched foot . That his hand outstretched foot to grip many rules .But such a lifestyle, a way of life of the people who want to develop their socialization training,the monks (sometimes) happy happy life is difficult ,because of the life of a priest is a life force flows society . Priests are allowed to have the necessities of living, only eight , including blankets (robe), skirt (Autrasang) fabric stacked outside (Sangkati) bowl needle breast cloth and filtered drinking water .

The Buddhist monks alms daily lives hang in the modern era before news of a living Buddha, a Buddhist mission at all, it is a favorite treat animals. Smatanalmsa and pilgrimage is a duty to help the less refined sensuality.

Clergy in the modern era cloth requiem (robe) is the third piece of cloth robe and Sangkati, priest in the modern era is the foot, and a monastery or temple as the temple's monks. transparent era priest reminded medicine (Yadong) with urine rot. is was a cure for many diseases.

A study of the Buddhist canon to dominate the clothes of the priest. The study found that the Buddhist commandments regarding the use of robes. Or that of his clothes, a monk living consumables. There are four things that must be considered before use. have appeared in the Vinaya the relevant rules and regulations of the monk. about robe he had put the Buddha statutes and provisions are rules of Vinaya. his ban or allow the machine monks living them.

The requiem for the extra lives of Buddhist monks we are find it in the cloth of the monks in the Buddhist requiem evolved or is derived from the teachings of the Buddha from the modern era long ago, and it continues to conduct follow that doctrine . This appears to be a striking feature, it is the doctrine that the four activities, including clothed 1 clothed Requiem , 2 on foot , 3 flights alms 4 with urine rot. the principle of duties, 4 as this is a work that monk will be conducted as a routine disposal, Concurrently with the life of living in priest monks.

Keywords: Monk, Requiem, Requiem Robe, Promote.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาในทางการดำรงชีวิตครองสมณะเพศหรือบรรพชิตนักบวชนั้น ปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งซึ่งปัจจัย ๔ เหล่านี้ของคัมภีร์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าเป็นเครื่องอาศัยของบรรพชิตให้ยึดถือเอาและปฏิบัติตาม นั่นก็คือนิสสัย ๔ กล่าวคือ อยู่โคนไม้ ๑, นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑, เทียวบิณฑบาต ๑, และฉันยาตอง ด้วยน้ำมูตรเน่า ๑ ปัจจัย ๔ หรือนิสสัย ๔ ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นสิ่งที่ภิกษุในพุทธศาสนายึดถือ ปฏิบัติมาแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในคราวสมัยปัจจุบันนี้บางอย่างก็เลือนหายไปบ้างบางสิ่ง เช่น การอยู่โคนไม้ เป็นต้น เพราะในสมัยปัจจุบันนี้มีวัดวาอาราม มีกุฏิ เสนาสนะที่จะให้พระภิกษุ สงฆ์เข้าอยู่อาศัยจำพรรษาได้อย่างสะดวก ปลอดภัยจาก แดด ฝน ลมหนาว และ

สัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ได้อย่างปลอดภัยและมิดชิด แต่ในที่นี้จะขอยกเอาหนึ่งในสี่ปัจจัยเครื่องอาศัยของนักบวช ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ นั่นก็คือ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ความปรากฏในธัมมปฏิบัติ^๑ ดังนี้

สมัยหนึ่งท่านพระอนุรุธเถระ จำพรรษาอยู่ที่เวฬุวันเมืองราชคฤห์ จีวรที่ท่านใช้อยู่นั้นเก่ามากท่านจึงแสวงหาผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) ตามกองขยะ กองหยากเยื่อเพื่อนำมาทำจีวร ครั้งนั้น อติตถรรยาเก่าของท่านชื่อ ซาลินี ซึ่งจุดได้เกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เห็นพระเถระแสวงหาผ้าอยู่เช่นนั้นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงนำผ้าทิพย์มาจากสวรรค์ลงมายังโลกมนุษย์และคิดว่า ถ้าเราจะนำเข้าไปถวายโดยตรงพระเถระก็คงไม่รับแน่จึงหาอุบายซุกผ้าผืนนั้นในกองขยะกองหยากเยื่อมีชายผ้าโผล่ออกมาเพื่อให้พระเถระได้เห็นในทางที่พระเถระกำลังเดินมุ่งหน้าไปทางนั้น พระเถระเห็นชายผ้าผืนนั้นแล้วถึงออกมาพิจารณาเป็นผ้าบังสุกุลและคิดว่า ผ้าผืนนี้เป็นผ้าบังสุกุลที่มีคุณค่ายิ่งนักแล้วนำกลับไปสู่อาราม เพื่อจัดการทำจีวร ในการทำจีวรของท่านนั้นเป็นงานที่ยิ่งใหญ่มาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระบรมศาสดาทรงพาพระมหาสาวกเป็นจำนวนมากมาร่วมทำจีวร โดยพระองค์เองทรงร้อยเข็ม พระมหากัสสปะนั่งอยู่ช่วงต้น พระสารีบุตรนั่งอยู่ตรงกลาง พระอานนทน์ั่งอยู่ช่วงปลายสุด ทั้ง ๓ ท่านนี้ช่วยกันเย็บจีวร ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่เหลือก็ช่วยกันกรอด้าย พระมหาโมคคัลลานะ กับนางเทพธิดาซาลินี ช่วยกันไปซักขวนอุบาสกอุบาสิกาในหมู่บ้าน ให้นำภัตตาหารมาถวายพระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป การเย็บจีวรของพระอนุรุธะสำเร็จลงด้วยดีภายในวันเดียวเท่านั้นในสมัยพุทธกาลผ้าที่พระภิกษุจะนุ่งห่มได้นั้นต้องมาจากผ้าบังสุกุลเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นการหาผ้ามาทำจีวรจึงลำบากมากต้องไปเที่ยวหาเศษผ้าที่เขาดัดเศษทิ้งหรือผ้าเก่าๆตามกองขยะ หรือผ้าห่อศพที่เขามาทิ้งไว้ที่ป่าช้ามาใช้ทำจีวร กว่าจะรวบรวมหรือหาได้ครบทำจีวรสักผืนบางทีก็เกิน ๑๐ วัน ก็ทำไม่ได้อีกเพราะผิดวินัย อีกทั้งการตัดเย็บสมัยก่อนพระต้องเย็บและย้อมผ้าด้วยตนเอง (ดังนั้น ในบริขารที่ถวายพระ แม้ในปัจจุบันเราจึงเห็นมีด้ายและเข็มอยู่ด้วย) เมื่อพุทธศาสนิกชนครั้งกระโน้น เห็นความยากลำบากของพระในเรื่องนี้และได้พิจารณาเห็นว่าหากช่วยพระให้หมดความยากลำบากดังกล่าวน่าจะได้อุบุญมากทีเดียวแต่เมื่อช่วยโดยตรงคือไปถวายตรงๆไม่ได้เพราะผิดวินัยก็เลยสังเกตดูว่าพระท่านเดินไปทางไหนเป็นปกติก็เอาผ้าไปหมกดิน หมกฝุ่น หรือหมกขยะหรือในป่าช้าให้ชายผ้าโผล่ออกมาให้ท่านสังเกตเห็นแต่ต้องทำเหมือนว่าเจ้าของทิ้งหรือไม่มีเจ้าของแล้ว เมื่อพระท่านเห็นและเข้าใจเช่นนั้นท่านก็จะชักบังสุกุลนำไปใช้ตัดจีวรต่อไป ซึ่งกิจรยาที่ต้องเอาผ้าไปทิ้งไว้ที่กองขยะหรือในป่าช้าเช่นนี้ เราจึงเรียกว่า “ทอดผ้าป่า” ครั้นต่อมาหมอชีวกได้ทูลขอพระพุทธานุญาตให้ภิกษุรับศพตัดจีวรได้ ก็ทรงอนุญาต ตั้งแต่นั้นมาคนใจบุญทั้งหลายก็สามารถถวายจีวรแก่พระสงฆ์ได้โดยตรง อย่างไรก็ดี พระพุทธรองค์ก็ยังทรงสรรเสริญภิกษุที่ทรงผ้า

^๑ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๙๓.

บังสกุลและยังมีพระภิกษุที่ประสงค์จะทรงผ้าบังสกุลอยู่ การทอดผ้าป่าจึงมีอยู่และได้สืบทอดเป็นประเพณีมาจนปัจจุบัน โดยหลักใหญ่การทอดผ้าป่าต้องมีผ้าขาวทั้งผืนเพื่อทำจีวรหรือจะเป็นผ้าจีวรสำเร็จรูปตัวเดียวหรือหลายตัวไตร่เดียวหรือหลายไตรก็ได้ นอกจากนี้ก็ยังมีบริวารผ้าป่า เช่น ผลไม้ต่างๆ อาหาร ยารักษาโรค ฯลฯ สมัยก่อนถ้าทอดในป่า ก็จะนำผ้าไปพาดไว้ตามต้นไม้กิ่งไม้ถ้าไม่มีก็หักกิ่งไม้อื่นมาปักสำหรับทอดผ้าเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นผ้าป่าแล้วไปวางไว้ตามทางที่พระผ่าน แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนมาโดยลำดับ ที่เราเห็นในขณะนี้ก็มักจะเป็นถึงมีต้นไม้ปักอยู่กลางมีผ้าจีวรพาดอยู่พร้อมมีบริวารบางอย่าง โดยเฉพาะธนบัตรปักอยู่ตามกิ่งไม้ และมักจะมีรูปพระนิเกาอยู่ เพื่อแทนสัญลักษณ์ป่า

ประเพณีนิยมในการถวายผ้าบังสกุลและเป็นประโยชน์ของการใช้ผ้าบังสกุลในพระพุทธศาสนาจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นล้วนเป็นประเด็นปัญหาที่ผู้ทำการวิจัยจะได้ทำการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับผ้าบังสกุล บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการรับผ้าบังสกุลและประโยชน์ของการใช้ผ้าบังสกุลในพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของความประสงค์ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมและต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์
๓. เพื่อศึกษาผ้าบังสกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ โดยมุ่งศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ รวมถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารวิชาการอื่นๆ บทความสาระสังเขปออนไลน์ วารสารอิเล็กทรอนิกส์ และรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาตามขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

๑. รูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
๒. หลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์
๓. ผ้าบังสกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าได้ผลการวิจัย ดังนี้ว่า วิถีชีวิตของพระสงฆ์เป็นวิถีชีวิตผืนกระแสมงคล พระสงฆ์ได้รับอนุญาตให้มีของใช้ที่จำเป็นต่อการครองชีพเพียง ๘ อย่าง ได้แก่ ผ้าห่ม (จีวร) ผ้านุ่ง (อุตตราสงค์) ผ้าซ้อนนอก (สังฆาฏิ) บาตร เข็ม ประคดเอวและที่กรองน้ำดื่ม

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเที่ยวบิณฑบาตเป็นกิจวัตรอาศัยก้อนข้าวในการเลี้ยงชีพ เป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงปฏิบัติ เป็นการโปรดสรรพสัตว์ และการสมาทาน บิณฑบาตเป็นวัตรจัดเป็นธุดงค์ที่ช่วยขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลง

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้ผ้าบังสุกุล(จีวร) คือทรงผ้า ๓ ผืน คือจีวร สบง และ สังฆาฏิพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอยู่โคนไม้ เพราะในสมัยพุทธกาลยังไม่มี ภูมิ วิหาร อันเป็นที่ จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า คือฉันเป็นยา รักษาโรคต่างๆ

การครองผ้าจีวรซึ่งเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ ด้วยกัน ๔ อย่างที่ต้องมีการพิจารณาก่อนการใช้สอยที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและข้อ ปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับจีวรที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงได้วางกฎเกณฑ์และ บทบัญญัติเป็นสิกขาบทที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาตให้ใช้สอยเครื่องบริวารเหล่านั้นได้

การใช้ผ้าบังสุกุล หรือผ้าจีวรของพระภิกษุสงฆ์นั้นนอกจากจะเป็นการสืบทอดอายุ พระพุทธศาสนาให้ยิ่งๆขึ้นไปแล้ว สิ่งสำคัญไม่แพ้กันรวมแยกว่าปัจจัยภายในและปัจจัย ภายนอกของพระภิกษุที่ใช้ผ้าบังสุกุลนั้น ๆ ส่วนที่เป็นปัจจัยหลักๆ ที่ช่วยให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ ในร่มของพระศาสนาของพระบรมศาสดาได้นั้น ก็คือว่าความสำคัญหรือว่าประโยชน์ของผ้า บังสุกุลเองที่ช่วยส่งเสริมหรือว่าส่งผลที่ดีให้กับตัวพระภิกษุนั้นๆด้วยที่ว่าผ้าบังสุกุลกับการ ส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ดังมีอานิสงส์ที่ย่อมเกิดกับตัวบุคคลที่ใช้ผ้าอยู่เนื่องๆ ก็คือ ยินดีใน ผ้าที่ตนแสวงหามาได้(สันโดษ) ไม่เป็นผู้ยินดีปรารถนาผ้าที่คลุมหบติเจาะจงจะถวาย

- ผ้าบังสุกุลส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในข้อวัตรปฏิบัติธุดงค์ ถือผ้า ๓ ผืน เป็น ภิกษุผู้มกน้อย สันโดษ

- ผ้าบังสุกุลส่งเสริมวิถีชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น ปัจจัย ๔ คือเครื่องอาศัยของบรรพชิต

- ผ้าบังสุกุลการส่งเสริมสังคม คือช่วยให้บุคคลหรือพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใส ศรัทธาปรารถนาที่จะทำบุญด้วยการถวายผ้าไตรจีวร พระภิกษุที่เป็นองค์ผู้ไม่ถือเคร่งในการ ครองผ้า ๓ ผืน ก็สามารถที่จะรับจีวรจากผู้ที่ไม่เคร่งจนถวายได้ ถือว่าเป็นการอนุเคราะห์ให้คน เหล่านั้นได้ทำบุญ

- ผ้าบังสุกุลยังประยุกต์หรือว่าปรับให้เข้ากับยุคสมัย คือประยุกต์เข้ากับสมัย ปัจจุบันคือเปลี่ยนจากการใช้คำว่าผ้าบังสุกุลมาเป็นคำว่า ผ้าป่า เพื่อประโยชน์กับสังคมใน ด้านต่างๆ เช่น การจัดตั้งกองผ้าป่าของกลุ่มคณะมาเพื่อที่จะสร้างประโยชน์ และศาสนวัตถุ ให้บังเกิดมีแก่พระพุทธศาสนา และเพื่อคนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากสถานที่ตรงนั้นต่อไป ภายภาคหน้า

- ผ้าบังสุกุลยังถือเป็นการส่งเสริมสังคมในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากกิจ นิมนต์อันเป็นลาภที่พระสงฆ์ได้ เมื่อมีในส่วนนี้พระสงฆ์เองก็มีทุนทรัพย์ที่จะแผ้วแผ่ให้กับ

สังคม หรือสิ่งแวดล้อมรอบข้าง เช่น เรื่องของวัด โรงเรียน และหมู่บ้าน ตัวอย่างเช่น ในโรงเรียนพระสงฆ์ทำก็จะนำทุนทรัพย์ในส่วนหนึ่งที่ท่านได้มามอบเป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กผู้ยากไร้ในเขตบริการของท่าน

๕. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะได้รับการศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติมอีก ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ในการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นการเกี่ยวพันกับการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (จีวร) การอยู่โคนไม้ วัตรวาอาราม และการฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า (คิลานเภสัช) พระภิกษุสงฆ์เองควรที่จะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยให้มาก งดเว้นการบริโภคตามกิเลส เคารพในพระธรรมวินัยให้มาก

๒) พระภิกษุสงฆ์เองควรที่จะศึกษาหลักพุทธบัญญัติทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ให้เข้าใจถูกต้องอย่างถ่องแท้ เอื้อเพื่อตามกาลสมัยพอเหมาะพอควร

๓) การประยุกต์ใช้ในเรื่องของผ้าบังสุกุลมาเป็นผ้าป่าที่เกี่ยวข้องมาจากวัฒนธรรมประเพณีที่สืบต่อๆ กันมา ต้องนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางส่วนรวมให้มาก ประกอบกับความซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนรุ่นหลัง

๔) การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ หรือทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระภิกษุสงฆ์เองก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นเนื่อานาบุญที่ดีให้กับสังคมรอบข้างจึงจะเหมาะกับการเป็นที่ตั้งศรัทธาของญาติโยมได้ และเป็นทักษิณบุญบุคคลที่ดี

๕) พระภิกษุสงฆ์ หรือเจ้าอาวาสที่มีบทบาทในบริบทสังคม เช่น โรงเรียน หมู่บ้าน ในเขตบริการนั้นๆ ควรที่จะให้ความช่วยเหลือในทุกๆด้านอย่างเท่าเทียมกัน และให้เหมาะกับเวลาและโอกาส และบุคคลทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์นั้นด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีข้อมูลอีกหลายประเด็นที่ควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อยอดต่อไป จึงขอเสนอแนะเรื่องที่จะศึกษาต่อไป ดังต่อไปนี้

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในด้านใด ด้านหนึ่งอย่างเจาะจงเฉพาะเจาะจง เช่นว่า ศึกษารูปแบบการบริโภคยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า (คิลานเภสัช)

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยหลักพระธรรมวินัย หรือหลักพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับการฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า

๓) ควรมีการศึกษาวเคราะห์การฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่ากับการใช้ยาแผนปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

การศึกษาในทัศนะพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
Education in the point of views of PhraBrahmapundit
(Prayoon Dhammacitto)

พระจัตตุรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี) ดร.*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือศึกษา ๑) ความหมายของการศึกษา ๒) จุดมุ่งหมายของการศึกษา ๓) รูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยพบว่า การศึกษาหมายถึง การแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง มีนัยเดียวกับปัญญา ส่วนจุดมุ่งหมายของการศึกษา จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ชุมชน เพื่อที่จะสร้างคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยการศึกษาต้องมีจุดมุ่งหมายที่องค์รวมใน ๔ ด้าน (ภาวนา) คือ ๑) ด้านการพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) ๒) ด้านการพัฒนาสังคม (ศีลภาวนา) ๓) ด้านการพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) และ ๔) ด้านการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) จึงสามารถนำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขอย่างถาวร สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนต้องบูรณาการ กับสถานศึกษา ผู้สอนหรือครู หลักสูตรการศึกษา และการเรียนการสอน

คำสำคัญ: การศึกษา, สังคม, องค์รวม, ภาวนา.

Abstract

This article has 2 objectives: 1. The meaning of education and 2. The aim of education. It was found that; education is the search the enlightenment or pure has the meaning of wisdom. In the the aim of education will corporate all societies for make excellently, good and happiness person. Education will to the holistically 4 main points(bhâvanâ); 1.physical development (Kâya-bhâvanâ) 2.moral development (Silla- bhâvanâ) 3. emotional development (Citta-bhâvanâ) 4. intellectual development (Pannâ-bhâvanâ) can bring to permanent peace society. For the Form of management the teaching and learning will combine school, teacher, Curriculum and teaching technique.

Keywords: Education, Society, Holistic, Bhâvanâ.

* อาจารย์พิเศษ ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)ได้กล่าวว่า “การศึกษาที่ผ่านมาที่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะนโยบายการศึกษาไทย ถูกครอบงำด้วยเป้าหมายทางเศรษฐกิจ มุ่งผลิตบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจ”^๑ การศึกษาจึงไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาสังคมและแก้ไขปัญหาอื่นๆ ได้ การศึกษาที่เหมาะสม ต้องเป็นไปเพื่อการสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์^๒ ส่งเสริมการพัฒนาที่สมดุลทั้ง ทางร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา” การศึกษาที่จะสัมฤทธิ์ผล จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ชุมชน เพื่อที่จะสร้างคนเก่ง คนดี และมีความสุข ดังที่พุทธทาสภิกขุเรียกว่า “ชีวิตต้องเทียมด้วยวัวสองตัว” คือเพื่อร่างกายและจิตวิญญาณ^๓ ทั้งยังต้องคำนึงถึงการบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ส่งเสริมการพัฒนาที่สมดุลทั้ง ทางร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตตนให้สูงขึ้น โดยการพัฒนาศักยภาพ สมรรถภาพ คุณภาพ และมนุษยภาพให้ได้คนเก่ง ดี และมีความสุข การศึกษาจึงไม่เพียงสร้างให้ได้มนุษย์ที่ เก่ง ดีและมีความสุข เท่านั้น หากแต่การศึกษายังต้องสามารถพัฒนาให้ได้มนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา สามารถเชื่อมโยงตัวของผู้เรียนเข้ากับสังคม ชุมชน ให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชน สังคม ประเทศของตนได้อย่างปรกติสุขดี บนพื้นฐานแห่งความหลากหลาย

๒. ความหมายของคำว่า “การศึกษา”

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง ที่มาของคำว่า การศึกษา ไว้ว่า “การศึกษา” มาจากภาษาบาลีว่า “สิกขา” คำว่า “สิกขา” มีรากศัพท์ว่า “สิกข” หมายถึง “วิชิโซปาทาน” แปลว่า “การแสวงหาวิชา” ส่วนคำว่า “วิชา” หมายถึงความรู้สภาวะแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นสิกขาหรือศึกษา หมายถึง การแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง ซึ่งก็คือปัญญา เมื่อปัญญามา อวิชาก็หายไปเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นมาก็ขับไล่ความมืดไปด้วย^๔ นอกจากนี้แล้ว การศึกษากับปัญญานั้นเป็นอย่างเดียวกัน คือ “ปัญญา” มาจาก “สิกขา”

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ**, แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&menutype=1&articlegroup_id=21 [๑๕ มกราคม ๒๕๖๐].

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑.

^๔ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**, หน้า ๒๑-๓๑.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ขอบฟ้าแห่งความรู้**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓.

เมื่อมีสิกขา ก็ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หากไม่ได้รับการศึกษาหรือ สิกขา ก็ย่อมไม่ได้ปัญญา เมื่อไม่มีปัญญาก็ไม่เป็นมนุษย์ ซึ่งวิธีการให้เหตุผลอย่างนี้ของพระพรหมบัณฑิตนี้ เป็นการให้เหตุผลเชิง “เหตุปัจจัย” คือ เมื่อ มี ก ก็ทำให้มี ข เมื่อไม่มี ก ก็ไม่มี ข ซึ่งตามหลักพุทธปรัชญา เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” หรือ “ปฏิจจสมุปบาท”^๖ ดังที่เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก ได้กล่าวไว้ว่า โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกัน หรือรวมตัวกัน จนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์กรวม^๗

จากที่กล่าวมาผู้เขียนเห็นว่า ความหมายของการศึกษาดังกล่าวนั้นมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยภายในคือตัวของผู้เรียนกับปัจจัยภายนอกคือสิ่งแวดล้อม ทั้งสองนี้จำเป็นว่าต้องเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กันอย่างเชื่อมโยง อิงอาศัยกันและกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า การมองหรือพิจารณาที่ขาดมิติทางด้านธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ที่ว่าผู้เรียนมีธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไปว่าเป็นอย่างไรด้วยนั้น ย่อมทำให้ความหมายของการศึกษาที่นิยามไว้นั้นไม่เด่นชัดมากนัก เพราะว่ามันุษย์นั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่าแตกต่างกัน คือมีความหลากหลายเช่น ทรงเปรียบเสมือนบัวสามเหล่า แม้ว่าธรรมชาติของมนุษย์จะสามารถฝึกฝนอบรมได้เพื่อบรรลุถึงความจริงหรือการรู้แจ้งก็ตาม แต่ย่อมที่จะอาศัยการสั่งสมบ่มเพาะบุญบารมีอย่างยิ่งยวดอีกด้วย

๓. จุดมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาควรเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การศึกษามีไว้เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะถ้าคนได้รับการพัฒนาดีแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ก็จะตามมาเอง^๘ การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สามารถพัฒนาคน ได้สูงสุดคือ เป็น “ผู้ประเสริฐ” มากกว่าการลดทอนมนุษย์ เป็นเพียงหนึ่งในปัจจัยการผลิต เพราะจะเป็นการลดคุณค่าของความเป็นคน การศึกษาต้องเป็นการสร้างปัญญาหรือวิชา ซึ่งหมายถึงความรู้ตามสถานะแท้จริงของ สรรพสิ่ง รู้จริงให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลาย ท่านเรียกว่าญาณุตถญาณทัศนะ คือความรู้เห็นตามความเป็นจริง เป็นการแสวงหาปัญญา คือความรู้เห็นตามความเป็นจริงนั่นคือการกิจสำคัญของการศึกษา การศึกษาเป็นการเน้นเรื่องพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่น เพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด ปัญญาเป็นประธานแห่งคุณธรรมทั้งหลาย ในการกำจัดอวิชชา อวิชชาคือความไม่รู้ ซึ่งความหมายที่ครบถ้วนของอวิชชา ก็คือความไม่รู้สิ่งที่ควรรู้ และความรู้สิ่งที่ไม่ควรรู้^๙

^๖ หลักอิทัปปัจจยตา, (ความที่มีสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) หลักปฏิจจสมุปบาท, (การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมี). ดูใน ม.ม.(ไทย).๑๓/๓๓๗/๓๐๗.

^๗ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), โลกทัศน์ของชาวพุทธ, หน้า ๒๙.

^๘ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), ทิศทางการศึกษาไทย, หน้า ๑๘.

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, หน้า ๓-๔.

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาจึงเป็นการสร้างคนเก่ง คนดีและคนที่มีความสุข ในขณะเดียวกันพระพรหมบัณฑิตให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มุ่งการพัฒนาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือ ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่การตอบสนองมนุษย์ในการเป็นปัจจัยตัวหนึ่งของการผลิต (Product) การศึกษาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คือการส่งเสริมการพัฒนาคน ให้เป็นมนุษย์ ให้สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ก็ด้วยการส่งเสริม การศึกษา หรือ ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการส่งเสริมผู้เรียนให้มีวิธีคิดที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การรู้จักคิดสรร เลือกรองเอาแต่สิ่งที่ดี จากข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น และมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ถึงวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ ทั้งยัง มุ่งสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ หรือมุ่งสร้าง IQ และการมุ่งสร้างจริยธรรมและคุณธรรม หรือมุ่งสร้าง EQ และให้ความรู้ สติปัญญาแก่สังคม บ่มเพาะคุณธรรม ความรัก ความสามัคคี ท่ามกลางองคาพยพที่หลากหลาย^{๑๐}

ดังนั้น หากจะพิจารณาถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา ที่ชัดเจนที่สุดก็คือการพิจารณาจากแนวคิดเรื่อง การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่สมดุล กับ การศึกษาที่พึงประสงค์ (จตุสดมภ์) ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึง จุดมุ่งหมายการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) อีกประการหนึ่ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

๓.๑ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่สมดุล

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่สมดุล เป็นการพัฒนาที่อาศัยหลักในพระพุทธศาสนาซึ่งมาจากคำบาลีว่า “ภาวนา” โดยทั่วไปแปลว่า “การพัฒนา” มี ๔ ประการ คือ

๑) การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) เป็นการพัฒนากายพร้อมกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางร่างกาย ๒) การพัฒนาสังคม (สีลภาวนา) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นมิตรกับคนอื่น เพื่อที่จะได้ก่อตั้งสังคมที่น่าปรารถนาโดยมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีในโลกนี้ ๓) การพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) เป็นการพัฒนาสภาวะทางจิต เช่น เมตตา มุทิตา กรุณา อุเบกขา สติและสมาธิ และ ๔) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนาความรู้รอบ^{๑๑}

๓.๒ การศึกษาที่พึงประสงค์ (จตุสดมภ์)

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่พึงประสงค์หรือ ที่เรียกว่า จตุสดมภ์ พระธรรมโกศาจารย์ ได้อ้างจาก รายงานขององค์การยูเนสโก เรื่อง การศึกษาคือขุมทรัพย์ภายใน (Learning: The Treasure Within) จัดพิมพ์ ในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) รายงานนี้มุ่งแสวงหาแนวทางจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเริ่มต้นในปี ค.ศ.

^{๑๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), บทบาทความเป็นผู้นำทางวิชาการและจริยธรรมของอุดมศึกษา, อ่างใน ชุตินา ผิวเรือนนท์, ศ.ดร.พระธรรมโกศาจารย์เทศนาใช้คุณธรรม-ปัญญาโยงวิชาการ, ขาวรามคำแหง,วันที่ ๒๗ ตุลาคม -๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑, หน้า ๖.

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), โลกทัศน์ของชาวพุทธ, หน้า ๓๑-๔๑.

๒๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๓) รายงานนี้ระบุว่า การศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมีองค์ประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education) หมายถึงเสาหลักของการศึกษาทั้งสี่เสาที่ช่วยค้ำยันกันไว้จะขาดเสาใดเสาหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดเสาใดเสาหนึ่ง การศึกษานั้นก็จะไม่สมบูรณ์ ในทำนองเดียวกัน การศึกษาเพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์เปรียบเหมือนเก้าอี้ที่มีครบทั้ง ๔ ขา จึงจะใช้งานได้ การศึกษาที่แท้จริงต้องมีครบทั้ง ๔ สดมภ์ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง การศึกษานั้นก็บกพร่องและไม่สามารถสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ สดมภ์การศึกษาทั้ง ๔ ประการ ดังนี้คือ

๑) การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) คือการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ แปลว่า เรียนเพื่อรู้ หมายถึงการเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต สดมภ์นี้ยังหมายถึงการเตรียมจิตใจของ ผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะศึกษาต่อไป ๒) การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) คือการศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ คือ ความสามารถในการนำความรู้ มาปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ สำหรับสดมภ์ที่สองนี้ ใช้คำว่า Learning to do เรียนเพื่อใช้ทำงาน มุ่งปฏิบัติ ๓) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together) คือการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ ที่มุ่งสอนเด็กให้เป็นคนดีที่ใช้ความรู้สามารถทำคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น ๔) การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be) คือการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพเป็นสดมภ์ที่สี่ เป็นการพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ตาม ศักยภาพทั้งทางกาย ทางสังคม ทางอารมณ์ และทางปัญญา^{๑๒}

จากที่ได้กล่าวมาใน ๔ ประเด็นในจุดมุ่งหมายการศึกษาในทัศนะของพระพรหมบัณฑิต จุดมุ่งหมายการศึกษาเป็นไปเพื่อการส่งเสริมการทั้งประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ผู้อื่น เพื่อนำไปสู่การมีปัญญา ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ที่ต้องอาศัย ศีล สมาธิ และปัญญา จึงเชื่อว่าเป็นการศึกษาที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ อย่างยั่งยืน สร้างความสมดุลแก่ชีวิตเพื่อเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔. รูปแบบการจัดการเรียนการสอน

๔.๑ สถานศึกษา

พระพรหมบัณฑิต ได้กล่าวถึง โรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนที่มี การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ที่ต้องประกอบไปด้วย ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น เป็นลักษณะการเกื้อกูลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน จะมีลักษณะของการร่วมมือ ทั้งสถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่างๆ ในชุมชน แสดงถึงการ จัดสภาพแวดล้อม ที่เป็นกัลยาณมิตร^{๑๓} ที่เกื้อกูล หรือส่งเสริมสนับสนุน

^{๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, หน้า ๒๕-๓๔.

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖), หน้า ๔-๑๑.

ให้ผู้เรียน บรรลุผลจากการศึกษาได้ดีจะต้องประกอบด้วย ปัญญาคุณธรรม ๔ และโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องมีอุดมคติตามกรอบความคิด ๔ ประการคือ ๑. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีกติกา มีระเบียบวินัย ๒. มีบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย ๓. สอนให้คิด ปุจฉา วิสัชนา วิเคราะห์เป็นในลักษณะ อยากขอให้โรงเรียนต้นแบบ และ๔. ให้มีเป้าหมายในการดำเนินการ ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยปัจจัย ๔ ด้าน คือ

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input) คือสิ่งที่โรงเรียนจะต้องใส่เข้าไปในเบื้องต้นเพื่อเป็นทุนประเดิมในการดำเนินการ ปัจจัยนำเข้านี้เป็นการตอบคำถามว่าโรงเรียน ควรทำอย่างไรบ้างเพื่อให้มีทุนประเดิม คำตอบก็คือว่า “โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลัก “ไตรสิกขา” ๒. ปัจจัยกระบวนการ (Process) คือวิธีที่ครูอาจารย์ ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจัยกระบวนการนี้เป็นการตอบคำถามว่าครูอาจารย์ ควรทำอะไรบ้างเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุขก็คือ “จัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต ๓. ปัจจัยผลิตผล (Output) เป็นเรื่องที่กำหนดว่าผู้ที่จบการศึกษา จากโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านคือ “ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข” และ๔. ปัจจัยผลกระทบ(Impact) เป็นผลกระทบที่ตามมาจากโรงเรียนวิถีพุทธประสบความสำเร็จคือ วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง^{๑๔}

ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่า โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติที่สอนวิชาต่างๆ เหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่ได้มีการเน้นถึงการนำเอา หลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารและจัดการเรียนการสอน เน้นที่การบูรณาการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาเข้าในหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้นำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ทั้งในขณะเรียน และออกไปใช้ชีวิตตามปกติในชีวิตประจำวัน ดังนั้น แนวคิดทางการดำเนินการเกี่ยวโรงเรียนวิถีพุทธจึง เน้นกิจกรรมอบรมจิตใจของเด็ก ให้มีสติ สมาธิ และโยนิโสมนสิการพร้อมกันในการเรียนวิชาอื่นๆ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โรงเรียนมีงบประมาณเพียงพอสำหรับจัดหาคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก เน้นกิจกรรมที่ฝึกให้ เด็กมีความสามารถทำงานเป็นทีม เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการแนวพุทธ ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และที่สำคัญคือเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสิกขาการวตา คือความเคารพในการศึกษาหาความรู้จากผู้อาวุโส ในท้องถิ่น จัดการเรียนการสอนที่ปลูกฝังเด็กมีพรหมวิหาร ๔ และสังคห

^{๑๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๓๒-๔๓.

วัตถุ ๔^{๑๕} รู้รักสามัคคี มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น เด็กในโรงเรียนวิถีพุทธต้องสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ รูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธจึงต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันของทุกคนในชุมชน โรงเรียนวิถีพุทธ จึงไม่ได้เป็นโรงเรียนในความหมายเชิงระบบเท่านั้น

๔.๒ ผู้สอนหรือครู

๔.๒.๑ ความสำคัญของผู้สอนหรือครู คำว่า “ครู” เป็นคำที่ยิ่งใหญ่ มีความหมายเป็นการยกย่องสูงสุด ถ้าเราต้องการยกย่องใครมากที่สุดเราเรียกบุคคลนั้นว่า “ครู” ครูไม่ใช่เพียงแค่สอนหนังสือ แต่ยังสอนจริยธรรมให้คนเป็นคนดี การสอนให้คนเป็นคนดีเป็นภาระหนักมาก พ่อแม่ผู้ปกครองส่งเด็กมาอยู่ในมือของครูทั้งวัน ดังนั้น ครูจะปั้นให้เด็กเป็นอย่างไรก็ได้ เขาจะเป็นคนดีมีคุณธรรมก็เพราะครู เขาจะเป็นโจรก็เพราะครู ครูจึงสำคัญมาก อนาคตของชาติอยู่ในมือครู งานของครูคือการปั้นคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม^{๑๖} ครูจึงไม่เพียงแต่รักศิษย์ สอนศิษย์แต่วิชาการเท่านั้น หากแต่ยัง “ตักเตือน” สั่งสอนอบรมศีลธรรมและจรรยาด้วย ครูจึงเปรียบเสมือนผู้จุดประทีปแห่งปัญญาไว้ในดวงใจของศิษย์ทั้งหลาย ความรู้ที่ครูสอนแก่ศิษย์จะไม่สูญสลายหาย เพราะศิษย์ก็จะนำไปถ่ายทอดแก่นุชนของเขาต่อไป ความสำคัญของครูเกิดขึ้นจากคุณธรรม คือ มีปัญญารู้ว่าอะไรเป็นความดี แล้วทำดี ให้ถูกดี ให้ถึงดีและพอดี มีความบริสุทธิ์ใจในอาชีพครู และมีเมตตากรุณา รักและปรารถนาดีต่อศิษย์เป็นคนรู้จักพอ รู้จักให้ และปล่อยวาง^{๑๗}

๔.๒.๒ วิธีการสอนของผู้สอนหรือครู วิธีการสอนของครู ต้องนำเอาพุทธวิธีการสอน มาใช้ในการสอนอย่างที่เราพุทธองค์ ทรงใช้ฝึกฝนพระสาวกของพระองค์ อย่างนายเกส^{๑๘} ใช้วิธีฝึกม้า ๔ วิธี คือ ๑) นุ่มนวล ๒) รุนแรง ๓) ทั้งนุ่มนวลและรุนแรง และ ๔) หม่ำทิ้ง โดยคำว่า นุ่มนวล นั้นหมายถึงการอธิบายชี้คุณหรืออานิสงค์ แต่บางคนต้องดุว่าว่ากล่าว ตำหนิโทษกันบ้าง บางคนใช้วิธีผสมผสานทั้งชี้คุณและชี้โทษ ฉะนั้นครูอาจจะต้องใช้วิธีรุนแรงคือลงโทษเด็กบ้างถ้าจำเป็น อย่าให้หย่อนหรือตึงเกินไป คือ ตั้งเป้าหมายไว้ว่าต้องการอบรมเด็กให้เป็นอะไร เกณฑ์ในการตัดสินใจว่าจะจัดการกับเด็กแต่ละคนอย่างไร ไม่ให้เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่เด็กคนอื่น ครูจะทำอย่างนี้ได้ดีต่อเมื่อครูเองมีคุณธรรม^{๑๙} อย่างที่เรียกว่า

^{๑๕} สังคหวัตถุ ๔ ประการ มีคือ ๑. ทาน (การให้) ๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) ๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่าเสมอ). ดูใน,อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ครูที่ดีต้องมีธรรมะ*, หน้า ๑-๓.

^{๑๗} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๓๖-๓๘.

^{๑๘} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙-๑๗๑.

^{๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ครูที่ดีต้องมีธรรมะ*, หน้า ๓๒-๓๔.

การถามคนที่ควรถาม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง^{๒๐} คุณธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่จะป้องกันการถูกตรวจสอบ จากเด็กได้ว่าถ้าดีจริงทำไมครูจึงไม่ทำตามที่คุณสอน การสอนต้องสอนให้รู้ ทำให้ดู และก็เป็นอยู่ให้เห็น สอนให้รู้เพราะครูมีปรีชาญาณ คือทฤษฎี ทำให้ดูเพราะครูมีปฏิบัติ คือปฏิบัติเอง และอยู่ให้เห็นเพราะครูได้เห็นผลด้วยตัวเอง^{๒๑} ในยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ครูอาจารย์ต้องสอนวิธีการค้นคว้าหาและวิเคราะห์เลือกเฟ้นข้อมูลข่าวสาร ด้วยวิธีการที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ^{๒๒}

จากที่กล่าวมาผู้เขียนเห็นว่า การให้ผู้สอน ได้สอนอย่างเหมาะสมกับอายุของผู้เรียน โดยวิธีการสอนจากง่ายไปหายาก หรือทั้งนุ่มนวลและรุนแรง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ คือสามารถลงโทษแก่ผู้เรียนได้เมื่อทำผิด เพื่อเป็นการห้ามปราม และการวิธีการสอนตามหลัก ๔ ส. ซึ่งเป็นเทคนิคการสอนที่สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ได้ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้การเรียนการสอนไม่ตึงเกินไปแก่ผู้เรียน สามารถกระตุ้นหัวใจให้ผู้เรียนได้เกิดความตื่นตัว และน้อมใจนำไปปฏิบัติได้

๔.๓ หลักสูตรการศึกษา

หลักสูตรการศึกษาต้องมีการให้ความสำคัญกับภาษาว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในโลกปัจจุบัน คือภาษาอังกฤษกับภาษาจีน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่คืออินเทอร์เน็ต เพราะว่าความรู้และวิทยาการต่างๆ ล้วนบรรจุลงบนเว็บไซต์มากมาย อย่างไรก็ตาม แม้ภาษาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญแต่การเรียนการสอน ถึงเรื่องอื่นๆ นั้นต้องคู่กับเรื่องศีลธรรมด้วยเป็นไปในเชิงบูรณาการ ภาษาจึงเป็นเรื่องของความฉลาดทางปัญญาที่เรียกว่า IQ คือ (Intelligence Quotient) เท่านั้น แต่ชีวิตของคนนั้น ไม่เพียงจะต้องมีความฉลาดทาง IQ หรือความฉลาดทางอารมณ์ EQ เพราะความฉลาดทางอารมณ์ อาจจะเป็นการจัดการอารมณ์ ได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือเป็นเพียงการแก้ปัญหา แต่อาจไปสร้างผลให้เกิดอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งที่สุดแล้วไม่สามารถแก้ได้อย่างสิ้นสุด จึงต้องมีความฉลาดทางด้านศีลธรรม ที่เรียกว่า MQ (Moral Quotient) เพราะการสอนหรือให้สนใจหรือศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่งย่อมไม่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๔๓.,ดูเพิ่มเติมใน,บ.ช.า. (ไทย) ๒๗/๑๙/๕๕๗.

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา”, **พุทธจักร**.ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย**, ใน **โรงเรียนวิถีพุทธ**, หน้า ๓๘. พระศรีธวัชเมธี (ชนะ ป.ธ.๙), บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ผู้เขียนเห็นว่า ทักษะของพระพรหมบัณฑิต ที่มุ่งให้เห็นคือ ต้องการหลักสูตรการศึกษา ที่สอนเน้นทั้งวิชาชีพ หรือวิชาการ และวิชาชีพชีวิตคือศีลธรรมจรรยา ที่มุ่งเน้นการสอนศีลธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนด้วย นอกเหนือจากวิชาชีพที่เป็นการเร้าให้เป็นคนเก่งที่เรียกว่า มี IQ หรือมีความฉลาดแล้ว เพราะความฉลาด ไม่ได้เป็นหลักประกันถึงการใช้ชีวิตให้มีความสุขสงบได้ ยกตัวอย่างเช่น คนที่พูดภาษาได้หลายภาษา แต่อีกคนหนึ่งเป็นคนที่มีวิชา ๕ เป็นประจำ ทั้งสองคนนี้ใครเป็นผู้ที่มี วิถีชีวิตตามจุดมุ่งหมายของการศึกษามากที่สุด การศึกษา คือ การมีศิลปะแห่งการใช้ชีวิตให้มีความสุข ทั้งปัจจุบัน และอนาคต หากคนสามารถพูดได้หลายภาษาแต่เอา ภาษาไป ต่ำว่าร้ายคนอื่น อย่างคล่องแคล่ว หรือเพื่อทำผิดศีลธรรม ก่อความเดือดร้อนอื่นๆ เป็นต้น ฉะนั้นแล้ว หลักสูตรการศึกษา ต้องมีทั้ง วิชาการสมัยใหม่ต่างๆ คู่กับการเน้นย้ำหลักศีลธรรม

๔.๔ การเรียนการสอน

การเรียนการสอนมิได้ จำเพาะว่าต้องเป็นการเรียนการสอนที่มีความหมายในเชิงระบบเท่านั้น การเรียนคือ การที่ผู้เรียน เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ดังที่พระพรหมบัณฑิต ได้อ้างถึงความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการเด็กที่จบมาจากโรงเรียนว่าขอให้ มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. เป็นคนรับผิดชอบ มอบหมายงานแล้วให้ทำ ๒. เป็นคนซื่อสัตย์ ๓. เป็นคนตรงต่อเวลา^{๒๓} เพราะวิชาอื่นๆ นั้นเมื่อเข้าไปทำงานแล้วก็ต้องมีการฝึกฝนกันอยู่แล้ว ผู้เรียนจึงต้องทำดีให้ถูกดี ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ทำดีให้ถึงดี ทำความดีอย่างต่อเนื่องทำดีให้พอดี ทางสายกลาง อย่าตึงเกินไป อย่าหย่อนเกินไป^{๒๔} คุณลักษณะ ๔ ประการของบัณฑิต คือ ๑. ฉลาด ๒. ขยัน ๓. ซื่อสัตย์ และ ๔. มนุษย์สัมพันธ์ จัดได้ว่าเป็นกำลังภายในที่ต้องมี ทั้งกำลังปัญญา กำลังใจ กล้าที่จะเผชิญความยากลำบาก หนักเอาเบาสู้ ทำงานไม่มีโทษ ไม่มีที่ติ ก็คือสังคหวัตถุ ๔^{๒๕} พละ ๕^{๒๖} มีโลกทัศน์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรม เป็นคนดีและเป็นคนเก่ง แล้วก็ต้องทำดีเพื่อส่วนรวม เพื่อสังคม เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา^{๒๗} พร้อมกับต้องวิเคราะห์หาถึงจุดอ่อนและจุดบกพร่องของตนเพื่อแก้ไข ถ้าหากไม่มีศักยภาพเพียงพอ ก็ต้องหาคนมาช่วย เป็นการทำงานกันเป็นทีม^{๒๘} เป็นการแสวงหาจุดร่วม เพราะเมื่อมีการพบปะกัน

^{๒๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ครูที่ดีต้องมีธรรมะ*, หน้า ๗-๘.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๖.

^{๒๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐-๑๗๑.

^{๒๖} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๔๓.

^{๒๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “คุณภาพพุทธศาสตรบัณฑิต”, *พุทธจักร*, ปีที่ ๖๐ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๔๙), หน้า ๑๔-๑๖.

^{๒๘} ดูเพิ่มเติมใน, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, หน้า ๔๖-๗๐.

มีการแลกเปลี่ยน ติดต่อกันอยู่เสมอก็เป็นง่ายมากขึ้นในการร่วมกันสร้างการพัฒนาการที่สมดุลให้เกิดขึ้น เป็นการสร้างความสมัคสมานสามัคคี (Harmony)^{๒๙}

ผู้เขียนเห็นว่า การเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมาย ในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดจิตสำนึก รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้ อย่างสมัคสมานสามัคคีทุ่มเทเสียสละ ผักผ่อนอบรมตนเอง เป็นคนคิดกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง และไม่เอาความรู้ไปใช้ในทางที่ผิดก่อความเลวร้ายให้ผู้อื่น การเรียนการสอนนอกเหนือจากการที่ครูหรือผู้สอนเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีทักษะมีความสนใจในการฝึกฝนอบรมตน และเป็นแบบอย่างทั้งในทางวิชาการ และวิชาศีลธรรมแล้ว ต้องสามารถสอนหรือแนะนำให้ผู้เรียนได้เกิดความใฝ่เรียนรู้ด้วยตัวของเขาเองด้วย เพราะการเรียนการสอนจะบรรลุผลนั้น ต้องเป็นการเรียนการสอนที่นำไปสู่การใฝ่เรียนรู้ และใฝ่ทำ คือการเอาสิ่งที่เรารู้มันไปปฏิบัติให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นจึงเชื่อว่าการเรียนการสอนจะประสบผลสำเร็จ

๖. สรุป

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาที่จะสัมฤทธิ์ผลจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ชุมชน เพื่อที่จะสร้างคนเก่ง คนดี และมีความสุข จึงสามารถนำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขอย่างถาวรการศึกษาจึงต้องคำนึงให้เป็นไปเพื่อการแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง ให้เป็นผู้ที่มีตาแห่งปัญญา ที่สามารถดำรงตนอยู่ด้วยตาสองข้างคือวิถีแห่งโลกและวิถีแห่งธรรมอย่างสมดุล ๔ ด้าน คือ ร่างกายจิตใจสังคมและปัญญา การจัดการศึกษาและการเรียนการสอนต้องเน้นในครบกระบวนการตามหลักไตรสิกขา มีศีล คือความมีวินัย มีสมาธิคือความมั่นคงในอารมณ์ มีความฉลาดทางอารมณ์สามารถเยียวยาแก้ไขตนเองจากปัญหาได้ และปัญญาคือความสามารถในการไตร่ตรองใคร่ครวญอย่างรอบคอบอย่างถ่องแท้ การศึกษาที่แท้จริงคือการศึกษาที่เป็นเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นเป้าหมายเข้าใจสิ่งทั้งหลายเป็นองค์รวม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

^{๒๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “การศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยปัจจุบัน”, พุทธจักร.ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๑), หน้า ๙.

(ข) ข้อมูลทฤษฎี

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ครูที่ดีต้องมีธรรมะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พุทธวิธีบริหาร**. พิมพ์พิเศษ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____. **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระศรีธวัชเมธี (ชนะ ป.ธ.๙), บรรณาธิการ. **โรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

(๒) วารสาร :

ชุตินา ผิวเรืองนนท์. **ศ.ดร.พระธรรมโกศาจารย์เทคโนโลยีคุณธรรม-ปัญญาโยงวิชาการ**. ข่าวรามคำแหง วันที่ ๒๗ ตุลาคม - ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

พระจตุรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี). **การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางปรัชญาการศึกษาไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน**. พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก, รวมบทความทางประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ ๗ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ๒๓-๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “พัฒนาข้าราชการด้วยจรรยาบรรณ”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๓๘).

_____. “คุณภาพพุทธศาสนธำมิต”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๐ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๔๙).

_____. “การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑).

_____. “การศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยปัจจุบัน”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๑).

_____. “การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๕๐).

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&menutype=1&articlegroup_id=21 [๑๕ มกราคม ๒๕๖๐].

ปรัชญาและศาสนา : กรณีศึกษาประเพณีกับศาสนาในอำเภอคำชะอี
Philosophy and Religion : study tradition and Religion in Kham cha ai distric

พระอดิเรก อาทิจจุพล^{*}

บทคัดย่อ

การศึกษาปรัชญานั้น ในนานาอารยประเทศเขาถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะประเทศที่ไร้ปรัชญาเป็นหลักเสียแล้ว ก็ย่อมคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ การที่เราจะเข้าใจซึ่งกันและกันนั้น จำเป็นที่เราจะต้องทราบปรัชญาที่เป็นพื้นฐานชีวิตของเขาเสียก่อน แล้วเราก็จะรู้จักธาตุแท้ของเขายิ่งขึ้น เฉกเช่นเดียวกัน หากเราอยากเข้าถึงจิตใจของชาวอำเภอคำชะอี เราก็จะต้องศึกษาให้เข้าใจรากฐานทางปรัชญาของเขาเสียก่อนทั้งประวัติความเป็นมา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขานับถือ แนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของพวกเขา

ชาวคำชะอีเป็นชาวไทยอีสาน เป็นชาวไทยกลุ่มใหญ่ในจังหวัดมุกดาหาร เช่นเดียวกับชาวไทยอีสานในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสานอีกหลายจังหวัด ชาวไทยอีสานได้สืบเชื้อสาย ต่อเนื่องกันมานานนับหลายพันปี ตั้งแต่ขุนบรมปฐมวงศ์ของเผ่าไทย ตั้งแต่อาณาจักรน่านเจ้าอาณาจักรล้านช้างจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ชาวอำเภอคำชะอีมีวิถีชีวิตแบบประเพณีนิยมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งบรรพบุรุษก็ได้รับเอาแนวคิดนี้จากความเชื่อและหลักธรรมในพุทธศาสนาซึ่งจำแนกออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นคำชักชวนให้ทำตามสิ่งที่พุทธศาสนาเห็นว่าเป็นสิ่งดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ประเภทที่สองคือหลักคำสอนที่มีลักษณะกล่าวถึงธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ในจักรวาลว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ซึ่งในทรรศนะของชาวคำชะอีสองสิ่งนี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คน เป็นหลักการดำเนินชีวิตของสังคมชนบทแบบเก่า (สังคมดั้งเดิม) ที่ชาวคำชะอีพยายามรักษาสืบทอดกันเอาไว้ให้ตกทอดสู่รุ่นลูกหลาน ทั้งนี้ก็เพราะอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อจิตใจของผู้คนดังนั้นจึงถูกนำมารวมกันและเรียกใหม่ว่า " บุญประเพณีทางพุทธศาสนา"(Buddhist traditions) พุทธศาสนาในอำเภอคำชะอีเดินทางไปตามแนวทางนี้มากกว่าจะเป็นแบบประเพณีหรือพุทธศาสนาล้วนๆ มีการผสมผสานประเพณีท้องถิ่นเข้ากับคำสอนทางพุทธศาสนาได้อย่างลงตัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, ประเพณี, ชาวอำเภอคำชะอี

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstracts

Studying philosophy is very important in many civilized countries. A country that has no philosophical concept could not be called country. To understand each other, we need to know each other's philosophy as well as if we need to understand people in Kham cha-i, we must study the basic philosophy and history of them in clouding their superstition and the way they live their lives.

Nationals of Thailand Isan Kham Cha-I is a large group of Thailand in the province as well as nationals of Thailand Isan in the other provinces, many provinces in the Northeast. Isan Thailand nationals have descendants. Consecutive centuries for thousands of years. Since Khun burom Genesis family of the tribe of Thailand from Kingdom of Nanshan Kingdom of million elephants until the late Ayutthaya period. Amphoe Kham Cha-I nationals have come from popular traditions, way of life, which the fathers ancestors had been took this concept and principle in Buddhism, which is classified into two categories. The first type is a doctrine encouraging words, follow what Buddhism as something good into something that should make the second type is the doctrine that has characterized the nature of the things mentioned. In the universe as it is this one, which, in the words of the Dutch attitude, flood, two of these are vital to the lives of the people. As the core of the old rural society (the society) is a citizen of Kham Cha-I try to treat the inherited characteristics intended to fall to kids. This is because the influence of Buddhism that have an impact on the minds of the people. Therefore, the combined and called as "The Buddhist tradition merit" (Buddhist traditions). Buddhism in Amphoe Kham Cha-I travel along these guidelines, rather than pure or Buddhist tradition. A blend of local tradition with the Buddhist teaching perfectly, from the past to the present.

Key words : Buddhism, traditionally, Amphoe Kham Cha-I.

๑. ประเพณีและความเชื่อในอำเภอคำชะอี

ความเป็นมาของชื่อ “คำชะอี” คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าต่อๆ กันมา ถึงความเป็นมาของคำว่า “คำชะอี” มีที่มาพอเชื่อถือได้ ๒ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ กล่าวกันว่า ทางทิศเหนือของหมู่บ้านคำชะอีในปัจจุบัน ซึ่งเป็นบริเวณเขตพื้นที่ป่าช้าของหมู่บ้านในทุกวันนี้ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ ดานตึง ” (ดาน เป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง ลานหิน ตึง หมายถึง เสียงก้อง แปลรวมความหมายถึง ลานหินที่เวลาเดินผ่านแล้วจะมีเสียงดังก้อง เพราะบริเวณใต้ลานหินลงไปเป็นถ้ำ) เดิมนั้นเป็นป่าทึบและมีหนองน้ำอยู่ด้วย หนองน้ำที่เกิดจากน้ำคำ ซึ่งหมายถึง น้ำซับไหลรินอยู่ตลอดทั้งปี จนเกิดเป็นหนองน้ำไหลลงสู่ที่ลุ่มทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และในป่าทึบดังกล่าวมีแมลงชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายจิ้งจกแต่ตัวเล็กกว่า ชื่อ แมลงอี มีอยู่มากมาย แมลงเหล่านี้จะมาตายรวมกันบริเวณหนองน้ำนี้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า บ้านคำแมงอี ต่อมาสันนิษฐานว่ากลายเป็นชื่อหมู่บ้าน และบริเวณดานตึงยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือด้านขวามือก่อนทางเข้าหมู่บ้านคำชะอี

กรณีที่ ๒ กล่าวกันว่า หมู่บ้านคำชะอี (ปัจจุบัน) มีต้นไม้อชนิดหนึ่ง เรียกว่า ต้นคำชะอี เป็นต้นไม้ที่มีดอกสีเหลือง มีกลิ่นหอม เปลือกและแก่นลำต้นก็หอมเหมือนดอกชาวบ้านนิยมนำไปย้อมผ้าให้มีกลิ่นหอม ต้นไม้ประเภทนี้เป็นต้นไม้ที่หายาก และสูญพันธุ์ไปแล้ว ชาวบ้านจึงนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านสืบมาจนทุกวันนี้

ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมากระแสโลกออนไลน์ (Social network) ก็เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปิดม่านของชุมชนนี้ให้ออกสู่สายตาของสาธารณะชน ทำให้ชาวอำเภอคำชะอีพบกับปัญหาบางอย่างเกิดการปะทะกันขึ้นระหว่าง "ประเพณีกับพุทธศาสนา" ปัญหานี้มีสาเหตุมาจากการตามความรู้ใหม่ไม่ทัน เมื่อข้อมูลข่าวสาร และสิ่งอำนวยความสะดวกสบายและความบันเทิงเข้ามาปะทะกับสังคมประเพณีของชาวอำเภอคำชะอี ผลที่เกิดขึ้นก็คือชาวคำชะอีถูกแยกออกเป็นสองส่วนคือ สังคมแบบประเพณีแบบเก่า และสังคมแบบใหม่ โดยอัตโนมัติ

๑.๑ ประเพณีกับการให้ทาน

คงเป็นการยากที่เราจะกล่าวถึงประเพณีของชาวคำชะอีได้หมดในไม่กี่หน้า เพราะบ้านนี้เมืองนี้มีหลากหลายแนวคิดที่แตกต่าง เมื่อเร็วๆ นี้มีการจัดงานบุญประเพณีขึ้นในหลายแห่งทั่วทั้งอำเภอคำชะอี คือ ประเพณีทำบุญออกพรรษาและบุญจุนสามัคคี ซึ่งเป็นงานบุญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา วัดทุกวัดก็มักจะจัดงานตามแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนามีการทำบุญตักบาตร แสดงพระธรรมเทศนา รวมถึงการจัดกิจกรรมรื่นเริงเฉลิมฉลอง พอถึงวันเตรียมงานพระสงฆ์ก็จะเรียกประชุมผู้นำหมู่บ้าน ชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนภาครัฐ เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเรื่องการจัดงาน ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณวัดบางวัดก็อาจจะจัดงานอย่างอื่นเพิ่มเติมเข้ามาด้วยในวันเดียวกัน การจัด

^๑ www.bloggang.com/viewblog.php?id=missimperfect&date=1330-2012&group=16&gblog=1 [๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔].

กิจกรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นไปที่การทำบุญให้ทานเป็นอันดับแรก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้คนในชุมชน การให้ทานของชาวอำเภอคำชะอีนั้นอาจจะแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น

๒.๑.๑ การทำบุญเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น การบริจาคทำบุญสร้างอุโบสถ สร้างศาลา สร้างพระพุทธรูป สร้างเมรุเผาศพ ตลอดจนการพัฒนาปฏิสังขรณ์ภายในวัด

๒.๑.๒ การให้ทานเพื่ออุทิศแก่บรรพชน เช่น การถวายภัตตาหาร สังฆทาน การทำบุญอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ และการอุทิศให้กับเจ้ากรรมนายเวร เป็นต้น

๒.๑.๓ การให้ทานแบบปาฏิบุคลิกทาน หรือ แบบให้ทานโดยเฉพาะเจาะจงบุคคล เช่น การถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง การถวายคำรักษาพยาบาล หรือการให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรเป็นรายบุคคล เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการทำบุญให้ทานต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมอย่างเช่น การทำบุญวันห่อข้าวประดับดิน การทำบุญเลี้ยงผีปูด เป็นต้น ที่ชาวอำเภอคำชะอีรุ่นเก่ายังคงรักษาประเพณีดังกล่าวเอาไว้อยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ได้รับการส่งต่อมาจากรุ่นสู่รุ่นตลอดระยะเวลาที่เริ่มเกิดชุมชนขึ้นขึ้นเมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่านมา แสดงให้เราเห็นพัฒนาการทางความคิด คติ ความเชื่อ และปรัชญา ที่แฝงอยู่ลึกๆ ในจิตใจของชาวอำเภอคำชะอีได้เป็นอย่างดีผ่านประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านี้

แต่เมื่ออิทธิพลเทคโนโลยีเข้ามาถึง ประเด็นปัญหาเรื่องประเพณีกับการทำบุญให้ทานก็เกิดขึ้นอย่างเงิบๆ ซึ่งอาจจะมองไม่เห็นหากไม่ใช้วิจักษ์ญาณอย่างละเอียดลึกซึ้งตามดูตั้งแต่ต้นจนตลอดสาย ความเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นเมื่อราวๆ ครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา เปลี่ยนวิธีการให้ทานปรับเปลี่ยนไปจากชุมชนในอดีต อีกสาเหตุหนึ่งได้แก่อิทธิพลของปรัชญาอัตถิภาวะนิยมสมัยใหม่ ที่ยึดเอาตนเป็นที่ตั้ง การทำบุญให้ทานจึงเปลี่ยนรูปแบบไปมีการมองว่า “เรื่องทำบุญเป็นเรื่องส่วนตัว การทำบุญทำที่ไหนก็ได้ และการทำบุญไม่จำเป็นต้องทำกับพระ” ซึ่งแนวคิดตามตัวอย่างนี้แม้จะเป็นเรื่องที่ดี และเป็นการทำความดีอย่างหนึ่งแต่ “รูปร่างของศรัทธาที่เปลี่ยนไป” จะค่อยๆ ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ มักไม่สนใจการทำบุญให้ทานตามรูปแบบในอดีตของบรรพชน แต่เน้นไปที่การทำบุญเพื่อมุ่งหวังประโยชน์บางอย่างแทน ประโยชน์ที่ว่ำนั่นก็อย่างเช่น หวังให้มีโชค มีลาภ หรือ สะเดาะเคราะห์ ปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ เพราะมีความเชื่อว่า ผลของการทำบุญเช่นนี้จะดลบันดาลให้เกิดผลดีแก่ตนเอง นี่คือนิคมหน้าของกลุ่ม “ศรัทธาใหม่” ที่จะมาทดแทนกลุ่มศรัทธาตามประเพณีแบบเดิม

เมื่อเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้นผลกระทบโดยตรงที่เกิดกับชุมชนก็คือ การถ่ายทอดรูปแบบชีวิตสู่ลูกหลานเริ่มมีอุปสรรคมากขึ้น จากการเกิดวิกฤต “ทำบุญไม่เป็น” แม้จะมีการพยายามถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง แต่ก็ไม่สามารถชักนำ

จิตใจของเยาวชนให้ “ทำบุญเป็น” เหมือนเมื่อก่อนได้ ยังคงมีเพียงคนรุ่นเก่าไม่กี่คนที่มาวัดเป็นประจำซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้สูงอายุ

คณะสงฆ์เองก็ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้และพยายามสนับสนุนให้เกิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแนวใหม่มากขึ้น มีการให้พระภิกษุเข้าไปจัดกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการเผยแผ่ก็เป็นไปในรูปแบบพระพุทธศาสนาแบบประเพณีนิยม โดยเน้นสร้างเยาวชนให้ตระหนักถึงการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเอาไว้ให้ได้ก่อนที่มันจะถูกกลืนเลื่อนไปในกระแสวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งนับเป็นเรื่องยากพอสมควรในโลกปัจจุบัน

๑.๒ ประเพณีกับการเผยแผ่พุทธศาสนา

แม้ว่าความรู้ในพุทธศาสนาส่วนหนึ่งจะมีเนื้อหาคล้ายกับวิทยาศาสตร์ แต่ก็มีความคล้ายคลึงในบางแง่เท่านั้น และมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญ ความรู้ในพุทธศาสนาทั้งหมดมีจุดหมายหลักที่การนำไปปัดเป่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิต^๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นอำเภอคำชะอีก็เช่นเดียวกัน จากความต้องการที่จะรักษาขนบประเพณีอันดีงามเอาไว้ให้ลูกหลานเป็นการเผยแผ่โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้แล้วนำไปส่งเสริมชีวิตในทางที่ดีขึ้นกระบวนการในการเผยแผ่พุทธศาสนาในอำเภอคำชะอีสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑.๒.๑ การเผยแผ่ตามแบบประเพณีนิยม เป็นวิธีการที่ได้รับการสืบทอดมาแต่บูรพาจารย์ ซึ่งเน้นอธิบายคำสอนทางพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศน์ในงานบุญประจำปี และการประกอบพิธีตามคติความเชื่อของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องเทวดา ผีสง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนับได้ว่า ชาวอำเภอคำชะอียังคงมีความต้องการที่จะรักษาประเพณีเหล่านี้เอาไว้ต่อไป จุดเด่นสำคัญของการเผยแผ่แนวประเพณี คือ ประชาชนจะได้รับสุนทรียภาพไปพร้อมๆ กันไปด้วย ซึ่งทั้งหมดจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของแต่ละคนเท่านั้น เช่น เมื่อมีงานบุญประเพณีเราจะเห็น ชาวบ้านแต่งกายสวยงามตามแบบพื้นเมือง มีการละเล่นพื้นบ้าน สำหรับพระสงฆ์ก็จะมีแสดงพระธรรมเทศนาด้วยภาษาพื้นบ้านที่อุดมไปด้วยคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้หาไม่ได้ในการเผยแผ่รูปแบบสมัยใหม่ในปัจจุบัน

๑.๒.๒ การเผยแผ่ตามแบบสมัยใหม่ วิธีการนี้ถือกำเนิดเมื่อทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการใช้สื่อต่างๆ เข้ามาเสริม เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อนิทรรศการ สื่อในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ และสื่ออินเทอร์เน็ต มีการใช้พื้นที่ในสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการเผยแผ่

^๒ อ้างแล้ว.ข้อมูลออนไลน์.จาก www.bloggang.com/viewblog.php?id=missimperfect&date=13-30-2012&group=16&gblog=1, [๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๕].

พระพุทธศาสนามากขึ้น ปัจจุบันมีพระธรรมทูตไปจัดรายการวิทยุชื่อว่า “รายการธรรมะรับอรุณ” ในเวลาเช้าทุกวันซึ่งเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและยังขยายไปถึงชุมชนในอำเภอใกล้เคียงอีกด้วย ซึ่งนับว่าคณะสงฆ์อำเภอคำชะอีกระทำได้เด่นชัดกว่าเรื่องอื่นๆ รูปแบบนี้มีจุดเด่นสำคัญอยู่ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มบุคคลได้รวดเร็วและประหยัด

๑.๒.๓ การเผยแผ่ตามนโยบายของรัฐ มีการนำหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาใช้ในโรงเรียน เช่น ความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนาสอนสมาธิ วิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบการอบรมศีลธรรม จริยธรรม โดยมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอคำชะอี เป็นบุคลากรสำคัญในการนี้ โดยเน้นไปที่กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในท้องถิ่น หลักสูตรต่างๆ ที่นำมาสอนในโรงเรียนจะได้รับการตรวจสอบจากรัฐบาล และกระทรวงศึกษาธิการ ส่งต่อมาให้ยังสถาบันที่เปิดสอน ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรการสอน ตำราเรียน และรวมถึงการจัดวัดผลประเมินผล ซึ่งนักเรียนจะได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา ๑ หรือ ๒ คาบ/สัปดาห์ และในแต่ละปีก็จะมี การจัดสอบธรรมศึกษาสนามหลวงเป็นการวัดผลการเผยแผ่ในแต่ละปีอีกด้วย ซึ่งกระทำพร้อมกันทั่วประเทศ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนอำเภอคำชะอีอย่างละเอียด ซึ่งอาจจะพอทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐ ที่ร่วมมือกันเพื่อผลักดันให้ประชาชนในท้องถิ่นหันมาสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมนั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์ปัญหาของการเผยแผ่ด้วยวิธีต่างๆ เหล่านี้พบว่า การเผยแผ่ยังคงไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เช่น เวลาไปทำบุญที่วัดก็จะได้ฟังเทศน์ซึ่งการเทศน์นั้นเป็นตามแบบประเพณีนิยม ขาดการประชาสัมพันธ์ทั้งก่อนและหลัง และปัญหาของการใช้ภาษา ซึ่งแบบประเพณีนิยมจะใช้ภาษาพื้นถิ่น หรือภาษาดั้งเดิมในการสื่อสารกับผู้ฟัง วิธีนี้อาจจะถูกใจกลุ่มนักอนุรักษ์นิยม ซึ่งเป็นคนรุ่นเก่า แต่สำหรับคนรุ่นใหม่แล้ววิธีการเผยแผ่แบบนี้น่าเบื่อและโบราณ ดังนั้นเรามักจะเห็นแต่ผู้สูงอายุ คนแก่เฒ่ามาฟังเทศน์แบบประเพณีนิยมนี้อยู่ทั่วไปแทบจะทุกวัด แต่เราจะไม่เห็นคนหนุ่มสาว เด็กและเยาวชน เพราะคนกลุ่มนี้มีความคิดที่ก้าวข้ามพ้นแบบประเพณีนิยมไปมากแล้ว แม้บรรดาพระภิกษุสงฆ์จะใช้ลีลาในการแสดงธรรมในแนวนี้อย่างพิถีพิถันเพียงใด ก็ต้องยอมรับว่าได้ผลน้อยมาก และหากไม่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพัฒนาไปสู่การเผยแผ่แบบสมัยใหม่ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า ต่อไปเยาวชนคนรุ่นใหม่จะไม่เข้าวัดและจะรู้จักพระพุทธศาสนาแต่เพียงในความรู้สึกเท่านั้น แต่พวกเขาจะไม่ได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงในแบบประเพณีดั้งเดิมอีกต่อไป ซึ่งถือเป็นความสูญเสียวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของเขาไปอย่างน่าเสียดาย

แต่ถึงอย่างนั้นวิธีการเผยแผ่แบบใหม่นั้นก็ถือว่ายังมีความเสี่ยงอยู่มาก เนื่องจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนแบบประเพณีนิยมนั้นค่อนข้างจะเข้มงวดกับกฎระเบียบ

ต่างๆ เป็นอย่างมาก ทำให้พอมีการนำวิธีการแบบใหม่เข้ามาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกิดแรงต้านจากสังคม โดยเฉพาะสมาชิกรุ่นใหม่ที่ยังไม่มีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกต้องแม่นยำเพียงพอในการวินิจฉัยว่าสิ่งใดเป็น แก่น เป็น เปลือก เป็นกระพี้ของพุทธศาสนา ก็อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือหลงผิดไปกับคำสอนผิดๆ ที่มีมากมายบนสื่อสมัยใหม่ อย่างสื่ออินเทอร์เน็ต เพราะการเสกสือเหล่านี้ “ข้าพเจ้าเห็นเด็กสมัยนี้ เข้ามาใช้สื่อสังคมออนไลน์กันแทบจะทุกคน แต่พวกเขาก็เหมือนคนตาบอดที่นำสงสาร ไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหนเพราะมองไม่เห็นทาง”(ผู้เขียน)

ภาพประกอบพิธีกรรมตามแบบประเพณีนิยมของชาวคำชะอี

๑.๓ ประเพณีกับพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาวิถีชีวิตของชาวอำเภอคำชะอีมาสักระยะหนึ่ง ทำให้ได้ข้อสรุปบางอย่างเกี่ยวกับ ประเด็นเรื่องพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความน่าสนใจไม่แพ้ประเด็นอื่นๆ ในท้องถิ่นอำเภอคำชะอีมีการประกอบพิธีกรรมอะไรบ้าง และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพบูชาอะไรบ้าง เป็นเรื่องที่เราจะมาร่วมกันพิจารณากันในหัวข้อนี้ ในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวอำเภอคำชะอีไม่ปรากฏว่า ประชาชนท้องถิ่นนี้มองเรื่องของพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นเรื่องมงาย หรือไร้สนิยมแต่อย่างใด ตรงกันข้าม พุทธศาสนิกชนชาวอำเภอคำชะอีจะให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมด้วยความพิถีพิถัน ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม โดยเฉพาะชนเผ่าดั้งเดิมอย่าง ผู้ไท ในหมู่บ้านคำชะอี ซึ่งมีเอกลักษณ์เป็นของชนเผ่าพวกเขายังคงรักษาการแต่งกายแบบโบราณ พิธีกรรมแบบโบราณ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาดั้งเดิมในชีวิตประจำวัน และมันก็เป็นชีวิตของพวกเขาที่ถูกหล่อหลอมมาให้เป็นเช่นนั้น โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไปแทบจะไม่หลงเหลือวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่แล้ว ที่นี้จึงแตกต่างจากที่อื่นๆ ที่เรายังเห็นกลุ่มเยาวชนอันเป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของหมู่บ้านยังคงสืบทอดและอนุรักษ์มรดกทางด้านภูมิปัญญาของเผ่าพันธุ์ของตนเอาไว้อยู่ เราไม่อาจแยกเรื่องพิธีกรรมออกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวอำเภอคำชะอีได้ แต่อาจจะพอมองเห็นได้ว่าชาวผู้ไทกลุ่มนี้อาจจะยังคงเป็นกลุ่มชาวคำชะอีโบราณที่ยังคงมีความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่

สิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวคำชะอีเชื่อนั้น ตั้งแต่เดิมก็เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับ พลังอำนาจลึกลับอิทธิปาฏิหาริย์ ภูต ผี साग วิญญาณ ขวัญ และอมนุษย์ ประเภทต่างๆ มีอิทธิเดช หรือมีอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นสิ่งที่ควบคุมระบบธรรมชาติให้เป็นไปตามใจบงการของสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวคำชะอีสมัยก่อนไม่เข้าใจกฎธรรมชาติ จึงอธิบายสาเหตุปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยพลังอำนาจลึกลับบันดาล การที่จะทำให้ธรรมชาติอำนวยผลสิ่งที่ดีให้ตนได้ ก็ด้วยการปฏิบัติเอาใจพลังเหนือธรรมชาติผู้ดลบันดาลให้พอใจมากที่สุด พุดง่าย ๆ การจะเอาชนะธรรมชาติ หรือบังคับธรรมชาติได้ก็โดยการเอาอกเอาใจพลังอำนาจที่บงการธรรมชาติเท่านั้น จึงเกิดพิธีกรรมบวงสรวง เช่น ไห้ว อ้อนวอน บวงสรวง ตามความเชื่อมากมาย

ผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวคำชะอี จำแนกผีออกเป็นหลายประเภทและหลายระดับ “ผี” เป็นคำไทย มาคู่กับคำว่า “ผู้” ในความหมายของคนไทย “ผู้” ถึงคนเป็นทั้งยังมีชีวิตอยู่ “ผี” หมายถึง คนที่ตาย เมื่อตายลงจึงกลายเป็นผี ที่เรียกว่า ไปเผาผี ความจริง ผีไม่ได้หมายถึงแค่สภาพของผู้ที่ตายไปเหลือแต่วิญญาณเท่านั้น ยังหมายรวมอำนาจที่ยิ่งใหญ่นอกเหนือมนุษย์ เป็นอำนาจที่บันดาลให้เกิดโลก มนุษย์ จักรวาล เช่น ผี ฟ้า ผีแถน เป็น ผีปกครองโลก ระดับดลรองลงมาก็เป็นผีประจำเมือง เสือเมือง ทรงเมือง ประจำถิ่น ผีบ้าน ผีเรือน เสือบ้าน เสือเรือน และผีอนาถาทั่วไป เมื่อบรรพบุรุษของชาวคำชะอีโบราณ นับถือศาสนาฮินดู ผีฟ้าผีแถน ก็ได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้าสูงสุดบนฟ้า เหล่าผีต่างๆ ที่ทรงมหิทธิฤทธิ์ ก็กลายเป็นเทวดาอารักษ์ไป พญาแถนหรือผีฟ้าหรือผีแถนนั้น ชาวคำชะอีมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ ส่วนแถนนั้นมีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และแถนที่ใหญ่ที่สุดคือ “แถนหลวง” ซึ่ง เชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแถนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันไป และมีความเชื่อว่ามีผีฟ้า นั้นสามารถที่จะ ดับยุคเข็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้ การที่มนุษย์เกิดการเจ็บป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อผี การละเมิดต่อบรรพบุรุษ การรักษาต้องมีการเชิญผีฟ้ามาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรง เรียกว่า “ผีฟ้า นางเทียน” ในการล่าผีฟ้าของชาวผู้ไทนั้นมียอดประกอบ ทั้งหมด ๔ ส่วนคือ หมอลำ ผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย

หมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้หญิงที่มีอายุหรือบางท้องถิ่นจะเป็นผู้หญิงสาว และจะต้องสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มหมอลำผีฟ้าเท่านั้น แต่ที่จริงผีฟ้าสามารถสิงได้ทั้งหญิง ชาย และเด็ก โดยไม่จำกัดอายุ หมอแคน (หมอม้า) จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป่าแคนมาเป็นอย่างดี เพราะในการประกอบพิธีจะต้องใช้เวลานานและต้องมีการเป่าอยู่ตลอดเวลา ส่วนผู้ป่วยนั้นจะต้องแต่งกายตามที่ได้กำหนดไว้ คือ มีผ้าไหมหรือผ้าขาวม้าพาดบ่า มีดอกมะละกอซึ่งตัดร้อยเป็นพวงทัดหู ผู้ป่วยนั้นสามารถที่จะพ้อนรำกับหมอลำได้ และสิ่งสำคัญอีกอย่างคือเครื่องคาย เป็นสิ่งที่อัญเชิญครูอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วมาช่วยเหลือ รักษาผู้ป่วย

ในการร่ำฝีน้น จะมีความแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น เมื่อครูบาเก่าเข้าสู่ร่าง ผู้ทำพิธีจะต้องสวมผ้าขึ้นทับผ้าที่สวมอยู่ (กรณีที่ผู้ป่วยเป็นชาย) หรือถ้าผู้ป่วยเป็นผู้หญิงครูบาจะสวมผ้าแพรหรือผ้าฝ้าย โดยสวมทับผ้านุ่งเดิม ซึ่งจะจัดไว้อยู่ใกล้เครื่องคาย ในการรักษาทุกคนจะต้องพ้อนรำกันทุกคนและขึ้นอยู่กับผู้ป่วย ถ้าผู้ป่วยต้องการดูการพ้อนรำก็จะทำหน้าที่ต่อไป แต่ถ้าไม่ต้องการครูบาก็จะนำเครื่องคายขึ้นไปเก็บบนหิ้ง และจะมาร่วมกันรับประทานอาหาร

ความเชื่อของชาวคำชะอีโบราณเชื่อว่าผีฟ้าสามารถที่จะกำหนดการเกิดการตายของมนุษย์ได้ การที่มนุษย์ตายไปขวัญจะออกจากร่างเพื่อไปพบบรรพชน แต่ขวัญจะไม่แตกดับเหมือนร่าง เป็นเพียงการจากไปของร่างแต่วิญญาณยังคงอยู่กับผู้มีชีวิต สาเหตุที่มีการพ้อนรำกันนั้น ก็เพื่อเป็นการทำให้คนไข้มีพลังจิตในการต่อสู้กับการเจ็บป่วย มีอารมณ์ผ่อนคลาย ความตึงเครียด จิตใจปลอดโปร่ง ไร้วิตกกังวล และสร้างจิตสำนึกด้านความกตัญญูเป็นคตินิยมของวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี จะเห็นว่าผีฟ้านั้นเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ โดยมีคติเตือนใจว่า "คนไม่เห็น ผีเห็น"

ผู้เขียนมีความหวังอยู่ในใจลึกๆ ว่า “คติความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาตินี้จะถูกรักษาไว้โดยสมาชิกใหม่ของชาวอำเภอคำชะอีต่อไปเพราะสิ่งนี้เป็นรากเหง้าของอารยธรรมและจิตวิญญาณของชุมชนแห่งนี้ คงเป็นเรื่องผิดพลาดหากพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะถูกลืมเลือนโดยคนหนุ่มคนสาว เยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ย้ายมาสลัดทิ้งเอกลักษณ์เดิมที่ถูกรองจากชาวตะวันตกกว่าห้าทศวรรษ เพราะเหตุใดพวกเขาจึงได้มองข้ามความงดงามของประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านี้ แทนที่จะช่วยกันส่งเสริมให้เกิดพลังสำนึกถึงความสำคัญและช่วยกันรักษามันเอาไว้ มิใช่ปล่อยให้ผู้เฒ่าผู้แก่หรือหลวงปู่ หลวงพ่อในวัดทำนุทำน้อมตามลำพัง เพราะสิ่งนี้มีใช้หรือที่ทำให้พวกเขาเจริญเติบโตขึ้นมาได้ท่ามกลางธรรมชาติอันซับซ้อน เพราะความเชื่อดั้งเดิมนี้มีใช้หรือที่ก่อกำเนิดเป็นพลังงานบางอย่างให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงาม ให้สังคมอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและคอยปกป้องรักษาพวกเขาให้อนหลับอย่างสบาย”

๒. พระพุทธศาสนาในอำเภอคำชะอีเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระธรรมทูต
เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้คนแทนความเชื่อแบบเก่า แม้ในระยะแรกผู้คนจะยังไม่เข้าใจแก่นของคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่าใดนัก แต่ต่อมาก็มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาและนำเอาคำสอนอธิบายให้ประชาชนได้เข้าใจ และยิ่งเวลานานมากขึ้นก็มีกษัตริย์นักปราชญ์เกิดขึ้นมาเพื่ออุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ในสมัยสมเด็จพระธรรมราชาลิไทย ทรงถึงกับเขียนตำราทางพระพุทธศาสนาขึ้นเอง เพื่ออธิบายการถือกำเนิดโลกและโครงสร้างของจักรวาลแทนความเชื่อแบบเดิม กลุ่มพุทธศาสนิกชนรู้จักกันในชื่อ “ คัมภีร์ไตรภูมิ ” และนอกจากนั้นยังได้มีการนำเอา “พระไตรปิฎก” ฉบับภาษาบาลีเข้ามาในประเทศไทยและมี

การแปลออกเป็นภาษาไทยหลายครั้ง พระพุทธศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวไทยทุกท้องถิ่นในยุคสมัยตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมา สืบทอดส่งต่อสู่ชุมชนชาวอำเภอคำชะอี และก็ดูเหมือนว่าชาวคำชะอีจะรับเอาพระพุทธศาสนามาปฏิบัติได้อย่างแนบสนิทกับแนวคิดความเชื่อแบบดั้งเดิมของพวกเขา จนแทบจะดูไม่ออกว่า มีความแตกต่าง และที่สำคัญสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศที่มีภูเขาเล็กๆ รายล้อมหลายลูกทำให้บรรดาผู้ที่นี่กลายเป็นผู้สันโดษ มีวิถีชีวิตแบบสมถะและพอเพียง บรรยากาศอบอวลด้วยกลิ่นอายของพระพุทธศาสนา จนทำให้ใครหลายคนเลือกใช้ชีวิตตามอย่างพระพุทธเจ้า ออกบวชแสวงหาทางดับทุกข์ จนเกิดพระอริยสงฆ์ขึ้นมาหลายรูปที่อาศัยอำเภอคำชะอีแห่งนี้เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร พระอริยสงฆ์หลายรูปเลือกสถานที่แห่งนี้เป็นที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เช่น หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล, หลวงปู่หล้า, หลวงปู่จาม มหาบุญโญ ฯลฯ เป็นต้น

ทำให้ประชาชนชาวอำเภอคำชะอีได้สัมผัสกับพระพุทธศาสนาที่เป็นการเรียนรู้ทางจิตซึ่งยากแก่การศึกษาด้วยระบบการเรียนรู้ทางโลกหรือทางวิทยาศาสตร์^๓ พระมหาเถระทั้งหลายได้ช่วยกันอบรมสั่งสอนหลักการปฏิบัติบำเพ็ญทางจิตให้แก่พวกเขา อันเป็นหลักการสำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา แม้ทุกวันนี้ก็เช่นกัน ชาวอำเภอคำชะอีก็ยังคงถือปฏิบัติตามคำสอนของพระอริยสงฆ์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำมิได้ขาด หากนั่งรถผ่านอำเภอคำชะอีในเวลาเช้าตรู่ จะเห็นชาวบ้านออกมายืนรอใส่บาตรพระสงฆ์เต็มสองข้างทางทุกวัน หรือแม้จะลงไปสัมผัสประสบการณ์การบำเพ็ญเพียรทางจิตตามแบบอย่างของพวกเขาก็สามารถทำได้

การได้พบได้เห็นสมณะผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นมงคลอย่างยิ่งของชีวิต ฉันทชาวอำเภอคำชะอีก็ดูเหมือนจะได้รับพรนั้นมาโดยตลอด เพราะสถานที่แห่งนี้ไม่เคยว่างเว้นจากพระอริยสงฆ์ เมื่อรูปหนึ่งมรณภาพไป รูปใหม่ก็ถือกำเนิดขึ้นมาทดแทน สืบทอดเชื้อสายอริยวงศ์มาอย่างต่อเนื่อง และดูเหมือนว่าท้องถิ่นแห่งนี้จะเป็นที่ขึ้นชื่อของพระภิกษุสงฆ์จากทิศทั้งสี่ที่แวะเวียนกันมาอาศัยถ้ำ ป่าเขา หรือแม้แต่ในวัดวาอาราม เพื่อบำเพ็ญสมณะธรรมและเผยแผ่ธรรมะอยู่อย่างสม่ำเสมอซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่พิเศษอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ยากในท้องถิ่นอื่นๆ

๓. สรุป

จากเรื่องราวที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาทั้งหมดนี้ คงจะพอทำให้เห็นปรัชญาและแนวคิดของชาวอำเภอคำชะอีได้พอสมควร ท้ายที่สุดแล้วอาจสรุปเป็นหลักคติความเชื่อของชาวคำชะอี ดังต่อไปนี้

^๓ รุ่งเรือง ลิ้มชูปัญญานันท์, ชีวิต พระพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, มูลนิธิสยามกัมมาจล, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๒.

๓.๑ ความเชื่อเรื่องชะตากรรมและบุญวาสนา

คำถามทางปรัชญาว่า “มนุษย์ถูกกำหนดหรือมีเสรีภาพ” หรือ “อนาคตเราอยู่ในมือเราจริงหรือ” คำตอบของชาวคำชะอีสมัยก่อน ค่อนข้างเชื่อไปทาง ประเด็นแรกมากกว่า ถือว่าโชคชะตาของมนุษย์ได้ถูกจารึกไว้ล่วงหน้าแล้ว คนมั่งมี คนทุกข์ยาก ต่างถูกชะตา กำหนดให้เกิดมาทุกข์ หรือ มั่งมี ดังคำกล่าวว่า “บุญทำกรรมแต่ง” หรือ “แข่งเรือแข่งพาย แข่งได้ แต่แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้” ถ้าต้นตระกูล เผ่าพันธุ์ ชาติกำเนิดดีหรือเลว ลูกหลาน ย่อมเป็นไปตามเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ วงศ์ตระกูล ไม่ฝ่าเหล่าแตกกอออกไปได้ ดังคำว่า “เชื่อไม่ทิ้งแถว แนวไม่ทิ้งเหล่า ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะให้แน่ ต้องดูถึงยาย” เป็นต้น แสดงว่า ใครเกิดมามีเจ้าชะตากำหนดให้เป็นไป และเกิดจากเผ่าพันธุ์ใด ย่อมมีอุปนิสัยสันดานตามต้นตอ กอเหง้าของผู้นั้น ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปได้

เมื่อชาวอำเภอคำชะอีนับถือพระพุทธศาสนา ความเชื่อนี้จึงลงไป เชื่อว่า แม้จะมี ชะตากำหนดเพราะกรรมเก่า แต่ก็สามารถสร้างกรรมใหม่เปลี่ยนแปลงโชคชะตาให้ร้ายหรือดี ได้ คนจะสุขหรือทุกข์ จะสูงส่งหรือต่ำต้อย เพราะกรรมของตัว มิใช่เพราะชาติพันธุ์วรรณะ ดังที่ กล่าวว่า “คนจะเลวหรือดี มิใช่เพราะชาติกำเนิด แต่ ดีหรือเลวเพราะกรรมของ ตนเอง” เข้าข่ายความคิดเห็นประเด็นที่ ๒ ว่า อนาคตเรา อยู่ในมือเรา(กรรมที่ทำเอง)

ในประเด็นนี้ นักคิดไทยท่านหนึ่งชื่อ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ มีชีวิตระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑- ๒๔๙๑ อดีตนายทหารอากาศ ยศ เรืออากาศโท ถูกกล่าวหาเป็นกบฏ ๒ ครั้ง (๒๔๗๗ และ ๒๔๘๑) เมื่อถูกคุมขังก็มีเวลาขีดเขียนหนังสือและกวี แสดงความคิดเห็นได้รับการตีพิมพ์เป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นนักคิดที่เฉียบคม วาทะกล้า นวนิยายเล่มหนึ่งที่ถูกยกให้เป็น หนังสือ ๑ ใน ๑๐๐ เล่ม ของวรรณกรรมดีเด่นของชาติ ที่เยาวชนไทยควรอ่าน คือ เรื่อง “เมืองนิมิตร” ชื่อภาษาอังกฤษ ว่า “An Idealist’s Dream” (๒๔๘๒) ถูกริบทำลายต้นฉบับ ไป แต่เขียนใหม่เชื่อว่า “ความฝันของนักอุดมคติ”(๒๔๘๗) กล่าวว่า “มนุษย์ย่อมมีชีวิตอยู่ ภายใต้สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง เช่น ดิน ฟ้า อากาศ และผู้คน และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดยน้ำมือมนุษย์ เช่น ธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมของสังคมเป็นต้น เหล่านี้ มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์”

อันที่จริง สิ่งที่ชาวอำเภอคำชะอีมีความเชื่อดิตถ์มานาน คือ ความเชื่อเรื่อง โหราศาสตร์ ชะตาชีวิตของบ้านเมือง และของคน ขึ้นอยู่กับฟ้าลิขิต และการโคจรของ ดวงดาว กล่าวแบบภาษาพื้นๆ ว่า “ดวง” เช่น ดวงบ้าน ดวงเมือง และดวงชะตาชีวิตของแต่ละคน การจะประกอบกิจกรรมใดๆ ก็จำเป็นต้อง ผูกดวง หาฤกษ์ยามที่ดี ด้วยเชื่อว่า ถ้า ประกอบพิธีตรงกับฤกษ์ ผา นาที่ ที่กำหนด ชีวิตจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อ อีก ประการหนึ่ง คือ เนื้อคู่ หรือ คู่ครอง เรียกว่า คู่แค้น แค้นแต่ง เกิดมาเป็นคู่แล้ว ไม่แคล้วกัน แต่เมื่อหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วความเชื่อนี้แม้จะยังไม่หายไปซักทีเดียวนักแต่ก็ลดลงไปบ้าง จากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอนในเรื่องของกฎแห่งกรรม กฎแห่งความเป็น

เหตุเป็นผล การจะทำได้มิได้มาด้วยการบงการอันอนาลักษณ์ใด ๆ แต่ได้มาด้วยการกระทำดีทางกาย วาจา และใจ มิใช่อาศัยดวงดาว ดังโพรสิสตร์ภาษิตความว่า

“นฤขตต์ ปฏิมานนต์ อตโถ พาล์ อุปจจคา

อตโถ อตถสส นฤขตต์ ก็ กริสสนติ ตารกา.

ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้มีมัวถือฤกษ์อยู่ ประโยชน์เป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้^๔

ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ชาวอำเภอคำชะอีเชื่อในเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิด ก่อนนับถือพระพุทธศาสนาเชื่อว่าเมื่อคนตายไป อาจไปเกิดในเมืองแกน หรือ แดนทูลกันดาร บางทีอาจกลับมาเกิดเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัวเดิมก็ได้ ตายไปแล้วนอกจากจะกลับมาเกิดเป็นคนแล้ว อาจเกิดเป็นพืช(เช่นเรื่องจำปาสีต้น) เป็นสัตว์(เช่นเรื่องปลาบู่ทอง) เป็นผีสาว เป็นยักษ์ ฯลฯ แต่ต่อมาหลังจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดก็เปลี่ยนไปซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ เพราะอาศัยกฎแห่งกรรม จึงเวียนว่ายตายเกิด เพื่อชดใช้กรรมเก่าที่เคยทำมา เรียกว่าเกิดมาใช้กรรมเวร คนกว่าจะหมดกรรม

๓.๒ ความคิดเรื่องความจริงสูงสุด

ประเด็นเรื่องความเป็นจริงสูงสุด ในทรรศนะของชาวอำเภอคำชะอีก่อนนับถือพุทธศาสนา ยอมรับความจริงมี ๓ ประการ คือ

๓.๒.๑. โลกทางวัตถุที่เห็นและจับต้องได้ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ไม่ปรากฏว่า ชาวอำเภอคำชะอีสมัยก่อนได้มองโลกทางวัตถุ ว่าเป็นเพียงมายา ดุจแนวคิดของนักปราชญ์พราหมณ์

๓.๒.๒. โลกหน้า หรือ ปรโลก หรือโลกในมิติอื่น เช่น นรก สวรรค์ บาตาล ก็เป็นสิ่งที่อยู่จริง มีสัตว์ผู้เป็นอมตะ ตายไม่เป็น คือ ผีฟ้า หรือ ผีแถน เทียบได้กับแนวคิดเรื่องพระเจ้า(GOD) พระพรหม ของศาสนาคริสต์ หรือศาสนาพราหมณ์และ

๓.๒.๓. กฎธรรมชาติ ก็เป็นความจริง หมายความว่า กฎที่มีอยู่ดั้งเดิม เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เป็นกฎที่มนุษย์มิได้บัญญัติขึ้น มีอยู่จริงแล้วในตัวของมันเอง ต่อมาชาวไทยก็ขยายเป็นเรื่องกฎแห่งศีลธรรม และกฎแห่งกรรม เมื่อนับถือพระพุทธศาสนา

สรุปความได้ว่า แนวคิดทางอภิปรัชญาของชาวอำเภอคำชะอี เป็นแนวสัจนิยม (Realism) มองโลกตามความจริง ไม่เพ้อฝัน ให้ความสำคัญทั้งทางกายและจิตใจอาจเข้าลักษณะทวินิยม (Dualism) แต่ไม่แยกกายออกจากใจอย่างเด็ดขาดดุจทวินิยมตะวันตก แม้ในยุคต่อมาจะได้รับอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์มาบ้างแต่ก็ไม่ถึงกับละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมไปเสียหมด ดังนั้นเราจึงจะเห็นผู้คนในสองยุคที่แตกต่างกันทางความคิด ความเชื่ออาศัยอยู่ร่วมกันแต่อย่างไรก็ตามการหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตของพวกเขาถือว่าจะต้องยอมจำนนต่อรูปแบบและ

^๔ พุ.ชา.เอก. ๒๗/๑๖.

ความเชื่อทางศาสนาใดๆ เพราะเมื่อถึงที่สุดแล้วก็ไม่มีสิ่งใดและความเชื่อแบบใดดำรงอยู่ได้ชั่วนิรันดร์ พวกเราคงต้องแสวงหาคำอธิบายใหม่ๆ กันต่อไป ซึ่งวันหนึ่งเราอาจพบคำอธิบายที่ดีที่สุด มนุษย์ก็มีทางเลือกหรือมีเสรีภาพที่จะเลือกเสมอตามที่ปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยมกล่าวไว้ โดยเฉพาะแล้วการเลือกที่จะมีอุดมคติที่ดี ที่สูงสุด เพื่อขึ้นไปถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ อุดมคติคือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะได้ ชีวิตธรรมดา กับชีวิตในอุดมคตินั้นผิดกัน คนเราเกิดมาไม่ใช่เพื่อทำงานอย่างเดียว แต่ควรจะได้เกิดมาและมีชีวิตอยู่ เพื่อจะได้สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะได้ ไม่ใช่เพื่อรวย ไม่ใช่เพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียง หรืออยู่ดีกินดี แต่ควรมีชีวิตอยู่เพื่อความดับทุกข์ เพื่อพระนิพพาน”^๕ ทำายที่สุดคุณค่าแห่งปรัชญานั้น ส่วนมากอาจจะแสวงหาได้ก็ในความไม่จริงจางแน่นอนของมันนั่นเอง ผู้ที่ไม่มีหัวใจทางปรัชญาเลยจะปล่อยให้ชีวิตล่องไปวันหนึ่งๆ อย่างเต็มไปด้วยความอิจฉาริษา ปรัชญาแม้จะไม่สามารถบอกความจริงให้เราทราบได้จริงๆ ว่าอะไรคือคำตอบที่ถูกต้องต่อปัญหาที่ความสงสัยได้ก่อให้เกิดขึ้น แต่ก็สามารถจะนำให้เราเห็นความอาจเป็นไปได้มากมายซึ่งจะทำให้ความคิดของเรากว้างขวางออกไป^๖

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สมภาร พรหมทา. มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักพิมพ์สยาม.

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘.

ปรีชา ช้างขวัญยืน,สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ปรับปรุงแก้ไข ครั้งที่

๒. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

จำนง ทองประเสริฐ. ศาสนาประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ต้นอ้อแกรมมี. กรุงเทพมหานคร:

๒๕๓๙.

รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ. ชีวิต พระพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. มูลนิธิ

สยามกัมมาจล. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๖.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, โอวาทปฏิบัติธรรม, ๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒.

^๖ จำนง ทองประเสริฐ, ศาสนาประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, ต้นอ้อแกรมมี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙, หน้า ๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. **โอวาทปฏิบัติธรรม**. พ.ศ.๒๕๐๒.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร). **พระพุทธรูปกับวิทยาการสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหากษณะ ตรุโณ. **สัมมนาปัญหาปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

การส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ
The Enhancement of Bramhmavihara to Peaceพระครูวาปีจันทคุณ, ดร.,
ศุภกฤต เทศกัจจ
พระมหาอำนาจ มหาวีโร, ดร.

บทคัดย่อ

การส่งเสริมสันติภาพในระดับพื้นฐานเป็นการจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อเป็นรูปแบบแนวทางกำหนดนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติ โดยใช้องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ เมตตา, กรุณา, มุทิตาและอุเบกขา สัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้านของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ระดับสูงเป็นการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพด้วยการพัฒนาทางด้านปัญญา โดยให้เกิดความตั้งใจในอันไม่พยายาบาท ความตั้งใจในอันที่จะไม่เบียดเบียนอย่างแท้จริง ในการส่งเสริมสิ่งสำคัญคือจะต้องถือว่ามนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์และอภิบาลสังคมทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหมหรือผู้ประเสริฐสร้างสรรค์ตนเองด้วยหลักพรหมวิหารเมื่อนำมาใช้กับมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์และอภิบาลโลกให้เกิดสันติภาพได้ด้วยตัวมนุษย์เอง

คำสำคัญ: หลักพรหมวิหาร, สันติภาพ

Abstract

The Promote fair virtues in the basic is the main virtues of the Brahmvihara in the plan for national economic and social development as a form of practice guidelines. The main elements of the four cardinal virtues of fair relations with the strategic development plan of the National economic and social development.

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

*** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Promoting fairness in the development of peace in a society with a high level of intellectual development. The intention is not to be vindictive. The intention is not to truly persecute. Promoting the virtues of fair in the development of peace in the society, it is important to be treated every man is responsible for the synthesis of pastoral society and everyone must act as a prom or a good creative with their main virtues when taken. Using humans as humans can be creative and pastoral world of peace with the man himself.

Keywords : Brahmovihara, Peace

๑. บทนำ

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ความเชื่อของคนไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา คนไทยจึงเป็นคนที่รักความสงบ แต่ในปัจจุบันกลับตรงกันข้าม ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านกำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยกลับเดินเข้าสู่วิกฤต จนถดถอยและล้าหลังกว่าหลายประเทศในอาเซียน ปัจจุบันความขัดแย้งทางความคิดและการเมืองได้นำไปสู่ความแตกแยกในสังคมไทยอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ข้อมูลข่าวสารที่คนไทยได้รับรู้ผ่านสื่อต่างๆ ในแต่ละวันจึงเป็นการสะท้อนถึงความรุนแรงจนมองไม่เห็นทางว่าจะหาสันติภาพได้อย่างไร ถ้ามองสันติภาพในสังคมไทยก็อาจจะสรุปเป้าหมายได้ ๒ ประการคือ สันติภาพภายนอก หมายถึงสภาวะที่สังคมไทยมีความสงบ ปราศจากความวุ่นวาย ไม่มีความขัดแย้ง มีแต่ความสงบ และสันติภาพภายใน หมายถึงสภาวะจิตใจที่สงบ ไม่วุ่นวาย ว้าวุ่น กระสับกระส่าย อันมีบ่อเกิดจากกิเลส

ในสังคมไทยจะต้องมองว่าสันติภาพภายในนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากที่จะต้องพัฒนามากกว่าการแสวงหาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาจากภายนอก ซึ่งไม่สามารถนำไปสู่จุดหมายที่ ๒ ได้ เพราะการแก้ไขปัญหาในสังคมไทยปัจจุบันเน้นในเรื่องของการประนีประนอม เป็นการแก้ปัญหาได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น การที่จะไปสู่จุดหมายได้อย่างยั่งยืนจะต้องผสานกลมกลืนทั้งสองส่วน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการสลายความขัดแย้งว่าปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถถึงจุด Harmony แต่มาได้แค่ Compromise การแก้ปัญหาจึงบกพร่อง ไม่มั่นคงยั่งยืน และไม่แท้ไม่จริง เพราะ Compromise คือต่างฝ่ายต่างยอมลดความต้องการของตัวเองลงเพื่อตัวเองจะได้บ้าง มิฉะนั้นอาจจะต้องรบราฆ่าฟันกันอาจจะพินาศทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ไปข้างเดียว ซึ่งเป็นวิธีแห่งความขัดแย้ง^๓ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของสันติภาพในสังคมไทยจะต้องเป็นเป้าหมายที่มั่นคงยั่งยืน ถ้าสังคมไทยจะอยู่กันอย่างสงบสุข ประชาชน

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง, มพท. มปป. หน้า ๑๔.

จะต้องไม่เพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับกติกาของสังคมที่ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจในหลักธรรมและคุณค่าของหลักธรรมปฏิบัติเหล่านั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสันติภาพที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย และจะเป็นการพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจยิ่งว่าจะส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพอย่างไร ผู้เขียนจะได้เริ่มต้นนำเสนอในข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปเป็นฐานในการสร้างสันติภาพ ต่อไป

๒. อุปสรรคเครื่องขัดขวางการสร้างสันติภาพในทางพระพุทธศาสนา

อุปสรรคหรือสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเกิดจากสาเหตุภายในและสาเหตุภายนอกเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งปัจจัยภายนอกจะมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม อำนาจ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์ได้แสดงออกมา แต่รากเหง้าหรือสาเหตุปัจจัยภายในนั้นถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาสันติภาพในสังคมไทย ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาสันติภาพ ซึ่งสามารถอธิบาย สาเหตุจากภายใน เรียกว่า “อกุศลกรรม” คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว และปัญญาจธรรม ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ

๒.๑ อกุศลกรรม คือ ธรรมที่เป็นอกุศล หรือเรียกอีกอย่างว่า อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของอกุศล ต้นเหตุของอกุศล^๔ หรือต้นเหตุแห่งความชั่ว มี ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ^๕ หรือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นพลังที่จะขัดขวางความดีเป็นพลังแห่งกรรม กรรมในที่นี้ มุ่งถึงอกุศลเจตนาซึ่งหมายถึงความตั้งใจชั่ว ความคิดชั่ว เพราะฉะนั้น สาเหตุที่เป็นรากเหง้าที่แท้จริงในการพัฒนาสันติภาพภายในนั้นเกิดจากอกุศลมูล ๓ ประการดังกล่าว

พระพุทธศาสนาถือว่าเมื่อใดก็ตามที่อกุศลมูลได้เข้ามามีอิทธิพลครอบงำจิตใจของบุคคลแล้ว เมื่อนั้นบุคคลก็ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จึงเป็นอุปสรรคอันนำไปสู่ความขัดแย้งความไม่สงบในระดับบุคคลและสังคมในที่สุด

๒.๒ ปัญญาจธรรม คำว่า “ปปัจจะ” หรือ “ปัญญาจธรรม” เป็นชื่อที่ใช้เรียกอกุศลธรรม ๓ ตัว คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ หมายถึงธรรม กิเลสเครื่องเนิ่นช้า, กิเลสที่เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือผิดพลาด ทำให้เขวห่างออกไปจากความเป็นจริงที่ง่าย ๆ เปิดเผยก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงหรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาอย่างถูก

^๔ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๗๓

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗๓.

ทางตรงไปตรงมา^๖ ดังคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่า “กิเลส ๓ อย่างนี้มีชื่อเรียกรวมกันเป็นชุดว่า ปญฺจะ หรือ ปญฺจธรรม แปลกันมาว่า ธรรมเครื่องเนิ่นช้า ถ้าจะแปลให้ง่ายก็ว่า กิเลสตัวปั่นป่วน คือ ปั่นแต่งเรื่องราว ปั่นใจให้ทุกข์ ปั่นหัวให้เรื่องมาก ทำให้ยึดเยื้อ เย็นเยื้อ ยุ่งเหยิง ยืดยาว ฟ้ามเฟ้อ ฟั่นเฟือ ล่าช้า วกวน นุงนัง สับสน สับสนซ้อน ทำให้เขวห่างหรือไกลเชือนเนือออกไปจากความเป็นจริงที่ง่าย ๆ เปิดเผย ปัญหาที่ยังไม่มี ก็ทำให้เกิดขึ้นมี ปัญหาที่มีอยู่แล้วก็ไม่อาจแก้ไขอย่างตรงไปตรงมาตามเหตุ แต่กลับทำให้ยุ่งยาก ซ้ำซ้อนนุงนังยิ่งขึ้น เป็นตัวบงการพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์พละ่านไปมา ชัดแย้ง แข่งขัน แย่งชิง ตลอดจนก่อสงครามระหว่างพวกระหว่างฝ่าย”^๗

จากข้อความอธิบายดังกล่าวเป็นการสนับสนุนว่า อุปสรรคหรือสาเหตุปัจจัยภายในของสันติภาพกับปญฺจธรรม ซึ่งเป็นการอธิบายอย่างเห็นได้ชัดเจนตรงประเด็นในการขัดขวางสันติภาพ ซึ่งการทำงานของกิเลส คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ จะทำงานอย่างสัมพันธ์กันและเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน เพียงแต่ว่าตัวใดตัวหนึ่งจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ดังนี้

๑) ตัณหา แปลว่า ความทะยานอยาก, ความปรารถนาที่จะบำรุงบำเรอปรนเปรอตน, ความอยากได้อะไร^๘ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความต้องการในเชิงลบ

ความต้องการในเชิงลบดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญและรากเหง้าของชนวนปัญหาทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอก เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสันติภาพ เพราะมีวิัตถุเป็นที่รักหรือสิ่งที่เป็นที่รักเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังมีข้อความอธิบายไว้ในพระไตรปิฎกว่า

“สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เป็นผู้ ปรารถนาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ปรารถนาแต่สิ่งที่เกื้อกูล ปรารถนาแต่ความผาสุก ปรารถนาแต่ความหลุดพ้นจากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว บุตร ธิดา มิตรอำมาตย์ ญาติ หรือผู้ ร่วมสายโลหิตของผู้นั้น สัตว์เหล่านี้ชื่อว่าสิ่งที่เป็นที่รักสังขารเหล่านี้เป็นที่รัก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจสังขารเหล่านี้ชื่อว่าสิ่งที่เป็นที่รัก”^๙

สาเหตุแห่งความขัดแย้งความไม่สงบเกิดจากความหวาดระแวงว่าสิ่งที่เป็นที่รักถูกแย่งชิงไปและสิ่งที่เป็นที่รักกำลังถูกแย่งชิงไป เมื่อถูกแย่งชิงไปย่อมเป็นสาเหตุแห่งทะเลาะกันวิวาทกัน คร่ำครวญ เศร้าโศก และเมื่อความหวาดระแวงว่าสิ่งที่เป็นที่รักแปรผันไป สิ่งที่เป็น

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙๕.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๖.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙๔.

^๙ ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๙๘/๓๐๑-๓๐๔

ที่รังกำลังแปรผันไป เมื่อแปรผันไปย่อมเป็นสาเหตุแห่งทะเลาะกัน วิวาทกัน คร่ำครวญ เศร้า โศก เหล่านี้เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งไม่สงบยอมไม่นำมาซึ่งสันติภาพได้เพราะต่างคนต่างก็ปกป้อง รักษา และเป็นบ่อเกิดของมานะ และทิฐิ

๒) มานะ หมายถึง ความถือตัว ได้แก่ ความถือตัวที่เป็นกิเลสที่มีความยึดถือว่ามีตัวตน ซึ่งเป็นการถือสำคัญด้วยความรู้ ด้วยความรู้สึที่เป็นไปในตัวเอง จนทำให้เกิดความยึดถือเกี่ยวกับตัวเองขึ้นมาเป็นตัวเป็นตนที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ แล้วขยายเอาจิตของตนออกไปออกไปเทียบเคียงระหว่างตัวเองกับบุคคลอื่นว่า ดีกว่า เลิศกว่าเขา ซึ่งเรียกว่ามานะและยึดมั่นในความถือตัวนั้นถือว่าเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางสันติภาพ

๓) ทิฐิ หมายถึง ความเห็น ความเชื่อถือ ลัทธิ ฤทธิ อุดมการณ์ต่างๆ ที่ยึดถือไว้ โดยมงายหรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นนั้นเท็จ ทิฐิในความหมายนี้ได้แก่ความเห็นในเชิงลบเรียกว่ามิจฉาทิฐิ คือ เห็นผิด ความเห็นที่ผิดจากครองธรรม

จะเห็นได้ว่า ทิฐิถือว่ามีค่าสำคัญมาก เพราะถือว่าสาเหตุหรือบ่อเกิดของความขัดแย้ง ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางสันติภาพโดยตรง ถ้าต่างคนหรือต่างกลุ่ม ต่างก็มีทิฐิ ก็จะก่อให้เกิดการโต้แย้งกัน ทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพื่อจะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยที่ไม่ยอมรับแนวคิดของคนอื่นๆ เลย

๓. แนวทางสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวทางการสร้างสันติภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการที่นำหลักพรหมวิหารธรรมที่ใช้เป็นแนวคิดมุ่งเน้นในการพัฒนาสันติภาพ โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาคุณภาพและสรรพภาพทางจิตของบุคคลเป็นสำคัญ เพราะการพัฒนาจิตใจของบุคคลที่ดีย่อมถือว่าเป็นพื้นฐานในการที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุข มีความรักเมตตา มีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ขจัดความไม่พอใจ ความกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ความขัดเคือง เคียดแค้น พยาบาท อาฆาต มีความอดทนอดกลั้นทางจิต โดยใช้สติปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองให้ถูกต้องตามความเป็นจริงอย่างรอบคอบ เข้าใจปัญหาเข้าใจอุปสรรคที่ขัดขวางแนวทางสร้างสันติภาพ การพัฒนาจิตใจของบุคคลนั้นจะเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพโดยหลักพรหมวิหารธรรม วิธีการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพหรือ"พรหมวิหารธรรม" จัดได้ว่าเป็นแนวคิด "เชิงรุก"และ"เชิงรับ" ที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นหลักการที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นใน "หัวใจ" หรือให้เกิดขึ้นภายในเสียก่อน เพราะการสร้างสันติภาพโดยปราศจากหลักพรหมวิหารธรรมก็อาจจะนำไปสู่การไร้สันติภาพได้ หรือวิธีแห่งสันติจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มี "หลักพรหมวิหารธรรม"^{๑๐}

^{๑๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มแม่บ้านตาช้าง จ. เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒๑.

๔. การส่งเสริมการประพฤติพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพ

พรหมวิหารธรรมเป็นแนวทางการส่งเสริมที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมและนำมาซึ่งสันติภาพโดยความหมายของพรหมวิหารธรรมซึ่งเป็นธรรมของผู้ใหญ่เสมือนพระพรหมมีคุณธรรมที่ประเสริฐคือ มีเมตตา ความรักช่วยเหลือในส่วนที่เป็นคุณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ตลอดจนทั้งธรรมชาติแวดล้อม ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การมีกรุณา มุ่งปลดปล่อยความทุกข์ ผู้ซึ่งได้ประสบทุกข์ มุ่งให้สังคมเกิดความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การมีมุทิตา มุ่งพลอยยินดี ต่อการพยายามกระทำความดีเมื่อบุคคลและสังคมมีความสุข สุดท้ายคือการมีอุเบกขามุ่งการกระทำดำรงตนเป็นกลาง ยุติธรรมไม่เอนเอียงอคติ ดังนั้นพรหมวิหารทั้งหมดถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ใหญ่ที่มนุษย์มนุษย์สามารถกระทำได้ด้วยตนเองโดยแสดงถึงความเมตตาอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อุคหนุนจุนเจือต่อกัน เมื่อประสบความทุกข์และมีน้ำใจก็พลอยยินดีเมื่อบุคคลอื่นประสบความสุข ความสำเร็จในหน้าที่การงาน และวางตนเป็นกลางโดยพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองตามหลักเหตุผล บุคคล สถานการณ์ คุณธรรม จริยธรรม อันจะเป็นผลนำไปสู่การเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดมีภายในสังคมไทยอย่างยั่งยืนได้โดยแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๕. แนวทางปฏิบัติเพื่อสันติภาพ

ในบทที่ผ่านมาได้กล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพในสังคมระดับพื้นฐาน กล่าวคือ การมุ่งส่งเสริมให้บุคคลฝึกฝนอบรมตนเองให้มีพรหมวิหารธรรมเป็นนิสัย และการฝึกฝนอบรมตนเองด้วยหลักพรหมวิหารธรรม จึงถือได้ว่าเป็นการวางแนวทางปฏิบัติพื้นฐานของการสร้างสรรค์สันติภาพของบุคคลและเป็นการวางพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขอีกด้วย สิ่งสำคัญสำหรับแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพนั้นจะต้องจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้เกิดแบบแผนหรือเป็นรูปแบบแนวทางปฏิบัติเสียก่อน ดังนี้

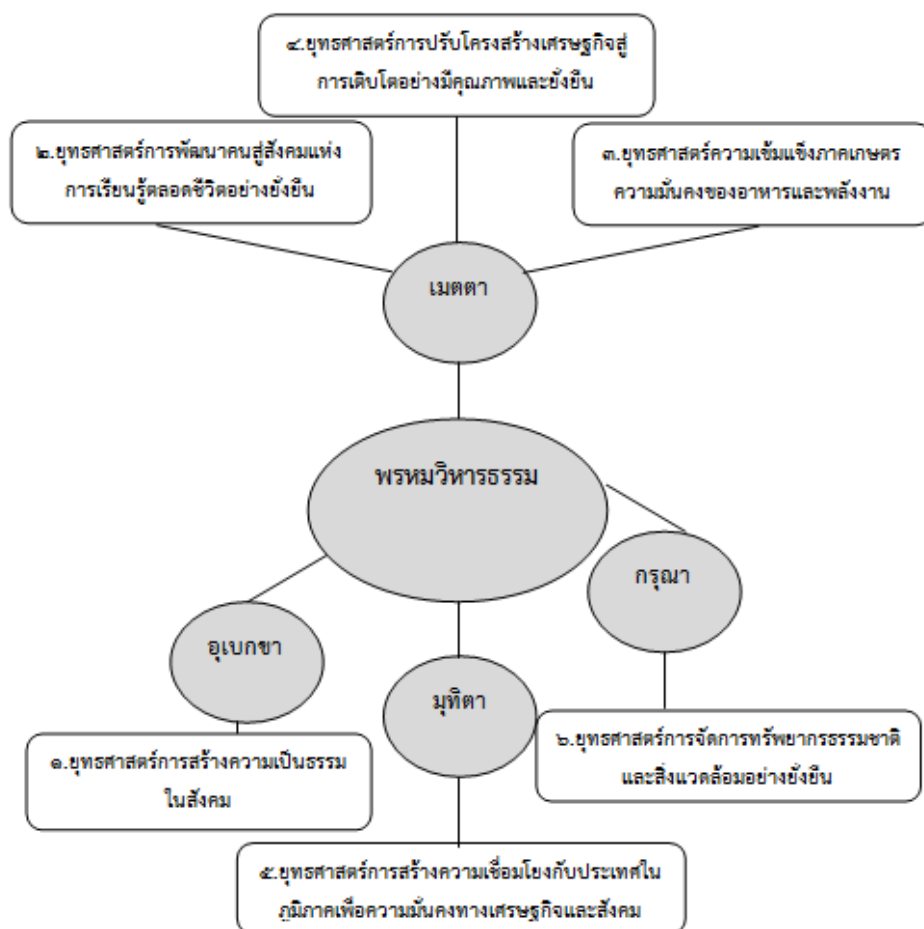
๖. การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงสาระสำคัญว่าประเทศไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการ

เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมสามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย^{๑๑} ในสถานการณ์ที่สังคมไทยซึ่งจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศอันเป็นผลต่อการสร้างภูมิคุ้มกันโดยเฉพาะการส่งเสริมสันติภาพในระดับโครงสร้างและการส่งเสริมภาคปฏิบัติในระดับต่อมา ในการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาจัดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ จึงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการที่จะส่งเสริมสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมทุกระดับได้อย่างยั่งยืนเช่นเดียวกับการได้อัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ โดยนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้โดยตรง

ในบทความนี้จึงเป็นการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ตามกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมขณะที่การทบทวนผลการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการประเทศที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวที่มีความเสี่ยงในหลายมิติที่อาจทำให้ปัญหาต่างๆรุนแรงมากขึ้นดังนั้นในการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในอนาคตจึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศให้เข้มแข็งโดยเฉพาะภูมิคุ้มกันของประชาชนภายในประเทศ ตามกรอบการพัฒนาทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ในการสร้างภูมิคุ้มกันนี้จึงใช้องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรมสัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้านอันประกอบด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา ๖ ยุทธศาสตร์ ตามแผนภาพ ดังนี้

^{๑๑} อธิพงษ์ มหาวิโร ผู้รวบรวม, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร : เดอะบุคส์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

ภาพที่ ๑ การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนา

ให้ความสำคัญกับหลักอุเบกขาในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้มีฐานการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน มุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับตามกฎหมายและมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นบริหารราชการแผ่นดินโดยหลักอุเบกขาธรรม ให้มีประสิทธิภาพเป็นไปบุคลากรต้องทำตามระเบียบข้อบังคับตามกฎหมาย ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยเคร่งครัด ไม่ยึดเอาความรู้สึกส่วนตัวเป็นสำคัญ ต้องวางใจเป็นกลางคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยอคติ

(๒) การจัดหลักเมตตาไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน กรอบแนวคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์ในแต่ละด้านคือ ความรัก ความเมตตาในคุณค่าของมนุษย์และธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์มีความสัมพันธ์กันอย่าง

ใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนถึงตายซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้อย่างครอบคลุมทุกมิติ ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะสงฆ์สังฆมณฑลการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยศึกษาได้จาก การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ที่ระบุถึงเป้าหมาย “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” วิสัยทัศน์นี้แสดงถึงความเข้าใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สังคมที่ดี และมีความสงบสุขอันเกิดจากคุณภาพของคนในประเทศเห็นค่าของความเมตตาที่ทุกคนควรมีต่อกันในสังคม อีกประเด็นหนึ่งควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งพัฒนาคณะสงฆ์ทุกช่วงวัยพร้อมกับการสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ที่จะปลูกฝังความเมตตาอันเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการเกื้อกูล

(๓) ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน

ให้ความสำคัญกับหลักเมตตาในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรมุ่งเน้นให้ความสำคัญให้หลักของเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และต่อธรรมชาติ ส่งเสริมค่านิยมในสังคมด้วยหลักเมตตา ให้เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์และธรรมชาติ ส่งเสริมเกษตรกรรมและพัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรโดยใช้หลักเมตตา

(๔) ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ให้ความสำคัญกับหลักเมตตา เพราะการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้ที่สำคัญจะต้องยึดหลักมนุษยธรรมโดยเน้นให้ความสำคัญกับหลักเมตตาในพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจทุกมิติเพื่อให้เป็นมิตรกับทุกสิ่งโดยเฉพาะที่สำคัญคือเรื่องของสิ่งแวดล้อม ในการปรับโครงสร้างสำหรับผู้ประกอบการจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่ควรจะต้องผลักดันให้มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งได้และที่สำคัญการแข่งขันจะต้องยึดหลักของเมตตา เพราะว่าการพัฒนาทางด้านต่างๆ ถ้าขาดหลักมนุษยธรรมเรื่องความเมตตาก็จะกลายกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมก็ได้ ดังนั้นในการกำหนดยุทธศาสตร์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ความสำคัญกับการกำหนดคุณค่าดังกล่าว

(๕) ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมควรให้ความสำคัญกับหลักมูทิตา เช่น การสร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลากรในทุกภาคส่วนเศรษฐกิจเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ยกย่องระดับทักษะฝีมือแรงงาน กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของคุณภาพสินค้าและบริการ ที่เป็นการป้องกันสินค้าและบริการนำเข้าที่ไม่ได้คุณภาพทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน นับเป็นยุทธศาสตร์ที่กระตุ้นให้ทรัพยากรของประเทศมีทักษะความรู้

ความสามารถเป็นที่ยอมรับในระดับสากลเมื่อประสบผลสำเร็จ หลักภูมิปัญญาที่มีความยินดีชื่นชมในความเพียรความสำเร็จของผู้อื่นอย่างจริงใจทั้งความสำเร็จของบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กร

(๖) ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับเมตตาและกรุณา แนวคิดในการจัดหลักพรหมวิหารธรรมในยุทธศาสตร์นี้คือ ความรักและความกรุณาในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมนุษย์ถือเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติการให้ความสำคัญนี้จึงถือว่าเป็นพื้นฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมหลักธรรมโดยศึกษาได้จากการกำหนดวิสัยทัศน์ ที่ระบุถึงเป้าหมายให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นการสร้างหลักคิดในการนำเอาหลักพรหมวิหารธรรมนำไปสู่การปฏิบัติได้ตามวิสัยทัศน์ภายใต้หลักธรรมเรื่องความกรุณา

จึงกล่าวได้ว่า แนวทางการปฏิบัติในการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพนั้นจะต้องจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้เกิดแบบแผนหรือเป็นรูปแบบแนวทางปฏิบัติเสียก่อน อันเป็นการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมสันติภาพ จึงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการที่จะส่งเสริมสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมทุกระดับได้อย่างยั่งยืน โดยนำหลักพรหมวิหารธรรม มาใช้โดยตรงซึ่งและถือเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ได้ ในการกำหนดเป้าหมายการส่งเสริมโดยใช้องค์ประกอบ หลักเมตตา, หลักกรุณา, หลักภูมิปัญญาและหลักอุเบกขาสัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้าน ในบทความนี้จึงแสดงให้เห็นถึง การส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรม เป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมสันติภาพได้อย่างแท้จริง แม้ว่าภาครัฐนี้จะไม่มีการกำหนดหลักธรรมไว้ชัดเจนก็ตาม แต่สิ่งที่หน่วยงานหรือองค์กรกำหนดแนวคิดไว้นั้นมีความสอดคล้องและเป็นไปตามหลักของพรหมวิหารธรรมทั้งสิ้น ซึ่งหมายความว่าหากต้องส่งเสริมการพัฒนาสันติภาพอย่างยั่งยืนแล้วควรกำหนดวัตถุประสงค์อันเป็นแบบบรรทัดฐานที่ให้ความสำคัญกับ หลักเมตตา หลักกรุณา หลักภูมิปัญญาและหลักอุเบกขา ซึ่งคุณสมบัติทางด้านจิตเจตจำนงนี้ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาสันติภาพได้อย่างยาวนานและยั่งยืน

๗. สรุป

การส่งเสริมการประพาสพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพจำแนกกระบวนการออกเป็นสองส่วนที่สำคัญคือ

ส่วนแรกการส่งเสริมพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพในสังคมระดับพื้นฐาน มุ่งส่งเสริมให้บุคคลฝึกฝนอบรมตนเองตนเองให้มีพรหมวิหารธรรมเป็นนิสัย ถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานของบุคคลและเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขอีกด้วย สิ่ง

สำคัญสำหรับแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมสันติภาพนั้นจะต้องจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ เพื่อให้เกิดแบบแผนหรือเป็นแนวทางปฏิบัติเสียก่อน ในสถานการณ์ที่สังคมไทยซึ่งจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศอันเป็นผลต่อการสร้างภูมิคุ้มกันโดยเฉพาะในระดับโครงสร้างและการส่งเสริมภาคปฏิบัติในระดับต่อมา โดยใช้องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ สัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้าน สิ่งสำคัญในทางพระพุทธศาสนาถือว่าหลักพรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ ควรเจริญเป็นเบื้องต้นในจิตใจของบุคคลก่อน สังคมจึงจะเกิดสันติสุข

ส่วนที่สอง การส่งเสริมพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพในสังคมระดับสูง ในพรหมวิหารธรรมถือว่าเป็นหลักคุณธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาซึ่งจัดอยู่ในฝ่ายสัมมาสังกัปปะ หรือความดำริชอบ เช่น ความตั้งใจในอันไม่พยาบาท ความตั้งใจในอันที่จะไม่เบียดเบียน คุณธรรมนี้จึงจัดอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในข้อที่ ๒ สิ่งสำคัญคือการแยะให้ชัดเจนในเรื่องคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิต กับคุณธรรมที่แสดงออกภายนอก พรหมวิหารมีหลักเมตตา เป็นคุณธรรมประจำใจเป็นคุณภาพจิต ในสัมมาสังกัปปะ การฝึกอบรมพรหมวิหารก็รวมอยู่ในหมวดสมาธิหรืออธิจิตตสิกขา ซึ่งโดยปกติมนุษย์ผู้เป็นปุถุชนในทางพระพุทธศาสนาเมื่อจะทำหรือพูดย่อมสะท้อนความคิดซึ่งอยู่ภายในจิตนั่นคือ การคิดเพื่อสนองตัณหาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งและมีทิฐิเป็นตัวชักใยอยู่ภายใน ความคิดในระดับนี้จะถูกหักล้างด้วยพิจารณาตามสภาวะกล่าวคือการใช้โยนิโสมนสิการเป็นการพิจารณาแยกแยะตามสภาวะซึ่งเป็นด้านปัญญาที่เกื้อกูลแก่สัมมาทิฐิ

การส่งเสริมพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพสิ่งสำคัญคือจะต้องถือว่ามนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสรรค์สร้างและอภิบาลสังคมด้วยเหตุนี้ ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหมหรือผู้ประเสริฐ ด้วยคุณธรรมความเป็นพรหม และในการปฏิบัติในลักษณะนี้ เป็นการสร้างสรรค์ตนเองด้วยหลักพรหมวิหารและเมื่อนำมาใช้กับมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์และอภิบาลโลกให้เกิดสันติภาพได้ด้วยตัวมนุษย์เอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลวิทยานิพนธ์

(๑) หนังสือ :

ธีรพงษ์ มหาวิโร ผู้รวบรวม. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร : เดอะบุคส์. ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : ผลิตีเอ็ม, ๒๕๔๕.

_____. สลายความขัดแย้ง, มปท. มปป. หน้า ๑๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ. เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ไตรสิกขากับการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา Threefold Training to Improving the Quality of Human Buddhism as it Approaches

พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนโท, ผศ.ดร.*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ๓ ด้าน ได้แก่ พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา และ ๓) เพื่อศึกษาไตรสิกขากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติวิธี การศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่า ไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) ซึ่งเป็นหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม การดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้านดังกล่าว คือ ๑) การฝึกฝนพัฒนาตนเองด้านพุทธานุภาพโดยใช้ศีลควบคุมและพัฒนาพุทธานุภาพทางกายและวาจาให้เรียบร้อยดีงาม ๒) การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ เพราะจิตใจเป็นพื้นฐานของพุทธานุภาพ ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีแล้วจะควบคุมพุทธานุภาพไปในที่ที่ดีได้ ๓) การพัฒนาด้านปัญญา ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ช่วยดำเนินเข้าสู่วิถีที่ถูกต้องดีงามของชีวิตตามหลักทางพระพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้เรียกว่า ศีล สมาธิและปัญญา

นี่เป็นหลักเบื้องต้นในการพัฒนาชีวิตแห่งความเป็นมนุษย์ และนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: ไตรสิกขา, การพัฒนา, มนุษย์, พระพุทธศาสนา

Abstract

The objective of this paper is to study the threefold training for the development of the good quality in human beings, according to Buddhism. The purpose of the study has three reasons. They are : 1) study threefold training in Theravada Buddhism, 2) to study the personal development of human beings by threefold training, 3) to study threefold training with the development of humanity to have peace in. These three aspects of this study are called threefold training (morality, concentration and wisdom). These are

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

the principles of Buddhism and it is a process of development of human life and society. The three aspects of human life, 1) the conduct on the subject of the precepts and development of body, speech done properly, 2) the practical training about mental stability, because mind is the basis of behavior, If the mind is developed well, it can guide behavior in a good direction. 3) the development of wisdom is carried into good life, and help to achieve the ultimate aim of life according to Theravada Buddhism, are called morality, concentration and wisdom. This is a guiding principle for the development of life to humanity. And that lead to a complete human beings, according to Theravada Buddhism.

Keywords: Threefold Training, The development, human beings, Buddhism.

๑. บทนำ

ไตรสิกขา คือกระบวนการศึกษาเพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิต หรือเป็นหลักในการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่า สิกขา ๓ ประการ คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา ความหมายของไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^๑ ได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าไตรสิกขา คือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน คำว่า ไตรสิกขามีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ

๑) ไตร หรือ ตรี เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ตี แปลว่า สาม

๒) สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่าศีกษา หมายถึง การศึกษาการปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์ คำว่า ตี หรือ ไตร หมายถึง องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ในแต่ละข้อย่อมมีหลักฝึกอบรมปฏิบัติและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไปพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า “สิกขา คือศีลอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง สิกขา คือจิตยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางจิตให้เกิดสมาธิอย่างสูง สิกขา คือปัญญาอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

แจ่มอย่างสูง”^๒ พระอุปัชฌาย์ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษาไว้ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^๓ พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอภาย, กามธาตุและภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอ ตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่ลุ่มจมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^๔ พุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่า การศึกษาในภาษาไทยหมายถึงการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึงการปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติศึกษาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพา อวิชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญา

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๑๘.

^๓ พระอุปัชฌาย์, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^๔ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, และหน้า ๙-๑๒.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

เพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุลุคตหมายเป็นนิโรธโดยสมบูรณ์^๖

๒. ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้น มีพระพุทธพจน์และปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาให้คำนิยามรองรับถึงความสำคัญ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ ประการนี้แล ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญาเพ่งพินิจมีสติคุ้มครองอินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอิศीलสิกขา อธิจิตตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เบื้องต่ำฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น, เบื้องบนฉันใด เบื้องต่ำก็ฉันนั้น, กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่าป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก ท่านผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันติค้นหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญูณดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น”^๗

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลายดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแห่งตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนภพได้ได้แล้ว ภพเนติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^๘

ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัยดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขา บทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วน บริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา ๓ เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม^๙ เพราะสิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้นดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณใน

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^๗ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^๘ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^๙ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

สมาธิและปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลและสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๑๐}

พุทธทาสภิกขุกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมาแล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่า ละสังขตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดเห็นอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษาก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี่คือนโยบายของการศึกษา^{๑๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๒} กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขานี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์๓ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ ๓ อย่าง) คือ ๑)การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล ๒)การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ ๓)การหาจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุดเรียกว่า ปัญญา

พระเทพโสมภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษาหมายถึงการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย และทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาตังค้ำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุดทุกข์หลุดเพราะปล่อย”เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา^{๑๓}

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ชาวพุทธทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิต

^{๑๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๔.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๗.

^{๑๓} พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

ที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

๓. การเกิดของไตรสิกขา

ผู้ไม่มีศีลหรือผู้ที่มีศีลพร่องต่างพร้อยเพียงไร ปัญญาย่อมไม่มี ปัญญาอ่อนแอ ปัญญาอ่อนน้อยเพียงนั้น เมื่อศีลทำให้ใจสงบได้จากกิเลส คือ โลกโกรธหลง ความสงบแห่งจิตหรือสมาธิย่อมเกิดศีลดำรงอยู่หนักแน่นยืนนานอยู่ตัว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจเพียงไร สมาธิย่อมยืนนานอยู่ตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจเพียงนั้น ผู้ไม่ปรารถนาความทุกข์ ปรารถนาความไม่ทุกข์ จึงพึงตั้งใจสำรวมสังวรระวังให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ ศึกษาธรรมให้รู้ธรรม และคิดใคร่ครวญปฏิบัติธรรมที่ได้ศึกษารู้นั้นให้เกิดเป็นปัญญาพาให้พ้นทุกข์เป็นลำดับ จนถึงพ้นทุกข์สิ้นเชิง^{๑๔} ในระบบการฝึกอบรมของไตรสิกขา ศีลยังไม่ใช่ข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุดโดยตัวของมันเองแต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญต่อไป^{๑๕} ศีลนั้นชื่อว่างาม เพราะเป็นเหตุให้เกิดความไม่เดือดร้อนเป็นต้น พระองค์ประกาศความงามระดับกลางด้วยสมาธิ จริยอยู่สมาธิชื่อว่า เป็นคุณระดับกลาง ดังโอวาทปาติโมกข์ว่า การบำเพ็ญกุศลให้บริบูรณ์ เป็นต้น สมาธินั้นชื่อว่างามเพราะก่อให้เกิดคุณมีอิทธิวิธีเป็นต้น พระองค์ทรงประกาศความงามระดับสูงสุด เพราะพระพุทธพจน์แห่งโอวาทปาติโมกข์ข้อสุดท้ายว่า การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว คือคำสอนพระพุทธเจ้าทั้งปวง พระพุทธศาสนาสรรเสริญปัญญาว่าเป็นคุณอย่างยิ่งและชื่อว่างามเพราะเป็นเหตุก่อให้เกิดความมั่นคงในอิฐฐารามณ์และอนิฐฐารามณ์^{๑๖} ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภูเขาศีลาแห่งทิเบต ไม่เขยื้อนเพราะแรงลม ทำนองเดียวกัน บัณฑิตทั้งปวงไม่หวั่นไหวในนิทานและสรรเสริญเช่นกัน”^{๑๗} ดังนี้ ๑) อธิศีลสิกขา(สิกขา คือศีลอันยิ่ง) หมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง^{๑๘} Arthur Anthony Macdonell กล่าวถึงศีลว่า เป็นความประพฤติ เป็นการปฏิบัติดี^{๑๙} หรืออาการกิริยาที่ไม่ว่าง

^{๑๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *คำของความเป็นมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : พริตการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๗.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๗๖๒.

^{๑๖} บุญย นิลเกษ (เปรียญ), *คัมภีร์วิสุทธิมรรค สำหรับประชาชน*, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่ บี.เอส.การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๕.

^{๑๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๖๑๘.

^{๑๙} Arthur Anthony Macdonell, *Nipana in Early Buddhism*, First Edition, (Delhi : Amar Printing Press 1985), p. 42.

“ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธเล็ก สีลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศลนี้ชื่อว่า อหิสีลสิกขา”^{๒๑} โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฐิมิภิกขุธรรมว่า

๒) อธิจิตตสิกขา(สิกขา cioè จิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบายในคหฬสูตรตติยเทศ คัมภีร์มหานิทเทสว่า อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุดุจตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”^{๒๓}

๓) อธิปัญญาสิกขา(สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไปจน

๒๔ พระอาจารย์อินทวั่งสระเถระ, มหาสติปัฏฐานสูตร, หน้า ๕๔.

ทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ในคหฬฐกสูตร นิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศว่า อธิปัญญาสิกขาเป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลู่ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”... “นี้ทุกข์สมุทัย(เหตุเกิดทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ”... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๒๕}

โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิวฐิวิสุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา^{๒๖} การฝึกอบรมทั้ง ๓ ด้าน จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคล ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดำรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ต้นอยู่ตลอดเวลาหมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืนน้อมจิตเข้าหาณิพพาน อาสวะทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้”^{๒๗}

พระสารีบุตรได้แสดงอรรถาธิบายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมไว้ในคัมภีร์มหานิทเทศว่า^{๒๘}

- ๑) เพื่อไม่ประพฤติดิตถิทางกาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤติดิตถิ
- ๒) เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่าเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของ

สมณะ

- ๓) เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ

๔) เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่งความลึกลงเสียว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนา และสิ่งที่ไม่ปรารถนา

๕) เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฐิ กิเลส ทุจริต มิจฉาทิฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณ มิจฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาจึงมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาตน

๔. หลักไตรสิกขากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์

ในการพัฒนามนุษย์ (Human Development) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ว่า มองมนุษย์เป็นสองมิติ คือ

^{๒๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๒๖} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๒๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

^{๒๘} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๐, ๒๙/๕๒/๑๘๒, ๒๙/๑๐๓/๓๑๙.

๑) มองว่าเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึกและมีความสามารถ มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ โดยใช้หลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิและปัญญาเป็นแนวทางในการพัฒนา

๒) มองมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากร (Human Resources Development) เป็นทุน เป็นปัจจัย เป็นผู้ผลิตเป็นผลผลิต และพัฒนาเพิ่มผลผลิตได้ เพิ่มศักยภาพในการผลิตได้ เพิ่มมูลค่าทุนได้

มนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากรมองว่ามนุษย์ทั้งสองนัยนี้ สามารถจัดการบริหารได้ จัดสรรให้มีทั้งมูลค่าและคุณค่าได้ โดยเฉพาะการจัดการในฐานะที่เป็นทรัพยากร หากจัดการโดยถูกวิธีจะเป็นต้นทุนที่ทรงคุณค่า จัดให้เหมาะสม จัดให้เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด จัดได้เหมาะสมถูกต้องจะเพิ่มมูลค่ามหาศาลและมีคุณค่าที่สูงส่ง เพราะการพัฒนา มนุษย์โดยมองในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง มีชีวิต มนุษย์ที่มีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดีงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่อง เฉพาะบุคคล เราต้องให้ความสำคัญว่าเราจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อมกับอีกด้านหนึ่ง เขาจะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เศรษฐกิจ เพราะหากพัฒนาที่ดีที่ถูกต้องจะเพิ่มทั้งมูลค่าและคุณค่าไปพร้อมด้วย^{๒๙} การพัฒนาหากกล่าวตามหลักจริยศาสตร์ คุณธรรม คือการสร้างให้เกิด อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงใจอุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็น เวลานาน

คนเราทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องทำ คุณธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมากยิ่ง หน้าที่สูงขึ้นเท่าใด ยิ่งต้องใช้คุณธรรมสูงขึ้นเท่านั้น นี่คือความสำคัญของคุณธรรม การทำ หน้าที่ของตนให้ถูกต้อง เหมาะสมและสำเร็จประโยชน์ตามจุดหมาย การพัฒนาให้ทำ หน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงาม สั่งสมอยู่ในดวงจิตเป็นบารมี เป็นคุณความดี เพราะมนุษย์จะมีคุณค่าและมีปัจจัยหลายมิติที่มนุษย์ในฐานะเป็นเผ่าพันธุ์พิเศษเผ่าพันธุ์หนึ่ง และมีบทบาทสูงส่งต่อการดำรงชีวิตของตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น จะต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ อย่างสุขุม รอบคอบ และมองหาทางออกและดุลยภาพของปัจจัยต่างๆ ให้ดี หมายถึงมนุษย์ ถ้าดีก็มีคุณค่าต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย^{๓๐} หากพัฒนาไม่ดีมนุษย์จะก่อโทษต่อโลกและสังคมเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามแนวคิดของคาร์ล โรเจอร์ส เห็นว่ามนุษย์ทุกคนเป็น คนดีและมีคุณค่าแนวคิดและการปฏิบัติตนในวิชาชีพของโรเจอร์ส แนวคิดพื้นฐานของนัก มนุษยนิยมโดยเขามีความเชื่อว่า มนุษย์ ทุกคนมีความสามารถอยู่ในตนเองสามารถนำตนเอง

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๓๐} วศิน อินทสระ, มนุษย์และแนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖.

และดำเนินชีวิตของตนเองไปในลักษณะที่ตนเองมีความพึงพอใจและสร้างสรรค์สังคม^{๓๑} ธรรมชาติของมนุษย์ก็คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกหรือต้องศึกษาและฝึกได้ หรือศึกษาได้ด้วย การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเรา ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาเมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าไม่เรียนรู้ ไม่ฝึก เราจะดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นไม่ได้เลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอสัญชาตญาณนี้มนุษย์อาศัยได้น้อย เหลือเกิน ไม่เหมือนสัตว์ชนิดอื่นที่อาศัยสัญชาตญาณได้มาก จนกระทั่งว่ามันแทบไม่ต้อง เรียนรู้ ไม่ต้องฝึกฝนอะไรเลย มันก็อยู่ได้ แต่สัตว์นั้นถึงแม้มันจะฝึกได้บ้าง มันก็ฝึกได้น้อย เรียนรู้ได้น้อยอย่างยิ่ง อย่างดีก็ต้องให้มนุษย์ฝึกให้จนพอทำอะไรได้บ้างในขอบเขตที่จำกัด ยิ่ง ตรงข้ามกับมนุษย์ที่อาศัยสัญชาตญาณแทบไม่ได้เลย การดำเนินชีวิตต้องเรียนรู้ต้องฝึก ทั้งหมด การดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ต้องอาศัยการลงทุนคือต้องเรียนรู้ต้องฝึก แต่พร้อมกัน นั้น มนุษย์ก็เรียนรู้และฝึกได้อย่างแทบไม่มีขีดจำกัด

หลักการของพระพุทธศาสนาตามธรรมชาติว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ ฝึกไปทำไม ก็ฝึกให้ดำเนินชีวิตได้ดียิ่งขึ้นไป จะได้มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข เป็นอิสระ และอยู่ ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขในสังคมและในโลก ทำไมจึงต้องฝึก เพราะชีวิตของเราที่เกิดมาตั้งแต่ เริ่มต้น เราได้เรียนรู้มา ได้ฝึก ได้หัดมา เราจึงอยู่รอดมาได้และอยู่ได้ด้วยดี อย่างที่เห็นกันอยู่ ว่า มนุษย์เกิดมาอาศัยสัญชาตญาณแทบไม่ได้เลย เราต้องเรียนรู้และต้องฝึกต้องหัดเอา เท่านั้น พอเกิดมาก็ต้องมีคนอื่นอุ้มชูก่อน ต้องเลี้ยงดูเป็นเวลาหลายปี ในระหว่างที่เขาเลี้ยงดู นั้น ตัวเองทำอะไร ตัวเองก็เรียนรู้และฝึกหัดไป ต้องเรียนต้องฝึกทั้งนั้น ทั้งการนั่ง การนอน การยืน การกิน การขับถ่าย จนกระทั่งมาเดิน มาพูด ต้องฝึกต้องหัดหมด จึงบอกว่าการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์แทบไม่มีอะไรได้มาเปล่าๆ มนุษย์ต้องลงทุนทั้งนั้น ลงทุนด้วยการหัด ด้วยการฝึก ด้วยการเรียนรู้ เราจึงได้ดำเนินชีวิตที่ดีมา^{๓๒} การดำเนินชีวิตที่ดีนั้น เราเรียกว่า “จริยะ” ส่วนการเรียนรู้เรียกเป็นศัพท์ว่า สิกขา (คือการศึกษา) เมื่อการดำเนินชีวิตที่ดี เรา ได้มาด้วยการเรียนรู้ จึงกล่าวว่า จริยะได้มาด้วยสิกขาชีวิตมนุษย์ถ้าเป็นชีวิตที่ดีต้องมีการศึกษาตลอดเวลา คือต้องเป็นชีวิตแห่งการศึกษา จะพูดว่าชีวิตที่ดี คือชีวิตแห่งการศึกษาก็ได้ เพราะชีวิตที่ดี ต้องมีการฝึกฝนพัฒนา เราไม่สามารถได้ชีวิตที่ดีมาเปล่าๆ การดำเนินชีวิตก็เป็นโอกาสให้มนุษย์ได้เรียนรู้หรือได้ศึกษา เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตที่ดี จำเป็นต้อง ดำเนินชีวิตพร้อมไปด้วยกันกับการเรียนรู้และจึงกล่าวว่าชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการเรียนรู้

^{๓๑} ชีรยุทธ บุญมี, ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์, เล่าเรียน-ทำงานกันไป ชีวิตได้อะไร, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, (นครปฐม : จ. เจริญ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย), ๒๕๕๗), หน้า ๒-๔.

(ศึกษา) และมนุษย์ยิ่งเรียนรู้ ก็ยิ่งมีชีวิตที่ดี (จริยะ)^{๓๓} เพราะฉะนั้น ถ้าการศึกษาถูกต้อง ยิ่งศึกษาก็ยิ่งมีจริยะ แต่มนุษย์ส่วนใหญ่ ไม่ใส่ใจในหลักการที่เป็นธรรมชาตินี้ เมื่อการเรียนรู้ การฝึก การหัดนั้นจำเป็นเพื่อให้ตัวดำเนินชีวิตอยู่ได้ เขาก็เรียน ก็ฝึกก็หัดไปด้วยความจำเป็น จำใจ แค่ว่าจะให้ตัวรอดอยู่ได้แล้วก็หยุดฝึก ชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้มาจากการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ต้องมีศึกษา ถ้าเราฝึกฝนพัฒนาการเรียนรู้อยู่เรื่อย ชีวิตของเราก็ดีงาม เขาก็จะศึกษาต่อไปเรื่อยๆจนมีชีวิตที่ประเสริฐอย่างน้อยก็ให้อยู่ดี มีใช้แค่อยุ่รอด ชีวิตที่มีการศึกษา คือ การเรียนรู้ ฝึกหัด พัฒนาอยู่เรื่อย จะเป็นชีวิตที่ประเสริฐ เรียกว่า ชีวิตประเสริฐเกิดจากการศึกษา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทณโต เสฏฐมฺนุสฺเสสุ” แปลว่า ในหมู่มนุชนั้น ผู้ที่ฝึกดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐ ความเป็นสัตว์พิเศษของมนุษย์อยู่ตรงนี้ คือการที่ศึกษา เรียนรู้ ฝึกหัด พัฒนาได้ และฝึกหัดพัฒนาไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนเป็นพระก็ได้ อีกทั้งฝึกตัวเองได้ด้วย ดังว่า พะที่ว่า “มนุสฺสญฺตฺสมพฺพธฺจฺจอตฺตทณฺตฺสมาหิตํ” แปลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ทั้งที่เป็นมนุษย์ แต่ฝึกพระองค์แล้ว มีพระทัยอบรมถึงที่แล้วแม่เทพเจ้าทั้งหลายก็น้อมนมัสการ^{๓๔}

แต่ก่อนมนุษย์ต้องไหว้กราบเคารพเทวดา แต่มนุษย์ฝึกตนดีแล้ว เทวดากลับมาไหว้มนุษย์ การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๖. สรุป

หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีความสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลต่อกัน ดังนี้ คือ ด้านศีลเป็นการจัดระเบียบ ด้านสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นสิ่งที่นำมาใช้ฝึกมนุษย์ ให้มีระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา มีแรงงานที่เป็นสัมมาชีพ มีพฤติกรรมที่ดีงามและร่วมสร้างสรรค์สังคมให้ดีงาม และการอาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อเช่นนี้จะเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการพัฒนาสมาธิหรือพัฒนาจิตใจต่อไป

ด้านสมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจให้ประณีต มีสมรรถภาพ มีคุณภาพ และมีสุขภาพจิตที่ดีการอาศัยสภาพจิตใจที่ดีก็จะเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการพัฒนาปัญญา และสมาธินี้ยังเป็นหลักประกันวิถีชีวิตของมนุษย์ด้วย เพราะสมาธิย่อมเข้าไปแทรกแซงในกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์

ด้านปัญญาเป็นการพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำการต่างๆ ด้วยความรู้เข้าใจ จนบรรลุถึงความรู้ประเภทที่ทำให้มีชีวิตหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นอยู่ด้วยความผ่องใสเบิกบานตลอดทุกเวลา เมื่อพัฒนามาจนถึงตรงนี้แล้วการบรรจบประสานของด้านจิตกับด้านปัญญา ก็จะทำให้ปัญญาส่งผลต่อจิตใจอีก โดยปัญญาจะปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ และทำให้เกิดสภาพจิตอุเบกขาแต่เป็นอุเบกขาที่ประกอบด้วย

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๓๔} อ้างแล้ว.

ปัญญา ซึ่งทำให้จิตอยู่ตัว มีคุณภาพ สภาพจิตเช่นนี้ก็จะปึงจายแก่ ศีล คือส่งผลทำให้มนุษย์เกิดมีพฤติกรรมที่ดีงามเกื้อกูลในความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน และเป็นเครื่องประสานสังคมโดยนำไปสู่การให้เผื่อแผ่แบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยวาจา และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน เป็นต้น

ดังนั้น ในทางพระพุทธศาสนาหลักไตรสิกขาจึงจัดเป็นระบบการศึกษาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้อย่างอุดมสมบูรณ์ที่สุด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย-บาลี

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บุญย นิลเกษ (เปรียญ). คัมภีร์วิสุทธิมรรค สำหรับประชาชน. เชียงใหม่: เชียงใหม่ ปี.เอส. การพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

พระพุทโธชาจารย์. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘. พระพรหมคุณาภรณ์. เล่าเรียน-ทำงานกันไป ชีวิตได้ อะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๔๑. นครปฐม : จ.เจริญ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย), ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). หัวใจพระพุทธศาสนา. พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐)

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระอุปัชฌาย์. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ธีรยุทธ บุญมี. **ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๗.

วศิน อินทสระ. **มนุษย์และแนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **คำของความเป็น**

กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๓๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Arthur Anthony Macdonell. **Nipana in Early Buddhism**. First Edition. Delhi :
Amar Printing Press, 1985

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา
ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
The Factors Affecting for Decision to Ordain in Nekkhamma
For Insight Meditation of Laities at Wat Thakhanun,
Thongphaphum District, Kanchanaburi Province

พระอินทรปรภรณ์ จิตสุโก (ตรีไวทยานนท์)*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และเพื่อศึกษาปัญหา/อุปสรรคการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา โดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมโดยใช้วิธีแบบสุ่มกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕๒ คน เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๒ สถิติที่ใช้ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ๒) ปัจจัยด้านความเชื่อ ๓) ด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญโดยภาพรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๔) ปัจจัยด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม พบว่า ข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ มีพระวิปัสสนาจารย์ อาจารย์ หรือมีผู้รู้คอยให้คำปรึกษา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๘) ปัจจัยด้านความเชื่อ พบว่า โดยข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ เชื่อว่าเป็นแนวทางที่สามารถอุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลอื่นได้ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๘) ปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน พบว่า โดยข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ คาดว่าจะเป็นหนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากกองกิเลสได้ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๓)

ปัญหา/อุปสรรคการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าวันว่างหรือวันหยุดไม่ตรงกับวันที่จัดโครงการปฏิบัติ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรม ปัญหาทางสุขภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมนานๆ และสำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ไกลจากภูมิลำเนา ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาก

คำสำคัญ: การตัดสินใจ, บวชนกขัมมะ, การเจริญวิปัสสนา

Abstract

This research had the objectives for study the factors affecting for decision to ordain in Nekkhamma for insight meditation of laities at Wat Thakhanun, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province, and to study the problems and obstacles of Nekkhamma for insight meditation of laities. It is quantitative research, data were collected through questionnaire with the coefficient confidence of 0.92 by random sample group of 152 people who practiced insight meditation at the temple. The statistics used composed of the data analysis to find the frequency, percentage, mean, standard deviation.

The results of research were found that factors affecting for decision to Nekkhamma for insight meditation of laities contain 3 aspects; 1) the suitable place for Dhamma practice, 2) Confidence and 3) Expectation for self-development. It was also found that Buddhist laities paid intention with these 3 aspects in highest level (mean = 4.54). The suitable place for Dhamma practice was significant at the highest level was meditation teachers, teachers or those who knew and gave advices (mean = 4.78). For confidence factor, the important point given by laities was the confidence that meditation practice was one way to indicate merit to others (mean = 4.88). Expectation factor on self-development was found that they gave at highest level given by laities is expectation to be the way leading to overcome from defilements (mean=4.83).

The problems and obstacles of Nekkhamma for insight meditation of laities found that most of day or holiday does not match the Project. Health problems are not conducive to meditation time. And The practice is location so far from the Domicile because of the cost to travel a lot.

Keyword: Decision, Mekkhamma, Insight Meditation

การที่บุคคลจะตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการในการประกอบการตัดสินใจ เพื่อที่จะได้ช่วยส่งเสริมเกื้อหนุนการเจริญภาวนาให้ได้ผลดีตามที่ตนได้ปรารถนาไว้ เช่น ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับสถานที่ในการปฏิบัติธรรมนั้น ต้องมีคุณสมบัติตรงตามหลัก สัปายะ ๗^๔ คือ สิ่งที่เหมาะสมกัน สิ่งที่เกิดกุล ช่วยสนับสนุนให้การทำการงานสิ่งใดๆ ได้ผลดี เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัย เพื่อที่ไม่ให้เกิดความลำบากมากเกินไป อีกทั้งยังมีเหตุปัจจัยอื่นอีกเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ คือ ปัจจัยด้านความศรัทธาความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔^๕ คือการศรัทธาด้วยปัญญา และปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ที่เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา^๖ เข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกตัดสินใจ จึงเป็นประเด็นให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา เพื่อที่จะได้นำปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเหล่านั้นมาพัฒนาการเผยแผ่พุทธธรรมแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตการวิจัย ๑ ด้านเนื้อหา ศึกษาการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา เกี่ยวกับ ๑) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของสถานที่ ตามหลักสัปายะ ๗ ประการ ๒) ปัจจัยด้านความเชื่อ ตามหลักศรัทธา ๔ ประการ ๓) ปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน ตามหลักไตรสิกขา ๓ ประการ และจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านตัวแปร คือ ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ๑) ด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ๒) ด้านความเชื่อ ๓) ด้านความคาดหวังผลของการพัฒนา ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๙.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๐.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔๖.

๓.๒ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง วิธีการคัดเลือกผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางประมาณค่าของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) จากกลุ่มตัวอย่าง อุบาสกและอุบาสิกาที่เข้าร่วมโครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ณ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙ ถึง วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๐ จำนวน ๑๕๒ คน จากบัญชีรายชื่อทั้งหมดจำนวน ๒๕๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการวิจัย โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกคำตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน สถานภาพการสมรส อาชีพ และประสบการณ์การปฏิบัติ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

๒. เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด ๕ อันดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale)^๗ มี ระดับมากที่สุด (๕), ระดับมาก (๔), ระดับปานกลาง (๓), ระดับน้อย (๒), ระดับน้อยที่สุด (๑), และมีการแปลผล ๕ ระดับ ดังนี้ ระดับมากที่สุด (๔.๕๑ - ๕.๐๐), ระดับมาก (๓.๕๑ - ๔.๕๐), ระดับปานกลาง (๒.๕๑ - ๓.๕๐), ระดับน้อย (๑.๕๑ - ๒.๕๐), ระดับน้อยที่สุด (๑.๐๐ - ๑.๕๐) โดยกำหนดกรอบคำถามแบ่งออกเป็น ปัจจัย ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ตามหลักสัปปายะ ๗ ๒) ด้านความเชื่อ ตามหลักศรัทธา ๔ ๓) ด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน ตามหลักไตรสิกขา ๓

๓. แบบสอบถามเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด

๓.๔ การสร้างและตรวจสอบหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์กรอบแนวคิดตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.) เพื่อกำหนดตัวแปรและกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นเขียนโครงสร้างสอบถามและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อความคำถาม เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน แล้วจึงทำการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence : IOC) และนำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ไปดำเนินการหาประสิทธิภาพความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในกลุ่มตัวอย่างอุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

^๗ สมชัย วงษ์คณะ และทวนทอง เขาวงกิตพิงค์, เอกสารประกอบการสอนวิชาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๙.

จำนวน ๓๐ คน^๘ และนำแบบสอบถามมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach - Coefficient) พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๐ สุดท้ายจึงนำแบบสอบถามที่ทดลองแล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง เพื่อขออนุมัติใช้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปแจกกลุ่มตัวอย่างจริงที่กำหนดไว้

๓.๕ ขั้นตอนการวิจัย ดำเนินจัดเตรียมแบบสอบถามเพื่อลงพื้นที่จำนวน ๑๕๒ ฉบับ และขอความร่วมมือจากอุบาสกและอุบาสิกาที่เข้าร่วมโครงการให้เพื่อข้อมูล จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามครบถ้วนร้อยละ ๑๐๐ นำแบบสอบถามที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตรวจสอบความถูกต้องของค่าสถิติ ทำการวิเคราะห์ผลจากตารางค่าสถิติและวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive analysis) ทำการสรุปผล อภิปรายและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๑๕๒ คน ส่วนใหญ่พบว่า ผู้ตอบเป็นอุบาสิกา คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๒๙ เป็นอุบาสก คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๑, มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๑, มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๓, มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๔, มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘๙, ประกอบอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๖, มีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมมากที่สุด ๑ ถึง ๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๑,

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวม ๓ ด้าน พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๔$, S.D. = ๐.๓๘),

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านความเชื่อ ($\bar{X} = ๔.๗๕$, S.D. = ๐.๓๘), และรองลงมา คือ ปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน ($\bar{X} = ๔.๗๕$, S.D. = ๐.๓๘), ตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าด้านอื่น คือ ปัจจัยด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๔.๑๓$, S.D. = ๐.๖๕),

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจรายด้าน

๑) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านความเชื่อ พบว่า ข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ เชื่อว่าเป็นแนวทางที่สามารถอุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลอื่นได้ ($\bar{X} = ๔.๘๘$, S.D. = ๐.๓๘), รองลงมา คือ เชื่อว่าเป็นการสั่งสมบารมี(เนกขัมมะบารมี แบบ

^๘ อุบาสกและอุบาสิกาที่เข้าร่วมในโครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ณ วัดพุทธบริษัท อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ ๓ - ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

พระโพธิสัตว์) ($\bar{X} = ๔.๘๗$, S.D. = ๐.๓๙), และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าด้านอื่น คือ เชื่อว่าผลบุญกุศลจะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ ($\bar{X} = ๔.๕๑$, S.D. = ๐.๘๒), ตามลำดับ

๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน พบว่า ข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ คาดว่าจะเป็นหนทางที่ทำให้ข้าพเจ้าหลุดพ้นจากกองกิเลสได้ ($\bar{X} = ๔.๘๓$, S.D. = ๐.๓๙), รองลงมา คือ คาดว่าจะทำให้ข้าพเจ้ารู้จักการปล่อยวางสิ่งต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ($\bar{X} = ๔.๗๘$, S.D. = ๐.๔๔), และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ คาดว่าจะทำให้ข้าพเจ้าจิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ได้ดียิ่งขึ้น ($\bar{X} = ๔.๖๕$, S.D. = ๐.๕๖), ตามลำดับ

๓) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม พบว่า ข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือ มีพระวิปัสสนาจารย์ อาจารย์ หรือมีผู้รู้คอยให้คำปรึกษา ($\bar{X} = ๔.๗๘$, S.D. = ๐.๔๗), รองลงมา คือ มีการพักเพื่อให้ผ่อนคลายอิริยาบถในระหว่างการปฏิบัติ ($\bar{X} = ๔.๕๐$, S.D. = ๐.๖๙), และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การเดินทางมายังสำนักปฏิบัติธรรม ระยะทางไม่ไกลเกินไป ($\bar{X} = ๓.๔๖$, S.D. = ๑.๑๖) ตามลำดับ

๔) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหา/อุปสรรคการตัดสินใจชวนเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ได้แสดงข้อคิดเห็นว่าวันว่างหรือวันหยุดไม่ตรงกับวันที่จัดโครงการปฏิบัติธรรม มีจำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๔ รองลงมาปัญหาทางสุขภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมนานๆ มีจำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒๙ และสำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ไกลจากภูมิลำเนา ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาก มีจำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๓๒ ตามลำดับ

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๑. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของสถานที่ อุบาสกและอุบาสิกาเห็นว่าสำนักปฏิบัติธรรมวัดท่าขนุน เหมาะสมแก่การปฏิบัติจิตภาวนา สภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยต้นไม้และภูเขา มีอากาศที่มีความบริสุทธิ์ มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีการจัดระยะเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติไม่ทำให้เคร่งเครียดจนเกินไป ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตลาดทองผาภูมิ โรงพยาบาล สถานีตำรวจ มีรถโดยสารประจำทางไว้บริการ ที่สำคัญที่สุดผู้ปฏิบัติธรรมให้ความเคารพ เลื่อมใส เชื่อมั่นในคำสั่งและคำสอนของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม คือ พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร. เพราะโอวาทธรรมและคำสั่งสอนสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ง่าย จึงทำให้อุบาสกและอุบาสิกานิยมเดินทางเข้าร่วมปฏิบัติธรรมทุกโครงการตลอดทั้งปี ที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดท่าขนุนจัดขึ้น

๒. ปัจจัยด้านความเชื่อ (ศรัทธา) อุบาสกและอุบาสิกาเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนาหรือมีความตั้งใจที่ดีหรือไม่ดีลงไปแล้ว ย่อมเกิดกรรมดีหรือชั่วตามเจตนาที่ทำลงไป และเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดผลดีหรือผลร้ายสืบเนื่องตามมาเช่นเดียวกัน เชื่อว่าการกระทำที่สำเร็จลงไปต้องมีผล และผลย่อมต้องมาแต่เหตุ ผลที่เกิดจากการกระทำที่ดี และผลชั่วร้าย

เกิดจากการกระทำไม่ดี เชื่อว่าคนแต่ละคนจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนเองทำไว้ เชื่อใน พระพุทธเจ้า พระธรรม พระอริยสงฆ์ และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความจริงอัน ประเสริฐได้ด้วยการฝึกตนตามหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เมื่ออุบาสกและอุบาสิกา มีความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาตามหลักศรัทธาแล้วย่อมนำมาซึ่งการตัดสินใจบวชเนกขัมมะ เพื่อเจริญวิปัสสนา ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอันเป็นหนทางที่ประเสริฐที่สุด

๓. ปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาตน ในด้านศีล คือการฝึกความ ประพฤติทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ให้มีความคิดเห็นว่าจะ สามารถทำให้ระงับการกระทำชั่ว และละอายต่อการทำชั่วได้มากยิ่งขึ้น ในด้านสมาธิ คือการ ฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง ส่วนใหญ่ให้มีความคิดเห็นว่าจะ ทำให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ได้ดียิ่งขึ้น สามารถควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง ในด้านปัญญา คือการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความ เข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง ส่วนใหญ่คาดหวังผลของการฝึกตนเพื่อให้มีความรู้ แจ่ม ชัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นการ บวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนา จึงอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองแบบ บูรณาการที่เกิดประสิทธิผลมากที่สุดวิธีหนึ่ง

๔. ปัญหา/อุปสรรคการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสก และอุบาสิกา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าจะวันว่างหรือวันหยุดไม่ตรงกับวันที่จัดโครงการ ปฏิบัติธรรม ทำให้เห็นว่าอุบาสกและอุบาสิกาส่วนใหญ่ไม่ได้มีเวลามากพอที่จะเข้าปฏิบัติ ธรรม ต้องรอให้โครงการจัดในวันหยุดถึงจะสามารถเข้าร่วมได้ มีบางท่านมีปัญหาทางสุขภาพ จึงทำให้ไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมที่อาจจะอยู่ในอิริยาบถเดิมนานๆ หรือในบาง อิริยาบถไม่สามารถที่จะทำได้สะดวก และสถานตั้งของสำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ไกลจากตัว เมืองและกรุงเทพฯ ทำให้ผู้ที่เดินทางเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาก สำหรับบางท่านที่มีรายได้น้อย และไม่มีพาหนะส่วนตัวในการเดินทาง

๕. อภิปรายผลการวิจัย

๕.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวม ๓ ด้าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผล ต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ปัจจัยด้านที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ปัจจัยในด้านความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนาเถรวาท ที่กล่าวถึง ศรัทธาในกระบวนการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ความเชื่อมั่น ความ ซาบซึ้ง ด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ โดยมีเหตุผลว่า จุดหมาย หรือเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้าเป็นไปได้จริง ศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ปัญญา

หรือความรู้ ศรัทธาที่ถูกต้องเป็นสื่อนำไปสู่การพัฒนาปัญญา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย^๙ ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิก ๓ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า ระดับแรงจูงใจโดยรวมอยู่ที่ระดับดีทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยเฉพาะในด้านศรัทธา(ความเชื่อ) อยู่ในระดับมากที่สุด

๕.๒ ผลการวิจัยข้อมูลปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจรายด้าน มีดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านความเชื่อ ผลการวิจัยข้อมูล พบว่า อุบาสก และอุบาสิกาให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านความเชื่อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด คือเชื่อ ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถอุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลอื่นได้ แสดงให้เห็นว่า อุบาสกและอุบาสิกาส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการปฏิบัติธรรมสามารถแบ่งส่วนบุญส่วนกุศลให้บุคคลอื่นได้ ซึ่งหมายถึงความมีใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณัฐเสกข์ อธิญาณ (รุ่งเรือง)^{๑๐} ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชเนกขัมมะของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณี วัดนครป่าหมาก เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ความศรัทธาเชื่อมั่นในชื่อเสียงของผู้ดำเนินโครงการบวชหรือชื่อเสียงของทางวัดมีผลมากที่สุด

๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาดน ผลการวิจัยข้อมูล พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านความคาดหวังผลของการพัฒนาดน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญมากที่สุด คือคาดว่าจะเป็หนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากกองกิเลสได้ แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ตั้งความปรารถนาจากการบวชเนกขัมมะและการเจริญวิปัสสนาไว้สูงมาก คือการหลุดพ้นจากวิภังขสสารหรือทำตนให้ถึงความเป็นพระอริยะบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจ้าอธิการทองใบ อมโร (นามตะ)^{๑๑} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การปฏิบัติสมณะและ

^๙ แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย, “แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิก ๓ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๐} พระณัฐเสกข์ อธิญาณ (รุ่งเรือง), “ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชเนกขัมมะของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณี วัดนครป่าหมาก เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๑} เจ้าอธิการทองใบ อมโร (นามตะ), “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

วิปัสสนากรรมฐานเป็นแนวทางประหวนกิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง และกิเลสอย่างละเอียด ครั้นเมื่อจิตเข้าสู่วิปัสสนาญาณ ซึ่งมี ๑๖ ประการ จะสามารถทำให้กิเลสเบาบางได้ ตั้งแต่ญาณที่ ๑๑ สังขารเพิกขาญาณ เป็นต้นไป จึงสามารถกำจัดกิเลสได้ด้วยปัญญาเกิดความรู้แจ้ง ได้บรรลุมรรคผล ตั้งแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ตามลำดับ

๓. ผลการวิจัยข้อมูลปัจจัยด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ผลการวิจัยข้อมูล พบว่า อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิบัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ชื่อที่อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญที่สุด คือมีพระวิปัสสนาจารย์ อาจารย์ หรือมีผู้รู้คอยให้คำปรึกษา แสดงให้เห็นว่า การมีพระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ควบคุมในการปฏิบัติ ที่มีความรู้ความสามารถ เรื่องการปฏิบัติอยู่ในสำนักปฏิบัติธรรม เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้อุบาสกและอุบาสิกาให้ความสำคัญมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนทอง)^{๑๑} ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อแรงจูงใจในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ด้านบุคคลสัปปายะ หมายถึงด้านบุคคล โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ท่านเลือกมาปฏิบัติธรรมที่นี่เพราะเห็นว่ามีพระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร. (เล็ก สุทธิมณโณ) เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติ

๕.๓ ปัญหา/อุปสรรคการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนาของอุบาสกและอุบาสิกา พบว่า โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าวันว่างหรือวันหยุดไม่ตรงกับวันที่จัดโครงการปฏิบัติธรรม ปัญหานี้แสดงให้เห็นว่า เวลาหรือวันหยุดเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาเพื่อเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม เนื่องจากระยะเวลาของการจัดปฏิบัติธรรมบางครั้งใช้เวลา ๓ วัน ๕ วัน ๗ วัน เป็นต้น จึงไม่สะดวกที่เข้าร่วมการปฏิบัติได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณัฐเสถียร อธิญาโณ (รุ่งเรือง)^{๑๒} “ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชเนกขัมมะของพุทธศาสนิกชน : ศึกษากรณี วัดนครป่าหมาก เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ช่วงเวลาที่เห็นว่าเหมาะสมในการบวชเนกขัมมะ อันดับหนึ่งคือวันเสาร์-อาทิตย์ จำนวน ๒๙ ความเห็น คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๑ วันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ จำนวน ๒๔ ความเห็น คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ และควรจัดในวันหยุด จำนวน ๒๓ ความเห็น คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๙๖

^{๑๑} พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนทอง), “แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๒} อ้างแล้ว

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรทำการแบ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติใหม่และแบ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติเก่าแยกออกจากกัน เพื่อให้มีความสะดวกในแนะนำการปฏิบัติ และควบคุมการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และจัดให้มีพระวิปัสสนาจารย์ลงไปควบคุมดูแลผู้ปฏิบัติอย่างใกล้ชิด เมื่อผู้ปฏิบัติเกิดข้อสงสัย หรือข้อซักถามก็สามารถปรึกษาได้ทันที ไม่ทำให้การปฏิบัติขาดตอน

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ควรมีคู่มือแนะนำวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมใหม่ หรือผู้ที่ยังไม่เข้าใจในรูปแบบและกฎระเบียบของสำนักไว้ให้ศึกษา ตลอดจนหนังสือหรือคู่มืออื่นที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม หรือเสริมความเข้าใจเพิ่มเติมแก่ผู้ปฏิบัติเก่า

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมะเพื่อการปฏิบัติธรรมในทุกสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อนำไปพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. ควรมีการศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติธรรม วิเคราะห์ผล เพื่อเป็นแนวทางนำมาปรับปรุงรูปแบบและวิธีการปฏิบัติของสำนักให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร.

คู่มืออุบาสกอุบาสิกาและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๙.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๕.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.

พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๖.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **วิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พันธ์ที่ตั้ง, ๒๕๕๐.

ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. **เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

รศ.ดร. สมชัย วงษ์คณะ และรศ.ดร. ทวนทอง เขาวงกิตพิงศ์. **เอกสารประกอบการสอน วิชาการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑.

(๒) วิทยานิพนธ์/คุษฎิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

แม่ชีกุลกรณ์ แก้ววิลัย. “แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิกา ณ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอดงพิกุล จังหวัดกาญจนบุรี”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนูทอง). “แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอดงพิกุล จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระณัฐเสถียร อธิญาโณ (รุ่งเรือง). “ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชเนกขัมมะของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณี วัดนครป่าหมาก เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เจ้าอธิการทองใบ อมโร (นามตะ). “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
ณ วัดพิชัยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
A Study of Capability in Solving Tension of Buddhist Laities
who Practiced Insight Meditation at Wat Pichayayatikaram,
Khlongsan, Bangkok

พระสุขุม พลธโร (อุดมไพบุลย์วงศ์)*

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร., ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชัยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร และ ๒) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะต่อการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชัยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเลือกแบบเจาะจงจากอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชัยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๓๒ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๗๓ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน และนำเสนอเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสภาพการเผชิญความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง และส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญความเครียดได้ในกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน และกลุ่มที่มีความถี่ของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต่างกัน แต่ไม่ส่งผลที่แตกต่างกันในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีช่วงอายุและระดับการศึกษาที่ต่างกัน และพบว่าเมื่อตกอยู่ในสภาพของความเครียดแล้วจะไม่หาทางออกด้วยการบริโภคสิ่งเสพติด เช่น การใช้ยาบางชนิด การสูบบุหรี่หรือการดื่มสุรา และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีส่วนช่วยให้สามารถปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับสภาพความเครียดได้ เช่น ไม่รู้สึกกังวลใจประสบปัญหา ไม่คิดว่าปัญหาใดๆ เกิดขึ้นเพราะเคราะห์กรรม และไม่รอคอยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยบันดาลทางแก้ไขปัญหานั้น

คำสำคัญ: การเผชิญความเครียด, วิปัสสนาภาวนา

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโษส นครปฐม

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษา พุทธโษส นครปฐม.

Abstract

This thesis has 2 objectives. 1) Study capability in solving tension of Buddhist laities who practiced insight meditation at Wat Pichayayatikaram, Khlongsan, Bangkok. 2) Apply results of the study for suggestion to Buddhist laities who practiced insight meditation at Wat Pichayayatikaram, Khlongsan, Bangkok to deal with tension from practiced insight meditation. Quantitative research method is used to select the specific sampling from Wat Pichayayatikaram, Khlongsan, Bangkok. Sample size is 132 people aged between 41-50 years old. Questionnaires are used with a coefficient reliability of 0.73. Descriptive statistics and inferential statistics are used to analyze the data and the results are presented by essay.

Research found that the majority sample of Buddhist laities have a moderate capability in solving tension. The capability of solving tension was different between gender, marital status, occupation, economic status and the frequency of insight meditation. However, there was no difference between age and educational background. Sample do not intend to use drugs, smoking or alcohol when dealing with stress. Furthermore, insight meditation has improved the capability of solving tension, reducing worry about problems, prevention of the belief that problems occur due to karma and stopping the belief that divine intervention will help them.

Keywords: Solving Tension, Insight Meditation

๑. บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนา ได้แยกมนุษย์ออกเป็น ๒ ส่วน คือกายกับใจ^๑ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นย่อมไม่พ้นไปจากกายและใจเช่นกัน ความทุกข์ทางกายนั้น ได้แก่ โรคภัยไข้เจ็บ ความชรา หรือพิการทุพพลภาพ รักษาโดยแพทย์ด้วยการวินิจฉัยและรักษาโรคไปตามอาการ ผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงอาจทำให้ลืมนึกถึงความทุกข์ที่เป็นโรคทางใจ เป็นเหตุให้เมื่อเกิดปัญหาทางสุขภาพจิต หรือโรคทางใจ ที่เกิดจากสภาวะความเครียดเป็นต้นนั้น ทำให้ละเลยการเยียวยารักษาส่งผลต่อสุขภาพจิตและการดำเนินชีวิตในสังคมโดยไม่รู้ตัว โรคทางใจนั้น

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีชัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒.

เกิดจากสภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ ความปรารถนาคาดหวังในสิ่งที่ต้องการแล้วไม่สมปรารถนา ใคร่แต่จะได้โดยไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องสมเหตุสมผล มีความหลงมกมายึดมั่นติดอยู่แต่ในสิ่งที่ผิดปฏิเสธสภาวะธรรมแห่งความจริงตามเหตุตามผลอันสมควร จนทำให้อารมณ์แปรปรวนเกิดความกดดันบีบคั้น ซึ่งเป็นไปด้วยอำนาจแห่งกิเลส คือ โภคะ โทสะ และโมหะ

การที่มนุษย์มีความทุกข์ทางใจนั้น เป็นไปเพราะอำนาจของกิเลส เป็นดังโรคที่คอยทำร้ายเบียดเบียนใจให้เดือดร้อน ผู้ที่ไม่มีโรคทางใจคือกิเลส นับได้ว่าประเสริฐยิ่ง หากแต่การที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปจะขจัดให้โรคทางใจสิ้นไปนั้นไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย เพราะความเป็นสามัญชน ยังจำเป็นต้องแสวงหาการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต แต่การดำรงชีวิตนั้นก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจมีเข้ามาได้ทุกเมื่อ แล้วในทางพระพุทธศาสนามีขั้นตอนกระบวนการวิธีการอย่างไรในการรับมือแก้ไขปัญหาก็ให้เกิดทุกข์ทางใจ ก่อนที่จะเกิดเป็นความเครียดสะสมที่จะนำไปสู่ภาวะอาการโรคทางจิตใจที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนดำเนินชีวิตประจำวันเช่น อาการก้าวร้าว ซึมเศร้า สิ้นหวัง มีความสับสนวุ่นวายใจตลอดเวลาจนถึงระดับขั้นรุนแรงและการฆ่าตัวตายในที่สุด

การปล่อยวาง การยอมรับและเผชิญปัญหาตามความเป็นจริงในสิ่งที่เกิด เป็นหนทางหนึ่งในการผ่อนคลายจากความเครียด หากแต่ขั้นตอนกระบวนการปล่อยวางหรือการยอมรับความจริงเพื่อใช้ในการเผชิญปัญหาได้อย่างถูกต้องนั้นไม่ได้เกิดได้ด้วยการนึกคิดเอาเพียงอย่างเดียว เพราะเหตุของการยึดติดในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนั้นไม่ได้เกิดจากความคิดอย่างเดียวด้วยเช่นกัน แต่เป็นอุปาทาน^๒ คือ ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส ที่ถูกปรุงแต่งขึ้นมาให้น่าหลงใหลเข้าใจผิด คิดว่าเป็นตัวเป็นตน การที่จะรู้เท่าทันสภาวะที่ถูกปรุงแต่งขึ้นมามิใช่ดั่งกล่าวนั้นต้องใช้ปัญญาในการรับรู้ความจริงโดยความเป็นจริง ดังนั้นกระบวนการปล่อยวางจึงไม่สามารถกระทำได้โดยลำพังแค่เพียงความรู้สึกนึกคิด หากอยู่ที่ขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติ การฝึกอบรมจิตใจ ไม่ให้หลงไปกับสภาวะดั่งกล่าวนั้น หรือแม้ว่าจะพลาดพลั้งเผลอหลงไปบ้าง แต่ก็ให้มีสติรู้เท่าทัน ก็จะทำให้บุคคลผู้ที่ได้รับการฝึกจิตแล้วนั้นสามารถเผชิญกับปัญหา กับความทุกข์ต่างๆ ได้โดยที่ไม่ทุกข์เกินกว่าที่ควรจะเป็น

การเจริญสติ เป็นกระบวนการฝึกอบรมพัฒนาจิตเพื่อให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าไม่มีสิ่งใดที่ควรยึดมั่นถือมั่นเป็นของๆ ตน เมื่อจิตที่ฝึกดีแล้วได้รู้ชัดดังนี้ ก็จะคลายความยึดมั่นในอุปาทาน กิเลสที่มีเหตุจากอวิชชา คือความไม่รู้ ก็จะไม่สามารถเข้าครอบงำจิตใจได้

ดังนั้น การเจริญสติจึงน่าจะเป็นขั้นตอนกระบวนการวิธีการในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ให้รู้เท่าทันสภาวะความจริงโดยความเป็นจริง จนสามารถที่จะละและปล่อยวางปัญหาได้ เมื่อจิตผ่อนคลายไม่เศร้าหมอง ก็จะแก้ไขปัญหามากมาย ที่เข้ามาในชีวิตได้ และสามารถดำเนินชีวิต

^๒ อภ.สง. (ไทย) ๓๓/๑๒๑๘/๓๐๘.

ได้อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริงว่าไม่มีสิ่งใดที่เที่ยงแท้ถาวร แม้อาจพลั้งเผลอไปบ้างด้วยกำลังสติที่รู้ไม่เท่าทันอำนาจแห่งกิเลส ก็น่าจะเป็นเหตุให้สังคมมีความสุขสงบมากขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

๒. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะต่อการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในวันเสาร์-อาทิตย์ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๐๐ คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของเครชีและมอร์แกน^๓ และใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงจำนวน ๑๓๒ คน

๓.๒ ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ ฐานะเศรษฐกิจ และพฤติกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และตัวแปรตาม ได้แก่ การเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ทฤษฎี โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน คือ ๑) ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง มีลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกคำตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สูงสุด สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ และพฤติกรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๒) ข้อมูลตามวัตถุประสงค์เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ปรับปรุงมาจากแบบสอบถามวิธีการเผชิญความเครียด สร้างโดยจาโรวิก และพาวเวอร์ (Jalowiec and Power) โดยผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ มีจำนวน ๒๐ ข้อ และ ๓) ข้อมูลเพิ่มเติมถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผชิญความเครียด มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด

โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา ความชัดเจนของข้อคำถามและความครอบคลุมของเนื้อหา

^๓ Krejcie & Morgan, อ้างถึงใน ธีรวุฒิ เอกะกุล, ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๓).

จำนวน ๕ ท่าน แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC)^๔ และนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแล้วไปหาประสิทธิภาพความเชื่อมั่นของแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน ๓๐^๕ คนและนำแบบสอบถามมาคำนวณหาความเชื่อมั่น โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach - Coefficient) พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๗๓ และนำแบบสอบถามที่ทดลองแล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง เพื่ออนุมัติเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปแจกกลุ่มตัวอย่างจริง โดยผู้วิจัยเป็นผู้แจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและได้รับแบบสอบถามคืนมาร้อยละ ๑๐๐

๓.๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inference Statistics) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป PSPP และสรุปผลนำเสนอเป็นความเรียง โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง รายงานโดยใช้สถิติแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าอัตราส่วนร้อยละ (Percentage) และสรุปรายงานลงตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ ๒ ข้อมูลผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ รายงานโดยใช้สถิติการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation พร้อมแปลผลระดับตามเกณฑ์ที่กำหนด และสรุปรายงานลงตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ ๓ ข้อมูลอุปสรรคและข้อเสนอแนะ รายงานโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาแล้วจัดหมวดหมู่ข้อมูลและแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าอัตราส่วนร้อยละ (Percentage) และสรุปรายงานลงตารางประกอบการบรรยาย

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน ๑๓๒ คน เป็นเพศหญิง (อุบาสิกา) คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๓๙ และเพศชาย (อุบาสก) จำนวนร้อยละ ๑๐.๖๑ ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี มีสถานภาพเป็นโสด ประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างเอกชน/พนักงานบริษัท มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในสภาพไม่พอใช้จ่ายและเป็นหนี้ และมีการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาเป็นบางครั้ง

^๔ ชีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

^๕ อุบาสกและอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ณ วัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ ๑๘-๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดของอุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลลงในตารางดังนี้

ตาราง แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลระดับการเผชิญความเครียดของกลุ่มตัวอย่าง

การเผชิญความเครียด	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. เมื่อท่านพบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิต และการทำงาน ท่านใช้หลายวิธีในการแก้ไขปัญหา	๓.๕๑	๑.๐๙	ปานกลาง
๒. ท่านจะหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา เช่นจากผู้ที่เคยพบปัญหาเช่นเดียวกันมาก่อนและสามารถแก้ไขปัญหาได้	๓.๓๐	๑.๑๔	ปานกลาง
๓. การพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามลำดับที่ละขั้นตอน	๓.๕๒	๑.๐๙	ปานกลาง
๔. การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหา	๓.๕๘	๑.๐๗	ปานกลาง
๕. การนำวิธีการแก้ไขปัญหาที่ท่านประสบความสำเร็จในอดีตมาใช้ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน	๓.๕๒	๑.๑๕	ปานกลาง
๖. ความรู้สึกกระตือรือร้นที่จะพยายามหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น	๓.๘๖	๑.๐๔	ดี
๗. การมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาที่ท่านเผชิญเสมอ	๓.๘๘	๐.๙๖	ดี
๘. การมองปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของท่าน	๓.๓๖	๑.๐๕	ปานกลาง
๙. การพยายามหาวิธีไม่ให้ปัญหาของท่านมีสถานการณ์ที่เลวร้ายยิ่งขึ้น	๓.๔๕	๑.๒๖	ปานกลาง
๑๐. การขอความช่วยเหลือหรือปรึกษาผู้อื่น หากท่านยังไม่พบทางแก้ไข	๒.๙๗	๑.๒๓	ปานกลาง
๑๑. ท่านมีความรู้สึกกังวลใจเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	๒.๕๒	๑.๒๓	ปานกลาง
๑๒. เมื่อต้องเผชิญปัญหา ท่านจะทำให้ตัวเองไม่เครียดโดยการดื่มสุรา	๔.๖๑	๐.๙๑	ดี
๑๓. เมื่อต้องเผชิญปัญหา ท่านจะทำให้ตัวเองไม่เครียดโดยการสูบบุหรี่	๔.๖๗	๐.๙๘	ดี
๑๔. เมื่อต้องเผชิญปัญหา ท่านจะทำให้ตัวเองไม่เครียดโดย	๔.๗๐	๐.๗๔	ดี

การเผชิญความเครียด	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
การใช้ยาบางชนิด			
๑๕. ท่านจะเข้านอนเพื่อพักผ่อนเมื่อท่านรู้สึกเครียด	๓.๐๗	๑.๒๗	ปานกลาง
๑๖. ท่านสามารถมีอารมณ์ขันได้แม้มีปัญหาให้ต้องแก้ไข	๓.๔๒	๑.๑๓	ปานกลาง
๑๗. เมื่อเผชิญปัญหา ท่านคิดว่าเป็นเพราะเคราะห์กรรม	๒.๘๔	๑.๒๕	ปานกลาง
๑๘. การปล่อยวางปัญหาและไม่คิดหมกมุ่น เพราะเชื่อว่าสักวันต้องมีทางแก้ไข	๓.๗๓	๑.๑๐	ดี
๑๙. เมื่อมีปัญหาเร้ามากๆ การหลบปัญหาสักพัก เพราะเชื่อว่าเดี๋ยวก็ดีขึ้นเอง	๓.๐๐	๑.๒๑	ปานกลาง
๒๐. การอ่อนวอนของพลังจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยบันดาลทางแก้ไขปัญหานั้น	๒.๘๗	๑.๒๗	ปานกลาง
โดยรวม	๓.๐๔	๐.๕๔	ปานกลาง

จากตารางข้างต้น พบว่า อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีสภาพการเผชิญความเครียดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.04$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดโดยจำแนกตามระดับค่าเฉลี่ยที่มีค่าสูง ๓ อันดับ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยที่แสดงว่ามีการเผชิญความเครียดอยู่ในระดับดี ได้แก่ การไม่บริโภคสิ่งเสพติดทุกชนิด เช่น การรับประทานยาบางชนิด (ข้อ ๑๕) การสูบบุหรี่ (ข้อ ๑๓) และการดื่มสุรา (ข้อ ๑๒) คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐, ๔.๖๗ และ ๔.๖๑ ตามลำดับ ส่วนสภาพการเผชิญความเครียดที่อยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ๓ อันดับ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้สึกกังวลใจเมื่อเกิดปัญหาขึ้นน้อยมาก (ข้อ ๑๑) รองลงมาพบว่า กลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีคิดว่าปัญหาใดๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะเคราะห์กรรม (ข้อ ๑๗) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยให้ช่วยบันดาลทางแก้ไขปัญหานั้นได้ (ข้อ ๒๐) ตามลำดับ

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญความเครียดได้ในกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน และกลุ่มที่มีความถี่ของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต่างกัน แต่ไม่ส่งผลที่แตกต่างกันในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีช่วงอายุและระดับการศึกษาที่ต่างกัน

ผลการศึกษาข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า อุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เมื่อมีความเครียดเกิดขึ้นจะนำหลักการปฏิบัติไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การนั่งสมาธิ การฟังธรรมะ การสวดมนต์ และใช้สติพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาที่ทำให้เกิดความเครียด จากนั้นจึงหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นๆ ปรึกษาบุคคลรอบข้าง ส่วนปัญหาที่จัดการแก้ไขได้ยาก หรือปัญหาที่เกิดจากสิ่งภายนอกไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ก็จะมีสติรู้กับ

ปัจจุบันแล้วปล่อยวาง เพื่อเป็นการช่วยลดความเครียดที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้ปฏิบัติบางท่านได้ใช้วิธีคลายเครียดโดยการหลีกเลี่ยงจากปัญหา เช่น การไปเที่ยว ฟังเพลง เป็นต้น

เมื่อความเครียดเกิดขึ้นได้นำผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไปใช้ในการเผชิญความเครียดในชีวิตประจำวัน ด้วยการมีสติรู้เท่าทันตน มีสมาธิช่วยในการสงบระงับอารมณ์ไม่ให้ฟุ้งซ่าน ทำให้ใจเย็นลงและสามารถพิจารณาทบทวนหาสาเหตุของปัญหาและคิดหาทางแก้ไขอย่างเป็นลำดับขั้นตอน และสามารถปล่อยวางโดยไม่ยึดติดจนทำให้ต้องเครียดเกินไป

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาความสามารถในการเผชิญความเครียดพบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาส่วนใหญ่มีสภาพการเผชิญความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อตกอยู่ในสภาพของความเครียดแล้วจะไม่หาทางออกด้วยการบริโภคสิ่งเสพติด เช่น ยาบางชนิด สุบุนหรี หรือการดื่มสุรา เป็นไปตามหลักศีลธรรม โดยการอาศัยสติในการรับรู้อารมณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น มีการคิดแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับการศึกษาของ ธเนศ ธนกิจอุดมชัย^๖ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการออกแบบสื่อเพื่อจัดการความเครียดด้วยจิตบำบัดแนวพุทธพบว่าวิธีในการจัดการความเครียดด้วยการมีสติในการใช้ชีวิตประจำวัน การรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกและความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่งเป็นการจัดการความเครียดด้วยจิตบำบัดแนวพุทธเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างคุณภาพจิตใจให้กับคนในสังคม

จากผลการศึกษาที่พบว่าการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีส่วนช่วยให้สามารถปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับสภาพความเครียดได้ เช่น ไม่รู้สึกกังวลใจเมื่อประสบปัญหา ไม่คิดว่าปัญหาเกิดขึ้นเพราะเคราะห์กรรม และไม่รอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยแก้ไขปัญหานั้น เป็นไปตามหลักพุทธธรรมในการบริหารความเครียดที่เกิดขึ้น โดยรู้จักสภาพของปัญหาหรือความเครียด (ทุกข์) หาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) ความดับทุกข์หรือปัญหาเป็นจุดหมายที่ต้องการ (นิโรธ) วิธีการในการปฏิบัติเพื่อกำจัดเหตุของปัญหาให้ถึงจุดหมายที่ต้องการ (มรรค) และสอดคล้องกับการศึกษาของ ชนิกา ภูวดิษคุณ^๗ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กร พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กรได้ด้วยการเจริญสติในการรับรู้อารมณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น มีการคิดอย่างแยบคาย ยอมรับปัญหาและความเครียดและแก้ไขปัญหาย่างถูกต้องด้วยปัญญา

^๖ ธเนศ ธนกิจอุดมชัย, “การออกแบบสื่อเพื่อจัดการความเครียดด้วยจิตบำบัดแนวพุทธ”, วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗).

^๗ ชนิกา ภูวดิษคุณ, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ผลการศึกษาที่พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญความเครียดได้ในกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน และกลุ่มที่มีความถี่ของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต่างกัน แต่ไม่ส่งผลที่ต่างกันในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีช่วงอายุและระดับการศึกษาที่ต่างกัน เป็นไปตามทฤษฎีของเซลเย (Selye) ถึงการตอบสนองต่อสิ่งเร้าและปฏิกิริยาการปรับตัวที่แตกต่างกันตามปัจจัยภายใน เช่น อายุ เพศ กรรมพันธุ์ รวมถึงบุคคลที่รู้จักเลือกวิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และสอดคล้องกับการศึกษาของ พระเรววัฒน์ ชยากโร^๔ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความสุขในการทำงานของผู้เข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ พบว่าความสุขในการทำงานจำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไม่มีผลต่อความสุขในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดความสุขและการคลายความเครียดนั้นไม่ได้มาจากการปฏิบัติวิปัสสนาเพียงอย่างเดียว แต่ผลของการปฏิบัติจะช่วยส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมประจำใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีศีล รู้จักให้อภัย และมีสติอยู่กับปัจจุบันโดยไม่ทุกข์หรือสุขจนทนไม่ได้ สามารถวางใจให้เป็นกลางไม่หลงคล้อยตามสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ เชิงนโยบาย

๑) วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร ควรมีแนวทางในการเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนาเชิงบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีสติ

๒) วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ให้แก่ผู้ปฏิบัติที่สนใจ เพื่อเพิ่มทักษะในการพัฒนาสติให้อยู่กับปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องเมื่อต้องเผชิญกับความเครียด

๗.๒ เชิงปฏิบัติการ

๑) ควรช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนให้วัดต่างๆ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยสอนให้เข้าใจในเหตุผลและผลที่จะได้รับ เพื่อให้ประชาชนได้มีทางเลือกที่จะเข้าร่วมปฏิบัติธรรมตามจังหวัดและใกล้บ้านของตน

๒) ควรมีการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ที่มีความหลากหลายให้มากขึ้น เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น

^๔ พระเรววัฒน์ ชยากโร, “ศึกษาความสุขในการทำงานของผู้เข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๗.๓ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษากำหนดแบบสอบถามเกี่ยวกับความสามารถในการเผชิญความเครียด หากประสงค์ศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ ควรสร้างเครื่องมือ เพื่อศึกษาแนวทางการนำผลที่ได้จากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากับการใช้สติกับการเผชิญปัญหา

๒) ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปัญหาอุปสรรคในการเข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๑.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช. ความเครียด ความวิตกกังวล และสุขภาพ.

เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่ โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๕.

ธีระศักดิ์ อุณากรณ์เลิศ. เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา. นครปฐม

: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๕.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๙.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). วิปัสสนากรรมฐาน. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชนิกา ภูวดิษคุณ, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กร”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ธเนศ ธนกิจอุดมชัย, “การออกแบบสื่อเพื่อจัดการความเครียดด้วยจิตบำบัดแนวพุทธ”,

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

พระเรวัตน์ ชยากโร, “ศึกษาความสุขในการทำงานของผู้เข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์”, วิทยานิพนธ์พุทธ

ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๖.

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด
ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี
A Study of Insight Meditation Practice Effeting to Behavior Improvement
at Meditation Centre of Wat Nong-Jik-Yaow,
Tuptan District, Uthaithani Province

พระสมุห์ธีระ สนธิธมฺโม (เก่งธัญกรรม)*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด และ ๒) เพื่อศึกษาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มอย่างง่ายจากกลุ่มผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อบำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานีจำนวน ๗๐ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายอายุต่ำกว่า ๒๕ ปี การศึกษาสูงสุดระดับชั้นประถมศึกษา อาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓ สถิติที่ใช้ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน โดยเขียนเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประวัติการสูบบุหรี่ และการดื่มสุราด้วยเหตุผลสำคัญ คือ การมีความเครียด รองลงมาคืออยากลอง และตามเพื่อน การศึกษาพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดโดยรวมพบว่า มีพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจาอยู่ในระดับสูงมาก โดยพบว่าประเด็นที่ว่า “ฉันมักให้อภัยแก่ความผิดของผู้อื่นที่ทำโดยความไม่เข้าใจ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นคนที่มีอารมณ์อ่อนไหว รองลงมาพบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่า “เมื่ออยู่ในภาวะที่ถูกกดดัน มักคิดไม่ออก ตัดสินใจไม่ค่อยได้” ส่วนผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยพบว่ามีความพึงพอใจในด้านอาหารสูงสุด รองลงมาคือด้านสถานที่ ด้านกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและพระวิปัสสนาจารย์ ตามลำดับผลการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดก่อนและหลังจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ($t=๒.๒๐$) การศึกษาสภาพที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดจากการพิจารณาค่าเฉลี่ยพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา พบว่าประเด็นที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ กลุ่มตัวอย่างรู้สึกว่ตน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นคนไม่ค่อยใส่ใจในความรู้สึกของผู้อื่น และรู้สึกพอใจในสภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ส่วนข้อเสนอแนะจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสถานที่และบรรยากาศเหมาะสมดีมาก ผู้ร่วมโครงการทุกคนมีไมตรี ทำให้รู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น

คำสำคัญ: การปฏิบัติวิปัสสนา, การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม, ผู้บำบัดยาเสพติด

Abstract

The Research has 2 objectives to Meditation Practice 1. To For study the Meditation Practice Effecting to behavior improvement of drug addicts and 2. For to Study about obstacle and suggestion of Meditation Practice Effecting to behavior improvement of drug addicts. So choose cross section by random sampling from the Meditation Practice group for treat drug at Meditation Centre of WatNongJikYaow ,Thapthan District, Uthathani Province about 70 persons. The researcher Select the most male are less than 25 year old and they graduate in primary school merchant or business. The instrument of research is questionnaires. It has coefficient of confidence for 0.93 and use statistic from descriptive statistic and deduce statistic. By write it to essay.

The research result: we can see the most example group has smoking record and alcohol drinking. So the important reason, the first is stress and the second is try follow their friends. A study behavior of drug addicts, entirely they have behavior to dramatize by body and speech is high level. In the subject is “ I can forgive to another wrong by do not understand.” That the demonstrates is shuttlecock. The second example group is “ When we were press , we don’t know, cannotde cided.”So a study of contentment to Meditation Practice for change behavior of drug addicts. Entirely, the average is the most high level. That the contentment is the most food. The second is a place. The activities of Meditation Practice pray and Meditation monks follow that. The change behavior result of drug addicts, before and after the Meditation Practice. The statistic is difference 0.05 (t-2.20) level. The study problem and obstacle in the change behavior of drug addicts. The average of behavior in the body and speech. The most problem subject is the person don’t care another feeling and contented. The suggestion from consensus example group that is a properly the place and emotional climate. The drug addicts are friendly and make feel comforted

Keywords: Meditation Practice, behavior improvement, of drug addicts.

๑. บทนำ

สังคมปัจจุบันนี้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีบทบาทต่อการประกอบอาชีพ และการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์เราทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อความสะดวก และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อให้เกิดความสุขทางกายภาพ แต่มนุษย์จะมีความสุขไปไม่ได้ ถ้าไม่มีการพัฒนาทางด้านจิตใจ ความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาสำคัญในสังคมไทยทั้งความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ โอกาสการเข้าถึงบริการภาครัฐและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ที่ลดทอนความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคม จากการกระจายรายได้และผลประโยชน์ของการพัฒนาไปยังกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม บางพื้นที่และบางสาขาการผลิตไม่ทั่วถึงเป็นธรรมผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่ในกลุ่มที่มีโอกาสและรายได้สูง ทำให้สัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มคนร้อยละ ๑๐ ของประชากรกับกลุ่มคนจนร้อยละ ๑๐ ของประชากร มีความแตกต่างกันถึง ๓๔.๙ เท่า ในปี ๒๕๕๖ นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำยังส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ อาทิ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน คนยากจนขาดโอกาสการเข้าถึงบริการการศึกษาและสาธารณสุขที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม การแย่งชิงทรัพยากร การรับรู้ข้อมูลข่าวสารปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด^๑

ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นปัญหาที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นมีผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของประเทศโดยรวม ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ และพยายามร่วมมือกันต่อต้านการแพร่ระบาดของยาเสพติด เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงพิษภัยและโทษของยาเสพติด (สำนักงาน ป.ป.ส. , ๒๕๕๔) ดำเนินงานแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยความร่วมมือจากชุมชนตามยุทธศาสตร์ “ราษฎร์-รัฐร่วมใจ ต้านภัยยาเสพติด” และปรับเปลี่ยนมาเป็นยุทธศาสตร์ “พลังแผ่นดินเพื่อเอาชนะยาเสพติด”^๒ ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้เผชิญกับปัญหายาเสพติดเช่นเดียวกัน และนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

การแพร่ระบาดของยาเสพติดยังมีอยู่ เนื่องจากมีค่าตอบแทนสูง มีการใช้ยาเสพติดกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มชนแทบทุกกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังมีการกระจายการค้ายาเสพติดไปยังกลุ่มผู้มีอาชีพต่างๆไม่ว่าจะเป็นชาวไร่

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *วารสารทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, ฉบับที่ ๑๒, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒.

^๒ วีระ แก้วกล้า, “การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองกาญจนบุรีจังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๒.

ชาวนา ครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ พระสงฆ์ ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา จากผลการจับกุม คดียาเสพติดทั่วประเทศ พบว่ามีแนวโน้มมากยิ่งขึ้น

ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ทางสังคมตามมาเช่น การปล้น ฆ่า ช่มชู้ ทำร้ายตนเองและผู้อื่น ไม่เว้นแม้กระทั่งบุพการี ของตนเองนโยบายการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างก็ให้ความสำคัญ เป็นปัญหาระดับต้นๆ โดยมอบนโยบายให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม การแก้ปัญหายาเสพติด จำเป็นต้องเข้าใจสาเหตุและกลไกการเกิดปัญหาเพื่อที่จะได้หาทางแก้ไขได้ครบวงจร มิใช่ไป เน้นที่จุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น เพราะปัญหายาเสพติดเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนมีความเกี่ยวข้องกับทั้ง ด้านชีววิทยา สุขภาพจิต อาชญากรรม การเมือง เศรษฐกิจและสังคม การนำผู้ติดยาเสพติดที่ จัดเข้าในประเภทผู้ป่วยแล้วนำเข้าสู่การบำบัดเพื่อฟื้นฟูทางกายภาพและทางจิตใจ ตาม หน่วยงานของรัฐต่างๆ เพียงเพื่อให้ผู้ที่ได้รับการบำบัดมีสติสัมปชัญญะรู้จักผิดชอบชั่วดี จะได้ มีความคิดและความประพฤติที่ดีถูกต้องจะได้ใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและสังคมอย่างมี ความสุข

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบที่แสดงออกมาทางกาย วาจา เกิดจากสติ สัมปชัญญะเป็นตัวประคับประคองให้มีความรู้สึกลึกซึ้งผิดชอบชั่วดี ขณะใดถ้าเราขาดสติ สัมปชัญญะ พฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาทางกาย วาจา ย่อมเป็นไปในทางด้านลบคือศีลทั้ง ๕ ข้อย่อมละเมิดได้หมด การที่จะให้สติสัมปชัญญะมีเพิ่มขึ้นหรือมีความสมบูรณ์ จะต้องมีการ ฝึกฝนบ่อยๆ ในทางพระพุทธศาสนา จะต้องใช้วิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นตัวช่วยเพราะวิปัสสนาจะ ทำให้เรามีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เห็นคุณเห็นโทษในสิ่งต่างๆ ที่กระทำลงไป ได้พบของจริงที่ ประเสริฐเห็นความเป็นไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน “วิปัสสนา” ในความหมายตามสภาวะที่ปรากฏในหนังสืออภิธรรมัตถวิภาวิณี อธิบายไว้ว่า วิปัสสนา หมายถึง ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปรูปนามเป็นไปโดยอาการต่าง ๆ ด้วย อำนาจแห่งไตรลักษณ์อันประกอบด้วย อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา คัมภีร์ที่ขนิทาย ปรากฏ ข้อความให้ความหมาย วิปัสสนา ว่า เห็นประจักษ์แจ้งพระไตรลักษณ์ในรูปที่เห็น อาการที่ เคลื่อนไหว ใจที่คิด เป็นต้น เป็นวิธีการปฏิบัติให้เข้าถึงสภาวะดับสงบเย็นนิพพานได้^๓

จริงอยู่เราไม่สามารถลบล้างอดีตที่เราเคยทำไว้ได้ แต่นานาคเราสามารถเลือก ทางเดินได้ “จิตเต อสงกิลฺโลเค สุกฺติ ปาฏิกฺขา เมื้อจิตผ่องใส ไม่เศร้าหมอง สุกฺติเป็นทีไป”^๔ การ ที่จะมีจิตที่ผ่องใสซึ่งเกิดขึ้นแต่ภายในจิตจะต้องอาศัยวิปัสสนาเป็นตัวช่วยคอยขัดเกลาอบรมจิต

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี มีพระครูวิสาละอุทัยกิจ (คมกริช สีลโชโต) จร. และเจ้าสำนัก ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ส่วนช่วยให้สังคมมีความสุข โดยจัดกิจกรรมการเจริญสติเพื่อการบำบัดยาเสพติด ให้แก่ผู้ที่ต้องการลดละเลิกยาเสพติดโดยเน้นการเจริญสติพื้นฐาน ๔ เป็นหลัก

จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่ายุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มนุษย์เราอาศัยความเจริญทางด้านวัตถุในการใช้ในชีวิตประจำวันโดยคิดว่าสิ่งที่อยู่ต่างๆ นั้นเป็นความสุขที่ถาวร ขาดการยั้งคิดเมื่อเห็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่ตรงหน้า ทำให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำในจิต จึงทำให้ทางเดินของชีวิตเกิดความผิดพลาดขาดการพัฒนาทางจิตใจหันเข้าหาสิ่งเสพติดเป็นที่พึ่ง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี ว่าหลักสูตรการจัดกิจกรรมเป็นอย่างไรและการบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด ที่มาร่วมกิจกรรมการเจริญสติปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี มีผลเป็นอย่างไร มีความเข้าใจในหลักธรรมสามารถนำไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนได้หรือไม่ จึงได้ทำการวิจัยขึ้นเพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี

๒. เพื่อศึกษาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยโดยสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

๓.๑ การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ผู้ติดยาเสพติดเพศชายและเพศหญิงที่เข้ารับการบำบัดยาเสพติด ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี จำนวนทั้งหมด ๘๕ คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งหมด ๗๐ คน โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ ๑ กลุ่มที่ควบคุม ๒ กลุ่มที่ไม่ควบคุมในระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓

๓.๓ ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรต้น ได้แก่ กิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตัวแปรตาม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ๒ ด้าน คือ ๑ ด้านพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติด ๒ ด้านความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓.๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗๐ คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๓ โดยผู้วิจัยเป็นผู้แจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและได้รับแบบสอบถามคืนมาร้อยละ ๑๐๐ นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและประมวลผลหาค่าสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inference Statistics) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS แล้วสรุปผลเพื่อการรายงานข้อมูล

๔. สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประวัติการสูบบุหรี่ คิดเป็นร้อยละ ๕๗ และการดื่มสุราคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ การมีความเครียด คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖ รองลงมาคืออยากลอง และตามเพื่อน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๖ และร้อยละ ๒๔.๒๙ ตามลำดับ การศึกษาพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดโดยรวมพบว่า มีพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจาอยู่ในระดับสูงมาก ($\bar{x}=๔.๒๐$) โดยพบว่าประเด็นที่ว่า “ฉันมักให้อภัยแก่ความผิดของผู้อื่นที่ทำโดยความไม่เข้าใจ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นคนที่มีอารมณ์อ่อนไหว รองลงมาพบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่า “เมื่ออยู่ในภาวะที่ถูกกดดัน มักคิดไม่ออก ตัดสินใจไม่ค่อยได้” ส่วนผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=๔.๕๒$) โดยพบว่ามีความพึงพอใจในด้านอาหารสูงสุด ($\bar{x}=๔.๕๘$) รองลงมาคือด้านสถานที่ ($\bar{x}=๔.๕๓$) ด้านกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ($\bar{x}=๔.๕๑$) และพระวิปัสสนาจารย์ ($\bar{x}=๔.๔๘$) ตามลำดับผลการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดก่อนและหลังจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ($t=๒.๒๐$)

การศึกษาสภาพที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บำบัดยาเสพติดจากการพิจารณาค่าเฉลี่ยพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา พบว่าประเด็นที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ กลุ่มตัวอย่างรู้สึกว่าเป็นคนไม่ค่อยใส่ใจในความรู้สึกของผู้อื่น และรู้สึกพอใจในสภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ส่วนข้อเสนอแนะจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสถานที่และบรรยากาศเหมาะสมดีมาก ผู้ร่วมโครงการทุกคนมีไมตรี ทำให้รู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น ดังนั้น จึงอยากให้เผยแพร่รูปแบบการปรับพฤติกรรมด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไปยังสำนักปฏิบัติธรรมโดยทั่วไป

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ พฤติกรรมของผู้รับการบำบัดยาเสพติดส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก โดยพบว่าพฤติกรรมก่อนเข้าร่วมโครงการบำบัดยาเสพติดมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๒๐$) ที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยพฤติกรรมหลังการเข้าร่วมโครงการ ($\bar{x} = ๔.๒๒$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ส่วนใหญ่พฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา หลังการเข้ารับบำบัดยาเสพติดของกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าก่อนการรับบำบัดยาเสพติดส่วนความพึงพอใจโดยรวมต่อการบำบัดยาเสพติดมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๕๒$) ทั้งในด้านอาหาร ($\bar{x} = ๔.๕๒$) และด้านสถานที่ ($\bar{x} = ๔.๕๒$) ส่วนความพึงพอใจในด้านกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ($\bar{x} = ๔.๕๒$) และด้านพระวิปัสสนาจารย์ ($\bar{x} = ๔.๕๒$) นั้นพบว่ามีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากผลต่างของคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการบำบัดยาเสพติดพบว่า มีอิทธิพลต่อการพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = ๐.๐๒$) และเมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติทดสอบทีชนิดที่ไม่เป็นอิสระจากกัน (t-test dependent) พบว่าผู้รับการบำบัดยาเสพติดมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ($t = ๒.๒๐$) แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาหลังการบำบัดยาเสพติดอยู่ในระดับที่สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาก่อนการบำบัดยาเสพติด มีความเชื่อมั่นได้ร้อยละ ๙๕

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะสภาพปัญหาของผู้บำบัดยาเสพติด โดยส่วนรวม ผู้บำบัดยาเสพติด กำหนดให้รู้เท่าทันอารมณ์ในขณะมีความอยากได้ยา ๕ คน ผู้บำบัดยาเสพติดจิตใจอ่อนแอ ๕ คน เวลาการปฏิบัติน้อย ๕ คน ไม่ค่อยมีเวลามาปฏิบัติ ๔ คน อายุเพื่อนไม่กล้าบำบัด ๓ คน ควรมีหลักสูตรที่ชัดเจนในการปฏิบัติเพื่อลดละเลิกยาเสพติดที่หวังผลได้ ๒ คน ระยะเวลาสั้นไป ๗ คน ควรหาวิทยากรมาบรรยายให้ติดค่อยตามอยากเลิกเสพยาตลอดชีวิต ๒ คน

ข้อเสนอแนะโดยรวมต้องการให้สำนักปฏิบัติวิปัสสนา ควรมีหลักสูตรที่ชัดเจนในการปฏิบัติเพื่อลดละเลิกยาเสพติดที่หวังผลได้ เพิ่มจำนวนระยะเวลาของโครงการ ควรหาวิทยากรมาบรรยายให้ติดค่อยตามอยากเลิกเสพยาตลอดชีวิต

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากศึกษาพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอดุสิต จังหวัดอุทัยธานี สรุปได้ว่า มีผลต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาของกลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการบำบัดยาเสพติดเล็กน้อย และพบว่าการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีความสัมพันธ์ต่อกันกับพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาในทิศทางเดียวกัน ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของฟรีดแมน เทอร์ราสและครีเซอร์ (Friendman, Terras, and Krisher) ที่ได้ทำการศึกษาลักษณะของครอบครัวและผู้รับบริการ

โดยเป็นเครื่องชี้วัดผลการรักษาวัยรุ่นที่ติดสารเสพติดที่มาับการรักษาแบบผู้ป่วยนอก ใน การศึกษานี้จะจัดโปรแกรมการรักษาเป็น ๖ โปรแกรมโดยมีการประเมินผู้ป่วยและครอบครัว ตั้งแต่วินิจฉัยรับการรักษาทันทีที่โรงพยาบาลและมีการติดตามหลังการรักษา ๑๕ เดือน และมีการ บริการการรักษา คือมีการทำครอบครัวบำบัด การให้คำปรึกษารายบุคคลและรายกลุ่ม มีการ ประเมินครอบครัว ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าลักษณะของครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ที่ เหมาะสม มีสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัวโดยเฉพาะแม่กับลูก ครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง แน่วแน่ มีความเป็นอิสระในตนเองจะทำให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นมาก ทำให้มองเห็นได้ว่าพลัง ของครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถเป็นเครื่องพยากรณ์ความก้าวหน้าของการ รักษาการเสพติดได้ และไนท์ และซิมสัน (Knight and Simson) ที่ได้ศึกษาอิทธิพลของ ครอบครัวและเพื่อนต่อความก้าวหน้าในการรักษาผู้ติดยาเสพติด โดยศึกษาในผู้เสพติด เฮโรอีน จำนวน ๔๓๙ คน ซึ่งอยู่ในระหว่างให้การรักษาเป็นเวลา ๓ เดือน พบว่าครอบครัวที่ ไม่มีความขัดแย้งและความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน จะทำให้ผู้ป่วยลดการใช้เฮโรอีนลงและมี พฤติกรรมที่ดีขึ้น การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว และกับกลุ่มเพื่อนจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการ นำมาใช้ในการรักษาผู้เสพติด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บรรณสิทธิ์ บรรณสาร ประสิทธิ์^๕ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรู้และความเข้าใจเรื่อง สติปัญญา ๔ ของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ผลการศึกษาพบว่าความรู้และ ความเข้าใจเรื่องสติปัญญา ๔ ของผู้ผ่านการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า อยู่ใน ระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและการเข้าร่วมโครงการ กับความรู้และ ความเข้าใจ เรื่องสติปัญญา ๔ ของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า เพศ, อายุ, สถานภาพ, การศึกษา, ถิ่นที่อยู่อาศัย, อาชีพหลัก, รายได้เฉลี่ยต่อเดือน, จุดประสงค์ที่เข้ามา ปฏิบัติธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องสติปัญญา ๔ แต่สำหรับประสบการณ์การ ปฏิบัติธรรม, เหตุจูงใจที่เข้ามาปฏิบัติ, ระยะเวลาที่เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมนั้น มี ความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องสติปัญญา ๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ สำหรับ เพศ, อายุ, สถานภาพ, การศึกษา, ถิ่นที่อยู่อาศัย, อาชีพหลัก, รายได้เฉลี่ยต่อเดือน, ประสบการณ์การปฏิบัติธรรม, จุดประสงค์ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับ ความ เข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัญญา ๔ แต่สำหรับเหตุจูงใจที่เข้ามาปฏิบัติ, ระยะเวลาที่เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจ เรื่องการปฏิบัติ ธรรมตามแนวสติปัญญา ๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และสอดคล้องกับ

^๕ บรรณสิทธิ์ บรรณสารประสิทธิ์, “ความรู้และความเข้าใจเรื่องสติปัญญา ๔ ของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

การศึกษาของ นารี วงศ์โรจน์กุล^๒ ศึกษาเรื่อง“การสำรวจปัญหาทางครอบครัวของผู้ติดยาเสพติด ซึ่งมารับการรักษาที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์” พบว่า ลักษณะเฉพาะตัวและครอบครัวของผู้ติดยาเสพติดตลอดจนลักษณะที่เหมือนและแตกต่างระหว่างผู้ป่วยที่มีระยะเวลาในการอดยาต่างกัน โดยศึกษาจากผู้ป่วยยาเสพติด ๑๒๖ คน ที่มารับการรักษาจากโรงพยาบาลธัญญารักษ์ในระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ถึงมกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ คัดเลือกเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยที่มีระยะเวลาอดยาเสพติดได้หลังจากการรักษาครั้งสุดท้าย ๑ เดือน หรือต่ำกว่า เรียกว่า “ผู้ป่วยกลุ่มอดไม่ได้” และผู้ป่วยที่มีระยะเวลาอดยาเสพติด ตั้งแต่ ๓ เดือนขึ้นไป เรียกว่า “กลุ่มผู้ป่วยอดได้” การศึกษาใช้วิธีสัมภาษณ์ ผลการศึกษาลักษณะเฉพาะตัวของผู้ป่วย ๒ กลุ่ม พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา บุคคลที่ผู้ป่วยอาศัยอยู่ด้วย ที่แตกต่างกันเห็นได้ชัด ได้แก่ ปริมาณการใช้เฮโรอีนต่อครั้งและจำนวนครั้งที่รับการรักษาของผู้ป่วยกลุ่มอดไม่ได้มากกว่ากลุ่มอดได้ ที่สำคัญคือพบว่ากลุ่มอดไม่ได้ส่วนใหญ่อาจได้รับความรักความเอาใจใส่และตามใจจากบิดามารดามากกว่า คิดว่าผู้ปกครองรักตนเองมากกว่า ทั้งนี้จะเห็นได้จากผู้ป่วยเหล่านี้รู้สึกสนิทกับบิดามารดา ส่วนผู้ป่วยที่อดได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาน้อยกว่า เป็นตัวของตัวเองมากกว่า ดังนั้น จะเห็นได้จากผู้ป่วยที่อดได้ มีรายได้พิเศษจากการประกอบอาชีพสุจริตมากกว่า

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองจิกยาว อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานีควรจัดกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยร่วมมือกับทุกภาพส่วนเพื่อให้เป็นสถานทางเลือกในการบำบัดยาเสพติด

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยรูปแบบกิจกรรมปรับพฤติกรรมเพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติดสำหรับประชาชน

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาประสิทธิผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งในจิตใจของเยาวชน

๒. ศึกษาผลของการผ่อนคลายความเครียดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

^๒ นารี วงศ์โรจน์กุล, “การสำรวจปัญหาทางครอบครัวของผู้ติดยาเสพติด ซึ่งมารับการรักษาที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์”, วิทยานิพนธ์พาณิชย์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) วารสาร :

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วารสารทิศทางของ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ฉบับที่ ๑๒, ๒๕๕๘.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ธีระ แก้วกล้า. “การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด:
ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศา
สตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๘.

นารี วงศ์สิโรจน์กุล. “การสำรวจปัญหาทางครอบครัวของผู้ติดยาเสพติด ซึ่งมารับการรักษาที่
โรงพยาบาลธัญญารักษ์”. วิทยานิพนธ์พาณิชยศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

บรรณสิทธิ์ บรรณสารประสิทธิ์. “ความรู้และความเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ปฏิบัติ
วิปัสสนากัมมัฏฐาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ศึกษาแนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท A Study Of The Concept Of Economical Theravada Buddhism

พระเกิต จิตญาโณ (คุณขุนทด) *
ดร.ประสพฤกษ์ รัตนรงค์**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร เรื่อง ศึกษาแนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประหยัด และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักการประหยัดมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย พบว่า

การประหยัด คือ การรู้จักใช้จ่ายในทางที่ถูกต้อง การประหยัดเป็นการสอนคนให้มีความละเอียดรอบคอบ มีระเบียบวินัย มีความระมัดระวัง การประหยัดจึงเป็นการรู้จักใช้เงินและสิ่งของให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การประหยัดจึงช่วยในการรู้จักวางแผนในการใช้เงินและสิ่งของให้คุ้มค่าและเหมาะสม ซึ่งก็เท่ากับเป็นการ “ออม” การออม คือ การรู้จักถนอม สงวน เก็บงำ เพื่อจะได้มีโอกาสเก็บสะสมให้มากยิ่งขึ้น หรือสามารถสร้างหลักฐานให้มั่นคงต่อไปในวันข้างหน้า

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประหยัด พบว่า การประหยัดตามหลักของสันโดษ หลักสันโดษ ๓ หลักการใช้ทรัพย์ ๔ หลักสุข ๔ หลักที่ภุมมิกัตถะประโยชน์ ๔ และหลักความไม่ประมาทนั้น เป็นสร้างแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของมนุษย์ในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์นั้นต้องมีภุมมิกัตถะหรือหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขขั้นต้นด้วยการมีอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ คบคนดีเป็นมิตร มีชีวิตที่เหมาะสม รู้จักจัดสรรทรัพย์สมบัติที่หามาได้ รักการมีชีวิตอย่างสันโดษ ไม่มัวเมาในอบายมุข จึงจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

แนวทางการนำหลักการประหยัดมาประยุกต์ใช้ในครอบครัวและสังคมไทย จำเป็นต้องใช้หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

โลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งการทำบัญชีครัวเรือนเป็นสิ่งเริ่มต้นของการประหยัดและจะทำให้ครอบครัวมีความสุขใช้ชีวิตโดยยึดหลักความพอเพียง มีเหตุผล รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความพอประมาณ การเงินมีสภาพคล่อง รู้จักการเก็บออม ทุกคนรู้ถึงแหล่งที่มาของรายรับและการใช้ไปของค่าใช้จ่ายในแต่ละวันสามารถนำข้อมูลการใช้จ่ายมาวางแผนบริหารการเงินในอนาคตได้ และการมีความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีและยังให้รู้จักแบ่งปัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ หรือธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวเงินตรา สร้างสังคมให้เข้มแข็งซึ่งเป็นพื้นฐานความมั่นคงของประเทศชาติ

คำสำคัญ: แนวคิด, การประหยัด, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research study of the Concept of Economical Theravada Buddhism. The objective of this study was (1) to study the concept of saving in Theravada Buddhism (2) study the principles relating to the economy, and (3) to study the principles saving applications in Thailand found. That

Saving is to recognize that the costs should. Saving is teaching people to be carefully disciplined caution. To save money, and it is known to be beneficial, as much as possible. So it helps to recognize the savings plan to use the money and what it's worth, and that it is "OM" is to recognize the savings, preservation, storage, reserved to a conclusion will have the opportunity to collect more evidence, or can create stability in the days ahead.

The main Buddhist Dharma conservation found that the main economy of solitude solitude 3 primary 4 primary use of primary 4-primary

thidottham estate happy thoprayot every 4 and Mitsui main precaution is to build their practices and the existence of human beings in all levels, from the community level up until level, family level, all States in the development and management, in "the middle way or middle path" dedicated to economic development in the world is globalized temporal benefits, or for the benefit of the principles that is happywith early-stage, innovative.Industrious estate known treatment. Dating men is the ideal life appropriated recognized treasure. Love to have a life in solitude. No vices, and thus be in a drunken, hazy lives with sufficient.

The principle applied in the economic and social Thailand. Requires the Sufficiency Economy. Points to a philosophical concept of the existence and practice of people at all levels, from the family, community and state levels. Both in developing and managing international operations in the Middle. The economic development To keep pace with the globalized world. The bookkeeping is the start of household savings and make a happy family life based on self-sufficiency, self-reliance is reasonable. With modesty Financial liquidity Known savings Everyone knows the source of the income and expenses of each day can be spent on data management, financial planning for the future. And have sufficient modesty reasons, including the need to have a reasonably good immune system. To have any impact arising from changes in both external and internal. It requires knowledge, diligence and great care in bringing various academic. Used in the planning and implementation process. And the need to strengthen the fundamental spirit of the nation. Especially public officials, theorists and businessmen at all levels. Have a sense of morality Honesty and knowledge that life with patience, perseverance, intelligence and diligence to keep balance and is ready to be changed quickly and extensively. Both the social and cultural environment of the outside world as well. And also to recognize sharing Supporting each other Not hurting other people, whether they are animals or the natural environment to promote the social, moral, ethical consumerism and materialistic society is not strife. Generously object currency Build a strong society which is fundamental to the stability of the nation.

Keywords: Concept, Economical, Theravada Buddhism

๑. บทนำ

สังคมไทยปัจจุบันนี้กำลังประสบปัญหาสินค้าขึ้นราคา เครื่องอุปโภค บริโภคมีราคาสูงขึ้น ค่าครองชีพถีบตัวสูงขึ้นตามสถานการณ์เศรษฐกิจของชาติและของโลก ในขณะที่รายได้อาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เกิดปัญหาเงินเฟ้อ จนเป็นสาเหตุให้ประชาชนได้รับเดือดร้อนกันโดยทั่วไปประจวบกับสภาพสังคมยึดติดอยู่ในวัตถุนิยม มีค่านิยมสูง มีการแข่งขันกันประกอบธุรกิจการค้า โดยมีการใช้สื่อชักจูงโฆษณา กระตุ้นการซื้อ หรือมีแล้วก็อยากจะมีเพิ่มขึ้น อุปกรณ์สื่อสารที่ทันสมัยถูกนำมาวัดค่าของคน ใครมีก็ได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อให้เกิดการยอมรับจึงต้องซื้อสิ่งของเครื่องใช้ อุปกรณ์สื่อสารต่างๆ มาใช้เพื่อให้ทันสมัย ซึ่งเป็นการสวนกระแสกับรายได้ของตน ปัญหาต่างๆ จึงตามมาเช่นปัญหาการใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะ ก่อให้เกิดหนี้สิน กู้ยืมเงินนอกระบบดอกเบี้ยที่สูงเกินกำลังที่จะใช้ การมีค่านิยมที่ผิดๆ ดังกล่าวส่งผลให้สังคมไทยซึ่งเคยเป็นสังคมเกษตรกรรม สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีเครื่องมืออำนวยความสะดวกมากนักต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตมาในลักษณะที่ตรงกันข้าม ทำให้ชีวิตต้องดิ้นรนแสวงหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ขาดความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาความยากจน ขัดสนเงินทอง รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย ความยากจน เกิดการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ ไม่รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ตนได้ทำงาน หรือได้หามาไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม เป็นคนไม่มียศ ไม่รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ นำไปใช้เพื่อกามคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมด ต้องลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในกามคุณและอบายมุข บางครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ ใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ ไม่รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายและไม่อยู่แบบพอดี ฝูมเฟือย ทำให้มีรายได้เหนือรายจ่าย เมื่อประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้แล้ว ต้องรู้จักเก็บออมสะสมเก็บไว้ หรือใช้จ่ายให้เหมาะสมกับรายได้ อันจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะใช้จ่ายมากไปจนเป็นหนี้สิน หรือใช้จ่ายน้อยเกินไปจนอดขัดสน การรู้จักประหยัดจึงเป็นหนทางที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขได้ในโลกนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา การประหยัดทรัพย์ หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้มีโภคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร สังสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยสตัว ชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า โฉนหนอพระราชามีพึงบริโภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา โจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป^๑ จะเห็นได้ว่าการรักษาและประหยัดทรัพย์นั้นยังหมายถึงการรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ไว้ในที่ปลอดภัย การใช้สอยทรัพย์สิ่งของอย่างประหยัด ถนอมใช้ ซ่อมแซม

^๑ อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๙๕ -๒๙๗.

เมื่อชำรุดเสียหาย ดูแลรักษาและเก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักดัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกเป็นต้น

ในฐานะที่คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการประหยัดทรัพยากรใช้จ่ายทรัพยากรที่เหมาะสม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน รวมไปถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประหยัดเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เป็นสิ่งที่ทันสมัยตลอดเวลาคงควรนำมาแนะนำ นำมาสั่งสอน หรือส่งเสริมให้เกิดการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังจึงจะเป็นการช่วยแก้ปัญหาสังคมไทยในขณะนี้ได้ในระดับหนึ่ง

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นประโยชน์ดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความประหยัดในพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความประหยัด และแนวทางการนำหลักประหยัดมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อเป็นแนวทางการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดความสุขในสังคม และเพื่อป้องกันปัญหาสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับประเทศต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประหยัด
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักการประหยัดมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ วรรณคดี ฎีกา ปกรณวิเสสอื่นๆ รวมทั้งตำรา เอกสารวิชาการ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์

๓.๔ เรียบเรียง และ สรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๓.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ แนวความคิดเรื่องการประหยัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวถึงการประหยัดว่า หมายถึงการใช้สิ่งทั้งหลายอย่างพอเหมาะพอควรเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดการรู้จักใช้ รู้จักออมทรัพย์สินทรัพย์การ ทั้งส่วนตนและสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์และคุณค่าที่สุด รวมทั้งการรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่ส่วนตนและสังคม^๒

สังคมปัจจุบันมีปัจจัย คือ ทรัพย์สิน เงิน ทองเป็นอุปกรณ์หรือเป็นปัจจัยอุดหนุนชีวิตไม่ใช่จุดหมายของชีวิต ทรัพย์จึงควรเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกมากขึ้นและพร้อมมากขึ้น และในการที่จะดำเนินชีวิตที่ดั่งงามและทำสิ่งที่ดั่งงาม เมื่อเข้าถึงสิ่งที่ดั่งงามยิ่งขึ้นไปทรัพย์เกิดขึ้นที่ไหน แก่บุคคลใดก็ควรเกิดขึ้นเมื่อเกื้อกูลแก่นมนุษย์ เป็นปัจจัยอุดหนุนให้มนุษย์ทั้งหลายสามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงามพร้อมที่จะทำสิ่งที่ดั่งงามได้มากขึ้น ซึ่งบุคคลนั้นต้องมีการอดออม หรือประหยัดทรัพย์ที่หามาได้ตามหลักของพระพุทธศาสนาหรือหลักเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อทรัพย์เกิดแก่คนใดคนหนึ่งแล้วหากรู้จักประหยัด อดออม ใช้จ่ายแต่พอตัว ไม่สร้างหนี้จนเกินความจำเป็น ไม่ฟุ้งเฟ้อ ก็จะมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่ดี ทุกคนพอมี พอกิน พอใช้ ก็จะสามารถสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ และความพอเพียงจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม ช่วยให้ทุกคนในประเทศอยู่อย่างมีความสุข ภายใต้ความสมานฉันท์ไม่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน^๓ และการประหยัดเป็นแนวทางในการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยอาศัยความพอประมาณ การประหยัด มีธรรมา ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้และคุณธรรม ความเพียรและความอดทน สติปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการใช้จ่ายอย่างปานกลาง พอให้ความสุขตามความจำเป็นของชีวิต คนมีธรรมาหรือคนประหยัดนั้นย่อมใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล รู้จักประมาณตัวว่าควรใช้จ่ายอะไรบ้าง รู้ว่าสิ่งใดควรเสียสิ่งใดไม่ควรเสีย เงินรายได้ที่หามาได้เมื่อเหลือจากการใช้จ่ายก็เก็บไว้เป็นทุนรอนต่อไป โดยเลือกพิจารณาแต่เฉพาะการลงทุนที่เหมาะสมและมั่นคง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน และการเป็นคนประหยัดจะเป็นผู้ที่รู้จักวางแผนและคิดก่อนที่จะใช้จ่ายเงิน ไม่ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย สำหรับการที่จะส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการประหยัดประชาชนทุกคนควรจะมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งจะต้องมีการปลูกฝังและฝึกฝนตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กๆ โดยจะต้องให้ความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นามบุตส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๒).

^๓ สุรยุทธ์ จุลานนท์ พลเอก, จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ : แนวทางการบริหารประเทศ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บริษัทเพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗-๑๘.

จนเป็นนิสัยในการดำเนินชีวิตประจำวันบุคคลควรมีการพัฒนาการประหยัด คือ ประหยัด ทรัพย์สินเงินทอง ทั้งส่วนตนและส่วนรวม รู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่ของตนแล้ว ซึ่งหากประพฤติปฏิบัติได้จนเกิดเป็นนิสัย ย่อมจะเกิดผลดีต่อเศรษฐกิจทั้งของตนเอง ครอบครัวและประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้า จนทำให้กล่าวได้ว่า ความประหยัดหรือความพอเพียงเป็นหลักปรัชญาสากล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกเพศ ทุกวัย และทุกศาสนา เพื่อความมั่งมีสุขของตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติต่อไป

๔.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการประหยัด

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการประหยัด คือ สันโดษ หมายถึง ความยินดีในสิ่งที่ตนเองมีในที่นี้คือยินดีในหน้าที่การงานของตนเองในทรัพย์สินของตนเอง ถ้าเป็นคุณุหัตถ์ก็ยินดีในหน้าที่การงานของคุณุหัตถ์ ถ้าเป็นบรรพชิตก็ยินดีในกิจของบรรพชิต ซึ่งแบ่งออกเป็นสามอย่างคือ

๑. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามได้

๒. ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง

๓. ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จะขาดสันโดษไม่ได้เลย ถ้าไม่มีคุณธรรมข้อนี้ ก็จะทำให้เดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่น ถ้ามีความสันโดษทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับผล ประโยชน์ที่เป็นคุณูปการอย่างยิ่งทั้งในชาตินี้และสัมปรายภพอย่างแท้จริง และ คำว่าสันโดษนั้นโดยความหมายแล้ว หมายถึง ความยินดีความพอใจด้วยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และอาหาร ตลอดจนการมีความสุข ความพอใจด้วยเครื่องยังชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามของตนไม่โลภ ไม่ริษยาใคร และหลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน^๔ ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาหมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง^๕ อาจเรียกสั้นๆว่า ทิวฐธัมมิกัตถะเนื่องจากอรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็มๆว่า ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรมหมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น และหลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้จากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้เห็นตาเห็นไม่ต้องรอถึงภพหน้า การปฏิบัติตามหลักธรรม“ทิวฐธัมมิกัตถะ” เป็น

^๔ ๐.อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๓๘.

เรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดีต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไป และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น ดังนั้น ข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือการรู้จักเลือกคบมิตรนั่นเอง หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบทั้ง ๔ ข้อ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์แก่ตนเองในปัจจุบัน ธรรมบทนี้จึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อว่า “อุ อา กะ สะ” ซึ่งย่อมาจากหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น

๔.๓ แนวทางการนำหลักการประหยัทยาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

การประหยัทยาในสังคมไทยต้องยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความขยันหมั่นเพียรและการประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นหลักคำสอนอันเป็นที่มาของความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธ ที่แสดงไว้ในเรื่องการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง การกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยความขยันขันแข็ง และกระทำอย่างต่อเนื่องโดยสม่ำเสมอ ไม่ทอดทิ้งธุระในสิ่งที่ทำหรือปล่อยให้งานค้างคั่งค้างซึ่งเป็นการพอกพูนทำให้เกิดความล่าช้าเสียหาย ผู้มีความขยันหมั่นเพียรย่อมทำงานได้สำเร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ส่วนผู้เกียจคร้านย่อมทำงานไม่สำเร็จ และยังปราศจากการยอมรับของผู้คนอื่นอีกด้วยและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลาง บนพื้นฐานดุลยภาพเชิงพลวัตของการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ^๖

ดังนั้น แนวทางการนำหลักการประหยัทยาประยุกต์ใช้ในครอบครัวและสังคมไทย จำเป็นต้องใช้หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าว

^๖ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔), (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์โรงพิมพ์คุรุสภา), หน้า ก.

ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี และยังให้รู้จักแบ่งปัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรมไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวเงินตราสร้างสังคมให้เข้มแข็งซึ่งเป็นพื้นฐานความมั่นคงของประเทศชาติ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นามบุตส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

สุรยุทธ์ จุลานนท์ พลเอก. จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ : แนวทางการบริหารประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บริษัทเพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔). กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ โรงพิมพ์คุรุสภา, มปป.

ศึกษาการใช้เสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาท
A Study of Using Senāsana in Theravada Buddhismพระพิเชฐ กมมสุโภ (ยุสาयाท)^{*}
ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์^{**}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเรื่องศึกษาการใช้เสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาเสนาสนะและบทบัญญัติการใช้เสนาสนะในพระพุทศาสนา (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทย และ (๓) เพื่อศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทย พบว่า

เสนาสนะที่เหมาะสมต้องมีสภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเป็นที่เงียบสงบ พระภิกษุสามเณรพึงรู้จักการคัดเลือกที่อยู่อาศัยโดยเน้นคุณค่า และอดทนควบคุมกันไปเพื่อป้องกันอารมณ์หลอกตัวเอง จึงสามารถเอาชนะทุกข์ที่มีอยู่ภายในจิตของเราโดยไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นการทำให้กิเลสหรือหมดไป เริ่มจากเลือกที่อยู่เป็น เข้าใจในเหตุผล และเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ส่วนที่ไม่น่าเข้าอยู่อาศัยในเสนาสนะที่มีสิ่งแวดล้อมตรงกันข้ามกันจากนี้ เช่น มหาวิหารหรือที่มีปลิวโพ่เกี่ยวข้อง ผู้หวังความเจริญในธรรมไม่พึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวโดยประการทั้งปวงเพราะไม่เหมาะสมสำหรับผู้มีอินทรีย์ยังอ่อนแอหวั่นไหวต่ออารมณ์ได้ง่าย จึงควรหลีกเลี่ยงออกไปให้ไกลเสีย

การใช้เสนาสนะอย่างเข้าใจสาระแท้จริง ย่อมไม่ติดในเสนาสนะ และไม่แสวงหาเสนาสนะที่เกินความจำเป็น ในลักษณะตรงกันข้าม หากไม่เข้าใจในสาระของการใช้เสนาสนะ ก็จะเกิดความตระหนี่ในที่อยู่อาศัย เกิดความต้องการตอบสนองความต้องการทางกายด้วยการสร้างอาคารสถานที่ใหญ่โต หรูหรา จนเกินความจำเป็นหรือสร้างเสนาสนะเพื่ออวดฐานะของตนเองหรือฐานะของวัด สำหรับศาสนสถานนี้ รวมเอาศาสนวัตถุไว้ในที่นี้ด้วย เพราะวัตถุต่างๆ อันได้แก่เครื่องใช้ไม้สอยที่ยอมรับกันว่าเป็นศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ธรรมาสน์ โต๊ะหมู่บูชา ฯลฯ เป็นสิ่งที่นับเนื่องเข้าในศาสนสถาน แต่ถ้าพิจารณาดูศาสนวัตถุในครั้งพุทธกาลแล้วปรากฏมีไม่มากนัก ที่เห็นชัดคือ เครื่องของใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ๘ ประการ (อัฐบริขาร) เช่น เข็มเย็บผ้า ด้าย บาตร เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น และศาสนสถานมีความจำเป็นในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบศาสนกิจ ค่านิยมในการสร้างศาสนสถานใน

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^{**} อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สังคมไทย คือความโอ้อำใหญ่โต บางทีสร้างจนเกินความจำเป็น ในสมัยก่อนคนไทยนิยมสร้างวัดแข่งกันโดยเฉพาะพวกเศรษฐีคหบดีจะนิยมสร้างวัดประจำตระกูล ครั้นถึงปัจจุบันหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุเป็นภาระของเจ้าอาวาสเป็นส่วนใหญ่ โดยขอรับบริจาคปัจจัยจากญาติโยมเพื่อสร้างอาคารสถานที่จำเป็น การก่อสร้างอาคารสถานที่อื่นจำเป็นก็ไม่เสียหายอะไร แต่ถ้าสร้างเกินความจำเป็นก็นับเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร บางแห่งสร้างอุโบสถหรือวิหารอย่างใหญ่โต ใช้เงินเป็นจำนวนสิบๆ ล้าน แต่ใช้ประโยชน์ใช้สอยไม่มาก เป็นการสูญเสียเงินทองโดยใช่เหตุ หน้าที่ในการก่อสร้างถาวรวัตถุเป็นของคฤหัสถ์ญาติโยมที่จัดสร้างเพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนา พระภิกษุต้องมีความสันโดษยินดีในเสนาสนะที่โยมถวายตามศรัทธา พระสงฆ์ไม่ควรจัดสร้างถาวรวัตถุด้วยตนเอง เพราะมิใช่หน้าที่ของพระสงฆ์

ดังนั้น วัดสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มีจริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม และเป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้การบริการแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ และองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญความสันโดษไว้ว่า ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่าง” “เยี่ยม หมายความว่า ความยินดีด้วยของของตนนั้นเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งภิกษุผู้สันโดษย่อมบริโภคเสนาสนะอันเจียมกันได้ตามที่ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นในป่า โคนไม้ ซอกช่อง่อนผา ในถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี เขา หรือที่โล่งแจ้ง เป็นต้นโดยไม่มีห่วงใยในสิ่งใด ๆ และการไม่สันโดษ ข้อนี้สังเกตได้จากการตกแต่งเสนาสนะ(ที่อยู่อาศัย) อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย ด้วยเครื่องเรือนราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย หรือความบันเทิง ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม หรือมีการสะสมสิ่งของเครื่องใช้ไว้ในกุฏิมากมายเกินความจำเป็น และความยินดีในสิ่งที่ตนได้นำความสุขมาให้ ซึ่งพระพุทธศาสนายังสอนต่อไปอีกว่า เมื่อได้สิ่งใดมาแล้วก็ควรมีความยินดี พอใจในสิ่งที่ตนได้มานั้น ไม่ควรโลภมากจนเกินเหตุเพราะอาจทำให้เกิดความเสื่อมขึ้นมาได้ รวมทั้งสอนให้ไม่ให้ดูหมิ่นดูแคลนในลาภหรือสิ่งที่ตนได้มาโดยชอบธรรมซึ่งแม้มีปริมาณมาก หรือน้อยก็ตาม และให้มีความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามที่ตนมีตามที่ตนได้หรือความรู้จักอัมมจักกัปปอ คือ ความยินดีในเสนาสนะ ความพอใจในเสนาสนะของตนเอง

คำสำคัญ: ศึกษาการใช้เสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research is a research paper education Senāsana in Theravada Buddhism, which have the purpose of research, namely (1) to study the provisions and use of Senāsana in Buddhism (2) to study the issue and use of Senāsana in society, Thailand (3) to study how social Senāsana in Thailand. It found that.

Senāsana that's right, it must have an environmental or Habitat is quiet. Well-known monks broad selections, with an emphasis on housing values and tolerance go hand in hand to prevent emotional fool themselves. So it is possible to overcome the suffering that exists in our body by not adhering to the dedication, passion, or go away. Starting from the selected address is in understanding the reason and simple existence. The section is unlikely to live in Senāsana with the opposite environment from this, such as the Cathedral or the associated pliphot. Those hoping for growth in a fairly unpleasant meddle involves the difficulty, because it is not suitable for those with a weak yet unshaken organic upset easily. It should avoid waste far away.

Using the Senāsana example to understand the real essence is not stuck in the Senāsana, and not Senāsana the quest than necessary in the opposite manner. If you don't understand the essence of the use of the crash he was wrongful occurs it Sana in housing. Demand response, physical requirements by creating a large, elegant building, until a crash or create to show off their own position as Sana or as a measure. This includes religious Ordinances for the object by this because different objects, including appliances that are recognized as the religious objects, such as a Buddha altar, Dhammāsana, etc. are the things that count, since entering in religious theology, but if they see an object in the era of the time, then it appears there is not much that is evident is that of (the eight) requisites of a Buddhist monk, such as sewing needles and thread the strainer to a priest and religious sites are needed as a residence and Minister. Values in the creation of places in society, Thailand is a large imposing maybe build up necessary. In the past, people built different popular Thailand especially wealthy however to create a regular family Temple. To date, soldiers and the duty to create an institution be borne mostly by the pastor's request for

a donation from lay factors to create buildings that are needed. Construction of buildings damaged, it is not necessary but if it is a bad thing should not. Some of them build a temple or Cathedral, a huge sample. Ten million, but the amount of money used, functional, not so much as to lose the gold by a note. An institution is responsible for the construction of the householder for the benefit of the creation, that lay to his religion. Buddhist monks must have solitude in my willing sacrifices, faith that Senāsana. Monks should not establish an institution manually because the notice of Buddhist monks.

Therefore, the Buddhist temples that venue and as a symbol of goodness of people with moral forms of namely spectacular Buddhist monks and novices who quite fairly. In addition, this measure is also the residence of the monks and novices to practice discipline and act activity of monks and temples is also a pretty good growth, and a Gurudwara in promoting traditions that people use is rooted in the life of the nation and is a popular Buddhist ritual is a sacred place, a living Buddha and the companies provide services to communities society appropriate to both parents to fairly mission education aid relief and public utilities and the Lord Buddha shape praise the solitude that "solitude is an excellent example, estate" means happy with their's is real estate because they cause happiness became more like people who inevitably consumed Senāsana silent quiet as you desire, whether it be in the jungle. The wooden cone. Gorge cave Ridge forest, cemetery , open defecation, etc without any conscious and not solitude. This message can be noticed from the decorated Senāsana (housing), the luxurious extravagance. With a Expensive homes. Have the amenities or entertainment that is not going to promote meditation, or to use them in your cubicle and a lot of joy in what they have brought to happiness. Where Buddhism also taught again that when what comes then it should be willing to. Satisfied in what they get. It should not be too greedy because it may cause deterioration. Including teaching them not to let the insult in the Fortune or their authorized representative, which would have acquired more or less quantity and be willing to make with their's, which comes with perseverance, stamina by 4 factors as righteous pleasure with which they have as their own, or know enough is known to enjoy your happy in the Senāsana in satisfaction of their own.

Keyword: Using Senāsana in Theravada Buddhism

๑. บทนำ

ประเทศไทยนับถือพุทธศาสนามาช้านานไม่ว่าจะไป ที่ใดจะเห็นวัดวาอารามเด่นสง่าสวยงามดงามทั้ง กุฏิ วิหาร อุโบสถ ล้วนสร้างขึ้นมาอย่างวิจิตรตระการตา ทั้งทางวัดสร้างเองหรือมีผู้มีศรัทธาสร้างถวายสิ่งเหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็มีแนวโน้มว่ายังไม่ยุติการก่อสร้างยังคงแข่งขันกันอย่างจริงจัง จึงทำให้เกิดความสนใจว่าจุดมุ่งหมายของการใช้สอยเสนาสนะที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุในพุทธศาสนาปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร และที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ ภิกษุณี สามเณรและสามเณรีในพระพุทธศาสนาดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ทรงอนุญาตนั้นปัจจุบันนี้ทำตามที่ทรงบัญญัติแค่ไหน พระพุทธองค์ทรงมีพุทธาอนุญาตว่า เมื่อถึงฤดูฝน ๓ เดือนให้พระภิกษุอยู่จำพรรษาที่ใดที่หนึ่งก่อน ไม่พึงหลีกจาริกไปไหน^๑ จึงเห็นได้ว่าเสนาสนะ ที่อยู่อาศัย เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในทางพระพุทธศาสนาท่านมีจุดมุ่งหมายให้ภิกษุอาศัยเสนาสนะเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน อันเกิดจากดินฟ้าอากาศ และบำบัดสัมผัสสี่เหล่าคือ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยสี่ที่เกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ เช่นเดียวกับหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหารโดยพิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ทรงให้พิจารณาเห็นคุณค่าแท้ คือ ประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น และคุณค่าเทียมคือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่มีความจำเป็นหรือสิ่งที่เกินความจำเป็นไม่ติดอยู่กับรูป เสียง กลิ่น รส ค่านิยมหรือกระแสสังคม^๒

ในปัจจุบันการใช้สอยเสนาสนะ ที่อยู่อาศัย ของพระภิกษุบางรูปได้ผิดไปจากจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายด้าน เช่น ปัญหาที่เกิดจากการใช้เสนาสนะที่หรูหรา สะดวกสบายเกินความจำเป็น คือ ไม่เป็นไปเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน อันเกิดจาก ดินฟ้าอากาศ บำบัดสัมผัสจากเหลือบยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย แต่เป็นไปเพื่อความสวยงาม และเกินความจำเป็นในการประพฤติพรหมจรรย์ เป็นการบริโภคทางวัตถุ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของบุคคลในสังคม^๓ ดูเหมือนจะเป็นสิ่งจำเป็น และยึดติดกับสิ่งที่เปื้อนวัตถุปัจจัยมากเกินกว่าความจำเป็นนั้น จะเป็นอุปสรรคต่อการประกอบความเพียร เพื่อฝึกฝนตนเอง ในวิถีชีวิตพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ใช้ชีวิต

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๗/๒๕๕.

^๒ ประไพพร อักษรศรี, “ปัจจัยสี่ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : กรณีศึกษาสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขตฯ”, *ภาคินพนธ์พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐).

^๓ กุลลณี มุทธานิน, “การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

เรียบง่าย จึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่ยั่งยืนยากซับซ้อน คือ ใช้เสนาสนะที่สวຍงามเกินความจำเป็นไม่เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้เพียงให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ ให้เป็นผู้เรียบง่ายอยู่อย่างง่ายไม่เป็นภาระของทายาททายิกาผู้ให้ความอุปถัมภ์

การใช้เสนาสนะของภิกษุในพระพุทธศาสนา มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของภิกษุ ซึ่งแต่เดิมใช้เสนาสนะนั้น เพื่อมุ่งต่อการละ และปล่อยวางเพื่อบำบัดความร้อน ความหนาว บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลมแดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลายเท่านั้น^๔ สมัยพุทธกาลที่อยู่อาศัยเพื่อการปฏิบัติธรรมเท่านั้นไม่ยึดติดมากมาย ปัจจุบันพระภิกษุต้องลำบากในการแสวงหาเงินทองมาก่อสร้างเสนาสนะที่ใหญ่โตสวຍงามก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายด้าน เช่น ในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุในการแสวงหารูปียะปัจจัยเพิ่มมากขึ้น ภิกษุควรรู้จักอยู่อย่างสันโดษ ในทางพระพุทธศาสนานั้น สันโดษจะต้องมาคู่กับความเพียรเสมอ สันโดษเพื่อประหยัดแรงงานและเวลาที่จะสูญเสียไปในการปรนเปรอตน และเอาแรงงานนั้นไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต^๕ จึงเป็นประเด็นที่น่านำศึกษาว่า การใช้เสนาสนะของพระภิกษุมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงอย่างไร และการประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ เพื่อจะเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัยให้มากที่สุด และเพื่อธำรงพระศาสนาอยู่ในฐานะสังคมต้นแบบ อันจะมีผลต่อการเอื้อประโยชน์ต่อสภาพของพระภิกษุในสังคมปัจจุบัน นำไปสู่การอธิบายตามหลักการพระธรรมวินัย การใช้เสนาสนะอย่างเห็นคุณค่า และถูกต้อง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเสนาสนะและบทบัญญัติการใช้เสนาสนะในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหการใช้เสนาสนะในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary investigation) ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล

๓.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ คือ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ โดยใช้วิธีศึกษาค้นคว้า บันทึกข้อมูล

^๔ ปรีชา ช่างขวัญยืน, “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๒๐.

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐.

๓.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ คือ หนังสือ ตำรา ศึกษาค้นคว้า จากงานวิจัย วรรณกรรม และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากรวบรวมไว้แล้วนั้น และจัดหมวดหมู่ความรู้ เพื่อใช้ในการเขียนงานวิจัยให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๓.๔ การเรียบเรียงข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วเขียนงานวิจัยโดยมุ่งตอบโจทย์ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ พร้อมเสนอความคิดเห็นเสนอแนะ เพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้นวิธีการเขียนรายงานการวิจัยใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย สรุปการวิจัยตลอดถึงการเสนอแนะการวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ เสนาสนะและบทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาท

เสนาสนะและบทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะในพุทธศาสนาเถรวาทไว้ดังนี้ เสนาสนะหมายถึง ที่อยู่อาศัย ที่นอนที่นั่ง สำหรับภิกษุสามเณรซึ่งอาจจะเป็นอาคารสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงป่าไม้ โคนไม้ ที่กลางแจ้ง ป่าช้า และเรือนว่าง ล้วนเป็นสถานที่สำหรับขัดเกลาจิตใจภายในของผู้ปฏิบัติธรรมอันยอดเยี่ยมทั้งนั้น นอกจากนี้ที่อื่น ๆ เช่น กุฏิ และ วิหาร ก็สามารถใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรมก็ได้ เป็นที่อยู่ก็ได้ เพราะเป็นเสนาสนะที่ผืนอารมณ์หรือจิตใจของบุคคล ธรรมชาติของบุคคลทั่วไปต่างต้องการความสะอาดสบาย สิ่งใดขัดต่อใจของตนก็จะพึงหลีกเลี่ยง สิ่งใดชอบใจก็แสวงหา ซึ่งการปฏิบัติธรรมเป็นการฝึกอำนาจจิตใจภายในทั้งสิ้น เป็นการปฏิบัติที่เด็ดเดี่ยว ห้าวหาญ อุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในที่เหล่านี้จึงเป็นอุปสรรคการฝึกที่ยอดเยี่ยมที่สุด การอยู่ในเสนาสนะข้างต้นจึงเหมาะสม ไม่เป็นภาระแก่นักปฏิบัติทั้งหลาย สะดวกและดูแลง่าย ไม่เป็นการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยหลักการอยู่ ๓ อย่าง คือ มีความเพียร (อาตปปี) ๑ มีความจำแนกนัย (สติมา) ๑ และมีความสามารถรู้การปฏิบัติธรรมควรทำอย่างไรจึงจะถูกต้องหรือบรรลุเป้าหมาย (สมปชาโน) ๑ เมื่อระมัดระวังตั้งตนได้อย่างนี้แล้วการถือเสนาสนะทั้งหมดนั้น ย่อมดำเนินไปตามพระวินัยซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมโดยตรง

พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมากในเรื่องเสนาสนะทรงให้สร้างในถิ่นที่เหมาะสมหรือเลือกสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่งเสริมให้การศึกษาพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมแก่การแสวงหาธรรม ความรู้ การสร้างความดีงามและความเจริญก้าวหน้าในชีวิตประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาจุดมุ่งหมายของการสร้างและประโยชน์ในการใช้ ดังข้อความว่า “เมื่อเราพิจารณาโดยแยกคางแล้วจึงได้ใช้สอยหรือสร้างที่อยู่อาศัยว่าเพียงเพื่อบำบัดความหนาวบำบัดสัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตราย อันเกิดจากฤดูกาลและเพื่อแสวงหาความสงบ”^๖

^๖ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

การใช้ที่อยู่อาศัยควรพิจารณาให้ดีกว่า เราใช้เพื่อประโยชน์อะไร เมื่อใช้แล้วก็ควรจัดเก็บให้เรียบร้อย เมื่อใช้งานเสร็จหากเกิดการชำรุดทรุดโทรมก็ต้องรู้จักดูแลรักษาซ่อมแซมไม่ให้ทิ้งให้เกิดความรกรุงรัง การสร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการประหยัดในการก่อสร้างมาก โดยไม่จำเป็นต้องใช้วัสดุที่มีราคาแพงและไม่จำเป็นต้องสร้างใหญ่โตมากนัก แต่เป็นการสร้างที่อยู่อาศัยเพียงเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการก็เป็นอันใช้ได้แล้ว เพื่อประหยัดงบประมาณในการสร้างและอายุยืนนานในการใช้ที่ทนทาน และสะดวกสบายในการรักษาซ่อมแซม แต่ส่วนมากจะเน้นในการสร้างภูมิของพระสงฆ์ แต่หลักการนี้สร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะนี้ แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับความจำเป็นหรือตามรายได้ของตนเองตามสภาพการณ์ในปัจจุบันได้

เสนาสนะที่เหมาะสมนั้นต้องมีสภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเป็นที่เงียบสงัด อาทิ ภูเขา ภูเขา ภูเขา เป็นต้น ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า สถานที่ที่ตนเองทำให้พระสงฆ์หรือภิกษุทั้งหลายรู้จักการบริหารตนและการทำหน้าที่ของตนให้ครบถ้วน โดยเป็นแบบอย่างที่ดีหรือเป็นศาสนทายาทที่ดี วิธีการที่พระสงฆ์ได้อยู่อาศัยในที่ที่เหมาะสมกับจริตของตนเองจึงเป็นประโยชน์ต่อการบรรลุธรรมที่เรียกว่า ปฏิบัติสะดวก บรรลุเร็ว (สุขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา) ตรงกันข้ามหากพระสงฆ์ไม่มีโอกาสเข้าอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมโอกาสที่จะหาความเจริญในธรรมก็ล่าช้าหรือหมดโอกาสที่ดีไป เรียกว่า ปฏิบัติลำบาก บรรลุช้า (ทุคคาปฏิบัติ ทนธาภิญญา) และเสนาสนะควรเงียบสงัด ประหยัดค่าใช้จ่าย มีคุณค่าและถือเป็นแบบอย่างที่ดีในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์ได้เรียนรู้หลักการใช้สอยเสนาสนะที่สัปปายะหรือเอื้อต่อการบรรลุธรรม หรือการเข้าถึงความเป็นแก่นสารในสัทธรรมเบื้องสูงขึ้นไป การใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเลือกเสนาสนะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติธรรมนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง คือทำให้ชีวิตสมณะไม่ไร้ค่าหรือเป็นที่บำเพ็ญเพียรได้สมบูรณ์ ย่อมเหมือนแมลงผึ้งคัดเลือกดูดเกสรดอกไม้เฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อการทำรวงผึ้งฉันใด พระสงฆ์หรือพระโยคาวจรก็พึงเป็นฉันนั้น ถือเอาเฉพาะเสนาสนะที่เป็นดุจขุมทรัพย์ที่ธรรมชาติให้มาอย่างไม่ต้องไปแสวงหาให้เหน็ดเหนื่อยเหมือนฆราวาสที่ต่างพากันมุ่งหน้าทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างรีบเร่งลุ่มหลงกันอยู่ในเวลานี้ พระสงฆ์ผู้ฉลาดพึงพิจารณาใช้สอยอย่างระมัดระวังจิตของตนอยู่เสมอ ก็ย่อมแสวงหาอมตธรรมได้โดยไมยาก เพราะวิสัยที่ดีของสมณะต้องเป็นผู้เลี้ยงง่ายสันโดษด้วยปัจจัย ๔ (ยถาสารูปสันโดษ) ตราบใดที่จุดหมายของตนยังไม่สำเร็จจะต้องก้าวหน้าปฏิบัติขัดเกลากิเลสในใจของตนให้สุดกำลังความสามารถให้ได้ ไม่ว่าจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม ไม่ควรเป็นผู้เกียจคร้านต่อการเจริญกัมมัฏฐานของตน

รวมความว่า พระภิกษุสามเณรพึงรู้จักการคัดเลือกที่อยู่อาศัยโดยเน้นคุณค่า และอดทนควบคู่กันไปเพื่อป้องกันอารมณ์หลอกตัวเอง จึงสามารถเอาชนะทุกขที่มีอยู่ภายในจิตของเราโดยไม่มีติดมั่นถือมั่น เป็นการทำให้กิเลสหรือหมดไป เริ่มจากเลือกที่อยู่เป็น เข้าใจในเหตุผล และเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ส่วนที่ไม่เข้าอยู่อาศัยในเสนาสนะที่มีสิ่งแวดล้อมตรงกัน

ข้ามกันจากนี้ เช่น มหาวิหารหรือที่ที่มีปลีโพธเกี่ยวข้อง ผู้หวังความเจริญในธรรมไม่พึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวโดยประการทั้งปวงเพราะไม่เหมาะสำหรับผู้มีอินทรีย์ยังอ่อนแอหวั่นไหวต่ออารมณ์ได้ง่าย จึงควรหลีกเลี่ยงออกไปให้ไกลเสีย

๔.๒ สภาพปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทย

สภาพปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทยไว้ดังนี้ สภาพปัญหาของการใช้เสนาสนะ คือ โดยทั่วไปผู้คนส่วนใหญ่เสนาสนะส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าหมายถึงวัด อาราม หรือสำนักสงฆ์ อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย ศาสนสถานเป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของพระภิกษุ เรียกว่า "เสนาสนะ" สาระสำคัญของการใช้เสนาสนะคือการใช้เป็นที่พำนักอาศัยเพื่อหลบแดดหลบฝน ป้องกันแมลงหรือสัตว์ร้ายรบกวน เพื่อเป็นที่พักผ่อนหลับนอนให้เกิดความสะดวกปลอดภัยแก่การดำรงชีวิต ดังนั้น การใช้เสนาสนะอย่างเข้าใจสาระแท้จริง ย่อมไม่ติดในเสนาสนะ และไม่แสวงหาเสนาสนะที่เกินความจำเป็น ในลักษณะตรงกันข้าม หากไม่เข้าใจในสาระของการใช้เสนาสนะ ก็จะเกิดความตระหนี่ในที่อยู่อาศัย เกิดความต้องการตอบสนองความต้องการทางกายด้วยการสร้างอาคารสถานที่ใหญ่โต หูหรา จนเกินความจำเป็นหรือสร้างเสนาสนะเพื่ออวดฐานะของตนเองหรือฐานะของวัด สำหรับศาสนสถานนี้รวมเอาศาสนวัตถุไว้ในที่นี้ด้วย เพราะวัตถุต่างๆ อันได้แก่เครื่องใช้ไม้สอยที่ยอมรับกันว่าเป็นศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ธรรมาสน์ โต๊ะหมู่บูชา ฯลฯ เป็นสิ่งที่นับเนื่องเข้าในศาสนสถาน แต่ถ้าพิจารณาศาสนวัตถุในครั้งพุทธกาลแล้วปรากฏมีไม่มากนัก ที่เห็นชัดคือ เครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ๘ ประการ (อัฐบริขาร) เช่น เข็มเย็บผ้า ด้าย บาตร เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น และศาสนสถานมีความจำเป็นในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบศาสนกิจ คำนิยมในการสร้างศาสนสถานในสังคมไทย คือความโอ้อำใหญ่โต บางที่สร้างจนเกินความจำเป็น ในสมัยก่อนคนไทยนิยมสร้างวัดแข่งกันโดยเฉพาะพวกเศรษฐีคหบดีจะนิยมสร้างวัดประจำตระกูล ครั้นถึงปัจจุบันหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุเป็นภาระของเจ้าอาวาสเป็นส่วนใหญ่ โดยขอรับบริจาคปัจจัยจากญาติโยมเพื่อสร้างอาคารสถานที่จำเป็น การก่อสร้างอาคารสถานที่อันจำเป็นก็ไม่เสียหายอะไรแต่ถ้าสร้างเกินความจำเป็นนับเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรบางแห่งสร้างอุโบสถหรือวิหารอย่างใหญ่โต ใช้เงินเป็นจำนวนสิบล้าน แต่ใช้ประโยชน์ใช้สอยไม่มาก เป็นการสูญเสียเงินทองโดยใช่เหตุ หน้าที่ในการก่อสร้างถาวรวัตถุเป็นของคฤหัสถ์ญาติโยมที่จัดสร้างเพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนา พระภิกษุต้องมีความสันโดษยินดีในเสนาสนะที่โยมถวายตามศรัทธา พระสงฆ์ไม่ควรจัดสร้างถาวรวัตถุด้วยตนเอง เพราะมิใช่หน้าที่ของพระสงฆ์

เสนาสนะอันเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่เป็นที่อาศัยของพระสงฆ์หรือวัดเป็นสถานที่ทางศาสนา ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนัก อาศัย ศึกษา ปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุ สงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญ

กุศลต่าง ๆ นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วัดทั้งหลายมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยมีฐานะแตกต่างกัน ดังนั้น ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ ชนิด คือ สำนักสงฆ์ และวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งค่านิยมในการสร้างวัดแบบใหญ่โตหรูหรา เกิดขึ้นในหมู่ชาวพุทธไทยทุกระดับเมื่อเป็นเจ้าของทรัพย์สินใดสิ่งหนึ่งก็ต้องสลักชื่อหรือเขียนชื่อเจ้าภาพติดไปด้วย เพื่อแสดงให้รู้ว่าใครเป็นผู้บริจาคสร้างหรืออาจจะด้วยเหตุผลอื่น เช่น การแสดงฐานะของตนให้ผู้อื่นเห็น หรือต้องการให้ผู้อื่นยกย่องว่าเป็นคนใจบุญสุนทาน หรือเพื่อต้องการเกียรติยศชื่อเสียงให้ปรากฏแก่สาธารณชน ก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละคน นี่คือนิสัยที่เกิดขึ้นกับค่านิยมในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาสำหรับชาวพุทธไทย ดังนั้น ข้อควรพิจารณาในการสร้างศาสนสถาน คือความจำเป็นมากกว่าค่านิยมด้านอื่น

๔.๓ รูปแบบการแก้ไขปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทย

รูปแบบการแก้ไขปัญหาการใช้เสนาสนะในสังคมไทยไว้ดังนี้ วัดสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มีจริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม และเป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้บริการแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่น ในโลกแม้แต่ชาติตะวันตก นับเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นพิเศษ นั่นคือ คนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่ขัดขวาง ความมหัสจรรย์ในเรื่องนี้ อยู่ที่ตรงว่า ทศนคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาแต่สมัยโบราณและต่อมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นความคิดและการกระทำที่ก้าวหน้าล้ำสมัยเกินกว่านานาประเทศในโลก แม้อารยประเทศ

สังคมไทยไม่เพียงแต่ไม่ขัดขวาง แต่ยังเอื้อเฟื้อแผ่ศาสนาอื่นที่แม้จะไม่ใช้ศาสนาที่ตนไม่ยอมรับ ดูได้จากพระราชจริยวัตรของประมุขของชาติไทยแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ดูได้จากพฤติกรรมของคนไทยนับตั้งแต่ประเทศจนถึงทศวรรษนี้ ประเทศไทยไม่เคยมีความขัดแย้งในเรื่องศาสนาจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ แม้ว่าในบางโอกาสจะมีชนบางกลุ่มพยายาม

ทำให้เกิดความขัดแย้งในทางศาสนาหรือ ชักนำให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ แต่ก็ไม่สามารถจะลบ
ล้างความจริงในสังคมไทยไปได้ นั่นคือ การชักจูงหรือการยั่วยุเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ ได้

สถาบันศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในสาระสำคัญ^๗ ดังนี้

๑. สังคมไทยยอมรับศาสนาพุทธ เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติ
๒. แต่ในขณะเดียวกันยอมให้ศาสนาสำคัญต่างๆ ได้ตั้งอยู่ในประเทศไทย เช่น
ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น
๓. ศาสนาพุทธเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี
กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย
๔. ศาสนาพุทธเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้จิตรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น
เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด
๕. ศาสนาพุทธได้กลายเป็นกลไกที่ช่วยขจัดปัดเป่าความขัดแย้งและสร้างความ
สงบในสังคม
๖. สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต
และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธ ของโลก
ปัจจุบัน แม้ศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาต่างดาวที่เกิดในประเทศอินเดีย ศูนย์กลางในที่นี้
หมายถึง ปริมาณของผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธ เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรของประเทศ
อิทธิพลของศาสนาต่อชีวิตต่อประชากร การรักษาระบบและวินัย รวมทั้งสาระสำคัญที่เป็น
หลักการแห่งศาสนา การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติและการเสริมสร้างสถาบันสงฆ์ให้ถึง
พร้อมทั้งใน ด้านองค์การและการปฏิบัติสืบทอดพระศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง
อุปกรณ์ต่างๆ ของสถาบันศาสนาพุทธเข้ากับชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะความสัมพันธ์
ระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือสงฆ์กับคนไทย
๗. นอกจากจะนำหลักศาสนาพุทธมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สังคมไทยยังนำสิ่งที่
มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธ อย่างไม่ขัดแย้ง อาทิ พิธีกรรมของ
ศาสนาพราหมณ์ (ขึ้นบ้านใหม่ ศาลพระภูมิ) หรือลัทธิขงจื้อ (การยกย่องบูชาบรรพบุรุษ การ
แสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อผู้มีพระคุณ)
๘. สังคมไทยมีบุคลิกภาพอันเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ สมาชิกของ
สังคมพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจการของศาสนาอื่นโดยไม่ถือว่าเป็นการ เสื่อมเสียหรือเป็นบาป
หรือเป็นปมด้อยแต่อย่างใด
๙. สังคมไทยไม่ถือว่า สมาชิกในสังคมไทยต้องขาดคุณสมบัติหรือสิทธิพึงมีพึงได้
หากนับถือศาสนาอื่น เช่น การรับราชการ หรือการมีส่วนทางการเมือง

^๗ พวงผกา คุโรวาท, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น (๑๙๗๗) จำกัด , ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑.

๑๐. สถาบันครอบครัวของสังคมไทย ยอมรับการแต่งงานต่างศาสนาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งพิเศษเพราะสถาบันครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของสถาบัน สังคมและเป็นความผูกพันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคลและไม่ถือว่าหากยึดถือศาสนา อื่นใดนอกเหนือศาสนาพุทธ

๑๑. สถาบันกฎหมายของประเทศให้ความสำคัญกับศาสนาทั้งปวง และยอมรับที่จะให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑๒. สังคมไทยได้แสดงออกถึงความผูกพันต่อศาสนาทั้งปวงเป็นพิเศษบางประการ เช่น

๑) การอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างสถาบันศาสนาและผู้ที่มีความเชื่อในศาสนา

๒) ให้ประมุขของประเทศมีส่วนสนับสนุนศาสนาต่างๆ ทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัย

๓) ยอมให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมโดยเสรี

๔) ยอมให้มีการบริหารแต่ละศาสนาอย่างเป็นอิสระตามความเหมาะสม

๕) มีความยืดหยุ่นและประสานประโยชน์ให้ด้านการปกครอง หากเห็นว่าบางท้องถิ่นมีผู้นับถือศาสนาใดมากเป็นพิเศษ เช่น นโยบายสนับสนุนวิถีชีวิตของไทยมุสลิมภาคใต้ ด้วยการยกเว้นบทบัญญัติกฎหมายบางประการ

ดังนั้น การใช้เสนาสนะในพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปเสนาสนะจะหมายถึงวัด อาราม หรือสำนักสงฆ์ อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์สามเณรรวมทั้งแม่ชี และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย ศาสนสถานเป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ เรียกว่า "เสนาสนะ" สำคัญของการใช้เสนาสนะคือการใช้เป็นที่พำนักอาศัย เพื่อหลบแดดหลบฝน ป้องกันแมลงหรือสัตว์ร้ายรบกวน เพื่อเป็นที่พักผ่อน หลับนอนให้เกิดความสะอาดปลอดภัยแก่การดำรงชีวิต ดังนั้น การใช้เสนาสนะอย่างเข้าใจ สำคัญแท้จริง ย่อมไม่ติดในเสนาสนะ และไม่แสวงหาเสนาสนะที่เกินความจำเป็น และการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันนี้ต้องพัฒนาคนควบคู่ด้วย เพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความจริง ไม่หลงมกมาย มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักกรรม คือ ความเพียรหรือความพยายาม หลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น หลักอแปมทาหะ คือ การไม่ร่อเวลาและไม่ประมาท และหลักอิสรภาพ แห่งการพึ่งตนได้ คือ การพึ่งตนเองและเป็นอิสระ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง สรรเสริญความสันโดษไว้ว่า “ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างเยี่ยม” หมายความว่า ความยินดี ด้วยของของตนนั้นเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ไป ซึ่งภิกษุผู้สันโดษย่อมบริโภคนเสนาสนะอันเจียบสงัดได้ตามที่ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นในป่า โคนไม้ ซอกเขาชะง่อนผา ในถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่โล่งแจ้ง หรือลอมฟาง เป็นต้นโดยไม่มีห่วงใย ในสิ่งใด ๆ และการไม่สันโดษ ข้อนี้นี้สังเกตได้จากการตกแต่งเสนาสนะ(ที่อยู่อาศัย) อย่าง

หรรษาพุ่มเฟือย ด้วยเครื่องเรือนราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย หรือความบันเทิง ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม หรือมีการสะสมสิ่งของเครื่องใช้ไว้ในกุฏิมากมายเกินความจำเป็นและความยินดีในสิ่งที่ตนได้นำความสุขมาให้ ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า ตูณฐี สุขา ยา อิตริตเรน^๘ แปลว่า ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ นำความสุขมาให้^๙ นอกจากนี้แล้วพระพุทธศาสนายังสอนต่อไปอีกว่า เมื่อได้สิ่งใดมาแล้วก็ควรมีความยินดี พอใจในสิ่งที่ตนได้มานั้น ไม่ควรโลภมากจนเกินเหตุเพราะอาจทำให้เกิดความเสื่อมขึ้นมาได้ รวมทั้งสอนให้ไม่ให้ดูหมิ่นดูแคลนในลาภหรือสิ่งที่ตนได้มาโดยชอบธรรมซึ่งแม้มีปริมาณมาก หรือน้อยก็ตาม ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ว่า ยัมม ลพฺธํ เตน ตูณฐพฺโพ อติโลโก หิ ปาปโก^{๑๐} แปลว่า ได้สิ่งใดควรพอใจสิ่งนั้น ความโลภเกินไปเป็นความชั่วร้าย^{๑๑} และพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า นลาภํ นาติมณฺเญยฺย นานุญฺเญสํ ปิหฺยณฺจเร^{๑๒} แปลว่า ไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวปรารภลาภของคนอื่น^{๑๓}

คำว่า สันโดษ แปลว่า ความยินดีในเสนาสนะ ความพอใจในเสนาสนะ หมายถึงความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามที่ตนมีตามที่ตนได้ หรือความรู้จักอัมมจักกัปปะ พระพุทธศาสนาได้แบ่งคุณธรรมคือสันโดษ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสให้ภิกษุสันโดษในเสนาสนะ ๑๕ อย่าง^{๑๔} ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยินดีตามที่ตนได้ตนมี และยินดีตามกำลังตามความสมควร

การสันโดษเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนบุคคลสองกลุ่ม คือ สันโดษที่สอนพระภิกษุ หมายถึง ความมักน้อยหรือความปรารถนาน้อย ความหมายมักน้อยดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ โดยทรงสอนให้เป็นผู้มักน้อยเรียบง่าย รู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ตามที่มีตามที่ได้และตามสมควร ไม่ปล่อยใจให้กระวนกระวายเพราะอำนาจของกิเลสตัณหา สันโดษตามความหมายนี้ค่อนข้างลึกซึ้งและมุ่งเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และสันโดษที่สอนบุคคลธรรมดา หมายถึง ความยินดีในสิ่งที่ตนมี ยินดีสิ่งที่ตนได้มาจากการทำงานตามกำลังความสามารถของตน และยินดีตามสมควรแก่ฐานะของตน ไม่ดิ้นรนทะเยอทะยานแสวงหาสิ่งต่างๆ จนเกินกำลังความสามารถของตน และหลักสันโดษในการบริโภคเสนาสนะของพระสงฆ์นี้ สามารถนำมาประยุกต์ในการใช้สอยเสนาสนะของคฤหัสถ์ได้ เช่น การรู้จักประมาณในการซื้อหาหรือ

^๘ พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๑/๗๔.

^๙ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓๑/๑๓๖.

^{๑๐} วิ. ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๗๙๓/๗๘.

^{๑๑} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๙๓/๑๒๘.

^{๑๒} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๖๕/๘๑.

^{๑๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๖๕/๑๔๗.

^{๑๔} ที.อ. (ไทย) ๓/๓๐๙/๒๑๓.

สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ไม้สอยภายในบ้าน รวมไปถึงอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ พอสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตนและเป็นไปตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ไม่ประพฤติตัวเห่อเหิมบริโภคนเกินตัว ใช้สอยอย่างรู้คุณค่าและประหยัดอดออม เป็นต้น ส่วนการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้วัดเป็นที่สัปปายะ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องจัดให้มีการดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการของวัดเพื่อให้ความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านและมีสภาพเป็นวัดในทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.

พวงผกา คุโรวาท. ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กุลลีนี มุทธานิน. “การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์พุทธศษสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ประไพพรร อักษรศรี. “ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : กรณีศึกษาสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขต”. ภาคนิพนธ์. สาขาพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ศึกษาตบะกับการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท
A Study Tapa to Attain Enlightenment in Theravada Buddhismพระทวนทอง ปชฺโชโต (ดํวํบุญดี)^{*}
พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, ดร.^{**}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการบำเพ็ญตบะเพื่อการบรรลุธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ตบะ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผากิเลสทำลายกิเลสทั้ง ๓ ระดับ คือ อย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ตบะนั้นมีคุณค่าทั้งภายนอกและคุณค่าภายใน ผู้ปฏิบัติกรรมฐานตามหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะ ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ หลักพละ ๕ หลักโพชฌงค์ ๗ หลักมรรค ๘ ก็จะสามารถทำให้บรรลุธรรม ระดับที่เป็นโลกียะมาน อันได้แก่ รูปमानที่ ๑-๔ อรูปमान ๑-๔ และระดับที่เป็นโลกุตระมานคือการเข้าถึงมรรค ๔ ผล ๔ เป็นพระอริยบุคคล ตามลำดับคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดถึงขั้นความดับทุกข์ได้

ในพุทธศาสนามีการบำเพ็ญตบะ คือ ความอดทน ความอดกลั้น และบำเพ็ญตบะคือความเพียร ตบะมักจะมากับขันติความอดทนอดกลั้นเสมอ เมื่อมีตบะมักจะไมย่อท้อต่อปัญหา อุปสรรคใดใดทั้งสิ้นและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง ดังนั้นความอดทนและความเพียร จึงเป็นเหมือนหนทางในการปฏิบัติธรรมเพราะจะส่งผลทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุมรรคผล นิพพานในที่สุด

คำสำคัญ : ตบะ, การบรรลุธรรม

Abstract

This thesis aims to study the Tapa to attain Enlightenment in Theravada Buddhism, its purpose is study of Tapa in Theravada Buddhism, its relationship to another doctrines, and study Tapa to attain Enlightenment.

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^{**} อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

From studying it is found that: Tapa means patience s strength and forbearance of mind making the practitioners direct to the gold for killing craving. The cravings are three steps as low-class, middle, highest, Tapa is value outside and inside. The principles in Buddhism are supporting it as four Aiththipatas Dhamma, the five phalas, seven Photchongs, and Noble Eightfold Path. They can practice to enlightenment Rupachana 1-4, Arupachana 4-8 and Ariyabugghalas 8 in Buddhism as Sotapanna, sagathakami, Anagami and Arahanta which highest in Buddhism.

In Buddhism Tapa means patience s strength and Tapa means persaverence (Viriya). Both relation. So They Tapas both are the way of prescription Dhamma to reach of final goal of Buddhism.

Keywords : Tapa, Enlightenment

๑. บทนำ

การศึกษาแนวทางของผู้นับถือศาสนาต่างๆ มีแนวทางในการปฏิบัติหลากหลายรูปแบบ แม้แต่ในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์เอง ก็มีหลักในการปฏิบัติเพื่อให้ตนหลุดพ้น จากการเวียนว่ายตายเกิดหรือเป็นวิธีการนำจิตวิญญาณของตนไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของตน ผู้ที่บำเพ็ญตบะและมีศรัทธาในการอยู่ป่า เป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นสมาธิ เป็นผู้รู้สัจธรรมดำเนินชีวิตแบบนักบวช ท่านเหล่านั้นที่พ้นจากตัณหาแล้วก็จะผ่านเข้าสู่ประตูแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นที่สถิตของปุรุषะซึ่งอมรรตยเป็นอาตมอันที่ไม่รู้จักเสื่อมสลายนั้นได้ การศึกษารูปแบบการปฏิบัติของพระพุทธรศาสนา จึงเป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์ ที่เรียกโดยทั่วไปว่าการบำเพ็ญตบะ การบำเพ็ญตบะนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรเป็นมงคลสูงสุด และเป็นหลักปฏิบัติที่ทุกคนในพระพุทธศาสนานิยมนำไปปฏิบัติ

การบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนาเป็นการใช้ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผากิเลสให้รุ่มร้อนต่างๆ หดไป หรือเบาบางลงมีลักษณะ การปฏิบัติให้ตนมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง ๖ (อายตนะภายใน ๖ อย่าง) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลง ติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำจิตใจ ในเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ (อินทรีย์สังวร) การประพฤติกษภาพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง การปฏิบัติธรรม คือการรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึง

^๑ จานงค์ ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑.

พร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลส ละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญา ผู้บำเพ็ญตบะจึงต้องมีความอดทนต่อสิ่งเร้าจากภายนอกและภายในอันจะส่งผลให้การบำเพ็ญตบะไม่เกิดผล

เมื่อกิเลสเป็นของร้อน มันเผาใจเราให้ร้อน เราก็ต้องเอาไฟไปเผากิเลสบ้าง แต่เป็นการเอาไฟภายในเผาวิธีการที่เอาไฟภายในเผากิเลสในตัวเองนี้เราเรียกว่า บำเพ็ญตบะ หมายถึง มีความเพียรเผากิเลส รู้จักบังคับควบคุมตน ไม่ปรนเปรอตามใจอยาก การบำเพ็ญตบะ คือ ทำให้ร้อน ไม่ว่าด้วยวิธีใด หมายความว่า การทำให้กิเลส ความร้อนร้อนต่างๆ หมดไป หรือเบาบางลง การบำเพ็ญตบะ หมายถึง การทำความเพียรเผาผลาญความชั่ว คือ กิเลสทุกชนิดให้ร้อนตัว ทนอยู่ไม่ได้ เกาใจเราไม่ติด ต้องเผ่นหนีไป แล้วใจของเราจะผ่องใส หมดทุกข์ การที่จะขับไล่สิ่งใด เราก็จะต้องทำทุกอย่างที่ฝืนความต้องการของสิ่งนั้น เหมือนการไล่คนออกจากบ้าน เขาอยากได้เงินเราก็ต้องไม่ให้ อยากกินก็ไม่ให้กิน อยากนอนก็ไม่ให้นอน คือต้องฝืนใจเขาจึงจะออก การไล่กิเลสออกจากใจก็เหมือนกัน หลักปฏิบัติที่สำคัญ คือต้องฝืนความต้องการของกิเลส^๒

หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีมากมายและยังมีหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะ การที่จะทราบได้ว่าหลักธรรมข้อใดเกื้อหนุน ต่อการบำเพ็ญตบะนั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องวางกรอบแนวความคิดให้เหมาะสมกับรูปแบบของการปฏิบัติ เพื่อบรรลุธรรมการบำเพ็ญตบะ ในศาสนาพราหมณ์เป็นลักษณะการทรมานตัว การบำเพ็ญตบะของศาสนาพราหมณ์ เป็นการทรมานอย่างเคร่งเครียด และพยายามมาก เป็นการทรมานกายอยู่ในตัว เพื่อให้เทพเจ้าเห็นใจให้ความกรุณาให้ความสำเร็จ ในสิ่งที่ร้องขอ พร้อมกันนั้นยังเป็นการละความต้องการด้านต่างๆ การบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์เป็นไปในทางบังคับเทพเจ้า ทำให้เทพเจ้าเร่าร้อน จนต้องอำนวยการผลให้แก่ผู้บำเพ็ญตบะ นอกจากนี้การบำเพ็ญตบะยังหวังให้เทพเจ้าประทานฤทธิ์อำนาจให้แก่ตน มีการทรมานตนเอง ให้หมดกิเลสเหลือแต่ความบริสุทธิ์ เพื่อจะได้เข้าถึงพรหม ความคิดนี้เกิดมาจากเรื่องกรรม เพื่อจะใช้กรรมชั่วที่ตนทำไว้ คือรับกรรมเสียทันที เพื่อไม่ต้องรับความทรมานไปในภายหน้า อีกประการหนึ่งและเห็นกันว่ากิเลสเครื่องเศร้าหมองใจทั้งหลาย ก็เนื่องมาจากความสุขสบายของร่างกาย ทางที่จะดับความปรารถนา คือ ทรมานร่างกายเสียเอง กิเลสก็จะหมดไปทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดที่ว่า การมีหลักธรรมใดบ้างที่เกื้อหนุน หลักธรรมนั้นสามารถนำมาเป็นแนวทางในการบรรลุธรรมได้หรือไม่

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาและคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา, **บันทึกธรรม ๘๐ พระธรรมวรนายก (โสภาส นิสฺสิตเมธี)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๖.

แนวทางในการบรรลุธรรมนั้นเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเสาะแสวงหาด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นการบำเพ็ญตบะในรูปแบบของศาสนาอื่น แต่ก็ไม่ใช่หนทางในการบรรลุธรรมพระพุทธเจ้าได้หาหนทางในการปฏิบัติหลายวิธี จนในที่สุดก็ค้นพบหนทางแห่งการหลุดพ้นด้วยตนเองแล้วนำเอาหนทางนั้นมาสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลายให้ได้รับรู้ ถึงพระนิพพานซึ่งการจะเข้าถึงพระนิพพานนั้นจะต้องอาศัยตบะซึ่งเป็นความเพียร อดทนอดกลั้นต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าถึงนิพพานในการนั่งสมาธิแต่ละครั้งนั้นเราจะต้อง ยืน เดิน นั่ง นอน สมาธิเป็นเวลานานเราจะต้องมีความเพียร อดทนอดกลั้นต่อ กิเลส กามราคะ ต่างๆผู้บำเพ็ญตบะจะต้องมีจิตใจที่มั่นคงเหมือนดังพระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำไว้ดังที่ได้เคยตรัสไว้กับ กัสสปะว่า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวตบะกีดกันกิเลสได้มาสกลมาย สมณพราหมณ์พวกนั้นสรรเสริญคุณแห่งตบะอันกีดกันกิเลส โดยอเนกปริยาย ตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยมประมาณเท่านั้น พระพุทธเจ้ากล่าวกับกัสสปะว่าไม่เห็นบุคคลผู้ทัดเทียมพระพุทธเจ้าในการบำเพ็ญตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม ผู้ที่ยิ่งกว่าจะมีที่ไหน ที่จริงเราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม คือ อธิจิต อันหมายถึงการฝึกจิตอย่างสูง หรือข้อปฏิบัติทั้งหลายในฝ่ายสมาธิ^๓ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญตบะก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติธรรมและถือเป็นมงคลอย่างสูงสุดอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงเรื่องการบำเพ็ญตบะเพื่อการบรรลุธรรม เพื่อที่จะได้ว่ามีหลักธรรมใดบ้างที่เป็นธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะและแนวทางการบำเพ็ญตบะเพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมถึงขั้นใดขั้นหนึ่งทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการบำเพ็ญตบะเพื่อการบรรลุธรรม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาฎีกางานวิจัยและตำราอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

^๓ ที.สี. (ไทย) ๙/๔๐๒/๑๗๑.

๓. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องตบะกับการบรรลุนิพพานในพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ดังนี้

๑. การบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทจากผลการวิจัยในประเด็นนี้พบว่า ตบะ หมายถึง การเผาผลาญกิเลสด้วยความอดทน อดกลั้น อาศัยความเพียรในการบำเพ็ญตบะอยู่เสมอ หากไม่มีความเพียรในการปฏิบัติก็ไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ ดังนั้น ตบะจึงหมายถึง ความเพียรในการเผาผลาญกิเลสด้วยความอดทนอดกลั้นผู้บำเพ็ญตบะนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผาผลาญกิเลส ทำลายกิเลส ทั้ง ๓ ระดับคือ กิเลสอย่างหยาบ อันได้แก่ การรักษาศีล การถืออุตุงค์ การไม่ทำทุจริตทุกอย่าง ทำลายกิเลสอย่างกลางที่พลุ่งขึ้นมาเร้าร้อนอยู่ในจิตใจ ได้แก่ การข่มนิวรณ์ ๕ คือ กามฉันทะ ความพอใจในกาม พยาบาท ความคิดร้าย ถีนมิทธะ ความหดหู่และเซื่องซึม อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ และวิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ตลอดจนการทำลายกิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือ กามราคานุสัย คือ ความกำหนัดในกาม ๒. ปฏิฆานุสัย คือ ความยินร้าย ๓. ทิฏฐานุสัย คือ ความเห็นผิด วิจิกิจฉานุสัย คือ ความลังเลสงสัย ๕. มานานุสัย คือ ความถือตัว ๖. ภวราคานุสัย คือ ความติดใจในภพและ ๗. อวิชานุสัย คือ ความไม่รู้แจ้ง เมื่อทำลายกิเลสหมดสิ้นก็เพื่อการบรรลุนิพพานนั้น มีคุณค่าทั้งภายนอก คือ ทำให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีผิวพรรณผ่องใส มีความกระฉับกระเฉง ร่างกายสงบ ผ่อนคลาย โปร่ง โล่ง เบา สบาย ไม่ค่อยมีโรคภัยไข้เจ็บ เบียดเบียน และช่วยให้บรรเทาหรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บได้ และคุณค่าภายใน เช่น จะทำการปฏิบัติกรรมฐานได้ถูกต้องตามแนวทางพุทธศาสนา จึงได้ผลของการปฏิบัติคือบรรลุนิพพานในที่สุด

๒. หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะในพระพุทธานุศาสนเถรวาท จากการศึกษาในประเด็นนี้แล้วพบว่า หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญตบะนั้นเป็นหลักธรรมที่มีส่วนช่วยในการบำเพ็ญตบะได้อย่างถูกต้องตามหลักการปฏิบัติตามหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น ๓. จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ๔) วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ หลักพระ ๕ ได้แก่ ๑) สัทธา หมายถึง ความเชื่อ ๒) วิริยะ หมายถึง ความเพียร ๓) สติ หมายถึง ความระลึกได้ ๔) สมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่น จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ๕) ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ผู้ปฏิบัติที่บำเพ็ญตบะมีจิตใจมีความเชื่อมั่นในการบำเพ็ญตบะ ขยันมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ มีความรอบคอบละเอียดลออไม่เลินเล่อผล่อสติ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด มีใจที่ตั้งมั่นจดจ่ออยู่กับกิจกรรมต่างๆ ที่ทำ มีปัญญาไตร่ตรองถึงเหตุและผลของการบำเพ็ญตบะ เพื่อไม่ให้เป็นไปในแนวทางที่ผิด ปัญญาก็จะตัดสินว่าวิธีการปฏิบัติรูปแบบใดผิดและวิธีปฏิบัติรูปแบบใดถูกต้อง

ตามหลักทางพระพุทธศาสนา หลักโพชฌงค์ ๗ คือให้หมั่นเจริญโพชฌงค์ไม่จำเป็นที่จะต้อง
ทรมานสังขารร่างกายให้เกิดทุกขเวทนาโดยไม่ได้เจริญปัญญา พร้อมกันนั้นให้หมั่นฝึกฝนใจ
ให้หยุดนิ่งเป็นประจําอยู่สมาธิเสมอประคองใจให้หยุดนิ่งให้อยู่ศูนย์กลางกายอยู่ตลอดเวลา
โดยมีสติ สบาย สม่ําเสมอ หากผู้ฝึกปฏิบัติจนเข้าถึงหลักของการปฏิบัติสามารถทำให้มันคง
ย่อมพบหนทางหลุดพ้นจากกิเลสได้ และหลักมรรค ๘ อันเป็นแนวทางดำเนินอันประเสริฐ
ของชีวิต หรือ กาย วาจา ใจ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลักไม่ให้อ่อนแอ
จนถึงกับตกอยู่ใต้อำนาจความอยากแห่งใจ แต่ก็ไม่แข็งตึงจนถึงกับเป็นการทรมานกายให้
เหือดแห้งจากความสุขทางกาย เพราะฉะนั้นจึงได้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือทางดำเนินสาย
กลาง ไม่หย่อนไม่ตึงจนเกินไป แต่ให้เหมาะสมตามที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ หลักธรรมที่กล่าว
มาข้างต้นนี้มีส่วนช่วยทำให้ผู้บำเพ็ญตบะเข้าสู่พระนิพพาน

๓. แนวทางการบำเพ็ญตบะเพื่อการบรรลุธรรม จากการวิจัยแล้วพบว่า การ
บรรลุธรรมผล หมายถึง การได้โลกียะฌาน ฌานอันเป็นวิสัย ของโลกของปุถุชนได้ คือ ใต้รูป
ฌานที่ ๑-๔ อรูปฌาน ๑-๔ ของโลกียะฌาน และโลกุตระฌาน ลักษณะหลักๆก็เหมือนกันแต่
ต่างกันแค่รูปฌานของโลกียะฌานยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่และนิโรธสมาบัติแต่ยังมีความยึด
มั่นถือมั่นอยู่และการบรรลุโลกุตระฌาน คือการเข้าถึงมรรค ๔ ผล ๔ โดยการปฏิบัติหรือ
การกำหนดรู้ตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ เป็นพระอริยบุคคล ตามลำดับคือ พระโสดาบัน พระ
สกทาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดขั้นที่มีความดับทุกข์ได้ในที่สุด ซึ่งการที่จะบรรลุ
ธรรมเหล่านี้ได้ต้องอาศัยการบำเพ็ญตบะคือขันติ ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นธรรมเผ
าบาอย่างยังไม่ละทิ้งการทำความเพียรเสียกลางคันเมื่อเจอกับสภาพที่บีบคั้นทางร่างกายและ
จิตใจก็มีความอดทนสม่ําเสมอได้ และบำเพ็ญตบะคือความเพียร มีความมุ่งมั่นทุ่มเท วิริยะจะ
มากู้กับความอดทนอดกลั้นเสมอ เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะ
เอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเตือนใจ ความอดทน
และความเพียร เป็นเหมือนหนทางในการปฏิบัติธรรมย่อมทำให้จิตเข้าถึงพระนิพพานได้
โดยง่าย

๕. ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาในเชิงคุณภาพเรื่องตบะกับการบรรลุธรรมใน
พุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นเพียงการวิจัยด้านเอกสารเท่านั้น ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลอง
ในภาคสนาม ที่จะมุ่งเน้นการปฏิบัติที่เป็นการพิสูจน์อย่างป็นรูปธรรม เพื่อที่จะได้แสดงว่า
ตบะคือ การมีความอดทนและการมีความเพียร พยายาม ในการทำงานในกลุ่มบุคคลต่างๆ
จะเกิดผลอย่างไรในการบำเพ็ญตบะนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการวิจัยเชิงทดลองใน
ภาคสนามนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการ ต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อที่จะสรุปได้ว่าการ

บำเพ็ญตบะนั้นสามารถใช้ได้จริงกับทุกคน ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาตบะในศาสนาพราหมณ์
๒. ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องตบะในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ทีมงานเครือข่ายทศวรรษ วิชาการ. พจนานุกรม ภาษาไทยฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เครือข่ายทศวรรษ, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาและคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา. บันทึกธรรม ๘๐ พระธรรมวราภัย (โอภาส นิตฺติเมธี). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาบุญเลี้ยง เตชพล (บุตรตะเคียน). “มโนทัศน์เรื่องตบะในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหารุ่ง สุขมาโล (ละเอียด). “ศึกษาเปรียบเทียบพระนิพพานในพระพุทธศาสนากับพราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. “ทศบารมีในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
An Analytical Study the Knowledge and Essence of the Subject
Visuddhimaagga Studies in Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Khonkaen Campus

พระมหาโยธิน โยธโก, ผศ.*

ดร.วิเชียร แสนมี**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา และเพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา เน้นการวิจัยจากเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท แต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ ประมาณพุทธศักราช ๙๕๖ เป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาประเภทปกรณ์วิเสสที่อธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีเนื้อหาสาระดีที่สุดในบรรดาในบรรดาอรรถกถาทั้งหลาย มีลักษณะสำคัญ ๕ ด้าน คือ ด้านโครงสร้าง คัมภีร์ ด้านลักษณะการแต่ง ด้านเนื้อหา และวิธีการอธิบายไตรสิกขา ด้านคุณค่าทางวรรณคดีบาลี และด้านอิทธิพลที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา คัมภีร์ทั้งสองวางโครง สร้าง คัมภีร์ไปตามลำดับหัวข้อไตรสิกขา เริ่มจากศีล สมาธิ ปัญญา มีลักษณะการแต่งแบบวิมลสะคือผสมผสานร้อยแก้วกับร้อยกรอง รวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาไว้เป็นหมวดหมู่ วิธีการอธิบายมีลักษณะแบบคำถาม - คำตอบ ในการอธิบาย เนื้อหา ยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบและอ้างอิงข้อมูลประกอบการอธิบายในข้อที่แตกต่างกัน

คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายและอ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์ต่าง ๆ มีการวินิจฉัยความที่เล่นลับ ดำเนินการอธิบายตามแนววิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๖ เป็นหลักธรรมด้านการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการศึกษา และกระบวนการปฏิบัติที่ใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม ได้ให้คุณค่าทางวรรณคดีบาลี ด้านหลักธรรม ด้านสำนวนภาษาให้คุณค่าทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป็นต้นแบบการปฏิบัติกรรมฐานที่ดียิ่ง เป็น

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย จึงควรมีการศึกษาและนำวิธีการสื่อสารธรรมและการปฏิบัติธรรมในวิสุทธิมรรค ไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งด้านการแสดงธรรมและการเขียนหนังสือ ซึ่งมีการตั้งปัญหาเพื่อที่จะทำให้เข้าใจธรรมได้ง่าย อีกทั้งมีความง่ายต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งด้านการเผยแผ่ ด้านภาษา และการศึกษา เพื่อให้เป็นแนวทางการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างยิ่ง

คำสำคัญ : องค์ความรู้, วิสุทธิมรรคศึกษา

Abstract

This Research aimed to An analytical study the Knowledge and essence of the subject Visuddhimagga Studies in Mahachulalongkorn raja vid yalaya University Khonkaen Campus Bachelor "is intended to study the knowledge and the essence of the subject LDS Tourist Studies. And to analyze and apply knowledge in teaching courses LDS Tourist Studies. Research papers on the

Results of the study found: Book Visuddhimagga The scriptures of Theravada Buddhism. The Buddha composed by Jose Chan. Bureau of cathedral Sri Lanka Around 956 AD, a scripture commentary layers of exposition makes good on the principles described in the Holy Scriptures. It has been established that Meaty best among all the commentary said. The five key aspects: the Bible. Subject to the nature of the content and the method described threefold. The value of the Pali literature and the influence of Buddhism. Book two lay God created the title sequence threefold from precepts, meditation intelligence has composed the Missa simple. Is a blend of prose with poetry Gathering material about the practice of threefold into categories. How to explain a series of questions - answers to explain the contents raised figurative Comparison and reference information described in different terms.

Book Visuddhimagga explained, referencing data from various scriptures have been diagnosed with a mystery. Actions described by the Holy Wisdom 7 and 16 are the principles in the practice of Buddhism. The study process And the process used to develop the self-discipline to have a pretty good life. We value the principles of the Pali language educational values of Buddhism today. A better model for the practice of meditation. The curriculum of the Pali Buddhist Thailand. It should be studied and how the media and fair practices in

Visuddhimagga. Used to Buddhism. Both sides of preaching and writing. This is the problem in order to make it fairly easy. It is easier to study the propagation of Buddhism in terms of language and education, to guide the practice of Buddhism as well.

Keywords : Knowledge, Visuddhimaagga Studies

๑. บทนำ

การที่พระพุทธศาสนาสามารถยืนหยัดเป็นประทีปส่องนำทางการปฏิบัติปฏิบัติชอบของพุทธศาสนิกชนทั่วโลกได้ถึงปัจจุบัน เพราะพระพุทธศาสนามีคัมภีร์พระไตรปิฎกบันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้อย่างเป็นระบบและครบถ้วนสมบูรณ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงถือเป็นคัมภีร์หลักที่สำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธศาสนา แม้ว่าเวลาจะผ่านมากว่าสองพันปีแล้ว คัมภีร์นี้ก็ยังคงความน่าเชื่อถือและอำนาจประโยชน์ด้านการศึกษาและปฏิบัติแก่พุทธศาสนิกชนอยู่เช่นเดิม ในสมัยปัจจุบันการศึกษาพระไตรปิฎกแพร่หลายมากขึ้น และมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกทำได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น การทำ C.D. ROM พระไตรปิฎก เป็นต้น การที่ภาคส่วนต่าง ๆ ช่วยกันเช่นนี้ ทำให้การศึกษาคำสอนของพระพุทธองค์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากการศึกษาพระพุทธศาสนาจะยึดคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลักแล้ว คัมภีร์อรรถกถา หรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลำดับรองลงมาอื่น ๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น ก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน กล่าวคือ พระไตรปิฎกในฐานะเป็นตำราแม่บทที่ต้องรักษาให้คงอยู่อย่างเดิมให้แม่นยำที่สุด ส่วนอรรถกถาซึ่งแต่งโดยพระอรรถกถาจารย์เป็นคำอธิบายเนื้อหาพระไตรปิฎกก็จำเป็นสำหรับผู้เรียนจะช่วยให้เข้าใจสาระในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งคัมภีร์หลักและคัมภีร์อื่น ๆ ประกอบกัน โดยเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาถือเป็นคัมภีร์ที่อธิบายความในพระไตรปิฎกโดยตรง เพราะพระไตรปิฎกแต่ละสูตรแต่ละส่วนแต่ละตอน จะมีอรรถกถาที่อธิบายจำเพาะสูตรจำเพาะส่วนตอนหรือเรื่องนั้น ๆ และอธิบายตามลำดับ^๑ อรรถกถาจึงมีความจำเป็นสำหรับผู้ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาให้ได้ความรู้ครบถ้วนสมบูรณ์

พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกนั้นคือพระพุทธโฆसाจารย์ ท่านผู้นี้มีบทบาทสำคัญและเป็นผู้มีพระคุณอย่างยิ่งสำหรับผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา เพราะท่านแม่เกิดที่ชมพูทวีป (อินเดีย) แต่ต่อมาก็ได้เดินทางมาปรีวตร

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๐.

อรรถกถาพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ (บาลี) ที่ประเทศศรีลังกา ทำให้มีอรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีสำหรับศึกษาพระพุทธศาสนาตราถึงปัจจุบัน

ในการเดินทางไปประเทศศรีลังกาเพื่อปริวรรตอรรถกถาครั้งนั้นมีเหตุการณ์สำคัญที่ต้องจดจำคือ เมื่อท่านเดินทางไปถึงประเทศศรีลังกาแล้ว ได้ไปพบพระมหาเถระฝ่ายมหาวีหารซึ่งมีอรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎกซึ่งบันทึกไว้ตั้งแต่ครั้งกระทำสังคายนาคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวีหารต้องการทดลองความรู้ของท่านโดยได้มอบคาถา ๒ บท ให้ท่านแสดงความสามารถ ซึ่งท่านได้แต่งคำอธิบายคาถานั้นเกิดเป็นคัมภีร์เล่มหนึ่งขึ้น ชื่อ วิสุทธิมคโค นาม ปกรณวิเสโส หรือปกรณวิเสสชื่อวิสุทธิมรรคหรือเรียกสั้นๆ ว่า คัมภีร์วิสุทธิมรรค^๒ หลังจากท่านมอบถวายคัมภีร์วิสุทธิมรรคแก่พระมหาเถระแล้ว จึงได้รับอนุญาตให้ศึกษาค้นคว้าอรรถกถาที่มีอยู่แล้ว แต่งเป็นคัมภีร์อรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้รับการยกย่องจากนักศึกษาทั่วโลก ผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนาชาวตะวันตกกล่าวถึงคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า เป็นวรรณคดีบาลีที่ยอดเยี่ยม อาจกล่าวได้อย่างดีว่าเป็นสารานุกรมแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา และเป็นงานที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง เขียนด้วยภาษาที่สั้นและชัดเจน และแสดงให้เห็นความเข้าใจทั่วถึงเรื่องที่แต่งอย่างน่าอัศจรรย์^๓ คัมภีร์นี้ย่อและแปลคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งบรรจุอยู่ในบาลีไว้อย่างเป็นระเบียบ^๔ ในประเทศไทยคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็ได้รับการยกย่องเช่นเดียวกัน มีผู้มิกล่าวถึงในลักษณะยกย่องไว้ว่า เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญยิ่งแนวอธิบายธรรมลادتักลงตามลำดับ เหมือนลักษณะแห่งมหาสมุทร มีนัยวิจิตรและเพริศพรายมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด น่าอัศจรรย์ในคุณสมบัติคือปัญญาของท่านผู้เรียบเรียงเป็นอย่างยิ่ง^๕ มีท่านผู้รู้จำนวนหนึ่งพยายามศึกษาค้นคว้าสาระธรรมในวิสุทธิมรรคอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่แพร่หลายมากนัก การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยก็ได้กำหนดให้คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักสูตรการศึกษาชั้นประโยค ป.ธ.๘ และ ป.ธ.๙ จึงทำให้มีการศึกษาและการเผยแผ่ให้แพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชน

เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรคยังเป็นไปในวงแคบไม่แพร่หลายอย่างที่ควรจะเป็นเหมือนการศึกษาคัมภีร์เล่มอื่น ๆ เพราะจะมีอยู่ในหมู่พระมหาเถระนักวิชาการผู้สนใจ และภิกษุสามเณรผู้เรียนบาลีดังกล่าวนั้น จึงทำให้ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาเสียโอกาสที่จะได้ศึกษาหาความรู้ที่บันทึกไว้ในคัมภีร์อันยอดเยี่ยมนี้ อีกทั้งวิธีการแต่งคัมภีร์

^๒ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมคคสส นาม ปกรณวิเสสสส ตติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๘๐.

^๓ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, มหาจุฬาราชวิทยาลัย ผู้แปล พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๕ วคิน อินทสระ, สาระสำคัญของวิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑), หน้า คำนำ.

หรือลีลาการประพันธ์ที่พระพุทโธสาจารย์ใช้จนได้รับการยกย่องทุกยุคทุกสมัยก็ยังมีคนรู้น้อย ทั้งๆ ที่เป็นวิธีการสื่อสารที่ได้มีประสิทธิภาพสามารถสร้างความเข้าใจแก่ผู้ศึกษาเป็นอย่างดี จึงควรศึกษาวิเคราะห์และเผยแพร่วิธีการสื่อสารในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ให้แพร่หลายในสังคมไทยด้วย เพื่อจะได้ประยุกต์นำมาใช้ในการสื่อสารให้แพร่หลายต่อไป

ด้วยมองเห็นความสำคัญดังกล่าวนี้ การทำการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษาในทุกแห่งทุกมุมแล้วเผยแพร่ให้กว้างขวางจึงเป็นสิ่งที่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ประวัติความเป็นมา สารในคัมภีร์และวิธีการสื่อสารในคัมภีร์นี้แพร่หลายอำนวยประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนตามปณิธานของท่านผู้รจนาคัมภีร์หวังว่าการศึกษานี้จักอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจตามสมควร

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา

๒. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหนังสือ งานวิจัย และที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของปัญหาและประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และค้นคว้าข้อมูลที่เชื่อมโยงในพระไตรปิฎกอันแหล่งปฐมภูมิ

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้ คือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ วารสาร และเอกสารต่างๆ

๒. การวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากงานวิจัย หนังสือ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

๔. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ เน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) วิเคราะห์เรื่องไตรสิกขาและวิธีการนำเสนอคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่งโดยพระพุทโธสาจารย์ ที่พิมพ์เผยแพร่ทั้งบาลีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นขอบเขตการวิจัย ดังนี้

พระพุทโธสาจารย์, วิสุทธิมคคปกรณ์ ปฐโม ทุตโย ภาค, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

พระพุทโธสาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑-๓ (คณะวิชาการมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖

พระพุทโธสาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) แปลและเรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘

๕. ความหมายของคำว่า “วิสุทธิมรรค”

คำว่า “วิสุทธิมรรค” เป็นชื่อของปกรณ์วิเสส ชื่อวิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นชื่อคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คัมภีร์หนึ่งที่ได้รับการยกย่องทุกยุคทุกสมัย ตรงกับภาษาบาลีว่า “วิสุทธิมคโค นาม ปกรณ์วิเสโส”

คำว่า วิสุทธิมรรค ซึ่งถือเป็นคำสำคัญนั้นแยกเป็น ๒ ศัพท์ คือ “วิสุทธิ” กับ “มรรค” ปรากฏตามรูปวิเคราะห์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ตตถ วิสุทธิติ สพพมลวิริหิตัง อจจนตปริสุทัง นิพพานัง เวทิตัพพัง ฯ ตสสา วิสุทธิยา มคโคติ วิสุทธิมคโค ฯ มคโคติ อธิคมุ ปาโย วุจจติ ฯ ตัง วิสุทธิมคคัง ภวิสสามิติ อตโถ^๖

บทว่า วิสุทธิ ในคำว่า ข้าพเจ้าจักกล่าววิสุทธิมรรคนั้น พึงทราบว่าหมายเอาเฉพาะพระนิพพานอันปราศจากมลทินทั้งปวง อันบริสุทธิ์แท้จริง ฯ ทาง (มรรค) แห่งวิสุตินั้นแล ชื่อว่า วิสุทธิมรรค, อุบายเป็นเครื่องบรรลุ อันท่านเรียกว่า ทาง ความก็คือ ข้าพเจ้าจักกล่าวทางแห่งวิสุตินั้น ฯ ตามความหมายนี้ คัมภีร์วิสุทธิมรรคจึงหมายถึงทางสู่ความบริสุทธิ์^๗ หรือทางไปสู่ความบริสุทธิ์ หรือ ทางไปสู่พระนิพพาน^๘

ในที่บางแห่งท่านแสดงวิปัสสนาว่าเป็นวิสุทธิมรรค บางแห่งแสดงฉานและปัญญาว่าเป็นวิสุทธิมรรค บางแห่งแสดงการงานที่บริสุทธิ์ วิชา ศีล เป็นต้นว่าเป็นวิสุทธิมรรค แต่รวมความแล้วสาระสำคัญของคำว่าวิสุทธิมรรคก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง และอาศัย ศีล สมาธิ ปัญญานี้เป็นเครื่องสางขี้กฏ คือกิเลสตัณหาในจิตใจให้หมดไป เหมือนบุรุษผู้มีกำลังใช้ศัสตราถางพื่นที่อันรกได้ ฉะนั้น

คัมภีร์วิสุทธิมรรคจึงถือเป็นคัมภีร์ที่พรรณนาแนวทางปฏิบัติสู่ความหมดจดจากกิเลสคือพระนิพพานที่พุทธศาสนิกชนผู้หวังความหมดจดควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วปฏิบัติตาม เพื่อจะได้บรรลุถึงความหมดจดจากสรรพกิเลสอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต

^๖ พระพุทโธสาจารย์, วิสุทธิมคคสส นาม ปกรณ์วิเสสสส ปฐโม ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๓.

^๗ บรรจบ บรรณรุจิ, งานของพระพุทธโฆสะและพระอรรถกถาจารย์อื่นๆ, หน้า ๙.

^๘ วสิน อินทสระ, สาระสำคัญของวิสุทธิมรรค, หน้า ๔.

๖. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์วิสุทธิมรรค

พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ คือ “พระพุทโธสภาจารย์” นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาผู้ยิ่งใหญ่ ท่านเป็นชาวอินเดีย แต่ต่อมาได้เดินทางไปลังกาเพื่อแปลคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคร (ภาษาบาลี) ผลงานด้านคัมภีร์ของท่านเป็นที่ปรากฏทั่วโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้ท่านมากที่สุดเล่มหนึ่งคือ “คัมภีร์วิสุทธิมรรค” คัมภีร์นี้ นอกจากจะมีเนื้อหาวิจิตรพิสดารมีคุณค่าเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างใหญ่หลวงแล้วยังมีความเป็นมาที่น่ายกย่องอีกด้วย แต่งขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนาว่างไปได้ประมาณ ๑๐๐๐ ปี ที่ลังกาทวีป เป็นที่รู้จักกันมากในเมืองไทย และในเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งปวง คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นที่นิยมศึกษากันมาก นับถือกันว่าเป็นปกรณ์สำคัญปกรณ์หนึ่งที่ประมวลธรรมในพระไตรปิฎกมาแสดงไว้เป็นหมวด มีนัยวิจิตรและเพริศพราย มีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด น่าอัศจรรย์ในคุณสมบัติคือปัญญาของท่านผู้เรียบเรียง^๘

ชาวศรีลังกาเชื่อกันว่าท่านผู้แต่งเกิดมาในโลกนี้เพื่อที่จะเป็นประโยชน์โดยเฉพาะ นั่นคือการเขียนอรรถกถาอันเป็นหนทางสำคัญที่ช่วยผดุงปริยัติศาสนาหรือการศึกษาในพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และพัฒนาจนถึงที่สุด เกี่ยวกับประวัติของพระพุทโธสภาจารย์นี้มีกล่าวถึงอยู่ในหลายคัมภีร์ มีข้อปลีกย่อยบางประการต่างกันบ้าง แต่โดยมากแล้วสาระสำคัญตรงกัน เพื่อให้ทราบประวัติของมหาปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่จึงขอนำประวัติของท่านที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างมาแสดงไว้อย่างครบถ้วน เพื่อความเข้าใจในเรื่องราวของคัมภีร์วิสุทธิมรรคอย่างครบถ้วนจึงควรศึกษาประวัติของผู้แต่งประกอบกันได้ ประวัติความเป็นมาของท่านสามารถศึกษาได้จากหนังสือ ๓ เล่ม คือ

๑. คัมภีร์มหาวงศ์ ของพระมหาปัญญาสามี พระภิกษุชาวพม่า

๒. พุทธโฆสุปปัตติ ของพระมหามังคลเถระ พระภิกษุชาวพม่า

๓. พุทธโฆสปวตติกถาของสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุ และสงคหคถา ใน วิสุทธิมคคสส นาม ปกรณวิเสสสส ตติโย ภาค

นอกจากนี้ ท่านพระพุทโธสภาจารย์ยังได้รจนาคัมภีร์อื่นๆ อีก เช่น อรรถกถาธรรมบท เป็นต้น รวมความว่าคัมภีร์ต่าง ๆ ท่านใช้ศึกษาอยู่ในเมืองไทยเวลานี้เป็นผลงานพระพุทโธสภาจารย์เกือบทั้งหมด ยากที่จะหาพระมหาเถระอื่นใดเทียบได้^๙ จึงถือว่าเป็นมหาปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของโลกผู้ถึงพร้อมด้วยคุณ ๑๑ ประการ ดังข้อความท้ายปกรณ์วิเสสวิสุทธิ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำ.

^๙ วคิน อินทสระ, สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, หน้า (ค).

มรรคว่า ขอปกรณวิเศษชื่อวิสุทธิมรรค อันพระเถระผู้ควรจะเรียก (นามตามภาษาสืล) ว่า มุรณฺทเขฎก^{๑๐} (แต่) มีนามไธย (ชื่อตั้ง) ที่ครูทั้งหลายขนานให้ว่า พุทธโฆสะ^{๑๑}

๗. แรงจูงใจในการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค

การที่พระพุทโธสาจารย์ ได้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้นนั้น เพราะท่านได้รับอาราธนาจากคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวีหาร หลังจากที่ท่านได้ศึกษาอรรถกถาทั้งหลายจบแล้ว จึงได้แสดงความสามารถให้เป็นที่รู้จักโดยการรจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้นี้ขึ้นมาเป็นปฐมฤกษ์^{๑๒} อีกประการหนึ่ง คณะสงฆ์แห่งสำนักมหาวีหารต้องการให้ท่านแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ ที่เป็นภาษาสิงหลสู่ภาษามคธขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้เพราะเดิมทีคณะสงฆ์นิคายมหาวิหารได้ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีที่ได้รับการสังคายนามมาถึง ๓ ครั้ง ในอินเดีย และฉบับที่สังคายนาลงในโบราณที่ลังกาสสมัยพระเจ้าวสุคคณิ จึงสามารถสรุปสาเหตุแห่งการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ ดังนี้

๑. พระสังฆปาละ หัวหน้าสงฆ์แห่งมหาวีหารต้องการจะทดสอบความรู้ความสามารถของท่าน ก่อนที่จะแปลคัมภีร์อรรถกถาภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เมื่อท่านแต่งได้สำเร็จอย่างรวดเร็วและแต่งได้ดีอย่างยิ่ง ตั้งชื่อว่า “วิสุทธิมรรค” นำไปถวายพระสังฆปาละ เมื่อพระสังฆปาละเห็นความสามารถของท่านแล้ว จึงยินยอมอนุญาตให้ทำหน้าที่แปลอรรถกถาสิงหลกลับสู่ภาษามคธตามต้องการ

๒. คณะสงฆ์ฝ่ายมหาวีหารต้องการฟื้นฟูแนวการศึกษาของฝ่ายตนให้ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชน เพื่อแข่งขันกับฝ่ายอภยคีรีวิหาร จึงขอร้องให้ท่านพระพุทโธสะ ซึ่งมีความรู้ความสามารถได้แต่งคัมภีร์อรรถกถาขึ้นใหม่

๓. พระพุทโธสาจารย์ต้องการจะสร้างความปรามิทยแก่เหล่ากุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา จะได้ทราบวิสุทธิมรรคอันเป็นทางตรง เมื่อพยายามบำเพ็ญเพียรก็จะถึงความหมดจดจากกิเลสได้

การแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านใช้คาถาเพียงคาถาเดียวเท่านั้น เป็นมาติกาบทตั้งในการแสดงอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ ปิฎก ต้องยอมรับว่าท่านเป็นพระอรรถกถาจารย์ที่อัครจริยอย่างยิ่ง สามารถอธิบายพระไตรปิฎกด้วยการอธิบายคาถาเพียงคาถา

^{๑๐} ฉบับพม่าเป็น มุทันตเขทกะ ฉบับสืลเป็น โมรณฺทเขฎกฯ คำแสดงคุณสมบัตินี้ของพระพุทโธสะนี้มีอยู่ในท้ายคัมภีร์อรรถกถา ดูเหมือนทุกฉบับ แต่คำ มุรณฺทเขฎกฯ ตพเพน นี้มีเฉพาะในวิสุทธิมรรคนี้แห่งเดียว

^{๑๑} ยุตตมุตตาวาที - พุทได้ทั้งผู้ทั้งแก่ เข้าใจว่าจะได้นัยจากพระสูตรในจตุกกัฏฐในที่นั้นท่านใช้ศัพท์ว่า ยุตตปฏิภาโณ - ผู้มีปฏิภาณในการผูก (ปัญหา) มุตตปฏิภาโณ-ผู้มีปฏิภาณในการแก้(ปัญหา) แบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ ผู้ที่ได้แต่ผูก แก้ไม่เป็นก็มี ผู้ที่ได้แต่แก้ ผูกไม่เป็นก็มี

^{๑๒} พระพุทโธสาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, หน้า คำนำ.

เดียวเท่านั้น สามารถเข้าใจพระพุทธศาสนาได้ในเวลาอันรวดเร็ว เข้าใจภาพรวมของพระพุทธศาสนา เหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาในระยะเวลาที่จำกัด เพราะท่านพระพุทธโฆसाจารย์ได้รวบรวมประมวลธรรมใน ๓ ปิฎก มาแสดงไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ในหลักคำสอนหัวใจการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ท่านแต่งอธิบายได้ วิจิตรพิสดารอย่างเป็นระบบระเบียบ อ้างพระพุทธวจนะและอาคตสถาน (ที่มา) ไว้ทุกแห่ง แสดงให้เห็นว่าท่านมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นอย่างยิ่ง เนื้อหาทั้ง ๒๓ บท สงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา คือ

บทที่ ๑ สीलนิตส และบทที่ ๒ ธุดังคคินิตส สงเคราะห์เข้าในศีลสิกขา

บทที่ ๓ กรรมฐานคคณนิตส ถึงบทที่ ๑๓ อภิญญานนิตส สงเคราะห์เข้าในจิตตสิกขา (สมาธิ)

บทที่ ๑๔ ชันธนิทส ถึงบทที่ ๒๓ ปัญญาภาวนานนิตส สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา

๘. การสงเคราะห์วิธีปฏิบัติของวิสุทธิมรรคเข้าในวิสุทธิ ๗

วิธีการอธิบายไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสาจารย์ท่านอธิบายไปตามลำดับ คือเริ่มจากการอธิบายศีล แล้วต่อด้วยการอธิบายสมาธิและปัญญา ตามลำดับ เพราะท่านยึดตามหลักไตรสิกขาเป็นกระดูกใหญ่ แต่ในการอธิบาย และกระจายวิธีปฏิบัติแห่งไตรสิกขาดำเนินตามแนวทางแห่งวิสุทธิ ๗ อันได้แก่ ๑) สीलวิสุทธิ ๒) จิตตวิสุทธิ ๓) ทิณฺณวิสุทธิ ๔) กังขาวิตรณวิสุทธิ ๕) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๖) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และ ๗) ญาณทัสสนวิสุทธิ

บุคคลจะบรรลุถึงความบริสุทธิ์ อันสูงสุดต้องดำเนินตามทางแห่งวิสุทธิ ๗ นี้ เมื่อจัดเนื้อหาบทต่าง ๆ ประมวลลงในวิสุทธิ ๗ สงเคราะห์เป็นตารางได้ ดังนี้

เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมรรค	สงเคราะห์เข้าในวิสุทธิ ๗
๑. สीलนิตส ๒. ธุดังคคินิตส	ศีลวิสุทธิ
๓. กัมมัฏฐานคคณนิตส ๔. ปฐวินิตส ๕. เสสกสินนิตส ๖. อสุภกัมมัฏฐานนิตส ๗. ฌอนุสสตินิตส ๘. เสสานุสสตินิตส ๙. พรหมวิหารนิตส ๑๐. อารูปนิตส ๑๑. สมาธินิตส	จิตตวิสุทธิ

เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมรรค	สังเคราะห์เข้าในวิสุทธิ ๗
๑๒. อิทธิวิธินิเทศ ๑๓. อภิญาณินิเทศ	
๑๔. ชันธนิเทศ ๑๕. อายตนธาตุนิเทศ ๑๖. อินทริยสังจณินิเทศ ๑๗. ปัญญาภูมินิเทศ ๑๘. ทิฏฐิวิสุทธินิเทศ	ทิฏฐิวิสุทธิ
๑๙. กังขาวิตรณวิสุทธินิเทศ	กังขาวิตรณวิสุทธิ
๒๐. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ	มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
๒๑. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ	ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
๒๒. ญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ ๒๓. ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ	ญาณทัสสนวิสุทธิ

๙. การอธิบายธรรมะในไตรสิกขาด้วยการตั้งโจทย์ปัญหา

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน จึงสรุปแนวการอธิบายธรรมะในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ดังนี้

กรอบการตั้งปัญหา

วิธีการสื่อธรรมที่เป็นจุดเด่นของคัมภีร์วิสุทธิมรรค คือ การตั้งโจทย์ปัญหา ทั้งนี้ เพราะการตั้งโจทย์ปัญหาจะทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า ในธรรมะข้อนั้นท่านจะวิสังขนาในประเด็นใดบ้าง ประเด็นใด ก่อนประเด็นใดหลัง คล้ายกับเป็นการแจ้งให้ทราบสารบัญ เมื่อการตั้งโจทย์ปัญหาแล้วค่อยวิสังขนาเป็นประเด็นๆ ไป ทำให้ผู้ศึกษาสามารถทราบถึงโครงสร้างของธรรมะที่จะวิสังขนา ช่วยทำให้ผู้ศึกษาทราบเนื้อหาของธรรมะข้อนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน

การตั้งปัญหาเป็นประเด็น หรือที่เรียกว่า การตั้งโจทย์ปัญหานั้นครอบคลุมสัทธรรม

๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ดังนี้

การตั้งโจทย์ปัญหาว่าด้วยไตรสิกขา	สังเคราะห์ปัญหาในสัทธรรม ๓
- กิ สิล - เกณฐาน สิล - กานสส ลกขณรสปัจจุภูฏานปฏฐานานิ - กติวิธเจต สิล - โก สมาธิ	ปริยัติสัทธรรม เป็นคำถามที่ว่าด้วยความรู้เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ว่าคืออะไร หมายถึงอะไร มีอะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจุภูฏานและ

การตั้งโจทย์ปัญหาว่าด้วยไตรสิกขา	สังเคราะห์ปัญหาในสัทธรรม ๓
- เกณฐเจน สมาธิ - กานสส ลกขณรสปัจจุภูฐานปฏฐานานานิ - กติวิโร สมาธิ - กา ปญญา - เกณฐเจน ปญญา - กานสสา ลกขณรสปัจจุภูฐานปฏฐานานานิ - กติวิธา ปญญา	ปัทมฐานและมีก็อย่าง จัดอยู่ในภาคทฤษฎี
- โก จสส สงกิเลโส - ก็ โวทาน - โก จสส สงกิเลโส - ก็ โวทาน - กถิ ภาเวตพุโพ สมาธิ - กถิ ภาเวตพพา	ปฏิบัติสัทธรรม เป็นคำถามที่ว่าด้วยขั้นตอนและการลงมือปฏิบัติ ให้ทราบว่าต้องทำอะไร มีรายละเอียดให้ศึกษาปฏิบัติตามได้อย่างครบถ้วนชัดเจน
- กิমানิสส์ สิล - ภาวนาย โก อานิสโสติ - ปญญาภาวนาย โก อานิสโสติ	ปฏิเวธสัทธรรม เป็นคำถามที่ว่าด้วยอานิสงส์ของการปฏิบัติศีลสมาธิและปัญญาตามหลักไตรสิกขา

การระบุเรื่องราวที่จะวิชันา และที่วิชันาจบ ระบบการอ้างอิง การอ้างอิงพุทธพจน์ การอ้างท่านผู้รู้อื่น หรือมติของสำนักอื่นมี วัตถุประสงค์วิธีวิหาร เป็นต้น การแจกแจงหัวข้อธรรม การยกอุทาหรณ์ การใช้อุปมาอุปไมย การอ้างอิงัตตโนมติ

กวีสุทิมรรคนั้น แม้ทรงแสดงโดยมุขคือศีลสมาธิและปัญญา อันประมวลไว้ซึ่งคุณเป็นอเนกอย่างนี้แล้ว ก็ยังนับว่าเป็นอันทรงแสดงโดยสังเขปอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงยังไม่เพียงพอที่จะช่วยเหลือแก่ชนทุกจำพวกได้ เพราะเหตุนี้ เพื่อแสดงความพิสดารแห่งวิสุทิมรรคนั้น จึงตั้งการตั้งโจทย์ปัญหานี้ ปรารภศีกก่อน^{๑๓}

เมื่อพิจารณาความตามทีแสดงมานี้จะเห็นว่า ท่านพระพุทโธศาจารย์ใช้วิธีการสื่อสารธรรมที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง มีลีลาการประพันธ์ไพเราะเพราะพริ้ง มีเนื้อหาหลักซึ่งและให้สาระอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ส่งผลให้ท่านผู้รจนาดังตั้งเป็นที่รับรู้และยอมรับของปราชญ์ทั่วโลก และคัมภีร์วิสุทิมรรคก็ได้รับการยกย่องบูชาให้เป็นคัมภีร์ทำสำคัญที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาอย่างครบถ้วน

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ด้วยพิจารณาเห็นคุณค่าของคัมภีร์วิสุทธิมรรคดังที่กล่าวมา จึงควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและเผยแผ่ความรู้ในวิสุทธิมรรคให้แพร่หลายให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้หลักธรรมในวิสุทธิมรรคได้สถิตในห้วงคือนหทัยของมหาชน สร้างความรู้ถูกเข้าใจถูกแก่มวลมนุษยชาติตามความมุ่งหมายของท่านผู้รจนา สมกับชื่อของคัมภีร์นี้คือ “วิสุทธิมรรค”

อนึ่ง การสื่อธรรมด้วยวิธีการตั้งโจทย์ปัญหา ซึ่งท่านพระพุทธโฆสะจารย์ใช้ในการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ก็นำไปใช้ในการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือหนังสือธรรมให้แพร่หลาย เพราะวิธีการสื่อธรรมด้วยวิธีดังกล่าวมานี้ได้ผลดีมาก สามารถอธิบายธรรมหัวข้อต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนทุกประเด็น เมื่อทำให้อย่างนี้ ย่อมเกิดประโยชน์ไพศาลแก่ผู้ศึกษาอย่างมาก พระพุทธศาสนาก็จะอำนวยประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างทั่วถึงและสถิตเป็นหลักในการศึกษาและปฏิบัติของมวลมนุษยชาติชั่วกัลปาวสาน

๑๐. ความสำคัญของคัมภีร์วิสุทธิมรรค

คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้แต่งขึ้นในยุคอรรถกถาถือเป็นปกรณ์พิเศษ ไม่ใช่เป็นอรรถกถา เพราะท่านเรียบเรียงขึ้นตามโครงเรื่องที่ท่านตั้งเอง ไม่ใช่อธิบายพระไตรปิฎกตอนใดตอนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ก็ได้รับความนับถือมากเหมือนเป็นอรรถกถา เรียกได้ว่าเป็นคัมภีร์ระดับอรรถกถา ประเทศพระพุทธศาสนาเถรวาทต่างให้ความสำคัญ ถือเป็นแบบแผนในการศึกษาหลักพระพุทธศาสนา^{๑๔} ได้รับการยอมรับจากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาว่า เป็นคัมภีร์ที่ดีที่สุดในการอธิบายพระไตรปิฎก โดยอธิบายเรื่องหลักไตรสิกขาอันเป็นหลักการคำสอนที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาสำหรับฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้มีความบริสุทธิ์อย่างเป็นระบบ ผู้ศึกษาจึงได้เลือกคัมภีร์นี้ เพื่อศึกษาลักษณะเนื้อหา และวิธีการอธิบายไตรสิกขาในระดับชั้นอรรถกถา

คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นคัมภีร์ที่ยอมรับในวงการศึกษาธรรมในเมืองไทยว่ามีความสำคัญยิ่ง การอธิบายธรรมลาดลึกลงตามลำดับเหมือนลักษณะแห่งมหาสมุทร มีนัยวิจิตรและเพริศพรายมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด^{๑๕} เป็นคัมภีร์ที่อธิบายหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือไตรสิกขาไว้อย่างละเอียดน่าสนใจยิ่ง ประมวลหลักธรรมสำคัญ ซึ่งมีอยู่ในพระไตรปิฎกไว้ทั้งหมด จัดหลักธรรมเป็น ๓ หมวดตามระบบไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา คัมภีร์นี้รจนาโดยท่านพระพุทธโฆสะจารย์ ท่านเป็นพระอรรถกถาจารย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลงานของท่านมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรักนึกคิดของชาวพุทธฝ่ายเถรวาทอย่างมาก วิธีอธิบายพระไตรปิฎกของคนรุ่นหลัง ได้ถือเอาท่านเป็นตัวอย่าง

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, หน้า ๕๓.

^{๑๕} วศิน อินทสระ, สาระสำคัญของวิสุทธิมรรค, หน้า คำนำ.

^{๑๖} การรจนา คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ แสดงถึงอัจฉริยภาพของท่านผู้แต่ง ท่านแต่งอธิบายเรื่อง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ไว้อย่างละเอียดยิ่ง จากพระคาถาที่เป็นบทตั้งเพียง ๔ บาท เท่านั้น แต่งขยายออกเป็นหนังสือเล่มใหญ่มาก เรียกได้ว่าเป็นวิทยานิพนธ์ของท่านที่ประกาศเกียรติของท่านในทางเป็นนักปราชญ์ได้เป็นอย่างดี คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นของฝ่ายมหาวีฬาร หรือเถรวาทในปัจจุบัน

จากคำกล่าวยกย่องถึงคัมภีร์วิสุทธิมรรคในแง่มุมต่างๆ ทำให้เห็นได้ว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่อธิบายพระไตรปิฎกได้อย่างลึกซึ้งและงดงามที่สุด ผู้ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนา เมื่ออ่านคัมภีร์นี้แล้ว จะได้แนวทางแห่งการปฏิบัติและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว พระพุทธโฆสะจารย์ผู้แต่งประพันธ์คัมภีร์เล่มนี้ต้องยกย่องท่านว่าเป็นผู้อัจฉริยะอย่างที่สุด ท่านสามารถรวมเนื้อหาสาระสำคัญในทั้ง ๓ ปิฎกมาเรียงร้อยถ้อยคำเป็นร้อยแก้วสรุปลงในคัมภีร์เล่มเดียว ที่สามารถดึงดูดใจผู้ได้อ่านเป็นอย่างมาก

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาสรุปโดยย่อแล้วก็คือเรื่องไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งย่อมาจากอริยมรรคมีองค์ ๘ หลักคำสอนต่างๆ เมื่อจัดแล้วสรุปประมวลลงในไตรสิกขานี้ ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อจะพัฒนาชีวิตของมนุษย์ต้องฝึกฝนปฏิบัติดำเนินการตามหลักแห่งไตรสิกขา เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานอย่างถูกต้อง พระพุทธศาสนาได้เน้นหลังการฝึกพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขามาโดยตลอด คัมภีร์วิสุทธิมรรคจึงถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีค่าอย่างยิ่ง สมควรที่จะส่งเสริมให้มีการศึกษาอย่างแพร่หลายต่อไป

เนื้อหาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้คุณค่ายิ่งต่อวงการวรรณคดีบาลีของฝ่ายเถรวาท ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณคดีบาลีของคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ ใน ๓ ด้าน คือ

คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

การศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ ทำให้ทราบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและลังกา เกี่ยวกับการเดินทางจากอินเดียไปศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา เนื่องจากในสมัยนั้น พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก หลังจากที่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียถูกชนต่างศาสนารุกราน ในตอนท้ายของคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆสะได้เขียนประวัติการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคในศรีลังกาไว้ว่า

“ข้าพเจ้า ผู้หวังความตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม ได้รับนิมนต์
ของท่านพระคุณเจ้าสังฆปาละ ผู้เกิดในวงศ์ภิกษุคณะมหาวีฬาร
ซึ่งเป็นฝ่ายเถรวาทมีชื่อเสียง เป็นวิภิกขวาทที่ประเสริฐที่สุด

^{๑๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๙๐.

เป็นพระมหาเถระผู้รู้เรื่อง มีความประพฤติสะอาดเป็นสัลเลข
กอรปด้วยวินัยและอาจารย์ ประกอบความเพียรในการปฏิบัติ
ธรรมมีใจประดับด้วยคุณมีขันติโสรจจะและเมตตาเป็นอาทิแล้ว
แล ทำปณณวิสุทธิมรรคนี้ขึ้น”^{๑๗}

จากหลักฐานนี้ ทำให้เราได้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเดินทางมาสู่ประเทศ
ศรีลังกา ประวัติสำนักมหาวิหารว่า เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษา
พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาสืบต่อกันมา เคยเป็นที่พำนักของพระพุทธโฆสจารย์ชาว
ชมพูทวีปเมื่อครั้งท่านมาแปลคัมภีร์สิงหลเป็นมคธ และประวัติการกำเนิดคัมภีร์วิสุทธิมรรค
การเมืองกับสำนักอภิกษัยศรีวิหาร ซึ่งขณะนั้นเป็นสำนักที่กำลังรุ่งเรืองมากเพราะได้รับการ
อุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ การศึกษาภูมิหลังคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ทำให้ได้ทราบ
ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา เนื่องจากคัมภีร์นี้เป็นตัวแทน
ประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาถึงอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า^{๑๘}

คุณค่าด้านหลักคำสอน คัมภีร์วิสุทธิมรรคมีลักษณะพิเศษคือ อธิบายรวมทั้ง ๓
ปิฎก โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นองค์รวมในการอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา พระ
พุทธโฆสจารย์ผู้รจนานี้ได้กลั่นกรองเนื้อหาสาระจากพระไตรปิฎกมาเสนอไว้อย่างสมบูรณ์
ได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ทั่วไปว่า เป็นเพชรน้ำเอก เป็นวรรณกรรมอมตะ เป็น
วรรณกรรมยอดเยี่ยม ในสายคัมภีร์ที่เขียนเรื่องปฏิบัติศาสนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการ
นำเสนอแนวการสอนเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ที่พระเถระฝ่ายมหาวิหารวาสิณาสืบ ๆ ต่อกัน
มา คัมภีร์อรรถกถาเก่าที่อธิบายทั้ง ๔ เป็นแม่บทในการรจนา โดยได้นำการรวบรวม
คำอธิบายและข้อวินิจฉัยต่าง ๆ จากอรรถกถาเหล่านั้น มารจนาไว้ในวิสุทธิมรรค เนื้อหาหลัก
คำสอนในคัมภีร์นี้ จะเป็นไปทางด้านการศึกษาปฏิบัติธรรมฐาน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “เป็นคู่มือการ
ปฏิบัติ นับเป็นคัมภีร์ที่ให้คุณค่าด้านหลักปฏิบัติธรรมฐานแก่ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งด้านสมถกรรม
ฐานและวิปัสสนากรรมฐาน คัมภีร์วิสุทธิมรรคให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติด้าน
กรรมฐานอย่างชัดเจน อธิบายอย่างเป็นขั้นตอนง่ายต่อการปฏิบัติ และมีตัวอย่าง
ประกอบการอธิบายด้วย

คุณค่าด้านภาษา เมื่อวิเคราะห์คุณค่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคในด้านภาษาที่ใช้คือภาษา
บาลีหรือภาษามคธ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้รักษาพระพุทธพจน์ในอินเดีย พระพุทธโฆสจารย์ผู้แต่ง
ได้เลือกสรรการใช้ศัพท์ที่เป็นมาตรฐานของภาษามคธหรือภาษาบาลี มีความสละสลวย
“ภาษาบาลีในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นภาษาบาลีมาตรฐาน”^{๑๙} ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจ

^{๑๗} พระพุทธโฆสจารย์, วิสุทธิมคคส นาม ปกรณวิเสสส ตติโย ภาค, หน้า ๓๗๔- ๓๗๕.

^{๑๘} พระมหาสยาม ราชวัตร, “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์
วิมุตติมรรค”, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๙} สุภาพรรณ บาง ณ ช้าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา, หน้า ๒๙๒.

อรรถรสได้อย่างสมบูรณ์ ถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการแต่งคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ท่านใช้วิธีการอธิบายความภาษาบาลีไว้หลายหลายรูปแบบ เช่น การอธิบายรูปศัพท์ ความหมายของรูปศัพท์ต่างๆ การวิเคราะห์ศัพท์เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าถึงความหมายของศัพท์ที่ใช้นั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง

การอธิบายความร้อยแก้วมีการใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ และตัวอย่างประกอบเกิดภาพพจน์ที่ชัดเจน กลวิธีเช่นนี้ทำให้ผู้ศึกษาเกิดภาพในหัวสักร้อยอย่างชัดเจน พระพุทธโฆสจารย์ได้ใช้ภาษาสื่อสารความลึกซึ้งลุ่มลึกแห่งพระธรรมคำสั่งสอน จูงใจ ผู้ศึกษาให้เข้าหาศีลธรรมอันเป็นธงชัยแห่งชีวิตที่ตั้งงาม ให้ได้รับวิมุตติรส อันเป็นรสความสงบ เยือกเย็นแห่งจิตใจที่วรรณคดีบาลีถ่ายทอดให้เกิดขึ้นแก่ผู้ได้ศึกษา

คุณค่าด้านการศึกษา คัมภีร์วิสุทธิมรรคถือเป็นงานเขียนที่โดดเด่นมาก จัดเป็นคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ดียิ่งเล่มหนึ่ง ในประเทศไทยได้รับเอาคัมภีร์นี้มาจากประเทศศรีลังกา ประมาณ พ.ศ.๑๙๐๐ เพราะในขณะนั้นเป็นช่วงสมัยสุโขทัย ได้มีการติดต่อสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมกับประเทศศรีลังกาและรับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาเป็นแนวปฏิบัติ^{๒๐} แล้วจารึกสืบทอดกันมา จนได้รับการพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือในปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ๓ ประเด็น คือ

๑. เป็นคู่มือการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นต้นแบบการปฏิบัติกรรมฐานได้อย่างดียิ่ง เพราะคัมภีร์นี้ได้รับการยอมรับจากนักปราชญ์ทั้งหลายว่า เป็นคู่มือปฏิบัติกรรมฐาน เป็นเพชรน้ำเอก เป็นวรรณกรรมอมตะ เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมในสายคัมภีร์ที่เขียนเรื่องปฏิบัติศาสนา ประกอบด้วยเนื้อหาทฤษฎีและข้อปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ศึกษาแล้วจะได้แนวการปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดชัดเจน เพราะว่าได้รวบรวมอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดำเนินการปฏิบัติตามแนวแห่งวิสุทธิ ๗ สำนักปฏิบัติกรรมฐานต่าง ๆ ในประเทศไทย ได้นำหลักวิธีปฏิบัติกรรมฐานที่อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคไปเป็นแนวปฏิบัติและอบรมกรรมฐานแก่ประชาชนในสำนักของตน และการสอนกรรมฐานในสำนักต่างๆ เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีหรือเนื้อหาการปฏิบัติกรรมฐาน จะต้องอ้างอิงเนื้อหาคัมภีร์วิสุทธิมรรคเสมอ เพราะต่างถือคัมภีร์นี้เป็นคู่มือการปฏิบัติกรรมฐานที่ดีที่สุด

๒. เป็นต้นแบบวิธีการอธิบายแบบอรรถกถา ในบรรดาคัมภีร์อรรถกถาทั้งหลายนั้น คัมภีร์วิสุทธิมรรคจัดเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่มีวิธีการอธิบายแบบอรรถกถาที่หลากหลายสมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะอธิบายขยายความพระพุทธพจน์ได้ชัดเจน ใช้สำนวนภาษามคธที่สละสลวย วิธีการอธิบายในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้มีหลายรูปแบบ คือ

๑. การวิเคราะห์ศัพท์

^{๒๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐๖-๒๑๐.

๒. การอธิบายรูปศัพท์ การอธิบายความหมายของรูปศัพท์ หรือการอธิบายทั้งรูปศัพท์และความหมายของรูปศัพท์

๓. การจัดแบ่งประเภทแยกย่อยหัวข้อธรรม
๔. การใช้อุปมาอุปไมยประกอบการอธิบาย
๕. การยกพุทธพจน์ หรืออรรถกถาмайยืนยันอ้างอิงสนับสนุนการอธิบาย
๖. การมุ่งอธิบายเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ

พระอรรถกถาจารย์รุ่นหลังได้เอาเป็นแบบอย่างในการแต่งอธิบายข้อความคัมภีร์
อรรถกถาต่าง ๆ เช่น ท่านธัมมปาละ ท่านมหานามะ ท่านอุปเสนะ เป็นต้น

๓. ใช้เป็นหลักสูตรบาลีประโยค ป.ธ. ๘-๙ ของคณะสงฆ์ไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๒ ได้จัดวิธีการสอบให้เป็นประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ.๙ โดยถือเอาตามนวัคศาสตร์ศาสน์ และมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ แต่หลักสูตรการศึกษาก็ยังไม่ชัดเจน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่เป็นระบบมากขึ้น โดยจัดหลักสูตรการศึกษาในระดับชั้นต่างๆ และคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ถูกคัดเลือกเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาในระดับชั้นที่ ๘^{๑๑} คณะสงฆ์ในสมัยต่อมาก็จัดคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ประโยค ป.ธ.๘ และวิชาแปลไทยเป็นมคธ ประโยค ป.ธ. ๙

จากการจัดหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ จะได้เห็นได้ผ่านจัดคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ในเปรียญเอกทั้ง ๒ ชั้น คือประโยค ป.ธ.๘-๙ สาเหตุที่ถูกเลือกเป็นหลักสูตรการเรียนนั้น เพราะเป็นคัมภีร์ที่อธิบายหลักคำสอนพระพุทธศาสนาครบทั้ง ๓ ปีกุญ สมบูรณ์ได้ด้วยด้านปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ในเล่มเดียว ใช้สำนวนภาษามคธที่เป็นมาตรฐาน มีลีลาการแต่งเป็นแบบอย่างต่อการเขียนแนววรรณคดีและการแต่งหนังสือบาลีของนักศึกษาบาลีในปัจจุบันได้อย่างดี^{๒๒}

๑๑. สรุปผลการศึกษา

คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาและลีลาการประพันธ์ล้วนผสมผสานกันอย่างกลมกลืน ลีลาการอธิบายธรรมก็เป็นเลิศ ง่ายแก่การทำความเข้าใจ การอธิบายธรรมลาดลึก ลงตามลำดับ เหมือนลักษณะแห่งมหาสมุทร มีนัยวิจิตรและเพริศพราย มีความงามทั้ง เบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด น่าอัศจรรย์ในคุณสมบัติ คือปัญญาของท่านผู้เรียบเรียงเป็น อย่างยิ่ง ผู้แต่งได้ประมวลธรรมในพระไตรปิฎก มาแสดงไว้เป็นหมวด ๆ ตั้งแต่ศีล และสมาธิ ปัญญา โดยลำดับ สรปลักษณะทั่วไปของวิธีการอธิบายธรรมะในวิสุทธิมรรคได้ดังนี้

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๗.

๒๒ พระมหาสยัม ราชวัตร, การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์
วิมุตติมรรค, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

การอธิบายอย่างที่ว่านี้คล้ายการเรียงความแก้กระทู้ธรรมในปัจจุบัน คือขยายความย่อให้พิสดารได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นระบบน่าเชื่อถือ

บทกระทู้ (อุเทศคาถา) ของวิสุทธิมรรควาด้วยไตรสิกขา ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่และมีความสำคัญในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นับว่าเป็นบทกระทู้ของหัวใจการปฏิบัติธรรมที่เดียว ท่านพระพุทธโฆสจารย์แต่งอธิบายโดยวิจิตรพิสดารอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้อ้างพระพุทธวจนะเป็นอาศตสถานไว้ในที่นั้น ๆ ทั่วไป แสดงว่าท่านมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ท่านสามารถยกเอาธรรมที่ว่าด้วยศีลมารวมไว้ในหมวดศีล ยกเอาธรรมที่เกี่ยวกับสมาธิมารวมไว้ในหมวดสมาธิ ยกเอาธรรมที่กล่าวถึงปัญญามารวมไว้ในหมวดปัญญา โดยแยกออกเป็นนิเทศๆ (บท/ปริเฉท) รวมทั้งหมด ๒๓ นิเทศ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการอธิบายธรรมในวิสุทธิมรรค คือแต่ละบทจะมีความเชื่อมโยงถึงกันในเชิงสนับสนุนกัน

การที่ท่านแต่งอธิบายธรรมลักษณะนี้ทำให้ผู้ศึกษาสามารถแยกแยะได้อย่างดีว่า เนื้อหาบทใดสงเคราะห์เข้ากับไตรสิกขาข้อใด และทำให้เนื้อหาตลอดทั้งเล่มมีความเป็นเอกภาพ ไปในแนวเดียวกันไม่ขัดแย้งกัน สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างชัดเจน บุคคลผู้ทำได้แบบนี้ย่อมมีแต่คนที่มีความรู้แตกฉานและรอบรู้ในธรรมะอย่างเจนจบเท่านั้น

รูปแบบการอธิบายธรรมะในวิสุทธิมรรคนี้อยู่ในขอบข่าย หรือ หัวข้อ (मुख) แห่งไตรสิกขา โดยพระพุทธโฆสจารย์ได้คิดค้นรูปแบบเฉพาะขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น วิธีการอธิบายธรรมะในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ท่านใช้รูปแบบ “การตั้งโจทย์ปัญหา” หรือแบบ “คำถาม-คำตอบ” คือ ตั้งเป็นคำถามเป็นประเด็นย่อยๆ ตามลำดับเนื้อหา แล้วตอบคำถามตามประเด็นที่ตั้งไว้ ลักษณะเช่นนี้คล้ายการตั้งสารบัญเพื่อบอกให้รู้ว่าในข้อนั้นจะกล่าวถึงประเด็นใดบ้าง เพื่อให้ผู้ศึกษาให้เห็นโครงสร้างอย่างชัดเจน

วิธีการอธิบายไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ท่านใช้รูปแบบการตั้งโจทย์ปัญหาตามลำดับคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จากนั้น จึงวิเสชาไปตามลำดับ จะวิเสชาเรื่องใดก็จะแจ้งให้ทราบทุกระยะ วิเสชาเรื่องใดจบก็จะแจ้งให้ทราบเป็นตอนๆ ไป โดยที่มีการเชื่อมโยงธรรมทุกหมวดให้เชื่อมถึงกันอย่างสนิท

การตั้งโจทย์ปัญหาจะทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า ในธรรมะข้อนั้นท่านจะวิเสชาในประเด็นใดบ้าง ประเด็นใดก่อนประเด็นใดหลัง คล้ายกับเป็นการแจ้งให้ทราบสารบัญ เมื่อตั้งการตั้งโจทย์ปัญหาแล้วค่อยวิเสชาเป็นประเด็นๆ ไป ทำให้ผู้ศึกษาสามารถทราบถึงโครงสร้างของธรรมะที่จะวิเสชา ช่วยทำให้ผู้ศึกษาทราบเนื้อหาของธรรมะข้อนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน การตั้งปัญหาเป็นประเด็นหรือที่เรียกว่า การตั้งโจทย์ปัญหานั้นครอบคลุมสัทธิธรรม ๓ ประการ คือ ปรียัติสัทธิธรรม ปฏิบัติสัทธิธรรม และปฏิเวธสัทธิธรรม ธรรมะใดช่วยเสริมหรือจำเป็นต่อกันก็จะบอกให้ทราบ ถือเป็นการเชื่อมโยงธรรมะต่างหมวดให้เชื่อมโยงถึงกันได้ อย่างสนิท การทำเช่นนี้ช่วยให้ผู้ศึกษาทราบว่าตอนใดว่าด้วยเรื่องอะไร เริ่มต้นและจบตรงไหน หากไม่ต้องการอ่านทั้งเล่มจะเลือกอ่านตอนใดตอนหนึ่งก็กำหนดได้ง่ายไม่สับสน

การสื่อสารธรรมด้วยวิธีการตั้งปัญหา ซึ่งท่านพระพุทโธศาจารย์ใช้ในการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ก็ควรนำไปใช้ในการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือหนังสือธรรมะให้แพร่หลาย เพราะวิธีการสื่อสารธรรมด้วยวิธีดังกล่าวได้ผลดีมาก สามารถอธิบายธรรมหัวข้อต่างๆ ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนทุกประเด็น เมื่อทำให้อย่างนี้ ย่อมเกิดประโยชน์ไพศาลแก่ผู้ศึกษาอย่างมาก พระพุทธศาสนาก็จะอำนวยประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างทั่วถึงและสถิตเป็นหลักในการศึกษาและปฏิบัติของมวลมนุษยชาติชั่วกัลปาวสาน

การอธิบายเนื้อหาถือได้ว่าดำเนินการตามแบบอย่างที่คุณพระอรชกถาจารย์รุ่นก่อนได้เคยทำไว้กล่าวคือมีการอ้างอิง การอ้างอิงพุทธพจน์ อ้างมติของสำนักอื่นมี วัตถุประสงค์วิหการเป็นต้น การแจกแจงหัวข้อธรรม การยกอุทาหรณ์ การใช้อุปมาอุปไมย การอ้างอิงอรรถกถาด้วย หากพิจารณาความตามที่แสดงมานี้จะเห็นว่า ท่านพระพุทโธศาจารย์ใช้วิธีการสื่อสารธรรมที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง มีลีลาการประพันธ์ไพเราะเพราะพริ้ง มีเนื้อหาหลักซึ่งและให้สาระอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ส่งผลให้ท่านผู้รจนาโด่งดังเป็นที่รับรู้และยอมรับของปราชญ์ทั่วโลก และคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็ได้รับการยกย่องบูชาให้เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาอย่างครบถ้วน

ศีลในคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยความหมาย ได้แก่ พฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดี กล่าวคือ ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย และรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย โดยธรรมชาติ ได้แก่ เจตนา เจตสิก สังวร และอวิตกกัมมะ โดยลักษณะ ได้แก่ ควบคุมพฤติกรรม โดยหน้าที่ ได้แก่ กำจัดความทุกข์ โดยผล ได้แก่ ความสะอาดกาย วาจา และใจ โดยเหตุใกล้ ได้แก่ ความมีหิริ คือความละอายใจต่อการทำชั่วทั้งปวง และความมีโอตตปปะคือมีความกลัวตัวบาปต่อการทำชั่ว โดยสารัตถะ ได้แก่ ปาฐสุทธิศีล ๔ คือ (๑) ปาฐโมกขสังวรศีล การสำรวมรักษาศิกขาบทอย่างเคร่งครัด (๒) อินทริยสังวรศีล การสำรวมรักษาสินทรีย์ ๖ (๓) อาชีวะปาฐสุทธิศีล การเว้นขาดจากมิจฉาชีวะ (๔) ปัจจยสันนิตตศีล การพินิจพิจารณาการใช้ปัจจัย ๔ โดยศีลข้อแรกเกิดขึ้นด้วยศรัทธาคือความเชื่อมั่น ศีลข้อสองเกิดขึ้นด้วยสติ ศีลข้อสามเกิดขึ้นด้วยวิริยะคือความเพียร และศีลข้อสี่เกิดขึ้นด้วยปัญญา

หลักกัมมัฏฐานได้จำแนกเป็นสมถกัมมัฏฐาน คืออบรมจิตให้เกิดความสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิและยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนากัมมัฏฐานปฏิบัติฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง กำหนดรูปนามพิจารณาให้เห็นไตรลักษณ์ และวิปัสสนามีเพียงในพระพุทธศาสนา วิธีการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การเจริญวิปัสสนา มีสติกำหนดรู้รูป-นาม การดับกิเลสประกอบด้วยอาตาปี มีความเพียรเผากิเลสให้ร้อนทั่ว หมั่นขยันปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างต่อเนื่อง สติมีสติกำหนดรูปนามอยู่เสมอ สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ คือ รู้รูปนามอยู่ทุกขณะ และอานาปานสติสมาธิเป็นข้อปฏิบัติเพื่อบ่มผลสมาธิอย่างเดียวกันได้ ใช้ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนา อานาปานสติเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะเจ้า การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับ

ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธในพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุธรรม มรรค ผล และนิพพาน วิสุทธิมรรคจะเน้นภาคการปฏิบัติ โดยกล่าวถึงลำดับขั้นตอนของการเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน จนถึงการใช้ปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการบรรลุธรรมผลในที่สุดตามหลักวิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๖

คุณค่าของคัมภีร์วิสุทธิมรรคดังที่กล่าว จึงควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและเผยแผ่ความรู้ในวิสุทธิมรรคให้แพร่หลายให้ได้มากที่สุด เพื่อให้หลักธรรมในวิสุทธิมรรคได้สถิตในปัญญาของมหาชน สร้างความรู้ถูกเข้าใจถูกแก่มวลมนุษยชาติตามความมุ่งหมายของท่านผู้รจนาสมกับชื่อของคัมภีร์นี้คือ “วิสุทธิมรรค”

๑๒. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่พุทธศาสนิกชนและพระพุทธศาสนาจึงมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ดังนี้

๑. ควรส่งเสริมการศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้แพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชน เพราะที่เป็นอยู่ยังมีคนศึกษาอยู่น้อยมาก เพราะเนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้น่าด้วยเรื่อง ไตรสิกขาซึ่งเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือเป็นคำสอนสรุปคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างดีที่สุดก็ได้ เมื่อคำนึงถึงคุณค่าแล้วคนที่ไม่มีความรู้เวลาอ่านพระไตรปิฎก ควรจะอ่านคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ทดแทนก็ได้ เพราะคัมภีร์นี้สรุปคำสอนสำคัญพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

๒. ควรบรรจุคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาคภาษาไทย เป็นหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยจำแนกเนื้อหา ดังนี้

ตอนศีลนิเทศ อธิบายและขยายความเป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

ตอนสมาธินิเทศอธิบายและขยายความเป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นโท

ตอนปัญญาธิเทศ อธิบายและขยายความเป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

๓. ควรนำวิธีการสื่อธรรมที่ใช้ในวิสุทธิมรรค (การตั้งโจทย์ปัญหา) ไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการแสดงธรรมและการเขียนหนังสือ เพราะว่าการบรรยายด้วยการตั้งโจทย์ปัญหานี้จะทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายครบทุกเรื่อง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาวิทยาลัย ชุต ๙๑

เล่มคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาบาลี

พระพุทโธสาจารย์. วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ปฐโม ภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระพุทโธสาจารย์. วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ทุตติโย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระพุทโธสาจารย์. วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ตุตติโย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๖

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐

ปี ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๗

พระมหาสยام ราชวัตร. การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์

วิมุตติมรรค. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

บรรจบ บรรณรุจิ. งานของพระพุทธโฆสะและพระอรรถกถาจารย์อื่น. มปท : มปป

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖

วสิน อินทสระ. สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

บรรณาการ, ๒๕๒๑

การดำเนินชีวิตตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของชาวพุทธ
อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
Study Of Lief Style Based Five Precepts Observance Village Project Of
Chaiwan District Buddhists Udorn Thani Province

พระครูสุเมธธรรมกิจ (ฐิตเมธ/กุดสมบัติ)*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาศีล๕ในพระพุทธศาสนาเถรวาท๒) เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของคณะสงฆ์อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี และ ๓) เพื่อศึกษาผลการนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

ผลจากการศึกษาพบว่า ศีล๕ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นอันส่งผลของการรักษาศีลและโทษของผู้ไม่ประพฤติศีลทำให้เห็นถึงความสำคัญในการรักษาศีลซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความสำคัญในการรักษาศีลไว้ดังนี้การรักษาศีลย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์จำนวนมากแก่ผู้รักษาศีลทั้งทำให้ประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจอันเป็นประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน

การดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของคณะสงฆ์อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีเกิดจากหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทยมีศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคาสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิตครอบครัวชุมชนและสังคมโดยเน้นการรณรงค์ส่งเสริมและสนับสนุนให้มี“หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศ

คณะสงฆ์ตำบลไชยวานได้ส่งเสริมให้การรู้จักประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาบูรณาการอย่างเต็มศักยภาพเป็นสังคมที่ปลอดจากอบุติภัยสารเสพติดสื่อลามกอนาจารการละเมิดทางเพศการทะเลาะวิวาทสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมวางแผนการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสังคมชุมชนกิจกรรมที่ให้ความสำคัญด้วยการพัฒนาพฤติกรรมและส่งเสริมคุณธรรมของคนในชุมชน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสนามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

การนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อพัฒนาพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้นคือการพัฒนาทางด้านศีลให้เกิดขึ้นในจิตใจเป็นสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยนำหลักศีล ๕ ที่สัมพันธ์กับหลักธรรมหลายๆอย่างมาประกอบการประพฤติปฏิบัติคือเมตตาธรรมหรืออดตัปปะชื้อสตัยสุจริตพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสันติคือความสงบสันติภายในที่มีในใจและความสงบสันติภายนอกยืดอกติกาถูระเบียบในการดำเนินชีวิตและยังสามารถพัฒนาให้ก้าวถึงความพ้นจากทุกข์ได้ในที่สุด

คำสำคัญ: โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

Abstract

The aims of this research were (1) to study the concepts of the Five Precepts in Theravada Buddhism, (2) to study the operation of the Five Precepts Observation Project of the Sangha in Chaiwan-district, Udonthani province and (3) to study the results of applying the Five Precepts in the daily life of the Buddhists in Chaiwan-district. This qualitative research was conducted by collecting the required data through the interview and then the data were interpreted by the Descriptive Analysis.

The research results revealed that the concepts of the Five Precepts are the base for developing higher virtues; its advantages and disadvantages suggest how the Five Precepts is important in daily life.

The operation of the Five Precepts Observation Project in the studied area is originated by the governmental agency with the mission to implant morals, virtues and ethics in the Thai society according to the Buddhist teachings. The activities to promote the daily practice of the Five Precepts to the youth and publics have been organized. This leads to the development of family, community and society. The project was extended to 'the Five Precept Village Project' throughout the country. The Sangha in Chaiwan-district have been supporting the application of the Buddhist teachings effectively to eradicate the social problems: dangers, drugs, sexual media, sex abuse and quarrel, to encourage the community to participate in activities. The operational plan builds good relationships within the

community and the activities focus on developing behavior and promoting the virtues of people in the community.

Keyword: Five Precepts Observance Village

๑. บทนำ

ประเทศไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนานโดยเป็นสถาบันหลักและเอกลักษณ์ของชนชาติไทยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านานซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผลและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^๑ ดังนั้นความสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมทางด้านร่างกายจิตใจและสังคมจึงมีหลักการที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้ใดมีสุขภาพสมบูรณ์สามารถควบคุมร่างกายและจิตใจได้เป็นอย่างดีจิตจะทำหน้าที่ควบคุมและสั่งการงานทุกอย่างของร่างกายให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ^๒ ของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขพระพุทธศาสนามีหลักศีล ๕ ที่เรียกว่าเบญจศีลเป็นแนวทางเบื้องต้นเพื่อมีคุณธรรมจึงจะสามารถขัดเกลานิสังยใจคอกให้มนุษย์มีความประณีตยิ่งขึ้นมีความประพฤติและการกระทำที่ตรงตามรู้จักยับยั้งชั่งใจจะกระทำจะพูดจะคิดก็ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบดีเสียก่อน^๓ ถ้าสังคมขาดการควบคุมด้วยศีลลวงละเมียดสติของผู้อื่นด้วยกายบ้างทางทรัพย์สินบ้างมนุษย์จะรู้สึกหวาดหวั่นสะพรึงกลัวไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินถ้าสังคมควบคุมด้วยศีลไม่ประทุษร้ายกันด้วยกายวาจาสังคมของเราจะน่าอยู่มากทีเดียว^๔

ต้นเหตุของปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางอาชญากรรม การทำลายล้างผลาญซึ่งกันและกันการปล้นชิงทรัพย์สินการทำคามผิดทางเพศการโกหก หลอกลวงและการเสพสิ่งเสพติดให้โทษดังเช่นที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชนอยู่บ่อยๆ ตลอดถึงปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองการปกครองเมื่อว่าโดยสรุปแล้วแต่เป็นการประพฤติผิดในเรื่องการละเมิดศีล๕ทั้งสิ้นเพราะคนยึดเอาประโยชน์ตนและพวกพ้องเป็นใหญ่ ไม่ใส่ใจผลกระทบต่อส่วนรวมขาดความรับผิดชอบเห็นผิดเป็นชอบในขณะที่สังคมเปลี่ยนไป ประกอบกับขาดความเข้าใจหลักศีลธรรมและไม่เห็นความสำคัญของศีลธรรมเพราะความ

^๑ ฌณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รายวัน, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๒ รังสรรค์แสงสุขและคณะ, **ความรู้คู่คุณธรรม**, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๘.

^๓ บุญมีแท่นแก้ว, **พระพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอ.พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า๕-๖.

^๔ วศิน อินทสระ, **พุทธจริยา**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๙), หน้า๓๗-๓๘.

โลกโกรธหลงเข้าครอบงำจิตใจความดีและความประพฤติหลายอย่างซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่วความผิดได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับแล้วพากันประพฤติปฏิบัติโดยไม่รู้สึกระส่ำระสายเหมือนจนทำให้เกิดปัญหาและทำให้วิถีชีวิตมีดมนลงไปพวกเราชาวพุทธจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจังต้องยึดหลักการให้มั่นคงที่จะไม่ทำอะไรๆ ที่ชั่วที่เสื่อมต้องกล้าปากบั่นที่จะทำแต่สิ่งที่เป็นความดีเป็นความถูกต้องและเป็นธรรมเพื่อให้ผลความประพฤติปฏิบัติชอบบังเกิดเพิ่มพูนขึ้นและคำจูนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมทรุดหากให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นได้เป็นลำดับจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วนและในโลกปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าศาสนานี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก พฤติกรรมทางศาสนาเป็นองค์ประกอบภายในโครงสร้างพฤติกรรมที่สามารถกำหนดรูปแบบทางการแสดงออกต่างๆ ของมนุษย์ได้เช่นความเชื่อความศรัทธาค่านิยมต่างๆ อันเป็นวิถีที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคมเหล่านี้มีบทบาทต่อการแสดงออกที่เป็นปฏิริยาตอบสนองให้เกิดการสร้างสรรค์อื่นๆ การเรียนรู้ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดการตัดสินใจแม้แต่การเสริมสร้างในการเลือกสมาชิกในสังคมนอกจากนี้เรายังพบว่าศาสนามีบทบาทต่อด้านพฤติกรรมที่ขัดต่อสังคมและสามารถบันดาลใจให้มนุษย์เปลี่ยนพฤติกรรมด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจการเมืองสังคมและสิ่งแวดล้อม^๕ เป็นต้น

ด้วยปัญหาที่กล่าวมาเบื้องต้น สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีดำริที่จะเสริมสร้างและสมานฉันท์ของคนในชาติให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จำนวน ๕,๙๑๔ หน่วยทั่วประเทศ^๖ โดยเป็นการดำเนินการร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทยมีศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิตครอบครัวชุมชนและสังคมโดยเน้นการรณรงค์ส่งเสริมและสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศตามดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ได้ประทานโอวาทไว้เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ความว่า “อันว่าศีล ๕ เป็นการสำคัญมนุษย์เมื่อทุกคนมีศีล ๕ ด้วยกันสังคมนั้นๆ คือประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุขเมื่อเป็นไปได้ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่าหมู่บ้านรักษาศีล ๕” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย

^๕ วาริยาภวภูตานนทณมหาสารคาม, จิตวิทยาพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่๓, (สำนักพิมพ์ชีวาภิวัฒน์, ๒๕๕๕), หน้า๑-๒.

^๖ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕. แหล่งที่มา : <https://www.sila5.com/detail/index>, [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘].

ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์แก่ประชาชนในชาติโดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการพร้อมกันทั้ง ๗๖ จังหวัด^๗

อำเภอไชยวานเป็นอำเภอแห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ ๓๒๖,๑๕๕ ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๔ ตำบล ๕๑ หมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้น ๓๙,๑๘๘ คน ซึ่งคณะสงฆ์ของอำเภอไชยวานมีการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งมีรูปแบบการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์เพื่อในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบและแนวคิดของการดำเนินการโครงการด้วยพิจารณาเห็นว่าถ้าบุคคลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล๕ในพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักธรรมต่างๆ ที่สนับสนุนการรักษาศีล๕ ย่อมจะทำให้สามารถประพฤติตนอยู่ภายในกรอบของศีล ๕ จนกระทั่งสามารถรักษาศีล๕ ได้อย่างสมบูรณ์ และได้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสืบต่อไป ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหาดังกล่าว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาศีล๕ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาหลักการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของคณะสงฆ์อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
๓. เพื่อศึกษาผลการนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการศึกษาใน๒วิธีคือ อาศัยเอกสารต่างๆและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ ๑) ศึกษาเอกสาร (Documentary-Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ๒) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่เอกสารงานวิจัยหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และ ๓) ศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยเก็บข้อมูลจาก

^๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา“หมู่บ้านรักษาศีล ๕”, หน้า ๕, (เอกสารอัดสำเนา).

บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ๓๐ รูป/คน

๒. วิธีการเก็บข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับภาษาไทยพุทธศักราช ๒๕๓๔ และคัมภีร์อรรถกถาใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ข้อมูลทุติยภูมิเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำรา หนังสือรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น พุทธธรรมสาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค เป็นต้น

๓) ข้อมูลภาคสนามใช้วิธีสร้างชุดคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างในหมู่บ้าน ชุมชน สังคมปัจจุบันตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องรูปแบบโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จำนวน ๓๐ รูป/คน ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่มหลัก ดังนี้

๓.๑) กลุ่มบรรพชิต ประกอบด้วยพระสังฆาธิการ

ก. เจ้าคณะจังหวัด/รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒ รูป

ข. เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จำนวน ๑ รูป

ค. เจ้าคณะตำบล/เจ้าอาวาส ๔ ตำบล จำนวน ๗ รูป

๓.๒) กลุ่มชาวพุทธ ประกอบด้วย

ก. ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จำนวน ๔ คน

ข. ชาวพุทธที่เข้าร่วมโครงการ ตำบลไชยวาน จำนวน ๑๖ คน

รวมทั้งหมด จำนวน ๓๐ รูป/คน

การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป เครื่องอัดเสียง และผู้ช่วยในการวิจัย จำนวน ๑ คน

๔. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาจัดหมวดหมู่ตีความหมาย แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศีลเป็นทั้งธรรมและวินัยและมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในการรักษาศีลเบื้องต้นศีลจะเป็นวินัยเพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายทางวาจาให้สงบเรียบร้อยอันจะส่งผลให้สังคมสงบเรียบร้อยเมื่อผู้รักษาศีลเป็นผู้มีศีลมีความประพฤติเรียบร้อยทางกายทางวาจา ศีลย่อมกลายเป็นธรรมอันเป็นพื้นฐานของผู้รักษาศีลอันจะเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมใน

ระดับที่สูงขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการรักษาศิลปะและโทษของผู้ไม่ประพฤติดีทำให้เห็นถึงความสำคัญในการรักษาศิลปะซึ่งสรุปความสำคัญในการรักษาศิลปะไว้ดังนี้การรักษาศิลปะย่อมก่อให้เกิดอันสืบจำนวนมากแก่ผู้รักษาศิลปะทั้งทำให้ประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจอันเป็นประโยชน์ชีวิตในปัจจุบันรวมถึงเป็นการทำประโยชน์ชีวิตในเบื้องหน้าด้วยศิลปะย่อมคุ้มครองผู้รักษาศิลปะไม่ให้เกิดไปในที่ชั่วให้พบกับความสุขในโลกหน้าและจะยังประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตให้เกิดขึ้นด้วยศิลปะเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้ศิลปะไม่ประพฤติดีย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเองทำให้ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา รวมถึงบุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตนเองนอกจากนี้การรักษาศิลปะยังเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งสังคมอันจะก่อให้เกิดภาวะเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตในทางที่ดีงามของสมาชิกในสังคมในพระพุทธศาสนาแสดงการพัฒนาตนเองไปสู่ธรรมสูงสุดคือพระนิพพานด้วยการดำเนินตามมรรคปฏิบัติอันประกอบด้วยศีลสมาธิปัญญาโดยศีลนับเป็นหลักควบคุมความประพฤติเบื้องต้นเริ่มตั้งแต่การรักษาศิลปะที่ประกอบด้วยเจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลทั้ง๕ประการเพื่อให้การรักษาศิลปะสมบูรณ์สมดังเจตนารมณ์แห่งองค์ศีลสามารถนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนทั้งทำหน้าที่สกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล๕เช่นหิริโอตตปัสสดีสัมปชัญญะขันติโสรัจจะปัญญารวมถึงการนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศิลปะเช่นเบญจธรรมฆราวาสธรรมทศบารมีไตรสิกขาเพื่อพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไปจนกระทั่งระดับโลกุตระโดยหลักธรรมเหล่านี้ล้วนอิงอาศัยเชื่อมโยงจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้แต่ด้วยศีลมีลักษณะเป็นการฝึกฝนพฤติกรรมทางกายทางวาจาอย่าละเลยให้เห็นคุณธรรมสำคัญ

๒. หลักการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศิลปะ ๕ ของคณะสงฆ์อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทยมีศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิตครอบครัวชุมชนและสังคมโดยเน้นการรณรงค์ส่งเสริมและสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศิลปะ ๕” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศตามดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ได้ประทานโอวาทไว้ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์แก่ประชาชนในชาติโดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการพร้อมกันทั้ง๗๖จังหวัด

คณะสงฆ์ตำบลไชยวานให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมโครงการหมู่บ้านศิลปะ ๕ การเรียนการสอนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ระดับแผนกพุทธศาสตร์และโครงการต่างๆ ซึ่งส่งผลที่ดีต่อผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศิลปะ ๕ และชุมชนรอบข้างเป็นอย่างมากดังนั้นการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกองค์กรต้องร่วมมือกันเริ่มแต่การกำหนดเป้าหมายในการรักษาศิลปะ ๕ ให้มีความประพฤติที่ชอบด้วยกายวาจาและจิตใจรู้จักเสียสละ

ไม่เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นรู้จักการผ่อนหนักผ่อนเบาและรู้สึกละเอียดต่อการหลีกเลี่ยงจากหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งนี้เพื่อความเข้มแข็งของสังคม ลดพฤติกรรมก้าวร้าวและปลูกจิตสำนึกนิสัยที่ดีให้คนในสังคมมีศีลธรรมซึ่งองค์กรท้องถิ่นให้ความสำคัญและเกื้อกูลกันพึ่งพาพัฒนาไปด้วยกันคณะสงฆ์ตำบลไชยวานได้ส่งเสริมให้การรู้จักประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาบูรณาการอย่างเต็มศักยภาพเป็นสังคมที่ปลอดจากอบุติภัยสารเสพติดสื่อลามกอนาจารการละเมิดทางเพศการทะเลาะวิวาทสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมวางแผนการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสังคมชุมชนกิจกรรมที่ให้ความสำคัญด้วยการพัฒนาพฤติกรรมและส่งเสริมคุณธรรมของคนในชุมชน

๓. ศึกษาผลการนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี การดำเนินชีวิตตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของชาวพุทธอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี เป็นการประยุกต์หลักรักษาศีล ๕ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยอาศัยการนำหลักศีล ๕ ไปประยุกต์ใช้ในการประพฤติปฏิบัติกับตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องโดยอาศัย “เจตนา” เป็นเครื่องจูงใจหรือใช้ปัญญาเป็นตัวตัดพฤติกรรมที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นมาทางกายวาจาและใจให้เป็นผู้สำรวมระวังมีความสังวรเป็นที่ตั้งเพื่อพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่ดีให้เป็นพฤติกรรมที่ดีงามโดยลดละเลิกเว้นพฤติกรรมที่ไม่ดีและดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนาให้รู้จักใช้ศีลพัฒนาชีวิตให้มีแก่นสารเป็นพื้นฐานให้ความโลกความโกรธความหลงเบาบางลงได้ส่งผลให้เกิดคุณธรรมต่างๆเกิดขึ้นในจิตใจเป็นผู้มีเมตตากรุณามีหิริโอตตปละมีความซื่อสัตย์สุจริตธรรมจึงส่งผลให้พฤติกรรมของตนเองแสดงออกมาในทางที่ดีและสามารถจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

การประยุกต์หลักศีล๕เพื่อพัฒนาพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้นคือการพัฒนาทางด้านศีลให้เกิดขึ้นในจิตใจเป็นสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันอยู่โดยนำหลักศีลที่ประกอบด้วยธรรมหลายๆ อย่างมาประกอบการประพฤติปฏิบัติคือ (๑) มีเจตนาตั้งใจเว้น (๒) มีเจตสิกคือความงดเว้น (๓) มีความสังวรด้วยสติ (๔) มีความไม่ก้าวล่วงกิเลสอย่างหยาบทางกายวาจาการไม่ก้าวล่วงศีลได้นั้นจะต้องอาศัยการงดเว้น๓อย่างคือมีเจตนาวิริติสมาทานวิริติและสัมปตติวิริติเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นนิจเพื่อพัฒนาพฤติกรรมให้พัฒนาห่างไกลจากอกุศลธรรมต่างๆเป็นศีลที่เกิดขึ้นมาจากจิตใจสามารถพัฒนาให้สุจริตทางกายวาจาและสัมมาอาชีวะเรียกว่าอภิสีลสิกขา (ศีลในมรรคมงคล๘คือสัมมาวาจาสัมมาอาชีวะและสัมมากัมมันตะ) จึงทำให้รักษาศีลได้อย่างบริสุทธิ์และการแสดงออกมาทางกายวาจาและใจย่อมสำรวมระวังสงบระงับเพราะเป็นศีลที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะจึงทำให้การแสดงออกมาในทางสังคมมีแต่เกื้อกูลและสร้างสรรค์คือประกอบด้วยเมตตาธรรมมีหิริโอตตปละซื่อสัตย์สุจริตธรรมพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสันติ

คือความสงบสันติภายในและความสงบสันติภายนอกมีกิตติภาพระเบียบในการดำเนินชีวิต ปราศจากทุกข์และอุปสรรคทั้งปวงและยังสามารถพัฒนาก้าวหน้าถึงความพ้นจากทุกข์ได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่. **หนังสือเรียนนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นต้นฉบับมาตรฐานบูรณาการชีวิต วิชาธรรมวิภาค**. กรุงเทพมหานคร : เชียงเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

ชัยพรวงศ์วรรณ. **การสอนค่านิยมและจริยธรรม**. คณะศึกษาศาสตร์ : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, ๒๕๔๐.

ข้าเลื่องวุฒิจันทร์. **คุณธรรมจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔.

ดวงเดือนพันธุ์นาวันและเพ็ญแขประจันปัจฉิม. **จริยธรรมของเยาวชนไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐.

_____ . **พฤติกรรมศาสตร์เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

บุญมีแท่นแก้ว. **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ.เอส.พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๕.

_____ . **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๙.

บรรจงชูสกุลชาติ. “แนวคิดในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมของปลัดกระทรวงศึกษาธิการ”. **คู่มือการพัฒนาคุณธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

ประกาศศรีสีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(๒) วารสาร :

ชาติชายภูิกิตติเมตรี. **ทบทวนการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน**. วารสารการศึกษาแห่งชาติ, ประจำเดือนมิถุนายนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔.

การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่othongคำวัดโพธิ์ศรีทุ่ง
ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานีA Study of the Faith and Rituals of Luangpothongkam at Wat Phosrithung,
Thungfon Sub-District, Thungfon District, Udorn Thani Province

พระครูโสภณชยาภินันท์/อนาลโย (พันวัล)*

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่othongคำวัดโพธิ์ศรีทุ่ง ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่othongคำวัดโพธิ์ศรีทุ่ง มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ในปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัย

แนวคิดเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าความเป็นมาของพระพุทธรูปอันเป็นปฏิมากรที่มีปรากฏในตำนานพระแก้วมรกตนั้น ดูเหมือนมีอยู่ในเมืองไทยเท่านั้น ไม่มีตำนานหรือพงศาวดารและประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดีย ศรีลังกา หรือพม่าเลยศิลปะที่เกี่ยวกับงานประติมากรรมทางศาสนาพุทธ จะเห็นว่าการสร้างรูปเคารพได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม ในแต่ละยุคสมัยมาแล้ว ดังนั้นตำนานห้ามพระแก่นจันทน์จึงเป็นเพียงพุทธนิยายที่สมัยโบราณในอดีตที่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้พยายามอธิบายถึงการกำเนิดพระพุทธรูปในหมู่ชนในขณะนั้นให้หายข้องใจเพียงเท่านั้น ส่วนประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เป็นไปตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกิดจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่othongคำวัดโพธิ์ศรีทุ่ง ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมไทยอีสานและวัฒนธรรมของชุมชนเรื่องประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ความเชื่อท้องถิ่นในเรื่องของผี และพญานาค

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองใจเชิงบวกต่อการกระทำของบุคคลแต่ละคนในทางที่ดี และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่น ทุกๆวันเพ็ญเดือน ๓ เดือน ๖ และเดือน ๑๑ ที่ชาวบ้านได้สร้างพลังความศรัทธาต่อหลวงพ่อดวงคำจนกลายเป็นความรักความสามัคคี และเป็นจริยธรรมคุณธรรมของทุกคน เพื่อการพัฒนาชุมชน พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดวงคำ เป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน มีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรืออำนาจที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์แต่พิสูจน์ด้วยการสัมผัสด้วยจิตใจของคนพื้นที่ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเองและอำนาจ พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชนเข้มแข็ง ในการพัฒนาให้เกิดดุลยภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อมต่อไปในปัจจุบัน

คุณค่าความสำคัญความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดวงคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง อำเภอดงเจริญจังหวัดอุดรธานี พบว่า พิธีกรรมการบูชา บนบาน และขอพรหลวงพ่อดวงคำ มีความสำคัญในการสร้างเสริมกำลังใจให้ชาวบ้านในอำเภอดงเจริญและใกล้เคียง รวมทั้งผู้มีศรัทธาต่อหลวงพ่อดวงคำ ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้ว คือ ในระดับปัจเจกชน และในระดับชุมชน ซึ่งทั้งของประเด็นดังกล่าว เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพราหมณ์ในยุคที่ใช้ในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดวงคำ ได้เป็นอย่างดี นี่ก็ถือว่าชาวชุมชนอำเภอดงเจริญ จังหวัดอุดรธานี ยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่างๆ โดยยึดเอาหลักการแนวคิดตามของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี รวมทั้งถ่ายทอดให้ผู้สืบต่อ การแต่งเครื่องสูงหรือขันหมากเบ็ง ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดวงคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง อำเภอดงเจริญ จังหวัดอุดรธานี ยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรม พิธีกรรมเฉพาะของตนเอง และประเพณีท้องถิ่นของตนเองได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ความเชื่อและพิธีกรรม

Abstract

The purposes of this study were aimed at 1) studying the concept of belief and ritual in regard to Buddha image in Thai society, 2) studying the belief and ritual in regard to Luangpothongkam at Wat Phosrithung, Thungfon

Sub-District, Thungfon District, UdonThani Province, and 3) studying the value of belief and ritual in regard to Luangpothongkam at Wat Phosrithung, Thungfon Sub-District, Thungfon District, UdonThani Province at present. This study was a qualitative research which collected data by documents and interview and analyzed the data by Descriptive Analysis according to the induction principle.

The concept of belief and ritual appeared in Theravāda Scripture indicated that the background of Buddha image, which was a statue in a legend of Emerald Buddha Image, was only in Thai history but not in the annals and history of India, Sri Lanka, or Myanmar. Related arts with Buddhist sculpture was that, in building Buddha image to respect, it was developed continually and changed long ago depending on environment in each era. Hence, the legend of Phrakaenchan prohibition was just Buddha fable, no research concerning arts history in the ancient time, that attempted to explain the origin of Buddha image among people at that time just to give a solution. For the bibliography of Buddha image construction that was inherited up until now, it was as the historical evidence and archeology which was by arts history reasons.

Belief and ritual in regard to Luangpothongkam at Wat Phosrithung, Thungfon Sub-District, Thungfon District, UdonThani Province was found that, in connecting with Thai-Esan social background and community traditions in Heet Sib Song Kong Sib See; Intimacy and Sharing (Isan lifestyle values); superstition, and King of Naga which caused the comprehension, pride, and fame, it had an effect on positive self-attitude to each of individual action in good way. So when a community was familiar to social regulation, it would get confidence, acceptance, adjustment within the community and people would satisfy and feel for ownership which made up the relation between community and local ritual. Every full moon day of the third, sixth, and eleventh lunar month that villagers had built up the power of faith towards Luangpothongkam till it became love and unity, and ethics for everyone for developing the community. Luangpothongkamsacrifice ritual helped people in building relationship rightly and conformingly between human being and supernatural or unprovable power in science method but mind touching.

Human being with environment or human being to each other, and self-attitude building and power at the same time was enriched the strength of community in developing the balance by applying wisdom as a linkage to the present time.

The important value of belief and ritual in regard to Luangpothongkam at Wat Phosrithung, Thungfon Sub-District, Thungfon District, UdonThani revealed that it was very important for people, in and nearby Thungfon District as well as anybody who believed in Luangpothongkam, mostly occupied as farmers and sellers, in worship ritual, vow, and pray for blessings. As the result of behaving as the belief and ritual, it could be divided into 2 issues: individual level and community level. Thus, it was to bring Buddhist and Brahman moral to apply for Luangpothongkam worship ritual usefully; so it was held that people in Thungfon District, UdonThani Province still gave an importance to any rituals with following the ancestors' concepts very well at present and by passing to inheritors as well. To prepare the tray of auspicious thing or Su Khwan; calling of the soul, even though time changed rapidly, Luangpothongkam ritual was still beautifully the cultural uniqueness for individual ritual and local tradition.

Keyword: The Faith And Rituals

๑. บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเชื่อที่หลากหลาย มีมาตั้งแต่อดีตยาวนาน สังเกตจากการการปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆที่มีความเชื่อแต่ละภาคของประเทศไทยมีความหลากหลาย ความเชื่อแต่ละภาคก็จะไม่เหมือนกัน เช่นภาคอีสานจะมีความเชื่อเรื่องพญานาค ภาคกลางจะมีความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ตะเคียน ภาคใต้ก็จะมีความเชื่อเรื่องของแม่อานาง เป็นต้น บนพื้นฐานที่มีความเชื่อหลากหลายทำประชาชนทั้งประเทศมีความเห็นที่แตกต่างกันพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีเอกลักษณ์มุ่งให้ศาสนิกพัฒนาดนเองไปสู่การหลุดพ้นโดยในระดับขั้นสูงจะต้องปฏิบัติตามแนวทางที่สำคัญก็คือ ศีล ได้แก่ ๑) การปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนหรือไม่ละเมิดหรือการกระทำอันจะก่อให้เกิดการละเมิดต่อกันได้ตามฐานะและบทบาทที่มีอยู่ในสังคม^๑ ๒) การรู้จักควบคุมจิตใจให้สงบโดยการฝึกหัดขัดเกล่าให้จิตปลอดจากกิเลสอันเป็นที่ตั้งของการกระทำทางกาย วาจาและทางจิตที่จะ

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๕.

เป็นต้นเหตุของการเข้าไปกระทบกับบุคคลอื่นอันเป็นผลทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมได้^๒ โดยการฝึกหัดขัดเกลากิจใจนั้นมีอยู่ ๒ ประการหลัก ก็คือ (ก) การฝึกหัดโดยการรู้จักควบคุมจิตใจให้เป็นสมาธิแน่วแน่ ไม่วอกแวก และ (ข) การฝึกหัดโดยการตามรู้จิตที่เกิดขึ้นตามอาการเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงความเสื่อมไปของกองสังขาร^๓ หรือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาของสังขาร^๔ จนที่สุดก็สามารถที่จะนำไปหรือพัฒนาไปสู่ความหลุดพ้นได้ และ (ฅ) การฝึกหัดในขั้นที่สูงไปกว่าการควบคุมจิตใจก็คือการฝึกฝน เพื่อให้จิตนั้นเข้มแข็งจนก่อให้เกิดความรู้แจ้ง หรือปัญญาที่จะสามารถแก้ไขปัญหอันเนื่องมาจากกิเลสที่เกิดขึ้นมาได้ เมื่อนุญชย์ฝึกฝนจิตจนก่อให้เกิดปัญญาแล้วอันถือว่า ส่วนในระดับของปุณฺณธรรมตา พระพุทธศาสนา ก็ได้ละเลยความรู้ของมนุษย์ที่ยังมีความข้องเกี่ยวอยู่กับเรื่องโลก การอยู่อาศัยในโลกในระดับของชาวบ้านจะต้องทำหน้าที่เพื่อสืบทอดความเป็นมนุษย์ในเบื้องต้น พระพุทธศาสนาได้สอนให้รู้จักการให้ เพื่อเป็นการขัดเกลากิจใจไม่ให้ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ ด้วยการสอนให้รู้จักการให้แบ่งปัน (ทาน) เพราะการให้นั้นถือว่าเป็นการจัดความตระหนี่ให้ออกจากใจ และเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้เป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ประการต่อมา ก็คือการสอนให้รู้จักการมีศีลเป็นเบื้องต้น เพื่อป้องกันการเป็นคนโหดร้ายต่อผู้อื่น และ ประการต่อมา ก็คือการสอนให้ชาวบ้านรู้จักการปฏิบัติตามหลักคำสอนด้วยการบำเพ็ญจิตภาวนาตามสมควร

นอกจากนั้น ในระดับชาวบ้านการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปถึงจิตใจของชาวบ้านให้ได้นั้นพระพุทธศาสนายังคงต้องอาศัยหลักความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญอันเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ เพื่อยึดโยงจิตใจให้ชาวบ้านได้เข้าถึงหลักธรรมในขั้นต้น ขั้นกลางและขั้นสูงต่อไปได้สำหรับคำว่าความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นตรงกับคำว่า ศรัทธา หมายถึง คือการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆคนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษ

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๗.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๗-๓๑., ส.ช. (ไทย) ๑๗/๓๑/๔๔., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๖-๙๐/ ๙๖-๑๐๓., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘-๔๐๙/๔๔๓-๔๔๕., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๑๑/๕๑๔.

^๔ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕., ดูเพิ่มเติมในพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔.

สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยมีพัฒนาการและความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและที่สำคัญคือสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธที่มีการรับเอาพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิต และพระพุทธศาสนาในสังคมไทยก็ได้กำหนดให้มีพิธีกรรมขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยพิธีกรรมที่เกิดขึ้นมานั้นก็เพื่อที่จะก่อให้เกิดความเชื่อและการน้อมนำจิตใจของชาวพุทธให้ไปสู่จุดหมายที่สำคัญก็คือ การละชั่วทำแต่ความดี เป็นต้น

ในสังคมไทยปัจจุบันจะพบว่า ชาวพุทธโดยมากมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปในมิติความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น เชื่อว่าพระพุทธรูปบางวัดสามารถที่จะอำนาจพรให้ตนเองในฐานะผู้มาพึ่งบุญบารมีของพระพุทธรูปที่ชาวพุทธโดยทั่วไปจะเรียกกันว่า “หลวงพ่” เช่น หลวงพ่อพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา หลวงพ่อวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม หลวงพ่อโตวัดไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น โดยความเชื่อที่ชาวพุทธจะมีต่อพระพุทธรูปนี้ก็จะมียูโดยทั่วไปเกือบทุกภาคของประเทศ

สำหรับภาคอีสานนั้นก็มิพระพุทธรูปที่ผู้คนกราบไหว้เคารพศรัทธาอยู่หลายองค์หลายวัด เช่น หลวงพ่อองค์แสน จังหวัดสกลนคร หลวงพ่อนาคปรก จังหวัดอุดรธานี และหากจะกล่าวถึงจังหวัดอุดรธานีเราจะพบว่า มีพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพศรัทธาของผู้คนเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะชาวพุทธสองฝั่งโขงคือทั้งไทยและลาวต่างก็ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก หลวงพ่อก็คือนั่นก็คือ หลวงพ่อทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) ในปัจจุบันไม่ได้สร้างด้วยทองคำ แต่ด้วยความความเชื่อและความเลื่อมใสของชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าหลวงพ่อทองคำเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ ๕๕ เซนติเมตร ฐานด้านล่างองค์พระกว้างประมาณ ๑๐๐ เซนติเมตร ความสูงตั้งแต่ฐานถึงยอดพระเศียรองค์พระประมาณ ๑๖๐ เซนติเมตร สร้างด้วยเนื้อนวโลหะ ขึ้นมาประมาณต้นปีฉลู ยุคสมัยเวียงจันทน์ศรีสัตนาคนหุตตัน ซึ่งพระครูปริยานุวัตร เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม ได้แปลไว้ในสมุดบันทึกเรียกในหนึ่งว่าดวงและเทียบ อายุในปัจจุบันประมาณ ๕๐๐ ปี^๙ โดยหลวงพ่อทองคำ(วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) นั้นถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามมาก เป็นที่เคารพศรัทธาของผู้คนที่ได้มากราบไหว้สักการบูชาเป็นอย่างยิ่ง

หลวงพ่อทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) บ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี นั้นถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีคนเคารพบูชาเป็นจำนวนมากและเป็นพระพุทธรูปที่ผู้คนมีความเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์หลายประการ เช่น เชื่อว่าสามารถช่วยเหลือให้ตนเองรอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ได้^{๑๐} เชื่อว่าช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จ^{๑๑} เชื่อว่าสามารถให้ลูก

^๙ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติโพธิพิทักษ์, เจ้าคณะอำเภอทุ่งฝน, ในประวัติหลวงพ่อทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง), ๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธีรธรรม, ๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณพ่อกำนันทอง บุญญา, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๘.

แก่ผู้ที่มาขอลูกได้^{๑๒} เชื่อว่าสามารถที่จะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้^{๑๓} เพราะมีหลักฐานที่มีการสืบทอดกันมาตลอดเวลาดั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน ก็คือในทุกเดือนเมษายน ของทุกปี ช่วงวันสงกรานต์ก็จะมีการอัญเชิญองค์หลวงพ่อบึงทองคำออกมาให้ประชาชนกราบ ไหว้ รดสรงน้ำพระ ในรอบปีหนึ่งๆ จะมีการบนบานสานกล่าวประมาณ ๓ ครั้ง คือวันเพ็ญ เดือน ๓ วันเพ็ญเดือน ๖ วันเพ็ญเดือน ๑๑ สิ่งที่มาบน ได้แก่ ต้นผึ้ง ต้นเทียน ที่ทำจากต้นกล้วยเล็กๆ (ชาวบ้านเรียกว่า ต้นกล้วยน้อย) หรือปราสาทผึ้ง เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คน ได้รดสรงองค์หลวงพ่อบึงทองคำได้อย่างใกล้ชิด และทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

นอกจากนี้ยังพบว่า ประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาในองค์หลวงพ่อบึงทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำ หลายพิธีกรรม โดยสามารถที่จะแยกประเภทพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำ ได้ดังนี้ ได้แก่ พิธีกรรมที่ชาวพุทธในเขตเทศบาลทุ่งฝนได้มาทำบุญตามประเพณีที่วัดโพธิ์ศรีทุ่ง บ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีทั้งหมดถือว่าเป็นต้นตอประเพณีที่ชาวบ้านได้มาทำบุญ ตามความเชื่อ พิธีกรรมตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แก่ พิธีกรรมที่จัดขึ้นตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีกรรมการทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา พิธีกรรม ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน หล่อเทียนเข้าพรรษา หรือพิธีกรรมการบวช เป็นต้น พิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น เป็นพิธีกรรมที่เกิดมาจากการที่คนในท้องถิ่นได้มีความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำ เช่น พิธีกรรมการบะบน หรือการแก้บน เป็นพิธีกรรมที่มุ่งที่จะทำเพื่อสร้างความมั่นใจและเคารพบูชาแก่องค์หลวงพ่อบึงทองคำ พิธีกรรมเกี่ยวกับการบรวงสรวงองค์หลวงพ่อบึงทองคำในงานเทศกาลสำคัญๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น พิธีกรรมตามความเชื่อของบุคคล เป็นพิธีกรรมที่เกิดมาจากความเชื่อของบุคคลที่มีต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) เช่น พิธีกรรมการขอลูก พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ พิธีกรรมการทำบุญถวายสังฆทาน เป็นต้น

จากการกล่าวมา ประชาชนชาวบ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี รวมทั้งใกล้เคียงนั้น มีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำ (วัดโพธิ์ศรีทุ่ง) เมื่อมีความเชื่อก็จะทำการประกอบพิธีกรรมเพื่อที่จะทำให้ตนเองได้รับสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือเพื่อต้องการให้สังคมประเทศชาติหรือชุมชนมีความสุขตามความเชื่อของตน ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองทุ่งฝน ได้ปฏิบัติต่อหลวงพ่อบึงทองคำนั้น เป็นที่น่านำไปศึกษาว่าโดยนัยหรือโดยข้อเท็จจริงแล้วประชาชน มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อบึงทองคำนั้นอย่างไร รวมถึงหากจะพิจารณาจากประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาก็จะมีประเด็นคำถามว่าในความเชื่อและพิธีกรรม

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสมชาย เพ็งสา, ๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติโพธิพิทักษ์, เจ้าคณะอำเภอทุ่งฝน, ๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

เหล่านั้น เป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ และมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใดบ้างที่ซ่อนอยู่ในความเชื่อและพิธีกรรมนั้น ความเชื่อและพิธีกรรมนั้นได้มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในเขตเทศบาลทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอมานั้นเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นปัญหาที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อหาคำตอบ และนำเสนอให้ผู้ที่มีความสนใจได้นำไปศึกษาค้นคว้ากันอีกต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่отองคำวัดโพธิ์ศรีทุ่ง ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อศึกษาคูณค่าความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่отองคำวัดโพธิ์ศรีทุ่งที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ในปัจจุบัน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการลงพื้นที่ ในเขตอำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์มีการบันทึกเสียง โดยผู้ศึกษาจะตั้งเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนเป็นประเด็น และการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ เอกสารอ้างอิงทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องแนวคิดเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านบ้านทุ่งฝน ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ระดับผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ประชาชนทั่วไปเด็กเยาวชนในพื้นที่ และพ่อบ้านแม่บ้านคือผู้ที่ชาวบ้านในอำเภอทุ่งฝนให้การยอมรับว่าเป็นบุคคลผู้ที่สามารถสื่อกับหลวงพ่отองคำ และผู้ที่แต่งเครื่องบูชา การบนบาน การขอพร เป็นต้น และผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ บุคคลที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้แก่ ชาวบ้านบ้านทุ่งฝนที่มีความรู้เกี่ยวกับหลวงพ่отองคำวัดโพธิ์ศรีทุ่งทั้งด้านความเชื่อ พิธีกรรม การปฏิบัติ ที่มีความสัมพันธ์กับสังคมในอำเภอทุ่งฝน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ จำนวน ๕ คน พ่อบ้าน จำนวน ๕ คน แม่บ้าน จำนวน ๕ คน เด็ก และเยาวชน จำนวน ๕ คน ผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

หรือผู้ที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในอำเภอทุ่งฝน จำนวน ๕ รูป ผู้นำชุมชน ได้แก่ ทายกวัด ปราชญ์ชาวบ้าน กำนันตำบลทุ่งฝนผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน จำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลอำเภอทุ่งฝน จำนวน ๕ คน รวมทั้งหมด จำนวน ๓๕ รูป/คน

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัย ด้วยวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) และนำเสนอผลงานวิจัย รวมทั้งข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

ความเป็นมาของพระพุทธรูปอันเป็นปฏิมากรที่มีปรากฏในตำนานพระแก้วมรกต นั้น ดูเหมือนมีอยู่ในเมืองไทยเท่านั้น ไม่มีตำนานหรือพงศาวดารและประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดีย ศรีลังกา หรือพม่าเลยศิลปะที่เกี่ยวข้องกับงานประติมากรรมทางศาสนาพุทธ จะเห็นว่าการสร้างรูปเคารพได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม ในแต่ละยุคสมัยนานแล้ว ดังนั้นตำนานห้ามพระแก่นจันทน์จึงเป็นเพียงพุทธนิยายที่สมัยโบราณในอดีตที่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้พยายามอธิบายถึงการกำเนิดพระพุทธรูปในหมู่ชนในขณะนั้นให้หายข้องใจเพียงเท่านั้น ส่วนประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เป็นไปตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกิดจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

พระพุทธรูปก่อนศิลปะไทย ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียมีสมัยทวารวดี ศรีวิชัย และลพบุรีตามลำดับ ซึ่งมีพระพุทธรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลของสกุลต่างๆ ในท้องถิ่นซึ่งมีหลักฐานและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนไทย เป็นการสร้างเพื่อเป็นคุณค่าต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย สร้างด้วยกุศลเจตนาดี สร้างเพื่ออาณิสย์และมิ่งมงคลประกอบที่ให้ได้ผลมากที่สุด คือ ผู้ให้บริสุทธิต์ วัตถุที่ให้ บริสุทธิต์ และผู้รับ บริสุทธิต์หรือมีความเต็มใจทั้งก่อนให้, ขณะให้, และหลังให้ อาณิสย์อื่นจากการสร้างพระพุทธรูปไม่ใช่เพียงการสร้างด้วยตนเองเท่านั้น การชักชวนผู้อื่นสร้างพระพุทธรูป หรือซ่อมแซมพระพุทธรูปก็ได้ผลบุญเหมือนกัน

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา เป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของทั้งไม่ได้ ในทาง จิตวิทยา การประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทุกคนจะเฝ้าบริกรรม และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใส พอทำบ่อยๆ เข้า ก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น พระพุทธศาสนา มีพิธีกรรมต่างๆมากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้าง จิตสำนึกทาง

ศาสนา และมีผลกระทบต่อระบบร่างกาย จิตใจ และพยาธิสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นว่าศาสนา เป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็น ที่พึ่งทางใจ เป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่า จะเป็นผลดีแก่ส่วนรวม และการสร้างความรู้สึกทาง ด้านดีเกี่ยวกับศาสนา นี้ จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์ เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการ รวมมวลชน เข้าด้วยกัน ให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมกัน ทำให้ศาสนานั้นคง และอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป

หลักการบูชาในทางพระพุทธศาสนาหลักการบูชาในทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่องหลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกัณนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรมและบุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ ซึ่งพระองค์เอง ก็ทรงบูชาสักการะหรือเคารพธรรมพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติที่มุ่งปลดปล่อยบุคคลจากการพึ่งพาอำนาจภายนอก เป็นการพึ่งตนเอง โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนานั้นให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด และเมื่อกล่าวเชื่อมโยงถึงหลักการบูชาในพระพุทธศาสนา จึงสามารถสรุปได้ว่า หลักการบูชาในพระพุทธศาสนานั้นมีความเป็นพิเศษในตัวเอง ไม่เหมือนกับลัทธิอื่นๆ เพราะเป็นการแสดงออกถึงธรรมในตัวบุคคลเพื่อเคารพต่อธรรมที่มีในบุคคลอื่นเป็นสำคัญ แก่นของการบูชาในพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของธรรมไปโดยปริยาย เพราะทั้งบุคคลที่บูชา บุคคลที่ถูกบูชา และพฤติกรรมที่แสดงออก รวมทั้งเป้าหมายของการบูชา ล้วนมีธรรมเป็นหลักใหญ่ การบูชา ตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้าในฐานะผู้บันดาลความสุขให้เลย การบูชา มี ๒ ประการ คือ

๑. อามิสบูชา คือการบูชา ด้วยวัตถุ ของหอม มีดอกไม้ จุลจันทร์ สิ่งของต่างๆ เป็นต้น

๒. อัมมบูชา การบูชาด้วยธรรม การบำเพ็ญธรรมให้เห็นแจ้งในความเป็นไปตามธรรมชาติ มีการปฏิบัติสมถวิปัสสนาภาวนาเป็นฐาน

ความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมประเพณีอำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมประเพณีอำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี สามารถที่สรุปได้ว่า จะเป็นเรื่องคลองสิบสี่ เป็นแนวแบบแผนประเพณีปฏิบัติของบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่ให้ผู้คนต้องปฏิบัติตามจึงทำให้สังคมอีสานอย่างมีความสุขสงบ ร่มเย็นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้บางอย่างอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตามยุคสมัยแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชนในสังคมทำให้เกิดความสามัคคีการอยู่ร่วมกันในสังคมอีตสิบสอง คลองสิบสี่ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่ชาวอีสานและประเทศลาว เป็นสิ่งที่คนภาคอื่นควรเรียนรู้ แล้วนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครองได้เป็นอย่างดี การอยู่ร่วมกัน

ของคนในสังคมได้ หรือจะเป็นการสร้างรูปแบบการเสียดสีเพื่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ให้เกิดความ เป็นหนึ่งไม่มีความแตกกัน ซึ่งจะเห็นว่า กิจกรรมฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นรูปแบบแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก จึงเป็นความสัมพันธ์อีกแบบทางพุทธศาสนาความเชื่อ ที่สอดคล้องกับความเชื่อของหลวงพ่отองคำกับชาวบ้านอำเภอร่องหินได้อย่างดี

ด้านความเชื่อและพิธีกรรมประจำปีที่เกิดขึ้นเพื่อบูชาหลวงพ่отองคำ จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านร่องหินกับองค์หลวงพ่отองคำ เป็นสิ่งที่หาหลักการอธิบายได้ยากความศรัทธาความเชื่อการกระทำต่อจึงเป็นสิ่งที่อธิบายได้ดีที่สุด การเกิดการทำกิจกรรมต่างๆจนตายจะต้องมีความสัมพันธ์กับหลวงพ่отองคำทั้งสิ้นจนกลายเป็นประเพณีประจำการบนบาน การแก้บนที่ทำทุกๆเดือนเพ็ญ กลายเป็นวันครบครันวันรวมญาติไปในตัว

ด้านการมีส่วนร่วมในทางพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่отองคำ สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหลายกลุ่มรวมทั้งพระสงฆ์ สิ่งที่ประชาชนในอำเภอร่องหินมีความเห็นตรงกันหรือสิ่งที่ได้ตรงกันคือความสบายใจของแต่ละบุคคล การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันคือจริยธรรมคุณธรรม ส่วนพระสงฆ์นั้นจะมองว่าการร่วมพิธีกรรมของหลวงพ่отองคำคือการได้เข้ามาทำสมาธิในช่วงประกอบพิธีกรรมการรักษาศีล การบริจาคน้ำหรือการให้ทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านละปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา การให้ทานคือการละความตระหนี่ที่มีในใจให้หลุดออกไปได้

ด้านการบนบานขอพรจากหลวงพ่отองคำ แม้ว่าจะผิดจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องของความเชื่อเรื่องกรรม (ความเชื่อเรื่องกรรม) แต่สิ่งที่ปรากฏกลับเป็นผลดีต่อชาวบ้านและพระสงฆ์ในอำเภอร่องหิน ชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจในทุกๆวันเพ็ญเดือน ๓ เดือน ๖ และเดือน ๑๑ เป็นประจำทุกๆปีทำให้เห็นถึงสิ่งดีๆที่ชาวบ้านพากันปฏิบัติต่อ หลวงพ่отองคำและพระสงฆ์ในพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นอีกแบบของชาวอำเภอร่องหิน

ด้านความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่отองคำ สามารถสรุปได้ว่าเป็นความเชื่อเหมือนกับภาคอีสานทั้งหมดคือ ความเชื่อประเพณีฮิตสิบสองคลองสิบสี่ แต่จะเป็นเอกลักษณ์ตรงที่ทุกๆประเพณี ทุกๆกิจกรรมจะต้องมีการบอกกล่าวให้กับหลวงพ่отองคำได้รับทราบเสียก่อนจึงจะประกอบพิธีกรรมนั้นๆเพื่อให้ได้ผลออกมาดี และเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายกับประชาชน ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจในการทำกิจกรรมต่างๆ

ด้านศาสนาพิธีทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่отองคำ แม้ว่าจะมีการปฏิบัติที่สำคัญมาตั้งแต่โบราณในเรื่องของการมาปฏิบัติธรรมในวันพระ แด่คำ และ ๑๕ คำ เพื่อเพิ่มบารมีให้กับหลวงพ่отองคำและตนเอง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่отองคำ กล่าวคือ พิธีกรวดน้ำและการเรียกเทวดาให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ สอดคล้องกับเรื่องการอุทิศส่วนบุญตามคติทางพระพุทธศาสนาที่มีผสม

กับพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องการนำดอกไม้ ของหอม อาหาร ทรัพย์สินเงินทอง หรือของมีค่า มามอบให้ผู้มีพระคุณ สอดคล้องกับหลักการบูชาทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการบูชา วัตถุ เช่น การบูชาพระพุทธรูป การเซ่นไหว้ศาลปู่ตา ศาลพระภูมิ พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อ ทองคำสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องวัตถุที่ควรบูชาตามคติทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมบูชา สักการะ บรรพบุรุษ และพระรัตนตรัย สอดคล้องกับหลักการบูชาสังเวชนียสถาน ตามคติ ทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการปลุกฝังความกตัญญูตามคติของ พระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่อง การเซ่นไหว้ด้วยวัตถุสิ่งของการถวายทานแก่สมณพราหมณ์ ดังนั้น ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อทองคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง ที่มีต่อชุมชนบ้านทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี สอดคล้องกับหลักการบริจาทตามคติของพระพุทธศาสนา การให้พรของผู้อาวุโส การให้พรของเทวดาอารักษ์ ตลอดจนการแสดงธรรมเทศนาของ พระสงฆ์ สอดคล้องกับหลัก ปิยวาจาตามคติของพระพุทธศาสนา พิธีแห่ เครื่องเซ่นไหว้ ถวายทานแก่พระสงฆ์ และการรวมญาติเพื่อพบปะในในการบวงสรวงเทวดา บนบาน สอดคล้องกับหลักอสังขารตามคติของพระพุทธศาสนา ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และ บทบาทของพระสงฆ์ ต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตน ในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อ ทองคำ นั้นสอดคล้องกับหลักสมานัตตาตามคติของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผลบุญผล บาปที่มีผลต่อชีวิตหลังความตายในพิธีกรรมในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อทองคำ นั้น สอดคล้องกับหลักกรรมและการเกิดใหม่ตามคติทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการเซ่น ไหว้เพื่อขอความคุ้มครองและป้องกันอันตรายจากเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คุณค่าทาง พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อทองคำ มีความสัมพันธ์กันใน ลักษณะความเชื่อที่สอดคล้องกันบ้าง คุณค่าความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนทาง พระพุทธศาสนา

ด้านบุคคลกับวัตถุมงคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทองคำ แม้ว่าจะเป็น ความเชื่อเพียงเล็กน้อยที่มีเฉพาะอำเภอทุ่งฝน แต่ก็ถือว่ามียุทธูปการสำหรับการดำเนินชีวิตของ ชาวบ้านอำเภอทุ่งฝน ระหว่างชาวบ้านอำเภอทุ่งฝนกับหลวงพ่อทองคำ จากการลงพื้นที่ทำ ให้ได้คำตอบว่าวัตถุมงคลที่ผ่านการปลุกเสกหน้าหลวงพ่อทองคำเท่านั้นเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อ ว่าจะมีผลต่อชาวบ้าน แม้ว่าจะไม่สอดคล้องต่อคำสอนของพระพุทธศาสนาแต่ก็ดีกว่าไม่นับ ถืออะไร เพราะความกลัวต่อการกระทำผิดต่อหลวงพ่อทองคำทำให้ชาวบ้านปฏิบัติต่อสิ่งที่ ตนเองเชื่อด้วยความดี

คุณค่าความเชื่อหลวงพ่อทองคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง สามารถสรุปได้ ว่ามีคุณค่าทั้งต่อ ตนเองและต่อสังคมเพราะ กิจกรรมต่างๆที่ชาวอำเภอทุ่งฝนปฏิบัติต่อหลวงพ่อทองคำ ทั้งการ ปฏิบัติธรรมในทุกๆวันพระ จะมีคุณค่าต่อทั้งบุคคลโดยส่วนรวมทุกกลุ่มทำให้เป็นการปลุกฝัง ในเรื่องการเมืองหน้าที่ จริยธรรมในตนเอง คุณธรรมในตนเอง ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงส่วน ในด้านของสังคมจะเป็นสังคมที่น่าอยู่เพราะการมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งเรื่อง

ของการบวชบวช หรือการขอพรที่จัดขึ้นทุกวันเพ็ญเดือน ๓ เดือน ๖ และเดือน ๑๑ ทำให้เกิดคุณค่าทั้งต่อตนเองในเรื่องของการสร้างศรัทธารวมจิตใจ ความสบายใจ และความสุขให้กับตัวเอง รวมทั้งครอบครัว ส่วนสังคมคือการที่ชาวบ้านอำเภอทุ่งฝนได้จัดทำต้นเงินหรือผ้าป่าเพื่อช่วยเหลือสังคมเช่น บูรณะวัด เป็นค่าน้ำค่าไฟให้วัด ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน และทรัพย์สินสาธารณะอื่นๆในอำเภอทุ่งฝนได้อย่างดี

สรุปได้ว่า คุณค่าความสำคัญความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดองคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง อำเภอทุ่งฝน โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมไทยอีสานและวัฒนธรรมของชุมชนเรื่องประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ความเชื่อท้องถิ่นในเรื่องของผี และพญานาค ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเอง ใจเชิงบวกต่อการกระทำของบุคคลแต่ละคนในทางที่ดี และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ เกิดความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่น ทุกๆ วันเพ็ญเดือน ๓ เดือน ๖ และเดือน ๑๑ ที่ชาวบ้านได้สร้างพลังความศรัทธาต่อหลวงพ่อดองคำจนกลายเป็นความรักความสามัคคี และเป็นจริยธรรมคุณธรรมของทุกคน เพื่อการพัฒนาชุมชน พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดองคำ เป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน มีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้อง สร้างสรรค์และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรืออำนาจที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์แต่พิสูจน์ด้วยการสัมผัสด้วยจิตใจของคนพื้นที่ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเองและอำนาจ พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชนเข้มแข็ง ในการพัฒนาให้เกิดดุลยภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อมต่อไปในปัจจุบัน

พิธีกรรมการบูชา บวชบวช และขอพรหลวงพ่อดองคำ มีความสำคัญในการสร้างเสริมกำลังใจให้ชาวบ้านในอำเภอทุ่งฝนและใกล้เคียง รวมทั้งผู้มีศรัทธาต่อหลวงพ่อดองคำ ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้วคือ ในระดับปัจเจกชน และในระดับชุมชน ซึ่งทั้งของประเด็นดังกล่าว เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพราหมณ์ในประยุกต์ใช้ในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดองคำ ได้เป็นอย่างดี นี่ก็ถือว่าชาวชุมชนอำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยยึดเอาหลักการแนวคิดตามของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี รวมทั้งถ่ายทอดให้ผู้สืบต่อ การแต่งเครื่องสูงหรือขันหมากเบ็ง ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อดองคำ วัดโพธิ์ศรีทุ่ง อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพิธีกรรมเฉพาะของตนเอง และประเพณีท้องถิ่นของตนเองได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมการศาสนา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗

กรมศิลปากร. คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : กรม
ศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๑๕.

_____. วรรณกรรมสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ฉบับแปล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

การตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ
A Study The Interpretation of Idappaccayata According to Buddhadasa
Bhikkhu's Views

ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาการตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุมีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา และ ๒) เพื่อศึกษาการตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ จากการศึกษาพบว่า อิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่อธิบายเรื่องกฎธรรมชาติ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องความจริงและเรื่องของชีวิตหัวใจสำคัญของอิทัปปัจจยตา คือ การที่สิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย จึงมีสิ่งนี้เกิดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อธิบายความเกิดดับของสรรพสิ่ง พุทธทาสภิกขุตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาไว้ ๒ ลักษณะคือ ๑) ในลักษณะสังขธรรม คือมองว่า อิทัปปัจจยตา มีลักษณะเหมือนปฐมเหตุของสรรพสิ่ง สรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎเดียวกันคืออิทัปปัจจยตา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คืออิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าในความหมายว่า เป็นต้นกำเนิด คอยควบคุมสรรพสิ่ง ๒) ในลักษณะที่เป็นจริยธรรม คือมองว่า คำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตา สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เน้นให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: อิทัปปัจจยตา

Abstract

This Article is to study of the interpretation of Idappaccayata according to Buddhadasa Bhikkhu's views. The objective of this Article is 1) the concept of Idappaccayata in Buddhism, and 2) the interpretation of Idappaccayata according to Buddhadasa Bhikkhu's views. The result from to study are found that Idappaccayata is the important teaching in Buddhism. It indicates about the law of nature concerning with the truth and life's truth. The important concept of Idappayata is when this happens, this will be happen. It is to explain the happening and the outage of everything.

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Idappayata is interoperated by Buddhadasa Bhikkhu in two ways : 1) In the truth facet : that is Idappayata is like the first cause of everything. Everything is under the law of Idappayata that is the God as the origins and controls everything. 2) in the Ethical facet : Idappayata can be practiced in the daily life. When the person understands this. They will understand the relation of the cause and condition. They understand that everything is relation.

Keyword: Idappayata

๑. บทนำ

บรรดาพระธรรมเทศนามากมายของท่านพุทธทาสภิกขุ (พ.ศ.๒๔๔๙-๒๕๓๖) มหาสมณะผู้ทุ่มเทชีวิตสร้างสรรค์ผลงานด้านพระพุทธศาสนามากกว่าครึ่งศตวรรษ จนเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พุทธศาสนิกชนภายในและภายนอกประเทศนั้น มีทั้งหนังสือที่เขียนเป็นความเรียงอย่างกระชับงดงาม และเป็นหนังสือบนธรรมาสัน อันเกิดจากการอัดเทปธรรมเทศนาแล้วถอดออกมาพิมพ์เผยแพร่ ล้วนเป็นอาหารทางปัญญาที่มากด้วยคุณค่า สร้างคุณูปการอันใหญ่หลวงทางด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธาต่อศีลธรรม การปลูกฝังมนุษยธรรม และเสริมสร้างสติปัญญาในการแสวงหาความจริงแท้ของชีวิต งานชิ้นเอกของท่านพุทธทาสภิกขุศึกษารวบรวมจากพระไตรปิฎก และเชื่อมร้อยพระพุทธรวณะที่พระพุทธรองค์ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ มาเชื่อมโยงเข้าไว้เป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายให้แจ่มแจ้งกระจ่างเป็น “แก่นปรัชญา” ของพุทธศาสนาเป็น “วิธีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา” เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นกฎเหนือกฎทั้งปวงคือหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่อง “อิทัปปัจจยตา” ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษา ในประเด็นเรื่องอิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา และการตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ

๒. แนวคิดเรื่องอิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา

อิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมที่พุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ในบันปลายของชีวิตท่านจะเทศนาเรื่องนี้อย่างจริงจัง ในการสนทนาธรรมกับปัญญาชนทั้งไทยและเทศและนักบวชในศาสนาอื่น พุทธทาสภิกขุปรารถนาให้นักคตินักเขียนหรือนักวิชาการเรียนรู้หลักอิทัปปัจจยตา และท่านได้ใช้หลักอิทัปปัจจยตาเป็นธรรมหรือสื่อในการสมานความคิดเข้ากับหลักธรรมของศาสนาอื่น ๆ พุทธทาสภิกขุ เน้นอยู่เสมอว่า พุทธบริษัทจะต้องเรียนรู้หลักอิทัปปัจจยตาและกล่าวถึงคำนี้บ่อยในฐานะเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะอิทัปปัจจยตาเป็นทั้งวิธีคิดและหลักปรัชญาที่นำไปสู่การบรรลุธรรมได้

กฎอิทัปปัจจยตา ถือเป็นหัวใจปฏิจลสมุปบาท มีใจความดังนี้

อิมสมี สติ อิทั โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี

อิมสสุปปาทา อิทํ อุปปชติ เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

อิมสมิ อสติ อิทํ น โหติ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี

อิมสส นิโรธา อิทํ นิรุชฌติ เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป^๑

อิทัปปัจจยตา คือคำย่อของเรื่องปฏิจจสมุปบาท โดยมีใจความแต่เพียงว่า "เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ ย่อมเกิดขึ้น" ตลอดถึงปฏิปักษ์ชนนัยที่กลับกันอยู่ด้วยในตัว คือว่า "ถ้าไม่มีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น" ถ้าจะกล่าวในรูปของปฏิจจสมุปบาท ก็กล่าวยืดยาว โดยขยายออกไป ตั้งแต่อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร,สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ กระทั่งชาติเป็นปัจจัยให้เกิดขรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส, พร้อมทั้งฝ่ายดับที่ว่า เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ, เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ กระทั่งเพราะชาติดับ ขรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส จึงดับ, ดังนี้

ความสำคัญของเรื่องนี้ ที่สังเกตได้จากพระพุทธานุสสติทั้งสี่ ก็คือมุ่งหมายจะขจัดความเห็นผิด สำคัญผิดว่ามีตัวตน สัตว์บุคคล ตามที่คนเรารู้สึกกันได้เองตามสัญชาตญาณ, หรือที่ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือ มุ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่มีดี ไม่มีชั่ว, ไม่มีบุญ ไม่มีบาป, ไม่มีการได้ ไม่มีการเสีย, และอื่นๆ ที่เป็นคู่ตรงกันข้าม, เพราะนั่นมนุษย์บัญญัติขึ้นเอง ตามความรู้สึกของมนุษย์; โดยที่แท้แล้ว ทั้งหมด ทุก ๆ คู่ ล้วนเป็นเพียงกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา เสมอกันหมด, แม้ที่สุดแต่ปัญหาที่ว่า คนตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ก็จะหมดไปทันที ถ้าเขาเข้าใจเรื่องอิทัปปัจจยตา : ไม่มีคน, ไม่มีการตาย, ไม่มีการเกิด, เป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, แล้วก็ไปสมมติ หรือบัญญัติ เอาว่า ระยะนั้น เรียกชื่ออย่างนั้นๆ , แล้วก็รู้สึกยึดมั่นถือมั่น จนรู้สึก รัก โกรธ เกลียด กลัว เศร้า ฯลฯ หรืออื่นๆ อีกมากมาย ไปตามความเขลา ของบุคคลผู้ยังไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา นี้ เท่านั้น

อิทัปปัจจยตา สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยของอีกสิ่งหนึ่ง เมื่อสิ่งหนึ่งเกิดทำให้อีกสิ่งหนึ่งเกิดตาม เมื่อสิ่งนั้นดับอีกสิ่งหนึ่งจึงดับไปด้วย ปัจจัยหมายถึง เครื่องสนับสนุน เช่น เสาเป็นปัจจัยของหลังคา ถ้าไม่มีเสา หลังคาที่อยู่ไม่ได้ ถ้าไม่มีหลังคา เสาก็ไม่มีความประโยชน์ ทั้งเสาและหลังคาเป็นปัจจัยของกันและกันสรรพสิ่งล้วนเกิดจากการที่ปัจจัยมารวมกัน ชีวิตเกิดจากการมาประชุมของขันธ์ห้า องค์ประกอบของขันธ์ห้าต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน ถ้าขาดสิ่งหนึ่งทำให้ชีวิตดับไป เรื่องของ อิทัปปัจจยตา สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการเกิดและดับของสรรพสิ่งได้อย่างดี แม้แต่สิ่งที่เห็นอยู่ทั่วไปในทางโลกและทางธรรม เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างและให้กำเนิดสรรพสิ่ง ที่ผู้สนใจอยากเป็นผู้สร้างสรรค์ทางโลกและทางธรรมควรทำความเข้าใจให้ดี

^๑ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑/๘๖.

เพราะเหตุดังนี้ พุทธศาสนิกชนจึงได้อธิบายหลักคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาในแง่มุมต่างๆ หรือเป็นการตีความในแง่มุมต่างๆ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า พุทธศาสนิกชน ได้ตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาไว้อย่างไรบ้าง

อิทัปปัจจยตา (หรือปฏิจจสมุปบาท) เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักคำสอนที่อธิบายเรื่องกฎธรรมชาติ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องความจริงและเรื่องของชีวิตได้เป็นอย่างดี หัวใจสำคัญของอิทัปปัจจยตา คือ การที่สิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย จึงมีสิ่งนี้เกิดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อธิบายความเกิดดับของสรรพสิ่ง พุทธอีกนัยหนึ่ง สรรพสิ่งคืออิทัปปัจจยตา ในความหมายว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปแบบอิงอาศัยกันและกัน คำว่า สรรพสิ่ง ในทางพุทธปรัชญา ครอบคลุมถึงเรื่องธรรมชาติและกฎธรรมชาติ

เมื่อกล่าวถึงกฎธรรมชาติ^๒ จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า สิ่งทั้งปวงล้วนเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติหรือเป็นไปตามธรรมชาติ (Natural thing) ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติ อย่างพระเจ้าหรือออตตา ทุกสิ่งทุกอย่างต้องดำเนินตามวิถีทางของธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิถีทางธรรมชาติดังกล่าวก็คือลักษณะหรือสภาวะที่เกิดขึ้นแก่สิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ ประจักษ์เป็นเหมือน “ระเบียบ” หรือ “กฎ” ที่สิ่งทั้งหลายจะต้องทำตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กฎธรรมชาติหรือธรรมนิยามหมายถึงระเบียบหรือกฎที่ปรากฏในธรรมชาตินั้นเอง กฎธรรมชาติจึงไม่ได้หมายถึง “สิ่ง” หรือ “สิ่งนามธรรม” (abstract entity) บางอย่างที่มาควบคุมบังคับให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามที่สิ่งนั้นต้องการ และไม่ใช้กฎที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ทรงมหิตานุภาพนามาบังคับใช้กับสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ กฎธรรมชาติจึงไม่ใช่สิ่งอื่นใด นอกจากลักษณะหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นประจำในธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ ที่เรียกว่ามีภาวะเอกรูป (uniformity) เหมือนกับกฎแรงโน้มถ่วง (Law of gravity) ของนิวตันที่ “ค้นพบ” จากการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติ ในทางทฤษฎี กฎเหล่านี้จึงเป็นทฤษฎีหรือความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ที่ว่ากฎธรรมชาติ หมายถึงลักษณะหรือสภาวะที่มีประจำในสิ่งทั้งปวง ไม่ใช่ “สิ่ง” บางสิ่งที่มาคอยควบคุมบังคับสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปอย่าง ที่สิ่งนั้นต้องการนั้น เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า “สิ่ง” ทั้งปวงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เรียกว่า “สังขตธรรม” ส่วน “อสังขตธรรม” ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยมีเพียงอย่างเดียวคือพระนิพพาน เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจนในอสังขตสูตรว่า อสังขตธรรมคือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ และความสิ้นโมหะ^๓ และในคัมภีร์กถาวัตถุของอภิธรรมปิฎกก็ยืนยัน

^๒ วัชรระ งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑-๔๒, (อรรถาธิบาย).

^๓ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๓๗/๔๕๓.

ความคิดที่ว่าอสังขตธรรมมีพระนิพพานเพียงอย่างเดียว ถ้ากฎเหล่านี้เป็น “สิ่ง” สิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นก็ต้องเป็นอสังขตธรรมอีกชนิดหนึ่ง เพราะกฎเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง (ถ้าเปลี่ยนแปลงได้ก็ไม่ใช่อสังขตธรรม) ซึ่งจะขัดกับทัศนะกระแสหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท และคำว่า “ไตรลักษณ์” หรือ “สามัญญลักษณะ” ที่เป็นคำเรียกกฎธรรมชาติดังหนึ่งในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทก็ใช้คำว่า “ลักษณะ” ซึ่งแสดงว่า กฎธรรมชาตินี้ไม่ใช่ “สิ่ง” สิ่งหนึ่ง แต่เป็นลักษณะหรือสภาวะที่ปรากฏในสังขตธรรมทั้งหลาย

นอกจากนั้น ในอุปปาตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตถาคต (คือพระพุทธเจ้า) จะเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น คือสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ตถาคตรู้แจ้งแล้วจึงนำมาตรัสบอกหรือทรงเปิดเผย^๔ พระสูตรนี้แสดงว่า กฎไตรลักษณ์คือ “ความเป็นไปตามธรรมดา” (ธัมมนิยามตา) ที่มีอยู่ประจำในธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วนำมาเปิดเผยแก่เราทั้งหลาย ไม่ใช่ “สิ่ง” ลึกลับที่คอยบงการสรรพสิ่งอยู่ อย่างไรก็ตาม นักคิดทางพุทธศาสนา บางท่านอย่างท่านพุทธทาสก็มีความโน้มเอียงไปข้างว่าธรรมทั้งหลายเป็น “สิ่ง” สิ่งหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ในธรรมชาติตามที่กล่าวไว้ในหนังสืออิทัปปัจจยตา (ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป)

กฎธรรมชาติดังที่มีความหมายหรือขอบเขตกว้างหรือเป็นกฎใหญ่ในธรรมชาติซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า “ธรรมนิยาม” เหมือนกันมีอยู่ ๒ กฎ คือ กฎแห่งความเป็นเหตุและผลที่เป็นอันเดียวกับกฎปฏิจจสมุปบาท และกฎไตรลักษณ์ เพราะในปัจจุยสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงปฏิจจสมุปบาท โดยใช้คำว่า “ความเป็นไปตามธรรมดา”^๕ ซึ่งก็คือคำว่า “ธัมมนิยามตา” ในภาษาบาลีเหมือนกับในอุปปาตสูตร ที่ตรัสถึงไตรลักษณ์ดังอ้างมาแล้วนั้น และทั้งสองกฎนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะเราสามารถกล่าวได้ว่าความเป็นไปตามเหตุตามปัจจุย ของกฎปฏิจจสมุปบาทแสดงออกมาในรูปของความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาของสิ่งทั้งหลาย หรือมองในอีกมุมหนึ่งก็คือกฎปฏิจจสมุปบาทเป็นพื้นฐานของกฎไตรลักษณ์ เพราะการที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ก็เนื่องมาจากการที่สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามเหตุปัจจุยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จากกฎใหญ่เหล่านี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทยังแบ่งออกเป็นกฎย่อยอีกชั้นหนึ่ง

จากแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติเหล่านี้ ทำให้มองเห็นว่า สรรพสิ่งมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในรูปของเหตุปัจจุย ลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนี้ ถือว่าเป็นกฎธรรมชาติที่ไม่มีใครสร้าง เกิดขึ้นเองและดำรงอยู่ในสรรพสิ่งทั้งสิ่งที่เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม ความเป็นเหตุปัจจุยเช่นนี้ เรียกทางศัพท์วิชาการว่า อิทัปปัจจยตา หรือปฏิจจสมุปบาท

^๔ วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^๕ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔-๓๕.

ความหมายของอิทัปปัจจยตาและปฏิจจสมุปบาท มีข้อที่พึงทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนว่า เท่าที่พบในพระไตรปิฎก อิทัปปัจจยตา มักจะอยู่ในรูปของไวพจน์ของปฏิจจสมุปบาท คือเป็นคำที่ใช้แทนกัน แต่ความจริง ๒ คำนี้มีความแตกต่างกัน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป ในหัวข้อใหญ่ มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจคือว่า ปฏิจจสมุปบาท กับอิทัปปัจจยตาเป็นอย่างเดียวกันในแง่ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เมื่อนิยามความหมายของ ๒ คำนี้แล้ว จึงจะได้วิเคราะห์ข้อแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนี้แตกต่างเฉพาะในการอธิบายสภาวะของสรรพสิ่งเท่านั้น แต่ในแง่ของความคิดหลักแล้ว ๒ คำนี้เป็นคำเดียวกัน

อิทัปปัจจยตา มีความหมายว่า การที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยจึงมีสิ่งนี้ มาจากคำ ๓ คำคือ อิธ แปลว่า นี่ ปจย แปลว่า ปัจจัย และ ตา ปัจจัย ในภาวตัทธิต ใช้ในความหมายว่า ความเป็น (ภาวนาม) เมื่อมารวมกัน จึงมีความหมายว่า ความที่มีสิ่งเป็นปัจจัย จึงมีสิ่งนี้

ปฏิจจสมุปบาท มาจากคำภาษาบาลีว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งประกอบด้วยคำ ปฏิจ กับคำ สมุปบาท

ปฏิจ แปลว่า อาศัย สมุปบาท (แยกเปณ ส ร่วม + อุปบาท เกิดขึ้น) แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกัน

เมื่อรวมคำ ๒ เข้าด้วยกัน จึงแปลได้ว่า การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอะไร คำตอบก็คือ การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรรณะ^๕ โดยธรรม ๑๒ ประการนี้ต่างเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันเกิด ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตัวเอง โดดๆ ปฏิจจสมุปบาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ทรงมุ่งหมายที่จะทรงแสดงถึงภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากพุทธดำรัสตรัสถึงความอิงอาศัยกันของหลักธรรมในปฏิจจสมุปบาท เช่น เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เป็นต้น^๖

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ปฏิจจสมุปบาท มุ่งถึง อาการที่ธรรมทั้งหลาย อาทิ อวิชชา อาศัยกันและกันเกิดขึ้นร่วมกันโดยต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน

ทฤษฎีปฏิจจสมุปบาท คือทฤษฎีหรือหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการอิงอาศัยกัน หรือความเป็นเหตุและผลของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะสิ่งที่ประกอบด้วยขั้น ๕ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยกฎปฏิจจสมุปบาท ตามทฤษฎีนี้ กฎปฏิจจสมุปบาท หรือกฎอิทัปปัจจยตาคือกฎแห่งความเป็นเหตุและผลของสิ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยคือสังขตธรรมทั้งปวง สิ่งทั้งปวงต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นในการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปหรือเปลี่ยนไปตาม

^๕ บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พระญาณการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๖ ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๑-๒. (เทศนาสูตร).

ความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัย กล่าวอีกอย่าง ปฏิจจนสมุปบาทก็คือความสัมพันธ์โดยการเป็นเหตุและผลต่อกัน (causal relation) ของสิ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือสิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้นในฐานะเป็นเหตุและผลของกันและกัน (ปฏิจจนสมุปบันนธรรม) ตามทฤษฎีปฏิจจนสมุปบาทจึงไม่มีสิ่งที่อยู่ได้ด้วยตัวเองที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า “สภาวะ” (substance) หรือสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งสมบูรณ์” (the absolute) หรือ “สิ่งมีจริงสูงสุด” (Ultimate Reality) ซึ่งรวมถึงสิ่งที่เรียกว่า “อตตะ” หรือ “อาตมัน” ในปรัชญาอินเดียด้วยนั่นเอง

ทฤษฎีปฏิจจนสมุปบาทแสดงให้เห็นว่าสภาวะตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายมีลักษณะสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ

(๑) **ผลทุกอย่างต้องมีเหตุ** หมายความว่าปรากฏการณ์หรือสิ่งในธรรมชาติทั้งปวงต้องมีเหตุเกิด ไม่สามารถเกิดหรือมีอยู่ได้ด้วยตัวเอง กระบวนการของสิ่งที่เป็นเหตุและผลจึงไม่มีจุดเริ่มต้น แรกสุดนักคิดบางรายเห็นว่าจะต้องมีจุดเริ่มต้นคือปฐมเหตุ (first cause) เช่น อาริสโตเติล และเซนตทอมัส อไควนัส เห็นว่ามีปฐมเหตุหรือสิ่งเคลื่อนไหวแรกสุด ที่ทำให้สิ่งอื่น ๆ เคลื่อนไหวโดยตัวเองไม่ต้องมีสิ่งอื่นมาทำให้เคลื่อนไหว ตามทฤษฎีปฏิจจนสมุปบาท สิ่งที่เกิดขึ้นทุกอย่างจึงไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ อย่างไร้สาเหตุ

(๒) **เหตุไม่บังคับผลตายตัว** หมายความว่า แม้ผลทุกอย่างจะต้องมีเหตุเกิดแต่เหตุทุกอย่างไม่ได้บังคับผลให้ต้องเกิดตามมาเสมอไป เช่น การปลูกต้นไม้เป็นเหตุให้เกิดต้นไม้ แต่ไม่แนเสมอไปว่าต้นไม้จะต้องเกิด เพราะบางครั้งเราปลูกต้นไม้แต่ต้นไม้ไม่เกิดหรือไม่งอกงามขึ้นมาก็มี ทั้งนี้เพราะการที่เหตุใดเหตุหนึ่งจะทำให้เกิดผลได้จะต้องอาศัยเงื่อนไขอื่น ๆ อีกมาก เช่น ต้องไม่มีคนหรือสัตว์มาทำลาย การที่บุตรของเนมารดาไปซื้อขนมเป็นเหตุให้เกิดการให้เงินของมารดา แต่บางครั้งมารดาก็ไม่ให้เงินอาจจะเป็นเพราะมารดามีเงินไม่พอที่จะให้ หรือเป็นเพราะมารดากำลังอารมณ์ไม่ดีอยู่ก็ได้ การให้ผลของกรรมก็เช่นกัน การทำบุญหรือบาปอย่าใดอย่างหนึ่งจะให้ผลหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าเราทำกรรมใหม่เช่นใด ดังนั้นพุทธศาสนาจึงจัดเป็นนิตินิยมแบบอ่อน

(๓) **ความเป็นวัฏจักรของกระบวนการเหตุผล** กระบวนการของความเป็นเหตุและผลในธรรมชาติดีลักษณะเกิดซ้ำไปมาหรือหมุนเวียนเป็นวัฏจักร เช่น กิเลสทำให้เราทำกรรม กรรมก็ทำให้เราได้รับผลกระทบหรือวิบากของกรรม ผลของกรรมทำให้เราเกิดกิเลสและทำกรรมอีก หรือแม่น้ำลำธารทำให้เกิดเมฆ เมฆทำให้เกิดฝน แล้วฝนก็กลับมาทำให้เกิดแม่น้ำลำธารอีก กระบวนการของเหตุและผลในลักษณะเป็นวัฏจักรนี้ทำให้ไม่มีปฐมเหตุ^๗

ความต่างกันของปฏิจจนสมุปบาทและอิทัปปัจจยตา สภาวะที่เรียกว่าปฏิจจนสมุปบาทมีหลายแง่มุมหรือหลายลักษณะให้เรากำหนดได้ จึงมีคำหลายคำที่ใช้เป็นไวพจน์เรียก

^๗ วัชร งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๔๓-๔๔.

สภาวะดังกล่าวนี้ ซึ่งแม้จะเป็นไวกพจน์ของกันและกันได้ แต่ก็มีนัยหรือลักษณะที่เน้นต่างกัน ดังจะได้นำมากล่าวดังนี้

เมื่อกล่าวโดยทั่วไป คำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เรียกกฎหรือความจริงนี้โดยตรง ส่วนคำอื่น อาทิเช่น “ตถตา” และ “อิทัปปัจจยตา” เป็นคำที่ใช้ขยายความหรือเป็นไวกพจน์ของคำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ในปัจฉิมสูตร ที่ตรัสไว้ว่าพระองค์จะทรงแสดงปฏิจจนสมุปบาทและตรัสสรุปว่า

...ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาฉะนี้แล นี้เรียกว่า ปฏิจจนสมุปบาท^๙

พระพุทธพจน์ที่ยกมานี้แสดงว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” เป็นชื่อรวมสำหรับเรียกกระบวนการธรรมชาตินี้ โดยมีคำอีก ๔ คำคือ “ตถตา” “อวิตถตา” “อนัญญตถตา” และ “อิทัปปัจจยตา” เป็นคำอธิบายลักษณะของกระบวนการหรือความจริงนี้ ซึ่งจะถือว่าเป็นคำไวกพจน์ของกันและกันได้ ดังที่มีการใช้คำว่า “อิทัปปัจจยตา” แทนคำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท”

จากที่กล่าวมา คำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” จึงเป็นคำที่ใช้เรียกสภาวะหรือกระบวนการตามธรรมชาตินี้โดยตรง โดยมีคำอื่นอีก ๔ คำ เป็นคำบรรยายลักษณะของสภาวะอันนี้ซึ่งถือเป็นไวกพจน์ของคำว่า “ปฏิจจนสมุป-บาท” ก็ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพิจารณาลักษณะต่าง ๆ ของกระบวนการอันนี้พร้อมกับความหมายของคำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” และ “อิทัปปัจจยตา” พอจะบอกได้ว่า คำ ๒ คำนี้มีความต่างกันโดยใช้แสดงลักษณะหรือแง่มุมที่ต่างกันของสภาวะอันเดียวกันนี้

คำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” แปลตามศัพท์ว่า “การเกิดขึ้นพร้อมกันโดยอิงอาศัยกัน” กล่าวอีกนัยหนึ่งคืออาการที่เหตุการณ์อันหนึ่งเกิดขึ้นจากการอาศัยกันและกันของสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันที่เรียกว่าความเป็นปัจจัยแบบอัญญมัญญปัจจัย เหมือนการตั้งอยู่ของไม้ ๓ เส้าที่เกิดขึ้นเพราะไม้ ๓ อันตั้งพิงกันหรือค้ำยันกันและกันไว้ทำให้ไม้แต่ละอันตั้งอยู่ได้ ไม้แต่ละอันจึงต่างอิงอาศัยไม้อันอื่นหรือต่างก็เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันในการตั้งอยู่นั้น และเหมือนการขึ้นและลงของไม้กระดานหกที่การขึ้นและลงของไม้แต่ละข้างต้องอาศัยกัน เช่น การที่ไม้ด้านซ้ายลงทำให้ไม้ด้านขวาขึ้น แต่การที่ไม้ด้านขวาขึ้นก็เป็นเหตุให้ไม้ด้านซ้ายลงได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น ปฏิจจนสมุปบาทจึงหมายถึงความเป็นเหตุและผลแบบต่างฝ่ายต่างอาศัยกัน (mutual causality) จัดเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง (two-way relation) ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบทางเดียว (one-way relation)

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราแปล “ปฏิจจนสมุปบาท” แค่ว่า “การอาศัยกันและกันเกิดขึ้น” คำว่า “ปฏิจจนสมุปบาท” จะมีความหมายมากกว่าแค่การอาศัยกันและกันในขณะเดียวกัน

^๙ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕. (ปัจฉิมสูตร).

อย่างที่เพิ่งกล่าวมา เพราะยังอาจหมายถึงการอาศัยกันและกันแบบกลับกันเป็นเหตุและผลหรือเป็นเหตุและผลแบบวนกลับไปกลับมา เช่น วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ในกรณีนี้วิญญาณเป็นเหตุ ส่วนนามรูปเป็นผล แต่นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้นามรูปกลับมาเป็นเหตุ ส่วนวิญญาณกลายเป็นผล ดังนั้น ความหมายของ “ปฏิจสุมุปบาท” จึงครอบคลุมความเป็นเหตุและผลแบบเกิดขึ้นพร้อมกันและแบบเกิดหมุนวนหรือสลับไปมาซึ่งจะครอบคลุมถึงความเป็นเหตุและผลในความหมายของอิทัปปัจจยตาด้วยเหตุนี้กระมัง พระพุทธเจ้าจึงทรงใช้คำว่า “ปฏิจสุมุปบาท” เป็นชื่อเรียกสภาวะหรือกระบวนการอันนี้

ส่วนคำว่า “อิทัปปัจจยตา” แปลตามศัพท์ว่า “ความที่สิ่งนี้เป็นปัจจัย” มาจากการผสมกันของคำว่า “อิท” (สิ่ง) นี้ คำว่า “ปัจจัย” ที่แปลว่า “ปัจจัย” และคำว่า “ตา” ซึ่งเป็นศัพท์ประเภทปัจจัยที่ใช้แทนคำว่า “ภาวะ” ที่แปลว่า “ความมี” หรือ “ความเป็น” เมื่อรวมกันจึงหมายถึงภาวะหรืออาการที่สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยของอีกสิ่งหนึ่ง นั่นก็คือสิ่งหนึ่งเป็น “เหตุ” ของอีกสิ่งหนึ่งที่เป็น “ผล” เหมือนบิดามารดาเป็นเหตุให้เกิดผลคือบุตร บุตรไม่ได้เป็นเหตุให้เกิดมารดาบิดา หรือเหมือนออกซิเจน ความร้อน และเชื้อเพลิงทำให้เกิดไฟ ไฟไม่ใช่เหตุเกิดของออกซิเจน ความร้อน และเชื้อเพลิง ดังนั้น อิทัปปัจจยตาจึงหมายถึงความเป็นเหตุและผลแบบสิ่งหนึ่งอาศัยสิ่งหนึ่ง จัดเป็นความสัมพันธ์แบบทางเดียว ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบสองทางอย่างในกรณีความสัมพันธ์แบบปฏิจสุมุปบาท แต่ถ้าจะพูดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์แบบของอิทัปปัจจยตาก็สามารถรวมลงในความสัมพันธ์แบบปฏิจสุมุปบาทได้ เพราะความสัมพันธ์แบบทางเดียวนี้อาจเกิดขึ้นในรูปแบบของวัฏจักรคือหมุนวนสลับกันเป็นเหตุและผลซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์แบบ ปฏิจสุมุปบาท ดังนั้น คำว่า “ปฏิจสุมุปบาท” จึงจะครอบคลุมความหมายและลักษณะของความเป็นเหตุและผลหรือความสัมพันธ์ในด้านเป็นเหตุและผลมากกว่าคำว่า “อิทัปปัจจยตา”

ผู้เขียนเห็นว่า รูปแบบหรือลักษณะของความเป็นเหตุและผลที่เป็นรูปแบบหลักหรือเป็นลักษณะสำคัญก็คือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ๒ อย่างนี้ อย่างไรก็ตาม ความเป็นเหตุและผลของสิ่งทั้งหลายยังมีรูปแบบอื่นอีกซึ่งมาพร้อมกับรูปแบบหลักทั้งสองอย่างนี้ คัมภีร์อิทธิธรรมจึงจำแนกความเป็นเหตุและผลออกเป็น ๒๔ อย่าง ที่เรียกกันว่า “ปัจจัย ๒๔” ซึ่งบางคนอาจเข้าใจผิดว่ามีสิ่งที่มาทำหน้าที่เป็นปัจจัย ๒๔ อย่าง ซึ่งที่จริงไม่ใช่เช่นนั้น แต่หมายถึงสิ่งต่างๆ มาสัมพันธ์กันใน ๒๔ ลักษณะมีลักษณะของเหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัยเป็นต้น^{๑๐}

^{๑๐} วัชระ งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๔๔-๔๖.

คำที่เป็นไวยากรณ์ของ ปฏิจจสมุปบาท ในปัจจยสูตร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (ความจริง) นั้นก็ยังคงอยู่ ยังคงเป็น ัมมจิตตา ัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา ตถตา อวิตถตา อนัญญถตา”^{๑๑}

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายชื่อเรียกปฏิจจสมุปบาท ไว้ในหนังสือ ปฏิจจสมุปบาท ว่า

๑. **ัมมจิตตาหรือ ัมมจิตติ** คือ ความดำรงอยู่ตามธรรม หมายถึง ความดำรงอยู่ตามปัจจย สิ่งที่ยังดำรงอยู่ตามปัจจยนั้น ก็คือ อวิชชา สังขาร ฯลฯ ชาติ ชรามรณะ ซึ่งก็หมายความว่า อวิชชาเป็นปัจจยให้สังขารดำรงอยู่ สังขารเป็นปัจจยให้วิญญาณดำรงอยู่ วิญญาณเป็นปัจจยให้นามรูปดำรงอยู่ นามรูปเป็นปัจจยให้สฬายตนะ (อายตนะ ๖) ดำรงอยู่ สฬายตนะเป็นปัจจยให้ผัสสะดำรงอยู่ ผัสสะเป็นปัจจยให้เวทนาดำรงอยู่ เวทนาเป็นปัจจยให้ตัณหาดำรงอยู่ ตัณหาเป็นปัจจยให้อุปาทานดำรงอยู่ อุปาทานเป็นปัจจยให้ภพดำรงอยู่ ภพเป็นปัจจยให้ชาติดำรงอยู่ ชาติเป็นปัจจยให้ชรามรณะดำรงอยู่ เมื่อชาติชรามรณะยังดำรงอยู่แน่นอนว่า โสกะ (ความโศก) ปริเทวะ (ความร้องไห้คร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) ก็ยังดำรงอยู่ด้วย

๒. **ัมมนิยามตา หรือ ัมมนิยาม** คือ ความแน่นอนแห่งธรรมหรือความแน่นอนตามธรรม หมายถึง ความแน่นอนแห่งปัจจยหรือความแน่นอนตามปัจจย สิ่งที่ยังแน่นอนตามปัจจยนั้นก็คือ อวิชชา สังขาร ฯลฯ ชาติ ชรามรณะ ซึ่งก็หมายความว่า อวิชชาเป็นปัจจยให้สังขารเกิดแน่นอน สังขารเป็นปัจจยให้วิญญาณเกิดแน่นอน วิญญาณเป็นปัจจยให้นามรูปเกิดแน่นอน นามรูปเป็นปัจจยให้สฬายตนะเกิดแน่นอน สฬายตนะเป็นปัจจยให้ผัสสะเกิดแน่นอน ผัสสะเป็นปัจจยให้เวทนาเกิดแน่นอน เวทนาเป็นปัจจยให้ตัณหาเกิดแน่นอน ตัณหาเป็นปัจจยให้อุปาทานเกิดแน่นอน อุปาทานเป็นปัจจยให้ภพเกิดแน่นอน ภพเป็นปัจจยให้ชาติเกิดแน่นอน ชาติเป็นปัจจยให้ชรามรณะเกิดแน่นอน เมื่อมีชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ย่อมเกิดด้วยอย่างแน่นอน

๓. **อิทัปปัจจยตา** คือ ความมีสิ่งนี้เป็นปัจจย หมายถึง เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มีตาม เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นตาม สิ่งที่มีเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้ก็มีตาม ก็คือ อวิชชา สังขาร ฯลฯ ชาติ ชรามรณะ ซึ่งก็หมายความว่าเมื่ออวิชชา มีสังขารก็มีตาม เมื่อสังขารมีวิญญาณก็มีตาม เมื่อวิญญาณมี นามรูปก็มีตาม เมื่อนามรูปมี สฬายตนะก็มีตาม เมื่อสฬายตนะมี ผัสสะก็มีตาม เมื่อผัสสะมี เวทนามีตาม เมื่อเวทนามี ตัณหาที่มีตาม เมื่อตัณหา มีอุปาทานก็มีตาม เมื่ออุปาทานมี ภพก็มีตาม เมื่อภพมี ชาติก็มีตาม เมื่อชาติมี ชรามรณะก็มีตาม เมื่อชรามรณะมี โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสก็มีตามด้วย

๔. **ตถตา** คือความเป็นเช่นนั้น หมายถึง ความเป็นจริงอย่างนั้น สิ่งที่เป็นจริงอย่างนั้น ก็คือ อวิชชาเป็นปัจจยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ ชาติเป็น

^{๑๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕. (ปัจจยสูตร).

ปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ ซึ่งเป็นความจริงที่คงอยู่ตลอดเวลา และเป็นความจริงที่ว่า เมื่อมีชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เป็นของจริงที่เกิดมาตามจริง

๕. อวิตถตา คือความเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เป็นเช่นนั้น หมายถึงความเป็นจริงอย่างนั้นไม่ผันแปรไปเป็นความไม่จริง สิ่งที่เป็นจริงโยไม่ผันแปรนั้น ก็คือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรามรณะ และก็เป็นความจริงโดยไม่มีทางผันแปรไปได้อีกที่ว่า เมื่อมีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เป็นจริงที่เกิดตามมาโดยไม่ผันแปร

๖. อนัญญตถตา คือความไม่เป็นอย่างอื่น หมายถึงเป็นอย่างอื่นจากที่เป็นมานี้ไม่ได้ สิ่งที่เป็นอย่างอื่นจากสิ่งที่เป็นมานี้ไม่ได้ก็คือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรามรณะ และก็เป็นอย่างอื่นอย่างที่เป็นมานี้ไม่ได้ ก็คือ เมื่อมีชรามรณะแล้ว โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เป็นจริงตามที่เกิดมาโดยไม่ผันแปรเป็นอื่นไปจากนี้ไปได้

๗. ปัจจยการ คืออาการตามปัจจัย หมายถึง อาการที่เกิดขึ้นตามปัจจัย ซึ่งก็หมายความว่า อวิชชา สังขาร ฯลฯ ชาติ ชรา มรณะ ต่างเกิดขึ้นตามปัจจัยปรุงแต่ง และเมื่อมีชาติชรามรณะแล้ว โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เกิดตามปัจจัยด้วย^{๑๒}

คำที่ใช้แทน (คำไวพจน์) เหล่านี้เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นเหตุและผลของสรรพสิ่งที่อยู่ในฐานะตัวธรรมชาติ กุฎธรรมชาติ แม้จะใช้คำที่ต่างกันแต่ความหมายก็เหมือนกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า หลักคำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาทหรืออิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญ และมีเนื้อหาสาระครอบคลุมหลักธรรมทุกหมวดทุกข้อ ปฏิจจสมุปบาท กับอิทัปปัจจยตานี้ หากจะมองในแง่มุมที่ต่างกันก็มองได้ หากจะมองในแง่มุมที่เหมือนกันก็มองได้ จึงดูเหมือนจะมีความไม่แตกต่างในความแตกต่างกัน ในหัวข้อต่อไปจะได้กล่าวถึงการตีความเรื่อง อิทัปปัจจยตาของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งผู้เขียนจะใช้คำว่าอิทัปปัจจยตา ซึ่งในทัศนะของพุทธทาสภิกขุแล้ว ถือว่า อิทัปปัจจยตามีความหมายกว้างทั่วไป จะใช้กับรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกรณีใดกรณีหนึ่ง ก็ยังได้เป็นกฎวิทยาศาสตร์ทั่วไปก็ได้ ส่วนปฏิจจสมุปบาทนั้น มุ่งหมายใช้เฉพาะเรื่องทุกข์และดับทุกข์โดยตรงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๓. การตีความเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ

เรื่องอิทัปปัจจยตาที่ผู้เขียนนำมาศึกษา นี้ เป็นหนังสือรวมคำบรรยายเรื่องอิทัปปัจจยตาที่หลวงพ่อบุญทาสได้บรรยายไว้ติดต่อกัน ๑๓ ตอน ระหว่างวันที่ ๑ มกราคม

^{๑๒} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, หน้า ๓-๗.

๒๕๑๕ ถึง ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕^{๑๓} พูดถึงเรื่องอิทัปปัจจยตาในฐานะต่าง ๆ ซึ่งเมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้ว ฐานะของอิทัปปัจจยตาไม่ว่าจะกล่าวถึงกี่ฐานะก็ตาม ก็จะรวมลงอยู่ในฐานะ ๒ อย่างเท่านั้นคือ ในฐานะเป็นคำบรรยายที่เป็นกลาง ๆ (มีขณธรรมเทศนา) และในฐานะเป็นธรรมบรรยายเรื่องของอนัตตา ฐานะทั้ง ๒ นี้ หากกล่าวขยายต่อไปก็จะได้ ๔ ประเด็นคือ

๑. อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นคำอธิบายเรื่องธรรมชาติ
๒. อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นคำอธิบายเรื่องกฎธรรมชาติ
๓. อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นคำอธิบายเรื่องหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ
๔. อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นคำอธิบายผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่

ในหนังสือเรื่องอิทัปปัจจยตา พุทธทาสภิกขุได้ตีความอิทัปปัจจยตาในฐานะต่าง ๆ

๑๓ ฐานะ ซึ่งมีรายละเอียดพอจะนำมากล่าวเป็นบางส่วนได้ ดังนี้

๑. อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นพุทธพจน์ที่ถูกมองข้าม การตีความในประเด็นนี้ เพื่อต้องการตอบปัญหาว่า หลักคำสอนเรื่องใดที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุ มองว่า หัวใจของพระพุทธศาสนาก็คืออิทัปปัจจยตา เพราะมองว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นอิทัปปัจจยตาทั้งสิ้น ในความหมายว่าต่างอิงอาศัยหรือเป็นปัจจัยแก่กันและกันทั้งสิ้น แต่เรื่องนี้ไม่ค่อยมีใครได้พูดถึง^{๑๔} ไปพูดถึงเฉพาะเรื่องอื่น ๆ อย่างที่เรามักจะได้ยินประเด็นคำถามว่า อะไรคือหัวใจของพระพุทธศาสนา บางท่านก็บอกว่า อริยสัจ ๔ บางท่านก็ไตรลักษณ์ หรือโอวาทปาฏิโมกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ หลักธรรมเหล่านี้ พุทธทาสภิกขุมองว่า ล้วนแต่มีลักษณะของอิทัปปัจจยตาทั้งสิ้น

ตามที่กล่าวมาตั้งแต่แรกแล้วว่า อิทัปปัจจยตา มีภูมิตำขึ้น ๆ ว่า เพราะมีสิ่งนี้ จึงมีสิ่งนี้ ถ้าเราเอาแนวคิดนี้ไปจับหลักธรรมหลาย ๆ หมวด จะเห็นว่า มีลักษณะการอิงอาศัยกัน หรือเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันทั้งสิ้น การอิงอาศัยกันนี้ มองได้ทั้งในแง่ของเหตุผล หรือสายเกิดกับสายดับ อย่างเช่นไตรลักษณ์ก็มีลักษณะเป็นเหตุผลของกันคือ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา ถ้าวิเคราะห์ตามแนว อิทัปปัจจยตาจะเห็นว่า อนิจจัง เป็นเหตุ ทุกข์ เป็นผล (ของอนิจจัง) และ เป็นเหตุของอนัตตา ๆ เป็นผล หรือเป็นบทสรุป หรือ อริยสัจ ๔ ก็แบ่งเป็น ๒ สาย คือสายเกิดกับสายดับคือ ทุกข์ กับ นิโรธ เป็นผล สมุทัย กับ มรรค เป็นเหตุ แม้กระทั่งเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์ พุทธทาสภิกขุก็มองว่าไม่ใช่หัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะการสอนให้เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ศาสนาไหน ๆ ก็สอนกันทั้งนั้น โอวาทปาฏิโมกข์ของพุทธศาสนาจะแตกต่างจากคำสอนในศาสนาอื่นก็ต่อเมื่อ สอนให้

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔.) เป็นฉบับที่ผู้เขียนได้ใช้เป็นข้อมูลหลักในบทความนี้

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**. หน้า ๘.

ทำจิตใจให้สะอาด ให้รู้แจ้งในเรื่องอิทัปปัจจยตาเท่านั้น จึงจะประเสริฐบริสุทธิ์จากกิเลส^{๑๕} แต่ก็ยังอยู่ในขอบเขตของอิทัปปัจจยตา อยู่นั่นเอง

นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุ ยังมองว่าอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาท เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณา หลังจากตรัสรู้ เป็นคำที่พระองค์นำมาเปล่งเล่นเวลาอยู่ว่าง ๆ คล้าย ๆ กับบทเพลงที่ร้องเล่นเมื่อสบายอารมณ์ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนเสวยวิมุตติสุข ดังนี้^{๑๖}

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ คงไม้โพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ คงไม้โพธิพฤกษ์ตลอด ๗ วัน และทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทเป็นอนุโลม และปฏิโลม ตลอดปฐมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้

(ปฏิจจสมุปบาท อนุโลม)

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

(ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม)

อนึ่ง เพราะอวิชชาอันแหล่ดับโดยไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สังขาร จึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

อิทัปปัจจยตา ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุมองว่า เพราะมีความหมายครอบคลุมคำว่า “ธรรม” ทั้ง ๔ ความหมายคือ ตัวธรรมชาตีก็คือ อิทัปปัจจยตา กฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งหลาย ก็คือ กฎอิทัปปัจจยตา หน้าที่ของมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อกฎเกณฑ์นั้น ก็คืออิทัปปัจจยตา ผลที่มนุษย์จะได้รับออกมาเป็นมรรค ผล นิพพาน ก็คืออิทัปปัจจยตา ฉะนั้น ธรรมทั้งปวงก็คืออิทัปปัจจยตา ไม่ควรยึดมั่นโดยความเป็นตัวกูของกู

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา. หน้า ๑๐.

^{๑๖} วิมहा. (ไทย) ๔/๑/๑-๒.

ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอิทัปปัจจยตา อย่าพึงยึดถือว่าเป็นตัวเราหรือของเรา นี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง^{๑๗}

๒. อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นศาสตร์หรือวิชาของโลก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า อิทัปปัจจยตามีกฎว่า

เมื่อสิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้ย่อมมี

เพราะความเกิดขึ้นของสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี

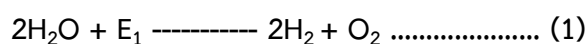
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมดับ

จากคำกล่าวนี้ ทำให้เรามองเห็น ศาสตร์หรือวิชาการทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นตามหลักนี้ทั้งสิ้น พุทธทาสภิกขุ ยกตัวอย่างง่าย ๆ ว่า แม่ครัวเข้าไปในครัว แล้วก็หยิบไม้ฟันมาตีดไฟที่เตา แล้วไฟมันก็ลุกขึ้น แล้วนำเอาหม้อข้าวที่ใส่ข้าวสารที่ล้างแล้ว ตั้งบนไฟ เมื่ออยู่ครู่หนึ่ง น้ำก็เดือด เม็ดข้าวก็อ่อนพอที่จะเขี่ยน้ำได้ แล้วในที่สุด ก็เป็นข้าวสุก แล้วก็ตักเอามากินได้ นี่ขอให้ศึกษาดูว่า มันเป็นอิทัปปัจจยตา ทางรูปธรรม^{๑๘}

วิชาการแขนงต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ทั้งหลายสนใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น แล้วก็ตั้งคำถามขึ้นโดยอยู่ในกรอบของ What, How, Why กล่าวคือ สิ่งนั้นคืออะไร ? เกิดขึ้นได้อย่างไร ? และ ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ? ความสงสัยเหล่านี้ นำไปสู่การค้นคว้าหาคำตอบ จนกระทั่งได้คำตอบขึ้นมา คำตอบที่ได้มา สามารถตอบคำถามทั้ง ๓ ประเด็นได้ชัดเจน และจบไปเป็นเรื่องราว จึงกลายเป็นศาสตร์แขนงต่างๆ เมื่อเป็นศาสตร์แขนงต่างๆ แล้ว มนุษย์จึงศึกษาศาสตร์เหล่านั้น ในฐานะที่เป็นวิชาการแขนงต่างๆ การจัดแขนงวิชาต่างๆ จัดได้หลายรูปแบบ เช่น จัดแบบ ๓ กลุ่มคือ ๑) กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ ๒) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และ ๓) กลุ่มวิชาศิลปศาสตร์

กล่าวเฉพาะในกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ ยังแบ่งย่อยได้เป็น ๓ หมวดคือ ๑) วิทยาศาสตร์กายภาพ ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต ในรูปของพลังงาน แสง สี เสียง ความร้อน เป็นต้น ๒) วิทยาศาสตร์ชีวภาพ ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต และพันธุกรรม เรื่องพืช สัตว์ และมนุษย์ ๓) วิชาวิทยาศาสตร์สังคม ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เกิดขึ้นโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เช่น วิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม ทัศนวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น ดังจะขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์กายภาพเกี่ยวกับวิชาเคมี เช่น

พลังงานที่เซลล์นำมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้มาจากพลังงานเคมี ดังสมการต่อไปนี้

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๒๘.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๓๓.

E_1 หมายถึง พลังงานไฟฟ้าที่เข้าร่วมในปฏิกิริยาเคมี ซึ่งจะทำให้พันธะระหว่างอะตอมของไฮโดรเจนกับอะตอมของออกซิเจนสลายไป ทำให้โมเลกุลของน้ำแปรสภาพเป็นโมเลกุลของไฮโดรเจนและออกซิเจน นักเคมีเรียกพลังงานที่ใช้ในการสลายพันธะเคมีว่า **พลังงานพันธะ (bond energy)**^{๑๙}

จากตัวอย่างวิชาเคมีที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์อันนี้แหละ ที่อยู่ในรูปของอิทัปปัจจยตา ดังนั้น จึงพอจะกล่าวได้ว่า ไม่ว่ากฎเกณฑ์อะไร วิชาความรู้หรือศาสตร์ใดในโลก ล้วนแต่เป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น มนุษย์จึงเอามาใช้เป็นประโยชน์ คิอะไร ทำอะไร สร้างอะไรได้ตามความมุ่งหมาย^{๒๐}

๓. อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นตัวเราในทุกความหมายในทุกอิริยาบถ

การตีความอิทัปปัจจยตาในประเด็นนี้ เน้นไปที่ตัวของมนุษย์ ว่ามีความเกี่ยวข้องกับ การเป็น อิทัปปัจจยตา อย่างไรบ้าง โดยเอาตัวของเราเป็นตัวตั้ง แล้วเอากฎอิทัปปัจจยตา มาจับ หากกล่าวถึงกฎ อิทัปปัจจยตาแล้ว พุทธทาสภิกขุ มองว่าอิทัปปัจจยตามี ๓ นัยคือ

นัยที่ ๑ อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎ เป็นกฎของทุกสิ่ง หรือของธรรมชาติทุกอย่าง กฎนี้เป็นสิ่งที่ตายตัว เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสรรพสิ่ง สรรพสิ่งจะมีกฎประจำที่แน่นอนตายตัว

นัยที่ ๒ อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นไปตามกฎ กิริยาอาการ สภาวะลักษณะอะไรก็ตามที่มันกำลังดำเนินไปตามกฎของสิ่งนั้น ๆ ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีลักษณะเป็นสาเหตุ หรือมีปัจจัยปรุงแต่ง ผลักไสให้เป็นไป กล่าวสรุปก็คือสังขธรรมทั้งหลายนั่นเอง

นัยที่ ๓ อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นผล สิ่งที่เป็นผลคือสิ่งที่มนุษย์ต้องการ หรือว่าเป็นสิ่งที่กระทบกระทั่งมนุษย์มากที่สุด เป็นสุขก็มี เป็นทุกข์ก็มี ทั้งสุขทั้งทุกข์ต่างก็กระทบมนุษย์ไปคนละอย่าง ให้ความรู้สึกคนละแบบ ผลเหล่านี้ก็เรียกว่ามีเหตุมีปัจจัย ปรุงแต่ง จึงมีลักษณะเป็นสังขตะด้วยเช่นกัน^{๒๑}

นัยของอิทัปปัจจยตาทั้ง ๓ นัยนี้ มองได้เป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นเหตุ กับส่วนที่เป็นผล กล่าวได้ว่า การแบ่งนัยออกเป็น ๓ นัยนี้ เพื่อใช้อธิบาย “ตัวเรา” ว่ามีลักษณะเป็นอิทัปปัจจยตา โดยเขียนเป็นตรรกศาสตร์ได้ ดังนี้

สรรพสิ่ง เป็น อิทัปปัจจยตา

“ตัวเรา” เป็น สรรพสิ่ง

เพราะฉะนั้น ตัวเรา จึงเป็นอิทัปปัจจยตา.

เป็นการมองว่า นัยที่ ๑ เป็นกฎใหญ่ที่คอยควบคุมสรรพสิ่ง นัยที่ ๒ แสดงตัวของนัยที่ ๑ และนัยที่ ๓ เป็นผลของนัยที่ ๒ อธิบายความว่า กฎใหญ่ที่ว่านี้คือกฎอิทัปปัจจยตา

^{๑๙} กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือเรียนวิชาชีววิทยา ว ๐๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๖๒.

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๖๒-๖๔.

กฎนี้ไม่มีใครสร้าง คล้ายกับเป็นปฐมเหตุของกฎทั้งหลาย สรรพสิ่งต้องอยู่ภายใต้กฎนี้ พอกล่าวถึงนัยที่ ๒ พูดถึงการทำงานของกฎนัยที่ ๑ พอพูดถึงนัยที่ ๓ ก็สะท้อนให้เห็นความเป็นผล ที่เกิดจากการทำงานของนัยที่ ๑

การตีความนัยนี้ มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ตัวเรา” อยู่ ๓ เรื่องดังจะยกมาเป็นตัวอย่างสัก ๑ เรื่องคือ

เรื่องการเกิด (ชาติ) ซึ่งท่านแบ่งเป็น ๒ อย่างคือการเกิดทางกาย หรือทางรูปธรรม การเกิดลักษณะนี้ จะต้องอาศัยเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดคือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และมีสตรว์มาปฏิสนธิ หากพร้อมมูลทั้ง ๓ อย่างนี้ การเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดมีขึ้น การเกิดอย่างที่สองคือการเกิดทางนามธรรมหรือทางจิตใจ การเกิดการชนิดหลังนี้ กล่าวถึงการเกิดของจิตที่ไปยึดเหนี่ยวอารมณ์ที่เรียกว่า “กามคุณ ๕” คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เมื่อมีการกระทบ (ผัสสะ) ก็จะเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ยึดมั่น จนเกิด ตัวกูของกู กลายเป็นวงจรของความทุกข์และความสุข ดังนั้น การเกิดชนิดที่สองจึงหมายถึงเอาเอาอาการที่เกิดกับจิต การจะเกิดได้ต้องผ่านกระบวนการของผัสสะ --- เวทนา --- ตัณหา --- อุปาทาน เป็นเหตุปัจจัยสืบเนื่องกันอยู่อย่างนี้^{๒๒}

๔. อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นพระเจ้า อิทัปปัจจยตาในฐานะพระเจ้านี้ เป็นการตีความตามแนวคิดของศาสนาอื่น เอาเรื่องพระเจ้ามาเป็นตัวตั้ง แล้วเอาเรื่องลักษณะของอิทัปปัจจยตาไปตีความว่าเป็นพระเจ้า พระเจ้าในความหมายของศาสนากลุ่มเทวนิยม หมายถึงผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครสร้าง เป็นอมตะ อยู่เหนือกาลเวลา เหนือทุกอย่าง ไม่มีลักษณะที่ใครจะพูดได้ว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ เหนือการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยโลกียภาษา และมีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการคือ เป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่าง แต่พระเจ้าไม่ได้เป็นต้นกำเนิดของใครหรือของสิ่งใด คอยควบคุมสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามอำนาจของพระองค์ และคอยเลิกล้างสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้หมดไปเสีย^{๒๓} หากมองโดยใช้กรอบหน้าที่ของพระเจ้าแล้ว อิทัปปัจจยตา ก็เป็นเหมือนพระเจ้าในกลุ่มเทวนิยมทั้งหลาย เพราะอิทัปปัจจยตาเป็นทั้งตัวกฎธรรมชาติ ที่เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง คอยควบคุมสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ และคอยเปลี่ยนแปลงเลิกล้างสรรพสิ่งให้เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป หรือเสื่อมสลายไปตามหลักของเหตุผลต่างกันแต่เพียงว่า พระเจ้าคืออิทัปปัจจยตาสามารถอธิบายได้ วิพากษ์วิจารณ์ได้ด้วยหลักเหตุผล

๕. อิทัปปัจจยตาในฐานะพระรัตนตรัยและไตรสิกขา การตีความในทัศนะนี้ มุ่งเน้นอธิบายการเกิดขึ้นและการปฏิบัติ พระรัตนตรัยคือแก้วอันประเสริฐ ๓ ประการคือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การจัดลำดับแบบนี้ ยึดเอาตามการค้นพบเป็นหลัก คือพระพุทธเจ้า

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๖๔-๗๐.

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๙๔-๑๐๐.

ค้นพบพระธรรม แล้วนำพระธรรมมาสั่งสอนแก่พระสงฆ์ จึงเกิดพระสงฆ์ขึ้นมา พุทธศาสนิกชนมองพระรัตนตรัยว่า พระธรรมเป็นสิ่งที่ต้องนึกถึง พระธรรมนี้ควรจะถือว่าเป็นปฐมเหตุ ศาสนาทุกศาสนาล้วนมีปัญหาเรื่องปฐมเหตุ อะไรเป็นปฐมเหตุที่ทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้น และเป็นไป ศาสนาอื่นเชื่อว่าพระเจ้าเป็นปฐมเหตุ พวกเราก็มองว่ามีพระธรรม มีธรรมเป็นปฐมเหตุ ถ้อยคำในพระไตรปิฎกก็มีว่า ธรรมะมีอยู่ก่อนแล้ว^{๒๔}

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลคนหนึ่งซึ่งค้นพบธรรมธาตุหรือหลักความจริงที่มีอยู่ก่อน พุทธะจึงเป็นต้นเหตุอีกอันหนึ่ง ซึ่งทำให้ธรรมหรือพระธรรมปรากฏออกมา พระธรรมไม่ปรากฏแก่จิตใจของมนุษย์ ทั้งที่มีอยู่ในที่ทั่วไป หรือในตัวบุคคลนั่นเอง แต่พระธรรมนั้นยังไม่ปรากฏแก่จิตใจของมนุษย์ จนกว่าจะเกิดบุคคลชนิดที่เรียกว่าพระเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าก็เพราะพระธรรม เพราะรู้ธรรม ครั้นรู้ธรรมเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ทำให้ธรรมะนี้ปรากฏ พระพุทธเจ้าเป็นเหตุให้พระธรรมปรากฏขึ้นมาในโลก ปรากฏขึ้นในโลก แล้วก็แพร่หลายไปในโลก แล้วทำให้มีประโยชน์เกิดขึ้นแก่โลก เพราะการที่ธรรมมีอยู่ในโลก ประโยชน์ที่เกิดจากการมีพระสงฆ์เกิดขึ้นในโลก คือโลกเต็มไปด้วยประโยชน์ที่สูงส่ง จนกระทั่งเกิดพระสงฆ์ ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าก็ไม่มีพระสงฆ์... แต่ว่าถ้าไม่มีพระพุทธเจ้า พระธรรมก็ไม่ปรากฏแก่จิตใจของมนุษย์ธรรมดา^{๒๕}

สรุปความว่า การเกิดพระรัตนตรัย ต่างมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้ พระพุทธเจ้า ค้นพบพระธรรม แล้วนำพระธรรมมาสั่งสอนชาวโลก จนกระทั่งเกิดพระสงฆ์ กระบวนความสัมพันธ์เช่นนี้ อยู่ในรูปของอิทัปปัจจยตา

ส่วนเรื่องไตรสิกขา ต่างก็มีความสัมพันธ์กันแบบอิงอาศัยกันและกัน กล่าวคือ ศีล เป็นความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา ทั้งส่วนตัวและส่วนสังคม สมาธิคือความมีจิตใจที่อบรมดีแล้ว คือมีสมรรถภาพแล้วก็จะมีความสุขตามธรรมชาติ ผลที่ได้จากสมาธิคือใจที่มีสมรรถภาพและมีความสุข จากนั้นก็จะทำให้มีปัญญา ความรอบรู้ เข้าใจในสิ่งที่ควรรู้ ในที่นี้ก็คือการรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา ความสัมพันธ์กันของไตรสิกขาในรูปของอิทัปปัจจยตา จะเห็นได้จากคำบอกอนุสาสนในการอุปสมบท คือ

ตตล สิลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺปโล มหานิสฺโส สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปฺปลา โหติ มหานิสฺสา ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมมเทว อาสเวหิ วิมฺจุจติ เสยฺยถิทํ. กามาสวา ภวาสวา อวิชาสวา...^{๒๖}

ในไตรสิกขานั้น สมาธิ อันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มากจิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชาสวะ...

^{๒๔} พุทธศาสนิกชน, *อิทัปปัจจยตา*, หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

^{๒๕} พุทธศาสนิกชน, *อิทัปปัจจยตา*, หน้า ๒๑๒.

^{๒๖} อ้างใน ธ.ธรรมศรี, *พุทธมนต์พิธี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลื่องเสียง, มปป.), หน้า ๒๑๘.

ที่กล่าวมานี้ เป็นบางส่วนของ การตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาตามทัศนะของ พุทธทาสภิกขุ^{๒๗} การตีความเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุตามที่กล่าวมาแล้ว และ ยกตัวอย่างการตีความ อิทัปปัจจยตาในฐานะต่าง ๆ พอมองเห็นว่า การตีความของพุทธทาสภิกขุเรื่องอิทัปปัจจยตา มีสูตรคือ ๒-๔-๒ เนื่องจากว่าคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาเป็นคำสอนที่ลึกซึ้งและยากแก่การทำความเข้าใจ เพราะเป็นการอธิบายในแง่วิชาการล้วน ๆ แต่พุทธทาสภิกขุสามารถอธิบายตีความให้ออกมาในรูปของการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ด้วย สูตรการตีความของพุทธทาส มีสูตร ดังนี้

๒ = หมายความว่า อิทัปปัจจยตา มีฐานะ ๒ อย่างคือ เป็นปรัชญา เป็นศาสนา หรือศีลธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “...อิทัปปัจจยตานี้ เมื่อยังไม่ได้ปฏิบัติจนถึงที่สุด ยังเป็นการศึกษาให้เข้าใจอยู่ เรื่องนี้จะปรากฏเป็นเรื่องปรัชญา, ครั้นปฏิบัติจนควบคุมสติได้ รู้เท่าทัน ไม่เกิดกิเลสได้ถึงกับเป็นพระอรหันต์แล้วก็หมดความเป็นปรัชญา มาในรูปของศาสนา หรือการปฏิบัติในศาสนาเท่านั้นเอง และยิ่งแถม อาจจะมีลดลงมาอยู่ในรูปของการปฏิบัติขั้นศีลธรรม ก็ยังได้ กล่าวคือการมีสติไม่พลอ เมื่อตาเห็นรูปเป็นต้นไม่หลงรักหลงเกลียดในรูปที่เห็นนั้น ของบุคคลผู้รักษามโนธรรมเป็นต้น นั้นเอง ชาวตะวันตกศึกษากันแต่ในแง่ของปรัชญาไม่ศึกษาในแง่ที่จะปฏิบัติได้ จึงไม่เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา เข้าถึงตัวพุทธปรัชญา...”^{๒๘} การตีความ อิทัปปัจจยตาในเชิงปรัชญา เช่น อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นพระเจ้า (อภิปรัชญา) เพราะกล่าวถึงเรื่องความจริง หรือ อิทัปปัจจยตาในฐานะพระรัตนตรัยและไตรสิกขา (จริยศาสตร์) เป็นต้น หรือการตีความในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ในฐานะที่เป็นพุทธพจน์ที่ถูกมองข้าม

๔ = หมายความว่า การตีความให้ครอบคลุมความหมายของธรรม ๔ อย่าง ที่ท่านชอบพูดคือ ๑) ตัวธรรม ๒) ตัวกฎธรรมชาติ ๓) การทำหน้าที่ตามธรรมชาติ และ ๔) ผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ การตีความเรื่องอิทัปปัจจยตานี้ ก็ครอบคลุมความหมายของธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้นั่นเอง

๒ = หมายความว่า อิทัปปัจจยตา สามารถตีความย่อลงให้เหลือ ๒ ประการคือ ๑) ในฐานะเป็นคำสอนสายกลาง (มัชฌิมนธรรมเทศนา) กล่าวถึงเรื่องความจริงของสรรพสิ่งในฐานะที่เป็นตัวธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ ๒) ในฐานะเป็นหลักจริยธรรม (จริยธรรมเทศนา) กล่าวถึงการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ให้รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การรู้เท่าทันนี้ จะเป็นเกราะป้องกันไม่ให้คนยึดมั่นถือมั่น รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนกระทั่งปล่อยวาง สัมกับคำที่ท่านกล่าวอยู่เสมอว่า สัพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสยา สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

^{๒๗} รายละเอียดทั้งหมดของการตีความเรื่องอิทัปปัจจยตาตามแนวพุทธทาสภิกขุ ดู พุทธทาสภิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔)

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**, หน้า (๒๖).

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีการตีความทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการตีความเรื่องอิทัปปัจจยตานี้ ก็คือหลักการตีความแบบปฏิจสมุปบาท (Interpretation by Dependent Origination) เป็นการตีความแบบเหตุปัจจัย คำว่า “เหตุ” กับ “ปัจจัย” มีความหมายคล้ายกันโดยทั่วไป แต่คัมภีร์เนตติปกรณ์อธิบายว่า เหตุหมายถึงเหตุที่ขาดเสียไม่ได้ ส่วนปัจจัยหมายถึงเหตุจำเป็นที่รองลงมา โดยความหมายทั่วไป คำทั้งสองใช้แทนกันได้ ดังนั้นคำว่าปฏิจสมุปบาทจึงเรียกชื่อได้อีกอย่างหนึ่งว่า อิทัปปัจจยตา หรือปัจจัยการพระพุทธศาสนาจำแนกทฤษฎีอิทัปปัจจยตาออกเป็น ๒ นัยคือ นัยแรก เรียกว่า “ปฏิจสมุปบาท” นัยที่สองเรียกว่า ปฏฐาน...

มีประเด็นปัญหาว่า การที่เหตุปัจจัยอาศัยกันและกันเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าใช้วิธีการนำเสนอให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างไร คำตอบคือพระองค์ทรงนำเสนอให้ประจักษ์ภายใต้สูตรที่ว่า “อวิชชาปจยยา สงขารา” และกฎทั่วไปภายใต้สูตรที่ว่า “อิมสมิ สติ อิหิ โหติ อิมสส อุปปาทา อิหิ อุปปชฺชติ” ซึ่งแปลความว่า “เมื่อสิ่งนี้มี จึงมีสิ่งนี้ เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดตามมา” เมื่อพิจารณาแล้ว กฎนี้ประกอบไปด้วย ๒ ส่วนคือ ส่วนแรกเรียกว่า อิมสมิ สติ อิหิ โหติ คือเมื่อพูดว่า เมื่อมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้ ประเด็นตรงนี้เป็นตอนหนึ่งของทฤษฎีปฏิจสมุปบาท และส่วนที่สองว่า อิมสส อุปปาทา อิหิ อุปปชฺชติ ซึ่งแปลว่า เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดตามมา ตรงประเด็นนี้เป็นตอนที่สองของปฏิจสมุปบาท นัยวิเคราะห์ที่มี ๒ ส่วนก็คือว่า ตามทฤษฎีปฏิจสมุปบาทนี้มีหลักที่ควบคุมปรากฏการณ์อยู่ ๒ หลัก กล่าวคือหลักแรกคอยควบคุมสถานะของความมีอยู่ ในขณะที่หลักที่สองคอยควบคุมสถานะของการอุบัติขึ้น

พุทธทาสภิกขุ จะตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาในลักษณะของหลักที่ ๒ มากกว่า คือถือว่าสรรพสิ่งมีความอิงอาศัยกัน เพราะมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้

๔. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์การตีความตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ ทำให้มองเห็นภาพรวมของบทความนี้ว่า คำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาเป็นคำสอนที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่งของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่อธิบายกระบวนการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย เป็นหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา สอนเรื่องความเป็นเหตุและผล จากการมองหลักคำสอนเรื่องนี้ ทำให้มองเห็นว่า อิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจของธรรมะทุกข้อในพระพุทธศาสนา เพราะธรรมทุกข้อจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีส่วนที่ทำให้เกิดขึ้น ที่อยู่ในวิเสสลักษณะของสภาวะธรรม ๑ ใน ๔ คือมีปัจจุภูฏฐาน (เหตุใกล้) อย่างเช่น การรักษาศีล เกิดขึ้น เพราะมีhiriเป็นเหตุให้เกิด หรือเป็นตัวหนุนให้เกิดขึ้น หิริ เป็นเหตุ การมีศีลเป็นผล อิงอาศัยกันตามหลักของอิทัปปัจจยตา ความอิงอาศัยกันนี้ใช้อธิบายทุกสิ่งในธรรมชาติได้ เมื่ออธิบายให้เห็นความสัมพันธ์กันดังกล่าวนี้แล้ว พุทธทาสภิกขุยังมองต่อไปว่า อิทัปปัจจยตา มีลักษณะเหมือนปฐมเหตุของสรรพสิ่ง ใน

ความหมายว่า สรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎเดียวกันคืออิทัปปัจจยตา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคืออิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าในความหมายว่า เป็นต้นกำเนิด คอยควบคุมสรรพสิ่ง การตีความเช่นนี้ เป็นการตีความอิทัปปัจจยตาในแง่สังขธรรม

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุ ยังตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาในส่วนที่สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ด้วย จะพบการตีความลักษณะแบบภาษาคนภาษาธรรมแบบนิทานเรียบเรียงแบบภาพปริศนาธรรมเช่น เน้นให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ การตีความเช่นนี้เป็นการตีความในแง่จริยธรรม ประโยชน์จากการศึกษาเรื่องนี้ พุทธทาสเห็นว่า เมื่อประสบกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็รู้เท่าทันความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้น กำหนดรู้ตามความเป็นจริง เพื่อปล่อยวาง ไม่ปล่อยให้เกิดตัวกูของกู จนกระทั่งจิตว่างจากความยึดมั่นถือมั่น เพราะเข้าใจกฎอิทัปปัจจยตา การตีความคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตา สอดคล้องกับทฤษฎีการตีความในทางพระพุทธศาสนาคือทฤษฎีการตีความแบบปฏิจลสมุปบาท ซึ่งกล่าวถึงเรื่องเหตุปัจจัย หรือจะเป็นทฤษฎีปัจจัยการก็ได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือเรียนวิชาชีววิทยา ว ๐๔๒. กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ๒๕๓๕.

ธ.ธรรมศรี. พุทธมนต์พิธี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, มปป.

บรรจบ บรรณรุจิ. ปฏิจลสมุปบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พุทธทาสภิกขุ. อิทัปปัจจยตา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔.

วัชระ งามจิตเรเจริญ. พระพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
The Merit Transference in Buddhist Scriptures Influencing
on Thai Society

ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในสังคมไทย และ ๓) เพื่อศึกษาการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ว่า การทำบุญอุทิศหมายถึง การส่งผลบุญที่ทำไปให้แก่ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้ว อันเป็นหน้าที่ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว มีความสำคัญและควรกระทำเพราะมีผลดีต่อญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว หากเขาไปเกิดอยู่ในภุมิที่สามารถรับผลแห่งบุญที่เรากระทำแล้วได้ บุญที่อุทิศให้ก็จะไปส่งผลส่งเสริมให้พ้นจากความทุกข์ยากหิวกระหาย ผู้กระทำก็ได้บุญที่ทำนั้นแน่นอน เป็นคติความเชื่อของคนไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาผสมผสานกันกับความเชื่อดั้งเดิม คือ คนไทยมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องบุญ บาป เรื่องนรก สวรรค์ และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย เมื่อมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตายจากโลกนี้ไปแล้ว นิยมที่จะทำบุญอุทิศส่วนบุญนั้นไปให้แก่กันและกัน ความเชื่อดังกล่าวได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายมาเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลด้านสังคม เมื่อยามมีชีวิตก็มีความรักใคร่นับถือกันตายไปแล้วก็ทำบุญส่งไปให้ ด้านวิถีชีวิตของคนไทย ทุกครั้งเมื่อมีการทำบุญอะไรก็ตามมักจะอุทิศส่วนบุญนั้นไปให้แก่ผู้ล่วงลับเสมอ แม้ประเพณีที่สำคัญ ๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น คนไทยมักทำบุญแล้วอุทิศผลบุญนั้นไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการสร้างความผูกพันทางด้านจิตใจระหว่างคนตายและคนที่ยังมีชีวิตอยู่

คำสำคัญ: การทำบุญอุทิศ, คัมภีร์พระพุทธศาสนา, อิทธิพล, สังคมไทย

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

The study emphasizes on following three objectives: 1) merit transference in Buddhist scriptures, 2) belief of merit transference in Thai society and 3) merit transference in Buddhist scriptures influencing on Thai society.

As the results of study, in the Buddhist scriptures state about merit transference as transferring merits to the departed relatives. Importantly, living doer should perform merit transference because merit transference are beneficial both for living doer showing gratitude to someone departed and the departed relatives. That is, the departed who is reborn in an unfortunate spirit form could be released from their suffering condition through the transferring of merits to them by friends and relative who do some meritorious deeds. Additionally, the doer of merit transference will feel gladness in his heart because aware of good deed.

Believe in merit transference of Thai society is influenced from Shamanism and Buddhism along with traditional belief about transferring merits to the departed one. After passing on someone who may be relatives or known persons, the living favors transferring merit to departed one. Such believe was inherited since ancient times. Recently, believe in merit transference according to Buddhist scriptures becomes central feature influencing on Thai society, way of life, and tradition. Therefore, whenever merit is performed, the living always transfers that merit to the departed. Moreover, this has value of mind and create relation between living and departed ones as well.

Keywords: Merit transference, Buddhist scriptures, influence, Thai society

๑. บทนำ

ความเชื่อเรื่องบุญบาปและเรื่องของความดี ความชั่วที่ทำให้วิญญาณของผู้ตายเดินทางไปสู่ปรโลกที่ดี เรื่องการประกอบพิธีบูชาข้าวบิณฑหรือก้อนข้าวสังเวทวิญญาณของผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณมีกำลังพอที่จะเดินทางไปสู่ปรโลกได้^๑ ของคนอินเดียโบราณ มีความสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการบูชา ๒ อย่างในทางพระพุทธศาสนา คือ อามิสบูชาและ

^๑ สุเมธ เมธาวิทยากุล, สักกัปปิกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๐.

ปฏิบัติบูชา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเป็นพระคาถาว่า “บัณฑิตอยู่ในที่ใดครั้งเลี้ยงดูท่านผู้มีศีล ผู้สำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น พึงอุทิศทักษิณา คือ การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้แก่เหล่าทวยเทพผู้สิงสถิตอยู่ในที่นั้น ทวยเทพอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ อันเขานับถือแล้วย่อมนับถือตอบ จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้น เป็นการตอบแทน ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ดังนั้นผู้ที่ทวยเทพอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่ดีเจริญทุกเมื่อ”^๒

จะเห็นว่าการอุทิศบุญด้วยการบูชา ไม่ได้เจาะจงเฉพาะบรรพบุรุษของตนที่ล่วงไปแล้วเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการอุทิศบุญส่งไปให้แก่เหล่าทวยเทพที่คอยดูแลปกป้องชีวิตของตนด้วยตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย นำไปสู่การสร้างกฎกติกาทางสังคม จนกลายมาเป็นวัฒนธรรม จารีตประเพณีโดยมีอิทธิพลต่อแนวคิดความเชื่อ การเมือง การปกครอง รวมทั้งการสร้างสรรคัวรรณกรรมในสังคมไทย ซึ่งคนไทยมีความเชื่อเรื่องบุญ เชื่อกฎแห่งกรรมอยู่แล้ว จึงทำให้ทุกครั้งที่มีการทำบุญ เช่น การให้ทาน ให้เงินทอง หรือทำบุญสร้างโบสถ์ ศาล วัตถุอารามต่างๆ การรักษาศีล หรือการทำสมาธิภาวนา คนไทยมักจะนิยมกรวดน้ำอุทิศกุศลผลบุญที่ได้ทำแล้วไปให้แก่ผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว และเจ้ากรรมนายเวร และสุดท้ายคือสัตว์โลกทั้งหลายขอให้มารับบุญที่อุทิศให้ ได้รับรู้ถึงความตั้งใจของผู้อุทิศ ในการปรารถนาที่จะทำให้ท่านมีความสุขให้แล้วก็จะมอบบุญที่อุทิศไปให้และให้มีความสุขในภพภูมิที่เกิด ตรงตามหลักทางพระพุทธศาสนา คือ การทำพิธีกรรม ๕^๓ อย่าง คือญาติพลี อดิธิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี เทวดาพลี

จะอย่างไรก็ตามแม้จะมีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการทำบุญอุทิศผลบุญให้แก่ผู้วายชนม์ ก็ยังก่อให้เกิดความสงสัยแก่บางคนว่าผลบุญที่ได้ทำไปแล้วนั้นจะถึงผู้ตายเสมอไปหรือไม่ อย่างไร หมู่เปรตญาติมิตรนั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร จึงเข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงให้คำตอบนั้น ดังเช่นเรื่องเปรตผู้เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารเป็นต้น แต่ถึงพระองค์จะทรงแสดงไว้ในคัมภีร์ทางศาสนามากมาย ถึงกระนั้นคนในปัจจุบันก็ยังเกิดความสงสัยอยู่ดี เพื่อต้องการคำตอบที่ชัดเจนในเรื่องนี้ตลอดจนความเชื่อที่มีต่อการอุทิศบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานจนถึงประเทศไทยได้มีอิทธิพลต่อคนไทยอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะศึกษาเรื่องการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไรดังกล่าว

^๒ วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๘๖/๑๐๒.

^๓ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentary study) ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้
๓. วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามวัตถุประสงค์
๔. เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
๕. เสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่องการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) คติความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในสังคมไทย และ ๓) การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยซึ่งมีผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การทำบุญอุทิศในพระคัมภีร์พุทธศาสนา คำว่าการทำบุญอุทิศ มาจาก ๒ คำ คือ คำว่า อุทิศและคำว่า บุญ คำว่า อุทิศ หมายถึง ให้, ยกให้^๔ เฉพาะ, เฉพาะตัว, คำว่าอุทิศ ปกติใช้หมายถึงการแผ่ส่วนบุญที่ทำไปแล้วให้แก่ผู้ตายตามประเพณี เรียกว่า อุทิศส่วนกุศล คือ เมื่อทำบุญไปแล้วก็กรวดน้ำเพื่ออุทิศผลแห่งบุญที่ทำนั้นไปให้แก่ผู้ตายไปแล้วโดยเฉพาะ หรืออุทิศให้โดยเจาะจงตัวบุคคล เช่น ใช้ว่า ขออุทิศส่วนกุศลนี้ไปให้แก่บิดามารดาของข้าพเจ้าผู้ล่วงลับไปแล้ว^๕

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๘๔.

^๕ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๓๘.

อีกศัพท์หนึ่งคือคำว่า “บุญ” หรือ บุญญ ในภาษาบาลีแปลว่า ขาวสะอาด^๖ ในภาษาสันสกฤต คือคำว่า บุญย แปลว่า บริสุทธิ์ สวย น่ารัก หอม กุศลกรรม มีรากศัพท์มาจาก บุญ ธาตุ แปลว่าบริสุทธิ์หรือธรรมิก การทำบุญหรือการกุศล^๗ ภาษาอังกฤษ คือคำว่า merit หมายถึง การกระทำในสิ่งที่ดีงาม คือ กุศล หรือ กุศลกรรม^๘ อีกความหมายหนึ่งของ บุญคือเครื่องฟูใจ สิ่งที่สามารถชำระล้างบาป^๙

สรุปว่า การทำบุญอุทิศ หมายถึง การส่งส่วนบุญที่ทำแล้วไปให้ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้ว ถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นการแสดงออกถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้และโลกหน้า ทำให้ระลึกถึงกันและกันเสมอ แม้จะจากกันไปแล้วก็ตามที อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อกัน หรืออย่างน้อยผู้กระทำย่อมได้ทำบุญด้วยตัวเอง เป็นการยกระดับจิตใจของตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขการทำบุญอุทิศนั้นในทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นวิธีปฏิบัติอย่างหนึ่งซึ่งปรับมาแทนที่พิธีศราทธ (พิธีสำหรับอุทิศก่อนข้าวแกงญาติผู้ล่วงลับ) ของศาสนาพราหมณ์^{๑๐} เพื่อความเหมาะสมกับความเชื่อดั้งเดิมของคนอินเดียยุคนั้น พิธีของพราหมณ์ทำบุญอุทิศให้เฉพาะญาติมิตรของตนที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แต่พระพุทธศาสนาอุทิศให้ไม่เจาะจงเฉพาะญาติมิตรแต่ยังเผื่อไปถึงสัตว์อื่นคนอื่นทั้งที่เสียชีวิตและมีชีวิตอยู่ด้วย ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีศัพท์ที่ใช้เหมือนกันเช่นคำว่า บวงสรวง บูชา ทักขิณา สักการะ หรือแม้กระทั่งแผ่เมตตาบางครั้งก็มีจุดประสงค์เหมือนการทำบุญอุทิศเช่นกันการทำบุญอุทิศมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดังนี้

ในอิตติยสูตร^{๑๑} ว่าด้วยเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพย์โดยการทำพลีกรรม ๕ อย่างคือ ๑) ญาติพลี ๒) สงเคราะห์ญาติ ๓) อดิพลี ๔) ต้อนรับแขก ๕) ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ๖) ราชพลี ถวายเป็นของหลวง หรือบำรุงราชการ เช่น เสียภาษีอากร ๗) เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

^๖ ปิ่น มุทุกันต์, **ประมวลศัพท์ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔), หน้า ๒๘๘.กรมวิชาการ, **พจนานุกรมสันสกฤต-ไทย-อังกฤษ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๕.

^๗ กรมวิชาการ, **พจนานุกรมสันสกฤต-ไทย-อังกฤษ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๕

^๘ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **ความเชื่อแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มณฑลเทศ, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕.

^๙ พุทธศาสนิกชน, **ทำบุญสามแบบ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^{๑๐} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

^{๑๑} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

ในติโรกฐสูตร^{๑๒} ว่าด้วยเรื่องการอุทิศส่วนบุญนั้นให้แก่เปรตดังข้อความว่า “ขอญาติทั้งหลายของเราจงเป็นสุขเถิด ส่วนเปรตผู้เป็นญาติเหล่านั้น พากันมาชุมนุมในที่นั้นเมื่อข้าวและน้ำมีอยู่เพียงพอ ย่อมอนุโมทนาโดยเคารพว่า เราได้สมบัติเพราะเหตุแห่งญาติเหล่านี้ ขอญาติของเราเหล่านั้น จงมีอายุยืนนาน การบูชาเป็นอันพอกญาติได้ทำแล้วแก่เราทั้งหลายและญาติทั้งหลาย ผู้ให้ก็ไม่ไร้ผล เพราะในเปรตวิสัยนั้น กสิกรรมและโครัชกรรมไม่มี การค้าขายเช่นนั้นก็ไม่มี การซื้อการขายด้วยเงินตราก็ไม่มี สัตว์ทั้งหลายผู้ทำกาลละจากโลกนี้ไปแล้วในเปรตวิสัยนั้น ย่อมยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยทานที่ทายกให้แล้วจากมนุษยโลกนี้ น้ำฝนอันตกลงในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉนใด ทานอันญาติหรือมิตรให้แล้วจากมนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จผลแก่ผู้ละไปแล้วทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน”

ในปิฎกฐิตติกเปตวัตถุ^{๑๓} ว่าด้วยการบูชาปรารภถึงบุรพเปตชน ซึ่งเป็นเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ในเรือน หรือเป็นท้าวมหาราชทั้ง ๔ ผู้รักษาลोक คือท้าวธรรฐ ๑ วิรุฬหก ๑ วิรูปักษ์ ๑ และท้าวกุเวร ๑ ให้เป็นอารมณแล้วพึงให้ทานแก่ท่านเหล่านั้น ทายกผู้ให้ก็ไม่ไร้ผล

ในขานุสโสณสูตร^{๑๔} แสดงเรื่องการบูชา การเซ่นสรวง การอุทิศทักษิณา ได้รับและไม่ได้รับขึ้นอยู่กับปัจจัยดังนี้คือ ๑) ผู้ที่เราอุทิศให้อนุโมทนารับหรือไม่ ๒) อยู่ในภพภูมิหรือในที่ๆ สามารถจะรับรู้การอุทิศส่วนกุศลได้หรือไม่ หากแม้ว่าเปตชนเหล่านั้นไม่สามารถรับบุญที่ญาติมิตรอุทิศไปให้ได้ ผู้กระทำบุญก็ย่อมไม่ไร้ผล ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลายว่าขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขเถิดส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้นพากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้นย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่าเพราะเหตุแห่งญาติเหล่านี้ พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน อนึ่งการบูชาญาติผู้ เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้วและทายกก็ไม่ไร้ผล”^{๑๕}

จะเห็นได้ว่าการทำบุญอุทิศมีความสำคัญเป็นสิ่งที่ควรจะทำเพราะเป็นสิ่งเดียวที่มีผลต่อญาติผู้ล่วงลับไปและบุคคลอื่นนอกเหนือจากญาติ หากเขาไปเกิดอยู่ในภูมิที่เหมาะสม คือสามารถรับผลแห่งบุญที่เรากระทำแล้วได้บุญที่อุทิศให้ก็จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้พ้นจากความทุกข์ยาก ผู้กระทำก็ถือว่าเป็นการปลูกความรักไมตรีจิตต่อพวกเขาด้วยการแผ่ความปรารถนาดีส่งผลบุญไปให้

^{๑๒} พุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๙/๔๓-๔๘.

^{๑๓} พุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๙/๓๑-๓๒.

^{๑๔} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๓๒๕-๓๒๙.

^{๑๕} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๓-๘/๑๕-๑๖.

๒. คติความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในสังคมไทย ความเชื่อ หมายถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อๆ กันมาและมีผลต่อ พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^{๑๕} ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพของวัฒนธรรมที่รับมาจากบรรพบุรุษในอดีต คนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พึ่งพาธรรมชาติ มีความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติตามพิธีกรรมของทั้งสองศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณี ถือปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนตายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาดังนี้คือ

๑) ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลสิ่งที่ดี หรือสิ่งที่ร้ายให้เกิดกับชีวิตตน คนใกล้ชิด ตลอดจนสังคมหมู่ใหญ่ได้ ซึ่งคติความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน

๒) ความเชื่อเรื่องกรรมบุญ-บาป นรก-สวรรค์ ความเชื่อในเรื่องกรรม ผลหรือวิบากของกรรม เชื่อในเหตุคืออนรก และ สุกตคือสวรรค์ ถ้าทำบุญหรือทำดีจะได้รับผลกรรมดี สิ้นชีวิตแล้วจะได้ขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ หรือเทวโลก ถ้าทำบาปหรือทำชั่วจะได้รับผลกรรมชั่ว จะตกลงสู่อบายภูมิ คืออนรก ด้วยคตินี้จึงส่งผลให้เกิดความเชื่อและศรัทธาในการทำกรรมดี คือ การทำบุญทำทาน รักษาศีล เจริญภavana

๓) ความเชื่อการทำบุญอุทิศในสังคมไทย คนไทยมีความเชื่อในเรื่องการสร้างบุญกุศล ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ยังเชื่ออีกว่าบุญที่ทำแล้วสามารถอุทิศไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้ การอุทิศส่วนบุญจึงเป็นพิธีกรรมที่เก่าแก่ได้รับการถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวันของคนไทยอย่างยิ่ง ดังที่สมชัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยากรณ์ กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั้นมี ๓ อย่าง คือ ทำบุญ ๗ วันเรียกว่า สัตตมวาร ทำบุญ ๕๐ วันเรียกว่าปัญญาสมวาร ทำบุญ ๑๐๐ วันเรียกว่า สตมวาร การทำบุญทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่าการทำกุศลทักษิณานุสรณ์หรือทักษิณานุปทาน คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั่นเอง^{๑๖} สาร สาระทัศนันทน์ กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายว่านิยมทำในเดือนสี่ จัดเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ ในประเพณีฮีตสิบสอง ชั่วเดือน ๙ ก็จะมีบุญข้าวประดับดิน และเดือนสิบ ก็จะมีบุญข้าว

^{๑๕} ประชิต สกุนะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญา ,๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

^{๑๖} สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยากรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทย วัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๓.

สลาก ทั้งสองเดือนนี้ ถือว่าเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายได้เช่นกัน แต่พิธีการจะแตกต่างกันตรงที่ลักษณะการจัดขั้นตอนของการทำบุญนั่นเอง^{๑๗}

จะเห็นได้ว่าการทำบุญอุทิศนั้น เป็นพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาที่มีคุณค่า สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตัวผู้กระทำเองและผู้อื่น บุคคลผู้เป็นเป้าหมายก็ไม่ได้มีเพียงแต่ผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือสัตว์ผู้ตอยาก หิวโหย ในเปรตวิสัย แม้คนมีชีวิตอยู่ ก็สามารถอุทิศให้ได้ และการอุทิศส่วนบุญไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวเพียงการให้ทานอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความดีด้านต่างๆ เช่นการรักษาศีลและเจริญภาวนาด้วย^{๑๘} การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วมีคุณค่าทางด้านจิตใจ เพราะทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับผู้ล่วงลับไปแล้วยังมีความผูกพันระลึกถึงกันอยู่ เป็นการแสดงออกถึงความมีคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องความกตัญญู กตเวทีในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทย ที่เชื่อกันว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะรอรับส่วนบุญจากลูกหลานญาติพี่น้อง จึงได้มีการทำบุญโดยการจัดอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด หรือทำบุญในโอกาสต่างๆ มักมีการอุทิศส่วนบุญไปให้ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้องลูกหลาน ที่ล่วงลับไป เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้วายชนม์

๓. การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย การทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยด้านต่างๆ ดังนี้

๑) อิทธิพลด้านสังคม ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศได้รับการสืบทอดมายาวนาน ได้สร้างความรักความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เครือญาติและเพื่อนร่วมสังคม สร้างความรู้สึกเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องต่อกันและกัน เมื่อมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตายจากกันแล้ว มักมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ช่วยเหลือกันและกัน แบ่งปันซึ่งกันและกัน เมื่อยามมีชีวิตทำให้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันทางสังคมระลึกถึงกันเสมอ แม้ยามที่ต้องพลัดพรากจากกันไปแล้วก็ยังประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่ออุทิศบุญส่งไปให้

๒) อิทธิพลด้านวิถีชีวิต ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศ มีความเกี่ยวเนื่องกับการประกอบพิธีกรรมจนเป็นประเพณี ของชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิต ที่ผู้เฒ่าผู้แก่และพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางการประกอบพิธีกรรมให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดวิถีปฏิบัติตามประเพณีมาอย่างยาวนาน บ่งบอกถึงศรัทธาความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา และเป็นวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงความกตัญญูกตเวทีโดยมีพื้นฐานจากพระพุทธศาสนา โดยชาวบ้านเมื่อทำบุญอะไรก็ตามที่มักมีการอุทิศส่วนบุญนั้นให้แก่ผู้วายชนม์ไปแล้วเสมอเช่นทำบุญวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ หรือการบวชอุทิศบุญ เป็นต้น ทุกครั้งที่ทำบุญใดๆ ก็ตามล้วนมีการอุทิศผลบุญที่เกิดจากการให้ทาน

^{๑๗} สาร สาระทศนันท, **ฮิตสิบสองคลองสิบสี่**, (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔.

^{๑๘} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๑.

รักษาศิลและเจริญภาวนาแล้วส่งส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายไป หรือ ญาติที่ตายไปแล้วเสมอ การกระทำ
อย่างนี้จึงเป็นอิทธิพลของความเชื่อต่อวิถีชีวิตคนไทยที่ปฏิบัติกันเป็นประจำเสมอมา

๓) อิทธิพลด้านประเพณี ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น
ก่อให้เกิดประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบๆ กันมาจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม
หรือจารีตประเพณี”^{๑๙} และพิธีกรรมต่างๆ ในยุคต่อมา โดยอาจเรียกชื่อการทำบุญอุทิศนั้นอาจ
แตกต่างกันออกไปในภาคต่างๆ เช่น ในภาคอีสาน วันสารท เรียกว่า ทำบุญข้าวสาก และแซน
โพนตา ภาคใต้ เรียกว่าจัดหรีบ(ยกหรีบ) ซึ่งเปรต หรือส่งตายาย ภาคเหนือเรียกว่า ตานก่วย
สลาก ภาคกลางเรียกว่า สารทเดือนสิบ อย่างนี้เป็นต้น พิธีการดังกล่าวมีวิธีปฏิบัติ คือ การ
ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย รวมไปถึงประเพณีต่าง ๆ เช่นวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา
หรือพิธีการทำบุญต่างๆ เรามักจะอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วเสมอ นับว่าเป็นวัฒนธรรม
ของชาติที่น่ายกย่อง สรรเสริญ และนำเสนออย่างยิ่ง^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าการทำบุญอุทิศในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา
จากความความเชื่อดั้งเดิมของคนอินเดียโบราณที่มีการบูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเชื่อ
ว่าการทำบุญส่งให้แก่ดวงวิญญาณเหล่านั้นจะได้มีพลังไปเกิดในภพภูมิที่ดี พระพุทธศาสนา
เกิดมาในท่ามกลางความเชื่อของคนอินเดียเห็นว่า เรื่องนี้มีประโยชน์เพราะเป็นการผูกพัน
ทางจิตใจให้ระลึกถึงกันระหว่างคนตายและคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นการได้ทำความดีและส่งผลไป
ให้แก่ผู้ตาย จึงมีการปรับประยุกต์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่
ประเทศไทยความเชื่อทางพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพราหมณ์เมื่อ
มีการทำบุญทุกประเภทคนไทยมักจะนิยมอุทิศบุญไปให้แก่ญาติมิตร พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว
จนกลายมาเป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีการยึดถือปฏิบัติประจำชุมชนและภูมิภาคจนถึง
ประจำชาติไทยเป็นการแสดงถึงกตัญญูต่อบุคคลที่ระหว่างคนเป็นกับคนตาย มีความเกี่ยวเนื่อง
ผูกพัน มีคุณค่าทางด้านจิตใจส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขร่มเย็น

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย บทความนี้เป็นเพียงการวิจัยด้านเอกสารเท่านั้นยัง
ขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลองในภาคสนามที่จะมุ่งเน้นการปฏิบัติที่เป็นการพิสูจน์อย่างเป็น
รูปธรรมเพื่อที่จะได้แสดงว่าความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรกสวรรค์ และการทำบุญอุทิศใน
สังคมไทยในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด ผู้ศึกษาเห็นว่าการวิจัยเชิง

^{๑๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ พ.ศ. ๒๕๕๖), หน้า ๖๖๓

^{๒๐} หทัยรัตน์ หนูพรหม,การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ เรื่องประเพณีทำบุญเดือนสิบ สำหรับ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดเขาน้อยจังหวัดนครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๐

ทดลองในภาคสนามเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการต่อยอดองค์ความรู้เพื่อที่จะสรุปได้ว่า การอุทิศบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีความเปลี่ยนแปลงและได้รับการปฏิบัติจริงจังก่ไหน ความเชื่อดังกล่าวส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑. ศึกษาทัศนคติของเยาวชนไทยต่อการทำบุญและการอุทิศผลบุญ
๒. ศึกษาเรื่องความเชื่อโลกหน้าในทัศนะพระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ธีรานันท์. การตายและพิธีการทำบุญศพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, (ม.ป.ป.).
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วง๑/ยติ). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.
เสถียรโกเศศ. ประเพณีเนื่องในการตาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๙

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชั้นเตียน นามเกต. “การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า(ข้าวประดับดิน)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้). “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ). “ศึกษาวิเคราะห์บุพเพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานในล้านนา :กรณีศึกษาคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔

แนวคิดการเผยแผ่คำสอนพุทธศาสนากับหน้าที่ของนักวางแผนการเงิน
The Concept of Propagation of Teaching in Buddhism and Duties of
Financial Advisor

ดร.ประวิทย์ บุญใจ*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิด หน้าที่ ของพระสาวกของพระพุทธเจ้าที่ได้ทำการเผยแผ่แนวคิด การดำรงชีวิตของมนุษย์ในช่วงยุคพุทธกาลกับการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้ ๑) ศึกษาแนวคิดการทำหน้าที่เผยแผ่หลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศในยุคพุทธกาล ๒) ศึกษาหน้าที่ของนักวางแผนการเงิน การประกัน ว่ามนุษย์เราต้องวางแผนอย่างไร ๓) เปรียบเทียบการวางแผนชีวิตในยุคพุทธกาลกับการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบัน

หน้าที่ของนักวางแผนการเงินคือการวางแผนเพื่อป้องกันความเสี่ยงภัยอันเกิดจากเหตุการณ์ไม่สามารถคาดการณ์ในอนาคตได้ เช่น การวางแผนค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาล การออมสินทรัพย์ หรือการลงทุน ตลอดจนการสร้างสินทรัพย์ในรูปแบบกรรมธรรม์ประกันชีวิต หรือ สัญญาประกันวินาศภัย เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกับพระสาวกของพระพุทธศาสนา ดังพระภิกษุสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนา เพียงแต่จะมีรูปแบบงานธุรกิจพร้อมแนะนำให้ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นและทำให้เบาบางลงเช่น ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วย การชดเชยรายได้ การตั้งกองทุนการศึกษา การบริหารภาษี หรือแม้กระทั่งการวางแผนมรดก การเผยแผ่พระศาสนาของสาวกในพระพุทธศาสนา ก็เช่นเดียวกัน มีหวังเพียงปรารถนาให้เห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ในโลกใบนี้ว่า เกิดมาเพื่ออะไร อะไรคือเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต ในระหว่างที่ดำเนินชีวิต เราจะต้องมีการวางแผนในการดำรงชีวิตอย่างไรบ้าง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกรอบมรดกสั่งสอนแนะนำแนวทางของนักเผยแผ่ศาสนาและจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามลำดับของการปฏิบัติในแต่ละขั้นตามที่หลักธรรมที่พระองค์ได้วางเป็นแนวทางไว้แล้ว

คำสำคัญ: การวางแผนการเงิน, ประกันชีวิต, พุทธธรรม

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

This Article is to study the Concept of propagation of teaching in Buddhism and Duties of Financial advisor in Present day. There are three purposes: 1) The propagation of Buddhism, 2) to study the duties of Financial planning in present day, 3) to compare between the propagation of disciple in Buddhism and the duties of financial planning. From case study I compare between the duties of them who are try to present the method for make happiness of peace according to Buddhism and for compensating revenue dead, income, sick etc., At the same time the propagation of teaching hope to that : the human can to attain to the goal in them life according to the Buddha.

Keywords: Financial planning, Assurance, Buddhadhamma.

๑. บทนำ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงค้นพบอริยสัจ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ กฎปฏิบัติสมุพบาท เป็นต้น พระองค์ก็ทรงตรวจดูเหล่าเวไนยสัตว์ว่า จะมีบุคคลใดบ้างที่จะเป็นสักขีพยานในการบรรลุธรรมของพระองค์ จนในที่สุดพระองค์ทรงจะนำเสนอหลักพุทธธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งเรียกว่า อัมมจักรกัปปวัตตสูตร อันเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรกของพระองค์จนมีพระสาวกรูปแรกคือ พระอัญญาโกณฑัญญะ พร้อมทั้งอีก ๔ รูปในวันถัดมา และยังมีเหล่าอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา คือ พระยสะ กุลบุตร พร้อมบริวาร เป็นต้น หลังจากที่มีพระสาวกเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักธรรมทรงประกาศ หลักการเผยแผ่คำสอนที่พระองค์ทรงค้นพบแก่พระภิกษุผู้ที่จะออกแสวงหาทางหลุดพ้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย! เราได้พ้นแล้วจากบ่วงเครื่องรัดทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของ มนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็เช่นกัน ท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก ต่างรูปต่างไปแต่ละทิศละทาง อย่าไปรวมกัน ๒ รูปในทางเดียวกัน จงแสดงธรรมประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่มีกิเลสบังปัญญาจลจลในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมจากคุณที่จะพึงได้พึงถึง แล้วผู้ตรัสรู้ธรรมจักมีขึ้นโดยลำดับ แม้เราก็จักไปยังอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมเช่นกัน^๑

สำหรับนักวางแผนการเงินนั้น ณ ปัจจุบัน ก็ประจำอยู่ตามสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร บริษัทประกัน หรือ บริษัทหลักทรัพย์ เป็นต้น หน้าที่ของคนกลุ่มนี้ คือ ต้องออกไป

^๑ ศึกษาเพิ่มเติมได้จากพระสูตรชื่อ อัมมจักรกัปปวัตตสูตร

แนะนำ หรือ มีคนเดินเข้ามาปรึกษาเรื่อง การวางแผนการเงิน ไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง เช่น การออมเงิน การวางแผนค่ารักษาพยาบาล การวางแผนมรดก การวางแผนภาษี ล้วนแล้วแต่เป็นสารประโยชน์แก่ประชาชนทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสถานะการเงินของประชาชนด้วยว่าสามารถจะวางแผนในด้านใดได้บ้าง ซึ่งก็ต้องค่อยๆอุดรอยรั่วทางการเงิน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายของแต่ละบุคคลที่จะวางไว้ทั้งสิ้น เพราะชีวิตของทุกคน ตั้งอยู่บนความไม่แน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนาว่า ด้วยเรื่องของการไม่ประมาทในชีวิตเช่นกัน

๑. อะไรคือสาเหตุที่พระพุทธเจ้าต้องเผยแผ่แนวคิดการวางแผน จากการศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่งานของพระพุทธเจ้าทำให้ทราบข้อเท็จจริงเช่น พระองค์ทรงเป็นนักออกแบบการวางแผนชีวิตทั้งที่เป็นพระภิกษุ หรือ คฤหัสถ์ หรือที่เรียกว่า พุทธบริษัท ๔ โดยเน้นความสำคัญว่า ทุกคนต้องมีหน้าที่ ทุกคนต้องดูแลหน้าที่ตนเองตามหลักปฏิบัติที่พระองค์ได้วางกรอบไว้ ยกตัวอย่างเช่น พระภิกษุมีหน้าที่ปฏิบัติธรรมตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ และทำหน้าที่เผยแผ่แนวทางอันประเสริฐของชีวิตในแต่ละช่วงวัย ส่วนคฤหัสถ์พระองค์ก็ทรงชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ที่เรียกว่า คิหิวินัย ซึ่งปรากฏอยู่ในสังคาลสูตร^๒ ซึ่งกล่าวถึงหลักธรรมที่ควรประพฤติ ควรปฏิบัติ คือ ควรประพฤติเพื่อให้เกิดความดีงาม หรือ เป็นสิ่งที่ควรทำ และพึงหลีกเลี่ยงจากการประพฤติชั่ว ทำให้เกิดโทษได้ทั้งชีวิตตนเองและคนอื่น ๆ

จากการศึกษาพบว่า ด้วยอานุภาพของการบรรลุธรรมสูงสุดของพระองค์ทรงเห็นความทุกข์ยากของมวลมนุษยชาติ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ อย่างหาที่สุดประมาณมิได้จึงทำให้พระองค์ได้วางหลักการเผยแผ่แนวคำสอนให้สาวกของพระองค์โดยไม่ได้เรียกร้องสิ่งตอบแทนใดๆทั้งสิ้น เพียงแต่พระองค์ทรงปรารถนานำมวลหมู่เหล่าเวไนยสัตว์ได้บรรลุธรรมตามที่พระองค์ทรงเห็นและมอบให้สาวกได้เผยแผ่ในลำดับต่อไป

๒. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการเงิน

พระองค์ได้วางหน้าที่ของพระภิกษุ หรือ พุทธบริษัท ๔ ว่า หลังจากที่ได้ศึกษาและปฏิบัติแล้ว สิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือการทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นการสืบทอดแนวคิด หลักการปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว พระองค์ยังแนะนำแนวคิด คำสอน เรื่องของหน้าที่การวางแผนสินทรัพย์ต่างๆ ที่หามาได้เช่น หลักการใช้จ่ายทรัพย์ ๔ ส่วน^๓ หรือที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. เอเกน โภเค ภุญเชยฺย คือ ใช้จ่ายเลี้ยงตนเอง เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำคุณประโยชน์

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕๑๒๑๒.

๒. ทวีติ กมม ปโยชเย คือ ใช้ลงทุนประกอบการงาน ทำธุรกิจแนวทางที่ชอบ ๒ ส่วน

๓. จตุตถญญ นิธาเปยฺย คือ การเก็บรักษาไว้ใช้ในคราวจำเป็น

นอกจากนี้ก็ยังมีการแสวงหา รักษา และครอบครองทรัพย์สมบัติที่หาได้ ก็เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่คุณค่าที่ได้วางแผนชีวิตบริหารสินทรัพย์ได้อย่างแท้จริงอย่างที่เรียกว่า โภคาทียะ^๔ หรือ ประโยชน์ที่ควรถือหรือใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์ ๕ ประการดังนี้

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิการ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย

๔. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง ๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ ๒) อติถิพละ ต้อนรับแขก ๓) ปุพฺพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ๔) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น ๕) เทวตาพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาท มัวเมาในการดำเนินชีวิต

เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์ได้แล้ว รู้จักแบ่งบริหารจัดการ เป็นรูปแบบที่ชัดเจน สามารถใช้โภคทรัพย์ได้อย่างสบายใจ เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก

๓. วางแผนชีวิตแล้วจะได้อะไร

หลังจากที่ได้เห็นความสำคัญในการวางแผนชีวิต หรือ แนวทางปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมแล้วสิ่งที่ตามมาคือ คิหิสุข หรือสุขของคฤหัสถ์ สุขที่ควรได้รับด้วยความชอบธรรม ที่ผู้ครองเรือนได้วางแผนอันได้แก่

๑. อตฺถิสุข คือ สุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่า ตนมีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงอันเกิดจากความขยันหมั่นเพียรของตน โดยชอบธรรม

๒. โภคสุข คือ สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบ เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

๓. อนณสุข คือ สุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สิน ติดค้างใคร

๔. อนวัชชสุข คือ สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่า ตนประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายใดๆ ไม่สามารถติเตียนในความประพฤติทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ^๕

^๔ อย ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘.

^๕ อย จตุกก ๒๑/๖๒/๙๐.

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรเสริญความสุขที่มีคุณค่ามากที่สุดคือ อนุวัชชสุข หรือ สุขที่เกิดจากการประพฤติไม่ให้โทษต่อตนเองและผู้อื่น

๔. ทำไมชีวิตต้องมีการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบัน

การวางแผนเป็นแนวทางในการควบคุมชีวิตให้ดำเนินไปอย่างที่เราควรจะเป็น แทนที่จะปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างไร้จุดหมาย การวางแผนการเงินจะช่วยให้เราลดภาระ ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ตามหลักกฎไตรลักษณ์ ความไม่แน่นอนของชีวิตได้ การวางแผนการเงินถือว่าเป็นกระบวนการในการประเมินและปรับปรุงเพื่อให้เกิดฐานะการเงินที่มั่นคงของบุคคล ด้วยการศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องและการตัดสินใจของแต่ละบุคคล

Hallman and Rosenbloom^๖ ให้ความหมายว่า การวางแผนการเงิน คือ เป็นกระบวนการประเมิน สรรค์สร้าง และนำแผนการเงินของแต่ละบุคคลไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายทางการเงินที่ต้องการให้บรรลุ

การวางแผนการเงิน หมายถึงการพยายามเชื่อมต่อช่องว่างทางการเงินระหว่าง “เราอยู่ ณ ที่ใดในปัจจุบัน” กับ “เราต้องการไป ณ ที่ใดในอนาคต”^๗ ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดเฉพาะของแต่ละบุคคลและยังต้องมีการเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้เสริมทักษะในด้านอื่นควบคู่กันไปด้วย เช่น การลงทุน การประกันชีวิต การจัดการมรดก และการวางแผนภาษี เป็นต้น

นอกจากวิธีการทำงานของมนุษย์แล้วยังมีวิธีการที่เงินสร้างเงินด้วยตัวของเขาเอง ซึ่งมีอิทธิพลในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ เพราะต้องใช้เงิน ทำอย่างไร เงินจึงจะแบ่งเบาภาระหน้าที่ของเรา เงินจะช่วยให้เราทำอะไรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งต้องศึกษาเพิ่มเติมอัตราหรือพลังการเติบโตของเงิน ที่จะช่วยต่อสู้กับภาวะอำนาจของเงินเฟ้อ

ดังนั้นการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบันยังมีความสำคัญต่อบุคคลในครอบครัวหรือในองค์กรต่างๆที่มีการกระจายการทำหน้าที่ของเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการพัฒนารอบด้านได้ เพราะการวางแผนถือว่าเป็นปัจจัยขับเคลื่อนทำให้เกิดโอกาสพัฒนาและนำไปสู่เป้าหมายได้

๕. วิธีการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบัน

การวางแผนการเงินย่อมจะต้องมีการกล่าวอ้างถึงการวางแผนประกันภัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนการเงินรอบด้าน สังคม ประเทศชาติที่พัฒนาแล้วจะให้ความสำคัญกับการวางแผนประกันภัยควบคู่กันไปด้วย เพราะเป็นอีกหนึ่งวิธีที่ช่วยลดความเสี่ยงของการ

^๖ Hullman, Victor G. and Jerry S. Rosenbloom, Personal Finance Planning, 6th ed. 2000, McGraw-Hill.

^๗ ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน และคณะ หลักสูตรวางแผนการเงิน ชุดวิชาที่ ๑ พื้นฐาน การวางแผนการเงิน. กรุงเทพมหานคร หน้า๕.

สูญเสียทางการเงินที่ไม่คาดหวัง แม้ว่าบางครั้งอาจไม่สามารถทดแทนความเสียหายได้ทั้งหมด แต่ก็ยังสามารถชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ในบางส่วน ดังนั้นการประกันภัยจะเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนควรให้ความสำคัญ โอนความเสี่ยงภัยไปให้กับองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ตั้งแต่บริษัทประกันบ้าง หน่วยงานการที่มีการค้าประกัน การทำงานในองค์กรที่มีสวัสดิการ ตลอดจนไปถึงหน่วยรัฐบาลในที่สุด เพราะนี่คือปัญหาความเสี่ยงภัยที่ทุกคนต้องรับผิดชอบไม่มากนัก

หากกล่าวถึงการวางแผนการเงินย่อมต้องกล่าวถึงการวางแผนการประกันภัยซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่เราจะต้องมีการวางแผนเพื่ออุดรอยรั่วปัญหาความเสี่ยงภัยที่อาจเกิดขึ้นเช่น ปัญหาค่าใช้จ่ายหากมีใครคนใดคนหนึ่งจากไปก่อนวัยอันควร การเจ็บไข้ได้ป่วยที่มีสวัสดิการไม่เพียงพอ การวางแผนกองทุนการศึกษา การวางแผนมรดกไว้ให้กับคนรุ่นหลัง และสุดท้ายคือการวางแผนการลงทุน การวางแผนการเงินเหล่านี้จะได้รับคำแนะนำจากนักวางแผนการเงิน ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีกลุ่มบุคคลเหล่านี้ช่วยขับเคลื่อนแนะนำขับเคลื่อนเพื่อป้องกัน ลดความเสี่ยงภัย และ เพื่อสร้างโอกาสให้เงินทำงานและงอกเงยจากการลงทุนในสินทรัพย์ต่างๆ

๕.๑ ความสำคัญของการวางแผนการประกันภัย

การประกันภัยถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการวางแผนการเงินทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ดังต่อไปนี้คือ

๕.๑.๑ เพื่อลดปัญหาและความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการเตรียมความพร้อมที่จะจัดการกับความเสี่ยนั้นๆ การได้รับการชดเชยค่าเสียหาย เปิดโอกาสให้บุคคลและครอบครัวสามารถมีฐานะทางเศรษฐกิจเหมือนเดิมได้หลังเกิดความสูญเสีย

๕.๑.๒ ทำให้การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลแต่ละครอบครัวบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ลดความกลัวและความกังวลใจ รวมทั้งสร้างความเชื่อถือได้ เพราะสามารถใช้การประกันภัยเป็นเครื่องมือในการโอนความเสี่ยงภัย

๕.๑.๓ ลดความซ้ำซ้อนในการจัดการความเสี่ยง จากการเลือกใช้วิธีการจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสมและประหยัด^๔

หลังจากที่เห็นความสำคัญของการวางแผนการเงิน การวางแผนการประกันภัยต่างๆคือปัจจัยทำให้สังคมเปลี่ยนไป ที่เราต้องตระหนักในเรื่องการวางแผนการเงินซึ่งได้แก่คนอายุยืนขึ้น โครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะเมื่อก่อนเคยอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ ณ ปัจจุบัน เริ่มมีครอบครัวขนาดเล็กอย่างมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ หรือบางทีการดูแลสวัสดิการไม่เพียงพอ จึงทำให้หันมาให้ความสำคัญกับการวางแผนมากยิ่งขึ้น

^๔ ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน และทีมงาน. ชุดวิชาที่ ๓ การวางแผนการประกันภัย, กรุงเทพมหานคร, หน้า ๘

๕.๒ ขั้นตอนในการวางแผนการเงินในยุคปัจจุบัน

การวางแผนการเงินย่อมมีวิธีการวางแผนที่แตกต่างกันออกไปซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยและความพร้อมแต่ละบุคคล แต่ละครอบครัว ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางการเงิน

ในการวางแผนการเงิน ควรจะเริ่มต้นจากการมีเป้าหมายทางการเงินอย่างคร่าวๆหรือชัดเจนยิ่งดี เพื่อจะอุดรอยรั่วเรื่องอะไรบ้าง ต้องใช้เวลานานเท่าไร ในการวางแผน เช่น อยากจะเกษียณการทำงานตอนอายุเท่าไร มีเงินใช้หลังเกษียณเท่าไรจึงจะเพียงพอ อยากจะเตรียมกองทุนการศึกษาไว้ให้บุตร คาดว่าประมาณเท่าไร เรียนจบถึงระดับไหน จึงจะพอดี หรือ การจัดสรรมรดกให้ลูกหลาน ต้องทำอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งการหาเป้าหมายค่ารักษาพยาบาลในแต่ละปี แต่ละช่วงอายุ หรือ โรคภัยต่างๆ ต้องใช้งบประมาณเท่าไรจึงจะเพียงพอ

๒. การรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลทางการเงินทั้งของตนเอง ครอบครัว และสภาวะรอบด้านเศรษฐกิจ เพื่อเอามาวิเคราะห์ เช่น รายรับ, รายจ่าย, ทรัพย์สิน, หนี้สิน, ภาระผูกพัน, ดอกเบี้ย หรือ ทิศทางการลงทุนในอนาคต

๓. วิเคราะห์และประเมินสถานะทางการเงิน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาสถานะทางการเงินปัจจุบันว่า ตอนนี้มีเงินเก็บสุทธิเท่าไร ยังขาดอีกเท่าไรเพื่อที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และมีทางเลือกอะไรบ้างที่จะก้าวไปสู่เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นได้

๔. จัดทำแผนการเงิน หลังจากวิเคราะห์เงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆแล้ว ให้ประเมินทางเลือกที่ดีที่สุดแล้วเขียนแผนการเงินที่สอดคล้องกับเป้าหมายของเรา ภายใต้สมมติฐานและข้อมูลที่รวบรวมไว้

๕. นำแผนไปปฏิบัติ หลังจากเขียนแผนเป้าหมาย วิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้วต่อไปต้องลงมือทำในกรอบเวลาเท่าไร เช่น ต้องการออมเงินเดือนละเท่าไร ลงทุนอะไรบ้าง ก็ส่วน หรือ ทำประกันสุขภาพเพิ่มอะไรบ้าง และตรวจสอบว่า ครบเพียงพอครอบคลุม พอที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

๖. ติดตามและกำกับให้เป็นไปตามแผน หลังจากที่เราวางแผนไปได้สักช่วงเวลาหนึ่งแล้ว ผู้วางแผนต้องหมั่นตรวจสอบและประเมินผลที่เกิดขึ้นว่า ได้ผลตามที่คาดหวังหรือไม่ สมมติฐานที่วางไว้มีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร และควรจะมีการปรับเปลี่ยนแผนให้สอดคล้องกับภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ และมีการทบทวนแผนการวางแผนการเงินอยู่อย่างสม่ำเสมอ^๔

^๔ บรรยง วิทย์วิรศักดิ์, “การวางแผนการเงินอย่างง่าย”, Lica Year Magazine, ปีที่ ๔๓ (สิงหาคม, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖-๕๗.

๕.๓ ประโยชน์ของการวางแผนการเงิน

การวางแผนการประกันภัยที่ดีแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวม ดังนี้

๕.๓.๑ ช่วยให้ผู้บุคคลบรรลุเป้าหมายในการวางแผนการเงินส่วนบุคคล ครอบครัว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓.๒ ช่วยให้ผู้บุคคลประหยัดเงินและลดความซ้ำซ้อนของความคุ้มครอง เพราะได้ พิจารณาข้อมูลทั้งหมดอย่างรอบคอบ

๕.๓.๓ ช่วยควบคุมสถานการณ์ทางการเงินส่วนบุคคลได้เพราะมีการวางแผนใน การลดความเสี่ยงทางการเงินไว้ล่วงหน้า

๕.๓.๔ ช่วยลดความวิตกกังวล ทั้งก่อนและหลังเกิดความสูญเสีย การเจ็บไข้ได้ป่วย การชดเชยจากการทุพพลภาพ หรือ ประสบอุบัติเหตุไม่สามารถทำงานได้ เช่นหัวหน้า ครอบครัว เสาหลักหรือผู้ที่หารายได้เข้าครอบครัว หากมีการวางแผนประกันภัยไว้ล่วงหน้า ย่อมจะคลายวิตกกังวล เพื่อไม่ประมาทในชีวิตและทำให้เกิดความสงบสุขได้

๕.๓.๕ ช่วยทำให้ระบบและสถาบันการเงิน มีแหล่งเงินทุนเพื่อระดมทุน เพราะเบี้ย ประกันภัยต่างๆที่รับเข้ามาไม่ได้ถูกจ่ายใช้ไปทันที แต่มีการระดมทุนเพื่อให้กองทุนเหล่านี้มี การออกเงยจากการนำเงินทุนไปลงทุนตามหลักกฎหมายที่กำหนดไว้^{๑๐} เป็นต้น

ดังนั้นบทบาทของการวางแผนการเงินก็คือ การที่จะพยายามหาวิธีการต่างๆที่จะ ลดผลกระทบด้านลบทางการเงินที่ไม่สามารถมองเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของ สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่นับวันยิ่งมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

๖. เปรียบเทียบการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้ากับหน้าที่ของนักวางแผนการเงิน

พระพุทธเจ้า หลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงมองหาสักขีพยาน เพื่อยืนยันใน พระอริยมรรคที่พระองค์ทรงค้นพบ และกำเนิดพระสาวกสำเร็จเป็นพระอรหันต์มีพระอัญญา โณทัญญะ เป็นต้น จากนั้นพระองค์ทรงวางแผนเผยแผ่ เพื่อสร้างทีมงานในการนำอริยมรรค ที่พระองค์ค้นพบ ออกไปเผยแผ่ เช่น มีการไปเผยแผ่ให้ชลิฏ ๓ พี่น้อง อันมี อรุณเวลากัสสปะ คยาก็สสปะ และ นทิกัสสปะ ตลอดจนนำหลักธรรมไปประดิษฐาน ณ กรุงราชคฤห์ ได้ให้ พระสาวกนำหลักธรรมเหล่านี้ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก ในยุคพุทธกาล

ในส่วนหลักธรรมที่พระองค์ทรงสอนให้สาวก และเอาไปเผยแผ่ ก็มีหลากหลาย ระดับ มีตั้งแต่ ระดับคิปปิปฏิบัติ จนไปถึง สมณะปฏิบัติ เช่นว่า ในสมัยพุทธกาลกล่าวถึงปัจจัย ที่เป็นเครื่องอาศัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ยังถือว่าไม่สลับซับซ้อนมากนัก ปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ ๑) อาหาร ๒) ที่อยู่อาศัย ๓) เครื่องนุ่งห่ม และ ๔) ยารักษาโรค ผู้คนส่วนมากยังอยู่

^{๑๐} ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน และทีมงาน, ชุดวิชาที่ ๓ การวางแผนการ ประกันภัย, กรุงเทพมหานคร, หน้า ๙.

รวมตัวกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีเป้าหมายชีวิตที่เรียบง่ายและเข้าใจ พระสัทธรรม การดำเนินชีวิตที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้โดยเฉพาะหลักหน้าที่ หรือที่เรียกว่า ทิศ ๖ มีกล่าวไว้ในสังคัลลสูตร^{๑๑} เป็นพระสูตรสำคัญที่ชี้แนะแนวทางวางแผนชีวิต การวางแผนสินทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดในยุคนั้น ซึ่งนอกจากนี้ ยังมีแนวคิดให้มีการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ โดยมีตัวเราเป็นศูนย์กลางที่จะประสานงานเกี่ยวข้องกับคนรอบด้านได้อย่างดีเยี่ยม ส่วนหลักธรรมสำหรับนักบวช หรือ สมณะปฏิบัติ คือ การวางแผนชีวิตสมณะในการบำเพ็ญธรรมในลำดับขั้นต่างๆหรือตามสถานะพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาวะธรรมที่เข้าถึงได้ อันเกิดจากการขัดเกลา กิเลสอาสวะต่างๆไปจากจิตใจของท่านเหล่านั้นได้

สำหรับหน้าที่ของนักวางแผนการเงิน คือ ออกไปปกป้อง วางแผน อุดรอยรั่ว ความเสี่ยง อันเกิดจากการสูญเสีย ของประชาชน หรือ สำหรับในยุคปัจจุบัน การวางแผนการเงินเริ่มมีบทบาท เครื่องมือในการวางแผนการเงินมีการพัฒนา สลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ไม่ใช่เพราะเรื่องปัจจัย ๔ เท่านั้นที่มีความสำคัญ “เงิน” ซึ่งต่างยอมรับว่า เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญไม่แพ้ปัจจัย ๔ ข้างต้นที่กล่าวมาแน่นอน แต่ เงิน มีอำนาจที่เป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้มนุษย์จะอยู่เหนือเงิน หรือ อยู่ภายใต้อำนาจของเงิน และจะมีแนวคิดให้เงินมีการออกเงย ตามกาลเวลาอย่างไร เอาเงินไปลงทุนอย่างไร ซึ่งในสมัยพุทธกาลก็มีกล่าวไว้บ้างแต่ไม่ละเอียดมากนัก แต่ในปัจจุบัน ชีวิตมนุษย์เริ่มมีความต้องการเพิ่มมากขึ้นบ้าง มีการแข่งขันแทบจะทุกด้าน แม้กระทั่งว่า ปัจจัยที่เป็นตัวขับเคลื่อนที่เรียกว่า “เงิน” ก็ยังมีการแข่งขันเพื่อสร้างผลผลิตในตัวของตัวเองและเป็นตัวที่ต้องวางแผนกับเงิน ถ้าไม่รู้เรื่องเงิน ว่ามีคุณค่า อย่างไร สินค้า หรือผลิตภัณฑ์ทางการเงินมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น จนบางครั้งมนุษย์ไม่สามารถเรียนรู้ได้หมด แต่ก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยความรู้จากนักวางแผนการเงิน ผู้ซึ่งทำหน้าที่คล้ายนักเผยแผ่พระศาสนา แต่เป็นการเสนอแนะแนวทางหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เพราะภัยที่เกิดขึ้นย่อมนำมาซึ่งความทุกข์

๗. สรุป

ชีวิตมนุษย์ในยุคอดีตสู่ปัจจุบันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แนวคิด ค่านิยม ก็เปลี่ยนแปลงไป การวางแผนชีวิตก็ต้องระมัดระวังในการวางแผน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนชีวิต การวางแผนโอนความเสี่ยงภัยซึ่งภัยจะมารอบด้านไม่ว่า ภัยจากการจากไปก่อนวัยอันควร ภัยจากการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง ภัยจากการไม่สามารถทำงานได้ เป็นต้น นักเผยแผ่พระศาสนาย่อมแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิต เป้าหมายของชีวิต วิธีไปสู่เป้าหมายตามแนวพุทธธรรม ล้วนแต่ต้องการบรรเทาความทุกข์ ส่วนนักวางแผนการเงิน มีหน้าที่ลักษณะคล้ายคลึงกัน หากแต่มีรูปแบบการทำงานค่อยๆที่ชัดเจนและพัฒนาอยู่

^{๑๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในสังคัลลสูตร ใน ที.ปา.อ.๒๖๖-๒๗๓/๑๔๔-๑๕๐

ตลอดเวลา เพราะความสลับซับซ้อนของสังคมเริ่มมีมากขึ้น โลกมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ในยุคนี้ทุกคนต้องใส่ใจในการวางแผน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะอะไรก็ตาม ล้วนมีหน้าที่ต้องวางแผนไม่วางแผนชีวิตก็วางแผนการเงินเพราะ ๒ อย่างนี้เป็นเรื่องเดียวกันไม่มากก็น้อย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บรรยง วิทย์วิรศักดิ์. “การวางแผนการเงินอย่างง่าย”, Lica Year Magazine, ปีที่ ๔๓ (สิงหาคม , ๒๕๕๐).

ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน และทีมงาน. ชุดวิชาที่ ๓ การวางแผนการประกันภัย. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๓

ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน และคณะ. หลักสูตรวางแผนการเงิน ชุดวิชาที่ ๑ พื้นฐาน การวางแผนการเงิน. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Hullman, Victor G. and Jerry S. Rosenbloom, *Personal Finance Planning*, 6th ed. 2000, McGraw-Hill.

แนวคิดเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ตามหลักพุทธปรัชญา The Concept Of The Noble Truth In Buddhist Philosophy

ดร.เสรี ศรีงาม*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของอริยสัจ ๔ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของอริยสัจ ๔ กับหลักธรรมอื่น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา อนุมติ รวมทั้งตำราเอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ผลของการศึกษาพบว่าอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ถือเป็นหัวใจศาสนา เพราะหลักธรรมทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก ดังที่พระสารีบุตรได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาก็จะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุนั้นด้วย.

คำสำคัญ: หลักพุทธปรัชญา, อริยสัจ ๔

Abstract

This article aims to study the importance of the noble truths, the analytical of the noble truths, and the relation between the noble truths with the principle of another Dhamma. The outcome of the study show that, the noble truth is the principle of Dhamma which the Buddha was the enlightenment and this it is the important of Buddhism, because all the Dhamma which the Buddha was showed, the noble truth has the important as PhraSareebutta was showed that, the four noble truths were about the problem of life and that the method of problems. The suffering is the problem of life which all one must meet it. The method of problems of life will be going on with the follow reason and knowledge or going on the right way in the cause of suffering and the cessation of suffering that same.

Keywords: The Principle of Dhamma, The Four noble truth

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๑. บทนำ

อินเดียในสมัยอดีตกาล ย้อนหลังกลับไปประมาณ ๒๖๐๐ ปีก่อน เกิดแนวคิดพุทธปรัชญาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงพระชนม์อายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ได้เสด็จออกประพาสอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทำให้พระองค์คิดว่า คนทั้งหลายล้วนต้องประสบการเกิด แก่ เจ็บ และตายไม่มีใครรอดพ้น และคิดว่าการออกบวชจะช่วยให้พ้นทุกข์ได้ พระองค์จึงเสด็จออกบวชในคืนนั้นโดยมีม้ากัณฐกะ และมีนายฉันทะเป็นผู้ติดตามและบวชที่ฝั่งแม่น้ำอนิมา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะผนวชแล้ว ได้ไปศึกษาอยู่ในสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบสราชมุนี ศึกษาจนสำเร็จก็ไม่พบทางพ้นทุกข์ จึงเสด็จไปแสวงหาธรรมที่อื่นต่อไป ต่อมาพระองค์ได้บำเพ็ญทุกรกิริยากลั่นลมหายใจเข้าออก อดอาหารจนพระวรกายผ่ายผอม ก็ยังไม่พบหนทางพ้นทุกข์ จึงทรงเลิกวิธีทรมานร่างกายเป็นเหตุให้ปัญจวัคคีย์ที่เฝ้าปรนนิบัติอยู่เห็นว่าพระองค์ทรงเลิกบำเพ็ญเพียรแล้วจึงได้พากันหนีไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระสิทธัตถะได้กลับมาเสวยอาหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง แล้วบำเพ็ญเพียรด้วยการนั่งสมาธิ ทำจิตให้เกิดสมาธิแน่วแน่ พิจารณาความเป็นไปของธรรมชาติจึงเกิดความรู้แจ้งตรัสรู้ ญาณ ๓ ดังลำดับได้ดังนี้

๑) บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้เป็นเหตุให้ระลึกถึงขั้นที่เคยอาศัยอยู่ในอดีตได้ คือระลึกชาติได้

๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้ในจุติและอุบัติเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียก ทิพพจักขุ ญาณ หรือ ทิพยจักขุญาณ บ้าง

๓) อาสวักขยญาณ ความรู้ในการกำจัดอาสวกิเลส คือรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ถือเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ ณ ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ขณะที่มีพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา

ความสำคัญของอริยสัจ ๔

อริยสัจเป็นหัวข้อธรรมสำคัญอย่างยิ่งหัวข้อหนึ่งในหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า จะเห็นได้จากหลักฐานต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ เพราะทรงรู้แจ้งในอริยสัจ ความข้อนี้ปรากฏอยู่ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ทรงแสดงเป็นครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์นั่นเอง

๒. ทรงยกย่องพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดีคือแม่ทัพธรรม ทรงให้เหตุผลว่า เพราะพระสารีบุตรสามารถแสดงธรรมจักรซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นแกนกลางได้เสมอพระองค์ไม่มีพระสาวกรูปใดจะทำได้เทียมถึง แสดงว่าทรงถือเอาอริยสัจ ๔ เป็นมาตรฐานวัดความสามารถของพระสาวกในเรื่องการแสดงธรรม

๓. พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศลทั้งหลายเหมือนรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์บกทุกชนิด เอรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดมาใส่ในรอยเท้าช้างได้ฉันใด ธรรมชาติที่เป็นกุศลทุกอย่างรวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ฉันนั้น

๔. เมื่อพูดให้ใกล้เข้ามาถึงชีวิตของคนเราทุกคน อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหา นั่น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ ปัญหาจึงจะคลี่คลายหรือดับลง วิธีการของอริยสัจเป็นแนวทางแห่งการแก้ปัญหาชีวิตทุกๆ อย่าง^๑

อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ คือหลังจากพอกจิตของสาวกหรือผู้ฟังให้สะอาดพอสมควรด้วยอนุปพพิกาแล้วก็จะทรงใช้อริยสัจเป็นน้ำสุดท้าย ปรากฏว่าได้ผลทุกครั้งไป^๒ เช่น หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้วได้แสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถือว่าเป็นเทศนาถ้อยคำแรกของพระพุทธเจ้าชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีเนื้อความที่กล่าวถึงทางสุดโต่ง ๒ อย่าง คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (๒) อตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือความจริงของพระอริยะอันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักกัปปให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ปริณิพพาน^๓

สรุปความสำคัญของอริยสัจ ๔ ว่าพระพุทธเจ้าทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ เพราะทรงรู้แจ้งในอริยสัจ ทรงยกย่องพระสารีบุตร เพราะพระสารีบุตรสามารถแสดงธรรมจักรซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นแกนกลางได้เสมอพระองค์ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหา นั่น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ

อริยสัจหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้บุคคลเป็นพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่ในโลกและในศาสนาต่างๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยะเพราะเป็นสัจจะที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะสัจจะเหล่านั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้จำเพาะด้วยพระองค์เอง อริยสัจ ๔ เกิดจากการแสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วทรงค้นพบทางที่จะบรรลु

^๑ วคิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕-๑๖.

^๒ วคิน อินทสระ, **อริยสัจ ๔**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑.

^๓ ดุราลละเอียดใน วิ. ม. ๔/๑๓/๒๐.

ธรรมจากการแสวงหาด้วยวิธีการต่างๆจากสำนักอาหารดาบสและอุทกดาบสเมื่อไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้ได้จึงทรงบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานตนสุดท้ายทรงค้นพบด้วยการดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการดำเนินการตามทางสายกลาง แล้วจึงทรงตรัสรู้หรือริสัจ ๔ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาวินัยจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ กิจที่ต้องทำในอริยสัจแต่ละข้อ รวมความแล้วได้ ๓ ประเด็น คือ ๑) สัจจญาณ คือธรรมที่ควรรู้ ๒) กิจญาณ คือธรรมที่ควรละ และ ๓) กตญาณ คือธรรมที่ควรเจริญ

หลักของอริยสัจ ๔ ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก สภาวะบีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์^๔ ทุกข์คือความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ พระองค์ทรงพบความจริงว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนตกอยู่ในความทุกข์ จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์มหาเศรษฐี ประธานาธิบดี เป็นนายก หรือแม้ที่สุดเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็มีทุกข์ทั้งนั้น ต่างแต่เพียงว่าทุกข์ของใครจะมากหรือน้อยเท่านั้น ต่างแต่เพียงว่าทุกข์ของใครจะมากหรือน้อยเท่านั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ^๕ ได้แก่

๑) สภาวะทุกข์ คือทุกข์ประจำ เป็นความทุกข์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นสภาพธรรมดาของสัตว์ ซึ่งเมื่อเกิดแล้วต้องมีทุกข์ชนิดนี้มี ๓ ประการ

๒) ปกิณณกทุกข์ คือทุกข์จร เป็นความทุกข์ที่เกิดจากจิตใจที่ย่อนสมรรถภาพ ไม่อาจทนต่อเหตุภายนอกที่มากกระทบตัวเราได้ ผู้มีปัญญารู้จักฝึกควบคุมใจตนเอง สามารถหลีกเลี่ยงทุกข์ชนิดนี้ได้ ทุกข์จรนี้มีอยู่ ๘ ประการ

สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าที่เรามีความทุกข์นั้นสาเหตุเกิดมาจากกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ และพระองค์ได้บัญญัติศัพท์ซึ่งเรียกว่าตณหา คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอสอาร์พรินต์แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๕.

^๕ สรเมธี วชิรปราการ, ขาดิภพมิจจิง ขาดิหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดตัณหาจึงหมดทุกข์ มีใจหยุดนิ่งสงบตั้งมั่นอยู่ที่ศูนย์กลางกายมีความสุขล้วนๆ^๖ นิโรธ มีสภาพเป็นผล ซึ่งเกิดจากมรรค ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการคิด พุด ทำที่ดี นิโรธ คือ ความสิ้นสุดปัญหา หรือความสิ้นสุดแห่งทุกข์ หรือ ดับทุกข์ หรือ นิพพาน หรือ หลุดพ้น จากวงเวียนกรรม หรือ วงจรอุบาทว์ เป็นสภาพจิตใจที่อุเบกขา และว่างอย่างยิ่งจนบางครั้งเรียก สุนฺณุตตา

มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ พระพุทธองค์ทรงเป็นเหมือนแพทย์ผู้ชำนาญ เมื่อทรงเห็นเหตุที่ทำให้เกิดโรค เหตุที่เกิดทุกข์ชัดเจนแล้วก็ทรงสอนเราว่า ที่เราป่วยเราทุกข์ ก็เพราะเจ้าตัณหา ซึ่งเปรียบเหมือนเชื้อโรคนี้เอง ถ้าต้องการหายจากโรคก็ต้องกำจัดเจ้าเชื้อโรคนั้นให้หมดไป โดยพระองค์ทรงมอทยาตีไว้ให้เราใช้กำจัดเชื้อโรคนั้นด้วย ซึ่งก็คือมรรค ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้ใจหยุดนิ่งและสามารถปราบทุกข์ได้^๗ โลกุตตรมรรคซึ่งประกอบด้วย องค์ ๘ นั้น เรียกว่า มัคคสังขะ^๘ มรรค ๘^๙ จำแนกได้ดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งจิตมั่นชอบ

๒. อริยสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงอริยสงฆ์นั้นมีอยู่มาก แต่ในที่นี้ขอเสนอแต่อริยสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังนี้

ในพระวินัยปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสงฆ์ ในการแสดงพระธรรมเทศนา เช่น ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ปัญจวัคคียกถา ว่าด้วยทรงแสดงธัมมจัก

^๖ สรเมธี วชิรปราการ, **ชาติภพมีจริง ชาติหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร**, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

^๗ สรเมธี วชิรปราการ, **ชาติภพมีจริง ชาติหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร**, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

^๘ นายพลตรี พระยาสรกิจพิศาล (ดาร์ริห์มัตยกุล), **ขยายทางสู่ความสุข**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗.

^๙ buddha4u. **มรรคมงคล ๘ หรือทางสายกลาง**. แหล่งที่มา : <http://www.buddha4u.org/index.php> [๕ กันยายน ๒๕๕๕]

กับปวัตตสูตร^{๑๐} โปรดปัญจวัคคีย์ เนื้อความได้กล่าวถึงทางสุดโต่ง ๒ อย่าง บรรพชิตไม่ควรเสพ แล้วทรงแสดงทางสายกลางคือมัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ^{๑๑} ก่อให้เกิดวิญญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔^{๑๒}

ในพระสูตรต้นตอปัญหานี้ ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรมของอริยสัจในแต่ละข้ออย่างละเอียด ดังรายละเอียดดังนี้

๑) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ สังยุตตนิกาย มหาวรรค สัจจะสังยุตได้ประมวลเรื่องอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ในสมาธิสูตร ได้กล่าวว่าเรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริงคือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกข์นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์)’ เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”^{๑๓}

๒) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ได้แสดงไว้ในสังจคาถา บทตั้งสุภาสิตแสดงความจริงคืออริยสัจ ๔ ประการ พร้อมด้วยอธิบายโดยละเอียด เช่นในปฐมสูตรต้นตอในทศ ในสูตรที่ ๑ ความว่า สัจจะสัจจะ ๔ ประการ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น สัจจะ ๔ ประการ อะไรบ้างคือ (๑) สัจจะว่านี่ทุกข์ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๒) สัจจะว่านี่ทุกข์สมุทัย เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๓) สัจจะว่า นี่ทุกข์นิโรธ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๔) สัจจะว่า นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น ภิกษุทั้งหลาย สัจจะ ๔ ประการนี้แล เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น”^{๑๔}

ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะขององค์ธรรม เช่น

๑) ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕ อภิธรรมปิฎกวิภังค์ สัจจะวิภังค์ ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในการแจกแจงหัวข้อธรรม เช่น ได้กล่าวถึงทุกข์สัจ^{๑๕} ความว่าบรรดาอริยสัจ ๔ นั้น ทุกข์อริยสัจเป็นโดน ชาติเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็น

^{๑๐} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗/, พ.ป. ๓๑/๓๐/๓๕๘.

^{๑๑} จักขุ ในที่นี้หมายถึงปัญญจักขุ (วิ.อ. ๓/๑๓/๑๗).

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ, ม, (ไทย)

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ส. ม. (ไทย), ๑๙/๑๐๗๑-๑๒๐๑/๕๘๓-๖๕๗.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พ.ป.วิ. ๓๑/๘-๑๖/๔๒๗-๔๔๒.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. ๓๕/๑๘๙-๒๑๘/๑๖๓-๑๖๙.

ที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ^{๑๖} เป็นทุกข์^{๑๗} บรรดาทุกข์ของอริยสัจนั้น ชาติ เป็นไฉน ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏ แห่งขันธ ความได้อายตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชาติ^{๑๘}

๒) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๘ อภิธรรมปิฎก ยมก สัจจยมก ได้แสดงหลักธรรมไว้เป็นคู่ เช่น ในปทโสธนวาร ความว่า

ทุกข์ เป็นทุกข์สังขใช้ใหม่	ทุกข์สังข เป็นทุกข์ใช้ใหม่
สมุทัย เป็นสมุทัยสังขใช้ใหม่	สมุทัยสังข เป็นสมุทัยใช้ใหม่
นิโรธ เป็นนิโรธสังขใช้ใหม่	นิโรธสังข เป็นนิโรธใช้ใหม่
มรรค เป็นมรรคสังขใช้ใหม่	มรรคสังข เป็นมรรคใช้ใหม่ ^{๑๙}

สรุปความว่า ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก คือทุกข์ในขันธ ๕ พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน และแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ได้แก่อัตถะ คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดต้นเหตุแห่งทุกข์ ที่เรียกว่า นิพพาน มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ มี ๘ ประการ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจทั้ง ๓ ส่วนคือ (๑) พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา (๒) ในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจในลักษณะการแสดงรายละเอียด (๓) ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรม

๓. อริยสัจกับไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์เป็นธรรมะที่ทำให้เป็นพระอริยะ (อริยกรธรรม) แปลว่า ลักษณะ ๓ ประการ หมายถึงสามัญลักษณะ คือ กฎธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งปวง ไตรลักษณ์แปลว่า "ลักษณะ ๓ อย่าง" หมายถึงสามัญลักษณะหรือลักษณะที่เสมอกัน หรือข้อกำหนดหรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ๓ อย่าง ได้แก่

๑) อนิจจตา (อนิจจลักษณะ) - อาการไม่เที่ยง อาการไม่คงที่ อาการไม่ยั่งยืน อาการที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปอาการที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของขันธ.

^{๑๖} อภิธัมมัตถก. ๒๒๗.

^{๑๗} วิ.ม. ๔/๑๔/๑๔, ม.ม. ๑๒/๙๑/๖๖, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ขุ.ป. ๓๑/๓๓/๓๘, อภิ.วิ.อ. ๑๙๐/๑๐๐.

^{๑๘} ที่.ม. ๑๐/๓๘๗/๒๖๑, ม.ม. ๑๒/๙๓/๖๗, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ส.นิ. ๑๖/๒/๓, ขุ.ป. ๓๑/๓๓/๓๙, อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๕/๑๖๓

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อภิ.ย. (ไทย) ภาค ๑, ๓๘/๑-๑๗๐/๓๕๒-๔๔๕.

๒) ทุกขตา (ทุกขลักษณะ) - อาการเป็นทุกข์อาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อาการที่ก่อดันอาการผืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อาการที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัวอาการที่แสดงถึงความเป็นทุกข์ของชั้นนี้

๓) อนัตตตา (อนัตตลักษณะ) - อาการของอนัตตา อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตน อาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใครไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร อาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเป็นเองอาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในตัวเลยอาการที่แสดงถึงความด้อยสมรรถภาพโดยสิ้นเชิงไม่มีอำนาจกำลังอะไรต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่นมากมายจึงมีขึ้นได้ร้อยสัจกับไตรลักษณ์มีความเกี่ยวข้องกันดังนี้

ทุกข์ ๓ ความหมายในพุทธศาสนาได้แก่

๑) ทุกข์ ในทุกขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกลำบาก, ความรู้สึกเจ็บปวด, ความรู้สึกเป็นทุกข์, การเสวยอารมณ์ที่ไม่สบาย

๒) ทุกข์ ในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) หรือที่เรียกว่า ทุกขลักษณะ หมายถึง เครื่องกำหนดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่จัดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นทุกข์คือ

ก. ถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา

ข. หนีได้ยากหรือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้

ค. เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์

ง. แฝงต่อสุขหรือเป็นสภาวะที่ปฏิเสธความสุข

๓) ทุกข์ในอริยสัจ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) หรือที่เรียกว่า ทุกขอริยสัจ พระพุทธเจ้าทรงแจกแจงในข้อนี้ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจนี้แล คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ เป็นทุกข์

อุปาทานขันธ์เป็นทุกข์ หมายถึงขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น หรือ ขันธ์อันประกอบเข้าด้วย ความยึดมั่นถือมั่น จึงจะเป็นทุกข์ ลำพังขันธ์ ๕ เฉยๆ มันเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว มีอยู่แล้วในธรรมชาติ แต่เพราะไม่รู้ ไม่เข้าใจ จิตจึงยึดมั่นในขันธ์ทั้งหลายว่า เป็นตัวตนของตน จึงเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ เป็นเหตุให้เกิด การเวียนว่ายตายเกิด ในสังสารวัฏ และนี่ก็เป็นความแตกต่างระหว่างคำว่า ขันธ์ กับอุปาทานขันธ์ อริยสัจกับขันธ์ ๕

"ขันธ์ ๕" ในที่นี้ ก็คือธรรมชาติ ๕ ส่วน ซึ่งรวมอยู่ในคนๆหนึ่งหรือ จะย่อให้สั้นเข้าก็คือกายกับใจนั่นเองธรรมชาติ ในส่วนของร่างกายท่านเรียกว่า รูปขันธ์ธรรมชาติในส่วนของจิตใจนั้น ท่านเรียกว่า นามขันธ์ ซึ่งยังแยกย่อยออกเป็น ๔ อย่าง โดยมีชื่อเรียกดังนี้

๑) ธรรมชาติในส่วนของ การรับรู้อารมณ์ ทางตา ทางหู หรือที่เรียกกันว่า การเห็น การได้ยิน นั้นท่านมีชื่อเรียกว่า วิญญาณชั้น

๒) ธรรมชาติในส่วนของ การเสวยอารมณ์ เป็นสุข เป็นทุกข์ ท่านมีชื่อเรียกว่า เวทนาชั้น

๓) ธรรมชาติในส่วนของ การจดจำเรื่องราวอดีต ท่านมีชื่อเรียกว่า สัญญาชั้น

๔) ธรรมชาติในส่วนของ การนึกคิดปรุงแต่ง เป็นความคิดดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ท่านมีชื่อเรียกว่า สังขารชั้น

นามชั้นทั้ง ๔ อย่างนี้ เมื่อไปรวมกับส่วนของรูปชั้นอีก ๑ ก็จึงกลายเป็น ชั้นทั้ง ๕ หรือธรรมชาติทั้ง ๕ ส่วนนี้แหละ คือแม่บทที่เราจะต้องน้อมนำเอามา เป็นเครื่องเพ่งพิจารณา ให้เกิดปัญญา เห็นความจริงในธรรมชาติทั้ง ๕ อย่างนี้ให้ได้.... เพื่อจะได้ละคลาย ความยึดติดในชั้นทั้ง ๕ ให้เบาบางลง เพราะบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งหลายแหล่ มาจากความยึดติดในชั้นทั้ง ๕ นี้ทั้งสิ้น ยึดมั่นในชั้น ๕ จึงพาให้เกิดทุกข์

๔. อริยสัจกับปฏิจสมุปบาท

ปฏิจสมุปบาท ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ ปฏิจ + สมุปาท คำว่า ปฏิจ แปลว่า อาศัย คำว่า สมุปาท แปลว่า เกิดขึ้นร่วมกันหรือเกิดขึ้นพร้อมกัน รวมคำ ๒ คำ เข้าด้วยกัน แปลว่า อาศัยกันเกิดขึ้นร่วมกัน หรือ อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกัน ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของปฏิจสมุปบาทว่า ปฏิจสมุปบาท หมายถึงสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยและสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นอันเป็นกระบวนการทางปัจจัยภาพซึ่งเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างนั้น^{๒๐} และมีนักปราชญ์ทางศาสนาได้ให้ความหมายของปฏิจสมุปบาทไว้ในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกัน รวมความว่าปฏิจสมุปบาท หมายถึงการที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยกันเป็นปัจจัยสืบต่อกันมา ธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันเกิดขึ้นสืบเนื่องกันมา เกี่ยวข้องโยงกัน การ

๕. แบ่งสายของปฏิจสมุปบาท

การที่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยและสิ่งต่างๆ นั้นจะไม่เกิดหากไม่มีเหตุปัจจัยซึ่งเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่มีอยู่เป็นอยู่และดำเนินไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัยอย่างไม่มีความสิ้นสุดดังนั้นปฏิจสมุปบาทจึงได้แบ่งเป็น ๒ สายคือ

๑) สายเกิดเรียกว่าสมุทยวารคือความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มิจฉาปฏิบัติหรือทางปฏิบัติผิด

๒) สายดับเรียกว่านิโรธวารคือความดับไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสัมมาปฏิบัติหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖.

๖. ความเกี่ยวข้องกันระหว่างปฏิจกสมุปปาทกับอริยสัจ ๔

แก่นของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ปฏิจกสมุปปาทและอริยสัจ ๔ ถ้าเข้าใจหลักธรรมทั้งสองนี้แล้วจะเข้าใจแก่นพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ได้ หลักปฏิจกสมุปปาทและอริยสัจ ๔ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในคราวตรัสรู้พระองค์ได้บรรลุญาณ ๓ คือ (๑) บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้เป็นเหตุให้ระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในอดีตได้ คือระลึกชาติได้ (๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้ในจุติและอุบัติเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียก ทิพพจักขุญาณ หรือ ทิพยจักขุญาณ บ้าง และ (๓) ในญาณสุดท้ายคืออัสวักขยญาณ ความรู้ในการกำจัดอัสวกิเลส^{๒๑} ทรงตรัสรู้ริยสัจ ๔ หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ทรงประทับใต้ต้นโพธิ์ ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน โดยภายใน ๗ วันนี้พระองค์ทรงพิจารณาธรรมที่ทรงตรัสรู้ คือทรงพิจารณาปฏิจกสมุปปาททั้งอนุโลมและปฏิโลม คือพิจารณาทวนกลับไปกลับมาอย่างละเอียด นี่แสดงว่าอริยสัจ ๔ และปฏิจกสมุปปาทเป็นเรื่องเดียวกัน เพียงแต่พูดถึงคนละแง่มุมเท่านั้น

ปฏิจกสมุปปาทฝ่ายเกิดก็คืออริยสัจข้อที่ ๓ ทุกข์กับสมุทัย ที่เด่นชัดที่สุดคือทุกข์หรือปัญหาไม่ได้พูดถึงสาเหตุของปัญหา เมื่อทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นก็ต้องมีเหตุ ปฏิจกสมุปปาทไม่ได้บอกว่าเหตุนั้นคืออะไร แต่ในอริยสัจพอพูดถึงทุกข์หรือปัญหา จะบอกต่อไปว่าสาเหตุของทุกข์หรือปัญหาคืออะไรบ้าง

ปฏิจกสมุปปาทฝ่ายดับนั้นคืออริยสัจข้อที่ ๓ (นิโรธ) และข้อที่ ๔ (มรรค) ต่างกันตรงที่ปฏิจกสมุปปาทพูดแต่ว่าทุกข์หรือปัญหาต่างกันอย่างไร ไม่ได้บอกวิธีดีว่าจะต้องทำอะไรจึงดับ แต่ในอริยสัจข้อที่ ๔ บอกชัดเจนว่า วิธีจะดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้นจะต้องปฏิบัติตามมรรคมรรค^{๒๒}

๗. อริยสัจกับหลักกรรม

คำว่า “กรรม” มาจากภาษาบาลี มีรูปวิเคราะห์ทางไวยากรณ์ว่า กรณิ กम्म การกระทำชื่อว่ากัมมะ หรือ กรียเตติ กम्मิ กรรมที่บุคคลกระทำ ชื่อว่า กัมมะ^{๒๓} คำว่า “กรรม” “การกระทำ” ในภาษาบาลี ตามรูปศัพท์แปลว่า “กम्म” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับคำว่า

^{๒๑} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, **ตรัสรู้**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/ตรัสรู้> [๒๐ กันยายน ๒๕๕๕]

^{๒๒} เสถียรพงษ์วรรณปก, **ปฏิจกสมุปปาทและอริยสัจ ๔**, [บทความ],วารสารพุทธปริทัศน์, ม.ป.พ., ม.ป.ป., หน้า ๔๙-๕๐.

^{๒๓} ประพันธ์ ศุภษร, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖, อ้างถึงพระพุทธปิฎกมหาเถระ ปฏิรูปสิทธิ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๐., พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑๖.

“กิริยา”ซึ่งเหมือนกับคำว่า ^{๒๔} ลักษณะของกรรมกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลควรนำมาพิจารณาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะกรรมจะส่งผลได้ก็เป็นเรื่องของกรรม เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องประสบกับผลของกรรมที่ก่อไว้ในอดีต ดังที่ใน จูฬกัมมวิภังคสูตรตอนหนึ่งความว่า “สตรีบุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะกรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” ^{๒๕}

๘. ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกได้แบ่งประเภทของกรรมไว้หลายประเภทด้วยกันเช่น กรรม ๒ คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรมได้กล่าวไว้ในอภิสกุลสูตร^{๒๖} สรุปได้ว่าอกุศลมูลมี๓อย่างคือโอภะโทสะโมหะมีผลทำให้เป็นทุกข์ลำบากคับแค้นเดือดร้อนในปัจจุบันหลังการตายแล้วย่อมไปเกิดในทุคติส่วนกุศลมูลมี๓อย่างคือ โอภะอโทสะโมหะมีผลทำให้อยู่เป็นสุขไม่ลำบากไม่คับแค้นไม่เดือดร้อนในปัจจุบันย่อมปรินิพพานในชาติปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังแบ่งกรรมแบ่งตามทางที่ทำเช่นในอุปาสิทวาหสูตรมีใจความว่า ตปัสสีเราบัญญัติในการทำชั่วในการประพฤดิชั่วไว้๓ประการคือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม^{๒๗} และการแบ่งกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบากเช่นในสังคีติสูตร^{๒๘} กุกกุรวติสูตร^{๒๙} และในโพฆณังคสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงแบ่งประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรมโดยแบ่งออกเป็นคู่ๆได้เป็น ๔ คู่คือ

๑. กรรมดำมีวิบากดำหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ไม่ดีเช่นการฆ่าสัตว์การลักทรัพย์การประพฤดิผิดในกามการพูดเท็จและการดื่มสุราเมรัยเป็นต้นและกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำนั้นคือส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในอบายภูมิ

๒. กรรมขาวมีวิบากขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ดีซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการเช่นเว้นจากการฆ่าสัตว์เว้นจากการลักทรัพย์เว้นจากการประพฤดิผิดในกามเว้นจากการพูดเท็จและเว้นจากการดื่มสุราเมรัยเป็นต้นและกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาวนั้นคือส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

^{๒๔} วัชระ งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , (๒๕๕๐, หน้า ๒๖๗.๒๖๘-

^{๒๕} อัง.ปญจ. (ไทย) ๒-/๕๗/๑๐๑.

^{๒๖} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๒๗๗.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/๕๕.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘/๗๕.

๓. กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ทั้งดีทั้งชั่วทั้งการฆ่าสัตว์ทั้งเว้นจากการฆ่าสัตว์ทั้งการลักทรัพย์ทั้งเว้นจากการลักทรัพย์ทั้งอย่างนี้เป็นต้นและกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรมคือดีทั้งและไม่ดีทั้ง

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจใดๆที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์กล่าวคือเป็นกรรมที่จะนำไปสู่สถานะซึ่งอยู่เบื้องบนทั้งความสุขและความทุกข์อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึงเจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามอย่างข้างต้นซึ่งเป็นสถานะที่ดับจนหมดสิ้นแล้วซึ่งกรรมทั้งปวงวิบากไม่ดำไม่ขาวนั้นก็คือกรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ผลของมันคือ พระนิพพาน

นอกจากนี้ในโพชฌังคสูตรยังได้กล่าวถึงการสิ้นกรรม ว่าด้วยโพชฌงค์ ได้กล่าวถึงเรื่องกรรม ๔ ประเภท ที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสรู้แล้ว และสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม กรรม ๔ ประเภท^{๓๐} ในข้อ กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมกรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ

- (๑) สติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึก
- (๒) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียรธรรม
- (๓) วิริยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร
- (๔) ปีติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ
- (๕) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายระงับใจ
- (๖) สมาธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น
- (๗) อุpekขาสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง

นี้เรียกว่า กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมทุกขุทั้งหลาย กรรม ๔ ประการนี้แลเราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วจึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามจากเนื้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการสิ้นกรรม ที่ปรากฏในโพชฌังคสูตร จะพ้นหรือสิ้นกรรมได้ด้วยโพชฌงค์ ๗ และมรรค ๘ ประการ

ส่วนอัฐฐานสูตรแบ่งกรรมเป็น ๕ ซึ่งเป็นอกุศลกรรมล้วน คือ การฆ่ามารดา (๑) การทำพระโลหิตของพระพุทธเจ (๔) การฆ่าพระอรหันต์ (๓) การฆ่าบิดา (๒) ให้อห และ การยุยงสงฆ์ให้แตกกัน (๕) และมหาธรรมสมาทานสูตรได้แบ่งกรรมเป็น ๑๐ ตามทางที่จะไป คือ สุกติ กุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ อบาย คืออกุศลกรรมบถ ๑๐และในปฎิสัมภิตามรรค ได้แบ่งกรรมออกเป็น ๑๒ อย่าง

ความเกี่ยวข้องกันของอริยสัจกับหลักกรรม

ปฏิบัติที่ให้ถึงความดับกรรม อะไรบ้าง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

^{๓๐} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๘/๓๕๔-๓๕๕.

- ๑) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
- ๒) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
- ๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
- ๔) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
- ๕) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
- ๖) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
- ๗) สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
- ๘) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี่เราเรียกว่า ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับกรรม

กรรมเก่าเราได้แสดงแล้ว กรรมใหม่เราได้แสดงแล้ว ความดับกรรมเราได้แสดงแล้ว และปฏิปทาที่ให้ถึงความดับกรรมเราได้แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย กิจใดที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์พึงอาศัย ความอนุเคราะห์ กระทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราก็ได้กระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความร้อนใจ ในภายหลัง นี่คือการปราสอนสำหรับเธอทั้งหลายของเรา^{๓๑}

๙. สรุป

อริยสังขมาหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้บุคคลเป็นพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่ในโลก และในศาสนาต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยะเพราะเป็นสัจจะที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะสัจจะเหล่านั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้จำเพาะด้วยพระองค์เองอริยสัจ ๔ เกิดจากการแสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วทรงค้นพบทางที่จะบรรลुธรรม จากการแสวงหาด้วยวิธีการต่าง ๆ จากสำนักอาหารดาบสและอุทกดาบส เมื่อไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้ได้จึงทรงบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานตน สุดท้ายทรงค้นพบด้วยการดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการดำเนินการตามทางสายกลาง แล้วจึงทรงตรัสรู้อริยสัจ ๔ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหาชีวิตนั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้น ๆ แล้วดับที่เหตุ อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอ ๆ กิจที่ต้องทำในอริยสัจแต่ละข้อ รวมความแล้วได้ ๓ ประเด็น คือ (๑) สัจญาณ คือธรรมที่ควรรู้ (๒) กิจญาณ คือธรรมที่ควรละ และ (๔) กตญาณ คือธรรมที่ควรเจริญ

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๑๔๖/๑๘๐.

ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก คือทุกข์ในชั้น ๕ พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน และแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ได้แก่ตัณหา คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดตัณหาจึงหมดทุกข์ ที่เรียกว่า นิพพาน มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ มี ๘ ประการ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจทั้ง ๓ ส่วนคือ (๑) พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา (๒) ในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจในลักษณะการแสดงรายละเอียด (๓) ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรม

หลักธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอริยสัจ ๔ นั้นมีอยู่มากมาย อาจเรียกว่าหลักธรรมทั้งหมดมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักอริยสัจ ๔ ไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่ง เช่น ทุกข์ข้อที่ ๑ ของอริยสัจ คือทุกข์ในชั้น ๕ สมุทัย สาเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ตัณหา ๓ เป็นต้น ไตรลักษณ์หรือลักษณะ ๓ ประการ มีความเกี่ยวข้องกับอริยสัจ คือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสังขาร อันเป็นกฎของไตรลักษณ์ ดังนั้นจึงตรงกับทุกข์ในอริยสัจ เช่น ความเกิด ความแก่ ความตายก็เป็นทุกข์ เป็นต้น ชั้น ๕ เกี่ยวข้องกับอริยสัจโดยตรง กล่าวคือ สภาวะที่บีบคั้นของชั้น ๕ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทำให้เกิดทุกข์ตามหลักของอริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาทกับอริยสัจ มีความเกี่ยวข้องกัน คือปฏิจจสมุปบาท เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการเวียนว่ายตายเกิดของชีวิต ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเกิดก็คืออริยสัจคือ ทุกข์กับสมุทัย ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายดับนั้นคืออริยสัจคือ นิโรธและมรรค หลักอริยสัจ ๔ กับหลักกรรมมีความเกี่ยวข้องกันในเรื่องของการดำเนินไปถึงความดับทุกข์ซึ่งได้แก่ มรรค ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา**. กาญจนบุรี : สหยาพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมมธโร). **มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธาราเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

(๒) บทความ :

รังสี สุหนต์. **ความรู้เรื่องอริยสัจ ๔**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
เสถียรพงษ์วรรณปก. **ปฏิจจนุปบาทและอริยสัจ ๔**. วารสารพุทธปริทัศน์, ม.ป.พ.,
ม.ป.ป.

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

สายหยุด อุไรสกุล, การพัฒนาความคิดในการแก้ไขปัญหาโดยวิธีการคิดแบบอริยสัจ,
งานวิจัยสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา.
พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๔๕
พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด. “การประยุกต์ใช้อริยสัจสี่ในการจัดการความเครียด”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๕๑.

(๔) ซีดีรอม /สื่อออนไลน์ :

พีรวัฒน์ ชัยสุข. **บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔.**
[ซีดีรอม] Panyathai, **อริยสัจ ๔ ประการ.** แหล่งที่มา : [http://
www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%E0%B8%84](http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%E0%B8%84) [๖ กันยายน ๒๕๕๕]

๒. ภาษาอังกฤษ :**(1) Book :**

Ven. NaradaMaha Thera, **A Manual of Buddhism.** Sri lanka : Buddhist Cultural
Center, 2000.

พญาภาษิตกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนอีสาน
The Phayapasits with the Sufficiency Economy of People in the Northeast

ส่งสุข ภาแก้ว*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายอยู่ที่การวิเคราะห์พญาภาษิตเพื่อค้นหาวิธีคิด หลักการ แนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการวิเคราะห์นั้นใช้หลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี รวมถึงความรู้และคุณธรรม เป็นกรอบในการวิเคราะห์และตีความพญาภาษิต

ผลการศึกษาพบว่า พญาภาษิตกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกัน เพราะได้เสนอวิธีคิด แนวทาง เป้าหมายในการดำเนินชีวิตของบุคคลและในการดำเนินงานขององค์กร โดยยึด “ธรรม” อันหมายถึงสัจธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิด และวางเป้าหมายไว้ที่ความสุขและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์

การศึกษานี้คาดว่าจะช่วยเปิดพื้นที่ให้พญาภาษิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนอีสานได้กลับมาทำหน้าที่อย่างมีพลังอีกครั้ง และทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวัฒนธรรม อันหมายถึงเป็นวิถีชีวิต ไม่ใช่เป็นเพียงแฟชั่นที่ผ่านมาชั่วคราวแล้วก็ผ่านไป

คำสำคัญ: พญาภาษิตอีสาน, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This article is aimed to analyze Phayapasits or Isan proverbs to investigate the way of thinking, the way and the goal of human life. The moderation, reasonableness, self-immunity, as well as knowledge and virtue, are used to analyze and interpret the Phayapasits.

The study found that Phayapasits are in conformity with the Sufficiency Economy philosophy. Both Phayapasits and the Sufficiency Economy present the way of thinking, the way and the goal of an individual's life as well as the management of organization which aside by “Dharma” - the truth and moral integrity as a foundation of thinking. The Phayapasits and

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

philosophy of the Sufficiency Economy have set their goals for well-being and the benefit of human beings.

It is hoped that this study will bring the northeast Phayapasits Isan's wisdom back to be employed once again and will glorify the philosophy of the Sufficiency Economy as a culture which means a way of life and not as a fashion which temporality exists.

Keywords: northeast Phayapasits, Sufficiency Economy

๑. บทนำ

ปัจจุบัน คงมีคนไทยน้อยคนที่ไม่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” แต่ปัญหาคือส่วนใหญ่ได้ยินแต่มีได้นำพา อาจเนื่องมาจาก “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีความลุ่มลึกเป็นนามธรรม จึงเข้าใจไม่ถึงแก่น เลยคิดไปว่าถ้าใช้ชีวิตพอเพียงแล้วต้องทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นงานสกปรก เหนื่อย ทุกข์ยาก ฉะนั้นจึงไม่สนใจ ขณะที่อีกส่วนหนึ่งรู้จักแต่ไม่เข้าใจ ดังปรากฏในงานวิจัยของสมนึก ชัชวาลย์^๑ ที่พบว่าความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างเรื่อง “การมีภูมิคุ้มกัน (self-immunity)” มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ ๖๕ ซึ่งเป็นความเข้าใจต่ำที่สุดกว่าองค์ประกอบอื่น นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านมีความเข้าใจผิดในเรื่องการกักเงิน คือส่วนใหญ่มองว่าไม่ใช่แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงแต่ความจริงการกักเงินนั้นทำได้ เช่น การทำธุรกิจ ถ้าเงินลงทุนไม่พอก็กู้ยืมมาลงทุนได้ แต่ต้องยึดหลักความพอเพียง คือ กู้ตามความจำเป็นเพื่อการลงทุนในจำนวนที่พอเหมาะ ไม่กู้เกินตัวและเกินความสามารถที่จะใช้คืน ทั้งนี้ต้องมีความรู้และคุณธรรมกำกับ

ความคิดที่ว่าถ้ายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้วกู้ยืมเงินไม่ได้และไม่รวย ได้ปิดกั้นคนในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดไม่ให้ยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะระบบเศรษฐกิจแบบตลาดให้คุณค่าว่าความรวยคือความดีจึงมองว่าเงินมีอำนาจดุจพระเจ้าและลัทธิบริโภคนิยมเป็นอุดมการณ์สำคัญคนจึงอยากรวยมากๆ รวยเร็วๆ จึงกลัวว่าถ้า “พอเพียง” แล้วจะไม่รวย ถ้าไม่รวยก็จะไม่มีความสุข เพราะมีค่านิยมว่าทุกอย่าง รวมทั้งความสุข ต้องใช้เงินซื้อ ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม เคยกล่าวว่า คนเดี๋ยวนี “...

^๑ สมนึก ชัชวาลย์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง ความเข้าใจ ความพึงพอใจและการปรับตัวของ ประชาชนในเขตภาคเหนือตอนบนต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓.

ถูกครอบงำด้วยความนิยมทางวัตถุนิยมแบบตะวันตกมากเกินไปจนไม่มีศาสนาเหลือแม้แต่ในวัดในวา”^๒ เมื่อทำบุญแล้วก็มักอธิษฐานขอให้ถูกหวยร่ำรวยเงินทอง

กรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์บทพญาภาษิตอีสานครั้งนี้ ผู้เขียนใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ หลักสามห่วงสองเงื่อนไขซึ่งเป็นแนวการดำเนินชีวิตที่จริงแท้ที่สุดกรอบแนวคิดของหลักปรัชญามุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา อันมีคุณลักษณะที่สำคัญคือสามารถประยุกต์ใช้ในทุกระดับ ความพอเพียงประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไขของการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม โดยได้ผสานเชื่อมโยง เข้ากับ พญาภาษิตของคนอีสาน ซึ่งเป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขวี้ยงมีอารมณ์ มีวัฒนธรรม เจือด้วยวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนอีสานพญาถึงแม้พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดพญาจึงมักเป็นการพูดด้วยคารมคมคายแทรกด้วยคำสอนเสมอ จึงเรียกว่าพญาภาษิต ที่เมื่อได้พูดครั้งใดก็จะทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้ ความคิด และสติปัญญาไปพร้อมๆ กันหากทุกคนเข้าใจกรอบแนวคิดและค่านิยมของหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเข้าใจแจ่มชัดแล้ว ก็จะง่ายในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลคือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

บทความนี้ผู้เขียนหวังว่าจะมีส่วนช่วยสร้างความเข้าใจ เผยแพร่ ขับเคลื่อนความพอเพียงโดยใช้วิธีเชื่อมโยงประสานถักทอเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งผู้เขียนมุ่งความสนใจไปที่ “พญาภาษิต” หรือภาษิตของคนอีสานเพราะเท่าที่ศึกษาพญาภาษิตมาพอสมควรได้พบกลิ่นไอ “ความพอเพียง” อย่างน่าสนใจ

๒. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (the Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ พระราชทานแก่พสกนิกรเพื่อเป็นหลักการ แนวทาง วิถีคิด วิธีประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความสุขและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทรงนิยาม “ความพอเพียง” ว่า คือ “...ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี...ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้...ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และ...ให้มีสำนึกในคุณธรรม...เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง..” (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๔๒: ๒๖-๒๗) หัวใจสำคัญของความพอเพียงคือการคิดการปฏิบัติให้ถูกให้ดี ซึ่งการคิดการปฏิบัติ “ให้ถูกให้ดี” นี้หมายถึง “การคิดและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการ หลักวิชา หลักเหตุผล และหลักสุจริตธรรม” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ๒๑ กรกฎาคม

^๒ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๖.

๒๕๓๓) เงื่อนไขการคิดการปฏิบัติ“ให้ถูก” ต้องมีความรู้ในทฤษฎี ในหลักวิชา ในหลักการ และขั้นตอนปฏิบัติ สามารถปฏิบัติได้จริงตามความรู้ อีกทั้งต้องมีสติรู้คิด มีปัญญาเห็นสังขาร เข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงาน ที่ทำ ส่วนการคิดการปฏิบัติ “ให้ดี” ต้องมีคุณธรรม คือ “การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม...การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น...การอดทนอดกลั้นและอดออม...การรู้จักละวางความชั่วความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง”(พระราชดำรัสในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๕ เมษายน ๒๕๒๕)

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง คือ วิธีคิด แนวทาง หลักการคิดการปฏิบัติในทุกเรื่อง ของทุกคนให้ถูกให้ดี เป็นการทำให้ “เหตุดี” เพื่อนำไปสู่ “ผลดี” ซึ่งผลดีได้แก่ ความมี ประสิทธิภาพ มีประโยชน์ มีความสุข ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงอธิบายไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจ หรือความประเสริฐที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ให้ผลที่ออกมา คือสิ่งที่ ติดตามเหตุที่ดี การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิภาพ ดีแปลว่ามี ประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข” (พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓)

ทั้งนี้ การทำหรือการสร้างเหตุดีคือการทำตามหลัก ๓ ห่วง ภายใต้การกำกับของ ความรู้และคุณธรรม ซึ่งหลัก ๓ ห่วง ประกอบด้วย

๑. ความพอประมาณ คือ การคิด พุด ทำที่พอดีกับตน กับสถานการณ์ ไม่มากหรือน้อยเกินไป ไม่บีบคั้นเคร่งครัดหรือละเลยหย่อนยานเกินไป จนกระทั่งก่อให้เกิดความเสียหาย แก่ทั้งตนเองและคนอื่น ทั้งยังต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ เหมาะกับกาล เทศะ เหตุการณ์

๒. ความมีเหตุผล คือ ความมีระเบียบในการคิด มองเห็นลำดับขั้นตอน เห็น ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของงานที่ทำ สามารถคาดการณ์ได้ว่าเมื่อทำเหตุอย่างนี้แล้วจะ เกิดผลอะไรขึ้น ในทางกลับกัน เมื่อเห็นผลบางอย่างเกิดขึ้นก็สามารถสืบสาวย้อนกลับไปหา เหตุที่ทำให้เกิดได้

๓. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ มี “ทุน” ที่ดี จึงมีความ “พร้อม” รับทุก สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น ผู้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีย่อมเข้าใจว่าทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงเสมอ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมีหลายด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุ เช่น สุขภาพดี ไม่มีโรคภัย มีข้าวกิน มีงานทำ มีเงินใช้ ไม่มีหนี้สิน ด้านสังคม เช่น มีคูชีวิตที่ดี ลูกหลานดี ญาติมิตรดี ชุมชนเข้มแข็ง สังคม ปลอดภัยจากอบายมุข ด้านวัฒนธรรม เช่น มีวิถีชีวิตตามแนวพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน และ ด้านสิ่งแวดล้อมเช่น ความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้เขียนจะใช้หลักการที่กล่าวมานี้เป็น

กรอบในการวิเคราะห์ผญาภาษิตเพื่อชี้ให้เห็นถึงวิธีคิด แนวทาง หลักการคิดการปฏิบัติที่มีลักษณะ “ความพอเพียง” ผญาภาษิต: ทรัพย์ทางปัญญาของอีสานผญาภาษิตอีสาน (northeast Phayaphasit) เป็นคำผญา (ผะผญา) ประเภทหนึ่ง ซึ่งผญาคือคำพูดภาษาถิ่นภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย รวมถึงกลุ่มวัฒนธรรมไท-ลาว เป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-physical culture) ที่ปราชญ์อีสานรังสรรค์ขึ้นเป็นภูมิทรัพย์ทางปัญญา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและเป็นเครื่องมืออบรมขัดเกลามวลสมาชิก

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๒ (๒๕๔๒: ๖๙๘) อธิบาย “คำผญา” ว่าหมายถึง สำนวนภาษิตที่ชาวอีสานนิยมใช้พูดจากัน...เป็นคำพูดที่มีความหมายหลายนัย มีความหมายดี การคมคาย และมีความหมายหลายแง่มุมอีกด้วย หนึ่ง “ผญา” ตรงกับคำว่า “ปรัชญา” ในภาษาสันสกฤต และคำว่า “ปัญญา” ในภาษาบาลี เนื่องจากภาษาถิ่นอีสานใช้ตัว ผ แทน ป และ ปล เช่น คำว่า เปรด อีสานใช้ว่า ผेत ผีเปรด เป็น ผีผेत ปราบ เป็นผาบ ...ปราสาท เป็น ผาสาด ผญา จึงแปลว่า ปัญญา หรือ ความรอบรู้”^๓ ตัวอย่างการใช้ตัว ผ แทน ปในผญา เช่น คันไดอยู่ยอดฟ้าผาสาดประดับมุก อย่าได้ลิ้มเยี่ยมทุกข์ผู้ชี้ควายคอนกล้า^๔ แปลว่าถ้าได้อยู่ปราสาทประดับมุกสูงเสียดฟ้า ก็อย่าลิ้มผู้ทุกข์ยากที่ชี้ควายและหาบกล้าหรือ “ขอให้อดสาสู้เพียรไปให้ถึงปอง คุณอาจารย์ยกใส่เกล้าจะนั่งไว้อย่าลิ้ม” (ให้พยายามรู้เรียนวิชาความรู้ที่ตนถนัดและเทิดทูนพระคุณครูอาจารย์ไว้เหนือเกล้าอย่าได้ลิ้มเลื่อน)

กล่าวได้ว่าผญาภาษิตหรือภาษิตอีสาน (Isan proverb) คือถ้อยคำ ข้อความ หรือ คำกล่าว (saying) สั้นๆ ที่ผู้พูดมักพูดด้วยเมตตาจิต เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ มีคุณค่าน่ารับฟัง เป็นปรัชญาชีวิต เป็นวิธีคิด หลักการ แนวทางการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความเป็นมงคลและมีความสุขความเจริญของชีวิต เช่น คำพูดที่ว่า ให้เจ้าเอาความฮู้หากินทางชอบ ความฮู้มีอยู่แล้วกินได้ชั่วชีวิต^๕ คำพูดนี้คือผญาที่แนะนำให้ศึกษาหาความรู้และให้ใช้ความรู้ประกอบสัมมาอาชีพ เมื่อมีความรู้แล้วก็ใช้หากินได้ชั่วชีวิต หนึ่ง คำว่า “ภาษิต” หมายถึงถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้วมีความหมายเป็นคติ^๖ ผญาภาษิตเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มีความงามทางภาษาและแฝงความคิดคมๆไว้ แสดงถึงทักษะทางภาษาและบ่งบอกถึงปัญญาความรู้และความมีปฏิภาณของผู้พูดผญา และเจือด้วยรสพระธรรม เช่น *ไผ่สีมาแปลง*

^๓ จารุวรรณ ธรรมวัตร, ผญาบทกวีของชาวบ้าน, (กาฬสินธุ์: โรงพิมพ์จินตทัศน์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^๔ ปรีชา พิณทอง, *ไขภาษิตโบราณอีสาน*, (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์สิริธรรม, ๒๕๒๘), หน้า ๓๒๔.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๓.

^๖ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒น. ๒๑๕ ให้ความหมาย “คติ” ไว้ว่า แบบอย่าง, วิธี, แนวทาง

สร้างฮวงฮิงให้หนูอยู่ คันปากบักตืนบ่ทันสังสี่ได้อยู่ฮู(ใครจะสร้างรวงรังให้หนูได้ ถ้าหนูไม่ใช่ปากกิดเท่าตึงจะมีอยู่หรือ)^๗ สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิต ที่ว่า “อตตาหิตตโน นาโถ: ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” ฃญาบางบทใช้ศัพท์ทางพุทธศาสนา เช่น บุญบาปนี้เป็นคู่คือเงา เงา นั้นไปตามเขาสู่วันบมีเว้น(บุญและบาปเป็นเหมือนดังเงาที่ติดตามเราไปทุกเวลาแสดงว่าผู้ พุฒผญา (เช่น พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์) มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม น้ำเสียง ในการพูดก็แผ่ด้วยเมตตา ฟังแล้วเห็นคุณประโยชน์ก็จดจำไว้และถ่ายทอดด้วยภาษาพูดสืบ ต่อกันไปหลายชั่วอายุคน ภายหลังได้มีผู้รวบรวมและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นับว่า เป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจเพราะช่วยให้เข้าถึงคำผญาได้ง่ายและสะดวกขึ้น

ความสำคัญของผญาภาษิตอีสาน ผญาเป็นเสมือนคำเตือน เป็นทั้งคำแนะนำสั่ง สอนที่ทำให้ประชาชนทั่วไปประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ โดยคำนึงถึง ความถูกต้องดีงามตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและขนบประเพณีที่คนไทยอีสาน ยึดปฏิบัติ ดังนั้นเนื้อหาของผญาภาษิตส่วนใหญ่จึงได้แนวความคิดมาจากพุทธศาสนาและ วัตรปฏิบัติที่เหมาะสมโดยเฉพาะกับคนอีสานที่ดูเหมือนจะซึบซับเอาแก่นแท้ของคำสอน ในผญาไว้ได้มากที่สุดด้วยเหตุที่ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและมีความสัมพันธ์กับชาว พื้นถิ่นอีสานมาช้านาน จึงทำให้ผู้คนในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ร่วมกันได้ อย่างปกติสุขเมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว อาจประเมินได้ว่า ศาสนา คือ ข้อกำหนดอย่าง หนึ่ง ซึ่งสามารถใช้ควบคุมสังคมให้อยู่ในภาวะสงบสุขได้ที่ปรากฏอย่างชัดเจนก็คือในเนื้อหา ของผญาภาษิตที่ได้แนวความคิดมาจากพุทธศาสนาจะมีความหลากหลาย ดังตัวอย่าง เช่น “บุญมีแล้วแนวตีกะบ้องไล่ บุญบ่ได้แนวซี้ฮ้ายกะเล่นโฮม”(เมื่อมีบุญจะประสบแต่ความ งดงามครั้นหมดบุญก็จะพบแต่ความเลวร้าย)และอีกบทว่า“บุญบาปนี้เป็นคู่คือเงาเงานั้นไป ตามเขาสู่วันบมีเว้น”(บุญบาปนี้เปรียบเสมือนเงาที่ติดตามตัวเราไปทุกเมื่อไม่มีเว้น)หรือ “คัน ว่าได้ดีแล้วอย่าลืมคุณพ่อแม่ เพิ่นหากเลี้ยงแต่น้อยถนอมให้ใหญ่สูง” (ยามลูกเมื่อได้ดีแล้ว อย่าลืมบุญคุณของพ่อแม่ เพราะท่านเป็นผู้ที่เลี้ยงดูมาแต่เล็กจนโต)

เนื้อหาของผญาภาษิตที่มีผู้กล่าวถึงเสมอนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นการห้ามประพฤติใน สิ่งที่ไม่ดีงามไม่ถูกครรลองคลองธรรมหรือไม่ก็เป็นการยุให้ประพฤติในสิ่งที่ดีงามที่จะเกิด คุณประโยชน์ทั้งกับตนเองและบุคคลร่วมสังคม ข้อห้ามมิให้กระทำและข้อสนับสนุนให้ กระทำพฤติกรรมต่างๆ ดังที่ปรากฏในบทผญาภาษิตนี้โดยปกติจะมีต้นเค้าความเป็นจริงมา ก่อน ก่อนที่จะได้รับการตราเป็นบทผญาภาษิตที่จะกล่าวรวมถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ตนให้เหมาะสมและมีบทบาทในการควบคุมสังคมได้อีกขั้นตอนหนึ่งดังตัวอย่าง เช่น “ไป หาพระเอาของไปถวาย ไปหานายเอาของไปต้อน” หรือ “อย่าได้กดเขาย่องยอโตผิตฮิต

^๗ คำผาน คนโค, ผญา: ภูมิปัญญาอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

อย่าได้หวัดหวิดว่าประสงค์ขึ้นข่มเขา” (อย่ากตคนอื่นแล้วยกตนเองมันผิดจารีต อย่าได้พูดเพื่อมีเจตนาข่มคนอื่น)

จากความสำคัญดังกล่าวจะเห็นว่าผญานั้นมีความหมายต่อชาวอีสานเป็นที่สุดไม่ว่าชาวอีสานจะอาศัยอยู่สถานที่ใด เมื่อมีกิจกรรมร่วมกันหรือสนทนากันในกลุ่ม จะมีการกล่าวผญาสอดแทรกขึ้นมาเสมอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผญามีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคมไทยอีสานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๕

ผญาภาสิตเป็นทรัพย์ทางปัญญา แต่ส่วนหนึ่งได้ถูกกลบทับด้วยนวัตกรรมที่ทันสมัย บ้างก็ถูกโยนทิ้งด้วยเห็นว่าเชย ล้าสมัย เพื่อสงวนพื้นที่ไว้สำหรับสิ่งสร้างสรรค์แปลกใหม่ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปกลับประจักษ์ชัดขึ้นเรื่อยๆว่าสิ่งทันสมัยที่มาพร้อมกับการพัฒนาที่ต้องการทำให้ประเทศให้เป็น“นิคส์: NICs” หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs: New Industrialized Countries) และกระตุ้นผู้คนให้อยากเป็น “เสือ” เศรษฐกิจแห่งเอเชีย นั้นได้เร่งพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตเชิงปริมาณอย่างรีบร้อนโดยไม่ได้เตรียมความพร้อมไว้รองรับจึงขาดภูมิคุ้มกันที่ดี ก่อเกิดความโกลาและมีความนิยมอยากรวยจนกลายเป็นผลเสีย

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่อาจทำให้ไทยกลายเป็น “เสือ” ได้เลย มีหน้าซ้ำยังเกิดผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิตและสังคม เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกิดปัญหาโลกร้อน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม พื้นที่เกษตรลดลงกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรมถนนวน บ้านจัดสรร ย่านการค้า แหล่งบันเทิง ทำให้เกิดวิกฤติความมั่นคงด้านอาหาร เกิดมลพิษทางดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น

ความพอเพียงแบบอีสานที่พบในผญาภาสิต จากการศึกษาวิเคราะห์ผญาซึ่งเป็นปรัชญาของชาวอีสาน พบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คือ ต่างก็เป็นปรัชญาชีวิต เป็นแนวคิด หลักการ แนวทางการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในการดำเนินชีวิต โดยมี “ธรรม” คือความเป็นจริงตามธรรมชาติและหลักคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิด ซึ่งถือว่าเป็นการสร้าง “เหตุดี” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ “ผลดี” เมื่อมองผญาภาสิตผ่านกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เห็นสภาพสังคมอีสานที่ไม่มีความ “พอเพียง” ไม่ “พอดี” ยังขาดๆ เกินๆ ดังสะท้อนในผญาที่ว่า ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอตาย แปลว่าผู้มีกินก็กินมากจนจะอาเจียน ผู้ที่หิวก็หิวเจียนตาย เป็นผญาที่ชี้ถึงความเหลื่อมล้ำในสังคม คนรวยมีเหลือกินเหลือใช้ แต่คนจนไม่มีกิน ต้องอดอยาก หากสังคมต้องการความสงบสุข ปรารถนาให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงต้องมีวิธีบริหารจัดการเรื่องการกระจายทรัพยากรให้เท่าเทียม ไม่ให้มีช่องว่างของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมมากเกินไป ต้องทำให้ทุกคนมีพอกินพอใช้ เมื่อหิว

^๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ผญาภูมิปัญญาอีสาน ๒๕๕๙**. แหล่งที่มา : www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=842, [วันที่สืบค้น ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙]

ต้องมีกิน เพราะความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง (พุทธศาสนสุภาษิต) ไม่มีทุกข์ใดยิ่งใหญ่ไปกว่าทุกข์ เพราะความหิว ซึ่งปราชญ์อีสานเข้าใจเรื่องนี้ดี ดังสะท้อนในผญาทุกข์บ่มีเสื้อผ้าผาเอียนเพกะ พออยู่ ทุกข์บ่มีเข้าอยู่ท้องนอนลื้ออยู่บ่เป็น (ความทุกข์เพราะไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หรือแม้มีบ้าน ผาโถมๆ ก็ยังอยู่ได้ แต่ความทุกข์เพราะไม่มีข้าวกินจะนอนหลับได้อย่างไร)^๙

การให้ความสำคัญกับข้าวปลาอาหารตรงกับความจริงตามธรรมชาติของชีวิต คนต้องกินจึงจะอยู่รอด การมีกินและมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพนับเป็นศักดิ์ศรีของคน ชาวอีสานที่อยู่ในวันชนธรรมข้าวและมีเศรษฐกิจแบบชาวนาเข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี ดังพบในผญาที่ว่า สิบพ่อค้ำมาไหวพ่อนา (สิบพ่อค้ำมาไหวพ่อนา)^{๑๐} และ ข้าวเต็มเล้านอนเว้ากะคือ เงินเต็มถงเว้ากวงกะได้(คนมีข้าวเต็มถังเวลาจะพูดกับใครนอนพูดก็เข้าท่า คนมีเงินเต็มถงจะพูดจาเล่นตัวหรือพูดขัดหูใครก็ได้) ชาวอีสานถือว่าข้าวเป็นทรัพย์ที่สำคัญ ตรงกับพุทธสุภาษิตว่า “ทรัพย์อื่นเสมอด้วยข้าวเปลือกไม่มี: นตถิธณฺณสมฺมณั” และสอดคล้องกับทัศนะของหม่อมเจ้า สิทธิพร กฤดากร ที่ว่า “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” นี่คือนิเวศที่สะท้อนการบริโภคอาหารได้ดีที่สุด

การกินมากเกินไปถือว่าทำให้ภูมิคุ้มกันบกพร่อง ดังผญา“กินหลายท้องแตกแบกหลายหลังหัก”(กินมากท้องแตก แบกมากหลังหัก) และ กินมำมำ ป่คลำเบ็งท้อง (กินเอา กินเอา ไม่คลำดูท้อง) (ปริชา, ๒๕๒๘: ๒, ๓) คล้ายชุกข์ผู้เป็นตำนานแห่งความไม่พอประมาณในการกิน จนกระทั่งท้องแตกตายคนอีสานจึงมีคำเตือนว่า...กินแมนปาก ยากแมนท้อง เทียวชี้แมนขา (การกินเป็นเรื่องของปาก อยากรับเป็นเรื่องของท้อง การไปอุจจาระเป็นเรื่องของขา) และแนะนำว่า กินน้อยบ่ตาย กินหลายเป็นช้อย (กินน้อยไม่ตาย กินมากเป็นทาส) (ปริชา, ๒๕๒๘: ๑๑) คำว่า “ช้อย” หมายถึงทาสหรือคนรับใช้ที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของนายเงินและหมายถึงคำสรรพนามแทนบุรุษที่หนึ่ง ใช้คู่กับ “เจ้า” ปัจจุบันคนอีสานยังใช้คำว่า “ช้อย/เจ้า” กันอยู่

ความพอประมาณประกอบด้วย ความพอประมาณในตนและพอประมาณในสถานการณ์ แต่ละคนมีรูปแบบการใช้ชีวิตต่างกัน เช่น นักธุรกิจเดินทางด้วยเครื่องบิน ติดต่อธุรกิจได้หลายที่ ส่วนชาวนา อาจขี่ควายหรือเดินเท้า แม้วิถีชีวิตต่างกัน แต่ว่าแต่ละคนก็บรรลุเป้าหมายและได้รับความพึงพอใจตามวิถีแห่งตน ซึ่งไม่เหมือนกัน และไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ดังสะท้อนในผญาที่พูดถึงชีวิตของตะกวดและเต่าที่ว่า แลนไผ่ได้สามเหล่า เต่าซ้าได้สามหนอง(ตะกวดไปเร็วก็ไปได้สามป่า เต่าไปช้าก็ไปได้เพียงสามบึงน้ำ)และ เต่าหากินกุ่มปากเต่า แลนหากินกุ่มปากแลน(เต่าหากินเลี้ยงตัวเองได้ ตะกวดก็หากินเลี้ยงตัวเองได้) (คำหมาน, ๒๕๓๙: ๖๖) เต่าและตะกวดแตกต่างกัน เช่น ตะกวดเคลื่อนที่ไปได้เร็ว เต่าไปได้ช้า

^๙ อ้างแล้ว, คำหมาน คนโค, ผญา: ภูมิปัญญาอีสาน, ๒๕๓๙, หน้า ๗

^{๑๐} อ้างแล้ว, ปริชา พินทอง, ไชยชาติโบราณอีสาน, ๒๕๒๘, หน้า ๑๒๒

แต่ทั้งสองก็ไปถึงจุดหมายปลายทางตามวิถีแห่งตน ตะกวดไวกไปได้สามผืนป่า ขณะที่เต่าไปได้สามหนองน้ำ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่ไม่เหมือนกัน เต่าก็พึงพอใจแบบเต่า ตะกวดก็พึงพอใจแบบตะกวด เปรียบเทียบกันไม่ได้

ณ ภาวณิธานที่พูดถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลมีอยู่หลายบท เช่น เดือนหกให้หวานกล่ำ เดือนห้าให้แตงไถ่ ที่ชี้ถึงการกระทำที่สอดคล้องกับฤดูกาล เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นการทำเหตุที่ดี เพื่อนำไปสู่ผลที่ดี ไม่ว่าจะทำอะไรก็ให้สมเหตุสมผล เช่น ทำนาก็อย่าชี้เหนียวต้นกล้า ทำการค้าก็อย่าชี้เหนียวทุน ดังพญาเห็ดนาอย่าแพงกล่ำ ไปค้าอย่าแพงหิน หรือพญางามแต่ข้าวเห็ดนาแค้นเหมือง งามแต่เมืองมีเจ้าผู้หนึ่ง (ข้าวงามเพราะทำนาริมเหมือง เมืองงามเพราะมีเจ้าเมืองเพียงผู้เดียว) วรรคแรกของพญาชี้ถึงสาเหตุที่ทำให้ข้าวงามคือมีแหล่งน้ำเพียงพอ ส่วนวรรคหลังเปรียบถึงการมีเจ้าเมืองเพียงหนึ่งคนนั้นย่อมมีเอกลิทธิในการปกครอง ทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ที่ว่ามานี้สะท้อนถึงความมีเหตุผลอันเป็นลักษณะหนึ่งของความพอเพียงแบบอีสาน หากมองจากมุมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือวิถีคิด หลักการและแนวทางการปฏิบัติให้ถูกให้ดี เพื่อผลดีคือมีประสิทธิภาพ มีประโยชน์และมีความสุข การศึกษาครั้งนี้ทำให้พบว่าพญาภาษิตให้คุณค่าด้านความรู้และคุณธรรมว่าเป็นปัจจัยให้การทำความดีได้ผลดี ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในอีกสองเงื่อนไข ที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ได้แก่ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมเงื่อนไขด้านความรู้ คือ การมีความรอบรู้เกี่ยวกับ วิชาการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน อีกทั้งมีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนด้วยความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่สอง คือ การมีคุณธรรม ต้องมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรและรู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ดังตัวอย่างพญาที่พูดถึงคุณค่าของความรู้ เช่น ยามยังน้อยให้เจ้าหมั่นเรียนคุณบุญเขามีชัยสูงเพียงฟ้า ไปภายหน้าหาเงินได้ล้านหมื่น ใฝ่ผู้ความฮู้ตั้งเงินเบี้ยบ่แก่นง พญานี้แปลว่าในวัยเด็กให้หมั่นศึกษาเล่าเรียน จะได้เป็นเจ้าเป็นนาย มียศฐาบรรดาศักดิ์ ทำให้มีเงินหมื่นเงินล้าน คนไม่มีความรู้ก็ไม่มีเงิน ซึ่งชี้ถึงค่านิยมว่าความรู้สามารถช่วยยกระดับฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ผู้ไม่มีความรู้จะไม่มีค่านิยมเชื่อถือ ดังพบในพญาที่มีความฮู้อย่าว่า การเมือง บ่แงผ้าเหลืองอย่าว่าการวัด (ไม่มีความรู้อย่าพูดเรื่องการเมือง ไม่ได้บวชอย่าพูดถึงเรื่องศาสนา)

นอกจากนี้ ยังต้องมีความรู้ในสิ่งที่เราต้องเกี่ยวข้องให้ชัดเจน รู้ให้ชัด ให้จริง ให้รอบด้าน ทุกแง่มุม เพื่อช่วยให้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนั้นถูกต้อง ฉะนั้นทั้งก่อนลงมือทำ ขณะทำ และหลังทำ ต้องเปิดพื้นที่ให้เหตุผลและคุณธรรมเข้าตรวจสอบทุกกระยะ เรื่องคุณธรรมก็พบในพญาจำนวนไม่น้อย เช่น ให้ตื่นเดี๋ยคือกา ให้หากินคือไก่ (ให้ตื่นเช้ามีดีเหมือนกา ให้หากินเหมือนไก่) ที่เน้นเรื่องความขยัน หรือพญาที่ว่า เทียวทางบ่สุดเส้นอย่าถอยหลังให้เขาเหยียบ

ตายขอให้ตายหน้าพ้นเขาจ้งย่องว่าหาญ (เดินทางให้ตลอดอย่าถอยหลังให้เขาเหยียบ ถ้าจะตายขอให้ไปตายข้างหน้าโน้น คนจึงจะยกย่องว่ากล้าหาญ) ซึ่งพูดถึงคุณธรรมคือความมุ่งมั่น ไม่ลดละ อย่าทำอะไรครึ่งๆ กลางๆ ความสัตย์หรือการยึดมั่นในสิ่งจะก็เป็นคุณธรรมที่คนอีสานยกย่อง เช่น ฝนทุกหยกย้ายเขาะขอดแลงงาย อย่าได้ลืมความสัตย์เที่ยงจริงจำหมั่น (แม้จะทุกหยกขาดแคลนเพียงใดก็ขอให้ยึดถือในความสัตย์จริงอย่างมั่นคง)^{๑๑}

ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมคือไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดังผญาเจ้านายตีบเห็นแก่เงินแสนได้ แต่เห็นแก่ไพร่แสนเมือง (เจ้านายตีบไม่เห็นแก่เงินแสนสูง แต่เห็นแก่ประชาชนที่มีนับแสน) เพราะความไม่ซื่อสัตย์สุจริต โลกมาก เห็นแก่ตัว เป็นสิ่งฉุดรั้งความเจริญก้าวหน้าของสังคม และนำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้แก่ตนและคนอื่น

ผญาภาษิตมีวิธีคิด แนวทาง หลักการปฏิบัติที่ยึดมั่นสัจธรรมและมีคุณธรรมจริยธรรมกำกับการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุข ซึ่งเห็นว่าไปกันได้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแสดงให้เห็นว่าปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มิใช่เรื่องไกลตัวชาวบ้าน มิใช่สิ่งแปลกหน้า และไม่ยากเกินความสามารถที่ประชาชนจะดำเนินรอยตาม

๔. สรุป

หากกระเจกนั้นมีหลายมุม เราน่าจะลองเปลี่ยนมุมมองโดยก้มลงพิจารณาภูมิปัญญาของบรรพชนคนอีสานและมองปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯบ้าง ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำเราทุกคนไปสู่ความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาในสองเงื่อนไขด้วย เงื่อนไขแรก คือ การมีความรอบรู้ในสรรพวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และใช้ความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่สอง คือ การมีคุณธรรมและต้องตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรและรู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตด้วย

จึงกล่าวได้ว่าผญาภาษิตสามารถลักทอเข้ากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แบบเนียนอย่างไร้รอยต่อ เพราะว่าโดยเนื้อแท้แล้ว เศรษฐกิจพอเพียงก็คือวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ดังพระราชดำรัส“...พูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงไฉนเราไม่ได้ซื้อจากต่างประเทศแต่ว่าเป็นของพื้นเมืองแล้วก็ไม่ได้อาจจะอ้างว่าเป็นความคิดของพระเจ้าอยู่หัวฯไม่ใช่ ทำมานานแล้วทั้งราชการทั้งพลเรือนทั้งทหารทั้งตำรวจได้ใช้เศรษฐกิจพอเพียงมานานแล้ว” (พระราชดำรัสในวันที่๔ธันวาคม๒๕๔๕เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา) การที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและปรัชญาชีวิตของคนอีสานที่เรียกว่าผญาภาษิต มีหลักการและเป้าหมายสอดคล้องกัน ยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิดเหมือนกัน จึงคิดว่าจะ

^{๑๑} คำหามาน คนโค, ผญา: ภูมิปัญญาอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

เป็นการง่ายสำหรับคนอีสานหรือคนที่รู้จักคุ้นเคยภาษาอีสาน ในอันที่จะหันไปทำความเข้าใจและเข้าถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ถึงแก่น เพื่อการนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

- คำหมาน คนโค. **ผญา: ภูมิปัญญาอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ผญาบทกวีของชาวบ้าน**. กทม. พิมพ์ครั้งที่ ๒: โรงพิมพ์จินตทัศน์, ๒๕๒๖.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ปรีชา พิณทอง. **ไขภาษิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๒
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. **พิมพ์กวีศรีอีสาน** ดร. พิมพ์รัตน์ คุณาส์น, ขอนแก่น, ๒๕๔๐.
- อภิชัย พันธเสน. **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. (๒๕๔๔).

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

- สมนึก ชัชวาลย์ และคณะ. “รายงานการวิจัยเรื่อง ความเข้าใจ ความพึงพอใจและการปรับตัวของประชาชนในเขตภาคเหนือตอนบนต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง”. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙. **ผญาภูมิปัญญาอีสาน**. (ออนไลน์). www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=842. วันที่สืบค้น ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.
- บ้านมหา เว็บไซต์ส่งเสริมการศึกษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. (ออนไลน์). www.baanmaha.com. คำผญา ปรัชญาภาษาอีสาน. วันที่สืบค้น ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

การศึกษาวจีสุจริตในพุทธศาสนาเถรวาท

A Study Vaci-sucarita (Utterances Honestly) in the Ravada Buddhism

ณรงค์ ศรีจันเวียง^{*}พระมหามิตร จิตปณฺโญ, ผศ.ดร.^{**}

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาวจีสุจริตในพระพุทธานุศาสนเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาคุณค่าของวจีสุจริตในสังคมไทย และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ วจีสุจริตในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ ท่านจากเนื้อหาการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวจีสุจริตในพระพุทธานุศาสนเถรวาท พบว่า วจีสุจริต หมายถึงการกล่าววาจาที่เปล่งออกมาโดยชอบ หรืออาจจะเป็น สัญลักษณ์ หรือการสื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้รู้ว่าเป็นการสื่อสารในทางที่ดี ซึ่งในทางพระพุทธานุศาสนาได้กล่าวไว้ มี ๔ อย่างคือเว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ในหลักทางพระพุทธานุศาสนนั้น คำพูดสุภาพหรือหลักสัมมาวาจาที่พุทธองค์ได้ตรัสไว้ก็มีมาก ซึ่งมนุษย์เราสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเอง จากการเป็นคนแข่งกระด้างเป็นคนสุภาพอ่อนโยนได้ ประกอบกับการฝึกฝนตนเอง ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างสอดคล้องกัน

ศึกษาคุณค่าของวจีสุจริตในสังคมไทย วจีสุจริตมีคุณค่าต่อตนเองหลักวจีสุจริตที่มีคุณค่าต่อตนเองยิ่งไปกว่า ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขหากเรายึดหลักวาจาที่ดี จะกล่าวจะพูดอะไรออกไปไม่มีพิษภัยอะไรกับใคร เพราะคำพูดที่กล่าวออกไปนั้น ปราศจากแต่สิ่งที่ดีๆ จริ่งใจ เป็นปียาจา วาจาอันอ่อนหวาน คำพูดที่สื่อ ออกมาจากใจบ่งบอกถึงความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ความไม่ต้องการหรือเฉยๆ ความทุกข์ ความสุข ความรัก ความชัง หรือไม่ใส่ใจ ขณะเดียวกันยังแสดงถึงอุปนิสัยใจคอของผู้พูดอีกด้วย วจีสุจริตที่มีคุณค่าต่อครอบครัว หากครอบครัวใช้วจีสุจริตแล้วก็ช่วยประสานความขัดแย้ง ครอบครัวรักกันมีความสามัคคี คุณค่าต่อสังคมองค์กร หากสังคมองค์กร มีวจีสุจริตแล้ว ย่อมสร้างความเข้มแข็ง ใน

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^{**} อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

หน่วยงาน มีการให้อภัยซึ่งกันและกันปัญหาความอิจฉาริษยาปราศจากอคติจะลดน้อยลง เพราะทุกคนมีหลักของศีลธรรมในใจ คุณค่าระดับประเทศ หากผู้นำประเทศรู้จักใช้วิสุทธิจิต ในการติดต่อการค้า หรือการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ย่อมนำพาประเทศรอดพ้นจากวิกฤต เศรษฐกิจจากภัยสงครามได้ โดยอาศัยหลักของ สุจริต ๓ คือ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักวิสุทธิจิตในสังคมไทยปัจจุบัน การประยุกต์หลักวิสุทธิจิตในสังคมไทยปัจจุบัน สามารถควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกทางวาจา และจิตใจของตนเองได้สุจริต จึงทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข ภายใต้กฎระเบียบ และกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนี้ แนวทางการประยุกต์คือการนำเอาไปปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ครอบครัวรักกัน สามัคคีกัน ในสังคม ชุมชน ผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่ ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน ระดับองค์กร การบริหารก็สามารถนำไปใช้ในการสร้างเครือข่ายขยายงาน และวางกำลังคนได้เหมาะสม ผูกมัดใจผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ในระดับประเทศ ผู้นำสามารถบริหารรัฐบาล สร้างความรักใคร่ ในหมู่ มิตร และประชาชน ให้รักใคร่ด้วยการพูดจาไพเราะ สื่อสารดี มีน้ำใจ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ย่อมนำพาประเทศรอดพ้นจากวิกฤตได้ด้วยการใช้วิสุทธิจิต พูดดี ทำดี วาสุจิไพเราะ สมกับที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในหัวข้อที่ได้กล่าวมานี้

คำสำคัญ: การศึกษาวิสุทธิจิตในพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This thesis is of the 3 objectives which are 1) to study the utterances faith in Buddhism 2) the value of faith in the utterances and Thailand 3) to propose the application of utterances honestly in Thai society, a qualitative research, the study focused on documents and interviews Analytical essentially the survey of primary data, secondary Tripitaka commentary. The documents from textbooks, Interviews and other related documents of the descriptive content analysis.

Concepts about utterances honestly faith in Buddhism that represents the verbal utterances honestly voiced by the likes, or it may be a symbol or a meaningful one. To know Communication in a good way In Buddhism, there are four abstinences from lying Abstaining, from profanity Abstain, from speaking Sneaky Leave the prattle of the main Buddhist proverb that speech or speech that the Buddha had said there was a lot, which we humans can be used on a daily basis and can be changed manually, from being hardened by being

courteous. The training manual the main focus is three fold intelligence accordingly.

The value of honest utterance in Thailand, honestly, the main verbal utterances valuable to their own faith with the principles of fair conduct that would be happy if we stick to a good speech. I will not say anything to harm anything to anyone. Because the words to say it. Sincere good wishes, but what is pleasing verbal speech sweet. The words come out from the media that conveys the thoughts, feelings, desires Or just do not want sorrow, joy, love, hate or ignore the device also shows the character of the speaker as well. Honestly saying a valuable family. If the family is saying honestly helps coordinate the conflict. Family, love, unity the value of social enterprise If society organizations Honestly, I have sayings Would strengthen the agencies have to forgive each other, the jealousy, prejudice will diminish. Because everyone has a moral core in mind, nationally values If the leader is saying good faith in commercial transactions. Or association would take the country survives the economic crisis of the war. Principles of good faith third body is saying honestly, honestly, honestly concepts.

The main application utterances honestly in Thailand today, the application of verbal honesty in Thailand today, can control the behavior of verbal expression. And mind their own faith, the society peacefully under Reed regulations and rules of society .In addition, the application is adapted to bring the current situation, family love, unity, respect, communities and small adults. Use the mercy of each sympathetic enterprise management, it can be used to create a network expansion and people are putting it right Bond's subordinates made, nationally Government leaders can manage Create love among the people friendly and affectionate with great eloquence communications thoughtful feedback of others, would take the country out of the crisis has escaped with a verbal honestly say well done to the verbal fluency, the researchers studied the topics mentioned previously.

Keyword: A study Vacī-sucarita (Utterances Honestly) In the Ravada Buddhism

๑. บทนำ

ในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีนวัตกรรมเกิดขึ้นมามากมายหลายด้าน เช่น เครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อมนุษย์เกิดมาหากไม่ผิดปกติทางกายภาพ คือ ระบบของการใช้เสียงมิได้เสียหายหรือเป็นไข้ไปแล้ว ทุกคนย่อมพูดได้ โดยเริ่มฝึกพูดตั้งแต่พ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นเบื้องต้น จากนั้นก็คือญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ เพื่อนๆ สื่อทางวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น ทำให้เกิดพัฒนาการพูดที่ทำให้คนสามารถที่เข้าใจได้ แต่คำพูดที่เปล่งเสียงออกมานั้นผู้ที่ได้ยินจะเกิดความประทับใจหรือเกิดความชิงชังก็ขึ้นอยู่กับผู้พูด ใช่ว่าจาในการกล่าวอย่างไร อีกอย่างอาจฝึกฝนตนเองจนเรียกได้ว่า พูดเป็นอย่างเดียว แต่หาสาระไม่ได้ เพราะผู้ฟังยังถูกอำนาจกิเลสครอบงำอยู่ภายในจิตใจ ฉะนั้น หากผู้พูดไม่รู้เท่าทันกิเลสที่บังการอยู่ก็อาจจะพูดไปด้วยอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ

การพูดด้วยหลักโลภะ คือการพูดด้วยความอยากได้ใคร่ดีในทางมิชอบ เพื่อลาภยศสรรเสริญกล่าวคือ พูดเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ ทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่ง หน้าที่การงาน เกียรติยศชื่อเสียง ทั้งเพื่อแก่ตนเองและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรม เข้าทำนองไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล บางครั้งก็พูดโปรยประโยชน์ โอ้อวดเอาชนะแบบค่านไม่มีเหตุผล เพียงหวังเพื่อจะทำลายฝ่ายตรงข้าม การพูดอย่างนี้ถ้าเกิดในชนชั้นระดับผู้นำหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ย่อมสร้างความระส่ำระสายและเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จนนำไปสู่การแตกความสามัคคีของคนในชาติได้ เรื่องการพูดด้วยโลภะนี้ ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าด้วยสงฆ์ทำปาสนียกรรมแก่พระเทวทัต กรณีพระเทวทัตกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงมอบการบริหารหมู่สงฆ์ให้แก่ตน^๑

การพูดด้วยโทสะ คือการพูดด้วยอารมณ์โกรธเคือง ความคุ่นเคืองใจ ใช้อารมณ์มากกว่าใช้เหตุผล กล่าวคือ มีแต่การใช้คำพูดที่เชือดเฉือน หยาดคายจาบจ้วง ต่ำทอ ฝ่ายหนึ่งกล่าวหาให้เกิดความเสียหาย อีกฝ่ายก็ตอบโต้ ไม่ลดละ เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เช่น จัดการชุมนุมปราศรัยโจมตีกันฯ

บางครั้งการพูดหรือวาจาไม่เกี๋ยคำ ที่ไม่สร้างสรรค์ของผู้ปกครอง ผู้นำ ก็สามารถทำให้ผู้ชุมนุมประท้วงรู้สึกโกรธเคือง เข้าร่วมชุมนุมต่อต้านเพิ่มขึ้นมากมาย เช่นการใช้คำพูดโต้แย้งกันด้วยโทสะก็ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าด้วยเรื่องภิกษุชาวโกสัมพี ทะเลาะวิวาทกันว่าด้วยการกระทำของภิกษุรูปหนึ่งว่าเป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าอาบัติ อีกฝ่ายก็ว่าไม่เป็นอาบัติโต้เถียงกันจนเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกเป็นสองฝ่าย ในที่สุดก็เกิดการแตกแยกขึ้นในสงฆ์^๒ เรื่องที่ปรากฏดังกล่าวมานั้น แม้จะเป็นเหตุมาจากกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน การพูดหรือการใช้วจีสุจริตนั้นเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่สามารถชี้ให้เห็นความพึง

^๑ วิ.ม.(ไทย) ๗/๓๓ ๓/๑๘๐-๑๘๒.

^๒ วิ.ม.(ไทย) ๗๓๓๖/๑๘๐-๑๘๒.

พอใจหรือความไม่พึงพอใจของแต่ละฝ่าย ให้ขยายวงกว้างออกไป จนไม่สามารถที่จะควบคุมได้ ดังนั้นการใช้วีสัจธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะมีผลกระทบกับตน กระพือทำน และที่สำคัญยิ่งคือ กระพือต่อชนทั้งหลาย โดยส่วนรวม ชนิดไม่อาจหลีกเลี่ยงในบางกรณีได้

ความสำคัญของการใช้วีสัจธรรมจึงอยู่ที่ว่า ผู้พูดเพื่อการสื่อสารนั้น ใช้ความระมัดระวังในคำพูด หรือวาจาเพียงใด พูดด้วยเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล พูดดีหรือพูดชั่ว เพราะว่าการพูดชั่วย่อมสร้างความเกลียดชัง และความทุกข์มาสู่ ส่วนการพูดดีย่อมนำประโยชน์ ความรักและความสามัคคีมาให้ ดังที่ พระพุทธองค์ ตรัสว่า “ตถาคตรู้จักถ้อยคำที่แท้จริงที่ประกอบด้วยประโยชน์และเป็นที่รักที่พอใจของคนอื่น เราตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าวถ้อยคำนั้น”^๓ การใช้คำพูดเป็นการใช้วีสัจธรรมนั้น ปรากฏในพระไตรปิฎกเรื่องโคณนทวิสาละว่าด้วยการพูดดี เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวมีมาในอรรถกถาเรื่องเดียวกัน โดยมีพราหมณ์ผู้หนึ่งไปทำพินินเอาทรัพย์กับเศรษฐีผู้หนึ่งว่า หากโคของตนสามารถลากเลื่อน ๒๐๐ เล่มที่บรรทุกน้ำหนักรถจนเต็มเคลื่อนที่ไปได้ตนจะให้เงินพินินนั้น แต่หากโคของคนลากไปไม่ได้ เศรษฐีก็จะเป็นฝ่ายชนะได้เงินไป เมื่อพราหมณ์พูดดีกับโคโคจึงยอมลากเลื่อนไป^๔

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องวีสัจธรรมที่ปรากฏในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สภาพปัญหาการขาดซึ่งวาจาสุจริตในครอบครัวไทยและแนวทางการนำความสุจริตมาใช้เสริมความเข้มแข็งของครอบครัวไทย เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้กับวิถีชีวิตของครอบครัวชาวพุทธที่สมบูรณ์แบบ และเพื่อเป็นการปลูกฝังหลักธรรมและความสุจริตให้เกิดมีในจิตใจของบุคคลภายในครอบครัวต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักวีสัจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาคุณค่าของการใช้วีสัจธรรมในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางประยุกต์การนำเอาวีสัจธรรมไปใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเอกสารและสัมภาษณ์ศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Critical study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขอบเขตดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

^๓ ม.ม (ไทย)๑๓/๘๖/๘๘.

^๔ ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑/๓๐๘-๓๑๑.

ศึกษาข้อมูลจากทุติยภูมิ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง สัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ ท่าน

๒. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิอื่นๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา และตำราวิชาการทางพระพุทธ ศาสนาเกี่ยวข้องกับ วาจาสุจริต วาจาที่เป็นสุภาสิต วาจาสุจริตที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ประโยชน์ของการศึกษาแนวความคิดการใช้วาจาสุจริต ในสังคมไทย

๓. **ศึกษาข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้น** แล้วนำมาเรียบเรียง แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับพรรณนาและแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลและดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งอรรถกถา และฎีกา

๒. ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระธัมมปทัฏฐกถา ฎีกา ตำรา วิชาการที่เกี่ยวข้องกับการใช้วิสุจริตในทางพระพุทธศาสนา

๓. วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล (The study and analyze data) ทั้งหมดที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญและจากการศึกษาค้นคว้าเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

๔. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๐ ท่าน ดังนี้

(๑) พระครูไพบุลย์พัฒนาทม เจ้าคณะจังหวัดหนองบัวลำภู

(๒) พระครูไพศาลกิตติวิมล ผู้จัดการโรงเรียนวัดโพธิ์ชัยสมสะอาด

(๓) พระมหาภาสกร อภรณ์ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการโรงเรียนวัดพิศาลรัฐญาวาส

(๔) นายชูชาติ ราชจันทร์ วัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู

(๕) นายทองอาน บุญพรหม ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านภูพานทอง

(๖) นายแพทย์ศราวุธ สันตินันตรักษ์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู

(๗) นายสุวิจักญณ์ สีประเสริฐภรณ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองบัวลำภู

(๘) นายเอกรินทร์ ชูวิชัย ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

(๙) นายประยูร โนรี นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

(๑๐) นางประหยัด ธุระแพง หัวหน้าศูนย์แพทย์ชุมชนโรงพยาบาลหนองบัวลำภู

๕. เรียบเรียงข้อมูล (The edit data) และนำเสนอผลงานต่อไป

๖. สรุปผลการวิจัย

๑. สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิถีสุจริตในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาคุณค่าของวิถีสุจริตในสังคมไทย และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้วิถีสุจริตในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ ท่านจากเนื้อหาการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวิถีสุจริตในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า วิถีสุจริต หมายถึงการกล่าววาจาที่เปล่งออกมาโดยชอบ หรืออาจจะเป็นสัญลักษณ์ หรือการสื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้รู้ว่า เป็นการสื่อสารในทางที่ดี ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ มี ๔ อย่างคือเว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ในหลักทางพระพุทธศาสนานั้น คำพูดสุภาพดี หรือหลักสัมมาวาจาที่พุทธองค์ได้ตรัสไว้ก็มีมาก ซึ่งมนุษย์เราสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเอง จากการเป็นคนแข่งกระด้างเป็นคนสุภาพอ่อนโยนได้ ประกอบกับการฝึกฝนตนเอง ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างสอดคล้องกัน

๒. ศึกษาคุณค่าของวิถีสุจริตในสังคมไทย วิถีสุจริตมีคุณค่าต่อตนเองหลักวิถีสุจริตที่มีค่าต่อตนเองยิ่งไปกว่า ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขหากเรายึดหลักวาจาที่ดี จะกล่าวจะพูดอะไรออกไปไม่มีพิษภัยอะไรกับใคร เพราะคำพูดที่กล่าวออกไปนั้น ปรารถนาแต่สิ่งที่ดีๆ จริงใจ เป็นปียวาจา วาจาอันอ่อนหวาน คำพูดที่สื่อ ออกมาจากใจบ่งบอกถึงความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ความไม่ต้องการหรืออื่นๆ ความทุกข์ ความสุข ความรัก ความชัง หรือไม่ใส่ใจ ขณะเดียวกันยังแสดงถึงอุปนิสัยใจคอของผู้พูดอีกด้วย วิถีสุจริตที่มีคุณค่าต่อครอบครัว หากครอบครัวใช้วิถีสุจริตแล้วก็ช่วยประสานความขัดแย้ง ครอบครัวรักกันมีความสามัคคี คุณค่าต่อสังคมองค์กร หากสังคมองค์กร มีวิถีสุจริตแล้ว ย่อมสร้างความเข้มแข็ง ในหน่วยงาน มีการให้อภัยซึ่งกันและกันปัญหาความอิจฉาริษยาปราศจากอคติจะลดน้อยลง เพราะทุกคนมีหลักของศีลธรรมในใจ คุณค่าระดับประเทศ หากผู้นำประเทศรู้จักใช้วิถีสุจริตในการติดต่อการค้า หรือการเชื่อมสัมพันธไมตรี ย่อมนำพาประเทศรอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจจากภัยสงครามได้ โดยอาศัยหลักของ สุจริต ๓ คือ กายสุจริต วิถีสุจริต มโนสุจริต

๓. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักวิถีสุจริตในสังคมไทยปัจจุบัน การประยุกต์หลักวิถีสุจริตในสังคมไทยปัจจุบัน สามารถควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกทางวาจา และจิตใจของตนเองได้สุจริต จึงทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข ภายใต้กฎระเบียบ และกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนี้ แนวทางการประยุกต์คือการนำไปปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ครอบครัวรักกัน สามัคคีกัน ในสังคม ชุมชน ผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่ ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกันเห็นอกเห็นใจ

กัน ระดับองค์กร การบริหารก็สามารถนำไปใช้ในการสร้างเครือข่ายขยายงาน และวางกำลังคนได้เหมาะสม ผูกมัดใจผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ในระดับประเทศ ผู้นำสามารถบริหารรัฐบาล สร้างความรักใคร่ ในหมู่ มิตร และประชาชน ให้รักใคร่ด้วยการพูดจาไพเราะ สื่อสารดี มีน้ำใจ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ย่อมนำพาประเทศรอดพ้นจากวิกฤตได้ด้วยการใช้วิสุทธิ พุทธิ ทำดี วิจิไพเราะ สมกับที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในหัวข้อที่ได้กล่าวมานี้

๒. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

๑. การใช้คำพูดหรือวาทะที่สุภาพในการติดต่อสื่อสาร การให้ข้อมูล การสัมภาษณ์ น่าจะเป็นวาระแห่งชาติ ที่คนทุกคนในสังคมจะตระหนักในการที่จะให้ข้อมูล หรือการพูดจา ไม่ใช่อารมณ์เหนือเหตุผล พอถูกตั้งคำถาม ก็แสดงอาการไม่พอใจ แม้แต่ผู้นำประเทศ บางครั้งอาจทำให้บรรยากาศของผู้นำเสียไป การติดต่อสื่อสารทางราชการ เหมือนกัน หากผู้ไปติดต่อราชการอ่อนน้อมถ่อมตน เจ้าหน้าที่ผู้บริการก็อยากจะให้บริการ หากมนุษย์เราทุกคน เห็นคุณค่าของการใช้วาจาแล้ว ลดทิฐิ ความทะนงตัว หรือศักดิ์ศรีของตนเองลงบ้างก็ น่าจะดี พูดจาปราศรัย น้ำใจให้กัน ก็ควรมีนโยบาย มีกลยุทธ์ให้หน่วยงานต่างๆ รณรงค์ เรื่องการใช้ภาษาคำพูดในการทักทายกัน ติดต่อสื่อสารด้วยถ้อยคำไพเราะ มอบนโยบาย เรื่อง วิสุทธิ ๔ แก่บรรดาหน่วยราชการ ภาครัฐ เอกชน ผู้นำประเทศ ต้องมอบนโยบาย เดินหน้า วิสุทธิ ๔ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม ไม่พูดเท็จ หรือให้ข้อมูลอันเป็นเท็จ ไม่พูดคำหยาบหรือดูถูกดูหมิ่นแก่ผู้มารับบริการประชาชน ไม่พูดส่อเสียดนินทาให้ร้ายผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงาน ไม่ให้สัมภาษณ์ หรือให้ข้อมูลที่เป็นไปไม่ได้เกินความจริง หรือเพ้อเจ้อ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเอง เป็นการเสนอแนะด้านนโยบาย ผู้นำ ต้องสั่งการลงมาให้ยึดถือเป็นระเบียบโดยพร้อมเพรียงกัน หรือรณรงค์ ในโครงการ หมู่บ้าน หน่วยงาน วิสุทธิ ๔ หรือเรียกอีกอย่าง ว่า โครงการ ว. ๔ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ

๒. ส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ด้วยความไม่ประมาท หลงใหล ในทางวัตถุ รู้จักการใช้วาจาให้ถูกต้องบนสื่อสังคมออนไลน์

๓. รณรงค์ให้ประชาชนรู้จักคุณธรรม จริยธรรม รณรงค์โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และ จัดระเบียบโครงการ ๔ ว. คือ ๔ วิสุทธิ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ แยกจากศีล ๔ ข้อมูลสาวาทออกมา เป็น การจุดประกายหลักเรื่อง วาจาโดยเฉพาะ

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ยังมีเรื่องที่น่าสนใจและวิจัยอยู่อีกมากที่ควรมีผู้ศึกษานำไปศึกษาและวิจัยให้ละเอียดลึกซึ้งเพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป โดยผู้วิจัยได้เสนอแนะหัวข้อการทำวิจัยไว้ดังนี้

๑. การศึกษาการใช้สุจริต ๓ ในพุทธศาสนาเถรวาท
๒. การใช้มนัสสุจริตในสังคมไทย
๓. ศึกษาเชิงวิเคราะห์การใช้คำพูดบนสื่อสังคมออนไลน์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กิตติมา สุรสนธิ. **ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๐.

จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. **สวัสดิการสังคมทางแก่วิกฤตสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฟาอภัย, ๒๕๔๐.

จรูญ สุภาพ. **ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ.๓** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) **พระสงฆ์ผู้นำสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระอัครวงศาจารย์, **สัททนต์ปกรณ์ ธาตุมาลา**. สุภาสิตา กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพลโลก, ๒๕๒๓.

(๒) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระครูไพฑูรย์พัฒนาทรรักษาการเจ้าคณะจังหวัดหนองบัวลำภู ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูไพศาลกิตติวิมล ผู้จัดการโรงเรียนวัดโพธิ์ชัยสมสะอาด ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ชูชาติ ราชจันทร์ วัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ทองอาน บุญพรหม ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านภูพานทอง ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายแพทย์ศราวุธ สันตินันตรักษ์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ สุวิจักญ์ ลิประเสริฐพร นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองบัวลำภู ๔ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ประยูร โนรี นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.